

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

ŞAİR el-AHTAL ve DİVANI

Doktora Tezi

Sedat TUNA

Sivas

Mart 2020

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

ŞAİR el-AHTAL ve DİVANI

Doktora Tezi

Sedat TUNA

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ali YILMAZ

Sivas
Mart 2020

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Tezin Başlığı : Şair el-Ahtal ve Divanı
Savunma Tarihi : 21.02.2020
Danışmanı : Prof. Dr. Ali YILMAZ

Unvanı - Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Halim ÖZNURHAN

Üye : Prof. Dr. Ali YILMAZ

Üye : Prof. Dr. Yusuf DOĞAN

Üye : Prof. Dr. Hüseyin YILMAZ

Üye : Doç. Dr. Metin PARILDI

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Sedat TUNA tarafından hazırlanan Şair el-Ahtal ve Divanı başlıklı tez, kabul edilmiştir./..../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

18.12.2020

Sedat TUNA

ÖNSÖZ

Emevî Devleti, “İnsan için en iyi ölçü akıldır.” diyen Muâviye b. Ebu Süfyân'ın Hz. Hasan'dan halifeliği devralmasıyla başlayan, daha önce Bizans hâkimiyeti altında olan Şam'ın başkent yapıldığı dönemdir.

Emevî Dönemi, İslâm tarihinin en hareketli günlerinin yaşandığı, fitne kazanlarının en şiddetli kaynadığı, şûra sisteminden krallık sistemine geçildiği zaman dilimidir.

Fetihler aracılığıyla İslâmî olmayan kültür ve medeniyetlerin İslâm toplumuna girip hâkim olmaya başladığı, halkın refah ve gelir düzeyinin artmasıyla eğlence hayatının topluma hâkim olduğu, hatta halifelerin dahi saraylarında zaman zaman içki ve eğlence âlemleri düzenleye bildiği bir dönemdir Emevî Dönemi.

Genelde Emevî Devleti'ne olumsuz bakış açısının yanında bu dönemde olumlu gelişmeler de meydana gelmiştir. Tefsir, hadis, fıkıh, tarih, Arap Dili, edebiyat, kelâm gibi dinî, edebi ilimlerin yanı sıra bazı müspet bilimlerin de temeli bu dönemde atılmıştır.

Yine tercüme hareketleri başlayarak ilk defa tıp ve kimya kitapları Arapçaya tercüme edilmiş ve bir tıp kitabı yazılmıştır.

Ayrıca İslâm sanatının temelleri atılarak kaideleri belirlenmiş, süsleme sanatı zirve yapmış ve nakış sanatı en parlak dönemini Emevî Döneminde yaşamıştır. Özellikle Emevîye Camii mimari özellikleri ve süslemeleriyle dikkat çekmiştir.

Bu tezin konusu Emevî Hânedanı'nın yandaş medyası, basın yayın organı gibi çalışan propagandist el-Ahtal'ın hayatı, şahsiyeti, edebi kişiliği, akli özellikleri, şairler arasındaki değeri ve divanıdır.

Ayrıca el-Ahtal'ın Emevi Hânedan'ı üyeleriyle, bürokratlarla ve kendi kabilesi ve düşman kabilelerle olan ilişkilerine, inşâd ettiği methiyelerine, hicivlerine Cerîr ve el-Ferezdak ile olan karşılıklı atışmalarına ve fahr ve vasflarına yine bu tezde yer verilmiştir.

Çalışmamız üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Birinci bölüm de el-Ahtal'ın yaşadığı dönemin siyasi, sosyal ve entelektül şartları, Emevî Devleti'nin özellikleri ve el-Ahtal'ın bibliyografisi ele alınmış, temel kaynaklar araştırılarak yaşadığı dönem, ailesi, dini, kabilesi, Emevî Hânedan'ı ile buluşması ve Ensar'ı hicvetmesi hakkında kısaca bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde el-Ahtal'ın şarap sultanı olması, ahlâki ve dinî özellikleri, edebi şahsiyeti, şairler arasındaki konumu ve divanı hakkında da kısaca bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise el-Ahtal'ın medih, hiciv, fahr ve vasf şiirlerinden örnekler verilmiştir. Şiir örnekleri verilmeden önce şiirin konusu, şiirin inşâd edilme sebebi hakkında yine kısaca bilgiler verilmiştir.

Sonuç bölümünde de genel değerlendirmeler yapılmıştır.

TEŞEKKÜR

Öncelikle gerek yüksek lisans döneminde gerekse doktora yeterlilik sınavının sonuna kadar yardımlarını hiçbir zaman şahsımdan esirgemeyen Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Hadis Ana Bilim Dalı'nın kıymetli hocaları yüksek lisans tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Habil NAZLIGÜL'e, Sayın Prof. Dr. Süleyman DOĞANAY'a ve özellikle kendisinden doktora ders ve tez yeterlilik dönemine hazırlıkta tecrübelerinden ve fikirlerinden çokça istifade ettiğim kıymetli hocam Sayın Prof. Dr. Salahattin POLAT'a teşekkür etmeyi kendime bir borç addeder ve sonsuz teşekkürlerimi arz ederim.

Doktora tez konumun seçiminden tezin yazılmasına kadar, araştırmamın bütün aşamalarında yardımları ve rehberliği ile çalışmalarımı izleyip şahsıma yol gösteren, takıldığım yerde bilgisine müracaat ettiğim, fikirlerinden istifade ettiğim Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölüm başkanı ve Arap Dili ve Belagati Ana Bilim Dalı üyesi Sayın Prof. Dr. Halim ÖZNURHAN'a, Temel İslâm Bilimleri Hadis Ana Bilim Dalından Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü Arap Dili Ve Belagati Ana Bilim Dalına geçmeme ve alan değiştirmeme yardımcı olan İlahiyat Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Yusuf DOĞAN'a, seçtiğimiz tez konusunu kabul edip tezin yazılmasına kadar araştırmamın bütün aşamalarında kıymetli yardımları ve rehberliği ile çalışmalarımı izleyip şahsıma yol gösteren, her türlü kolaylığı şahsıma sağlayan tez danışman hocam Sayın Prof. Dr. Ali YILMAZ'a şükranlarımı arz ederim.

Araştırmalarım esnasında fikirlerinden faydalandığım tüm hocalarıma, arkadaşlarıma özellikle de akademik çalışma yapmam için şahsımı sürekli teşvik edip destekleyen Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Hadis Ana Bilim Dalı Başkanı Sayın Doç. Dr. Mustafa IŞIK'a teşekkür ederim.

Ayrıca tezimde yer alan şiirleri tercüme etmemde şahsıma yardımcı olan dostlarıma ve hocalarıma, yine tezimi yazmamda şahsıma yardımcı olan kıymetli öğrencilerime de şükranlarımı arz ederim.

Yine çalışmamız esnasında ve her zaman yanımda durup şahsıma destek veren sevgili aileme, özellikle de manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli eşime şükranlarımı arz ederim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	vii
ÖZET	ix
ABSTRACT	xi
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
2. Araştırmanın Yöntemi	1
3. Yararlanılan Kaynaklar	3
BİRİNCİ BÖLÜM	5
el-AHTAL'IN YAŞADIĞI DÖNEMDE SİYASİ SOSYAL KÜLTÜREL ve DİNİ ÇEVRE	5
1. Emevî Devleti'nin Kuruluşu ve Siyasi Ortam	5
1.1. Şairin Yaşadığı Emevî Devleti'nin Temel Özellikleri	6
1.2. Şairin Yaşadığı Dönemde Edebi Faaliyetler	7
1.2.1. Dil ve Edebiyat	7
1.2.2. Şiir	8
1.2.2.1. Câhiliye Dönemi'nde Şiir	9
1.2.2.2. İslâmî Dönemde Şiir	11
1.2.2.3. Emevîler Dönemi'nde Şiir	11
1.2.3. Şairin Yaşadığı Dönemde Hitâbet	13
1.2.4. Şairin Yaşadığı Dönemde Entelektüel Ortam.....	14
el-AHTAL'IN HAYATI	20
2. Adı, Künyesi ve Lakapları	20
2.1. Ahtal Kelimesinin Sözlük Anlamı	24
2.2. Şairin Ahtal Lakabı Almasına Sebep Olan Olaylar.....	26
2.3. Ailesi	30
2.3.1. Evliliği	32
2.3.2 Çocukları	34
2.3.3. Torunları	35

3. BENÎ TAĞLIB KABİLESİ VE ARAP YARIMADASI	35
3.1. Arapların Kökeni ve Arap Topluları	36
3.2. Benî Tağlib Kabilesi.....	37
3.3. Benî Tağlib Kabilesi'nin İsmi ve Soyü	37
3.4. Benî Tağlib'in Yaşadığı Coğrafya ve Bu Coğrafya ile İlgili Şiirleri	38
3.5. Eyyâmü'l Arab	40
3.6. Benî Tağlib Kabilesi'nin Dinî Yaşantısı	41
3.7. Hz. Peygamber (s.a.v.) Dönemi'nde Benî Tağlib Kabilesi	42
3.8. Hz. Ebû Bekr Dönemi'nde Benî Tağlib Kabilesi	43
3.9. Hz. Ömer Dönemi'nde Benî Tağlib Kabilesi	44
3.10. Hz. Osman Dönemi'nde Benî Tağlib Kabilesi	45
3.11. Hz. Ali Dönemi'nde Benî Tağlib Kabilesi	45
3.12. Benî Tağlib Kabilesi'nden Meşhur Olan Şairler	46
4. DOĞDUĞU YAŞADIĞI TOPLUMDA SİYASİ ve SOSYAL ORTAM	47
4.1. Doğum Yeri ve Tarihi	48
4.2. Çocukluk ve İlk Gençlik Yılları	50
4.3. Gençliğinde Meydana Gelen Önemli Olaylar	52
4.4. Dini ve Dinî Yaşantısı	53
4.5. Şöhret Olmadan Önce.....	57
5. ENSAR'I HİCİV	60
5.2. Ensar'ın Hicvedilmesine Sebep Olan Olaylar	66
5.3. Ensar'ı Hicvetmesi	79
5.4. Ensar'ı Hicvettikten Sonra	86
6. EMEVÎ HÂNEDAN'I ile İKİNCİ BULUŞMA.....	88
6.1. Benî Ümeyye Şairi	97
7. NEKÂİZ VE NEKÂİZ ŞAİRİ	101
7.1. Nekâizin Kelime ve İstılah Manaları.....	101
7.2. Câhiliye Dönemi'nde Nekâiz	104
7.3. İslâmî Dönemde Nekâiz	104
7.4. Emevî Dönemi'nde Nekâiz	105
7.5. el-Ahtal ve Cerîr'in Nekâize Başlamasına Sebep Olan Olay.....	107
7.6. Nekâiz Örnekleri	109

8. HÂNEĞAN YANINDAKİ DEĞERİNİ KAYBETMESİ ve ÖLÜMÜ	116
8.1. Ölümü	121
II. BÖLÜM	125
KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ VE DİVANI	125
1. ŞARABA DÜŞKÜNLÜĞÜ	125
1.1. Câhiliye Dönemi'nde Şarap	125
1.2. Sadru'l İslâm Dönemi'nde İçki	126
1.3. Emevî Dönemi'nde İçki	126
1.4. Hamriyyât	128
1.4.1. Şiirlerinde Şarap Tasviri	128
2. AHLAKÎ ÖZELLİKLERİ	143
2.1. el-Ahtal'ın Zekâsı ve Boşboğazlığı	143
2.2. Cesaret ve Korkaklık Arasında Gidip Gelmesi	151
2.3. İffetli ve Ahlâksız Olma Arasında Gidip Gelmesi	159
2.4. Cömertlik ve Cimrilik Arasında Bocalaması	167
2.5. Gurur, Kibir ve Dingin Olma Arasında Bocalaması	170
3. AKLÎ ÖZELLİKLERİ	182
3.1. Yaşamında Var Olan Arap Kültürünün İzleri	182
3.2. Toplumsal Uyumu	184
3.3. Yetenekli Şair Olması	188
3.3.1. Sanatsal Yeteneği	189
3.4. Şiirinde Hikmet (Bilgelik) Esintileri	194
4. SİYASİ İLİŞKİLERİ	198
4.1. Benî Tağlib ile Olan Siyasi İlişkileri	198
4.2. Emevî Devleti ile Olan Siyasi İlişkileri	203
5. ŞİİRİNDE VAR OLAN DİNÎ ÖZELLİKLER	207
5.1. Hristiyan Özellikler	209
5.1.1. Dinî Değerleri Hafife Alması	212
5.2. İslâmî Özellikler	214
5.2.1. Kur'an İzleri	216
5.2.2. Peygamber Kıssalarının İzleri	219
5.2.2.1. Hz. Nûh Kavmi	219

5.2.2.2. Âd Kavmi.....	220
5.2.2.3. Semûd Kavmi.....	221
5.2.2.4. Hz. Yûsuf, Hz. Hârûn ve Hz. Dâvûd	222
5.2.2.5. Hz. Mûsâ	222
6. EDEBÎ KİŞİLİĞİ	223
6.1. Arapların En Mükemmel Şairi	225
6.2. İslâmî Dönem Şairleri Arasında Birinci Tabakayı Oluşturan Şairler.....	228
6.2.1. Birinci Tabakanın En Üstün Şairi.....	230
6.2.2. Şiirlerini İnşâd Ederken Etkilendiği Şairler ve Şiirlerinden Örnekler..	237
7. el-AHTAL'IN DİVANI	243
7.1. Divanın Nüshaları.....	244
7.2. Divanın Yayınlanan Nüshaları	244
7.3. Divan Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	245
7.4. Divanda Yeralan Şiirlerin İstatistik Değerlendirilmesi	246
7.4.1. Medih Şiirleri.....	246
7.4.2. Hiciv Şiirleri	249
7.4.3. Şiirlerin Nesîb, Vezin ve Kafiyelerine Göre Değerlendirilmesi.....	250
7.4.4. Şiirlerinde Kullandığı Anonim Sesler.....	251
7.4.5. Şiirlerinde Kullandığı Esvât-ı Mahmûse (Konuşurken ses tellerinin titremeden çıkartılan harflerdir.).....	252
7.4.6. Fiil Cümlesi ya da İsim Cümlesiyle Başladığı Şiirler.....	253
III. BÖLÜM.....	255
MEDİH, HİCİV, FAHR VE VASF ŞİİRLERİ.....	255
3. MEDİH.....	255
3.1. Edebî Anlamda Medih veya Methiye.....	255
3.2. Şiirlerinde Medih.....	256
3.2.1. Genel Nitelikli Medihler	257
3.2.2. Emevî Hânedan'ı Üyelerine İnşâd Ettiği Methiyeler	261
3.2.2.1. Emevî Devleti'nin Kurucusu Muâviye b. Ebû Süfyân'ı (ö. 60-680) Methettiği Şiir	262
3.2.2.2. Yezîd b. Muâviye'yi (ö. 64/683) Methettiği Şiir	263
3.2.2.3. Abdülmelik b. Mervân'ı (26-647) Methettiği Şiirleri.....	269

3.2.2.4. Hâlid b. Yezîd b. Muâviye'yi (ö. 85/704) Methettiği Şiiri	273
3.2.2.5. Velîd b. Abdûlmelik'i (ö. 96/715) Methettiği Şiirleri.....	273
3.2.3. Üst Düzey Bürokratları Methettiği Şiirler	277
3.2.3.1. Ebû Muhammed el-Haccâc b. Yûsuf b. el-Hakem es-Sekafi'yi (ö. 95/714) Methettiği Şiiri	277
3.2.3.2. Abdullah b. Saîd b. el-Âs b. Saîd b. el-Âs'ı (ö. 70) Methettiği Şiiri.....	279
3.2.3.3. Mervân Ailesinden Abdülaziz b. Mervân'ın İki Oğlu Ebû Bekir ve Ömer'i Methettiği Şiiri	279
3.2.3.4. Hişâm b. Abdûlmelik b. Mervân'ı (ö. 125/743) Methettiği Şiir	280
3.2.3.5. Abdullah b. Muâviye b. Ebî Süfyân'ı (ö.129/746) Methettiği Şiiri.....	280
3.2.3.6. Hâlid b. Abdullah b. Esîd'i (ö. 126/743) Methettiği Şiirleri....	281
3.2.3.7. Selm b. Ziyâd'ı (ö.73/692) Methettiği Şiiri	283
3.2.3.8. Abbâd b. Ziyâd b. Ebîh'i (ö.100/718) Methettiği Şiiri.....	284
3.3. EMEVÎ HÂNEDANI'NİN EDEBİYAT DÜNYASINA ARMAĞANI SİYASÎ ŞİİR.....	284
3.3.1. HİCİV	287
3.3.2. Câhiliye Dönemi'nde Hiciv	288
3.3.3. İslâmî Dönemde Hiciv	288
3.3.4. Emevî Dönemi'nde Hiciv	289
3.3.5. Hiciv Şiirlerinin Sayısı	290
3.3.5.1. Cerîr'i Hicvettiği Şiirlerinden Örnekler.....	290
3.3.5.2. Kays Aylân'ı Hicvettiği Şiirlerinden Örnekler.....	292
3.3.5.3. Farkı Kabile ve Kişileri Hicvettiği Şiirlerinden Örnekler.....	293
3.4. FAHR (ÖVÜNME) OLGUSU	294
3.4.1. Şiirlerinde Fahr Olgusu	295
3.4.2. Genel Nitelikli Fahr	295
3.5. VASF (TASVÎR).....	298
3.5.1. Atlâl	299
3.5.2. Atlâl ve Yağmur	302

3.5.3. Gazel (Kadının Vasfedilmesi)	304
3.5.4. Deveyi Zebraya Benzeterек Vasfetmesi	308
3.5.5. Deveyle Beraber Yaban Öküzünü (Zebra) Vasfetmesi	309
3.5.6. Karga ve Kurdu Vasfetmesi.....	311
3.5.7. Kaya Kuşunu Vasfetmesi.....	312
3.5.8. Kaya Kuşu ve Atmaca'yı (Şahin, Doğan) Vasfetmesi	313
SONUÇ.....	315
KAYNAKÇA	321
ÖZ GEÇMİŞ.....	339

KISALTMALAR

AÜİFY	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
Bk.	: Bakınız
b.	: Oğlu
bt.	: Kızı
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşler Başkanlığı
Ed.	: Editör
h.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
İA	: İslam Ansiklopedisi
İFAV	: İlahiyat Fakülteleri Vakfı
md.	: Madde
MEB İA	: Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
m.	: Milâdî
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü, vefatı
s.	: Sayfa Say.: Sayı
sad.	: Sadeleştiren
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
thk.	: Tahkik

trc : Tercüme
t.y. : Basım tarihi yok
Yay. : Yayını/ Yayınları
y.y. : Basım yeri yok

ÖZET

Şairin ismi Gıyâs b. Gavs b. es-Salt b. Târıka, lakabı, “sivri dilli ve konuşkan” anlamına gelen "el-Ahtal", künyesi, Ebû Mâlik'tir. Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemekle beraber Suriye sınırları içinde kabilesi Benî Tağlib yurdunda dünyaya geldiği tahmin edilmektedir.

el-Ahtal, üvey annesini hicveden ilk şiirini inşâd ederek sanat dünyasına adımını atmıştır. Çocukluk ve gençlik yılları her türlü sıkıntı ve fitnenin yaşandığı bir dönemde geçmiştir. Bu sıkıntılı dönemde yaşadığı olaylardan etkilenerek sanat yaşamı için malzeme biriktirmiş, biriktirdiği malzemeyi de yeri geldikçe en güzel şekilde kullanmıştır. Yaşadığı olayları da sanki bir tarihçi gibi şiirleriyle daha sonraki nesillere aktarmıştır.

el-Ahtal, halife Abdülmelik'in en gözde şairi olmuş, Emevîler adına konuşmuş, şiirlerinde siyasetlerinin reklamını yapmış, yönetime en layık Ümeyyeoğullarının olduğunu vurgulamış ve düşmanlarına karşı onları savunmuştur. Emevî Devleti'nin resmi şairi ilan edilmiş, kendisine gösterilen ilgiye layık olabilmek için hânedan üyelerini methederek âdetâ devletın resmi medya organı gibi çalışmıştır.

el-Ahtal, sarayda şanslı şairlerin yaşadığı gibi müreffeh bir yaşam sürmesine rağmen bedevî yaşama olan özlemi hiç tükenmemiştir. Arabı'n en mükemmel şairi kabul edilmiş, şiirlerine güvenilmiş, medh, hiciv, vasf ve fahr şiirlerinde başarılı olmuş, kendisiyle, kavmiyle övünmüş ve özellikle hamriyyât şairi olarak isimlendirilmiştir.

Siyasi şiirde kendine has yöntemiyle şairler ve kavimler arasında değeri artmış, baba Abdülmelik Dönemi'nde parlayan yıldızı oğul Velîd Dönemi'nde sönmüştür. İslâm'ı kabul etmesi için kendisine yapılan teklifleri ustaca geri çevirmiş, Hristiyan olarak yaşamış, halifeleri İslâmî kavramlar kullanarak methetmiş, şiirlerinde Kur'an âyetlerinden ve peygamber kıssalarından iktibaslarla bulunmuş Hristiyan olarak ölmüştür.

el-Ahtal'ın şaraba aşırı düşkün, ayyaş ve meyhane çocuğu olması akli, ahlâki, edebi ve sosyal yaşamının her yönünü etkilemiş hiçbir zaman hikmet şiirleri

söyleyen bir şair olamamıştır. İçtiği şarabın etkisiyle kadınlara sarkıntılık ederek, iffetlerine dil uzatarak ömrünü tüketmiştir. Döneminin diğer meşhur şairleri Cerîr ve el-Ferezdek ile karşılıklı atışmalar yaparak onlara üstün gelmiştir. Yaşadığı dönemin en mükemmel şairi kabul edilmesi de el-Ahtal'ın hayatını ve divanını tez konusu olarak seçip çalışmamızda önemli sebep olmuştur.

Halifeliğinin son yıllarında; Muâviye'nin göz yumması, Yezîd'in teşvik etmesiyle el-Ahtal, öküz dilini kullanarak Ensar'a dil uzatmış ve Müslümanların gönlünde derin izler bırakmıştır. Ancak saçları ağarıp beli bükülünce yaptığı ahlaksızlıklardan kısmen de olsa vazgeçmiş, kalbinde olan şiirlerin hepsini diliyle inşâd etmeden ölmüştür.

Anahtar Kavramlar: Benî Tağlib, el-Ahtal, Medih, Hiciv, Nekâiz.

ABSTRACT

Real name of the great poet is Gıyâs b. Gavs b. es-Salt b. Târîka and his wide-known nickname is "el-Ahtal", which means snippy, talkative and dissolute. His identity disc is Abd el-Mâlik regarding his son's name. With his birth and death dates unknown, it is guessed that he was born on a Benî Tağlib land which is inside Syrian territory.

el-Akhtal first stepped into the art world with his poem satirizing his step-mother and his childhood and adolescent years took place at a place where every agony and sedition was present. He gained experience from the events he went through to use in his art career, and he well used the experience when needed. He transferred in his poems the events to the future generations, as if he were a historian.

el -akhtal became the best poet of the caliph Abdulmelik, spoke in the name of Umayyads, introduced the caliph's political thoughts, stressed that the worthy ones for governing the land is the Umayyads and defended the Umayyads against their foes. He was declared as the official poet of the Umayyads and in order to be worthy of the attention he received, he complimented the dynasty members as if he were the media outlet of the Umayyads.

Although he lived a prosperous life in the palace like the other lucky poets, his yearning for bedouin life never diminished. He was known to be the perfect poet of the Arabs. His poems were appreciated by the people and he became successful in praise, satirization, depiction and pride. What's more, he boasted about himself, his tribe and he was named as the hamriyyat poet.

His reputation for being succesful at political poetry among the other poets and tribes has increased due to his very own method. He flourished during Abdulmelik period; however, he was on the fall during Velid period. He deftly rejected the invitations for Islam, he lived as a Christian, he praised the caliphs using Islamic terms, he cited Qur'an versicles and prophet stories. He died as a christian.

His being drunkard, tavern-going and extremely attracted to wine, affected his mental, moral, literal and social life. Therefore, he could never be a poet that is a truthsayer. As a result of the wine he drank, he spent all his life molesting the

women. He excelled in arguments with the famous poets of the time Cerir and el-Ferezdak. That he is the best poet of his time is an important reason why we chose his life and his divan.

With Muawiyah ignoring him during his last years as a caliph and Yazid persuaded him, el-Akhtal insulted the Ansar and caused deep scars in Muslims. He partially gave up the immoralities he committed only after he noticed he is not young anymore. He passed away without being able to say everything he has in his heart.

Keywords: Benû Taglib, Al-Akhtal, praise, satirization, literal argument

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Tezimizin temel amacı Emevî Dönemi'nin üç büyük şairinden birisi olan el-Ahtal'ın yaşamını, şahsiyetini, edebi kişiliğini ve divanını inceleyerek Arap edebiyatındaki konumunu araştırarak ortaya koymaktır.

Bunun yanısıra Emevî yönetimini methiyeleriyle destekleyen, düşmanlarına karşı onları hicivleriyle savunan, Emevî Devleti'nin milli şairi unvanını alan ve döneminin en önemli üç şairinden birisi olan el-Ahtal'ın hayatını araştırarak ilgili kişilerin istifadesine sunmaktır.

el-Ahtal'ın en temel özelliği, Hristiyan inancına sahip bir şair olmasıdır. Boynunda haç ve sarhoş olarak Abdülmelik b. Mervân'ın huzuruna girmiş, İslâmî kavramları kullanarak halifeleri methetmiştir. Yine âyetlerden, Kur'an kıssaalarından iktibaslar yaparak şiirlerini inşâd etmiştir.

Şiir Arab'ın düşüncesini, inancını ve ruhunu en çok etkileyen edebiyat türüydü. Araplar, şiir ve hitabet alanında şaire ve hatîbe çok fazla ihtiyaç duyduklarından kabileden yetişen bir şair veya hatîb o kabilenin reisi olarak kabul edilirdi. İslâm'ın etkisi altında şiir yeni bir kimliğe bürünürken hânedan üyeleri şiiri kendi dönemlerinde çok iyi kullanmışlardır. Kendi propagandalarını yapmak üzere kabiliyetli şairleri etraflarına toplamışlar ve bu şairleri modern ifadeyle "yandaş medya" olarak kendi lehlerine kullanmışlardır. Yandaş medyanın bu dönemdeki patronu ve baş aktörü de tezimizde konu olan el-Ahtal idi.

Önemi ise el-Ahtal hakkında Türkiye'de yapılan iki yüksek lisans tezi ve birkaç makale dışında ayrıntılı bilgi olmamasıdır. Mevcut bilgilerin de dağınık ve yetersiz olmasını dikkate alarak daha derli toplu, ulaşılabilir bir kaynak oluşturmaktır.

2. Araştırmanın Yöntemi

Bu tezin konusu “Şair el-Ahtal ve Divanı”dır. Tezimizi hazırlarken öncelikle el-Ahtal'ın yaşadığı dönemde meydana gelen siyasi olayların kendi yaşamına ve

şiiirlerine etkilerini, Emevî Devletiyle, kendi kabilesiyle ve diğier kabilelerle olan ilişkileri ele aldık.

Yine el-Ahtal'ın yaşamına yön veren önemli olayları, kabilesinin yaşadığı yerleri, Emevî halifelerine, prensleri ve valilerine yaptığı methiyeleri, düşmanlarına yaptığı hicivlerini tümevarım ve kaynak tarama metotlarını kullanarak incelemeye çalıştık.

Kaynak taraması yaparken en çok zorlandığımız nokta el-Ahtal'ın aynı şiiirinin, ortaya koyduğu davranış ve tavırlarının kaynaklarda farklı olaylarla ilişkilendirilerek rivâyet edilmesidir. Farklı rivâyetler bu konu hakkında araştırma yapanların ve bizim de tekrara düşmemize neden olmuştur. Hazırladığımız tezde fazla olmasa da yine de tekrarlar mevcuttur.

Yine şiiiri, özellikle de Arapça bir şiiiri, başka bir dile tercüme etmek oldukça zordur. Biz de el-Ahtal'ın şiiirlerini Türkçeye tercüme ederken oldukça zorlandık. Bir de eskilerin deyimiyle: "Şiiirin manası şiiirin içinde saklıdır." sözü gereğince şiiirin içinde gizlediğini, asıl maksadınının ne olduğunu tam olarak bilip anlamadan şiiirlerini tercüme etmede işimizin hiç de kolay olmadığının farkında olarak çalışmamıza ve şiiirleri tercüme etmeye başladık. Şiiirleri tercüme ederken mümkün olduğu kadar el-Ahtal'ın divanına yapılan şerhlere sadık kalarak şiiirlerin tercümelerini yapmaya çalıştık. Bir beşer olarak yine de hata yapmaktan kurtulamadığımızdan eminim.

Bunun yanısıra bir kelimenin ya da deyimnin ifade ettiği birkaç manadan duruma en uygun olduğunu düşündüğümüz bir manayı tercih ettik. Tercihimizde yanılmış ve şiiire yanlış mana vermiş olabiliriz. Bundan dolayı da tezimizden yararlanacak kişilerden şimdiden özür diliyor ve aflarına sđınıyoruz.

Tez konumuzla ilgili akademik alanda iki adet yüksek lisans tezi çalışması bulunmaktadır. Bunlardan birincisi "el-Cezireli Şiiir el-Ahtal", ikinci ise "Ahtal, el-Ferezdek ve Cerir'in Şiiirlerinde Medih ve Hiciv" isimli tez çalışmalarıdır. İlk çalışma el-Ahtal'ın hayatı ve şiiirleri hakkında kısa kısa bilgiler verirken ikinci çalışma Emevî Dönemi'nin üç büyük nekâiz şiiirinin yaşamları hakkında özet bilgiler vermiştir. Aynı zamanda üç şiiirin aralarında meydana gelen şiiirsel atışmalardan

örnekler içermektedir. Bu iki çalışma da el-Ahtal'ın hayatı hakkında verilen bilgiler yetersizdir.

Tezimizi hazırlarken özellikle klasik Arapça kaynakları kullanmaya özen gösterdik. Klasik kaynaklarda yer alan farklı rivâyetleri kısaca zikretmeye çalıştık. Çalışmamızda yararlandığımız klasik eserler genellikle şairlerin bibliyografyalarının ve şiirlerinin yer aldığı eserler olmuştur.

Tezimizin ana başlıklarını belirlerken temel olarak aldığımız kaynak Fahreddin Kabave'nin, "el-Ahtal el-Kabîr" isimli eseri ve Seyyid Mustafa el-Gâzî'nin, "el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye" isimli eseridir.

Yine şiirlerin noktalama işaretlerinin yapılmasında, harekelenmesinde, şerhinde, yer ve şahıs isimlerinin tespitinde temel kaynak olarak " Ebû Saîd es-Sükkerî, "Rivâyetuhû an Ebî Câfer Muhammed b. Habîb, thk. Fahreddin Kabave" isimli eser kullanılmıştır. Şiirlerin yorumunda ve bütüncül mana verilmesinde de Mecîd Tırâd'ın, "Divânü'l-Ahtal" ve Râcî el-Esmer'in "Divânü'l-Ahtal" isimli eserleri esas alınmıştır.

3. Yararlanılan Kaynaklar

Yararlandığımız klasik kaynaklar arasında ilk ve asıl kaynak Ebü'l-Ferec Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî el-İsfahânî'nin, "el-Egânî" isimli eseridir. Daha sonra Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, "eş-Şi'r ve ş-şuarâ", Abdülkâdir b. Ömer b. Bâyezîd el-Bağdâdî, "Hizânetü'l-edeb", Muhammed b. Sellâm el-Cumahî, "Tabakâtü fuhûli ş-şuarâ", Ebü'l-Hasen Alî b. el-Hüseyn b. Alî el-Mes'ûdî el-Hüzelî, "Mürücü'z-Zeheb", Ebû Zeyd İbn Ebü'l-Hattâb el-Kureşî, "Cemheretü eşâri'l-Arab", İliyyâ Selîm Hâvî, "el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih", Rızkullâh b. Yûsuf b. Abdilmesîh b. Ya'kub Şeyho el-Yesûî, "Şuarâu'n-Nasrâniyye, Batrus b. Bulûs el-Bustânî, (Carl Brockelmann) "Üdebâu'l Arab Fî'l Câhiliyye ve Sadrı'l İslâm", Ahmed Şevkî Abdüsselâm Dayf, "el-Asrû'l-İslâmî" gibi eserler yer almaktadır.

İsimlerini yukarıda zikrettiğimiz temel kaynakların yanı sıra konuyla ilgili gerek Arapça gerekse Türkçe eserlerin yanında batıdan tercüme edilen eserlerden de yararlanılmış ve bu eserler kaynakçada zikredilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

eL-AHTAL'IN YAŞADIĞI DÖNEMDE SİYASİ SOSYAL KÜLTÜREL ve DİNÎ ÇEVRE

1. Emevî Devleti'nin Kuruluşu ve Siyasi Ortam

Şairin doğduğu yıllarda İslâm coğrafyası yeni bir siyasi yapının ortaya çıkacağına beklentisi içindeydi. Hz. Osman'ın haksız yere şehit edilmesi ve Hz. Ali'nin şehit edilmesinden sonra, Kûfeli Müslümanlar onun yerine genç ve deneyimsiz olan Hz. Hasan'ı hilafete getirmişlerdi. Hz. Hasan'ın etrafındaki siyasi ve psikolojik çemberi günden güne daraltan Muâviye'nin bu baskılarına dayanamayan Hz. Hasan, m. 661 yılında hilafetten onun lehine çekildi ve halifeliği Muaviye'ye devretti.¹ Yaşanan iç çekişmeler ve iç savaşlar sonrasında oluşan birliği ifade etmek için bu yıla “Birlik Yılı” ismi verilmiştir.²

İslâm tarihinde Muâviye b. Ebû Süfyân'ın, (ö. 60/680) Hz. Hasan'dan (ö. 49/669) halifeliği devralmasıyla başlayıp Mervân b. Muhammed'in (ö. 132/750) öldürülmesine kadar geçen döneme Emevî Asrı adı verilir. Bu asrın önemi ise, Hz. Peygamber (s.a.v.) devrinde yaşamış sahabe ile ondan sonraki nesil arasında bir zaman köprüsü olmasıdır.³

Hulefâ-yi Râşidîn Dönemi'nden sonra Suriye'nin merkezi Şam'da kurulan İslâm tarihinin ilk hânedan devleti, adını kurucusu Muâviye b. Ebî Süfyân'ın mensup olduğu Emevîler (Benû Ümeyye=Ümeyyeoğulları) kabilesinden almıştır. Muâviye ve ondan sonraki iki halife Yezîd b. Muâviye ve Muâviye b. Yezîd (II. Muâviye) bu kabilenin Süfyânî, kolundan diğer on bir halife ise Mervân b. Hakem'e nispetle aynı kabilenin Mervânî kolundandır.⁴

¹ Mahfuz Söylemez, *İslâm Tarihi El-Kitabı*, (Editör, Eyüp Erbaş), 5. Baskı (Ankara: Grafiker Yayınları, 2016), 328.

² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih* (Beyrut: Dar Sadr, 1399/1979), 3: 271-274.

³ Âdem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*, 17. Baskı (İstanbul: Ensar, 2018), 3: 7.

⁴ İsmail Yiğit, *Emevîler*, 3. Baskı (Ankara: DİB Yayınları, 2018), 15.

1.1. Şairin Yaşadığı Emevî Devleti'nin Temel Özellikleri

1. Emevîler, Câhiliye Dönemi değerleriyle hareket etmişlerdir.⁵
2. İslâm âleminin tamamından Muâviye oğlu Yezîd için biat aldı ve hilâfeti kendinden sonra oğluna bıraktı. Böylece hilâfet saltanata dönüşmüş oldu.⁶
3. Muâviye'nin halifeliği, resmî unvanı bakımından olmasa bile fiilen bir “Melik” ti.⁷ İdare tarzının mahiyeti, hilâfet sisteminden monarşiye dönüştüğü için yapısı ve karakteri itibariyle pek çok şey değişti.⁸
4. Hilâfet'in saltanata dönüşmesiyle beraber İslâm İmparatorluğu'nun başkenti de Medine'den, Şam'a taşındı ve böylece Şam şehri, Emevî Devleti'nin başkenti oldu.⁹
6. Emevî iktidarı kabile iktidarı olup kabileci bir karaktere sahipti. İslâm devletleri olmasına rağmen İslâm'ın yasakladığı ırkçılığı, devleti kurmalarından itibaren bu düşüncüyü öne çıkararak halka karşı politikalarını bu minval üzere sürdürmüşlerdir.¹⁰
7. Emevîler Dönemi'nde en belirgin değişim fikir hürriyetinin kesintiye uğramasında olmuştu.¹¹
8. Emevîler Dönemi'nde eksen kayması yaşanmış,¹² en belirgin eksen kayması da kültür ve eğlence alanında olmuştur.¹³
9. Muâviye, geçmişin şimdiden, şimdinin de gelecekte daha iyi olduğunu öne sürerek, cebir ve teslimiyet ideolojisinin temellerini atmıştır.
10. Emevîler Dönemi'nde fetih hareketleri oldukça fazladır. İslâm devleti en geniş sınırlarına ulaşmıştır.¹⁴

⁵ Ali Aksu, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*, (Editör, Mehmet Şeker), 1. Baskı (İstanbul: Siyer Yayınları, 2018), 3: 548.

⁶ Söylemez, *İslâm Tarihi El Kitabı*, 328.

⁷ Henri Lammens, “Muâviye”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, 8: 441.

⁸ Ebü'l-A'lâ Mevdûdî, *Hilafet*, trc. Ali Genceli, 1. Baskı (İstanbul: Hilal Yayınları, 1966), 118-119.

⁹ Söylemez, *İslâm Tarihi El-Kitabı*, 328.

¹⁰ Muhammed Huseyn, *el-Hecâ ve'l Hecâiyyun fî Sadrı'l İslâm* (Mısır: Mektebü'l Âdâb, 1948), 2:12-13.

¹¹ Corci Zeydân, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, trc. Zeki Meğazim (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1971), 115.

¹² Aksu, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*, 3: 552.

¹³ Ramazan Altınay, *Emevîler de Günlük Yaşam*, 1. Basım (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006), 371-457.

1.2. Şairin Yaşadığı Dönemde Edebi Faaliyetler

1.2.1. Dil ve Edebiyat

Kur'an-ı Kerîm Arap diline güç kazandırdı ve ona ilerleme yetisi bahşetti. Kur'an bu dile derin anlamlar, gelişmiş lafızlar, yeni terkipler, yüksek seviyede üsluplar kazandırmış ve İslâm'ın zuhurundan itibaren Arapça dilbilim açısından giderek artan bir ilgiye mazhar olmuştur.¹⁵

Arapların en çok övündüğü şey edebiyat ilmidir. Araplar diğer milletler arasında, kelâmında, beyânda, nutukta, fesâhat ve dilde ileri gitmeleriyle tanınmıştır.¹⁶

Câhiliye Edebiyat Dili hatiplerin hitap ettiği, şairlerin şiir nazmettikleri dildi. Bu dili insanlar günlük hayatlarında kullanmıyorlardı. Câhiliye Edebiyatı mensur ve manzum olarak iki türe ayrılmıştı. Nesir türünde hitabe, manzum edebiyatının yegâne türü şiidir.¹⁷ Câhiliye Dönemi'nde Arap Edebiyatı neredeyse şiir çerçevesinde ele alınmıştır.¹⁸

Emevîler Dönemi'nde edebiyatın gelişmesinde hânedanın desteği önemli bir yer tutar. Sarayda tertip edilen edebiyat meclisleri bu dönemde yaygınlaşmıştır. Muâviye ve Abdülmelik Dönemleri'nde icra edilen meclisler oldukça meşhurdur. Abdülmelik'in divanları Arapçalaştırmasıyla ilgili uygulamaları Arapçayı devletin resmi dili yapmıştır.¹⁹ Hakikaten yalnız Arapça bu medeniyete mütecanis bir renk vermekle kalmamış, bu medeniyeti teşkil eden o muhtelif unsurlar, adeta Araplık içinde yoğurulmuştur. Bu halitalı medeniyete Arap damgasını vurmak şerefi, hiç şüphe yok Emevîlere aittir.²⁰

¹⁴ Aksu, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*, 3: 553.

¹⁵ Halim Öznurhan, *İslâm Öncesi Araplarda Dil ve Edebiyat*, (Editör, Mustafa Çağrıncı), 1. Basım (İstanbul: KURAMER, 2019), 116-117.

¹⁶ Mahmut Es'ad, *İslâm Tarihi*, trc. Ahmed Lütfi Kazancı, Osman Kazancı, 1. Baskı (İstanbul: Marifet Yayınları, 1983), 157.

¹⁷ Dursun Hazer, *İslâm Öncesi Araplarda Dil ve Edebiyat*, 162-163.

¹⁸ Hasan İbrahim Hasan, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, trc. Heyet, 2. Basım (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1985), Siyasi, *Dini Kültürel Sosyal İslam Tarihi*, 2: 221.

¹⁹ Erkoçoğlu, *İslâm Tarihi El Kitabı*, 362.

²⁰ E. Levi Provençal Vida, "Emevî" *MEB İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1948), 4: 247.

1.2.2. Şiir

Hiç şüphesiz, Arapların İslamiyet'ten önceki dönemden günümüze kadar ulaşan en büyük sanat eseri şiirleridir.²¹ Ali Şeriatî'nin (ö. 1977) ifadesiyle şiir: "Arab'ın düşüncesini, inancını ve ruhunu en çok etkileyen silahtır."²² Devenin yavrusuna düşkün olduğu kadar şiire düşkün olan bir millet,²³ ondan daha doğru bir ilme sahip olmayan bir kavmin (Araplar'ın) ilmi idi.²⁴

Arapların kavramsal olarak şiire bakış açılarını gösterecek önemli bir bilgi İlk İslâmî Dönem şairlerinden Hassân b. Sâbit'e (ö. 60/680) nispet edilen aşağıdaki iki beyittir:

وَأِنَّمَا الشَّعْرُ لُبُّ الْمَرْءِ يَعْرِضُهُ عَلَى الْمَجَالِسِ إِنْ كَيْسًا وَإِنْ حُمُقًا
وَإِنَّ أَشْعَرَ بَيْتٍ أَنْتَ قَائِلُهُ بَيْتٌ يُقَالُ إِذَا أَنْشَدْتَهُ صَدَقًا

"Şiir, kişinin aklıdır; onu, ister zeki isterse aptal olsun meclislerdekilere sunar." *Senin söylemiş olduğun en güzel beyit, onu inşâd ettiğinde 'doğrudur' denen beyittir.*" denilmiştir.²⁵

Sanat deyince akla ilk olarak hitabet ile şiir gelirdi ve şiir diğerlerinden daha üstün tutulurdu. Bunda biraz da coğrafyanın etkisi olduğu söylenebilir. Çöl ortasında, günlerce süren yolculuklarda, alışkın olmayanları deniz tutmasına benzer bir şekilde etkilediği ve başlarını döndürdüğü "deve yürüyüşü" şiirin gelişmesinde çok önemli olmuştur. Yuları başı üstünde bırakılmış devenin üstünde türkü söyleyen bedevî söylediği türkünün ahengi ve ritmine göre devenin hızlanıp yavaşladığını görünce bir zaman sonra bunu deveyi gütmek için bir araç olarak kullanmaya başladı. Devenin attığı ağır adımlarla ilk vezni bulmuşlardır. Deveyi güdenlerin söylediği bu türkülere

²¹ İsmail Güleç, "Hz. Peygamber'in Müslüman Olmayan Şairlere Karşı Tutumu", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 20, İstanbul (2018): 246.

²² Ali Şeriatî, *Muhammet Kimdir?* (Ankara: Fecr Yayınları, 2005), 250.

²³ Mehmet Yalar, "İslami Arap Şiiri ve Peygamber", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18/1, 61.

²⁴ Ebû Ali el-Hasen İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-Umde fî sinâati'sîri ve nakdih* (Beyrut: Merkezi Tahkikât-ı Ulûmu'l-İslâmî, 1402/1990), 22.

²⁵ *Dîvânü Hassân b. Sâbit el-Ensârî*, (Beyrut: Dâru Sâdır, tsz.), 169. Şiirin tercümesi, Nurullah Yılmaz, Nazım ve Nesir Teorileri Açısından Klâsik Arap Şiirine Genel Bakış, Nüsha, 5/17 (Bahar 2005), 38.

“hidâl”adı verildi. İşin nazariyesiyle uğraşan bilginler kuralları tespit ettiler ve böylece Câhiliye Dönemi edebiyatı, özellikle şiiri teşekkül etti.²⁶

Sözlükte şiir: “Bir şeyi inceliklerini kavrayarak bilmek, sezerek vâkıf olmak; uyumlu, ölçülü ve âhenkli söz söylemek” anlamlarında mastar; “seziş, hissediş, sezgiye dayanan bilgi; duygu ve heyecandan kaynaklanan uyumlu, ölçülü ve âhenkli söz” manasında isimdir. Goldziher bu bağlamda şairi: “Tabiatüstü sihrî bir bilgiye dayanan sezîşle bilen kimse.” şeklinde yorumlar.²⁷

Edebiyat tenkitçileri ve nakledicileri Arap şiirini her birinin kendine has ayırt edici özellikleri olan dört ana kısma ayırmışlardır.²⁸

1.2.2.1. Câhiliye Dönemi’nde Şiir

İslâm öncesi devirde yaşamış şairlere ait şiirler için "Câhiliye Şiiri" terimi kullanılır.²⁹

Araplara göre şiir vezinli ve kafiyeli sözden ibarettir. Öyle olmazsa şiir sayılmaz. Şiir doğru bir tabiat ve dürüst bir aruz bilgisinin bir araya gelmesinden ortaya çıkan vezinli sözdür.³⁰

Araplar, Sâmi ırklar arasında fitraten en şair, konuşma için en geniş lügate sahiptiler. Bu özelliklerini; güç itibariyle şiire çok yatkın olmaları, çevrelerinin hayal için uygun olması, doğal yeteneklerinin saf olması, yaşamlarının basit olması, asabiyet bağlarının kuvvetli olması, hürriyetlerinin tam olması gibi etkenler beslemiştir. Onların yaşadıkları yarımada fikri düşüncelerden yoksun ve zihinleri tefekküre kapalıydı. Onlar sema ile sahra arasında sonsuz gökyüzünde gibiydiler. Gönülleri ve zihinleri hayal, ihtişam ve çekicilikle doluyordu. Hepsinden öte Araplar şairlik ruhuna sahiptiler.³¹

Araplar, kabilevî güçlülere rağmen bir millet oluşturma fikrini, başlıca ortak mânevî varlıkları olan şiir sanatlarına borçludurlar. Bu şiir sanatı dinin korunması altında gelişip yayılabilmiştir. Tabiatıyla bu şiirin temeli, basit insanın, ritim ve

²⁶ Güleç, “Hz. Peygamber’in Müslüman Olmayan Şairlere Karşı Tutumu”, 4.

²⁷ Durmuş, *İslâm Öncesi Araplarda Dil ve Edebiyat*, 191.

²⁸ Halil Merdum Bek, “el-Ahtal” *el-Mecelle el-Mecmau’l Âlemi’l Arabî*, 30/ 1 (1339/1921): 3.

²⁹ Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 1. Baskı (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1973), 8.

³⁰ Es’ad, *İslâm Tarihi*, 163.

³¹ Ahmed Hasan ez-Zebidi, *Tarihü’l Edebi’l Arabî* (Mısır: Dâr Nahda, trh.), 30.

âhengın neşesi içinde hayatın zahmetlerine dayanmasına yardım eden oyun içgüdüsünde idi.³² Araplar'ın İslamiyet'ten önceki hayatlarından kalan en büyük sanat eserleri, şiiirlerdir. Henüz yazının mütedâvil olmadığı bu basit cemiyet, kitâbi bilgi ve kaidelere dayanmayan, fakat an'aneleri teşekkül etmiş bir nazım sanatına, insanla beraber yaşamış ve yaşayacak beşerî duyguları ifade edebilen işlek bir şiiir diline sahip bulunuyordu.³³ Sahip oldukları şiiir diliyle inşâd ettikleri kadîm şiiirlerle, doğduğu çevreyi gerçekçi, yalın, açık ve abartısız bir biçimde tasvir etmekle Araplar'ın içinde yaşadığı muhite, hayat, örf ve âdetlere ilişkin sağlıklı bilgiler saklayan bir ilim hazinesi (divan, sicil) konumundaydı.³⁴

Câhiliye Dönemi şiiir ortamı Bâdiyeydi. Bundan dolayı da şiiir çöl hayatının aynasıydı. En mükemmel şiiirlerin hepsi çadırlarda yaşayan kişilere aitti. Câhiliye Dönemi şiiirleri çöl yaşamı ve orada yaşananlarla ilgiliydi; ancak bir kısmı şehir hayatını içermekteydi. Bunlarda Fars, Irak ve Şam saraylarına giden A'şâ (ö. 83/702), Nâbıga (ö. 65/685) gibi şairlerin söyledikleri şiiirlerdi.³⁵

Her kabile, içinden çıkardığı şairle övünür, kabilede bir şair yetişip temayüz ettiğinde diğer kabileler gelip o kabileyi kutlardı. Bu münasebetle ziyafetler verilir, kadınlar def çalıp oynarlardı. Çünkü şair kabilenin şeref ve itibarını savunan, eserlerini ebedileştiren, şanlarını öven,³⁶ kabilenin kahramanlık ve yiğitlik tarihini şiiirle yazar, kabilesinin şanını ve şerefini yazdığı şiiirlerle savunurdu. Şiiir, savaşlarda oklardan, mızraklardan, süvarilerden daha kuvvetli silahtı; çünkü savaş şiiirin oluşturduğu psikolojik güç ve ruhla kazanılır ya da kaybedilirdi.³⁷ Şair, mensubu bulunduğu kabilenin kâhini, rehberi, hatibi, sözcüsü ve bilginiydi. Şairlerin konum itibarıyla toplumdakien yüksek konumu sahip olanlardı.³⁸

³² Carl Brockelmann, *İslâm Uluslararası ve Devletleri Tarihi*, trc. Neşet Çağatay (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992), 9.

³³ Çetin, *Eski Arap Şiiiri*, 1.

³⁴ Durmuş, *İslâm Öncesi Araplarda Dil ve Edebiyat*, 197.

³⁵ Durmuş, *İslâm Öncesi Araplarda Dil ve Edebiyat*, 209-212.

³⁶ Kayrevânî, *el-Umde fi Mebâsini's-Şi'r ve Âdâbih*, 1:153 (Es'ad, *İslâm Tarihi*, 175. sahifeden naklen.)

³⁷ Kenan Demirayak, *Arap Edebiyat Tarihi*, 1.Baskı (Kayseri: Fenomen Yayınları, 2017), I: 73.

³⁸ İbrahim Sarıçam, *Hız Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 9. Baskı (Ankara: DİB Yayınları, 2014), 43.

1.2.2.2. İslâmî Dönemde Şiir

Arapların maddi-manevi dünyalarında şiirin ne kadar önemli olduğu, adeta bellekleri olduğunu ifade etmek için: “Allah’ın kelamından bir şeyler okuyup anlamadığınız zaman, onu Arapların şiirlerinde arayınız! Çünkü şiir, Araplar’ın divanıdır (kültür hazinesidir).”³⁹ denilmiştir.

İslâmiyet ile şiir yeni bir safhaya girmiştir. Müşrikler Peygamber’i “mecnun bir şair” olmakla itham edilmişlerdi: “Şairlere gelince, onlara da sapıklar uyarlar. Onların her vadide başıboş dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?” (Şuarâ, 26/224, 225, 226) Ancak daha sonra bu yasaktan tehdit ile “İman edip iyi amelde bulunan, Allah’ı çok zikredenler.” (Şuarâ, 26/227) istisna edilmişlerdir. İslâma ve ahlâka mugayir olmayan şiirin beğenildiği, hatta teşvik edildiği görülür.⁴⁰

Şiir ne bir eğlence aracı ne de bilimsel bir konudur. O; toplumun gelecek kuşaklara bırakacağı nefesi, varlığını gerçek anlamda sürdürebilmesinin yegâne araçlarından bir tanesidir. Bu hakikatin farkında olan Hz. Peygamber (s.a.v.), şiir ve şaire oldukça iltifat etmiş, bir taraftan bir sanat dalı, diğer taraftan bir propaganda aracı olarak şiir ve şairden istifade etme yolunu benimsemiştir. Şöyle ki; kimi zaman gönlünü ferahlatan, hayatına zevk veren bir sanat dalı olarak şiirler dinlemiş, kimi zaman hikmetli, insanları düşünmeye ve hakikate çağıran bir araç olarak şiir söylenmesini istemiş, bazende siyasî ve ideolojik bir propaganda aracı olarak şiir inşâd edilmesini emretmiştir.⁴¹

1.2.2.3. Emevîler Dönemi’nde Şiir

Emevî Dönemi şiiri, İslâmî Dönem şiiridir. Bu dönemin ünlü şairleri Cerîr (ö.110/728), el-Ferez dak (ö.114/732) ve el-Ahtal (ö.92/710) İslâmî Dönem’de dünyaya gelmiş, Câhiliye Dönemi’nde yaşamamışlardır. Emevî Dönemi şiiri, Arapların yeni ufuklara açılıp, yeni yerler fethedip yeni kültürlerle tanışmalarından

³⁹ Kayrevânî, *el-Umde fî Mebâsini’ş-Şir ve Âdâbih*, 1: 27.

⁴⁰ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 17.

⁴¹ Mehmet Şimşir, “Hz. Peygamber’in İslâm Tebliğine Karşı Şair ve Siyasi Liderlerin İlk Tavırları ve Şiir Alanında Yaşanan Gelişmeler” Mütefekkir, *Aksaray Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, 4/7, (Haziran 2017): 57.

özellikle Kur'an'ın beyânıyla dillerinin saf olmasından Câhiliye Dönemi şiirinden daha üstündür.⁴²

İslâm'ın etkisi altında şiir sanatı tabii ve insancıl çizgilerde gelişme gösteriyorken, sarayın himayesi eski kabilevî kinin canlanmasına, vicdansız fakat yetenekli şairlerin kendi propagandalarını yapmak üzere satın alınması basamak oluşturdu. Böylece bir üçlü “el-Ferezdak, Cerîr ve el-Ahtal” övgü ve hiciv alanlarında büyük bir üne kavuştu. Emevîleri, dikkatlice seçilmiş ifade ve akıcı üslupla kaside tarzında övdüler ve düşmanlarına hakaretler yağdırdılar. Hristiyan olan el-Ahtal, kendisi Müslümanlığa saygısızlık etmeksizin şarap üzerine şiir yazmakta serbest bırakılmıştı; bir Müslüman'ın denemekten kaçınacağı ensarı hicvetme konusunda istekli olmuştur.⁴³

Emevî Dönemi'nde şiir Arab'ın yapısının, hayalinin ve beyanının tam bir örneği idi ve bütün yönleriyle Arap'tı. Benî Ümeyye halifeleri şiire büyük önem verirlerdi. Şiir dinlemekten hoşlanır, şiirle coşup şairlere büyük değer vererek onları hediye yağmuruna tutarlardı. Şairleri kendi siyasetlerini ve halifeliklerini sağlamlaştırmak için propagandist edinirlerdi. Emevî Halifeleri'nden şiir söylemeyen azdı. En çok şiir söyleyen ise Muâviyeydi. Ancak, Muâviye, şiirde değil de siyaset ve dehada şöhret olmuştur. Şiirle olan şöhreti küçük bir buketti. Oğlu Yezîd, şiirde meşhurdu ve divanı vardı. Mervân b. Hakîm, Ömer b. Abdülaziz ve Yezîd b. Abdullah da şairdi. Abdümelik ise basiretli bir münekkittir. Râviler ve münekkitler onun yaptığı tenkitlere güvenir ve onun fikirlerine göre hüküm verirlerdi. Velîd b. Yezîd de şiirde meşhurdu özellikle de hamriyatta meşhurdu ve bu alanda şairlerin lideriydi.⁴⁴

Bu dönemde şiir dinin, siyasetin, yeni fetihlerin, yeni kültürlerin etkisi altındadır. Özellikle Arap olmayan unsurlar aslında Emevî Dönemi'nde de edebiyat alanına girmişlerdi. Emevî Dönemi fetihleri İslam'ın alanını Arap ırkına ait toprakların çok ötesine; yukarıdan Çin sınırlarına, aşağıdan Hindu-Pakistan yarıkıtasına kadar genişletmiş, böylece sonunda İslam medeniyetinin ateşli

⁴² Merdum Bek, ““el-Ahtal” *el-Mecelle el-Mecmau'l Âlemi'l Arabî*, 3.

⁴³ Mian Muhammed Şerif, M. Yusuf, *İslâm Düşünce Tarihi* 3, trc. Lamii Güngör, 1. Basım (İstanbul: İnsan Yayınları), 252.

⁴⁴ Merdum Bek, ““el-Ahtal” *el-Mecelle el-Mecmau'l Âlemi'l Arabî*, 5.

destekçileri hâline gelen İranlı ve Türk gibi Arap olmayan halkları yönetimleri altına almışlardı. Pek çok savaş esiri, hilâfetin merkezi bölgelerine götürülmüş ve bu kimseler oralarda İslâm dinine girerek azat edilmişler ve Arap kabilelerine (mevâlî) olarak alınmışlardı. Bunların çocukları ve torunları, Arap Edebiyatı'nı zenginleştirmede etkili görevler üstlenmişlerdir.⁴⁵

Emevî Devleti gölgesi altında güçlü bir şekilde, yenilenerek ve canlanarak üç şiir dalı başarı ile gelişti. Bunlar tedavülde olan türlere benzeyen nekâiz, siyasi şiir ve gazeldir. Kişilerin duygularını şekillendiren gazel Hicazda, kabilelerin diğer ikisi ise Irak'ta gelişim kimliklerini, makam, şahsiyet ve konumlarını gösteren nekâizle, farklı grupları temsil eden siyasi şiirde Irak'ta gelişti. "Tabakâtüfuhûli's-su'arâ" (Şairlerin birinci tabakasını nekâiz şairleri alırken diğer tabakalarda gazel ve siyasi şiire kaldı).⁴⁶

1.2.3. Şairin Yaşadığı Dönemde Hitâbet

Hitâbet: "Güzel konuşan bir hatibin bir kısım insanları ikna etmek maksadıyla yaptığı düz cümlelerden oluşan konuşma"⁴⁷ şeklinde tarif olunur. Câhiliye Dönemi'nde mevcut olan nesir türlerinden biri hitâbettir ve Câhiliye'de hitâbetin varlığını gerektiren en önemli faktör yazının yaygın olmayışıydı.⁴⁸

Hitâbet, şiir gibidir ve hayalle yakınlığı vardır. Hürriyet ve süvariliğin belirtilerinden bir belirti, etki ve ikna yollarından bir yoldur. Hitâbet, güzel konuşmada, beyanda net ifadelere, lehçede zarafete ve irticâlî konuşmada akıcılığa ihtiyaç duyardı. Her kabile kendilerini cesaretlendirecek hatîbinin olmasını, şereflerini yüceltecek şairinin olmasını arzu ederlerdi. Çoğu zaman bu iki özellik bir kişide toplanırdı.⁴⁹Bu dönemde ilk başta şiir, rağbet görüyorken ve toplumda büyük bir itibar sahibiyken sonradan bilhassa İslâmiyet sayesinde hitâbet, ileri seviyede gelişmiş ve şiirin yerini almıştır⁵⁰

⁴⁵ Goldziher, *Klasik Arap Literatürü*, 50.

⁴⁶ Ahmed eş-Şâyib, *Târihu'n-Nekâiz fî Şiri'l Arabî*, 3. Baskı (Mısır: en-Nahda el-Mısri,1954), *Mukaddime*, 3.

⁴⁷ İsmail Lütfî Çakan, *Dinî Hitabet*, 16. Baskı (İstanbul, İFAV Yayınları,2015), 5.

⁴⁸ Demirayak, *Arap Edebiyat Tarihi-III Emeviler Dönemi*, 1. Baskı (Kayseri: Fenomen Yayınları, 2017), 268.

⁴⁹ Zebidî, *Tarihü'l Edebi'l Arabî*, 19.

⁵⁰ Muhammed Haşim Atıyye, *el-Edebu'l-Arabiyyu ve Tarihuhu Fi'l-Asri'l-Cahili*, 3. Baskı (1936), 92.

Araplar hatîbe pek fazla muhtaç olduklarından, kabileden yetişen bir hâtib, o kabilenin reisi, hâkimi (düşünen adamı) ve hâkimi sayılırdı. Bir hatip bir kabileye denk tutulurdu. Hutbelerin konusu ekseriyetle soy, şeref, ahlâk ve terbiye ile öğünmekten ibaretti.⁵¹

İslâmî Dönemle birlikte hitâbetin konuları dinî bir renge bürünmeye başlayarak konuları ve amacı İslâm'ı yaymak, İslâm'a davet, iman ve amel konularını izah etme, öğüt verme gibi konular işlenmeye başlanmıştır. Bu dönemden itibaren siyasi hitâbetin de yavaş yavaş geliştiği görülmektedir.⁵² Özellikle hitâbet Emevî Dönemi'nde büyük bir başarı elde etti. Bu başarının da birçok sebebi vardır. Bu sebeplerden bazıları:

1. Halifeler, ümerâ ve komutanlar sahip oldukları kendi Arap-İslâm kültürüyle gurur duyarlardı. Arapça'nın konumunu bilirler, hatadan lahdan ve lahn yapanlardan nefret ederlerdi. Siyasilerin büyük bir kısmının bu sırada hitâbet alanındaki gücü ve üstünlüğü bilinirdi.

2. Emevîler Dönemi'nde siyasi gruplar olan Zübeyrî, Havâriç ve Şîa arasında bu sırada şiddetli mücadeleler vardı. Hitâbetin ve sözün değişik şekillerde ifade edilmesinde bu siyasi grupların belirgin bir etkisi vardı.

3. Bu çağda fetihlerin çoğalması, şehirlerin gelişip vali ve komutanların sayısının artması da hatiplerin ve hitâbetin özünü genişletti.

4. Söz meclislerinin gelişmesi, meclislere katılan hatiplere takdir ve ikramlardan fazlasıyla verilmesi. Özellikle de Muâviye b. Ebî Süfyân'ın şairler ve hatiplere kapısını sonuna kadar açıp onlara bolca hediyeler vermesi.⁵³

1.2.4. Şairin Yaşadığı Dönemde Entelektüel Ortam

Emevî Dönemi'nde yönetim, hilâfet sisteminden monarşiye dönüştüğü için toplumun sosyal, kültürel ve düşünce yapısında ve özellikle de yapılan yeni fetihler sonucunda yabancı unsurlarla temas kurulmasının sonucunda yönetimsel yapısından,

⁵¹ Es'ad, *İslâm Tarihi*, 159.

⁵² Salâhuddîn el-Hâdî, *el-Edeb fî Asrın'n-Nubuvve ve'r-Râşidîn*, 1. Baskı (Kahire: Mektebü Matbatü'l- Hancî, 1987), 133.

⁵³ Muhammed Muhtar, *el-Hayatü'l Edebiyyetü fî'l Asrı'l Ümevî*, 6. Baskı (Mısır: 2018), 127-129.

sosyal, kültürel, mimari, sanat ve ilmî alana kadar önemli gelişimler ve dönüşümler olmuştur.

Başkent'in İslâm kokusunun hâkim olduğu Medine'den, Hristiyanlık ve Bizans kültürünün hâkim olduğu Şam'a taşınmasıyla birlikte Müslüman toplumda bunun yansımaları görülmeye başlamıştır.⁵⁴ Çöl şehirle birleşmiş, halkın refah seviyesi yükselmiştir. Devletin egemenlik alanları genişlemiş ve Araplar ele geçirdikleri topraklarda diğer ırklarla birlikte yaşamaya başlamıştır. Arap fetihleri, toplumun yalnız ekonomik durumunu değil aynı zamanda hayat tarzını da kökünden değiştirmiştir.⁵⁵ Dolayısıyla İslâm toplumunun günlük yaşamında bir milat olarak kabul edilebilecek pek çok “İlklerin” bu dönemde ortaya çıktığını, kişilerin ve toplumun günlük yaşamına girdiğini görmekteyiz. Değişim, sosyo-kültürel yapının her alanında, şehirlerin kurulması ve şekillendirilmesinde, evlerin eskiye göre yeniden ve farklı bir biçimde yapılmasında, eğlence yerlerinin çoğalmasında, yeme içme kültürünün değişmesinde, giyim tarzının yeniden şekillendirilmesinde kendini göstermiştir.⁵⁶ Entelektüel ortam:

1. Emevî Toplum: Çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmaktadır. Ancak bunlar da kendi aralarında farklı sosyal tabakalara ayrılmaktadır.⁵⁷ Bu toplumsal sınıflar çeşitli sınıflara ayrılmakla beraber özetle; Müslüman Araplar, asiller, halife, aileleri, idareciler,⁵⁸ Müslüman olup Arap olmayanlar, zimmîler ve kölelerdir.⁵⁹

2. İlim ve Öğretimin Yaygınlaşması: Emevîler Dönemi'nde “Küttâb” adı verilen ilk mekteplerin sayısı arttı. Köylerde, kasabalarda ve şehirlerde hemen hemen her mahallede ihtiyaca göre birden fazla mektep bulunuyordu. Sarayların ortaya çıkmasıyla saraylarda çocuk eğitimi de bu dönemde başladı. Hânedana mensup çocuklar, saraylar da özel hocalar tarafından eğitiliyordu.⁶⁰ Çocuklarının kâmil kimseler olmasını isteyen Emevîlerin ilk döneminde hâli vakti yerinde olan Araplar,

⁵⁴ Fazlurrahman, *İslâm*, trc. Mehmet Aydın, Mehmet Dağ 8. Baskı (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2008), 4.

⁵⁵ Ömer Ferruh, *Târîhu'l-Edebî'l-Arabî*, 4. Baskı (Beyrut: Dâru'l-İlim-lil-melâyîn, 1981), 1: 360.

⁵⁶ Altınay, *Emevîler de Günlük Yaşam*, 575.

⁵⁷ Altınay, *Emevîler de Günlük Yaşam*, 24.

⁵⁸ Aksu, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*, 3: 551.

⁵⁹ Philp Khuri Hitti, *Siyasal ve Kültürel İslâm Tarihi*, trc. Salih Tuğ 1. Baskı (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1980), 363-364. Yiğit, *Emevîler*, 161-170

⁶⁰ Yiğit, *Emevîler*, 209-210.

çocuklarını Fasih Arapça öğrenmeleri için çöle bedevîlerin yanına gönderirlerdi. Çöle gitmeyen birisi halifenin oğlu bile olsa Arapçayı yanlış kullanırdı.⁶¹

İlmî ve kültürel faaliyetlerin yapıldığı önemli yerlerden biri de “el-Mirbed” diye bilinen çarşıydı. Geniş yerleşim alanı olan ve önceleri deve pazarı olarak kullanılan bu çarşıdır. Daha sonraları içinde yerleşim yerlerinin de bulunduğu büyük bir mahalleye dönüştürülmüştür. Burası başta şiir ve hitabet olmak üzere çeşitli ilmî ve kültürel faaliyetlerin icrâ edildiği merkez haline dönüştürülmüştü. Hatta bir gurup râvi el-Mirbed’e nispet edilerek anılmıştır.⁶²

3. Emevîler Dönemi’nde Dinî İlimler: Tefsir, hadis, fıkıh, tarih, Arap Dili, edebiyat, kelâm gibi dinî, edebi ilimlerin yanısıra bazı müspet bilimlerin de temeli atılmıştır. Gerçekten Emevîler Dönemi’nde bu bilimlerin temeli atılmamış olsaydı ve bu malzeme birikimi bulunmasaydı, Abbasîler Dönemi’nde son derece parlak ve hızlı gelişmelerle yoğun tasnif faaliyetinin gerçekleşmesi mümkün olmayabilirdi.⁶³

4. Emevîler Dönemi’nde Aklî İlimler: Müslümanların ilk dönemlerde daha çok dini ilimlerle meşgul olduklarını biliyoruz. Ancak Emevîler Dönemi’ne geldiğinde onların beşerî ilimlerle de ilgilendiklerini görüyoruz. Onların beşerî ilimlerle meşgulliyetleri tercüme faaliyetleri neticesinde olmuştur. Dolayısıyla İslam Medeniyeti’nin doğuşuna etki eden unsurlar arasında tercüme faaliyetlerinin yeri büyüktür diyebiliriz.

Emevî Halifesi Velîd b. Abdülmelik’in (ö. 96/715) İslâm’da ilk hastaneyi bina eden kişidir. İran’ın Ahvaz şehri yakınlarında kurulan Cundişapur kısa sürede Hipokratik tıp alanında önemli bir eğitim merkezi haline geldi. Cundişapur Okulu, İslâm’ın ilk dönemlerinde en parlak dönemlerini yaşadı. Cundişapur Doğu Asya’nın en önemli tıp merkezi olmuştur ve İslâmî tıp ile İslâm Öncesi tıp arasında doğrudan bir köprü vazifesi görmüştür. Hatta Abbâsî halifesi el-Mansûr (ö. 158/775) uzun zamandır muzdarip olduğu hastalığın tedavisi için Cundişapur hekimlerine

⁶¹ Mahfuz Söylemez, “Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri”, Emevîler Dönemi Bilim, Kültür ve Sanat Hayatı, (Ankara: 2003), 83.

⁶² Yâkut el-Hamevî, *Mucemu’l-buldân*, (Beirut: Dâru ihyâ i’t-turâsî’l-Arabî, 1399/1979), 7:98.

⁶³ İrfan Aycan- İbrahim Sarıçam, *Emevîler*, 1. Baskı (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 125.

başvurmuştur.⁶⁴ Hâlid b. Yezîd İskenderiye Medresesi'ndeki bir bilim adamına bir tıp kitabını çevirtmişti. Bu bilim adamı F adlı Suriyeli Yahudi bir tabipti.⁶⁵

Emevîler Dönemi'nde de faaliyet içerisinde olan bu merkezle özellikle meşhur Emevî prensi Hâlid b. Yezîd temas kurmuştur. İskenderiye'deki bu kurumlarda bulunan ilim adamları, Hâlid'e tıp, nucûm ve kimya kitapları çevirmişlerdir. Hâlid, kimya ilmini İskenderiye'de yetişen Rum kökenli Maruyanus isminde bir âlimden öğrenmiştir.⁶⁶

5. Emevîler Dönemi'nde Tercüme Hareketleri: Tercüme hareketinin ilk hedefi tıp ve müspet ilimlerdi. Emevîler Dönemi'nin ilk yıllarından itibaren Müslümanlar tıp ve kimya gibi ilimlere ilgi duymuşlardır. Bir yandan devlet adamlarının yabancı ilim adamlarını saraya daveti, diğer yandan Müslümanların bu ilimleri öğrenme merakı ve gayr-ı müslim ilim adamlarının bu ilim dallarına dair yazmış oldukları Süryanice, Yunanca hatta Kıptice eserleri Arapçaya çevirmeleriyle İslam dünyasında giderek hızlanacak olan bir bilimsel faaliyeti başlatmıştı.⁶⁷ Müslümanlar bu ilimleri, İskender'in fetihlerinden itibaren Mısır, Suriye ve Batı Asya'da yayılmış olan Yunan kültüründen aldılar.⁶⁸

6. Emevîler Dönemi'nde Mimari: Emevî Dönemi mimaride yaratıcı olmaktan çok derleyici ve devşirmecidir. Bu dönemde mimari dâhil, İslâm sanatının temeli atılmış, İslâm mimarisinde hızlı bir dönüşüm ve gelişim hamlesi başlatmışlar, özel bir mimari üslûp geliştirmişlerdir.⁶⁹ İslâm süsleme sanatı bu dönemde ileri seviyeye ulaşmıştır. Çok kere ya Kur'an'ı Kerîm âyetlerinden bir âyetin veya şiirden bir beyit ya da saygı veya tebrik ifadelerinden bir ibarenin, tarihi kıymeti haiz eserleri çevrelediğini ya da sanat eserlerinde birinin üzerinde süs şeridi olduğunu görürüz. Yine duvar üzerine nakış sanatı parlak dönemini yaşamıştır.⁷⁰

⁶⁴ Seyyid Hüseyin Nasr, *İslâm'da Bilim ve Medeniyet*, trc. Nabi Avcı vdğr. 4. Baskı (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 187-189.

⁶⁵ Nuh, *Emevî Döneminde Yahudiler*, 1. Baskı (Ankara: Gökkuşbuğu, 2005), 161.

⁶⁶ Erkoçoğlu, *İslâm Tarihi El Kitabı*, 379.

⁶⁷ Mehmet Bayraktar, *İslâm Felsefesine Giriş*, 1. Baskı (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 25.

⁶⁸ Hasan, *Siyasi, Dini Kültürel Sosyal İslâm Tarihi*, 2: 226.

⁶⁹ Sarıçam, Erşahin, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, 203.

⁷⁰ Hasan, *Siyasi, Dini Kültürel Sosyal İslâm Tarihi*, 2: 232.

7. Mûsikî ve Eğlence: Câhiliye Dönemi'nde yaygın bir ahiret inancının bulunmayışı ile hedonist hayat anlayışı arasında bir ilişki vardı. Câhiliye Arabı için, “ikinci bir hayat olmadığına göre” hayatta kaldığı sürece yapılacak tek şey, dünyanın tadını çıkarmak, mümkün olduğunca dünya zevk ve eğlencelerinden payını almaktır. Bu sebeptendir ki özellikle gençler hayatlarını içki meclisleri kurup zevk ve eğlenceye dalmak, şarkı dinlemekle geçirirlerdi.⁷¹

Emevîler Dönemi'nde fetihlerle ulaşılan zenginliğe paralel olarak refah ve konforla birlikte eğlence saraylara hâkim oldu. Emevî halifeleri, sadece kendi saraylarında değil Hicaz bölgesini siyasetten uzaklaştırmak için Mekke ve Medine'ye bol para gönderdiler. Gelen para ile bir kısım insanlar arasında konforlu ve eğlenceli bir hayat başladı. Bunun sonucunda eğlenceye düşkün, para kazanmayı kendine amaç edinen güldürü ustalarının ortaya çıkması gecikmedi.⁷²

İslâm Devleti'nin zenginlik ve uygarlaşmasına paralel olarak oyun ve eğlence kültürü de gelişmiş, mûsikî alanında da ciddi terakkiyat olmuş, şarkı ve şarkıcıların sayısı da o oranda çoğalmıştır. Mûsikî İslâm uygarlığının bu döneminde zirve yapmıştır. Hatta halifeler birçok bestenin yanında çeşitli musiki aletleri icat etmekle yetinmemişler, musiki ile ilgili birçok eser de kaleme almışlardır. Başta halifeler olmak üzere Emevîler mûsikî sanatına ciddi bir önem vermişler, sanatkârları teşvik etmek amacı ile önemli paralar harcamışlardır.⁷³ Böylece Emevîler Dönemi'nde bir eğlence sektörü oluşmuş ve pek çok devlet adamından da destek görmüştür. Hâl böyle olunca eğlence hayatı o dönemde fevkalade yaygınlaşmış⁷⁴ artık Mekke, Medine ve Tâif gibi kutsal topraklar, Emevî siyasetinin gereği birer mûsikî ve eğlence meclisleri durumuna gelmiştir. Bu yerler şiddetli arzu ve zevklerin gerçekleştirildiği ve tatmin edildiği birer merkez olmuştur.⁷⁵

Emevî Halifesi I. Yezîd'in (ö. 64/ 683) kendisi bizzat bir bestekârdı ve Dımaşk Sarayına şarkı ve mûsikî aletleri çalmayı soğan kişidir. Ayrıca I. Yezîd,

⁷¹ Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumunu*, 71.

⁷² Yusuf Doğan, “*Abbasilerde Mizah*” 1. Baskı (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, 2012), 104-105-106-107.

⁷³ Zeydân, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, 170.

⁷⁴ İrfan Aycan, “Emevîler Döneminde Sanat/Musiki” Emevîler Dönemi Bilim, Kültür ve Sanat Hayatı, Ankara 2003, 109.

⁷⁵ Metin Gündüz, *Emevîler Döneminde Gazel Şiiri*, (Yüksek Lisans Tezi Atatürk Üniversitesi, 1988), 40.

içinde şarkı söylenip şarabın kullanıldığı büyük saray eğlenceleri başlatmış ve bundan sonra sarayın tertiplelediği hükümdarlık eğlencilerinde bütün bunlar vazgeçilmez unsurlar haline gelmişti. II. Yezîd, (ö. 105/724) Habbâbe ve Sellâme vasıtasıyla tekrar şiir ve mûsikîyi halkın nazarında itibar edilen sanat kolları haline getirdi. II. Velîd mûsikişinas şarkıcıları sarayda bulundurmuş ve onları hoş tutmuştur.⁷⁶ Süleyman b. Abdülmelik (ö. 99/717) eğlenceye, kadına aşırı derecede düşkün ve obur bir adamdı.⁷⁷ Son derece dindarlığına rağmen Ömer b. Abdülaziz de (ö. 101/720) bu modadan kendini alamamış ve halifelîğe geçmeden önce Hicaz valiliği sırasında besteler yapmıştı. O, söz ve bestesi kendisine ait olan besteleri bir araya getiren ilk halifedir.⁷⁸

⁷⁶ Ebü'l-HasenAlî b. el-Hüseyn b. Alî el-Mes 'ûdî el-Hüzelî, *Mürûcü'z-Zeheb*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid (Mısır: 4 cilt olan baskısı, 1948), 3: 567-568.

⁷⁷ Hitti, *Siyasal ve Kültürel İslâm Tarihi*, 2:427.

⁷⁸ Zeydân, *İslâm Medeniyetleri Tarihi*, 5:158.

el-AHTAL'IN HAYATI

2. Adı, Künyesi ve Lakapları

Râviler, şairin nesebinde ittifak, isminde ihtilaf etmişlerdir. İsfahânî (ö. 356/967),⁷⁹ el-Âmidî (ö. 371/981),⁸⁰ İbn Sellâm el-Cumâhî (ö. 231/846)⁸¹ ve İbn Kuteybe (ö. 276/889)⁸² şairin ismi “Gıyâs b. Gavs”, Bağdâdî (ö. 1093/1682)⁸³ ise Gıyâs değil de “Guveys'tir” diyerek ihtilafın babasının isminde olduğunu söylemektedirler. Babasının ismi Gavs yerine “Guvêys” ya da Mugîs” denilmiştir. O zaman el-Ahtal'ın ismi Gıyâs b. Gavs Mugîs ya da Gıyâs b. Gavs Guvêys olur.⁸⁴

Cumahî, “Tabakâtü fuhûli's-şu'arâ” isimli eserinde şairin ismini:

غِيَّاسُ بْنُ عَوْتِ بْنِ الصَّلْتِ بْنِ طَارِقَةَ بْنِ عَمْرِ بْنِ سَيْحَانَ⁸⁵ olarak belirtmektedir.

Ebû Saîd es-Sükkerî (ö.275/888), şairin ismini:

غِيَّاسُ بْنُ عَوْتِ بْنِ الصَّلْتِ بْنِ طَارِقَةَ بْنِ عَمْرِ بْنِ سَيْحَانَ بْنِ الْمَالِكِ بْنِ حُشَيْمِ بْنِ بَكْرِ بْنِ حُبَيْبِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَنَمِ بْنِ تَغْلِبِ بْنِ وَاثِلِ.⁸⁶

Şairin ismi: “Gıyâs b. Gavs b. es-Salt b. Târıka b. Umer b. Sîcân b. el-Fedevkes b. Mâlik b. Cüşem b. Bekr b. Hubeyb b. Amr b. Ganem b. Tağlib b. Vâil.” olarak tespit eder.

Fahredden Kabâve, “el-Ahtalü'l-Kebir” isimli eserinde şairin ismini:

⁷⁹ Ebü'l-Ferec Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî el-İsfahânî, *el-Egânî*, 1. Baskı (Beyrut: Dar'ü-ihyâi-turâsi'l Arabî, 1986), 8: 418.

⁸⁰ Ebü'l-Kâsım el-Hasen b. Bişr b. Yahyâ el-Âmidî, *el-Mütelif ve'l-muhtelif*, thk. Ahmed Sagr, 4. Baskı (Kahire: Dârü'l-maârif, ts),

⁸¹ Muhammed b. Sellâm el-Cumahî, *Tabakâtü fuhûli's-şuarâ*, nşr. Mahmûd M. Şâkir (Mısır: Dâr el-Medenî, 1974), 1: 298.

⁸² Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şuarâ*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Kahire: Dâr'ulmaârif, 1119), 483.

⁸³ Abdülkâdir b. Ömer b. Bâyezîd el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, thk. Abdüsselâm M. Hârûn (Mısır: Mektebü'l-Hancî, 1997), 1: 461.

⁸⁴ İliyyâ Selîm Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih*, 2. Baskı (Lübnan: Dâru's-sekâfe, 1981), 11.

⁸⁵ Cumahî, *Tabakâtü fuhûli's-şuarâ*, 1: 298, Muhtasarında غِيَّاسُ değil de سَيْحَانَ şeklinde yazmıştır.

⁸⁶ Ebû Saîd es-Sükkerî, *Rivâyetuhû an Ebî Cafer Muhammed bin Habîb*, thk. Fahreddin Kabave, 1. Baskı (Dımeşk: Dârü'l-fıkr, 1996),19. **Bu kitabın ismini kısaca Sükkerî, Şir'u'l-Ahtal olarak dip notlarda belirteceğiz.**

غِيَّاسُ بنِ عَوْثِ بنِ أَلْصَلْتِ بنِ طَارِقَةَ بنِ عَمْرِ بنِ سَيِّحَانَ بنِ الْفَدَوَكْسِ بنِ عَمْرِ بنِ مَالِكِ بنِ جُشْمِ بنِ بَكْرِ بنِ حُبَيْبِ بنِ عَمْرِو بنِ عَنَّمِ بنِ بِنِ تَغْلِبِ بنِ وَاثِلِ بنِ قَاسِطِ بنِ هِنْبِ بنِ أَفْصَى بنِ دُعْمَى بنِ جَدِيلَةَ ابنِ أَسَدِ بنِ رِبِيعَةَ بنِ نَزَارِ⁸⁷.

“Gıyâs b. Gavs b. es-Salt b. Târîka b. Umer b. Sîcân b. el-Fedevkes b. Umer b. Mâlik b. Cüşem b. Bekr b. Hubeyb b. Amr b. Ganm b. Tağlib b. Vâil b. Kâsıt b. Hinb b. Efsâ b. Dûmî b. Cedîle b. Esed b. Rebîa b. Nizâr olarak belirtmiş ve nesebinde ve isminde tercih edilen görüş budur.” demiştir.

Zehebî, “Siyeri alâmi’n-nübelâ” isimli eserinde şairin ismini:

Gıyâs b. Gavs et-Tağlibî en-Nasranî. غِيَّاسُ بنِ عَوْثِ التَّغْلِبِيِّ النَّصْرَانِيَّ olarak belirtir.

İbn Kuteybe, “eş-Şi’r ve’ş-şuarâ” isimli eserinde şairin ismini: “Gıyâs b. Gavs et-Tağlib b. Fedevkes.”⁸⁸ olarak belirtir.

Şairin yaygın olarak kullanılan isimleri: “Ebû Mâlik Gıyâs b. Gavs b. es-Salt el-Ahtal.”⁸⁹ Gıyâs b. Gavs.”⁹⁰

Gıyâs’ın gerçek ismi “Gıyâs b. Salt b. Târîka” olup,⁹¹ Arabistan’ın en meşhur kabilelerinden Benî Tağlib Kabilesi’nin Cüşem b. Bekr koluna mensuptur.⁹²

Gıyâs, büyük oğlu Mâlik’e nisbet edilerek “Ebû Mâlik” olarak künyelenmiştir.⁹³

Gıyâs’ın isminin yerine kullanılan ve şöhret bulduğu birincil lakabı “el-Ahtal’dır.” Birincil ve meşhur lakabının yanı sıra pek bilinip kullanılmayan; “Zû Salîb”, “Devbel” ve “Zü’l Abâye” gibi lakapları da vardır.

⁸⁷ Fahreddin Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir, Hayâtuhu ve Şahsiyyetuhû ve Gıymetuhû'l- Fenniyye*, 1. Baskı (Lübnan: Mektebetü'l- Lübnan, 2010), 11. **Bu kitabın ismini kısaca “el-Ahtalü'l-Kebir” olarak dip notlarda belirteceğiz.**

⁸⁸ Kuteybe, *eş-Şi’r ve’ş-şuarâ*, 483.

⁸⁹ Ebû Zeyd İbn Ebû'l-Hattâb el-Kureşî, *Cemheretü eşâri'l-Arab*, thk. Ali Muhammed el-Buhârî (Mısır: Matbaatü'n-nehdati'l-Mısıriyye), 100. Merdum Bek, “el-Ahtal” *el-Mecelle el-Mecmau'l Âlemi'l Arabî*, 177.

⁹⁰ Kuteybe, *eş-Şi’r ve’ş-şuarâ*, 483.

⁹¹ İsfahânî, *el-Egânî*, 8: 417.

⁹² Henri Lammens, “Ahtal” *MEB İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1965), 1: 226.

⁹³ Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, 1: 461. Kuteybe, *eş-Şi’r ve’ş-şuarâ*, 483. Ebû Cafer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî, *Küna's-suarâ ve men galebet künyetihû alâ ismih*, thk. Muhammed Sâlih, 1. Baskı (Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye, 1990), 87. Ahmed Şevkî Abdüsselâm Dayf, *el-Asrû'l-İslâmî*, 7. Baskı (Mısır: Dârü'l- maârif, 1119), 2: 259.

Gıyâs'a "ذو الصليب" "Haç sahibi" lakabı verilmişti. Çünkü annesi onun boynuna çocukken haç takmış, Gıyâs, bu haçı Emevî Halifeleri'nin sarayına girdiğinde dâhi boynundan çıkarmamıştı.⁹⁴

Gıyâs'ın annesi çocukluğunda oğluna "دُوْبَلًا" Devbel⁹⁵ ismini vermiş ve bu ismi söyleyerek raks ettiği rivâyet edilmiştir.

دُوْبَلًا: Eşek sıpası, domuz yavrusu manasına gelir. Bu kelime küçük olanlara tahsis edilmiş ve Devbel, Gıyâs'a lakap olarak verilmiştir.⁹⁶

İlim sahiplerinden bazıları, Devbel lakabını el-Ahtal'a Cerîr'in verdiğini ifade etmişti.⁹⁷ Hâlbuki Kays Aylân Kabilesi İle Beni Tağlib Kabilesi arasında Bişr denilen yerde savaş meydana gelmişti. Savaştan dolayı aralarında düşmanlık varolmuştu. el-Ahtal, Halife Abdülmelik'in huzuruna girdiğinde ezeli düşmanı Kays Aylân lideri Cehhâf b. Hakîm'i huzurunda gördüğünde şu şiiri okur: (Tavîl)

لقد أوقع الجحاف، بالبشرِ وقعةً إلى الله منها المشتكى، المعولُ
فإلاً تُعيِّرها قريشٌ، بملكها، يكن عن قريشٍ مُستزادًا، و مرزحاً⁹⁸

"Bişr'de⁹⁹ Benî Tağlib'le Cehhâf arasında savaş meydana geldi. Benî Tağlib'in yakarışı ve güveni sadece Allah'adır."

"Kureyş, krallık sahibidir. Eğer tercihini haklıdan yana yapmaz ise Benî Tağlib kendilerine yaptığı yardımı terk eder."¹⁰⁰

el-Ahtal, Abdülmelik'in huzurunda bu şiiri okuduğun da Cerîr de ona:

بكي دُوْبَلًا، لا يُرقى الله دَمَعُهُ ألا إنما يكي من الدَّلِّ دُوْبَلًا

⁹⁴ Rızkullâh b. Yûsuf b. Abdilmesîh b. Ya'kub Şeyho el-Yesûî, *Şuarâü'n-Nasrâniyye* (Beyrut: Imprimerie Catholique, 1925), 2: 171.

⁹⁵ Azmi Yüksel, "Ahtal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 2: 183.

⁹⁶ İbn Manzûr: "دبل" *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dar SADER, ts.), 11: 235.

⁹⁷ Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 1.

⁹⁸ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 32-33. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 10-11.

⁹⁹ Cezire de Fırat Irmağı kenarında bir dağ ismi.

¹⁰⁰ el-Ahtal, inşâd ettiği bu iki beyitiyle Benî Ümeyye'yi tehdit etmiştir.

“Eşek sıpası ağladı fakat Allah onun gözyaşını dindirmesin. Dikkat edin. Ancak eşek sıpası zilletinden ağlar.”¹⁰¹ Şiirinin bu mısrasıyla cevap verir.

el-Ahtal, bu mısrayı işitince Devbel lakabını kendisine Cerîr’in verdiği şekildeki yanlış anlaşılmayı ortadan kaldırmak için “Cerîr de kim oluyor, Allah ona lanet etsin! Allah'a yemin ederim ki annem; beni sadece bir gün, bir defa “Devbel” diye çağırmişti. Bu pis adamın diline bu lakabım nereden düştü?” demişti.¹⁰²

Cerîr’in el-Ahtal'a verdiği lakap “ذُو الْعَبَايَةِ” “Aba Sahibi” lakabıdır. Kays Aylân, Rebîa Kavmi ile anlaşınca el-Ahtal, Cehhâf’ı kavmi hakkında uyardı. Bişr de savaş meydana gelmiş ve Benî Tağlib’den birçok kişi bu savaşta katledilmişti.¹⁰³ el-Ahtal da bu savaşta üzerinde kirli abası olduğu hâlde esir edilmişti. Onlar, el-Ahtal’ı köle zannederek “Sen köle misin?” diye sordular. Bunun üzerine el-Ahtal da “Evet.” cevabını verince kendisini serbest bıraktılar.

Yaşanan bu olayı yeniden el-Ahtal’a anımsatmak ve kendisini küçük düşürmek için Cerîr de el-Ahtal’ı hicveden şiirini ona hitaben Abdülmelik’in huzurunda dile getirir:¹⁰⁴

يَا ذَا الْعَبَايَةِ إِنَّ بَشْرًا قَدْ قَضَى
أَنْ لَا تَجُوزَ حُكُومَةُ النَّشْوَانِ

فَدَعُوا الْحُكُومَةَ لَسْتُمْ مِنْ أَهْلِهَا
إِنَّ الْحُكُومَةَ فِي بَنِي شَيْبَانَ¹⁰⁵

“Ey Aba sahibi! Bişr b. Mervân, sarhoşun hüküm vermesinin doğru olmadığına hükmetti.

İnsanlar arasında artık hüküm vermeyi bırakın. Sizler hüküm vermek için yetkili kişiler değilsiniz. Hüküm vermek Benî Şeybân’ın hakkıdır.”

Gıyâs’ın üç lakabı kullanılmadığından şöhret bulmamıştır. Gerçekten Gıyâs’ın asırlar boyu bütün ilmî çevrelerde, kaynaklarda isminden dâhi daha çok

¹⁰¹ Bağdâdî, *Hizânetü’l-edeb*, 1:461. Cumahî, *Tabakâtü fuhûli’s-şuarâ*, 1: 481.

¹⁰² Cumahî, *Tabakâtü fuhûli’s-şuarâ*, 1: 481.

¹⁰³ Ebû Zeyd İbn Ebü’l-Hattâb el-Kureşî, *Cemheretü eşâri’l-Arab*, thk. Ali Muhammed el-Buhârî (Mısır: Matbaatü’n-nehdati’l-Mısıriyye), 479.

¹⁰⁴ Kabâve, *el-Ahtalü’l-Kebir*, 13.

¹⁰⁵ Ebû Temmâm Habîb b. Evs b. Hâris et-Tâî, *Nekâizu Cerîr ve’l-Ahtal*, (Beyrut: Imprimerie Catholique, 1925), 207-208. إن أحطل لبس يوم البشر عبائة. İbaresı vardır.

bilinen, kullanılan ve asıl ismini unutturan lakabı “el-Ahtal’dır.” Ancak bu lakabın yorumunda ne zaman ne şekilde kendisine isim olarak verildiğinde ve verilme sebebinde ihtilâf edilmiştir.¹⁰⁶

2.1. Ahtal Kelimesinin Sözlük Anlamı

خطل: الأخطل Kökünden gelen bu kelimenin hangi anlama geldiği hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür:

Birinci görüş: “خَطَلَتِ الأذُنُ” Köpek ve benzeri hayvanların kulakları uzayıp aşağı doğru sarktığına “uzun kulaklı” anlamında أَذْنَاهُ خَطْلَانٌ denilmiştir.

İbn Kuteybe, el-Ahtal’ın lakabının إِسْتَرْخَاءِ الأذُنِ “kulağın aşağıya doğru sarkması” manasına gelen kelimedenden türediğini ifade etmektedir. İbn Kuteybe’den başka bazı kimseler de bu görüşü kabul etmektedir. Fakat bu görüşüne itibar edilmemiştir.¹⁰⁷

İbn Kuteybe, “Edebü’l-Kâtib” isimli eserinde أَخْطَلٌ kelimesi خَطَلٌ kelimesinden türetilen isimden lakap olmuştur.” demektedir. Bu kelime de “Uzun Kulaklı” manasınadır ve uzun kulaklı av köpekleri için kullanılır.¹⁰⁸ Kitabın şârihi İbn es-Seyyid: “Ben uzun kulaklı olduğu için bir kişinin el-Ahtal olarak isimlendirildiğini bilmiyorum. Bilinen sivri dilli ve kaba sözlü olmasından dolayı Gıyâs’a bu lakabın verilmiş olmasıdır.” demiştir.¹⁰⁹

İkinci görüş: Saçma sapan söz söyleyen, geveze, boşboğaz, görüşünde isabetli olmayan, yalan yanlış konuşan kişi için - أَخْطَلٌ فَلَانٌ فِي كَلَامِهِ - ifadesi kullanılmıştır. Yine atılan ok sağa sola yalpalayıp hedefine ulaşmadığında da “سَهْمٌ خَطِلٌ” denilmiştir.

¹⁰⁶ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 13.

¹⁰⁷ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 13

¹⁰⁸ İbn Manzûr, “خطل” *Lisânü'l-Arab*, 11: 209-210-211.

¹⁰⁹ Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, 1: 459-460-461.

Üçüncü görüş: -الأخطل- Sözünde ve verdiği hükümde hatalı olan, manasınadır.

Gıyâs, ahmakça, pervasızca söz söyleyip verdiği hükümde hata yaptığı için bu isimle isimlendirilmiştir. Kâ'b'ın iki oğluyla anneleri arasında hangisinin daha iyi şair olduğu konusunda küçük çaplı ağız dalaşı meydana gelmişti. Aralarında hükmetmesi için problemi el-Ahtal'a havale ederler. el-Ahtal, inşâd ettiği şiirinin¹¹⁰ bir beytinde densizlik yaptığı için “el-Ahtal” olarak isimlendirilmiştir.¹¹¹

Dördüncü görüş: أَخْطَلٌ يُخْطِلُ إِحْطَالٌ Müstehcen, edepsiz ifadeler kullanan, kişiye الأخطل denilmiştir.

Beşinci görüş: Dördüncü görüşe yakın hemen hemen aynı manayı ifade eden, edepsiz ifadeler kullanan manasınadır. Konuşmasında müstehcen ifadeler kullandığı, sivri dilli olduğu ve pervasızca konuştuğu için Gıyâs'a “الأخطل” lakabı verilmiş ve bu lakapla da şöhret bulmuştur.¹¹²

İbn Manzûr'a (ö. 711/1311) göre Gıyâs'a bu lakabın verilmesinin asıl sebebi “sivri dilli olmasından dolayıdır.”¹¹³ Halîl Merdum Bekte (ö 1959): “Çocukluğunda sivri dilli olduğu için bu lakap kendisine verilmiştir.” ve Ahtal kelimesi “sefih, edepsiz, küfürbaz, konuşkan manasına gelir.” demektedir.¹¹⁴

Bütün bu rivâyetlerden anlaşıldığına göre “أَخْطَلٌ” kelimesi, müstehcen konuşan, sivri dilli, konuşkan, manalarına gelen “حَطَلٌ” kelimesinden türetilmiştir. Sivri dilli, konuşkan, sefih, edebe aykırı söz söylediği ve boş konuştuğu için Gıyâs'a “el-Ahtal” denilmiştir. Bu lakabın kendisine verilmesinde icmâa yakın ittifak vardır. Gıyâs'a “el-Ahtal” lakabı verilmesinde etkin sebep ise; çocukluğunda yaşadığı ve

¹¹⁰ Bk. el-Ahlat'ın inşâd ettiği şiir için sayfa 36.

¹¹¹ Gâzi Tuleymât, İrfân el-Eskar, eş-Şuarâ'u fi'l-Asri'l-Emevî, 1. Baskı (Şam: Dâru'l-fikr, 1430/2009),99.

¹¹² İbn Manzûr, “حَطَلٌ” *Lisânü'l- Arab*, 11: 209-210-211.

¹¹³ İbn Manzûr, “حَطَلٌ” *Lisânü'l- Arab*, 11: 209-210-211.

¹¹⁴ Merdum Bek, “el-Ahtal” *el-Mecelle el-Mecmau'l Âlemi'l Arabî*, 77. Yesûî, *Şuar'ü'n-Nasrâniyye*, 171. İsfahânî, *el-Egânî*, 8: 417.

etkisi altında kaldığı olaylar, yaşadığı sefahet, zevk ve eğlence hayatına düşkün olması, etrafındakilere pervasızca meydan okuması, konuşmasında müstehcen ifadeler kullanmış olmasıdır.¹¹⁵

2.2. Şairin Ahtal Lakabı Almasına Sebep Olan Olaylar

İsfahânî, “el-Egânî” isimli eserinde Gıyâs’ın meşhur olduğu “el-Ahtal” lakabının verilme sebebi hakkında farklı rivâyetler zikretmektedir:

1. Kendi kavminden bir adamı hicvetmesidir. Adam kendisine: “Ey çocuk, “Kesinlikle sen ahmakça konuşan ahtalın tekisin.” demişti.¹¹⁶ Bu söz üzerine lakabı “el-Ahtal” olarak kalır ve bu lakapla meşhur olup tanınır.

2. Utbe b. Gavl et-Tağlibî sırtında yükle kavminin yanına gelir ve orada bulunanlardan kendisine yardım etmelerini ister. Utbe b. Gavl et-Tağlibî, yardım istediğinde o vakit çocuk olan Gıyâs, ileri geri konuşup durur. Utbe: “Bu konuşan aptal (el-Ahtal) çocuk da kim?” diye sorduğunda lakabı “el-Ahtal” olarak kalır ve bu lakapla şöhret bulup tanınır.¹¹⁷

3. Kâ’b b. Cuâyî (ö. 55/675) Şam’da tanınan, sevilip sayılan ve itibar sahibi birisiydi ve Tağlib Kabilesinin de şairiydi. Aynı zamanda kabile bireylerinin gönlünde taht kurmuş bir kişiliğe sahipti. Nereye gitse kendisine çadır kurulur ve ikramda bulunulurdu. Herhangi bir yere gitse hemen koyunları için iki kazık arasına ip çekilir (ağıl yapılırdı) koyunları orada korunurdu. Mâlik b. Cüşem Kabilesinin yanına geldiğinde Kâ’b için daha önce yaptıklarının aynısını yine yapmışlardı. Dikkat çekmek isteyen küçük çocuğa Kâ’b’in geldiği gün, gün doğmuş ve aklına iyi bir fikir gelmişti. Gıyâs, Tağlib Kabilesinin şairi Kâ’b’in koyunlarının bulunduğu yere gelerek koyunları ağıldan dışarıya sürer ve dağıtır. Utbe, ona söverek koyunları gerisin geri ağıla tıkar. Küçük çocuk, geri dönüp tekrar koyunları dışarı sürüp ağıldan çıkarır. Bu manzarayı Kâ’b da seyretmektedir.¹¹⁸ Kâ’b: “Sizi hicvederim.” dediğinde Gıyâs Da ona: “Sen bizi hicvedersen biz de seni hicvederiz.” karşılığını verir.¹¹⁹

¹¹⁵ Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 41. Kabâve, *el-Ahtalü’l-Kebir*, 16.

¹¹⁶ İsfahânî, *el-Egânî*, 8: 417.

¹¹⁷ İsfahânî, *el-Egânî*, 8: 417.

¹¹⁸ İsfahânî, *el-Egânî*, 8: 417.

¹¹⁹ Bağdâdî, *Hizânetü’l-edeb*, 1: 459-460-461.

Kâ'b, yaşanan bu olay üzerine: “Kesinlikle bu çocuğunuz dangalaktır.” demiştir. Kâ'b'ın söylediği bu söz üzerine lakabı “el-Ahtal” olarak kalır.

Yaşanan bu olay ve Kâ'b'ın söylediği bu söz üzerine aralarında karşılıklı atışmaya başlarlar.¹²⁰ Gıyâs, Kâ'b'la yaşadığı bu olayı inşâd ettiği şu şiirinde dile getirir:

و كَانَ أَبُوكَ يُسَمِّي الْجُعْلَانَ سَمَّيْتِ كَعْبًا بِشَرِّ الْعِظَامِ
مَحَلُّ الْقُرَادِ مِنْ آسِثِ الْجَمَلِ وَإِنَّ مَحَلَّكَ مِنْ وَائِلٍ

“Uluların en kötüsü olduğundan sana Kâb ismi verildi. Senin baban da Cual olarak isimlendirilirdi.

Senin, Vâil Kabilesi arasındaki yerin devenin kıçındaki kenelerin yeri gibidir.”
demiştir.

Kâ'b bu mısraları dinledikten sonra “Bu zeki ve aykırı çocuktan başka hiç kimse beni zorlamamıştı. Bu çocuk beni zora soktu. Beni, uzun süredir böyle hicveden birisinin olmadığını kabul ediyorum.” demiştir.

Gıyâs, Kâ'b Kabilesinin yaşadığı yere geldiği günden itibaren onunla münakaşa ve karşılıklı atışmaya başlamıştı. Karşılıklı atışmasından maksadı kendi şairliğine dikkat çekmek istemesiydi. Belki karşılıklı atışarak dikkatleri üzerine çeker, onu hicvederek yeni yetişmekte olan akran şairler arasında tanınır ve kendine yer edinebilirdi.¹²¹

4. Kâ'b'ın iki oğluyla anneleri arasında hangisinin daha iyi şair olduğu konusunda küçük çaplı ağız dalaşı meydana gelmişti. Aralarında meydana gelen problemi çözüme kavuşturması için Gıyâs'a havale ettiler. Gıyâs da inşâd ettiği şiirinde aptalca ifade kullanıp yanlış hüküm verir:

لَعَمْرُكَ إِنَّنِي وَابْنِي جُعِيلٍ وَأُمُّهُمَا لِإِسْتَارٍ لَثِيمٍ¹²²

¹²⁰ İsfahânî, *el-Egânî*, 8: 417.

¹²¹ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 43.

¹²² إسْتَار : Dört manasındadır. İsfahânî, *el-Egânî*, 8: 418.

“Hayatın üzere yemin ederim ki şüphesiz ben, Cuayl’ın iki oğlu ve anneleri dördtür, alçaktır.” demiştir.

Bunun üzerine Cuâyil: “Kesinlikle sen, reyinde ahtalsın.” demiştir.¹²³

5. Gıyâs’la Ka’b arasındaki atışmalar ve hicivleşmeler belli bir süre daha devam etmiştir. Gavs, oğlu Gıyâs’ın kendi kabilelerinin şairine küstahça davramp dil uzatmasından endişeye kapılarak Gıyâs’a: “Yüzü, saçı kırmızıya boyalı sefih, Kâ’b’ın yerine göz mü dikiyorsun!” diyerek oğlunu dövdü. Daha sonra da kabilesinin şairi Kâ’b’a yönelerek, hoş görünerek özür diledi. Gavs, Kâ’b’a: “Sen onu dikkate alma, ona aldırış etme, o ahtal bir çocuktur.” demiştir. Aslında Kâ’b, o anda Gıyâs’ın şairliğini sınamak istemiştir.

Daha sonra Gıyâs’tan söyleyeceği beyti tamamlamasını istemişti:

Kâ’b, Gıyâs’a hitaben:

شَاهِدَ هَذَا الْوَجْهَ غَبَّ الْحَمَّةُ

“Bu yüz nice gün aşırı sıtma nöbetine yakalananları gördü.” dediğinde;

Gıyâs ta Kâ’b’a:

فَنَّاكَ كَعْبِ ابْنِ جُعَيْلٍ أُمَّةُ

“Cuâyil- senin için- annesiyle cinsel ilişkiye girdi.” sözüyle karşılık vermişti.

Kâ’b, Gıyâs’a annenin ismi nedir? Diye sordu. Gıyâs da annemin ismi “Leyla.” dedi. Annemin ismiyle anılmak (onun koruması altına girmek) ister misin, diye sorduğunda o da “Hayır, Allah onu korusun.” cevabını verdi. (Hem Gıyâs’ın hem de Kâ’b’ın annelerinin ismi Leyla idi.). O gün Gıyâs b. Gavs’ın ismi, “el-Ahtal” olmuştur.

فَلَمْ يَبْقَ إِلَّا نَفْسُ أَنَا رَافِعَةُ

هَجَا النَّاسُ لَيْلَى أُمَّ كَعْبٍ فَمُرَّتْ

“İnsanlar Kâ’b’ın annesini hicvetti. Onuruna leke sürdü. Ancak önemsiz olan kaldı.

Ben ise onu yücelttim.”¹²⁴

¹²³ İsfahânî, *el-Egâni*, 8: 418.

Yine Kâ'b, el-Ahtal'a tamamlaması için bir beyit daha okur:

أنا القَطْرَانُ، والشُّعْرَاءُ حَرْضِي، وفي القَطْرَانِ، للْحَرَيِّ، شِفَاءٌ¹²⁵

“Şairler uyuz hastasıdır ben katranım. Katran uyuz hastalarına şifadır.” der.

el-Ahtal da Kâ'b'a cevaben şiirini okumaya devam eder: (Basît)

هَجَائِي الْمُنْتَبَانِ ابْنَا جُعِيلٍ و أَيُّ النَّاسِ يَفْتُلُهُ الْهَيْجَاءُ؟
وَلِدْتُمْ بَعْدَ إِخْوَتِكُمْ مِنْ إِسْتِ فَهَلَّا جِئْتُمْ مِنْ حَيْثُ جَاءُوا¹²⁶

“Cuâyl’in iki iğrenç kokulu oğlu Kâb ve Umeyr, beni hicvetti. Hangi insanı onların yaptığı hiciv öldürebilir!

Kardeşlerinizden sonra dübürden çıktınız. Keşke nereden geldilerse sizler de oradan gelseydiniz!” demiştir.

Daha sonra Kâ'b oradan ayrılıp gitti. İki şairin arasındaki hicivleşme bu şekilde meydana gelmiştir.¹²⁷

Bu konuda daha başka şeyler söylense de İsfahânî'nin belirttiği gibi Gıyâs küçüklüğünden beri “el-Ahtal” olarak bilinmeye ve tanınmaya, yavaş yavaş şöhret basamaklarını tırmanmaya başlamıştır.

Gıyâs'ın babası Benî Tağlib Kabilesi'nin bir kolu olan Erâgım'dendi. Erâgım Kabilesinin gözleri yılanın gözlerine benzetildiğinden kendilerine “Erâgım” isim verilmişti. Nu'mân b. Beşîr, el-Ahtal'ı hicvederken bu isme işaret ederek şiirini inşâd eder ve şöyle der:

أَيْشْتُمْنَا عَبْدُ الْأَرَاقِمِ، ضِلَّةً؟ فَمَاذَا الدِّيُّ بُجْدِي عَلَيْكَ الْأَرَاقِمِ

“Haktan uzaklaşıp dalalete düşen Erâgım'in oğlu bize küfür mü ediyor? Müstehcen konuşan Erâgım'in oğlunun sözü ciddiye bile alınmaz.”¹²⁸

¹²⁴ İsfahânî, *el-Egânî*, 8: 418.

¹²⁵ القَطْرَانُ: Kâ'b b. Cuâyl'in lakabıdır.

¹²⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 188. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 328-329.

¹²⁷ İsfahânî, *el-Egânî*, 8: 418.

¹²⁸ Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, 1: 459. Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih*, 11.

Yirminci yüzyıl şairi “Emîrû’ş-Şuarâ Beşşâre Abdullah el-Hûrî (ö. 1968) “el-Ahtal es-Sağîr’in” isminin el-Ahtal’ın lakabıyla karışmasına engel olmak ve yanlış anlaşılmalara sebebiyet vermemek için Gıyâs’ın “el-Ahtal’ lakabının sonuna el-Kebîr sıfatı eklenerek Gıyâs’ın lakabı “el-Ahtal el-Kebîr” olmuştur.¹²⁹ el-Ahtal’a el-Kebîr sıfatının verilmesi vefatından yaklaşık olarak 1250 yıl sonra olmuştur.

6. Kendilerine el-Ahtal lakabı verilen kişiler

1. Peygamberlik iddiasında bulunan şair, el- Ahtal ed-Dubâî.

2. el-Ferzâk’ın kardeşi, el-Ahtal bin Gâlib el-Mücâşîf.

3. Beşşâre Abdullah el-Hûrî, el-Ahtal es-Sağîr’dir.¹³⁰

Gıyâs b. Gavs’a el-Ahtal lakabı her ne sebeple ve kim tarafından verilmiş olursa olsun müstehcen konuşmayı, sivri dilli olması ve edebe aykırı söz söylemesi ömrünün sonuna kadar devam ettirmiştir. Bu lakabı kendisine veren kişileri asla yanıltmamıştır.

2.3. Ailesi

el-Ahtal’ın ailesi hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Onun, hayat arenasındaki serüveni gizemlerle doludur. Ancak bununla beraber istikrarsız yaşamının, sanatsal, dinî ve siyasi olayların onun yaşam tarzını zorlayıp şöhret ve saygıda zirveye ulaştırdığını bilme imkânına da sahibiz.¹³¹

Babasının ismi Gavs b. Salt b. Târîka’dır. Benî Tağlib Kabilesi’nin Benî Cüşem b. Bekr et-Tağlibî Oymakına mensuptur.¹³² Benî Tağlib Kabilesi’nin mensuplarının çoğu Rumlara komşu oldukları için Hristiyan inancına sahipti.¹³³ Gavs b. Salt b. Târîka da Hristiyan’dı.

¹²⁹ Nâsîrüddin, *Divânü’l-Ahtal*, 5.

¹³⁰ Bağdâdî, *Hizânetü’l-edeb*, 1: 461.

¹³¹ Kabâve, *el-Ahtalü’l-Kebîr*, 19.

¹³² R. Balachere, *Dâiratü’l-Maârifî’l-İslâmî*, 1. Baskı (1418/1998), 533.

¹³³ Merdum Bek, “el-Ahtal” *el-Mecelle el-Mecmau’l-Âlemi’l-Arabî*, 177.

Annesinin ismi Leyla'dır. Ümmü Kâb olarak da bilinirdi.¹³⁴ Kocasını çok sever ve ona önem verirdi.¹³⁵ O da Hristiyan inancına sahip İyâd Kabilesi'ne mensuptu.¹³⁶

el-Ahtal'ın babası ilk eşi vefat ettikten veya boşadıktan sonra tekrar evlenmişti. el-Ahtal, zor olan hayat şartlarının getirmiş olduğu sıkıntıların yanında üvey annesinden pek çok olumsuz muamelelere maruz kalmıştı. Babasının ikinci hanımından birkaç çocuğu olmuş ve üvey annesi kendi çocuklarına iyi davrandığı gibi el-Ahtal'a hiçbir zaman iyi davranmamıştı.¹³⁷

Üvey annesi, babasına da cimri davranır ve yiyecekleri ondan gizlerdi. Rivâyet edildiğine göre el-Ahtal'ın babası göbekliydi. Eşinin yanına gelip kendisinden yemek istediğinde "Göbeklendin." derdi ve aşağıdaki şiiri okurdu:

تقول، و قد ظللت بعوفٍ سوءٍ: لقد أمسيت مُنتفِخَ الضُّلُوعِ
و ذلك مِنْ جَنَاتِي، كُلِّ يَوْمٍ، مِنْ الدُّبُحِ، الْمُقَشَّرِ، وَالْفُرُوعِ¹³⁸

"Benim, bakıldığında çirkin görünümlü tiksiniyen birisi olduğumu, şişmanladığımı söylüyorsun.

*Şişmanlamam her gün kabuklu yemiş ve buna benzer yiyecekler yediğimdendir ve bu benim suçumdur."*¹³⁹

el-Ahtal'ın sadece bir tane kız kardeşi olduğu bilinmektedir. Kız kardeşi, meşhur şair el-Kutâmî et-Tağlibî'nin annesidir. el-Ahtal, Kutâmî'nin¹⁴⁰ (ö. 101/719) dayısıdır.¹⁴¹

el-Ahtal'ın şiirinde isimleri geçen Tufeyl ve Azhel, el-Ahtal'ın amcasının iki oğlunun isimleridir. (Tavîl)

صَحَا الْقَلْبُ إِلَّا مِنْ طَعَائِنَ، فَآتَنِي
بِهِنَّ ابْنُ خَلَّاسٍ، طُفَيْلٌ وَعَزْهَلٌ¹⁴²

¹³⁴ Ümmü Kab ismi ibareye sehven yazılmıştır. Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 20.

¹³⁵ Şeyho, *Şuarâü'n-Nasrâniyye*, 171.

¹³⁶ Balachere, *Dâiratü'l Maârifî'l İslâmî*, 1: 533.

¹³⁷ Mehmet Çelik, *el-Cezireli Şair el-Ahtal* (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 2006), 16.

¹³⁸ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 507.

¹³⁹ Havuca benzeyen bir bitki türünün ismidir.

¹⁴⁰ Ebû Saîd Umeyr b. Şüeym b. Amr (Âmir) b. Bekr et-Tağlibî.

¹⁴¹ Şeyho, *Şuarâü'n-Nasrâniyye*, 192.

“Hallâs’ın oğulları, Tufeyl ve Azhel’in rehberlik ettiği devenin hevdecinde benden ayrılıp giden sevgiliyi göremeseydim neredeyse kalbim duracaktı.”¹⁴³

2.3.1. Evliliği

el-Ahtal, bazen hilâfetin merkezi Şam’da bazen de Cezire’de ikâmet ediyordu. Çünkü Cezire, Benî Tağlib’in yurduydü. el-Ahtal, kavminin yanında ikâmet ederken Benî Mâlik Kabilesi’nden bir kadınla evlenmiş ve bu eşinden iki oğlu dünyaya gelmişti.¹⁴⁴

Bir Arâbî ve el-Ahtal eşlerini boşamışlardı. Arap Hristiyanları arasında mubah olduğu için el-Ahtal, karısını boşadı ve boşanmış bir kadınla evlendi.

el-Ahtal, ilk eşi hatırına geldiğinde derinden bir ah çekerek inşâd ettiği şiirini okurdu:

كَلَانَا عَلَى هَمِّ يَيْتٍ، كَأَنَّمَا
بِجَنَّبِيهِ، مِنْ مَسِّ الْفِرَاشِ، فُرُوحُ
عَلَى زَوْجِهَا الْمَاضِي تَنُوحُ
وَإِنِّي عَلَى زَوْجَتِي الْأُخْرَى كَذَاكَ أَنْوُحُ¹⁴⁵

“İkimiz geceyi üzümlere geçiriyoruz. Sanki yanımdaymışın gibi kalbi kırık kişinin dokunduğu gibi yatağa dokunuyorum.”¹⁴⁶

İlk eşine -bana- ağlıyor. Ben de ilk eşim için -onun bana ağladığı gibi- ağlıyorum.”

Eşleri arasında meşhur olanı, Ümmü Mâlik’tir. Ümmü Mâlik, el-Ahtal sefalet içerisinde yaşamını sürdürürken ona hayat arkadaşlığı yapmıştır. el-Ahtal, Emevîlerle Ensar arasındaki siyasi çekişmelere girip Ensar’ı hicvettikten sonra Muâviye’nin dilinin kesilmesine izin verdiğinde Ümmü Mâlik, kendisini kahru perişan ederek eşinin geleceğini ve hayatını düşünmekten ağlama krizine girmişti. Daha sonra el-Ahtal, eşinin perişan halini inşâd ettiği şu şiiriyle dile getirmiştir: (Tavîl)

¹⁴² Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 20. Yezidî, *Şiru’l-Ahtal*, 2.

¹⁴³ Devenin hörgücünde kervanla giden sevgiliyi gördüğüm için kalbim şifa buldu.

¹⁴⁴ Yezidî, *Şiru’l-Ahtal*, 339.

¹⁴⁵ İsfahânî, *el-Egâni*, 8: 429. Yezidî, *Şiru’l-Ahtal*, 339.

¹⁴⁶ Yaralı biriyle cinsel ilişkiye girer gibi yeni eşimle cinsel ilişkiye giriyorum.

لَرَاظِي مِنَ السُّلْطَانِ أَنْ يَتَهَدَّدَا¹⁴⁷

وِإِنِّي عَدَاةً اسْتَعْبَرْتُ أُمَّ مَالِكٍ

“Kral, dilimin kesilmesiyle tehdit ettiğinde, Ümmü Mâlik seher vakti ağlarken kendisinden elbette razıydım.”

Sanki Ümmü Mâlik, el-Ahtal’ın çocukça davranışlarından, yaptığı ahlaksızlıklarından tedirgin oluyor, hevâü hevesine uyup gençliğinin büyüüne kapılmasını da kınıyordu. Ümmü Mâlik’e el-Ahtal’ın yaptığı hoppalıklar, çirkinlikler ve ahlâk dışı davranışları haber verildiğinde el-Ahtal, eşinin bu uyarılarına küstahça cevaplar veriyordu. Yine Ümmü Malik’in kulağına onun gençlik yıllarında yaptığı ahlâksızlıklar, eğlence hayatı, zevkusafaya dalma haberleri geldiğini anlayan el-Ahtal, hanımına ithafen şiirini inşâd ederek ona şöyle seslenir:¹⁴⁸ (Tavîl)

فَقَدْ تَعَتَّرِي الْهَيْفُ، مِيلاً قُرُوهُمَا

فَإِنْ يَكُ قَدْ بَانَ الصَّبَا، أُمَّ مَالِكٍ،

بِمُرْتَجَّةٍ، هَيْفٍ، خِمَاصٍ بِطَوْهُمَا¹⁴⁹

وَلَيْلٍ، كَسَاجِ الْفَارِسِيِّ، لَهْوُهُ

“Ümmü Mâlik, benden uzaklaşsa da büyüleyici, ince uzun boylu, saçları örgülü Gece, siyah elbise giyinmiş gibi, ince belli kaba etleri titreyen, geceleyn hoş vakit geçirdiğim sevgilimin sevgiyle baktığı gibi, bana hoş bakıyor.”

el-Ahtal’ın kendi hizmetini gören iki tane kölesi vardı. O iki köleden birisinin ismi Sa’d idi. Misafire verdiği ziyafetle övünürken inşâd ettiği şiirinde bu kölesinin ismini de zikreder:

أَتَانَا، ضَعِيلاً صَوْتُهُ حِينَ سَلَّمَ¹⁵⁰

فَنَبَّهْتُ سَعْدًا بَعْدَ نَوْمٍ، لِطَارِقٍ

“Sa’d¹⁵¹ uyuduktan sonra, Tarık bize misafir geldiğinde onu uykusundan uyandırdım. Selam verdiği yorgunluktan sesi kısılmıştı.”

¹⁴⁷ Sükkerî Şiru’l-Ahtal, 219. Yezîdî, Şiru’l-Ahtal, 92.

¹⁴⁸ Kabâve, el-Ahtalü’l-Kebir, 23.

¹⁴⁹ Sükkerî Şiru’l-Ahtal, 364. Yezîdî, Şiru’l-Ahtal, 294.

¹⁵⁰ Sükkerî, Şiru’l-Ahtal, 399. Yezîdî, Şiru’l-Ahtal, 250.

¹⁵¹ Sad, el-Ahtal’ın kölesinin ismi, Târık, el-Ahtal’a geceleyn misafir gelen kişinin ismidir.

2.3.2 Çocukları

el-Ahtal'ın çocukları vardı. Çocuklarının en büyüğünün ismi Mâlik'ti. O da sanatsal zevk ve tenkit zihniyetine sahipti.¹⁵²

el-Ahtal, oğlu Mâlik'le ilgili inşâd ettiği şiirinde ondan övgüyle bahsetmiştir. Geceleyin kapısını çalan kimseyi eli boş çevirmediğini, ikramda bulunduğunu, misafirlerine de cömert davrandığını dile getirir: (Tavîl)

فقلت لهم: هاتوا ذخيرة مالك، وإن كان قد لاقى لبوساً، ومطعماً

فقال: ألا، لا تجشموها، وإنما تَنَحَّحْ، دُونَ الْمُكَرَّعَاتِ، لِتُجْشِمَا¹⁵³

“Onlara: “Develerinizi Mâlik’e getirin. Sizleri yiyecek ve giyecek vererek konuk eder.” dedim.

Dikkat edin, “Onun evine gelirken sıkıntı duyarak gelmeyin!”. dedi. Develer başlarını ateş yanan ocağa uzattı. O, ateşi söndürmediğinden develerin başları ve göğüsleri karardı. Hediyeleri sıkıntıya düşmeden almaları için hafifçe öksürdü.”¹⁵⁴

Mâlik, babasının medih kasidelerini el-Haccâc’a götürürdü. Buradan anlıyoruz ki oğlu önemli işlerinin elçisiydi.¹⁵⁵

Benî Tağlib Kabilesi’nin yaşadığı Bişr’de meydana gelmişti. Bu savaşta el-Ahtal’ın ismi “Ebû Gıyâs olan” çocuğu öldürülmüştü. Cerîr, el-Ahtal’ı öldürülen çocuğuna karşı duyarsız kalmakla suçlamış ve inşâd ettiği şiirinde şöyle hicvetmiştir:¹⁵⁶

شربت الخمر بعد أبي غيَاثٍ فَلَا نَعِمْتُ لَكَ النَّشْوَاتُ بِأَلَا¹⁵⁷

“Ebû Gıyâs öldürüldükten sonra onu unutmak için şarap içtin. İçtiğin şarabın verdiği sarhoşluk onun izlerini aklından silemedi.”

¹⁵² Cumahî, *Tabakâtü fuhûli ’ş-şuarâ*, 451.

¹⁵³ Sükkerî, *Şiru ’l-Ahtal*, 399. Yezîdî, *Şiru ’l-Ahtal*, 250.

¹⁵⁴ Misafir, Mâlik’in hediye ettiği deveyi kabul etmek istemedi. Ancak o, deveyi kabul etmesi için hafifçe öksürdü.

¹⁵⁵ Kabâve, *el-Ahtalü ’l-Kebir*, 22.

¹⁵⁶ Şeyho, *Şuarâu ’n-Naşrâniyye*, 173.

¹⁵⁷ *Divân ’ı Cerîr*, 330.

el-Ahtal, oğlunu kaybetmiş olduğu bu savaşa bilfiil katılarak büyük cesaret gösterdiğini de iddia etmişti. Bu mübalağalı bir övünmedir.¹⁵⁸

Benî Tağlib'in yaptığı savaşların birinde el-Ahtal'ın Sumeyl b. Nehşel tarafından esir alınan bir kızının olduğu zikredilir. İbn Mukbil (ö 70/698), kızının esir edilmesiyle ilgili el-Ahtal'ı herhangi bir şey yapmamakla azarlanmıştır.¹⁵⁹

2.3.3. Torunları

Ömrü yetmiş küsur yıl, şiir yaşamı yaklaşık olarak kırk yıl süren el-Ahtal'ın torunları olduğu kaynaklarımızda zikredilmemektedir.¹⁶⁰

el-Ahtal'ın ailesiyle ilgili kaynaklarımızda ulaşabildiğimiz kadarıyla bilgiler bunlardan ibarettir.¹⁶¹

3. BENÎ TAĞLIB KABİLESİ VE ARAP YARIMADASI

el-Ahtal'ın yaşamını ve şiirini öğrenmeye başlamadan önce elbette Tağlib Kabilesinin tarihini inceleyerek çalışmaya başlamak gerekir. Çünkü el-Ahtal, bir ölçüde Tağlib Kabilesinin bir ölçüde de Benî Ümeyye'nin şairiydi.¹⁶²

Benî Tağlib Kabilesi hakkında bilgi vermeden önce Arapların yaşadığı bölgenin coğrafi konumu ve Arapların kökeni hakkında kısaca bilgi vermeyi konumuzun anlaşılması açısından önemli olacağı kanaatindeyiz.

el-Ahtal'ın yaşadığı bölgenin asıl adı Şibhü Cezîreti'l-Arab (Arap Yarımadası) iken kısaltma yoluyla Cezîretülarab şeklinde kullanılmıştır. Sadece el-Cezîre de denilmekte ve Türkçede buna benzer biçimde Arap Yarımadası yerine kısaca Arabistan adı kullanılmıştır.¹⁶³

Büyük bir kara kütlesi olan Arabistan Yarımadası kendini çevreleyen denizlere doğru sarkar. En geniş yerinde 1200 mil, en uzun yerinde ise 1500 mil uzunluğundaki bu kara parçası Asya'ya, ortası çöl olan yeşil ve verimli bir hilâle

¹⁵⁸ Lammens, "el-Ahtal" MEB *İslâm Ansiklopedisi*, 227.

¹⁵⁹ İbn Mukbil, *Dîvân'ı İbn Mukbil*, thk. İzzet Hasan (Suriye: Dâr Arab eş-şarkiyye, 1995), 94.

¹⁶⁰ Balachere, "el-Ahtal" *Dâiratü'l Maârif'il İslâmî*, 1: 537.

¹⁶¹ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 24.

¹⁶² Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih*, 7.

¹⁶³ Kudret Büyükoçkun, "Arabistan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 3: 248.

sırtını dayar. Akdeniz kıyısında sona eren hilâlin bu batı ucunda yağışlar, hububat ve sebzenin, hatta yüksek yerlerde zeytin ve meyve ağaçlarının yetişmesine yetecek kadar boldur. Hilâlin, Afrika ve Asya'nın bulunduğu güney ucunda, yani Süveyş kanalı ve Akabe kıstağı çerçevesinde ise yağışsızlık çölün denize kadar ulaşmasına sebep olur. Hilâl, Doğu ucundaki yeşilliği ise çatal iki nehre, Dicle ve Fırat'a borçludur. Kuzeybatıda Akdeniz, batıda Kızıldeniz, güneydoğuda da Fars körfezi ve Hint Okyanusu uzanır. Güney köşesinde, eskilerin verimliliği ve hayatı kolaylaştırıcı özelliğinden dolayı "Saadet Ülkesi" veya "Bereketli Arabistan" diye isimlendirilen Yemen yer alır.¹⁶⁴

3.1. Arapların Kökeni ve Arap Toplulukları

Arabistan'ın asıl sakinleri Araplardır ve bunlar tarihî bakımdan iki büyük gruba ayrılırlar: Birinci grup, eski devirlerde yaşamış, ancak daha sonra yok olmuş Araplardır. Bunlara "Arab-ı bâide" denir. İkinci grup ise soyu devam eden Araplardır. Bunlara "Arab-ı bâkiye" denilir. Bunlar da iki gruba ayrılır:¹⁶⁵

1. Arab-ı Âribe: Halis Araptır ki yarımada'nın eski halkıdır.

2. Arab-ı Âriye (Müsta'rebe), Arab'ın aslı, kökü günümüzde yaşayan Araplardır. Hicaz Araplarıydılar. Hz. İbrahim'in oğlu İsmail Peygamber'in soyundandılar. Hz. İsmail'in Arapların babası olduğu söylenir.¹⁶⁶ Hz. İsmail'in torunlarından Adnan'ın neslinden türedikleri için Adnânîler de denir. Bunlara Kuzey Arapları da denir. Adnan Hz. Peygamber'in (a.s.) yirmi birinci göbekten atasıdır.¹⁶⁷ Arap Yarımadası'nın bu asıl ahalisi olan Arab-ı Âribeyle bu kavim karışık kabul edilmek üzere "Arab-ı Müsta'rebe" nâmı verilir.¹⁶⁸

¹⁶⁴ İsmâil Râci el-Farukî, Luis Lâmia el-Farukî, *İslâm Kültür Atlası*, trc. Mustafa Okan Kibaroglu, Zerrin Kibaroglu, 3. Baskı (Ankara: İnkılâb Basım Yayım, 1999), 5.

¹⁶⁵ İbrahim Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, 9. Baskı (Ankara: DİB Yayınları, 2014), 33.

¹⁶⁶ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî, *es-Siretü'n-nebeviyye*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmîrî, 3. Baskı (Lübnan: Dâru'l-kütübi'l-Arabî, 1990), 1: 22.

¹⁶⁷ Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, 34.

¹⁶⁸ Levent Öztürk, *İslâm Toplumunda Birlikte Yaşama Tecrübesi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1994), 71.

Bu tasnife göre İslâm öncesi Arap tarihini şu üç tabakada mütalaa edebiliriz: Birincisi; Arab-ı Bâide veya birinci dönem Kuzey Arapları, ikincis; Kahtâniler veya güney devletleri, üçüncüsü; Adnânîler veya ikinci dönem kuzey Arapları.¹⁶⁹

3.2. Benî Tağlib Kabilesi

Tarih Benî Tağlib Kabilesi'nden ilk defa, "İran Devletiyle Suriye'deki Roma Müstahkem Hattı" arasında bulunan Bekr ve Tağlibler ülkesine akın ederek, herhalde hareketlerini daha iyi dizginleyebilmek maksadıyla bunlardan birkaç kabileyi Bahreyn, Kırman, Tavvac ve el-Ahvaz bölgelerine iskân eden Pers İmparatoru II. Şapûr Devri'nde bahsedilmektedir.¹⁷⁰

Karakter olarak sert, savaşçı, cesur ve amansız olan Rebîalılar bedevî yaşama çok fazla bağlı idiler. Hiçbir otoritenin eğemenliği altına girmek, istemiyorlardı. Bir taraftan hürriyetlerine bu ateşli bağlılık, diğer taraftan kanaatlerine karşı besledikleri derin tutuculuk, İslâm döneminde bunların asırlarca karışıklık çıkaran bir unsur olmalarına neden olmuştur.¹⁷¹

Benî Tağlib Kabilesi, Arap Kabileleri arasında zorbalara, krallara diklenmeleri ve kafa tutmalarıyla şöhret bulmuştu. Bu kabileden olan Amr b. Külsûm de (ö.584) meşhur Muallaka'sında krallara direnmeleriyle övünerek şiirini inşâ eder:

إِذَا بَلَغَ الرَّضِيعُ لَنَا فِطَامًا تَحْرُّ لَهُ الْجَبَابِرُ سَاجِدِينَ¹⁷²

"Bizden bir emzikli çocuk süttten kesilme çağına geldiğinde despotlar onun için secdeye kapandı."

3.3. Benî Tağlib Kabilesi'nin İsmi ve Soyu

Kabilenin ceddinin asıl ismi Disâr'dı. Babası çocuğuna bir gün: "Tağlib, galip gelesin." sözüyle başarılar dileyince bu isimle anılmaya başlandı. Yine nesep bilginlerinin belirttiğine göre Vâil b. Gâsıt'ın çocuğu dünyaya geldiğinde çadırından

¹⁶⁹ Şemseddin Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Hayatı*, 1. Basım (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1997), 39.

¹⁷⁰ Kinderman, "Tağlib" *MEB İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1970), 11: 621.

¹⁷¹ Günaltay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi*, 179.

¹⁷² *el-Muallakatü'l-Aşru ve Ahbâru Şuerâuhâ*, (Amr b. Külsûm et-Tağlibî), thk. Ahmed Emîn eş-Şangitî (Dârü'n-nast, tr.), 113.

çıkar, gözüne çarpan ilk nesneyi çocuğuna isim olarak verirdi.¹⁷³

Tağlib'in şeceresi şöyledir: Tağlib b. Vâ'il b. Kâsit b. Hind b. Afşâ b. Dûmî b. Cadile b. Asad b. Rabi'a b. Nizâr dır. Kardeş kabileler ise Bekr ve Anz'dır.¹⁷⁴

Bütün kabileler (الْعَلْبَاءُ) "Galip geldi" ismiyle sıfatlanır.¹⁷⁵ Tağlib Kabilesi, yine (الْعَلْبَاءُ) olarak sıfatlanmıştır. Tağlib Kabilesi'nin bu sıfatla nitelendirilmesinin sebebi Tağlib b. Vâ'il ile Tağlib b. Hulvân Kabilelerinin arasını tefrik etmek içindir.¹⁷⁶ Bu konuyla ilgili Kalkaşendî "Nihâyetü'l-ereb fî marifeti ensâbi'l (kabâi'lil) Arab" isimli eserinde Cevherî'nin inşâd ettiği şu şiiri zikreder:

أُورْتَنِي بَنُو الْعَلْبَاءِ جَدًّا
حَدِيثًا بَعْدَ مَجْدِهِمُ الْقَدِيمِ¹⁷⁷

"Benî Galebâ, kadîm şerefinden sonra bize yeni şeref-i, miras olarak bıraktı."

Bu kabile, (الْعَلْبَاءُ) olarak tanınırdı. Bu ifade bizzat kendi kabilelerinin fahrını gösteren bir nitelemedir. Bu nitelemeyi övünmek için kullanmışlardı. Yine aynı konuyla ilgili olarak:

لَوْ تَأَخَّرَ الْإِسْلَامُ لَأَكَلْتِ بَنُو تَغْلِبِ النَّاسَ

"Eğer İslâm biraz daha gecikseydi, Benî Tağlib insanları yiyecekti." sözünü;

Benî Tağlib'in kabileler arasındaki kuvvetini, önemini ve çokluğunu ifade etmek için bazı tarihçiler zikretmiştir.¹⁷⁸

3.4. Benî Tağlib'in Yaşadığı Coğrafya ve Bu Coğrafya ile İlgili Şiirleri

Kaynaklarda geçen Diyâr-ı Rebîa, Arap Yarımadası'nın kuzeyinde Musul'dan Fırat Havzası'na kadar uzanan Musul, Nusaybin, Sincar ve Cizre gibi

¹⁷³ Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Hasamî es-Süheylî el-Mâlikî *er-Ravzü'l-ünüf*, thk. Mecdi b. Mansur (Lübnan: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1997), 1: 437.

¹⁷⁴ Kınderman, "Tağlib" *İslâm Ansiklopedisi* 11: 621. Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dineverî, *el-Meârif*, thk. Servet Ukkâşe, 2. Baskı (Kahire: Dârü'l-maârif, 1119), 92.

¹⁷⁵ Balachere, *Dâirattü'l-Maârif el-İslâmî*, 2282.

¹⁷⁶ Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb fî ma'rifeti ensâbi kabâili'l-Arab*, 186-187.

¹⁷⁷ Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb fî ma'rifeti ensâbi kabâili'l-Arab*, 186-187.

¹⁷⁸ Batrus b. Bulûs el-Bustânî, *Udebâü'l Arab Fî-l Câhiliyye ve Sadri'l İslâm*, 1. Baskı (Mısır: Müessesetü'l Hindâvî, 2014), 291.

yerleşim yerlerinin bulunduğu bölgeyi ifade etmektedir. Bu bölge Rebîa'nın büyük kollarından Vâil, Bekr ve Tağlib'in yurduydular. Emevîler Dönemi'nde Rebîa denildiğinde bu kabilenin kollarından Bekir b. Vâil oğullarının kastedildiğini belirtir. Sürekli genişlemekten dolayı kabile içerisinde zamanla anlaşmazlıklar ortaya çıktı; Bekr, Tağlib, Aneze ve Dubey'a Kabileleri Necid, Hicaz ve Tihâme 'de yayıldı.¹⁷⁹ Benî Tağlib Kabilesi Suriye sınırına daha yakın bölgelerde yaşadıkları söylenebilir.¹⁸⁰ Benî Tağlib Kabilesi'nin Suriye sınırında yaşadığı yer isimlerini ve el-Ahtal'ın bu yerlerle ilgili inşâd ettiği şiirlerini şöyle sıralayabiliriz:

1. el-Eğâzib: Benî Tağlib'in yaşadığı yerlerden bir yerin ismidir. Bu yerle ilgili el-Ahtal şiir inşâd ederek şöyle demiştir:¹⁸¹ (Tavîl)

أتاني، و أهلي بالأعزازِ، أنه تتابع
من آل(أهل) الصريح،¹⁸² ثمانى¹⁸³

“Ben, el-Eğâzib 'te¹⁸⁴ ailemin yanındayken Neşhel b. Dârim ve sekiz süvari aralarına yabancı birisini almadan peş peşe yanıma geldi.”

2. Âliz: Benî Tağlib'in yaşadığı yerlerden bir yerin ismidir.¹⁸⁵

3. Unâza: Yine Benî Tağlib'in yaşadığı yerlerden bir yerin ismidir. Bu yerle ilgili el-Ahtal şiir inşâd ederek şöyle demiştir:¹⁸⁶ (Basît)

رعى عنزة، حتى صرَّ جُنْدُهَا،
وددع الماء يوم، صاخداً، يقْدُ¹⁸⁷

“Benî Tağlib, Unâza'yı (Anâza) hatta şiddetli sıcaklığın alev saçtığı günde sıcakta öten cırcır böceğine bile su vererek korudu.”

4. Kâsira: Benî Tağlib'in konakladığı bir yerin ismidir.¹⁸⁸

¹⁷⁹ İrfan Aycan, “Rebîa” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 34: 498.

¹⁸⁰ Kinderman, “Tağlib” *MEB İslâm Ansiklopedisi*, 11: 621.

¹⁸¹ Abdullâh b. Abdilazîz b. Muhammed b. Eyyûb b. Amr el-Bekrî el-Endelüsî, *Mucem mestacem*, thk. Mustafa es-Sakka (Beyrut: Âlemü'l Kütüb, (Şamile Nüşhası), 1.146.

¹⁸² Bekrî, “الصريح” kelimesini Yezîd b. Muâviye'nin atı zannederek yanlış anlamıştır.

¹⁸³ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 215.

¹⁸⁴ الأعزاز : Benî Tağlib yurdundan bir yerin ismidir.

¹⁸⁵ Bekrî, *Mucem mes tacem*, 3: 914.

¹⁸⁶ Bekrî, *Mucem mes tacem*, 3: 973.

¹⁸⁷ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 299.

¹⁸⁸ Bekrî, *Mucem mes tacem*, 4: 1109.

5. **Muvassâc:** Benî Tağlib'in yaşadığı yerlerden bir yerin ismidir.¹⁸⁹

6. **Ahfâr:** Benî Tağlib'in yaşadığı yerlerden bir yerin ismidir. Bu yerle ilgili el-Ahtal şiir inşâd ederek şöyle demiştir: ¹⁹⁰ (Basît)

تَغَيَّرَ الرَّسْمُ، مِنْ سَلَمَى، بِأَحْفَارٍ
وَأَقْفَرَتْ، مِنْ سُلَيْمَى، دِمْنَةُ الدَّارِ¹⁹¹

“Ahfâr'daki kara taşlardan yapılmış ev viraneye döndü. Selma ve Süleymâ evlerini terk edince yaşadıkları yer ıssızlaştı.”¹⁹²

7. **Aniyye:** Benî Tağlib'in yaşadığı yerlerden bir yerin ismidir. ¹⁹³

8. **el-Nahy (en-Nıhy):**¹⁹⁴ Benî Tağlib diyarından bir yer ismidir. Besûs savaşı buraya nispet edilmiştir.¹⁹⁵

3.5. Eyyâmü'l Arab

Bu terkipte “savaş” manasındaki “yevm” kelimesinin çoğulu olan “eyyâm” Arab isminden meydana gelmiştir. Câhiliye Devri'nde ve İslâmiyet'in ilk zamanlarında Arap Kabileleri arasınada cereyan eden savaşlar için kullanılan bir tabirdir.¹⁹⁶

Benî Tağlib'in katıldığı savaşlar; Besûs, Yevmü'n-Nehy, Yevmü'z-Zenâib, Yevmü'l-Varidât, Yevmü Uneyze, Yevmü'l-Kûsaybât, Yevmü't-Tehalluku'l-Limem, Yevmü'l-Küllâbi'l-Evvel, Yevmü Üvâratü'l-Evvel ve diğer Eyyâmlar.¹⁹⁷

Özellikle de Benî Tağlib'le Kays Aylân arasında meydana gelen Yevmü's Sersâr el-Evvel, Yevü's-Sersâr es-Sânî, Yevmü'l Heşşâk ve Yevmü'l Kühl gibi

¹⁸⁹ Bekrî, *Mucem mes tacem*, 4: 1277.

¹⁹⁰ Bekrî, *Mucem mes tacem*, 1: 119.

¹⁹¹ Sükkerî, *Şirul-Ahtal*, 123. Yezîdî, *Şirul-Ahtal*, 112.

¹⁹² Sevgili terk ettikten sonra yıkılıp yerle bir olan ve içinde insanlar yaşamadığı için kendisinden eser kalmayan diyar.

¹⁹³ Bekrî *Mucem mes tacem*, 3: 977.

¹⁹⁴ Bekrî, *Mucem mes tacem*, 4: 1337.

¹⁹⁵ Fatih Balta, *İslâm Öncesinden Dört Halifeler Dönemi Sonuna Kadar Tağlib Kabilesi* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2003), 17.

¹⁹⁶ Adnan Demircan, *Bir Bilim Olarak Siyer ve Kaynakları Asr-ı Saâdet Dünyası I*, 1. Baskı (İstanbul: Siyer Yayınları, 2014), 74.

¹⁹⁷ Kehhâle, *Mucemü'l-kabâili'l-Arabi'l-kadîme ve'l-hadîse*, 112. (Geniş bilgi için bk *Alî. Muhammed el-Becâvî Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim v. dğr., Eyyâmü'l Arab Fi'l Câhiliyye* (Beyrut: Menşûrâtü'l-mektebeti'l Arabiyye, tr.), 1: 42-246.)

savaşlar çok meşhurdur.¹⁹⁸

Savaş anında söylenen şiirler, anlatılan hikâyeler iyi bir tarih ve edebiyat kaynağı olarak kabul edilir. Aynı zamanda Araplarla Farslılar arasında yapılan savaşları, Rumlar ve diğer milletlerle ya da Araplarla diğer milletler arasında meydana gelen savaşların sebeplerini açıklar.¹⁹⁹

3.6. Benî Tağlib Kabilesi'nin Dinî Yaşantısı

Benî Tağlib Kabilesi'nin Câhiliye Dönemi'nde dinleri Arap dini olan Putperestlikti. Benî Tağlib ve Bekr'in -أوال- "Uvâl" isminde taptıkları putları vardı.²⁰⁰

Hristiyanlığı kabul etmeden önce İbn-i İshak'ın belirttiğine göre putperesttiler; Zu'l-Keebât, Bekr ve Tağlib Kabilelerinin putu idi. Bu put Sindâ'da idi. Bu putla ilgili olarak Meymûn b. Kays el-A'sâ (ö. 83/702) şöyle der:

بَيْنَ الْحَوْنَقِ وَالسَّيْرِ وَبَارِقِ وَالْبَيْتِ ذِي الْكَعْبَاتِ مِنْ سِنْدَادِ

"Havernek, Sedir, Bârik ve Sindâ'dan, Zu'l-Keebât'ın arasındadır."²⁰¹

Zu'l-Keebât, Arapların haccettiği köşkün ismidir. Bu köşk (tapınak) büyük ve dört köşe olup herkes tarafından bilinirdi. Benî Tağlib bu köşkte ibadet ederdi.²⁰²

Benî Tağlib'in, Hristiyan komşularla kurdukları münasebetler neticesinde, muhtemelen İslâm'ın zuhurundan pek uzak olmayan tarihlerde, Hristiyanlık Benî Tağlib arasında nüfuz imkânı bulmuştur.²⁰³ Arap yarımadasının kuzeyine göçtükten sonra orada Hristiyanlık yaygın olduğundan Hristiyanlığa girdiler. Buradaki halk Yâkûbî Hristiyanlarıydı.²⁰⁴ Rakka yakınlarındaki Rusâf'ta (Sergiopolis) bulunan Aziz Sirciyûs Kilisesi'nde haccedip vaftiz oluyorlardı. Aziz Sergiûs'un Benî Tağlib Araplarının katında saygı değer bir yeri vardı.²⁰⁵

¹⁹⁸ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 35.

¹⁹⁹ Becâvî, *Eyyâmü'l Arab Fi'l-Câhiliyye*, 1: 142.

²⁰⁰ Balachere, "Tağlib" *Dâiratü'l Maârif İslâmî*, 2287.

²⁰¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 104. İbn Hişâm, *İslâm Tarihi*, trc. Hasan Ege (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1985), 1: 129.

²⁰² Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr el-Kelbî el-Kûfî, *Kitâbu'l-Esnâm*, thk. Ahmed Zekî Baş, tr., y.y., 111.

²⁰³ Kınderman, "Tağlib" *MEB İslâm Ansiklopedisi*, 11: 622.

²⁰⁴ Balachere, "Tağlib" *Dâiratü'l Maârif el-İslâmî*, 2287.

²⁰⁵ Şeyho, *en-Nasrâniyye ve Âdâbühâ fi'l-İslâm*, 99-100.

Tağlib Kabilesi de Hristiyanlığını uzun süre koruyan kabilelerden birisiydi. Yeni inanç, yani Hristiyanlık onlara derinliğine nüfuz etmemiş olmasına rağmen Benî Tağlib, İslâm'ın ilk asırlarında bütün ihtida gayretlerine karşı Hristiyan kalmakta ısrar ettiler. Benî Tağlib Kabilesi'nin sadece küçük bir kısmı, belki de Tay Kabilesi ile hem hudut olan Benî Tağlib, emniyetlerini sağlamak bakımından, peygamberin ilan ettiği dini hemen kabul etmiştir.²⁰⁶

Benî Tağlib, Hz. Ömer zamanında Müslümanlar için siyasi bir sorun teşkil etmişti.²⁰⁷ Nitekim Kûfe'de bunlara ait birçok kilise bulunuyordu. Velîd b. Ukbe; bu kabileye Müslüman olmaları için baskı yapmış, ancak durumdan haberdar olan Hz. Osman, Hz. Ömer'in Tağlib Kabilesi için söylediği "Çocuklarını Hristiyanlığa zorlamamak ve kendilerinden Müslüman olanları engellemek." sözü hatırlatarak bu baskıyı kaldırmıştır. Şehirde Hilâl b. Âmir mescidinin yanında kendi adlarıyla anılan bir mahalleleri de bulunan kabile, zamanla İslâm dinini kabul etmiş ve Müslüman olmuşlardır.²⁰⁸

3.7. Hz. Peygamber (s.a.v.) Dönemi'nde Benî Tağlib Kabilesi

Benî Tağlib Hristiyanları, Senetü'l-Vüfud'da, h. 9. yılında, 16 kişilik bir heyetle Medine'ye gelmişler ve Hz. Peygamberin (s.a.v.) huzuruna çıkarak kendisine tâbi olacaklarını bildirmişlerdir. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) onlarla Remle b. Haris'in evinde bir anlaşma yapmıştır. Bu anlaşma şöyledir: "Benî Tağlib Hristiyanları dinlerinde (yani Hristiyanlıkta) kalacaklardır."²⁰⁹ Bu anlaşmadan sonra yeni doğan çocukları vaftiz ettirmeyeceklerdi.²¹⁰ Kindermann, söz konusu heyetin içinde yer alan Hristiyanların inançlarını muhafaza etmekle birlikte çocuklarını vaftiz ettirmemek üzere Hz. Muhammed'le (s.a.v.) anlaşmalarının nedenini, cizye ödemekten kurtulmak olarak değerlendirir. Ancak Kindermann, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hiçbir Hristiyan'ı ihtidaya zorlamamış olması nedeniyle bu rivayetin

²⁰⁶ Kinderman, "Tağlib" *MEB İslâm Ansiklopedisi*, 11: 623.

²⁰⁷ Öztoprak, *İslâm Toplumunda Birlikte Yaşama Tecrübesi*, 275.

²⁰⁸ Söylemez, *Bedevilikten Hadâriliğe Kûfe*, 152.

²⁰⁹ Vecdi Akyüz, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*, 1. Baskı (İstanbul: Beyan Yayınları, 2015), 2: 40.

²¹⁰ Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, thk. Abdullah Enîs, trc. Mustafa Fayda (Lübnan: Müessesetü'l-maârif, 1987), 2: 251.

zayıflığına da vurgu yapar.²¹¹ Bu anlaşmadaki vaftizden kastedilen çocuklarını Hristiyan olarak yetiştirmemeleridir. Benî Tağlib sözünde durmayarak antlaşma maddesini ihlâl etmiştir.²¹²

Bu kabileden daha sonra değerli ilim adamları da yetişmiştir. Bu ilim adamlarından en ünlüleri ise şunlardır: Ukbe b. Hureys et-Tağlibî el-Kûfî, Davud b. Kerdûs et-Tağlibî ve Ebû Hilâl tanınmış bir zattı. Az sayıda hadis rivâyet etmiştir. Umeyr b. Kumeym et-Tağlibî.²¹³

3.8. Hz. Ebû Bekr Dönemi'nde Benî Tağlib Kabilesi

Hz. Ebû Bekir Dönemi'nde Hâlid b. Velîd (ö.21/642), Hîre halkıyla bir antlaşma yaptığı gibi Sâsânîlerin hâkim olduğu Anbar, Bânikya, Mârüsema, Aynuttemr, Kinde ve İyâd Kabilelerinden Hristiyanların yaşadığı Saduda, Benî Tağlib'in beldelerini, Nukayb ve Kevâmil, Yemâme, Âmân, Karkisiya gibi yerlerin fethini gerçekleştirmiştir. O, bu topraklarda yaşayan Hristiyan ve Yahudilerle "Kilise ve havralarının yıkılmaması, namaz vakitleri dışında çanlarını çalmaları, kendi bayramlarında haçlarını çıkarmaları, onların beldelerinden geçen Müslümanları üç gün misafir etmeleri." gibi maddeler içeren ahitnameler vermiştir.²¹⁴

Benî Tağlib, Hz. Ebu Bekir'in yönetimi süresince Müslümanların gerek Bizans gerekse Farslılarla yaptıkları ilk mücadelelerinde, daima karşı cephede yer almıştır.²¹⁵ Şüphesiz bunda, kendi dinî tercihleri yanında, dönemin süper güçlerinin içte yaşadıkları sıkıntılar sebebiyle bölge halkını mücadeleye teşvik etmelerinin de önemli bir etkisi vardır.²¹⁶ Ancak zamanla bu durum gerek Müslümanların girişimleri gerekse kendilerinin kavmiyetçiliğe olan düşkünlükleri ile değişmiş ve h. 13. yılından itibaren kısmi olarak Müslümanların safında yer almaya başlamışlardır.²¹⁷

²¹¹ Kindermann, "Tağlib" *MEB İslâm Ansiklopedisi*, 11: 622

²¹² Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm b. Miskîn el-Herevî, *Kitâbü'l-Emvâl*, thk. Ebû Ender Seyyid bin Receb, 1. Baskı (Mısır: Dârü'l-hedyin-Nebevî, 2007), 1: 73.

²¹³ İbn Sâd, *et-Tabakât*, trc. Heyet, 1. Baskı (İstanbul: Siyer Yayınları, 2014), 8: 418. M. Mahfuz Söylemez, *Bedevîlikten Hadârîliğe Kûfe*, Birinci Baskı (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001), 152.

²¹⁴ Ebû Yûsuf Ya'kub b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî, trc. Ali Özek, *Kitâbü'l-Harâc*, (Lübnan: Dârü'l- maârif, 1979), 120.

²¹⁵ Kehhâle, *Mucemü kabâili'l-Arabi'l-kadîme ve'l-hadîse*, 1: 122.

²¹⁶ Fayda, *Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid*, 1. Baskı (İstanbul: Çağ Yayınları, 1990), 346.

²¹⁷ Kehhâle, *Mucemü kabâili'l-Arabi'l-kadîme ve'l-hadîse*, 1: 122.

3.9. Hz. Ömer Dönemi'nde Benî Tağlib Kabilesi

Tağlibliler, Hz. Ömer zamanında Müslümanlar için siyasi bir sorun teşkil etmişti. Özellikle Bizans'a iltihak etmeleri ve büyük bir askerî güce sahip olmaları sebebiyle cizye vermeyi zül saydıkları için iki kat zekât formülü bulunmuş ve İslâm'ın topraklarında kalmaları sağlanmıştı. İslâm hukukçuları arasında iki kat zekât adı verilen bu verginin cizye yerini aldığı ve sarf yerlerini haraç mallarının aynısı olduğu hususunda genel kabul vardır.²¹⁸

Zimmîlerden ve Hristiyanlardan alınan vergilerin hepsi de haraç hükmündedir. Keza bütün zimmîlerden alınan cizyelerin, Benî Tağlib Kabilesi hayvanlarından alınan vergilerin hepsi haraç hükmündedir. Bunların hiçbirisi zekât gibi değildir."²¹⁹

Bir Hristiyan-Arap kabilesi olan Benî Tağlib'e çok farklı bir statünün uygulandığını görüyoruz. Hz. Ömer, Hristiyan olarak kalmak isteyen bu kabileden, cizye yerine "İki kat sadaka"(zekât) alınmasına ve bunların, çocuklarını vaftiz ettirmemelerini, yani Hristiyanlaştırılmamalarını istemiştir.²²⁰

Hz. Ömer biliyordu ki, Benî Tağlib'den bu ismin (cizye) düşürülmesinden dolayı Müslümanlara bir zarar gelmeyecektir. Bununla beraber onlar, cizyenin gereği olan malı vereceklerdir. Onun için cizyeyi iskat etti ve sadaka adıyla aldı. Böylece o, Benî Tağlib fesadını ıslah etti; Müslümanların, onlar üzerindeki hakkını da korudu ve Ömer muvaffak oldu.²²¹

Ebû Zür'a (ö.264/878), Benî Tağlib konusunda Ömer'le konuştuğunda şöyle demiştir: "Benî Tağlib, cizyeden hoşlanmayan bir Arap kavmidir; onlar yalnızca ziraat ve hayvancılıkla uğraşırlar." Ömer onlardan cizye almak isteyince, ülkenin muhtelif yerlerine dağıldılar. Bunun üzerine Ömer kendileriyle, Müslümanların toprak ve hayvanlarından alınan zekâtlarının iki katının alınması ve çocuklarını Hristiyanlaştırmamaları şartıyla anlaştı.²²² İslâm'a girmek isteyenlere de engel

²¹⁸ Öztoprak, *İslâm Toplumunda Birlikte Yaşama Tecrübesi*, 275. Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 2: 249.

²¹⁹ Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Harâc*, 120.

²²⁰ Mustafa Fayda, *Hz. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler*, 1. Baskı (İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1989), 150.

²²¹ Fayda, *Hz. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler*, 152. (Geniş bilgi için 152-161)

²²² Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 2: 250. Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Harâc*, 120.

olmayacaklardı. Benî Tağlib, Hz. Ömer’le yaptıkları antlaşmaya sadık kalmadıklarından ehl-i harp durumuna düştüler.²²³ Yine Hz. Ömer, Kûfe’ye gönderdiği zekât memuruna: “Benî Tağlib Hristiyanlarına katı davranmamasını emretti.”²²⁴

3.10. Hz. Osman Dönemi’nde Benî Tağlib Kabilesi

Hz. Osman, Benî Tağlib’den cizye olarak yalnızca altın ve gümüş alınmasını emretmişti; ancak Ömer’in onlardan iki kat zekât aldığını kesin bir şekilde öğrenince bu emrinden döndü.²²⁵

3.11. Hz. Ali Dönemi’nde Benî Tağlib Kabilesi

Benî Tağlib Kabilesi’nin bulunduğu bölgeler, Hâricîler’in en çok türediği bölgelerdir. el-Cezire Hâricîdir. Çünkü burası Rebîa’nın yerleşim yeridir. Rebîa da her fitnenin başıdır. Bunların çoğu Hristiyan ve Hâricîdir. Yerleşim yerleri Habur’dur. Habur da el-Cezire’de bir yerleşim yeridir.” şeklinde açıklamada bulunduktan sonra Hz. Ali’den bir rivâyette bulunur. Bu rivâyette Hz. Ali Benî Rebîa’dan olan Benî Tağlib’e: “Ey Arab’ın domuzları! Sizinle uğraşmak bana zor gelmeseydi sizin üzerinize mutlaka cizye koyardım” demişti. Bu da Benî Tağlib’in Hâricî grup içinde yer aldığını gösterir.²²⁶

Belâzürî’nin naklettiği rivâyette; Hz. Ali şöyle demektedir: “Eğer Benî Tağlib’le uğraşsaydım, onlar hakkındaki görüşüm, savaşçıları muhakkak öldürür, çoluk çocuklarını da şüphesiz esir alırdım. Çünkü onlar, çocuklarını Hristiyanlaştırmak suretiyle antlaşmayı bozdular ve kendilerinden himaye (zimmet) uzak oldu.” dedi.²²⁷

²²³ Ebû Yûsuf, *Kitâbü’l-Harâc*, 120.

²²⁴ Ebû Yûsuf, *Kitâbü’l-Harâc*, 121. (Tercümede “bana katı davranmamamı emretti” şeklindedir. Arapça metinde ise “Bana katı davranmamı emretti.” şeklindedir.)

²²⁵ Belâzürî, *Fütûhu’l-büldân*, 2: 250.

²²⁶ Balta, *İslâm Öncesinden Dört Halifeler Dönemi Sonuna Kadar Tağlib Kabilesi*, 82.

²²⁷ Belâzürî, *Fütûhu’l-büldân*, 212

3.12. Benî Tağlib Kabilesi'nden Meşhur Olan Şairler

1. Kabile savaşları sonunda “Mühelhil” ismiyle meşhur olan **Ebû Leylâ (Adî) b. Rebîa b. Hâris b. Mürre et-Tağlibî (ö. 525 civarı)**.²²⁸

2. **Ebû Firâs el-Hâris b. Saîd b. Hamdân el-Hamdânî et-Tağlibî (ö. 357/968)**; zamanının eşi, benzeri olmayanı, asrının güneşi, nazik, en liyakatli, en cömert, en soylusu, en güzel söz söyleyeniydi. Yetenekli, yiğit ve cesaretliydi. Kalite, sadelik, netlik, güzellik, görkemli olma yönünden diğer şairler arasında onun şiiri en meşhur olandır. Kendinden önceki şairler arasında bu özellikler sadece Abdullah b. Mu'tez'de vardı. Arkadaşı İmrüülkays ve Ebû Firâs'ı kastederek, “Şiir bir kralda başladı, bir kralda bitti” demiştir.²²⁹

3. **Ebü'l-Esved (Ebû Abbâd) Amr b. Külsûm b. Mâlik (ö. 584/600)**; Benî Tağlib Kabilesi'ndendir, babası Gülsüm b. Mâlik, annesi ise Mühelhil'in kızı Leylâ'dır.²³⁰

İsâ b. Ömer: “Arab'ın şiirleri bir kefeye Amr b. Külsûm'ün şiirleri bir kefeye konulsaydı elbette Amr b. Külsûm'ün şiirleri daha ağır gelirdi” denmiştir.²³¹

4. **A'sa Tağlibî (ö. 110/728)**; ismi Rabia b. Yahya b. Cuşem b. Bekr'dir. Lakabı ise A'sa Tağlibî'dir, Bekr b. Vâil kabilesindedir. Emevîler Döneminde yaşamış bir şairdir. A'sa Tağlibî, Hıristiyan bir şairdir.²³² el-Ahtal ile Cerîr arasındaki şiir nekâizlerinde akrabası olan el-Ahtal'ı destekliyordu.²³³

5. **el-Kutamî et-Tağlibî (ö. 64/684)**; ismi 'Umeyr b. Şuyeym b. Amr b. İbad b. Bekr b. Amir'dir. Tağlib Kabilesindedir.²³⁴

6. **Gıyas b. Ğavs b. es-Salt et-Tağlibî en-Nasranî**; şiiri; ince ve dokunaklı hislerle süsleyip güzelleştirerek inşâd eden “Mühelhil” gibi, asrının güneşi olanı

²²⁸ Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-suarâ*, 297.

²²⁹ Ebû Mansûr es-Seâlib, *Yetîmetü'd-dehr fî mehâsini ehli'l-aşr*, thk. Müfid Muhammed Kumeyha, 1. Baskı (Lübnan: Dâru'l Kütübü'l İlmiye, 1983), 57.

²³⁰ Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-suarâ*, 297.

²³¹ Kuraşî, *Cemheretü eşâri'l-Arab*, 87.

²³² İsfahânî, *el-Egânî*, 11: 188.

²³³ Ahmet Aslan, “İslamî Fetihden Emevî Döneminin Sonuna Kadar Diyâr-ı Mudar da (Harran Bölgesi) Arap Edebiyatı Çevresi” *İ. Ü. Şarkiyat Mecmuası*, 22 (2013-1): 14.

²³⁴ Aslan, “İslamî Fetihden Emevî Döneminin Sonuna Kadar Diyâr-ı Mudar da (Harran Bölgesi) Arap Edebiyatı Çevresi” 16. Kuteybe, *eş-Şiir ve 'ş-Suara*, 486-488.

“Ebû Firâs” gibi, Arap’ın şiiirleri bir kefeye Amr b. Külsûm’ün şiiirleri bir kefeye konulsaydı elbette Amr b. Külsûm’ün şiiirleri daha ağır gelir diye betimlenen, “Amr b. Külsûm” ve benzeri şairleri yetiştiren bir kabilenin “el-Ahtal” gibi hiciv, medih ve vasf ustası bir şairi yetiştirmesinde şaşılacak, hayrete düşecek ve garipsenecek bir durumun elbette olmaması gerekir.

4. DOĞDUĞU YAŞADIĞI TOPLUMDA SİYASİ ve SOSYAL ORTAM

el-Ahtal’ın, doğup büyüdüğü ve yaşadığı çevrenin şairimiz üzerindeki büyük etkisi açık ve net olarak görülür. el-Ahtal’ın yaşadığı dönemde “bedevî” ve “hadarî” olmak üzere başlıca iki çeşit yaşam ortamı mevcuttu. Hayat şartlarının ve geçim kaynaklarının farklı olmasına rağmen gerek bedevîlerde ve gerekse hadarîlerde sosyal yapının bir tek temeli vardır. O da bağları, gelenekleri ve ahlâkî değerleriyle “kabile’dir.”²³⁵

Kabile, el-Ahtal’ın yaşadığı dönemde en değerli kelimeydi. el-Ahtal; bağların, geleneklerin ve ahlâkî değerlerin canlı tutulduğu, o zaman yüce bir değeri olan, kabilesinin şeref ve itibarı ile beslenen, gelenek ve törenlerinin kendi şahsiyetini etkilediği bir çevrede dünyaya gözlerini açıp gelişip büyümüşü. Kumlarında koşup dolaştığı, semasında gölgelendiği, lavanta ve çiçeklerinden koklayıp nefes aldığı, kabilesinin bireylerinin çalıştığı gibi çalıştığı, ciddiye aldıklarını ciddiye aldığı, çölün hayatından kaynaklanan hayır ve şerden başına gelenleri benimsediği, gençliği geçirdiği, büyüüp olgunlaştığı bâdiyede yaşadı.²³⁶

Şiirle hemdem olmaya başladığında yaşadığı çevrenin, zor hayat şartlarıyla imtihan olduğu çağın, kendisi üzerinde rahatsız edici olumsuz büyük etkisi vardı.Yaşadığı çağ; isteklerin, arzuların, menfaat ve çıkarların birbiriyle yarışıp çatıştığı, şiddetli kanlı savaşların meydana geldiği, şairlerin birbirlerini karalayarak küfürleşip atıştığı, bedevî olarak yaşadığı yer adeta bir tiyatro sahnesi gibiydi.²³⁷ Yokluğun ve sıkıntının acısını bizzat üvey annesinden ve etrafında bulunan kişilerden öğrenmişti. Olumsuz yaşam şartlarının gönül dünyasında bıraktığı derin izlerin etkisini de ömür bozu unutamadı.

²³⁵ Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, 35.

²³⁶ Gâzî, el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye, 17.

²³⁷ Gâzî, el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye, 44.

Kısaca; her türlü entrikanın döndüğü, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın şehit edildiği, Hz. Ali'yle Hz. Muâviye arasında iktidar mücadelesinin meydana geldiği, İslâm ümmetinin gönlünde büyük yaralar açan Sıffîn Savaşı, Hakem Olayı gibi olayların yaşandığı, hilâfetin saltanata dönüştüğü, siyasi ve dinî grupların teşekkül ettiği çevre ve zaman diliminde yaşamıştır. Üstelik göçebe, bedevî yaşam tarzını benimsemiş ve geçmişi savaşlarla dolu savaşçı bir kabile ortamı. İşte bütün bu olumsuzlukların yaşandığı hayat sahnesinin tam ortasında dünyaya gelen, yaşayan ve zirveye ulaşan el-Ahtal...

4.1. Doğum Yeri ve Tarihi

Mukaddemûndan hiç kimse onun doğum tarihi hakkında net bir bilgidен bahsetmemiştir.

Ancak hicretin yirminci yılına yakın zaman diliminde dünyaya geldiğine dair tercih edilecek deliller mevcuttur. Muâviye b. Ebî Süfyân'ın halifeliğinin ilk yıllarında el-Ahtal genç bir delikanlıydı. Kâ'b'ın: “Bizden Hristiyan çocuğun dili öküz dili gibidir.”²³⁸ sözü buna işaret etmektedir. Yezîd b. Muâviye zamanında orta yaşlı, erişkin, saçı ağarmış birisiydi. Yezîd b. Muâviye'yi methettiği şiiri de buna işaret eder:²³⁹ (Basît)

إِذَا تَرَيْتَنِي حَنَابِي الشَّيْبِ، مِنْ كِبَرٍ، كَالنَّسْرِ أَرْحُفُ، وَالْإِنْسَانُ مَهْدُودٌ²⁴⁰

“Beni ihtiyarladığımda saçlarım ağarmış, belim bükülmüş, kocamış kartal gibi eğer görürsen (bil ki) insan çökmüştür.”

Esmâî'nin şu sözü de buna işaret etmektedir: “Cerîr, el-Ahtal'a ihtiyar ve çökmüş olduğu halde yetişmişti.” Sonra İsfahânî'nin “el-Ahtal, Cerîr ve el-Ferezdak'ın arasına katıldığında hayatının son demlerinde ihtiyarlamış, ömrünün çoğunu tüketmişti.” rivâyeti de buna işaret etmektedir.²⁴¹ İbn Kesîr de (ö. 774/1373):

²³⁸ Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-şuarâ*, 484. Öküz dili, Görünüm olarak damarlı yapısı dile benzediği için bu isim verilmiştir. İbn Manzûr, *Lisânü'l-lisân Tehzîbü'l-lisâni'l-Arab*, 2. Baskı (Beirut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1413/1993), 505.

²³⁹ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 33.

²⁴⁰ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 76. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 145.

²⁴¹ İsfahânî, *el-Egânî*, 8: 420.

“Onun vefatı Velîd b. Abdilmelik’in (ö. 705/715) hilâfeti zamanında h. 92 yılındaydı.”²⁴² olarak belirtmiştir

Ebû Amr b. el-Alâ (ö. 154/771): “Eğer el-Ahtal, Câhiliye Dönemi’nde bir gün yaşasaydı onu hiç kimse geçemezdi.”²⁴³ bu söz de yine bize el-Ahtal’ın Câhiliye Dönemi’nden sonra doğduğunu göstermektedir.²⁴⁴

el-Ahtal’ın doğum tarihiyle ilgili üç farklı görüş ileri sürülmüştür:

1. Hicretin 10. yılında ya da bu senenin biraz öncesinde dünyaya gelmiştir.²⁴⁵
2. Fetih ordularının Şam Bölgesini fethettiği, Hz. Ömer’in halifeliğinin son dönemlerinde dünyaya gelmiştir.²⁴⁶
3. Çağdaş yazarlardan Anton Sâlihânî de: “Uzun araştırmalarıma göre el-Ahtal’ın doğum tarihi tam olarak tespit edilememektedir. Ancak el-Ahtal, Muâviye Zamanında şiirde şöhret bulduğunda delikanlıydı. Buna da Muâviye Dönemi’nde yazdığı şiirleri ışık tutmaktadır. Bunun üzerine o, yaklaşık olarak h. 19 m. 640, yılında dünyaya gelmiştir.” tespitinde bulunur.²⁴⁷

Bu çıkarımlardan sonra ismi Gıyâs b. Gavs b. es-Salt b. Târîka, künyesi Ebû Mâlik, lakabı el-Ahtal, Benî Tağlib Kavmi’nin yurdu olan Cezire’nin²⁴⁸ kuzeyinde Fırat ve Dicle Nehirleri arasında²⁴⁹ Hristiyanlığa sınımsız sarılan, geçmiş yaşamlarıyla övünen (Diyar-ı Rebîa olarak bilinen),²⁵⁰ kabilede yedinci asrın ortalarında yaklaşık olarak m. 640²⁵¹ h.19 yılında,²⁵² Hîre yakınlarında veya Suriye

²⁴² İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 9: 84.

²⁴³ İsfahânî, *el-Egânî*, 8: 420.

²⁴⁴ Kabâve, *el-Ahtalü’l-Kebir*, 41.

²⁴⁵ Kabâve, *el-Ahtalü’l-Kebir*, 42-43-44-49.

²⁴⁶ Tuleymât, Eskar, *eş-Şuarâü fi’l Asri’l- Emevî*, 101.

²⁴⁷ Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 1.

²⁴⁸ el-Cezire, Bölgenin doğusunda Doğu Anadolu, güneyinde Irak yer alır. İslâm öncesinde ve İslâm Tarihi’nin başlarında bu bölgeye yerleşen Arab Kabilelerine göre “Diyar-ı Rebîa”, “Diyar-ı Mudar” ve “Diyar-ı Bekr” olmak üzere üç tarihi bölgeye ayrılır. Eski çağlarda bölgede Araplar yaşıyordu. İslâm Tarihi’nin başlarında Araplardan başka bu bölgede Aramiler de vardı. Abbasiler Devri’nden itibaren bölgeye Türkler de gelmeye başladı. Selçuklularla birlikte bu bölgede pek çok Türk devleti kurulmuştur. Ramazan Şeşen, *Harran Tarihi*, 1. Baskı (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 9.

²⁴⁹ İsfahânî, *el-Egânî*, 8: 418

²⁵⁰ Merdum Bek, “el-Ahtal” *el-Mecelle el-Mecmau’l Âlemi’l Arabî*, 177.

²⁵¹ Lammens, “Ahtal”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, 26.

²⁵² Balachere, “Tağlib” *Dâiratü’l Maârif el-İslâmî*, 533. Şeyho, *Şuarâü’n-Nasrâniyye*, 171. Bustanî, *Adâbu’l Arab*, 291.

çölündeki Rusâfe civarında ²⁵³ dünya geldiği tahmin edilmektedir. ²⁵⁴ Yezîdî “Belirtilen bu tarih dilimini ifade etmekle de hakikatten uzaklaşmış olmayız.” demiştir.²⁵⁵

Azmi Yüksel, Seyyid Mustafa Gâzî gibi bazı müellifler el-Ahtal’ın doğum tarihini “h. 20 yılı olarak” belirtmektedir.²⁵⁶

Cezire, el-Ahtal’ın yaşadığı dönemden itibaren ya Şam’dan sayılır ya da Şam’a bağlanmış bir yerdi. Bundan dolayı el-Ahtal, Şamlı olarak da kabul edilmektedir.²⁵⁷

4.2. Çocukluk ve İlk Gençlik Yılları

Öngörüye göre çocukluğundaki kötü hayat şartlarının onu ahlâkî özgürlüğünde, ahtal olmasında önemli etkisi olmuştu. Küçükken annesi el-Ahtal’a hem şefkatli davranır hem de işlerine özen gösterirdi. Üstelik “Devbel” diye lakap takarak raks eder onunla oynar ve onu şımartırdı. Ancak annesinin şefkat ve merhametinden faydalanması uzun sürmedi. el-Ahtal’ın babasının yeni eşinden iki tane üvey kardeşi dünyaya gelmiştir. Üvey annesi kendi öz çocuklarını el-Ahtal’a tercih eder, kendi çocuklarını süt, hurma ve kuru üzümle beslerken; el-Ahtal’ı koyunları otlatması için otlığa gönderir, ona çobanlık yaptırırdı. Üstelik çoğu zaman onu aç bırakır, el-Ahtal, karnını doyuracak yeterli azığı da bulamazdı.

Çocukluğunda mahrumiyetin, geçim sıkıntısının ve yokluğun acısını tatmıştır. Çocukken yaşadıkları da kişiliğinin oluşmasını etkileyerek kişiliği üzerinde büyük etki yapmış ve insanlara karşı dik başlı oluvermişti. İnsanlara dik başlılık yaparak, geçimsiz, meydan okumaya eğilimli üstelik insanlarla kavga ederek serpildi, büyüdü.²⁵⁸

Anlatılanlara göre üvey annesinin yanında içi süt dolu bir kırba, içi hurmayla ve kuru üzüm dolu bir de torba vardı; karnı da açtı. Zekâsı ve dehasıyla “Acaba üvey

²⁵³ Yüksel, “Ahtal” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2: 183.

²⁵⁴ İsfahânî, el-Ahtal’ın doğum yerini belirtmiş fakat doğum tarihini belirtmemiştir. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 333.

²⁵⁵ Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 333.

²⁵⁶ Yüksel, “Ahtal” *TDV İslâm Ansiklopedisi* 2: 183. Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 33.

²⁵⁷ Merdum Bek, “el-Ahtal” *el-Mecelle el-Mecmau’l Âlemi’l Arabî*, 177.

²⁵⁸ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 40.

annemi evden nasıl uzaklaştırabilirim?” düşüncesine kendisini kaptırmıştı. Üvey annesini seviyormuş gibi görünerek onun yanına gelerek: “Ey Anneciğim! Falancaların oğullarının evlatları sen hastayken ziyarete gelmişlerdi. Eğer sen de onları ziyarete gidersen senin için çok güzel olur ve zaten sana yakışan da budur.” dedi. Hastaları ziyaret etmek hanımların özel görevlerindendi. Üvey annesi: “Allah senin hayrını versin ey oğulcuğum, güzel iş yapmam için beni uyardın.” dedi. Üvey annesi kalktı, elbisesini giyindi ve komşularına hasta ziyaretine gitti. el-Ahtal da üvey annesi evden gidince, derhal süt dolu kırbaya hücum edip kırbanın içindeki sütü içti. Sonra da torba da bulunan hurmayı ve kuru üzümü yedi. Üvey annesi ziyaretten eve geri döndüğünde, onun kurnazlığını anladı ve onu dövmek için sopaya sarıldığında el-Ahtal derhal kaçırıldı. Hem üvey annesinden kaçıyor hem de aşağıdaki beyiti okuyordu:

أُمَّ عَلَى عِنَابِ الْعَجُوزِ وَحُسُوتَهَا مِنْ غِيَاثٍ لَمَمٍ

فَظَلَّتْ تُهَيِّمُ فِي بَيْتِهَا وَتَلْعَنُ وَاللَّعْنُ مِنْهَا أُمَّ²⁵⁹

“Yaptığı kısa ziyaretinde yaşlı kadınının üzümlemlerini yiyip sütü de bir yudumda içti,
Giyâs.

Ona yazıklar olsun! Diyerek alçak sesle homurdanarak lanet okuyorsun. Hâlbuki asıl lanete yakın olan sensin.”²⁶⁰

İbnü’s-Sikkît (ö. 244/858) bu beyitle ilgili olarak: “el-Ahtal’ın inşâd ettiği ilk şiirdir.” notunu düşmüştür.²⁶¹

Sanki bu çocukta tamamen kendiliğinden sezgi ve doğaçlama yoluyla inşâd ettiği şiirden, ansızın ortaya çıkan sanatsal güçten dolayı şaşırıp hayrete kapılıp şiir inşâd etmeyi sürdürme ve devamlı hale getirme hissi kendisinde uyanmıştı. Şiirin prensiplerine ve yöntemlerine göre kendisini eğitip şiir inşâd etmeye başladı. Sonra da eskilerden ve çağdaşı olan şairlerden işittiği şiirlerle kendisini yetiştirip geliştirdi. Meşhur örneklerle, değerili kültürlerle, kendisini donatıp sanatsal duygusunu geliştirdi. el-Ahtal, çevresinde meydana gelen kanlı olaylardan ve Hristiyan olması

²⁵⁹ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 506.

²⁶⁰ İsfahânî, *el-Egânî*: 8: 432.

²⁶¹ İsfahânî, *el-Egânî*: 8: 432.

sebebiyle karşılaştığı olumsuzluklardan kaynaklanan öfkesiyle, üvey annesiyle yaşadığı tatsız olayla ilk defa şiir inşâd etmiştir.²⁶²

4.3. Gençliğinde Meydana Gelen Önemli Olaylar

Hız. Ömer katledildikten sonra, Hız. Osman'ın halifeliği döneminde Emevîler eski nüfuzlarını yeniden canlandırmak için fırsatı ganimet bildiler. Muâviye, Şam'daki Hristiyanlar'ın içinde buldukları durumun iç yüzünü iyi bildiğinden Hristiyanları kendine yakınlaştırmak için geniş ufku ve kabiliyetiyle onlara karşı hüsnü muamelelerde bulunuyordu. Hız. Osman onu Cezireye vali tayin ettiğinde valilerine Cezire'deki Hristiyanlara dostane davranmaları hususunda uyarılarda bulundu. Hız. Ömer'in valilerinin yaptıkları gibi onlara şiddet göstermemelerini emretti. İsyancılar, Hız. Osman'ı şehit edince Muâviye siyasetine ve dehasına güvenerek Hız. Ali'ye rağmen destekçileriyle beraber hilâfetini ilan etmek için canla başla çalışmaya başladı. Arzusuna ulaşmak için Hız. Osman'ı katledenlerden intikam almayı sebep gösteriyordu. Benî Tağlib Hristiyanları da bu durumu kendileri için fırsat bildiler. Hız. Ömer'le anlaştıkları şartın dışına çıkarak çocuklarını Hristiyan yetiştirmeye başladılar.²⁶³ Benî Tağlib Hristiyanları, Hız. Ali'nin valilerinin ve Muâviye'nin valilerinin arasındaki farkı hissetmişlerdi.²⁶⁴

Muâviye ise tam bunun tersine yumuşak ve müsamahakâr davranıyor, halkının gönlünü kazanmak için her yola başvuruyordu. Bu konuda Hristiyanlara Hız. Ali'den daha yakındı. O dönemde Arap Yarımadası'nın nüfusunun çoğunluğunu Hristiyanlar oluşturuyordu. Onlara düşmanca davranıp zorluk çıkarıp karşısına alması mümkün değildi. Hoşgörölü davranışıyla Hristiyan kabilelerin çoğunu Arap Yarımadası'nda toplamayı başardı. Hristiyan Benî Tağlib Kabilesi de Muâviye'nin kalplerini kazandığı kabilelerden biri olduğu için Muâviye'nin saflarında savaştılar ve güçlerinin yettiği kadarıyla her türlü kahramanlığı gösterip onu desteklediler.²⁶⁵

Benî Tağlib Kabilesi'nin, Şamlılar'ın ve Muâviye'nin özel şairi olan Kâ'b ve kavmi Sıffın Savaşı'nda Benî Ümeyye'ye katılıp Muâviye'nin saflarında savaştılar. Kâ'b, şiirini Emevîleri savunmak için kalkan gibi kullanmıştı. Hız. Ali ve ona tâbi

²⁶² Kabâve, *el-Ahtalü'l -Kebir*, 49-50.

²⁶³ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 35.

²⁶⁴ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 251-252.

²⁶⁵ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 35-36.

olan Iraklıları, Ensar'ı, muhacirleri ve Şamlıları hicvetmeye başladı. Hz. Osman'ın kanını istemeye (öcünü almaya) Hz. Osman taraftarlarını savaşmaya davet ediyordu. Sıffin Savaşı'nda Hz. Ali taraftarlarıyla Muâviye taraftarları yedi gün yüz yüze savaştılar. Yedinci günün sonunda iki taraf birbirleriyle anlaştılar. Kâ'b, Sıffin Savaşı'ndaki durumu şu şiiriyle betimler:

أَصْبَحْتُ الْأُمَّةَ لِأَيِّ أَمْرٍ عَجَبٌ
وَأَلْمَلْتُ مَجْمُوعٌ غَدًا لِمَنْ غَلَبَ
فَقُلْتُ قَوْلًا صَادِقًا غَيْرَ كَذِبٍ
إِنَّ غَدًا تَهْلِكُ أَعْلَامَ الْعَرَبِ

*“Ümmet herhangi harika bir iş üzere oldu ve krallık yarın galip gelecek kişide
bütünleşecektir.*

*Yalansız, dosdoğru söz söyledim. Şüphesiz ki yarın, Arab'ın bayraklarını yok
edecektir.”²⁶⁶*

4.4. Dini ve Dinî Yaşantısı

el-Ahtal, Hristiyan'dı. Hristiyan olarak doğdu, Hristiyanlığın prensiplerini gençliğinde ²⁶⁷ anne ve babasından öğrendi.²⁶⁸ Hristiyan olarak yetişti, hayatını Hristiyan olarak devam ettirdi.²⁶⁹ Tercih edilen görüşe göre bâdiyede yaşayan kabileler arasında yaygın olan Yâkûbî mezhebine mensuptu.²⁷⁰ Kendisinin Hristiyan olduğunu şu mısrasında ifade etmiştir:

إِنَّ مَنْ يَدْخُلُ الْكَنِيسَةَ، يَوْمًا،
يَلْقَى فِيهَا جَاذِرًا، وَظَبَاءَ²⁷¹

“Kim birgün kiliseye girerse orada geyikler ve biciklerle yüz yüze gelir.”²⁷²

Bu mısra, el-Ahtal'ın Hristiyan olduğuna işaret etmektedir. İbn Seyyid: “Bu mısra el-Ahtal'a aittir, o Hristiyan'dı ve Hristiyan olduğu için şiirinde kiliseyi

²⁶⁶ Abdülvehhâb en-Neccâr, *Hulefâ-yi Râşidîn*, 1. Baskı (Lübnan: Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, 1971), 395.

²⁶⁷ Şeyho, *Şuarâü'n-Nasrâniyye*, 171. Merdum Bek, “el-Ahtal” *el-Mecelle el-Mecmau'l Âlemi'l Arabî*, 177.

²⁶⁸ Gâzî, *el-Ahtal Şâiri Benî Ümeyye*, 38.

²⁶⁹ Dayf, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî*, 2: 258.

²⁷⁰ Şeyho, *Şuarâü'n-Nasrâniyye*, 171.

²⁷¹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 511. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 376.

²⁷² el-Ahtal, kilisedeki erkek çocukları buzağılara, kızları da geyiklere benzeterek teşbih yapmıştır.

zikretmiştir.” der.²⁷³ İbn Hişâm ise (ö. 218/833): “Bu mısrayı el-Ahtal’ın divanında bulamadım.” demiştir. Bağdâdî de: “Belki başka rivâyetler de vardır.” dedikten sonra Süyûtî’nin (ö. 911/1505) şu şiirini el-Ahtal’a nispet eder:

مالتِ النَّفْسُ بَعْدَهَا، إِذْ رَأَتْهَا فَهِيَ رِيحٌ، وَ صَارَ جَسْمِي هَبَاءً
لَيْتَ كَانَتْ كَنِيْسَةُ الرُّومِ، إِذْ ذَاكَ، عَلَيْنَا قَطِيفَةٌ وَجَبَاءٌ²⁷⁴

"Gönül onu gördükten sonra ona meyletti. O, bedenimi saçıp savuran toz taneciklerine dönüştüren rüzgârdır.

Keşke Rum kilisesi o zaman bizim üzerimize kadife ve çadır olsaydı.” demiştir.

Emevî Halifeleri el-Ahtal’ın Müslüman olması için gayret göstermişlerdi. Nitekim kendileri dinin hamileri ve reisleri olmasına rağmen kendi şairleri el-Ahtal Hristiyandı. Abdülmelik, defalarca İslâm’a girmesi için kendisine teklifte bulunmuş, o ise şaka yollu verdiği cevaplarla işi geçiştirmiş ve Halifenin dinini tebdil tekliflerini kemâl-i gururla reddetmişti.²⁷⁵

Hayatı boyunca Hristiyanlığa bağlı kalmış ve Hristiyan olarak ölmüştür. Cerîr’in, el-Ahtal vefat ettikten sonra onu hicvetmek için inşâd ettiği şiiri Hristiyan olarak öldüğünün delilidir:

تَنُوخُ بَنَاتُ أَبِي مَالِكٍ
بُيُوقِ النَّصَارَى وَمِزْمَارِهَا²⁷⁶

“Ebû Mâlik’in kızları ağıt yakıyor, Hristiyan düdüğü ve zurnasıyla.”

Hiz. Ömer’in giyim kuşam hususundaki muamele ve tutumunu, ayrıcalıklı davranışını, fethedilen şehirlerdeki Hristiyanların konumlarının fethedenlerden daha aşağı düzeyde olduğunu bizzat kendisi hissetti ve yaşayarak olup bitene şahit oldu. Hristiyanlara ait kıyafetler olan zünnar giydiğinde, başlık taktığında zorluklarla karşılaştı. Hristiyan olduğu için neredeyse gençliğini yaşayamadı denilebilir.

²⁷³ Bağdâdî, *Hizânetü 'l-edeb*, 1:457-458.

²⁷⁴ Bağdâdî, *Hizânetü 'l-edeb*, 1:458. Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 511. Yezîdî, *Şiru 'l-Ahtal*, 376.

²⁷⁵ Lammens, “Ahtal”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, 226.

²⁷⁶ *Divân 'i Cerîr*, (Beyrut: Dâr'ı Beyrut, 1406/1986), 235.

Hristiyan kabilelerden cizye alınması gibi bazı uygulamalar onu, dinine biraz daha bağıladı.²⁷⁷ Dinine bağlılığını da kimseden çekinmeden ve korkmadan ilan etti.²⁷⁸

Müslüman düşmanları, Hristiyanlığından dolayı el-Ahtal'a dil uzatarak onu küfürle itham ederlerdi de onların bu hakaretlerine aldırış bile etmezdi. Kendi dininden, inancından bir parmak ucu kadar dahi olsa ayrılmaz, yaptıkları olumsuz ithamlarla onu yerinden oynatamazlardı.²⁷⁹ Arap Hristiyanlarının âdetleri veçhile, annesinin kendisine verdiği ve boynunda taşıdığı haçtan dolayı "Hristiyan bebese" diye dışlanırdı. Kendisine "Bu halin ne? Sana ne oldu?" diye sorduklarında el-Ahtal'ın cevabı: "Din geldi, zelil olduk." şeklindeydi.²⁸⁰

Yine boynunda altın bir haç ile halkın içine çıkar, şarka yönelerek ibadet eder, ayinlere katılır, papazın emrettiği keffaretlere boyun eğdi.²⁸¹

el-Ahtal'ın papazla yaşadığı olay hikâyeye edilerek anlatılmaktadır: Ben delikanlıyken babamla beraber Şam'a geldim. Şam'ın mescitlerini ve kiliselerini gezdim. Dimaşk kilisesine girdiğimde el Ahtal'ın orada hapis olduğunu gördüm ve ona bakmaya başladım. O, bana kim olduğumu sorunca ona kendimi tanıttım. "Ey delikanlı! Sen şerefli bir adamsın, senden bir isteğim var." dedi. "Senin isteğin yerine getirilecektir." dedim. "Papaz beni buraya hapsetti, beni serbest bırakması için onunla konuş." dedi. Papazın yanına gittiğimde beni buyur etti, onunla uygun bir lisanla konuşunca da bana saygı gösterdi. Bunun üzerine: "Sizden bir isteğim var." dedim. O da: "İsteğin nedir?" dedi. Ben de: "el-Ahtal serbest kalmak istiyor." dedim. "Bundan Allah seni korusun! Senin gibiler bununla konuşmuyor. O insanların iffet ve namusuna söven, onları hicveden bir fâsıktır." dedi. Ben isteğim de ısrarcı olmaya devam edince bastonuna dayanarak benimle onun yanına kadar gidip bastonunu kaldırdırarak orada durdu: "Ey Allah'ın düşmanı! İnsanlara küfretmeyi, onları hicvetmeyi ve iffetli insanlara iftira atmayı alışkanlık haline getiren sen değil misin?" diye sordu. O: "Ben alışkanlık haline getirmediğim de yapmadım da." diyerek papaza boyun eğip itaat ediyordu. Papaz ona bir daha (o olumsuz işleri yapmaya) geri

²⁷⁷ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 39.

²⁷⁸ Şeyho, *Şuarâü'n-Nasrâniyye*, 171.

²⁷⁹ Ebû Temmâm, *Nekâizu Cerîr ve'l-Ahtal*, thk. Anton Sâlihânî (Lübnan: Katolik Matbaası, 1922), 87. (Daha fazla bilgi, örnekler ve şiirler için bakınız.)

²⁸⁰ Bustânî, *Udebâü'l Arab Fî'l Câhiliyye ve Sadrı'l İslâm*, 293.

²⁸¹ Lammens, "Ahtal", *MEB İslâm Ansiklopedisi*, 226.

dönecek misin? Geri dönecek misin?” diyordu. el-Ahtal da “hayır” cevabını veriyordu. Bunun üzerine ben de: “Ey Ebâ Mâlik, insanlar senden korkuyorlar halifeler ise sana ikram ve izzette bulunuyor senin bu papaza teslimiyetin tamdır ve ona boyun eğip itaat ediyorsun!” dedim. Bunun üzerine: “O yoldur, o yoldur.” demeye başlamıştı.²⁸²

el-Ahtal, İncil’in ahlâkî kaidelerini kendi anlayışına göre tatbik ederdi. İçkiye fazla düşküdü fakat tanıdığı ve taklit ettiği eskilerin tesirinden sarf-ı nazar, onun için içki, Hristiyanların İslâmiyet’e karşı istiklâllerini belirten bir âlamet idi.²⁸³

el-Ahtal’ı bazen küfürle itham ettiklerinde onların sözlerine aldırış etmez ve onları dikkate almazdı. Yapılanların tam aksine Hristiyan kanaat önderlerinin emirlerine itaat edip boyun eğer ve rahiplerin huzurunda Kuddas Âyini’ne²⁸⁴ katılırdı. Cerîr, el-Ahtal’ı bir defasında aşağıdaki şiirinin bir mısrasıyla azarlamıştı:

وَإِنِّي لَعَوَّامٌ مَّقَاوِمٌ لَمْ يَكُنْ
جَرِيرٌ وَلَا مَوْلَى جَرِيرٍ يَشُومُهَا²⁸⁵

“Şüphesiz ben, sana azılı bir düşmanım, Cerîr gibi azılı düşman olmadı. Cerîr’in yerini dolduracak bir efendi de yoktur.”

Ebû Abdülmelik şu olayı nakletmiştir: “el-Ahtal’ı Cezîre’de papaza şikâyet edilirken ve papazın onu sakallarından tutup, bastonu ile döverken gördüm. el-Ahtal da kuş yavrusunun ses çıkardığı gibi ses çıkartıyordu. Ona: “Bu halin nedir? Sana Kûfe’de ne oldu?” dediğim de o da: “Ey kardeşimin oğlu din geldi, zelil olduk!” cevabını vermiştir.²⁸⁶

Halifenin yakın ilgi ve alakasını kazanmasından dolayı, “Hristiyanlığına şiddetli bağlı olmasına rağmen” din konusunda Arapların genel karakteristik özelliğinden ayrılmamış, aynı yaşayışını sürdürmüştür. Yesûî (ö. 1947): “el-Ahtal’ın

²⁸² İsfahânî, *el-Egânî*: 8: 437.

²⁸³ Lammens, “Ahtal”, *İslâm Ansiklopedisi*, 226.

²⁸⁴ Hz. İsa’nın havârileriyle yediği son yemeği anmak maksadıyla, şaraba ekmek batırılarak yapılan bir Hristiyan âyinin ismidir. Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, 1. Baskı (Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları, 2016), 268.

²⁸⁵ Şeyho, *Şuarâü’n-Nasrâniyye*, 172.

²⁸⁶ Süyûtî, *Tarihu’l hulefâ*, 364.

dininde Hristiyanlığın tesiri çok azdır ve Hristiyanlığı, bedevî yaşam tarzına hâkim olan bütün dini inançlar gibi yüzeyseldi.” ifadesini kullanmıştır.²⁸⁷

el-Ahtal’ın İslâm dinine girmesinde en büyük engelin şarap olduğu şiirinin şu mısrasından anlamak mümkündür:

كَسْتُ بِصَائِمٍ رَمَضَانَ طَوْعًا وَلَسْتُ بِأَكِيلٍ لَحْمِ الْأَضَاحِ²⁸⁸

“Canı gönülden Ramazan Orucu tutacak, kurban eti de yiyecek değilim.”²⁸⁹

Din değiştirmeyi asla düşünmemesine rağmen el-Ahtal’ın aşırı dindar bir karaktere sahip olmadığı, keza tutucu bir dünya görüşünü de benimsemediği gözlenmektedir.²⁹⁰

4.5. Şöhret Olmadan Önce

Geçmişte ailesinde yaşadığı şiddet ve sevgisizlik özellikle küçük yaşta anne şefkat ve merhametinden mahrum kalması, kendisinin aile içinde, üvey kardeşleri arasında istenmediği hissine kapılmasına sebep olmuştu. Üvey annesinin kendisine değer vermemesi, babasının kendisiyle olan bağını kesmesi sonucu zaaflarını ve kusurlarını telafi etmek için insanlara karşı gelmiş, rahatsızlıklarını dile getirmiştir. İçinde bulunduğu ruh halini ifade etmek için o dönem de en geçerli olan şiir sanatında mükemmelleşmeye başlamıştır.²⁹¹

Ancak etrafındaki insanlar, kendisine iltifat edip değer vermediler; ta ki Benî Tağlib Kabilesi’nin şairi Kâ’b’la karşılaşp birbirleriyle hicivleşmeye başlayana dek. Kâ’b’la karşılıklı hicivleşmeleri hayatında ilk defa dikkatleri el-Ahtal’ın üzerine çekmiştir. el-Ahtal’ın Kâ’b’la hicivde yarışması, neredeyse ona üstün gelmesi insanların dillerini düğümlemişti. Nasıl olur da küçücük bir çocuk kabilenin şairine karşı çıkıp kafa tutabilir? İşte bu olay el-Ahtal’ın hedefine ulaşmasındaki ilk raunttu.

292

²⁸⁷ Zeyyât, *Tarihu’l Edebi’l Arabî*, 111.

²⁸⁸ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 491-492. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 154.

²⁸⁹ Dayf, 2: 264.

²⁹⁰ Ayyıldız “el-Ahtal’ın Emevîlere Methiyeleri”, 937.

²⁹¹ Kabâve, *el-Ahtalü’l -Kebir*, 50.

²⁹² Bağdâdî, *Hizânetü’l-edeb*, 1: 460.

Bu olaydan sonra aralarındaki hicivleşme devam etti. Kavmi, el-Ahtal'ın gözünü budaktan sakınmayan, sivri dilli ve kabiliyetli olduğunu artık anlamıştı. Bu çocuğun sanatını ve cesaretini konuşarak evlerine dönmüşlerdi. el-Ahtal, kavminin belleğinde kendisine bir yer edinmişti. Tağlib Kabilesi şairi Kâ'b'la ilk iletişiminden sonra; el-Ahtal, Kâ'b'la arasında olan bağına sağlamlaştırarak devam ettirmişti Daha sonra bu iki şair kendi kabileleri Tağlib'i düşmanlarına karşı beraberce savunmaya başlamışlardı.²⁹³

Muâviye'nin hilâfetinin ilk dönemleri'nde Kâ'b ve el-Ahtal Abdullah b. Âmir'in (ö.69/679)²⁹⁴ valiliği zamanında Tihâme'ye ve Basra'ya hiciv yapmak ve katledilenlerin diyetlerini almak için gittiler. Basra'da insanları hicvetmeye başladılar. Vali, fitnenin önüne geçebilmek için ikisini yakalatıp hapse attırmak zorunda kaldı. el-Ahtal da bu durumu inşâd ettiği şiirinde şöyle dile getirmiştir: (Tavîl)

أرى كلَّ معقودٍ له حبلٌ ذمَّةٍ يُرَجِّي الإياب، غير ضيفِ ابنِ عامرٍ²⁹⁵
أرى شعراءَ الناسِ، لَمَّا تقادفوا بِكُلِّ عَضُوضٍ، تملأُ الفمَّ، عاقِرٍ
جميعاً، فأما شاعرنا فأمسكاً وآبِ إلى أكوائنا كلُّ شاعرٍ²⁹⁶

“Her makam sahibinin dönülmesi ümit edilen hükmünün olduğunu biliyorum. Ancak İbn Âmir'in misafirleri hakkında verdiği hüküm bunun dışındadır.

İnsanlar arasındaki şairlerin birbirleriyle hicivleştiklerinde acı veren, çirkin kâfiyeli şiirlerle ağızlarını doldurduklarını görüyorum.

Hiçbir şair diğerinden farklı değildir. İki şairimize gelince şiir inşâd etmelerini yasakladılar.²⁹⁷ Bütün şairler bize denktir. Kimse bizi şiir inşâd etmekten alıkoyamaz.”

²⁹³ Kabâve, *el-Ahtalü'l -Kebir*, 51.

²⁹⁴ Abdullah b. Âmir, Muâviye Dönemi'nde Basra ve Horasan valisidir. Yezidî, *Şiru'l-Ahtal*, 290.

²⁹⁵ Yezidî, *Şiru'l-Ahtal*, 290.

²⁹⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 359. İlk mısra Sükkerî'nin, *Şiru'l-Ahtal* nüshasında yoktur.

²⁹⁷ O ikisini hapsedtiler. O ikisinin insanlara şiir inşâd etmesine müsaade etmediler.

el-Ahtal'ın hapse girmesi ve Kâb'la yakınlığı, kabilesini savunan kişi olması, komşu kabileler arasında tanınmasına ve şöhret yolunda ilerlemesine sebep oldu. Ayrıca kurnazlığı, şiirdeki sanatsal kabiliyeti, kabilesinin siyasi liderliği ve şairi Kâ'b'la olan hapishane dostluğu onun için şöhretti, fırsattı ve şerefti.

Bundan sonra el-Ahtal, ileri gelen eşrafın safında yer alır oldu. el-Ahtal, Kâ'b'la beraber kabilesinin işlerini takip etmek ve savunmak için gayret gösterdi. İki şair beraberce diyet bedelini almak için Basra'ya gittilerinde Benî Bekr b. Vâil Kabilesi'nden huzursuzluk çıkartmak isteyen birisi ortaya çıktı. Sanki o ikisi, Basra'da kabilecilik düşüncesini hortlatacaklardı. Bekr Kabilesi'ne mensup kişi o ikisini doğruca valinin yanına götürdü. Vali Mâlik b. Misma de o ikisini hapse attırdı. el-Ahtal da hapse düşmelerini yakınlığını hissettiği Benî Salt Kabilesi'ne şikâyet etti. Benî Salt Kabilesi de Beni Bekr'e karşı o ikisine yardım etti. el-Ahtal da Benî Salt'ın kendilerine yaptığı yardımı şu şiiriyle dile getirdi:²⁹⁸ (Basît)

حَبْرَ بَنِي الصَّلْتِ عَنَا إِنْ لَقَيْتَهُمْ أَنَّ الْحَدِيدَ إِذَا أَمْسَيْتُ عَنَّا بِي

فَدُونَكُمْ مَالِكًا لَا يُفْلِتَنَّكُمْ فَمَالِكٌ فِي حِيَاضِ الْمَوْتِ دَلَّانِي²⁹⁹

“Eğer Benî Salt'la³⁰⁰ karşılaşırsanız valinin bizi hapse attığı bilgisini verin. Akşamladığımızda prangalandığımız demir zincirlerin şingirtisi müzik nağmeleri gibidir.

Mâlik, beni ölümün pençesine attı. Mâlik'i yakalayın ve cezalandırın.”

Dilinin sivri olması, insanlarla yaptığı tartışmalarda kendisine güvenmesi, karşısına çıkanlara dikilenlere dik kafalı, kibirli ve gururlu olması, fitne ve musibetleri harekete geçirmesi bu sanatta parlamasına, meşhur olmasına, takdir edilmesine sebep olmuştur. el-Ahtal, yaşadığı olaylardan yetenekleri cilalanmış, tecrübe kazanmış olarak çıkmıştır.³⁰¹

el-Ahtal'ın bu süre zarfında inşâd ettiği şiirleri için ehli olanların yanında tedavüle çıkararak Irak'la Cezire arasında dolaşmaya başlamıştır. Gerçek olan, el-

²⁹⁸ Kabâve, *el-Ahtalü'l -Kebir*, 52.

²⁹⁹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 381. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 302.

³⁰⁰ Benî Salt, el-Ahtal'ın kavminin ismidir.

³⁰¹ Kabâve, *el-Ahtalü'l -Kebir*, 53.

Ahtal'ın Emevî Hânedan'ı ile iletişime geçmeden önceki yaşamından bize sadece üvey annesini hicvedip zirve yaptığı şiirinden başka bir şiiri ulaşmamıştır.³⁰²

Karşılıklı hicivleşmeleri sebebiyle el-Ahtal'ın zekâsını ve dehasını ilk defa keşfeden, önce Hristiyan sonra Müslüman olan Tağlib Kabilesi'nin, Muâviye'nin ve Şamlılar'ın şairi Kâ'b'dı. el-Ahtal'ı Emevî Hânedanı'na tavsiye edip tanıştıran yine kendisiydi.³⁰³ el-Ahtal, Emevî Hânedan'ı ile tanıştıktan sonra kendisine aralanan şöhret kapısından içeri girerek şöhret basamaklarını süratle tırmanmaya başladı.³⁰⁴

5. ENSAR'I HİCİV

5.1. Emevî Hânedanı ile İlk İletişim

el-Ahtal'ın Ümeyyeoğullarıyla³⁰⁵ ilk iletişimi Ensar'ı hicvetmesi için Yezîd tarafından saraya davet edilmesiyle başlayan süreç. Bu süreçte el-Ahtal, Emevîlerle olan ilişkisine Ensar'ı ve Nu'mân b. Beşîr'i (ö.64/684) hicvettiği iki maktûayla başlar.³⁰⁶ İkinci iletişimi, yönetimin Süfyânîlerden Mervânîlere geçmesiyle başlayan süreçtedir.

el-Ahtal, kabilesinin çömez şairiydi. Hicivde yetenekliydi. Cezire ve Irak'ta ismi dilden dile dolaşıyordu. Bu sefih çocuk, öküz diliyle insanları incitip kalpler kırıyordu. Müslüman değildi, Ensar'ı hicvetmekten de sıkıntı duymayacaktı.³⁰⁷ el-Ahtal'ın içine daldığı sanatsal mücadele şairliğini bileyip keskinleştirdi. Tecrübesini ve enerjisini aktif hâle getirdi. Hatta Ensar'ı hicvetmeden hemen önce Kâ'b onu “yetenekli şair” olarak vafsetmişti. Ancak kabileciliğin dar ufku, onu şöhret ve şeref isteğini tatmin etmeye yetmemişti. Kendisini zirveye taşıyacak muhteşem, geniş ve büyük meydana girmek için saraya davet edilmesini fırsatı ganimet bildi; yakaladığı bu önemli fırsat da kendisini zirveye taşıdı. Sanki kader onun uygun zamanda söylediği mısralarla amacına ulaşması için önüne şöhret kapısını aralıyordu. Abdurrahman b. Hassân (ö.104/722) ve Emevîler arasındaki sanatsal çekişme krize

³⁰² Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 44.

³⁰³ Cumahî, *Tabakatü fihûli 'ş-şuarâ*, 460-470.

³⁰⁴ Ferruh, *Târihu'l Edbi'l-Arabî*, 4. Baskı (Lübnan: Dâru'l-İlmi'l- Melâyîn, 1981), 555.

³⁰⁵ Ferruh, *Târihu'l Edbi'l-Arabî*, 555.

³⁰⁶ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 147.

³⁰⁷ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 60.

dönüştüğünde el-Ahtal, cesaretinin tehlikeye atılmasının meyvesini toplamak için bulanan suda avlanmaya başladı.³⁰⁸

Buraya kadar el-Ahtal'ın hânedan üyeleriyle iletişime geçmeden önceki yaşamı hakkında kısaca bilgiler vermeye çalıştık. Bundan sonra da Benî Ümeyye-Ensar arasındaki düşmanlığı inceleyip Ensar'ı hicvettiği günle geçmiş arasındaki bağı kurmayı arzu ediyoruz.

el-Ahtal, çocukluğunun bitiminde gençliğinin başında, hayat yolculuğunda çığır açmaya başladığında açgözlü ve hırslıydı. Defalarca dikkatleri üzerine çekmek ve şairler arasında yerini alma girişiminde bulundu. Ancak yol engebeli, meşakkatler ve yorgunluklarla çepeçevre kuşatılmıştı. Onun yaşı küçüktü, tecrübesizdi diğer bir ifadeyle yaşanan olayları algılayıp dönüştürme olgunluğuna henüz ulaşmamıştı. el-Ahtal, resmî dini İslâm olan genç devlette özel yaşamında Hristiyan'dı. Yaşadığı toplum, İslâm toplumu olmasına rağmen İslâmın öğretilerinden vicdanen değil de siyasi olarak etkilenmişti.³⁰⁹ el-Ahtal, yöneticilere ulaşma zaferini elde edebilmesi için olgunlaşmasını ve şiirde ayağının yer tutmasını beklemeliydi. Hayat, yıldızının doğmasını ve isminin parlamasını dilediğinde yaşı henüz yirmiyi geçmemişti. Emevî Hânedan'ı ile Ensar arasındaki düşmanlık el-Ahtal'ın arzu ettiği şöhrete ulaşmasına zemin hazırlamıştı.³¹⁰

Ümeyyeoğulları, Abdüşems b. Abdümenâf'ın Ümeyye adlı iki oğlundan büyüğünün neslidir. Ümeyye'nin ecdadı, Ümeyye b. Abdüşems b. Abdümenâf b. Kusay. Benî Ümeyye ile Benî Hâşim'in şeceresi Abdümenâf b. Kusay'da birleşmektedir.³¹¹

Haşimoğullarıyla Ümeyyeoğulları arasındaki ayrılık, muhtemelen Hz. Peygamber'in (s.a.v.) büyük dedesi Haşim'in hayatında ortaya çıkmıştı. Haşim, yeğeni Ümeyye'ye nisbetle daha saygındı. Bununla birlikte Ümeyye cömertliği ve zenginliğiyle tanınan birisiydi. Ümeyye'nin çocuklarının da çok olması ona güç veriyordu. Zira Araplar arasında çok çocuğa sahip olmak, güçlü olmak anlamına geliyordu. Öte yandan Ümeyye, babası Abdüşems'ten kendisine intikal eden ve

³⁰⁸ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 53.

³⁰⁹ İsmâil Ahmed el-Âlim "Eserü'l-Kur'anı'l-Kerîm fi Şîr'il Ahtal, 66. <https://www.Majma.org.jo>.

³¹⁰ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 47.

³¹¹ İbrahim Sarıçam, *Emevî Hâşimî İlişkileri*, (Ankara: 1997), 80.

nüfuzunu arttıran komutanlık görevini de yerine getiriyordu. Ümeyye'nin liderlik iddiası, bir anlamda amcasıyla erdemlilik yarışına dönüştü. Tarafların kabulüyle Huzâa Kabilesinden bir kâhin, aralarında hakemlik yaptı. Kâhin, Haşim'in daha erdemli olduğuna karar verdi. Taraflar arasındaki ilk çekişme olan bu olay, daha sonraki yıllarda da devam eden rekabetin başlangıcı olmuştur.³¹²

Bu iki kabile arasındaki rekabet İslâmî dönemde farklı bir boyut kazandı. Hâşimîler Hz. Muhammed'e (s.a.v.) diğer kabilelere göre daha olumlu davrandılar. İçlerinden bazıları ilk Müslümanlar arasında yer alırken yeni dine girmekte gecikenlerde –amcası Ebû Leheb hariç- onu desteklediler. Hz. Peygamber'in diğer amcası Ebû Tâlib başta olmak üzere Hâşimîler, Mekke dönemi boyunca onun yanında bulundular ve Mekke'nin fethine kadar Müslüman olmamakta direndiler.³¹³

Ümeyyeoğulları İslâm'ı kabul etmemekle kalmayıp Müslüman olanlara zulüm ve işkencelerle yıldırma politikası izlerken Hz. Peygamber (s.a.v.) Müslümanları önce Habeşistan'a hicret etmelerini söyledi. Bu da yeterli olmayınca yeni alternatifler aramaya başladı. Hz. Peygamber (s.a.v.), Mekke dışına yönelik tebliğ çalışmalarını sürdürürken, özellikle dokunulmazlığın olduğu hac mevsiminde, farklı zamanlarda Medineli hacılarla görüşmeler gerçekleştirmiştir. Medine içindeki siyasal çatışmaların yoğunluğu ilk görüşmelerdeki tebliğin başarısını engellemiştir. Ancak risaletin 10. ve 11. yıllarında Hz. Peygamber (s.a.v.) bu defa Hazrec Kabilesiyle görüşme yapmıştır. Bunda hedefine ulaşan Hz. Peygamber'in (s.a.v.), muhataplarıyla ardarda iki yıl yaptığı görüşme İslam Tarihi'nde yeni bir dönemi başlatmıştır.³¹⁴

Ümeyyeoğulları, açık davetin ilk günlerinden itibaren halkın Müslüman olmasını engellediler. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Medine'ye hicretinden sonra Müslümanlarla müşrikler arasında cereyan eden savaşlarda müşriklerin

³¹² Adnan Demircan, *Ali-Muâviye Kavgası*, 1. Baskı (İstanbul: Beyan Yayınları, 1998),18.

³¹³ İsmail Hakkı Atçeken, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*, 1. Baskı (İstanbul: Siyer Yayınları, 2018), 3: 34.

³¹⁴ Abdurrahman Demirci, "Ensar Kimliğinin Oluşumuna Etki Eden Faktörler", *Journal of History Studies-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 9/5 (2017), 110.

kumandanlığını Emevî liderleri yapmışlardı. Emevîlerin büyük çoğunluğu fetih esnasında Ebû Süfyân başta olmak üzere İslâmiyet'i kabul ettiler.³¹⁵

Medine halkı hadarî yani yerleşik hayat sürmekle birlikte, yönetimde, sosyal, kültürel ve ahlakî alanlarda kabile gelenekleri hâkimdi. Kabile başkanları vardı. Kan davaları yaygındı. Bununla beraber Arap kabileleri arasında özellikle Evs ve Hazrec, Kurayza, Nadîr ve Benî Kaynukâ arasında rekabet ve kabilecilik anlayışı hâkimdi.³¹⁶

Hicretle birlikte Medine'de eskiden beri süregelen kabilecilik anlayışının değişmesi artık kaçınılmazdı. Çünkü hicret ederek gelenlerin, kabile paydası üzerinden değil de Müslüman paydası ile gelmesi, Medine'de Mekke'nin fethine kadar muhacir sayısının giderek artmasına, Evs ve Hazrec açısından kabilecilik anlayışının bir dönüşüm yaşamasına sebep olmuştur.³¹⁷

Birbirine düşman olan iki kabile, İslâm'ın kardeşlik potasında eridiler, birleştiler ve Mekke'den gelen kardeşlerine Ensar oldular. Bunun üzerine Ümeyyeoğullarına yeni bir rakip daha çıktı. O da Medinelî Ensardı. Benî Ümeyye için artık Benî Haşim dışında ikinci bir düşman daha ortaya çıkmıştı. Benî Haşim Kabilesi'nden Muhacirler, Evs ve Hazrec Kabileleri'nden Ensar.³¹⁸

Hz. Peygamber (s.a.v.) irtihal ettikten sonra daha Peygamber'in (s.a.v.) teçhiz ve tekvini tamamlanmadan Müslümanlar arasına anlaşmazlık meydana gelmiştir. Kim halife seçilecekti? Müslüman halk arasında çekişme başladı. Benî Ümeyye de halifeliği arzuluyor ve ümit ediyordu. Ancak sesleri çıkmıyordu. Çünkü onların sesini duyacak kimse yoktu. Benî Sakîfetü Benî Sâide'de toplanan muhacir, Evs, Hazrec arasından Ebû Abdullâh ve Nu'mân b. Beşîr ayağa kalkarak ensara halifeliğin Kureyş'e bırakılmasının gereği hakkında konuşma yaptı. Ensar'dan ilk biat edende kendisi oldu. Bunu gören Evs'te kalkıp Hz. Ebû Bekr'e biat ettiler.³¹⁹ Biatın alınmasında ve Kureyşin zaferinde Ensar'ın mücadelesinin büyük katkısı vardır.³²⁰ Hz. Ebû Bekr'in vefatından sonra Hz. Ömer halife seçildi. Hz. Ömer'in

³¹⁵ Atçeken, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*, 3: 34.

³¹⁶ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 130.

³¹⁷ Adnan Demircan, *Nebevî Direniş Hicret* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2015), 140.

³¹⁸ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 49.

³¹⁹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 2: 193.

³²⁰ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 51.

şehit edilmesinden sonra halifelik için yeniden beklentiler ortaya çıktı. Hz. Ömer'den sonra, Hz. Osman'ın halife seçilmesiyle Beni Ümeyye iktidara gelmiş oluyordu ³²¹

Hz. Osman'ın hilâfetinin ikinci döneminde, devlet kurumlarında gözle görülür bir ailevî kadrolaşmaya şahit olmaktayız. Ümeyyeoğulları'nın başta valilikler olmak üzere, devletin önemli birimlerinde kilit noktalar işgal etmeleri ve buna ilaveten hoşnutsuzluk yaratan kötü yönetimleri, İslâm dünyasında bir kargaşa çıkmasına sebep oldu.³²² Bu kargaşanın büyümesi Hz. Osman'ın hayatına mal olmuştur.³²³

Hz. Ali, halife seçildikten sonra aksi yönde yapılan önerilere rağmen Muâviye'yi valilikten azletmiştir. Ancak yerine tayin ettiği kişinin Şam'a girmesi, Muâviye taraftarlarınca engellenmiştir. Arkasından Muâviye'yi itaate çağıran Hz. Ali'nin elçisi de eli boş geri gönderilmiştir. Bu arada meydana gelen Cemel Savaşı Hz. Ali'nin galibiyeti ile neticelenmiş, savaşın ardından Kûfe'ye yerleşen Hz. Ali, muhtemelen Muâviye'nin Cemel Vakası'ndan ders aldığını düşünerek tekrar kendisine elçi göndermiş, fakat aylar sonra Kûfe'ye dönen elçi Şam halkının Muâviye'yle birlikte savaşa hazırlandıkları haberini getirmiştir. Şam'ın bu kararlılığı karşısında benzer bir kararlılık da Kûfe'den gelmiştir. Kûfe halkı, tıpkı Şam halkı gibi çoğunluk itibarıyla savaş yönünde tavır almıştır. Muâviye'nin Hz. Osman'ın katillerinin kendisine teslim edilmelerini istediği haberine Kûfe Ulu Camisini dolduran insanlar hep birlikte "Osman'ın katilleri biziz" diye tepki vererek, savaş yönünde ciddi bir irade beyanında bulunmuşlardır.³²⁴

Meydana gelen fitne olaylarından sonra Muâviye, Hz. Osman'ın katillerinden öç almak söylemiyle etrafına güç toplayıp iktidarı ele geçirdi. Muâviye, Hz. Ali'ye karşı verdiği iktidar mücadelesinde Hz. Osman'ın öcünü alma iddiasını meşruiyet gerekçesi olarak kullanmıştır.³²⁵ Hz. Ali şehit edildikten sonra, Hz. Hasan halife seçildi kendi isteğiyle halifelikten vazgeçince halifelik zaferini Muâviye kazanmış

³²¹ Bernard Lewis, *Tarihte Araplar*, trc. Hakkı Dursun Yıldız, 1. Baskı (İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 1979), 68.

³²² Akbulut, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerin Şekillendiği Kelam Meseleleri*, 145.

³²³ İbnü l-Esir, *el-Kâmil fi't-târih*, 3: 68.

³²⁴ Hasan Yaşaroğlu, "Savaşı ve Tarihin Gizlediği Bir Gerçek; Ali-Muâviye Mütarekesi" *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkishor Turkic Volume 9/1 Winter (2014)*: 625.

³²⁵ Vecdi Akyüz, *Hilafet'in Saltanata Dönüşmesi*, 1. Baskı (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992), 95.

oldu. Ensar, uğruna mücadele ettikleri davayı kaybettiklerini hissederek istemeye istemeye kılıçlarını kınlarına soktular. Kızgınlık ve öfkelerinin çoğunu nefislerinde gizlediler. Gönül dünyalarının derinliklerinde Muâviye'nin hilâfete layık olmadığını, onun hilâfeti Rasûlullah'ın (s.a.v.) Ehl-i beytinden gasp ettiğine inanıyorlardı. Onların düşüncesine göre bu durum rasyonel değildi. Çünkü onlar, işin başından beri Resûlullah'a (s.a.v.) yardım etmişlerdi. Bütün savaşlarda şehit olmuşlar, varlıkta ve yoklukta ona ortak olmuşlar ve onların kalpleri iman sevgisini içmişti. Yine bu durum rasyonel değildi. Çünkü onlar iman yönünden güçlü, din yönünden sağlamdılar. Hilâfeti gasp eden Emevîlere yine de saygıyla bakıyorlardı. Emevîler, İslâm'la savaşmış ve Müslümanlara düşmanlık yapmışlardı. Ancak Mekke fethedildikten sonra gönülsüzce Müslüman olmuşlardı. Muâviye kimdi; Resûlullah'a (s.a.v.) zarar vermek için onları cesaretlendiren en azılı düşmanın oğlu değilmiydi? Benî Ümeyye'nin, İslâm'a düşmanlığını daha kökleştiren Ebû Süfyân'ın oğlu değilmiydi? O, Peygamber'in (s.a.v.) affettiği Ebû Süfyân'ın oğluydu ve serbest kalan hangi hakla halifeliği isteyebilirdi? Peygamber'in (s.a.v.) affettiği kişilere hilâfet helal değildi ve onlara şurâ da teklif edilemezdi. Buna benzer sebeplerden dolayı bu bakış açısıyla Muâviye'nin halifeliğine bakıyorlardı.³²⁶

Ancak Muâviye, muhaliflerine anlayacakları dilden konuşarak yaklaşmaya çalışırdı. Nâdir yetişen bir diplomat, çevresini iyi tanıyan ve ileriye gören bir idareci olarak hilm ve teenniye ilke edinmişti; mecbur kalmadıkça kuvvete başvurmazdı. Düşmanlarının en ağır hakaretleri karşısında dâhi kendini tutar ve soğukkanlılığını korurdu. İhsanlarının fazlalığı dolayısıyla hayrete düşenlere bir savaşın bundan çok daha fazlasına mal olacağını, paranın iş gördüğü yerde konuşmaya, konuşmanın iş gördüğü yerde kırbaça, kırbacın iş gördüğü yerde kılıca ihtiyaç duymadığını söylerdi.³²⁷

Burada kısaca özetlemeye çalıştığımız gibi Muâviye, oldukça zekî, ilmi siyaseti iyi bilen ve kullanan, insanlarla olan ilişkilerinde menfaat ve çıkarını iyi hesap eden menfaat ve çıkarına göre davranan bir şahsiyetti. Ensar, Benî Ümeyye'ye açık ve gerektiği gibi davranırken Muâviye, kendisine ve yönetimine gelecek

³²⁶ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 54.

³²⁷ İrfan Aycan, "Muâviye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 30: 332-334.

tepkileri bertaraf etmek için sinsi ve içten pazarlıklı hareket etmiş ve Ensar'a karşı tepkisel davranmamıştır. İşte bu içten pazarlık ve açıktan tepki vermemesi ilmi siyasetinin gereğiydi.

5.2. Ensar'ın Hicvedilmesine Sebep Olan Olaylar

Kaynaklarımızda Ensar'ın hicvedilmesine sebep olan olaylar farklı, çelişkili rivâyetler ve hikâyelerdir. İsfahânî “el-Egânî” isimli eserinde farklı ve birbirleriyle çelişkili rivâyetleri peşpeşe zikreder. Bu rivâyetlerden Ensar'ı hicvetmeye sebep olan olaylardan üç farklı rivâyeti ve bir de hayal olduğunda şüphe olmayan rivâyeti zikreder:

1. İbn Hassân'ın (ö.104/722) hanımının Abdurrahman b. Hakem b. el-Âs'ı sevmesiyle ilgili uydurma olan hikâyedir. Ensar ve Benî Ümeyye'nin birbirlerine karşı tavırları ve bakış açıları ortadayken Velîd, Abdülmelik b. Mervân b. el-Hakem ve Ensar'ın şairi Abdurrahman b. Hassân b. Sâbit (Hz. Peygamber'in şairi Hassân b. Sâbit'in oğlu) arasında hicivleşme başlar. Ensar'la Emevîler arasındaki düşmanlık adeta şiir savaşına dönüşmüştür.³²⁸

Hicivleşmenin sebebi ise “Kureyşliler, İbn Hassân'ın eşinin Abdurrahman b. Hakem'e âşık olduğunu sanıyorlardı.³²⁹ Bu rivâyet hiç şüphesiz hayaldir, uydurmadır. Bundan dolayı olayın akışını burada zikretmeye gerek duymamaktayız.

2. Abdurrahman b. Hakem'le Abdurrahman b. Hassân birbirleriyle Medine'de samimi arkadaşlıklar. Abdurrahman b. Hassân'la Abdurrahman b. Hakem beraberce Mervân'ın prensliği döneminde köpekleriyle ava gittiklerinde önce şaka ve mizahla karışık aralarında nekâiz yaptılar, daha sonra da kendi aralarında ağız dalaşına girip siyasi ve şahsî konularda birbirleriyle hicivleştiler.³³⁰ İki arkadaş arasında aşırı şekilde hicivleşme oldu. Fakat biz burada Abdurrahman b. Hakem'le Abdurrahman b. Hassân arasında meydana gelen karşılıklı hicivleşmeleri arasından kısaca birkaç örnek zikretmekle yetineceğiz:

³²⁸ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 53. Dipnotta Kabâve: “İki arkadaş arasındaki nekâizin sebebinin aşk meselesi olduğunu zannettiler; hâlbuki bu olay sırf iftira ve bühtandır” demiştir.

³²⁹ İsfahânî, *el-Egânî*, 15: 78-79. (Bu olay uydurma olduğu kanaatini taşıdığımız için devamını buraya yazmaya ve değerlendirme yapmaya gerek duymadık.)

³³⁰ İsfahânî, *el-Egânî*, 15: 79.

İbn Hakem, İbn Hassân'a:

أَرْجُو كِلَابَكَ إِثَّهَا قَاطِئَةً بُعِثَ وَمِثْلُ كِلَابِكُمْ لَمْ تَصْطَدْ

“Köpeğine hoş de! Çünkü köpeğin çelimsiz ve alaca sizlerin köpekleri gibi avlanmadı.”

İbn Hassân da İbn Hakem'e cevap verir:

مَنْ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ فَرِيْسَةِ صَيْدِهِ فَالْتَمَرُ يُغْنِينَا عَنِ الْمَتَصِيدِ

إِنَّا أَنَاسٌ رِيْفُونَ وَإِنَّا كِلَابُكُمْ فِي الْوَلْغِ وَالْمُتَزَرِّدِ

حُزْنَاكُمْ لِلضَّبِّ تَحْتَرِشُونَهُ وَالرَّيْفِ، نَمْنَعُكُمْ بِكُلِّ مُهْنَدِ³³¹

“Kim av köpeğinin avladığından yediyse hurma bize kâfi gelir. Av hayvanı'nın avladığından daha iyidir.

Biz, insanların en üstün olanlarıyız. Sizler köpeğinizin dilinizi defalarca suya batırıp çıkararak su içtiği gibi su içersiniz.³³²

Biz, sizleri kertenkelenin deliğine sopayı sokup kovaladığımız gibi kovalarız. Köye girmenize de kılıçlarımızla engel oluruz.”

Beraberce Medine'ye döndükten sonra da kendi aralarında nekâiz yapmaya devam ederler. Aralarında saygısızca nekâiz yapıp birbirleriyle alay ettiklerinde Abdurrahman b. Hassân, Abdurrahman b. Hakem'e nekâizde üstünlük sağlamıştır. Daha sonra aralarına düşmanlığın yanı sıra kabilecilik taassubu da girer. Bu durumu içine sindiremeyen Yezîd'in öfkesi daha da artar.³³³

Yine bu konuyla ilgili Abdurrahman b. Hakem inşâd ettiği şiirinde:

وَمِثْلُ أُمَّ أَبِيكَ الْعَبْدِ قَدْ ضَرَبَتْ عِنْدِي وَلي بِتَقِيْلِي مِرْهَرٌ حَرِيْمٌ

وَأَنْتَ عِنْدَ ذُنَابَاهَا تُعَاوِئُهَا عَلَى الْقُدُورِ تَحْسَى خَائِرَ الْبَرِيْمِ

³³¹ Tâhâ Hüseyin, *Fi'l-edebi'l-Câhilî*, 1. Bakı (Kahire: Müessesetü-Hindâvî, 2014), 107.

³³² Namusunu lekeler.

³³³ İsfahânî, *el-Egânî*, 15: 79.

"Köle olan babayın annesinin örneklığı! Benim yanımda değnekle vurdular. Ben de aynı değnekle vurdum.

Sen, kuyrukta oturan birisin. İçine mikrop karışan pis suyu içmesine yardımcı oluyorsun."

Abdurrahman b. Hassân, Abdurrahman b. Hakem'e nekâiz yaparak karşılık verir:

إِمَّا عَرَضَتْ فَسَائِلٌ عَنْ بَنِي الْحَكَمِ	يَا أَيُّهَا الرَّكَّابُ الْمُرْجِي مَطِيَّتَ
خَرُّوا فَكَّرُوا عَلَى النَّسْوَانِ وَالنَّعَمِ	الْقَائِلِينَ إِذَا لَاقُوا عَدُوَّهُمْ
أَلَا نَهَيْتُمْ أَخَاكُمْ يَا بَنِي الْحَكَمِ	كَمْ مِنْ أَمِينٍ نَصِيحِ الْجَيْبِ قَالَ
وَلَا ذَلِيلٍ قَصِيرِ الْبَاعِ مُهْتَضِمِ	عَنْ رَجُلٍ لَا بَغِيضٍ فِي عَشِيرَتِهِ

"Devesini süren ey yolcu! Eğer yolun düşer de oradan geçersen Benî Hakem'e sor Düşmanlarıyla karşılaştıklarında kadınlara kaçın, hayvanlara hücum edin diyenler,

Çok güzel elbiseler giyen bilge kişi size: "Ey Benî Hakem kardeşlerine engel olmamışmıydın!" dedi.

Kabilesinde herkesin sevdiği, fakir, zelil olmayan, korunan adamdan nefret etmeyin."

Bugünden sonra iki arkadaş arasında anlaşmazlık meydana gelmiş ve büyüyerek devam etmiştir. Daha sonra İbn Hassân, Ensar'ın kişiliğini en güzel şekilde betimlediği şiirini inşâd eder. İbn Hassân, inşâd ettiği şiirinde Emevîlerin zilletten sonra izzete kavuştuklarını, Ensar'ın da izzetten sonra zillete düştüklerini, asıl iken kuyruk oldukları şeklindeki düşüncelerine karşılık; Emevîleri belaların beklediğini, hilâfetin ellerinden alınacağını, hakkın hükmünün kendilerini beklediğini vurguladıktan sonra da Benî Âs'ı, amcaoğulları Benî Süfyân'la birbirlerine düştükleri için kınar. Bu kınama bütün Emevî Hânedanı'nı içine almaktadır.³³⁴

³³⁴ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*,56.

عِزُّ وَصَارَ فُرُوعُ النَّاسِ أَذْنَابًا

صَارَ الْعَزِيزُ دَلِيلًا وَالذَّلِيلُ لَهُ

فِيكُمْ مَتَى كُنْتُمْ لِلنَّاسِ أَرْبَابًا

إِنِّي لِمُلْتَمِسٌ حَتَّى يُبَيَّنَ لِي

عَنَّا وَعَنْكُمْ قَدِيمَ الْعِلْمِ نَسَابًا³³⁵

فَارْقُوا عَلَيَّ ظُلْمَكُمْ ثُمَّ انظُرُوا وَسَلُّوا

“Zillet içinde olanlar izzet sahibi olurken, izzet sahibi olanlar da zillet içine düştüler.

İnsanlar arasında seçkin olanlar en alt tabaka oldu.

Sizlerin ne zaman insanların efendileri olduğunuz ortaya çıkıp netleşene kadar ben sizin hakkınızda şüphe içindeyim.

Ağırsaksak gitmeyi (yönetimi) bırakın sonra işinize bakın. Siz bizden uzak biz de sizden uzak olalım. Kadîm ilim soylarımızı bilir.”

İki şair arasında başlayan hicivleşme Ensar ve Emevîler arasında düşmanlığa, iki şairin şahsî düşmanlıkları da hicivleşmeye dönüştü. Sonra da iki taraf kendi üstünlükleriyle övünmeye başladı.³³⁶

İki arkadaş arasındaki hicivleşme ve müstehcen ifadelerin kullanımı çoğaldığında Muâviye, Medine Valisi Saîd b. el-Âs’a (ö. 59/679) onlardan her birine yüzer kırbaç vurulması için mektup yazdı. İbn Hassân, Vali Saîd’in arkadaşıydı ve İbn Hassân, daha önce ondan başkasını methetmemişti. Vali, İbn Hassân’a ve kendi amcaoğluna yüzer kırbaç vurmamak istemedi. Bunun üzerine Muâviye, Saîd’i valilikten azledip yerine Mervân b. Hakem’i (ö. 75/694) vali olarak tayin etti. Yeni Vali, Medine’ye gelince İbn Hassân’a yüz kırbaç vurdu fakat kardeşine yüz kırbaç vurmamıştı. Bu tarafgir uygulama sonrası İbn Hassân, Muâviye’nin yanında büyük değeri sahip ve Şam Valisi olan Nu’mân b. Beşîr’e mektup yazdı. Yazdığı mektubunda inşâd ettiği şiiriyle yaşadığı olayı anlattı:

³³⁵ İsfahânî, *el-Egânî*, 15: 80.

³³⁶ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 56.

خَلِيلِي أُمِّ رَاقِدٍ نَعْمَانُ

لَيْتَ شِعْرِي أَعَائِبُ أَنْتَ بِالشَّامِ

يَوْمٌ وَيُوقِظُ الْوَسَّانَ

أَيُّهُ مَا يَكُنْ فَقَدْ يَرْجِعُ الْعَائِ

“Keşke beni duysaydın! Sen yoksun sen Şam’da mısın dostum. Yoksa Nu’ mân (olup bitenden habersiz) uyuyor mu?”

Her nerede olursa olsun burada olmayan birgün buraya döner, uyuklayanda birgün uykusundan uyanır.”

Mektubu aldıktan sonra Şam Valisi Nu’ mân b. Beşîr, Muâviye’nin huzuruna girerek: “Ey Müminlerin Emîri! Sen Abdurrahman b. Hakem’e ve İbn Hassân’a yüz kırbaç vurulması için Saîd’e emretmiştin fakat o, senin emrini yerine getirmedi. Daha sonra sen Sâid b. el-Âs’ın yerine Mervân’ı vali olarak tayin ettin, o da İbn Hassân’a yüz kırbaç vurdu. Fakat kardeşine yüz kırbaç vurmadı.” dedi. Muâviye, Nu’ mân b. Beşîr’e: “Ne istiyorsun?” diye sorduğunda Nu’ mân b. Beşîr de Muâviye’ye: “Sen aynı mektubu Mervân’a da yaz. Abdurrahman b. Hakeme de yüz kırbaç vursun.” dedi. Muâviye de yeniden Mervân’a mektup yazarak kardeşine de yüz kırbaç vurulmasının gerekli olduğunu bildirdi. Ancak Mervân, İbn Hassân ve Ensar’la görüşmeler yaptıktan sonunda Abdurrahman b. Hakem’e elli sopa vurulmasında anlaştı. Çünkü o çelimsiz, zayıf birisi olduğundan yüz kırbaç vurulmasına dayanamayabilirdi. Bu antlaşma üzerine Abdurrahman b. Hakem’i getirdiler ve kendisine elli kırbaç vurdular. Abdurrahman’a elli kırbaç vurulunca bu defa bazıları: “İbn Hakem kralın kölesidir. Hür olana yüz kırbaç, köle olana hür olana verilen cezanın yarısı elli kırbaç vuruldu.” dedikodusuyla ortalığı karıştırdılar ve bu dedikoduyu insanlar arasında yaydılar. Hatta şehir söylenilen bu sözle çalkalanmaya başladı. Abdurrahman b. Hakem halk arasında konuşulan sözden rahatsızlık duydu. Abdurrahman b. Hakem, kardeşi Mervân’ın yanına gelerek: “Şehirde koparılan yaygarayı kendinise haber verdi ve kendisine vurulan kırbacın yüze tamamlanmasını istedi. Ona, “Beni feda et, terk ettiğin şeye (vurmadığın elli kırbaça) benim ihtiyacım yok.” dedi. Daha sonra Mervân, Abdurrahman b. Hakem’e vurmadığı elli kırbacı da vurunca Abdurrahman b. Hassân Abdurrahman b. Hakem’i inşâd ettiği şu şiiriyle hicveder:

يَهْدِي وَيُنْشِدُ شِعْرَهُ كَالْفَاجِرِ	دَعَا وَوَعَدَ قَرِيضَ شِعْرِكَ فِي امْرِئٍ
وَبُنُوْ أُمِّيَّةٍ مِنْكُمْ كَالْأَمْرِ	عُثْمَانُ عَمُّكُمْ وَلَسْتُمْ مِثْلَهُ
فُحْشُ التُّغُوسِ لَدَى الْجَلِيسِ الرَّائِرِ	وَبُنُوْ أَبِيكَ سَخِيْفَةٌ أَحْلَامُهُمْ
وَالْمَيِّتُونَ مَسْبَبَةٌ لِلْعَابِرِ ³³⁷	أَحْيَاؤُهُمْ عَارٌ عَلَى أَمْوَالِهِمْ

"Kişiyte teker teker şiir okuyanı bırak! Övünerek şiir okuyan abuk sabuk konuşuyor.

Amcanız Osman sizin gibi değildi. Benî Ümeyye sizdendir, lideriniz gibidir.

Kardeşin saçma sapan konuşuyor, kötü kalpli ve gelen misafirlere ikramda bulunmayan birisidir.

Ölüleriniz yaşayanlarınızdan utanıyor, ölenleriniz kötüydü sizler de ölülerinizden daha kötüsünüz."

Abdurrahman b. Hakem de İbn Hassân'a şöyle cevap verir:

مُبِينًا عَارُؤَ لَيْبِي سَوَادٍ	لَقَدْ أَبْقَى بَنُو مَرْوَانَ حُرْنَا
وَنَادَى دَعْوَةً: يَا بُنَيَّ سَعَادٍ	يَطِيفُ بِهِ صَبِيحٌ فِي مَشِيدٍ
وَلَكِنْ لَا حَيَاةَ لِمَنْ تُنَادِي	لَقَدْ أَسْمَعْتَ لَوْ نَادَيْتَ حَيًّا

"Benî Mervân hüzin bıraktı. Benî Sevâd için utancı açıktır.

Sabah, yüksek yerden yalvararak seslendi: Ey Suâd'ın iki oğlu!

Diri olanı çağırıysaydın kesinlikle sesini duyururdun. Ancak çağırılan kişi hayatta değil."

3. İbn Hassân, hicivlerinde aşırı giderek sarayın bazı hanımlarına dil uzatmaya başladı. Yezîd, bu hicivleri duyunca öfkelenildi. İbn Hassân'ın sarayda bulunan hanımlardan hangisine dil uzattığı hakkında ihtilaf edilmiştir.³³⁸ Bazıları dil uzatılan,

³³⁷ İsfahânî, *el-Egânî*, 15: 81.

³³⁸ İsfahânî, *el-Egânî*, 15: 76-77.

Muâviye'nin kızı Remle, bazıları da Yezîd'in halası, Muâviye'nin kız kardeşi Ümmü Habîbe Remle b. Ebî Süfyân Sahr b. Harb el-Ümeviyye (ö. 44/664) demişlerdir.³³⁹

Hassân b. Sabit, Muâviye'nin kızına gençlik günlerini hatırlatarak ona iltifatta bulunur ve Remle'yi inşâd ettiği şiirinde zikreder:

رَمَلٌ هَلْ تُذَكِّرِينَ يَوْمَ غَزَالٍ إِذْ قَطَعْنَا مَسِيرَنَا يَا لَتَمَنِّي
إِذْ تَقُولِينَ عَمْرُكَ اللَّهُ هَلْ شَيْءٌ وَإِنْ جَلَّ سَوْفَ يُسَلِّيكِ عَنِّي؟

أَمْ هَلْ أُطْمِعْتُ مِنْكُمْ يَا بَنَ حَسَّانَ كَمَا قَدْ أَرَاكَ أُطْمِعْتَ مِنِّي³⁴⁰

“Ey Remle! Hatırlar mısın Gazal’da³⁴¹ geçirdiğimiz günümüzü? Hani yürüyüşümüzü temennilerle devam ettirmiştik.

“Allah sana ömürler versin.” dediğinde benden seni daha fazla teselli edecek bir şey var mı?

Yoksa Ey İbn Hasan! Ben sizden yemek yemiştim. Tıpkı bizim tarafımızdan senin yemek yedirildiğini ve doyurulduğunu bildiğim gibi mi?”

Bu haber Yezîd b. Muâviye'ye ulaşınca Yezîd, hışımla Muâviye'nin huzuruna girerek: “Ey Müminlerin Emîri namuslarımızla alay edip kadınlarımıza şiir inşâd eden Yesribli bu münkir adam hakkında ne dersin!” dedi. Muâviye de: “Kadınlarımıza şiir inşâd eden de kim?” diye oğluna sordu. Yezîd de: “O, Abdurrahman b. Hassândır.” ve şöyle diyerek şiir inşâd etti cevabını verdi. Bunun üzerine Muâviye oğluna: “Ey Yezîd! “Güçlü bir insanın cezalandırılmasından daha kötü bir şey yoktur. Ensar’ın elçileri gelene kadar sakın ol, sabret sonra elçiler geldiğinde bana bu durumu hatırlat.” dedi. Yezîd de: “Ensar heyeti geldiğinde bunu size hatırlatırım.” karşılığını verdi. Ensar heyeti, Muâviye'nin huzuruna geldiğinde: “Ya Abdurrahman, bana gelen haberlere göre Müminlerin Emîri'nin kızı Remle'ye şiir inşâd ediyormuşsun!” dedi. O da: “Evet şiir inşâd ediyorum.” diye cevap verdi.

³³⁹ İsfahânî, *el-Egânî*, 15: 76.

³⁴⁰ İsfahânî, *el-Egânî*, 15: 75.

³⁴¹ Gazâl, Suudi Arabistan’da, Usfân yakınlarında bir tepenin ismidir.

Daha sonra da Muâviye'ye: “Eğer ondan daha şerefli birisini tanısaydım şiirimde onu zikreder ve onurlandırırđım.” cevabını verdi Hassân.

Muâviye, Hassân'a: “Niçin şiirinde Remle'nin kız kardeşini zikretmiyorsun.” sorusunu yöneltir. Remle'nin kız kardeşi olduğunu duyunca şaşırđan Hassân daha sonra onunla yaşadığı aşk hikâyesini anlattığı şiirleri inşâd edince, Hassân'ın doğru söylemediğini herkes anladı. Fakat Yezîd için bu durum tatmin edici değildi. İntikam ateşi sönmeyen Yezîd, bir yolunu bulup Hristiyan şair el-Ahtal'ı getirtip Ensar'ı hicvettiğı şiirini okumasına önayak oldu³⁴²

Abdurrahman b. Hassân'ın Muâviye'nin kız kardeşine dil uzattığını söylediler. Yezîd, bu duruma öfkelenđi ve Muâviye'nin yanına gelerek: “Ey Müminlerin Emîri Abdurrahman b. Hassân'ı öldür!” dedi. Muâviye niçin onu öldüreyim, diye sordu. O da: “Halama dil uzattı.” cevabını verdi. Muâviye: “O, halana ne dedi?” diye sorunca Yezîd de aşağıdaki şiiri okumaya başlar:

طَالَ لَيْلِي وَبِئْسَ كَالْمُحْزُونِ وَ مَلَلْتُ لَيْلَاءَ فِي حَيْرُونِ

“Gece uzadı geceyi mahzun olarak geçirdim. Ceyrûn kapısında beklemekten bıkıp usandım.”

Şiiri okuduktan sonra Muâviye, Yezîd'e: “Yavrucuğum gecesinin uzamasından ve onun hüzünlenmesinden bize ne? Allah, onu bizden irak eylesin.” dedi. Yezîd, yine Abdurrahman b. Hassân'ın şiirini okumaya devam etti:

فَلِذَاكَ إِغْتَرَبْتُ بِالشَّمَامِ حَتَّى ظَنَّ أَهْلِي مُرْجَمَاتِ الظُّنُونِ

“Bundan dolayı kendimi Şam'da yabancı gibi hissettim. Hatta ailem bile hakkımda bilmedikleri şey için ileri geri konuşup tahminde bulunmaya başladı.”

Şiirinin bu kısmını Muâviye dinleyince: “Yavrucuğum onun ailesinin Abdurrahman b. Hassân hakkında ne düşündüğünden bize ne?” dediğinde Yezîd, Abdurrahman b. Hassân'ın şiirini okumaya devam eder:

³⁴² İsfahânî, *el-Egânî*, 15: 76.

وَهِيَ زَهْرَاءُ مِثْلُ لَوْلُؤَةِ الْعَوَاصِ مَيَّرَتْ مِنْ جَوْهَرٍ مَكْنُونِ

“O, bir dalgıcın çıkarıp gizli bir cevherden ayırdığı dolunay gibi parlayan incidir.”

Muâviye, şiirin bu kısmını dinleyince: “Yavrucuğum doğru söylemiş.” dediğinde Yezîd, Abdurrahman b. Hassân’ın şiirini okumaya devam eder:

و إِذَا مَا نَسَبَتَهَا لَمْ تَجِدْهَا فِي سَنَاءٍ مِنَ الْمَكَارِمِ دُونَ

“Onun nesebini araştırdığın da şeref bakımından hiç te aşağı olmadığını keşfedersin.”

Muâviye, şiirin bu mısrasını dinleyince: “Yavrucuğum doğru söylemiş bu onun dediği gibidir.” dediğinde Yezîd, Abdurrahman b. Hassân’ın şiirini okumaya devam eder:

ثُمَّ خَاضَرْتُهَا إِلَى الْقُبَّةِ الْخَضْرَاءِ تَمْشِي فِي مَرْمَرٍ مَسْنُونِ

“Sonra cilalı parlak mermerin üzerinde el-Kubbetü’l-hadrâ’ya kadar ellerimiz birbirimizin beline dolanmış olarak yürürken.”³⁴³

Şiirin bu mısrasını Muâviye dinleyince de: “Yavrucuğum bu şiirlerde hiçbir şey yok, başka bir şeyler daha demiş mi? Sen ondan haber ver.” dedikten sonra güldü. Sonra da başka ne söylemiş. Söylediklerini oku da dinleyelim dediğinde Yezîd, Abdurrahman b. Hassân’ın şu şiirini okumaya devam eder:

فُبَّةٌ مِنْ مَرَاجِلَ ضَرَبُوهَا عِنْدَ حَدِّ الشَّتَاءِ فِي قَيْطُونِ

عَنْ يَسَارِي إِذَا دَخَلْتُ مِنَ الْبَابِ وَإِنْ كُنْتُ خَارِجًا عَنْ يَمِينِي

بَجَعَلُ النَّدِّ وَالْأَلْوَةِ وَالْعُودِ صَلَاءٌ لَهَا عَلَى الْكَانُونِ

وَقِيَابٌ قَدْ أُشْرِجَتْ وَيُيُوتُ نَطْفُوهَا بِالْأَسِ وَالزَّرْجُونِ

“Kışın soğuşunda Yemen kumaşından çadır kuran, çadırda da kadınlara ayrı oda yapan

³⁴³ Şiirlerin tercümeleleri, Demirayak, *Arap Edebiyat Tarihi* III: 78-79-80.

Kapıdan girdiğimde kadınların odası sol tarafımda çıktığımda sağ tarafımda kalan

Mangalda tütsü ve öd ağacı için büyük ateş yakan çadır süslendi. Eve de asmalı çiçekler ve reyhan bağlandı." dediğinde Muâviye: "Ey oğulcuğum, bundan dolayı onu öldürmek gerekmez! Bunun cezası öldürmekten daha başka bir cezadır; ancak biz onunla ilişkiyi kesersek, yaptıklarını umursamayarak onu engelleyebiliriz." cevabını verdi.³⁴⁴

Abdurrahman b. Hassân, Muâviye'nin kızını hicvedip onu kendi şiirinde zikrediyordu. İnsanlar Muâviye'ye: "İbret olsun diye ona ceza versen." dediler.

Muâviye de onlara "Hayır." cevabını verdi.³⁴⁵

Yezîd, babasının Ensar'a karşı bu mülayim tutumundan razı olmamıştı. Razi olmadığı gibi de geçmişten gelen, ta kökleri Câhiliye Dönemi'ne kadar uzanan, içinde yanıp tutuşan kin ve nefret ateşini de söndürmek istiyordu. İçinde alev alav yanan kin ateşini söndürecek, Ensar şairini hicvedecek Emevî taifesinden birisini aramaya koyuldu. Ancak Kâ'b'dan başkasını bulamadı.

Bu noktada Ensar'ın hicvedilmesini kimin istediğiyle ilgili kaynaklarımızda iki farklı görüş yer almaktadır:

1. Corcî Zeydân, "Târîhu âdâbi'l-lugati'l-Arabiyye" isimli eserinde; "Ensar ile kendi aralarında daha önce meydana gelen olaylardan ve husumetten dolayı Ensar'ın hicvedilmesini Muâviye'nin istediğini zikrederek: "Oğlu Yezîd'e Ensar'ı hicvetmesi için kendi resmî şairi Kâ'b'ı önerdi. Fakat o, Müslümandı. Kâ'b, davete icabet edip huzura gelince ona: "İbn Hassan, Abdurrahman b. el-Hakem'e galip gelerek bizi ve kendini küçük düşürdü. Ensar'ı hicvet." dedi. Bunun üzerine Kâ'b: "Sen, beni gerisin geriye küfre mi döndüreceksin? Peygamber'i (s.a.v.) koruyup yardım eden kavmi mi hicvedeyim?" dedi. Kâ'b, Müslüman olduğundan bu teklifi kabul etmeyip reddetti.³⁴⁶ Ancak Benî Ümeyye'ye: "Bizden Hristiyan birisini size önerebilirim. O, hiçbir şeye aldırış etmeden Ensar'ı hicveder, onun dili öküz dili

³⁴⁴ İsfahânî, *el-Egânî*, 15: 76-77-78.

³⁴⁵ İsfahânî, *el-Egânî*, 15: 78.

³⁴⁶ İsfahânî, *el-Egânî*, 13: 142.

gibidir.”³⁴⁷ dedi. Bunun üzerine Muâviye: “O da kim?” diye Kâ'b'a sorunca Kâ'b da: “O, el-Ahtal'dır.” cevabını verdi. Muâviye, el-Ahtal'ı çağırdı (çağırttırdı) Ensar'ı hicvetmesini emretti.³⁴⁸

Dikkat çeken ve birinci görüşü destekler mahiyette olan rivâyette: Biz ziyafet sofrasında Muâviye'yle beraberdik. Kâ'b da bizimle beraberdi. Yezîd b. Muâviy'e, Kâ'b'a: “Abdurrahman b. Hassân, Abdurrahman b. Hakem'i küçük düşürdü ve yendi. O, küçük düşünce biz de küçük düştük Ensar'ı hicvet.” dedi. Kâ'b: “Beni yeniden şirke mi döndürmek istiyorsunuz, Allaha yemin olsun ki bu iki dudağım Ensar'ı hicvetmek için birbirine dokunmaz.”³⁴⁹ diyerek kendisine yapılan teklifi reddetti. Allah Rasulünü (s.a.v.) barındıran ve yardım eden bir kavmi mi hicvedeyim?” dedi. Ancak ben, size Ensar'ı hicvetmeye aldırış etmeyecek bizden kâfir, dili sanki öküz dili gibi olan Hristiyan bir genci öneririm.” dedi. Yezîd o, kimdir? dedi. Kâ'b da: “el-Ahtal” dedi. Onu çağırdı ve Ensar'ı hicvetmesini emretti.³⁵⁰

2. Yaygın olan kanaate göre Yezîd, babasının haberi olmadan³⁵¹ Kâ'b ile görüşerek ona: “Ensar, bizi hicvediyor, sen de şiirinle onları hicvet.” dedi. Kâ'b, Yezîd'e: “Ben, Müslüman olduktan sonra tekrar şirke mi gireyim, benden bunu mu istiyorsun? Allah'ın Peygamberiyle birlikte savaşan insanları nasıl hicvedebilirim.” diyerek bu işe karşı çıktı ve Ensar'ı hicvedemeyeceğini söyledi. Ancak Ensar'ı hicvetmeye karşı çıkmakla beraber Yezîd'e bu işi yapacak birisini tavsiye etti: “Bizde Ensar'ı hicvedecek dili adeta öküz dili gibi olan bir delikanlı var.” diyerek el-Ahtal'ı Yezîd'e tavsiye etti.³⁵²

Diğer rivâyette ise Kâ'b'ın ifadesi: “Emîrû'l-Mü'minîn'den korkuyorum.” şeklindedir.³⁵³ Eğer Ensar'ı hicvedecek olsa halife kendisini “zahiren de olsa” cezalandırabilirdi. Bunu iyi bildiği için halifeden çekinip korktu. Çünkü kendisi

³⁴⁷ Bilimsel adı: *Borago officinalis*. Hodan, hodangiller familyasından bir yıllık bitki türüdür. Anavatanı Suriye'dir. Güney Amerika, Kuzey Afrika ve Anadolu'da yayılış yapmasına karşın Akdeniz rejyonundada doğallaşmıştır. Beş dar yaprak üzerinde, beş üçgen sivri yaprakları ile mükemmel bir görünümü vardır. (Vikipedi, 7.11. 2019.).

³⁴⁸ Corcî b. Habîb Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-lugati'l-Arabiyye* (Mısır: Müessesetu Handâvî, 2012), 304.

³⁴⁹ İsfahânî, *el-Egânî*, 15: 83.

³⁵⁰ Kuteybe, *Şâir ve-ş-Şuarâ*, 484. İsfahânî, *Egânî*, 15: 83.

³⁵¹ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 59.

³⁵² İsfahânî, *el-Egânî*, 13: 75.

³⁵³ İsfahânî, *el-Egânî*, 13: 75

halifenin Ensar'ı razı etmek için çalıştırdığı siyasi haberlerinde kullandığı özel şairiydi.

Kâ'b'ın bu tavrı bize gösteriyor ki “Yezîd, Ensar'ı hicvetme konusunu babasıyla istişare etmemiştir.” Kâ'b halifenin kızmasından korktu ve Yezîd'in kendisine yaptığı teklifi reddetti ve sorumluluğu el-Ahtal'a yükledi. Bu sefih çocuk hiciv dehasıydı, Cezire ve Irak ahalisi onu sivri dilli olması ve müstehcen konuşmalarıyla tanıyordu.³⁵⁴

Kâ'b, Yezîd'e Ensar'la aralarında olan hiciv sorunlarını çözmede el-Ahtal'ı istihdam etmesi için işaret ederken Hristiyan olmasına vurgu yaparak ismi Gavs, Nasrânî'dir, dedi ve hicivdeki becerisini methederek: “O facir, mahir, kâfir, dîni habis, Hristiyan, Ensar'ın kim olduğuna aldırış etmeden hicveder ve hicivden çekinmez.³⁵⁵ Sanki onun dili (lisanı) “öküz dili” gibidir.”³⁵⁶ söylemiyle de onu niteleyerek Ensar'ı hicvetmesi için el-Ahtal'ı Yezîd'e önerir.

Ancak İbn Kuteybe ve İsfahânî'nin rivâyet ettiği bu olaya göre Ensar'ın hicvedilme konusu yemekte masa etrafında üstelik Muâviye'nin huzurunda konuşulmuştur. Eğer Muâviye, Ensar'ın hicvedilmesine sıcak bakmasaydı meseleyi zekâsı ve dehasıyla yemek masasında çözüme kavuştururdu. İsfahânî, Ebû Ubey de den yaptığı rivâyette Muâviy'e, Kâ'b'a hitap ederken (دس) fiili kullanmıştır. Bu fiilde “Gizlice verdi, gizlice komplo kurdu, gizlice tertip etti.”³⁵⁷ gibi manalara gelmektedir. Bu ifadeden, “Muâviye, Kâ'b'a gizlice Ensar'ın hicvedilmesini hedef göstererek emretmiştir.”³⁵⁸ gibi bir mana çıkartılabilir. Kâ'b da bizden Hristiyan çocuk, Ensar'ı hicvetmek için aldırış etmez, onun dili öküz dili gibidir diyerek el-Ahtal'ı önerir.³⁵⁹ Bu rivâyete göre Ensar'ın hicvedilmesini perde gerisinden emreden esas aktörün Muâviye olduğunu anlamak mümkündür.

Yine kanaatimize göre el-Ahtal'ın işi bu derece büyütüp İbn Hassan'ın şahsında kapsamlı, Ensar'ı da içine alacak çok ağır ifadeler kullanarak hiciv

³⁵⁴ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 59.

³⁵⁵ Cumahî, *Tabakâtu's-Suarâ*, 149.

³⁵⁶ Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-suarâ*, 483.

³⁵⁷ Mısır Aarap Dil Kurumu, *el-Mucemü'l-Vasît*, 4. Baskı (Kahire: Mecmeu'l-lügati'l-Arabiyye, 2004), 283.

³⁵⁸ Bu rivâyet, Corcî Zeydân'ın ifadeleri ile örtüşmektedir.

³⁵⁹ Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-suarâ*, 484.

yapacağını Muâviye'nin tahmin edememiş olabileceğidir. Ancak kız kardeşi Ümmü Habîbe b. Ebû Süfyân'dan dolayı Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kayınbiraderi ve aynı zamanda vahiy kâtiplerinden birisi olan ³⁶⁰ Muâviye, dehasıyla, Arab'ın en zeki dört kişisinden birisi olmasıyla, hicv oklarının kime nasıl yöneleceğini ve ne kadar zarar verebileceğini hesaba katması gerekirdi. Üstelik Muâviye, olabilecekleri hesaba katacak zekâyâ, bilgeliğe ve kurnazlığa da sahipti. Çünkü hicv oklarının hedefinde özelde Hz. Peygamber'in (s.a.v) şairinin oğlu, genelde Hz. Peygamber'in (s.a.v) himâyedarları Kur'an'ın methettiği Ensar vardı.

Kâ'b'ın, el-Ahtal'ın ismini söyleyerek ³⁶¹ kendisine sunduğu nadir fırsat Ensar'ı hicvetmek istemesiydi. Ensar'ı hicvettikten sonra el-Ahtal, sadece Tağlib Kabilesinin şairi olmayacak Emevî sarayına girecekti. Hangi felaketlere sebep olursa olsun, sonuçları ne olursa olsun bu meseleyi sonuna kadar sürdürmeye karar vermişti. Ancak el-Ahtal'a karşı karşıya kalacağı sıkıntılara karşı da Yezîd eman vererek onu garanti altına almıştı. el-Ahtal: “Onlara ne yapayım?” dedi. Kendimden ve Emîrû'l-Müminîn'den korkuyorum.” dediğin de Yezîd: “Hiçbir şeyden korkma! Sen benim ve Emîrû'l-Mü'minîn koruması altındasın.” güvencesini vermişti. el-Ahtal da Ensar'ı hicveden şiirini korkmadan ve çekinmeden inşâd etti.³⁶²

Acaba Yezîd, el-Ahtal'a bu güvenceyi babasından izinsiz mi verdi? Ya da bu güvenceyi babasından izinsiz verebilir miydi? Yezîd, babasının sevgili oğluydu. Babası oğlunun istek ve arzusunu kolay kolay reddetmezdi. Bunu iyi bilen Yezîd, el-Ahtal'a Ensar'ı hicvettireceğini bir şekilde babasına haber vermiştir. Bu noktada Muâviye'nin, Ensar'ın hicvedilmesinde doğrudan katkısı olmasa bile dolaylı olarak hicvedileceğinden haberinin olması imkân dâhilindedir.

el-Ahtal'ın Ensar'ı hicvetmesi, Muâviye'nin hilâfetinin ilk yıllarında değil son yılların da vuku bulmuştur. Çünkü o, şan şöhret sahasına Kâ'b'ın “غلام”

³⁶⁰ Yiğit, *Emevîler*, 27.

³⁶¹ Belki de Kâ'b düşmanını tehlikeye atmak istedi. Çünkü el-Ahtal'ın sivri dilli kendisini K'âb'ın istemediği bir makama ulaştırmıştı. Bustânî, *Udebâu'l Arab*, 292. el- Ahtal ile Kâ'b arasında düşmanlık vardı. Belki de Kâ'b, el-Ahtal'ı tehlikeye atmak istemişti. Aslında aralarında hicivleşmelerinden dolayı önemli bir düşmanlık vardı. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 340.

³⁶² Nâsirüddin, *Divânü'l Ahtal*, 10. Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 56. Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Beni Ümeyye*, 61. Brockelmann, *Tarihü'l Edebi Arabî*, 1: 205.

ifadesiyle girmişti. “فتي، شاب” ifadeleriyle girmemişti. Muâviye’nin hilâfetinin ilk yıllarında yirmi yaşlarındayken hilâfetinin son yıllarında elli yaşına merdiven dayamıştı.³⁶³

Her ne sebeple olursa olsun Yezîd, el-Ahtal’ı Ensar’ı hicvetmesi için hilâfetin başkenti Şam’a çağırdı. Egânî’de rivâyet edilen olaylardan hepsinin doğru olma ihtimali olabilir. Ancak Kabave, bu üç olay içerisinde “Abdurrahman b. Hassân ile Abdurrahman b. Hakem arasında av partisinde başlayan hicivleşmenin sonunda aşırıya kaçmaları, işi kişisellikten çıkarıp asabiyet noktasına getirmeleri, işin rengini siyaset boyasıyla boyamaları aralarında nekâzin başlamasına sebep olmuştur. Nekâzin sonucunda Ensar’ın hicvedilmesini sebep olarak tercih eder ve yaşanan olay o asırdaki siyasi ve toplumsal olayların mantığına uygundur.” der.³⁶⁴ Tabii ki bu sonuca varırken de bazı değerlendirmelerde ve çıkarımlarda bulunur. Biz de konumuzun daha fazla uzamaması için değerlendirmelere ve çıkarımlara burada yer vermeyeceğiz. Yine yukarıda belirttiğimiz gibi Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şairinin oğlu olan Hassân’ın, müminlerin annesi, Muâviye’nin kız kardeşine ve kızına dil uzatması bizce mümkün değildir hatta iftiradır.

5.3. Ensar’ı Hicvetmesi

Çömez bir şair olan el-Ahtal, ortaya çıktığında kendisini Kur’an okuyan, Kur’an’ı tefsir eden hayatlarını Kur’an’ın resmettiği kurallara, Kur’an’dan istinbat ettikleri hukuktan alan İslâmî bir devlet ve ümmet içerisinde kendini buldu.³⁶⁵ Müslümanların gönlünde Ensar’ın değerli bir yer işgal ettiğinin bilincindeydi.³⁶⁶ Elbette yüce değere sahip topluluğa dil uzatırken düşünecek, korkacaktı. Muâviye’nin Ensar’a dil uzatılmasına canıgönülden razı olmayacağını da iyi biliyordu. Kendisinin Hristiyan, hicvedeceği topluluğun Müslüman olduğunu göz ardı etmiyordu. el-Ahtal’ın bu noktada Kâ’b’dan daha fazla çekingen davranması normaldi. Yezîd, el-Ahtal’ın himayesini üstlenmiş ve ona kefil olmuştu. Sakın

³⁶³ Kabâve, *el-Ahtalü'l -Kebir*, 64.

³⁶⁴ Kabâve, *el-Ahtalü'l -Kebir*, 59.

³⁶⁵ Âlim, “*Eserü'l Kur'ani'l Kerim Fî Şiri'l Ahtal*”, 65.

³⁶⁶ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 60.

korkma! Sen benim ve Emiru'l Müminin'in koruması altındasın.³⁶⁷ el-Ahtal, Yezîd'den güvence aldıktan sonra genelde Ensar'ı özelde şairleri Abdurrahman b. Hassân'ı hicveden şiirini inşâd eder:

لَعَنَ الْإِلَٰهَ مِنَ الْيَهُودِ عَصَابَةً
بِالْجِزَعِ بَيْنَ جُلَيْجِلٍ وَصِرَارِ
قَوْمٌ إِذَا هَدَرَ الْعَصِيرُ رَأَيْتَهُمْ
حُمْرًا عُيُونُهُمْ مِنَ الْمُسْطَارِ
دَهَبَتْ قُرَيْشٌ بِالْمَكَارِمِ وَالْعَلَى
وَاللُّؤْمُ تَحْتَ عَمَائِمِ الْأَنْصَارِ³⁶⁸
فَذَرُوا الْمَكَارِمَ لَسْتُمْ مِنْ أَهْلِهَا
وَخُذُوا مَسَاحِيكُمْ بَنِي النَّجَارِ
إِنَّ الْفَوَارِسَ يَعْرِفُونَ ظُهُورَكُمْ
أَوْلَادَ كُلِّ مُفْسِحٍ أَكَّارِ
وَإِذَا نَسَبَتْ ابْنُ الْفُرَيْعَةِ خِلْتَهُ
كَالْحَشِّ بَيْنَ حِمَارَةٍ وَحِمَارِ³⁶⁹

“Cüleycil ve Sırâr³⁷⁰ arasındaki Cizîa vadisinde Yahudi topluluğuna (komşu olan) Ensar'a Allah lanet etsin!³⁷¹

Topluluk, üzüm sıkılıp kaynatıldığında sen onların gözlerinin kıpkırmızı olduğunu görürsün, şaraba ulaşamadıklarından,

Kureyş, asalet ve yücelikte öncü oldu. Alçaklık ve cimrilik ise Ensar'ın sarıkları altındadır.

Ey Neccâroğulları! Şerefi, onuru terk edip bırakın! Sizler buna layık kimseler değilsiniz. Çiftçi çocukları tırmıklarınızı alıp gidin. Nasibiniz bundadır,

Süvariler, kahramanlar, sizin durumunuzu yani kan dökücü çiftçilerin evlatları olduğunuzu biliyorlar.

Soyu soppu belli olmayana nispet edersen; Furay'a'nın oğlunu bir bilseniz o dişi ve erkek eşekten meydana gelmiş eşek sıpası gibidir. Damgası alnındadır.”³⁷²

³⁶⁷ Gâzî, *el-Ahtal Şâiri Benî Ümeyye*, 61.

³⁶⁸ İbnü'l-Esîr, İzzedin. Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *Üsdü'l-gâbe fî marifeti's-sahâbe*, 1. Baskı (Beyrut: Dârü'l kütübü'l-ilmîyye, 1415/1994), 3: 432.

³⁶⁹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 327. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 314.

³⁷⁰ Cüleycil ve Sırâr, Medine'de iki dağ ismidir. Berber, *Divânü'l Ahtal*, 213.

³⁷¹ Ensar, İslâm'dan önce Yahudilerle beraber Yesrib'te komşu olarak yaşıyordu.

el-Ahtal'ın onlara: “ Çiftçi çocukları!” ve “Tırmığınızı alıp gidin!” diye hitap etmesinin sebebi şudur: O devirde çiftçilik Araplar tarafından hakir görülen bir meslekti. Dolayısıyla el-Ahtal, Medineliler'i çiftçilikle niteleyerek aşağılamak istemektedir. el-Ahtal'ın Ensar'ı küçük görmesinin ve çiftçi veletleri diye seslenmesinin³⁷³ diğer bir sebebi de: Çiftçiliğin tabiata son derece bağlı ve basit usulde yapılıyor olmasıdır. Bundan dolayı şehirlerde yaşayanlar bolluk ve refahta olduklarından genellikle çiftçilikle iştigal edip uğraşmazlardı. Tam aksine düşkün durumda olan kimselerin çiftçilikle iştigal ettikleri görülür. Ensar'dan bir kimsenin evinde sapan gören Hz. Peygamber (s.a.v.) Ensar'dan o kişiye: “Bu alet bir kavmin evine girerse, oraya mutlaka zillet girer.” (Buhârî, “Hars” 2) buyurmuştur. Buhârî, bu hadisten maksat çiftçiliğin değil, çiftçilikle iştigal etmenin sakındırıldığı görüşündedir. Bu hadisin yer aldığı hadisin bab başlığı: “Çiftçilik aletliyle iştigal edilmesinin veya bu hususta emredilen sınırın aşılmasının sakındırılması.” şeklindedir. Bunun sebebi-Allah en iyisini bilir- çiftçilikte, başkasının hükmü altına girilmesine sebep haraç ödenmesi mecburiyeti vardır. Zorla vergi ödemek zorunda kalan çiftçi ise zillet ve meşakkat içine düşer.³⁷⁴

Sebeup her ne olursa olsun el-Ahtal, Ensar'ı hicvedip kendisini Emevîlerle Ensar arasındaki çekişmenin ortasına attıktan sonra insanların yanında ve kavmin uluları arasında ismi parlamıştı. el-Ahtal'ın şöhreti Fırat Havzası'nın kuzeyindeki kabilevî çevreyi aşarak hilâfetin badiyeleri ve şehirlerinde de ismi dolaşır olmuştu.³⁷⁵

Bu mısraların sayısı az fakat Ensar'a olan hicvi, iftirası, dalga geçmesi, alayı kuvvetlidir. Asıl tehlike Müslümanlar arasında hatırı sayılan ve saygın olan bir grup hakkındaki şiirin Hristiyan bir şair tarafından söylenmesiydi. el- Ahtal şiirine vicdan

³⁷² Emevîler, Kureyş'e mensup oldukları için, el-Ahtal, halifeye şiirin gözükmek için, Kureyşlileri göklere çıkarırken Ensar'a tahammülü zorlayan bir dille hakaret etmektedir. el-Ahtal'ın, “Ey Neccâr oğulları” diye hitap ettiği zümre Ensardır. el-Ahtal'ın Feri'a'nın oğlu dediği kişi ise Hz. Peygamber'i (s.a.v.) güzel şiirleriyle öven Medinel'i Sahâbî ve şair Hassân b. Sâbit'tir. Mahmut Şakir, trc. Ferit Aydın, *Hz. Adem'den Bugüne İSLAM TARİHİ*, 1. Baskı (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1993), 3: 90-91. Şiirin tercümesi esas alınmıştır.

NOT: Mahmut Şakir, *İslâm Tarihi* isimli eserinde Ensar'ın halife huzurunda hicvedilmesine karşı çıkararak; “Sahâbî ya da Tabii olan bir Halife'nin huzurunda Rasulullah'ın (s.a.v.) sahabilerine, dayılarına ve şairine bu şekilde ağır bir dille sövülmesine izin vereceği hiç düşünülebilir mi? - Çünkü bu şiirin Muâviye'nin huzurunda okunduğu da söylenmektedir-Veya hangi Müslüman bir halife, hatta herhangi bir kral, huzuruna sarhoş bir adamın girmesine verir?” demektedir.

³⁷³ Şakir, *İslâm Tarihi*, 3: 91.

³⁷⁴ İbn Haldun, *Mukaddime*, 2: 565.

³⁷⁵ Kabâve, *el-Ahtalü'l -Kebir*, 61.

azabıyla başlayarak Ensar'ı, Yahudilerden bir grup olarak niteler. Onlara şarapla hücum ediyor ve onların gürültü yaparken gözlerinin ateş kuru gibi ortaya çıktığını söyler. Sonra da Hassân'ın intikamına vurgu yapar aslında bu da kabilecilik taassup ve intikamının ta kendisiydi. Ensar ile Kureyş arasını mukayese yaptıktan sonra Adnânîlerle Kahtânîler arasındaki düşmanlığı tahrik eder. Sonra bu tahrikle yetinmeyip gerçekleri tersyüz ederek alçaklık ve çirkefliği onların sarıklarının altına yerleştiriyor. Şeref için çalışmalarını da küçümsüyor çünkü Ensar ziraatçı ve çiftçiydiler önemli ve debdebeli işleri yapan kişiler değillerdi. Yine onları savaşta korkaklık yapmakla suçlayıp lekeler çünkü Ensar tüccardı fakat savaşan, silah kullanan, silahla yaralayan kişiler değillerdi. Son beyitte de İbn Hassân ile alay edip, sözle küçümseyici, yaralayıcı beyitler söyledi.³⁷⁶

ذَهَبَتْ قُرَيْشٌ، بِالْمَكَارِمِ، وَالْعَلَى
وَاللُّؤْمُ تَحْتَ عَمَائِمِ الْأَنْصَارِ

“Kureyş, asalet ve yücelikte öncü oldu. Alçaklık ve cimrilik ise Ensar'ın sarıkları altındadır.”

Nu'mân b. Beşîr'e bu mısralar ulaştığında el-Ahtal'a itiraz ederek cevap niteliğindeki şu beyitleri inşâd eder:

أَبْلَغُ قَبَائِلٍ تَغْلِبُ ابْنَةَ وَائِلٍ
مَنْ بِالْفَرَاتِ وَجَانِبِ الشَّرْتَانِ
فَاللُّؤْمُ فَوْقَ أَنْوَابِ تَغْلِبِ بَيْتٍ
كَالرِّقْمِ فَوْقَ ذِرَاعِ كُلِّ حِمَارٍ³⁷⁷

"Fırat ve Sersâr yakınlarında yaşayan Tağlib b. Vâil Kabilesinden olan kişiye haber ver!"

Alçaklık Tağlib Kabilesinin burunlarının üzerinde açıkça görülür. Tıpkı eşeğin ön ayağına vurulan damganın açıkça görüldüğü gibi."³⁷⁸

el-Ahtal, Nu'mân b. Beşîr'le dalaşmaya, çekişmeye girmekten çekinip korktu. el-Ahtal, yaptığı hicvin sadece Benî Neccâr'a has olduğunu zannediyordu. Fakat el-Ahtal'ın şiirinin manası umumileştirildi ve Ensar'ı içine alacak şekilde genişletildi.

³⁷⁶ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 61-62.

³⁷⁷ İsfahânî, *el-Egâni*, 15: 83- 84.

³⁷⁸ Hassân ile İbn Hakem arasında nekâiz şiirlerinin hareketli metinleri: Zübeyr b. Bekkâr, *el-Ahbâr el-Muvaffakiyât*, 2. Baskı (Beirut: Âlemü'l-kütüb, 1416/19969), 1: 70-84.

Nu'mân b. Beşîr'in Muâviye'nin değer verip itibar edip sözünü dinleyip saygı duyduğu kişilerden birisiydi. Bu sebepten el-Ahtal, sıkıntıdan bir an önce kurtulmak için acele edip Abdurrahman b. Hassân'a yaptığı hicvi kısaltma yoluna gitti.³⁷⁹

هَجَوْتُ ابْنَ الْمُرَيْعَةِ، إِذْ هَجَانِي، فَمَا بَالِي، وَبِأَلْ بَنِي بَشِيرٍ؟

أَفِيحُجُّ، مِنْ بَنِي النَّجَّارِ، يُضْحِكِي شَدِيدَ الْقُصْرَيْنِ، مِنَ السَّحُورِ³⁸⁰

“Beni hicvettiğinde ben de İbn Furaya'yı³⁸¹ hicvettim. Bana ve Benî Beşîr'e ne oluyor?”

“Benî Neccâr'ın³⁸² ayakları küçüktür, göğüs kafesi daracıktır çok yemek yer.”

el-Ahtal'ın Ensar'ı hicveden şiirindeki iftiraları, Ensar'ın gönlünde derin izler bıraktı. el-Ahtal'ın hiciv şiiri Nu'mân b. Beşîr el-Ensârî'nin kulağına gelince çok kızdı. Daha sonra Muâviye'nin huzuruna girerek başındaki sarığını fırlatıp: “Ey Muâviye! Başımda alçaklık görüyor musun?” dedi. Bunun üzerine Muâviye de: “Hayır tam aksine başınızda şeref ve hayır görüyorum.” dedi. Nu'mân b. Beşîr el-Ensârî de: “el-Ahtal alçaklığın sarıklarımızın altında olduğunu zannetti.” dedi. Daha sonra da: “Bunun benzeri bir hicv ne câhiliyeden ne de İslâm'dan bize ulaşmadı. Kimse bizi böyle itham etmedi. Onun dilini istiyorum.” dediğinde Muâviye de: “el-Ahtal'ın dili senindir.” karşılığını verdi. Nu'mân b. Beşîr el-Ensârî'nin Muâviye'nin huzurunda şu şiiri okuduğu rivâyet edilmiştir:

مُعَاوِيٍّ إِلَّا تُعْطِنَا الْحَقُّ تَعْرِفُ لِحَى الْأَزْدِ مَشْدُوداً عَلَيْهَا الْعَمَائِمُ

أَيْشْتُمْنَا عَبْدُ الْأَرَقِمِ ضَلَّةً وَمَاذَا الَّذِي بُجِدِي عَلَيْكَ الْأَرَقِمُ

فَمَا لِي تَأْزُّ غَيْرُ قَطْعِ لِسَانِهِ قَدَوْنَاكَ مِنْ يُرْضِيهِ عَنكَ الدَّرَاهِمُ

فَمَا لِي تَأْزُّ غَيْرُ قَطْعِ لِسَانِهِ قَدَوْنَاكَ مِنْ يُرْضِيهِ عَنكَ الدَّرَاهِمُ

³⁷⁹ Kabâve, *el-Ahtalü'l -Kebir*, 57.

³⁸⁰ İsfahânî, *el-Eganî*, 15: 84. Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 326. Yezidî, *Şiru'l-Ahtal*, 313.

³⁸¹ İbn Furay'a, Hassân b. Sâbit'in annesinin ismidir. İbn Furaya'yla torunu Abdurrahman b. Hassân'ı kastetti.

³⁸² Ensar'dan Hassân b. Sâbit'in kavminin ismidir.

“Muâviye! Şayet hakkı yerine getirmezsensin Ezd Kabilesi başlarında sarılı olan sarıkları çözecek.

Erâkım 'ın oğlu³⁸³ bizi sapkınlıkla mı suçluyor? Sen, Erâkım konusunu ciddiye almalısın.

el-Ahtal 'ın dilinin kesilmesinden başka benim için intikam yoktur. Hâlbuki bazıları intikamından para karşılığında vazgeçer.

Biraz kork ve bizimle alçakça alay etme! Belki sen, meydana gelen olayların sonunda pişman olursun.”

Daha sonra Muâviye'ye Ümeyyeoğullarının, Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında olan konumunu ve değerini okuduğu şiiriyle Nu'mân b. Beşîr el-Ensârî'ye hatırlatır:

مَتَى تَلَقَّ مِنَّا عُصْبَةَ خَزْرَجِيَّةٍ	أَوِ الْأَوْسَ يَوْمًا تَحْتَرِمَكَ الْمَحَارِمُ
فَإِنْ كُنْتَ لَمْ تَشْهَدْ بَدْرٍ وَقِيَعَةً	أَدَلَّتْ قَرِيْشًا وَالْأَنْوَفَ رَوَاغِمُ
فَسَائِلُ بِنَا حَيِّ لُؤَيِّ بْنِ غَالِبٍ	وَأَنْتَ بِمَا تُخْفِي مِنَ الْأَمْرِ عَالِمُ
أَلَمْ تَبْتَدِرْكُمْ يَوْمَ بَدْرٍ سِيوفِنَا	وَلَيْلِكَ عَمَّا نَابَ قَوْمَكَ نَائِمُ
ضَرَبْنَاكُمْ حَتَّى تَفَرَّقَ جَمْعُكُمْ	وَطَارَتْ أَكْفٌ مِنْكُمْ وَجَمَاحُكُمْ

“Bizim oymakı 'mızdan olan Evs ve Hazreç 'ten biriyle birgün dağ yollarında karşılaşırsan sana saygı gösterirler.

Şayet Bedir Savaşına şahit olsaydın; Kureyş 'in burnunun yere sürüldüğünü ve zelil olduklarını da görürdün.

Sen, Bedir Savaşına şahit olmasan da Bedir Savaşı 'nda Kureyş zelil oldu ve burunları sürtüldü.

Bizi Lüey b. Galib Kabilesi 'ne sor. Çünkü senin bizim hakkımızda bilmediklerini onlar bilirler.

Biz sizleri kırıp geçirdik ve cemaatiniz dağıldı. Bu savaşta sizlerin elleri ve kafaları uçtu.”

³⁸³ el-Ahtal.

Sonra Nu'mân b. Beşîr el-Ensârî, Muâviye'ye Benî Ümeyye'nin hilâfete layık olmadığını, Benî Hâşim'in hilâfete daha layık olduğunu şu şiiirinde açıkça dile getirir:

وَلَكِنَّ وَايُّ الْحَقِّ وَالْأَمْرِ هَاشِمٌ
فَمَا أَنْتَ وَالْأَمْرُ الَّذِي لَسْتَ أَهْلُهُ
إِيَّهِمْ يَصِيرُ الْأَمْرُ بَعْدَ شَتَاتِهِ
فَمَنْ لَكَ بِالْأَمْرِ الَّذِي هُوَ لَازِمٌ
بِمِ شَرَعِ اللَّهِ الْهُدَى وَاهْتَدَى بِحِمِّ
وَمِنْهُمْ لَهُ هَادٍ إِمَامٌ وَخَاتِمٌ³⁸⁴

“Abdüşems sen ey Muâviye! Halifelik makamına layık değilsin. Fakat Halifelik makamına layık olan Hâşimoğullarıdır.

Bu dağınıklıktan sonra hilâfet dönüp dolaşıp ehline yeniden geri gelecektir. O iş muhakkak yerine gelecektir.

Onlara Allah, hidayeti nasipetti ve onların sebebiyle de insanlar hidayete erdirildiler. İmam ve Hâdî olan Son Peygamber onlardandır.”³⁸⁵

Nu'mân başından sarığını çıkartarak Muâviye'ye: “Başımda alçaklık görüyor musun.” diye sordu. Muâviye de: “Hayır, bilakis hayır ve güzellik görüyorum.” dedi. Numan: “el-Ahtal, sarıklarımızın altında alçaklık olduğunu iddia etti.” dedi. Muâviye, el-Ahtal'ın dilinin kesilmesi için yanına getirilmesini emretti.³⁸⁶ Bunu duyan el-Ahtal, hemen Yezid'in yanına gitti ve ona: “İşte bu korktuğum şeydi.” dedi. Yezîd onu teselli edip Halife Muâviye'yle konuşacağını söyledi. Daha sonra babasıyla konuşarak el-Ahtal'ı affettirdi, Nu'mân'ı ve kavmini de razı etti. Böylece Yezîd, el-Ahtal'ı hem Nu'mân'ın cezasından kurtarardı hem de ödüllendirdi.³⁸⁷

³⁸⁴ İsfahânî, *el-Egânî*, 15: 84.

³⁸⁵ Şiirlerin tercümesi, Çelik, *el-Cezireli Şair el-Ahtal*, 25-26.

³⁸⁶ Nu'mân b. Beşir, Muâviye'nin huzuruna gelerek “Ey Müminlerin emiri! Bize ne câhiliye de ne de İslâm da olmayan bir haber getirildi.” dedi. Muâviye de size getirilen bu haber nedir? Dedi. Benî Tağlib'den Hristiyan bir çocuk. Peki, ne istiyorsun? Dedi. Nu'mân b. Beşir de: “Dilini.” dedi. Muâviye de: “Dili senindir.” dedi. Cumahî, *Tabakâtü fuhûli's-şuarâ*, 463.

³⁸⁷ İsfahânî, *el-Egânî*, 15: 84.

el-Ahtal, dilini kesilmekten kurtaran Yezîd'i şu şiiriyle metheder:

دَعَا الْأَخْطَلُ الْمَلْهُوفُ بِالشَّرِّ دَعْوَةً فَأَيُّ مُجِيبٍ كُنْتُ لَمَّا دَعَانِيَا؟

فَفَرَّجَ عَنْهُ مَشْهَدَ الْقَوْمِ مَشْهَدِي وَأَلْسِنَةَ الْوَأَشِينِ عَنْهُ لِسَانِيَا³⁸⁸

“el-Ahtal, kimsenin kendisini kurtaramayacağı çıkmaza düştüğünde hangi kurtarıcı beni bu çıkmazdan kurtarabilmek için çağırma karşılık verebilir? diye çağırdı Onu, öldürmek isteyen topluluktan kurtardı ve kendi aleyhinde konuşanları susturdu.”

el-Ahtal, Yezîd'in himaye ve korumasıyla halifenin ve Nu'mân'ın cezalandırmasından kurtulmuştu. Ancak o, kitlelerin, halkın ve önde gelenlerin kin ve nefretinden kurtulamamıştır. Hristiyan bir şairin, edepsizce Ensar'a saldırması kolay değildi. el-Ahtal, Ensar'ı hicvettikten sonra insanların baskısıyla, saldırısıyla ve çirkin davranışlarıyla karşı karşıya kalmıştır.³⁸⁹Daha sonra Nu'mân b. Beşîr el-Ensârî'yle aralarında meydana gelen karşılıklı hicivleşme devam etmedi. el-Ahtal, kendi canından korktuğundan süratle hiciv savaşından çekildi. İlerleyen zaman içerisinde Benî Ümeyye'nin resmi şairi olmuş ve onları methederek hayatını devam ettirmiştir.³⁹⁰

5.4. Ensar'ı Hicvettikten Sonra

Kendilerine ümit bağladığı arkadaşları dahi el-Ahtal'dan yüz çevirmiş saf değiştirmiş, gizlenmiş, sessizlik ve kalp kırıklığı hâkim olmuştu. el-Ahtal'a destek olup yardım edecek, lehinde şahitlik edecek, tehlike ve musibetlere karşı kendisini savunacak, arkasından şerefini koruyacak, Emevîlerden birkaç kişi dışında kimse kalmamıştı. Umeyr b. Ahmer de kendisini destekleyen birkaç Emevî'den birisiydi. el-Ahtal da İbn Ahmer'i şiirinin bir beyitinde zikrederek metheder: (Kâmil)³⁹¹

³⁸⁸ İsfahânî, *el-Egânî*, 15: 84.

³⁸⁹ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 61.

³⁹⁰ Dayf, 2: 260.

³⁹¹ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 66-67.

غَيْرِ ابْنِ أَحْمَرَ، شَاهِدِي بِنَصِيحَةٍ
وَحَمَى ابْنُ أَحْمَرَ بِالْمَغِيبِ ذِمَارِي³⁹²

“İbn Ahmer’den³⁹³ başka öğüt veren benim şahidim yoktu ve İbn Ahmer, ben yanında yokken şerefimi korudu.”³⁹⁴

el-Ahtal’ın Emevîlerle olan ilk iletişimi Ensar’ı hicvederek başlamış oldu. Bu iletişim, hayırlı ve güzel bir iletişim değildi.

el-Ahtal her ne kadar Muâviye’yle arasını düzeltse de şahsına karşı olan tepkilerden dolayı geniş hareket alanı bulamıyordu. Ancak daha önce bâdiyede olan arkadaşlığından dolayı Yezîd’le arkadaşlık yapıyordu. Reddedilmesi mümkün olmayan gerçek, Yezîd’in el-Ahtal’ı dar kabile ortamından çıkarıp el-Ferezdek ve Cerîr gibi meşhur bir şair yapmasıdır. Ancak Muâviye, dehası ve yönetime olan hırsıyla el-Ahtal’a kendi hilâfeti döneminde iki kanadını açma fırsat ve imkânını vermemiştir.³⁹⁵

el-Ahtal, liderlerin ve ümerânın arasına Ensar’ı hicvedip kendisini tehlikeye atarak girse de Muâviye Dönemi’nde hilâfet meclislerinde ve çevresinde mahcup olarak kalmış ve şehirlerde şairleri savunarak, şöhret, hediye ve para kazanma isteğiyle devam edip durmuştur.³⁹⁶

Muâviye’nin halifeliği döneminde Nâbiga el-Ca’dî’yle (ö. 65/685) Evs b. Mağrâ gölgelikte bir araya gelip karşılıklı olarak hicivleşip birbirlerine nefret kusarken aralarındaki hicivleşme kavgaya dönüştüğünde Accâc (ö. 97/715), el-Ahtal ve Kâ’b onların yanına gelmişti. el-Ahtal, iki şair arasına girip ikisi arasında hakemlik yaparak hicivleşmede Evs’in lehine Nâbiga’nın aleyhine hükmetmişti. Daha sonra ikisinin arasında yaptığı hakemliği şu şiiriyle ifade etmiştir: (Tavîl)

فَإِنِّي لَقَاضٍ، بَيْنَ جَعْدَةَ عَامِرٍ
وَسَعْدِ قَضَاءٍ يَبْتَغُ الْحَقَّ، فَيَصَلَا

³⁹² Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 289. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 81.

³⁹³ el-Ahtal, Ümeyr b. el-Yaşkurî’yi murat etmiştir.

³⁹⁵ Tulaymât, Askar, *eş-Suarâu fi’l-Asri’l- Ümevî*, 120-121.

³⁹⁶ Kabâve, *el-Ahtalü’l-Kebir*, 69.

وَعَوْفُ بْنُ كَعْبٍ كَانَ أَكْرَمَ، أَوْلَا³⁹⁷

أَبُو جَعْدَةَ الذُّئْبِ، الْحَيْثُ طَعَامُهُ،

“Ben, İbn Sâsâ b. Muâviye b. Bekr b. Hevzan’la İbn Yezid arasında var olan husumeti sona erdiren, hakka uygun, hükümle hükmediyorum.

Kurt,³⁹⁸ Nâbiga el-Ca’dî ve kavmi pis yemekler yer. Avf b. Kâb’ın ecdadı en cömertti.”

el-Ahtal, Muâviye zamanında bu minval üzere yaşamını sürdürmüştür. Yezîd, halife olduğunda el-Ahtal, Yezîd’le yakınlaştı. Onun içki arkadaşı ve meclislerinin aranan özel kişisi oldu. el-Ahtal, Emevîlerin sevgisini kazanıp zafere ulaşmıştı. Yezîd, özellikle el-Ahtal’a değer vererek kendisine içki sofrasında nedime, sohbetlerinde kendisini eğlendiren yoldaş yapmıştır. Zetan Yezîd, halife olmadan öncede saraya giden, hânedanının sevgisini kazanma yolunu kendisine açmıştı. el-Ahtal da Yezîd’e karşı saygıda ve medihde zirve yapmıştır.³⁹⁹

6. EMEVÎ HÂNEBAN’I İLE İKİNCİ BULUŞMA

Emevî Hânedan’ı, Yezîd b. Muâviye’nin ölümü üzerine yirmi bir yaşındaki oğlu II. Muâviye’yi (b. Yezîd) halifelik makamına getirdi. Ancak dedesi ve babasının büyük bedel ödeyerek elde ettikleri iktidara Muâviye b. Yezîd hiç ilgi duymadı. Biat aldıktan kısa süre sonra bir konuşma yaparak görevinden ayrıldı.⁴⁰⁰ Muâviye b. Yezîd, bir rivâyete göre hutbesinde halka halifelik mesuliyetini taşımaktan aciz kaldığını belirtmiş, bundan sonra da insanların huzuruna çıkmamış, o günlerde vefat etmiştir. Yerine halife seçilene kadar idareyi Dahhhâk b. Kays’ın yürütmesini istemiştir.⁴⁰¹ Muhtemelen Muâviye b. Yezîd’in halifelik görevinden ayrılmasıyla kimin halife olacağı konusunda başlayan tartışmalar, onun vefatıyla birlikte hız kazanmıştır. Bu başarısız ilk girişimlerin ardından Dimeşk’te halifelik konusunda üç ana eğilimin ortaya çıktığı görülmektedir:⁴⁰² Mekke’de bulunan ve hilâfetini daha önce ilan eden Abdullah b. Zübeyr’e biat edilmesini isteyenler Kelb Kabilesinin

³⁹⁷ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 366. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 281.

³⁹⁸ Kurt, Ebu Ca’dî’nin künyesidir. Avf b. Kâ’b da Evs b. Mağrâ’nın ceddinden birisinin ismidir. el-Ahtal, bu beyitte Ebu Ca’dî’nin ismiyle künyesini bereber zikrederek Nâbiga’yı hicvetmiştir.

³⁹⁹ Kabâve, *el-Ahtalü’l-Kebir*, 70.

⁴⁰⁰ Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*, 3: 121.

⁴⁰¹ Yiğit, *Emevîler*, 54.

⁴⁰² Adnan Demircan, *Emevîler*, 3. Baskı (İstanbul: Beyan Yayınları, 2018), 66.

lideri Hâlid b. Yezîd'in halife olmasını isteyenlerden bazıları da Emevîlerin en yaşlı ve tecrübelisi olan Mervân b. Hakem'in halifesini destekleyenler.⁴⁰³

Ümeyyeoğulları, hilâfete getirilecek kişiyi belirlemek ve görüşmeler yapmak üzere Şam ile Ürdün arasındaki Câbiye'de toplanmaya karar verdiler. Dahhâk b. Kays ve etrafındakiler buraya gitmek için yola çıkmışlarsa da yarı yoldan geri dönerek Dimeşk yakınlarındaki Mercirâhit denilen yerde konaklayıp sonucu beklemeğe başladılar.⁴⁰⁴

Emevî ileri gelenleri, eski valileri ve Yemenîler'in reisleri hepsinin kabul edeceği halifeyi seçmek üzere Câbiye'de⁴⁰⁵ toplandılar.⁴⁰⁶ Câbiye toplantısından çıkan en önemli karar Emevî hilâfetinde iktidarın Süfyânîler'den Mervânîler'e geçişinin gerçekleşmiş olmasıdır. Emevîler, II. Muâviye'nin ölümünden sonra kime biat edileceği hususunda karar vermek üzere burada toplanmışlar ve 3 Zilkade 64 (22 Haziran 684) tarihinde Mervân b. Hakem'e biat etmişlerdir.⁴⁰⁷

Şam'da ortaya çıkan bu siyasi anlaşmazlık, Emevîlerin esas müttefikleri olan Kelbîler ve Kaysîler arasında çatışma ihtimalini gündeme getirdi. Mervân kendisini destekleyen Yemen asıllı kabilelerden müteşekkil bir ordu hazırlayarak Abdullah b. Zübeyr'i halife tanıdıklarını ilan eden Şam Valisi Dahhâk b. Kays liderliğindeki Kaysîler üzerine yürüdü.⁴⁰⁸ Müslümanların kendi aralarında savaşmış olmaları sebebiyle İslâm tarihi kaynaklarında İkinci Cemel olarak da adlandırılan⁴⁰⁹ Mercirâhit⁴¹⁰ denilen yerde iki taraf arasında savaş meydana geldi. Bu savaş, İbn Zübeyr tarafları ve Emevî taraftarları olmak üzere iki farklı siyasetin, Hicaz siyaseti ve ehl-i Şam siyaseti arasında olduğunu söylememiz mümkündür. İki büyük Arap

⁴⁰³ Atçeken, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*, 3: 53.

⁴⁰⁴ Atçeken, *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*, 3: 55.

⁴⁰⁵ Şam'ın 80 km. kadar güneybatısında Havran bölgesindeki Cevlân'da, bugünkü Nevâ'ya çok yakın bir yerde kurulmuş bir şehirdi. Mustafa Fayda, "Câbiye" Türkiye *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 6: 538.

⁴⁰⁶ Saim Yılmaz "Muâviye b. Yezîd'in Halifelikten Ayrılması ve Halifeliğin Mervânîlere İntikâli" *İstem Dergisi*, 4/8 (2006): 187 – 206.

⁴⁰⁷ Fayda, "Câbiye" Türkiye *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 6: 538.

⁴⁰⁸ Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*, 3: 126.

⁴⁰⁹ Aycan, *Muâviye b. Ebî Süfyân*, 40.

⁴¹⁰ Râhit, Şam'da bir yer ismidir. Kudâa Kabilesi'nden bir adamın ismidir. Bu kişi için Merc-i Râhit denilirdi. Bu bölgede Kays Aylân ve Tağlib arasında savaş meydana gelmişti. Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî el-Bağdâdî er-Rûmî, *Mucemü'l-büldân* (Lübnan: Dâru Sâdır, 1993), 3: 20.

soyu ve kabilesi olan Kelb ve Kays Aylân'dır. İki büyük Arap soyu ve kabilesi arasında meydana gelen bu savaş yaklaşık yirmi gün sürdü ve şiddetli çarpışmalar meydana geldi.⁴¹¹

Kelb Kabilesi olmak üzere Ümeyye ailesini destekleyen kabileler, Halife Mervân'ın kumandasında Dahhâk b. Kays üzerine yürüdüler. İki ordu 15 Zilhicce 64 (3 Ağustos 684) tarihinde Mercirâhit'te karşı karşıya geldi. Dahhâk'ın 30.000 kişilik ordusuna karşılık Mervân'ın 10.000 civarında bir kuvveti vardı. Savaş yirmi gün bütün şiddetiyle devam etti. Sonunda Kayslılar büyük kayıplar vererek savaş meydanını terkettiler. Dahhâk, Zahme b. Ubeydullah el-Kelbî tarafından öldürüldü. Kays Kabilesinin ileri gelenleri de savaş meydanında hayatlarını kaybettiler.⁴¹²

Bu sonuç Mervân b. Hakem'in konumunun güçlenmesine sebep olurken Emevî Devleti'nin yeniden doğmasında önemli bir dönüm noktasıdır. Ancak Mercirâhit Savaşı, Şam Bölgesindeki Araplar'ın parçalanmasının da milâdı, Kelb ve Kays Kabileleri arasında sonu gelmeyen kabile savaşlarının ilk halkasını oluşturmuştur. Bu savaştan sonra Emevî Devleti boyunca ülke siyasetinde Kelbîler ve Kaysîler şeklinde bir bloklaşma ve siyasî rekabet kendini gösterecektir.⁴¹³

Mervân b. el-Hakem Şam'da siyasi istikrarı sağladıktan sonra⁴¹⁴ el-Ahtal, bu kanlı ve şiddetli çarpışmalardan sonra yakınları katledilmiş fakat tecrübe kazanmış, olaylarla sınanmış bir kişi olarak Şam'a tekrar geri döndü. Kabilesinin lideri, kavminin öğretmeni, şiirinden örnekler verilen, şiir sanatında kendine yer edinmiş biri olarak ikinci kez Emevî Hânedanı'nın kapısını çaldı. Abdülmelik b. Mervân b. Hakem'in sultanlığını ve krallığını destekleyip hediye ve bağış istemek üzere onunla iletişime geçti. Ondandır cömertlik görüp onun yanında takdir ve beğeniyle taltif edildi.⁴¹⁵

Kabilesinin işlerini çözüme kavuşturmak için halifenin huzuruna girdiğinde Kays Aylân Kabilesi'nin lideri Züfer oradaydı. Kays Aylân'la Benî Tağlib arasında

⁴¹¹ Yûsuf b. Reşîd el-Iş, *ed-Devletü'l Ümeviyye*, 2. Baskı (Suriye: Dâru'l Fikr, 1985), 190. Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, 3: 20.

⁴¹² Yıldız, "Dahhâk b. Kays", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 8: 409-410

⁴¹³ Apak, *Ana hatlarıyla İslâm Tarihi*, 3: 126.

⁴¹⁴ Iş, *ed-Devletü'l Ümeviyye*, 190.

⁴¹⁵ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*,

daha önce “savaş” meydana gelmişti ve Abdullah b. Zübeyr, Benî Ümeyye’yle savaşıyordu. Fakat isyandan sonra Benî Ümeyye’ye boyun eğip itaat etmişti. Abdülmelik onun kavmini kendine çekmek için onu kendine yakınlaştırdı. İbn Zî’l-Kılâ, bir gün halifenin yanına girdiğinde Züfer’i halifeyle beraber otururken görünce ağladı. Abdülmelik ona ağlama sebebini sordu? O da cevaben: “Ey Müminlerin Emîri nasıl ağlamayayım onun kılıcından kavmimin kanı damlıyor o senin aleyhindeyken şimdi sana itaat ediyor ve seninle beraber tahtında oturuyor ben ise yerde oturuyorum!” dedi. Abdülmelik de: “O, bana karşı senden daha cömert olmasaydı onu yanıma oturtmazdım. O, benim konuşan dilimdir. Onun konuşması benim hoşuma gidiyor.” dedi. Bu arada el-Ahtal, sarhoş olarak Abdülmelik’in huzuruna girmiş ve “Allaha yemin olsun ki ben, İbn Zî’l-Kılâ’nın oturmadığı yere kesinlikle oturacağım.” dedi ve sonra huzurdan ayrıldı. Daha sonra tekrar Abdülmelik’in huzuruna girerek ve şu şiirini okudu:⁴¹⁶

وكأسٍ ، مثلِ عَيْنِ الدَّيْكِ، صِرْفٍ تُنْسَى الشَّارِبِينَ، لها، العُقُولَا

إذا اصْطَبَحَ الفَتَى ، منها، ثلاثاً، بغيرِ الماءِ، حاوَلُ أَنْ يَطُولَا

مَشَى فُرْشِيَّةً، لا عَيْبَ فِيهَا، و أرْحَى، مِنْ مَازِرِهِ، الفُضُولَا⁴¹⁷

“Bir bardak sek şarap, saflıkta ve kırmızılıkta horozun gözünün saflığı gibidir. O, kendinden içenlerin aklını başından alır,

Sabah gün ağarana kadar genç sek şaraptan üç kadeh içerse kibirlenmeye başlar.

Genç, şarap içince Kureyşliler gibi kibirle yürüdü bunda da şüphe yoktur, üzerindeki elbiselerini de (izâr) gereksiz yere uzattı.”⁴¹⁸

el-Ahtal, Abdülmelik b. Mervân’ın yanına girerek yukarıdaki üç mısra şiiri okuduktan sonra: “Ey Ebû Mâlik bu sözleri sen söylemedin, bu söylediğin senin kafandaki plandır.” dedi. el-Ahtal da: “Evet, vallahi ey müminlerin emîri bu şiir Allah’ın düşmanının seninle beraber tahtında oturduğu içindir” dedi. Dün o, şöyle söylüyordu diyerek onun şiirinden bir mısra okur:

⁴¹⁶ İsfahânî, *Egânî*, 8: 428.

⁴¹⁷ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 560. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 371.

⁴¹⁸ Bustanî, *Udebâü’l Arab Fî-l Câhiliyye ve Sadrı’l İslâm*, 390.

و قد يَبُثُّ المَرعى، على دَمِن الثرى، و تَبقى حَزازاتُ الصُدور، ما هيا

“Bazen otlakta nemli toprak üzerinde gübre yetişir ve göğüsteki kin ve nefret olduğu gibi kalır.”

Abdülmelik, onun ayağını tuttu daha sonra ayağıyla Züfer’in göğsüne vurarak oturduğu yerden aşağı yuvarladı ve: “Allah göğsündeki düşmanlığı gidersin.” dedi.⁴¹⁹

Kays Aylân liderlerinden Cehhâf b. Hâkîm, el-Ahtal’ın hedefindeki ikinci kişiydi. Onun kabilesi Benî Selîm, Benî Tağlib’e saldıran Kays Aylân Kabileleri’nin en acımasızlarından. Onların komutanı Umeyr b. el-Hubâb eliyle el-Ahtal’ın kavmi zilletin ve yenilginin tadını tatmıştı. el-Ahtal, bir gün Abdülmelik’in huzuruna geldiğinde yanında Kays Aylân’ın önde gelenlerini ve onların arasında da Cehhâf’ın olduğunu gördü. Abdülmelik, el-Ahtal’a: “Bunu tanıyor musun?” diye sordu. el-Ahtal da: “O kim?” diye Abdülmelik’e sordu. Abdülmelik de: “O Cehhâf b. Hakîmdir.” dediğinde el-Ahtal, ileri atılarak Abdülmelik’in huzurunda onu tehdit etti, meydan okudu ve şu şiirini inşâd etti:⁴²⁰ (Tavîl)

أَلَا سَأَلِ الجَحَافَ: هل هُوَ نَأثر، بَقْتَلَى، أُصِيبَتْ، مِن سَلِيمٍ وَعَامِرٍ؟

أَجَحَافُ، إِنْ نَصَكُكَ يَوْمًا، فَتَصَطِّدِمُ عَلَيكَ أَوَاذِي البُحُورِ، التَّوَاخِرِ

تَكُنْ مِثْلَ أَقْدَاءِ الحَبَابِ، الَّذِي جَرَى بِهِ البَحْرُ، أَوْ جَارِي الرِّيحِ الصَّرَاصِرِ⁴²¹

“Dikkat edin Süleym ve Âmir⁴²² kabilelerine mensup insanları katlederek oç alan kendisi değil miydi? Cehhâf’a sor?”

Ey Cehhâf! Eğer bir vurursak sana denizlerin en azgın dalgaları da vurur.

Denizlerin en azgın dalgaları sana vurduğunda sen denizin dalgalarının kıyıya taşıdığı ya da soğuk rüzgârların önünde savurduğu çerçöp gibi olursun.”

⁴¹⁹ Ebü'l-Hasen Cemâlüddîn Alî b. Zâfir b. el-Hüseyn el-Ezdî, *Bedâiu'l-bedâih* (Eser daha sonra Abdurrahman b. Ahmed el-Abbâsî'nin Maâhidü't-tensîs'inin sayfa kenarında basılmıştır) (Mısır: el-Matbaatü el-Behiyye, 1316), 1: 92. Sükkerî *Şiru'l-Ahtal*, 560.

⁴²⁰ İsfahânî, *el-Egânî*, 11: 56, 58.

⁴²¹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 355. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 286.

⁴²² Kays Aylân'dan iki kabile ismidir.

el-Ahtal, yukarıdaki şiiri okuduktan sonra Cehhâf, el-Ahtal'ın yüzüne karşı yüzünü buruşturdu: “Ey Hristiyan çocuğu, sen, beni kendine siper (benden etkilenmiş) görsen bile senin bana karşı bu kadar cüretkâr olabileceğini tahmin edemiyordum!” demiştir.

Cehhâf da el-Ahtal'a inşâd ettiği şiirinin bir mısrasıyla şöyle karşılık verir:

بلى ، سوف نبيكهم بكل مهندٍ ونبكي عميرًا ، بالرماح الخواطر

“Evet, yakında onları Hind çeliğinden yapılmış kılıçlarla ağlatacağız ve Umeyre ağlayacağız, büyük mızraklarla.”

Bu beyti okuduktan sonra Cehhâf, öfkeyle atkısını çekip yerinden sıçrayarak kalkıp gitti. Abdülmelik, el-Ahtal'a: “Zannediyorum ki kavmin için büyük musibete sebep oldun.” dedi.⁴²³ Bu musibet de “-Bişr Savaşı” olacaktı.⁴²⁴

el-Ahtal, bu tepki karşısında korkudan titremeye başlayınca Abdülmelik, ona: “Seni ondan korurum.” dedi. el-Ahtal da: “Ey Müminlerin Emîri sen, beni uyanıkken ondan koruyabilirsin peki ya uyurken beni ondan kim koruyacak?” karşılığını verir. Abdülmelik, el-Ahtal'ın bu sözüne tebessüm eder.⁴²⁵

Cehhâf, Abdülmelik'in yanından ayrılıp kendi kavminin yanına gelince uydurma bir mektup yazdı, bir torbaya da kum doldurdu ve: “Abdülmelik beni, Benî Tağlib yurduna vali tayin etti ve bu da içinde mal olan torbadır.” dedikten sonra da: “Hazırlık yapınız ve onu da yanınızda götürün.” emrini verir. Onlar da Cehhâf'ın dediğini yapıp gidecekleri yere o torbayı da yanlarında götürürler.

Cehhâf, Benî Tağlib yurduna geldiğinde onları yüksek bir tepeden seyredip torbadaki toprağı üzerlerine doğru savurdu ve mektubu da paramparça ettikten sonra: “Abdülmelik, beni vali tayin etmedi ancak ben onlara kızgıyım.” diyerek: “el-Ahtal'ın Abdülmelik'in huzurunda kendisine söylediklerini anlatarak” onları provoke etti.

⁴²³ Merzübânî, *el-Müveşşah*, 170. Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 355.

⁴²⁴ Merzübânî, *el-Müveşşah*, 169. Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 355.

⁴²⁵ Merzübânî, *el-Müveşşah*, 170.

Cehhâf, Kays Aylân'dan yüzlerce süvariyle beraber Fırat Havzası'nın batısında bulunan el-Biştir'de ikamet eden Tağlib Kabilesinin üzerine sabahleyin baskın yaptı. Bu baskında Benî Tağlib Kabilesi'nden birçok kişi katledildi.⁴²⁶ Hamile olan kadınların karnı yarıldı, hamile olmayan kadınlar da katledildi. Ortalık sanki katliam alanı gibiydi. Benî Tağlib böyle bir manzaranın benzerine daha önce şahit olmamıştı. Bu savaşta el-Ahtal, çocuklarından birini kaybetmişti. el-Ahtal da üzerinde kirli elbise olduğu hâlde Kays Aylân'a esir düştü. Onlar el-Ahtal'ı tanıyamayınca onlara kendisinin Tağlib Kabilesinin kölelerinden bir köle olduğunu söyledi ve onu serbest bıraktılar.⁴²⁷ Kavmi'nin başına gelen bu katliama sivri diliyle bizzat el-Ahtal, sebep olmuştu.

Bir başka rivâyette ise el-Ahtal, gece karanlığından yararlanarak onların elinden kaçıp yardım istemek üzere Abdülmelik'in huzuruna çıkar ve şiirinin şu mısrasını okur:

لَقَدْ أَوْقَعَ الْجَحَافُ، بِالْبِشْرِ وَقَعَةً إِلَى اللَّهِ مِنْهَا الْمُشْتَكَى، الْمُعْوَلُ⁴²⁸

“Biştir'de⁴²⁹ Beni Tağlib'le Cehhâf arasında savaş meydana geldi. Benî Tağlib'in yakarışı ve güveni sadece Allah'adır.”

Bu şiiri dinledikten sonra Abdülmelik: “Ey pis kokulu, nereye gidiyorsun?” diye sorunca Abdülmelik'e: “Cehenneme gidiyorum.” karşılığını vermiştir. Bunun üzerine Abdülmelik: “Eğer bu söylediğin sözden başka bir söz söyleseydin senin dilini keserdim.” demiştir.⁴³⁰

Kavmine yapılan katliam, el-Ahtal'ın gönlünde derin izler bırakmıştır. el-Ahtal, ölümü aynel yakın görmüş ve bu katliamdan şans eseri kurtulmuştu. Yine bu katliamda kavminden kadınların ve erkeklerin katledildiğine şahit olmuştu.⁴³¹ Görünen o ki el-Ahtal, böyle bir katliamı Cehhâf'dan beklemiyordu. Abdülmelik'in Kays Aylân'la Tağlib arasında yapmış olduğu barış antlaşmasını bozmaya yeltenip cüret edeceğini ummuyordu. Kays Aylân, Benî Tağlib'e Biştir

⁴²⁶ Cumâhî, *Tabakâtü fuhulü 'ş-Şuerâ*, 153.

⁴²⁷ İsfahânî, *el-Egânî*, 11.56.

⁴²⁸ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 32-33. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 10-11.

⁴²⁹ Cezire'de Fırat Irmağı kenarında bir dağ ismidir.

⁴³⁰ Merzübânî, *el-Müveşşah*, 170.

⁴³¹ Kabâve, *el-Ahtalü'l -Kebir*, 82-83.

Savaşında ihanet ettiğinden sıkıntı duymadı ancak Benî Tağlib, onlardan küçümseme gördüğünden kederlendi. el-Ahtal, kavminin hakkını vermede yavaş davrandığından dolayı Abdülmelik'e öfkelenerek Şam'dan ayrılarak Basra'ya gider ve Basra Valisi Hâlid b. Esed'i inşâd ettiği aşağıdaki şekilde başlayan şiiriyle meth eder: (Tavîl)

عفا واسطاً من آل رضوى فنبئتُ
فمجتمع الحرين فالصبر أجمأ

فراية السكران ففر فما بها
لهم شبح إلا سلاماً وحرماً⁴³²

“Vâsüt ve Nebtel ahalisinin Hurreyn’de bir araya geldiği yerden Radvâ ayrıldığında orada izleri kalmadı. Onunla kavuşma ihtimali yok.⁴³³ Sabretmek en güzeldir.

Râbiyetü’s-Sekrân,⁴³⁴ taşın olmadığı, sadece toprağın, küçük ağaçların ve otların olduğu hayalet bir yere döndü.”

Hicri yetmiş üç yılında Abdullah b. Zübeyr öldürülünce fitne sakinleşti. İnsanlar Abdülmelik b. Mervân’ın huzurunda toplandılar. Abdülmelik, Kays Aylân ve Benî Tağlib Kabilesi’ni Şam ve Cezire savaşlarından vazgeçirmek istiyordu. Abdülmelik b. Mervân bu konu üzerinde konuşma yaptı fakat iki kabileyi barıştıramadı. Tam bu sırada Abdülmelik b. Mervân’ın huzuruna Cehhâf b. Hakîm girer Abdülmelik b. Mervân’ın yanında el-Ahtal ve Kays Aylân’ın ileri gelenleri vardı. el-Ahtal, Cehhâf’ı görünce şu şiirini halifenin huzurunda okur: (Tavîl)

وإن تفلت، إلا دم القوم أنقل
وإن تحملوا عنهم فما من حمالة،

وإن تعرضوا، فيها لنا الحق لا نكن
عن الحق غمياناً، بل الحق نسأل

وقد نزل الثغر المخوف، ويئتي
بنا البأس، واليوم الأغر المحجل⁴³⁵

“Eğer onlardan almamız gereken diyeti ağır geldiği için almazsan kavmin kanı diyetlerden daha ağırdır.

⁴³² Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 20. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 2. سلاماً Bir ağaç türünün ismi, حرماً bir bitki türünün ismidir.

⁴³³ Râcî el-Esmer, *Divânü’l-Ahtal*, 2. Baskı (Beyrut: Dârü’l-Kitabî’l-Arabî, 1415/1994), 152.

⁴³⁴ Şamda bir yer ismidir. Muhammed Naîm Berber, *Divânü’l Ahtal*, 1. Baskı (Sayda: el-Mektebetü el-Asryye, 1431/2010), 289.

⁴³⁵ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 33.

*Ey Benî Ümeyye, bu konuda bizim hakkımızı vererseniz biz hakkı görmemezlikten
gelmeyiz bilakis hakkı isteriz!*⁴³⁶

*En şiddetli savaşın yapıldığı düşmandan korkulan meydana biz ineriz. Bugün en
sıcak gündür.”*

Bu beyitlerin dili ağırdı. el-Ahtal açık açık Abdülmelik b. Mervân'ı suçlamaktan, gözdağı vermekten ve tehdit etmekten sakınmamıştı. Bu gözdağı Abdülmelik b. Mervân'ın gönlünde derin iz bıraktı. Cehhâf'ın kanın dökülüp öldürülmesi için de plan yaptı.⁴³⁷ Ancak Cehhâf'ın yardımlarıyla sınır boylarında Rumlar'ın zafer kazandığı haberi kendisine ulaşınca bu düşüncesinden vazgeçti. Abdülmelik'in öfkesi dinince ve öldürülenlerin diyetinden emin olup kendisini garantiye alınca bu diyetleri almak için el-Ahtal geri döndü. Bu arada Haccâc Irak valisi olur. Abdülmelik, oğlu Velîd'e Tağlib'le Kays Aylân aralarındaki kan davasını çözüme kavuşturma görevi verir.⁴³⁸ Bu olumlu girişimden dolayı hem Tağlib'in hem de el-Ahtal'ın öfkesi yatışır. Yeniden Emevî Hânedan'ı ile iletişime geçmek için Şam'a geri döner.⁴³⁹ Cehhâf, Abdülmelik'in huzuruna geldiğinde el-Ahtal ile karşılaşınca şu şiirini okuyarak cevap verir:

أَبَا مَالِكٍ ، هَلْ لُمْتَنِي مُدَّ حَضَضْتَنِي
على القَتْلِ؟ أمْ هَلْ لَامَنِي لَكَ لِأَمِّمْ؟⁴⁴⁰

“Ey Ebû Mâlik, sen beni mi suçladın? Beni, katliam yapmaya teşvik eden sendin.

Yoksa beni sana, herhangi bir kınayıcı mı kınadı?

Sonra da el-Ahtal'a “Ey Ebû Mâlik sen beni nasıl görüyorsun!” sorusunu sorunca el-Ahtal da ona: “Allah'a yemin olsun ki seni şerefsiz bir moruk olarak görüyorum.” cevabını verir.⁴⁴¹

el-Ahtal'ın, geri kalan yaşamında ve kişiliğinin gelişmesinde yaşanan bu olayların büyük etkisi olmuştur. Bu felaketin belirtileri ihtiyarlığında ve yaşlılığında

⁴³⁶ el-Ahtal, bu beyitiyle uzlaşmaya meyletmiştir. el- Esmer, *Divânü'l-Ahtal*, 126.

⁴³⁷ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 105.

⁴³⁸ İsfahânî, *Egâni*, 11: 57.

⁴³⁹ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 105.

⁴⁴⁰ Merzübânî, *el-Müveşşah*, 170.

⁴⁴¹ Cumâhî, *Tabakâtü fuhulüş-Şuerâ*, 482.

yüz hatlarında kendini göstermiştir. Saçlarındaki aklar çoğalmış, hatta sakalları bile ağarmıştı.⁴⁴²

Yaşadığı bu olaylardan sonra el-Ahtal'ın Abdülmelik b. Mervân'la olan ilişkileri kökleşti. Deha ve şöhret basamaklarını tırmanmaya başladı. Şam'a gelen şairler arasında saygınlığı arttı. Halifelerle oturuyor, karşılıklı şiir okuyor ve şairler onun haberlerini de naklediyordu.⁴⁴³

6.1. Benî Ümeyye Şairi

el-Ahtal, “حَفُّ الْقَطِّ”-komşuların alelacele gittiler- isimli meşhur şiirini inşâd etmeden önce güzelce kafayı çeker sonra da Abdülmelik b. Mervân'ın huzuruna girerek en meşhur ve en güzel kasidelerinden biri olarak nitelendirilen methiyesini okumaya başlamadan önce Halife'yle arsında bir konuşma geçer:

el-Ahtal, Abdülmelik'e: “Boğazım kurudu emir buyurun da benim susuzluğumu giderecek içecek ikram etsinler.” dedi. Bunun üzerine Abdülmelik: “Ona su ikram edin.” dediğinde el-Ahtal: “Su eşeğin içeceği.” cevabını verir. Abdülmelik: “Ona süt ikram edin.” dediğinde el-Ahtal: “Sütten kesildim. O, çocukların içeceği.” cevabını verir. Abdülmelik: “Ona bal ikram edin.” dediğinde el-Ahtal: “Bal hastaların içeceği.” cevabını verir. Abdülmelik: “Peki, ne istiyorsun?” dediğinde “Şarap, Ey Müminlerin Emîri!” cevabını verir. Abdülmelik: “Ey serseri, sana şarap içireceğime dair benimle antlaşma mı yaptın! Eğer bize saygın olmasaydı sana neler yapacağımı ben biliyordum!” dedi. el-Ahtal, Abdülmelik'in huzurundan çıkınca Abdülmelik'in ayak işlerine bakan çocukla karşılaşır. el-Ahtal o çocuğa: “Yazıklar olsun! Müminlerin Emîri benden şiir inşâd etmemi istedi fakat sesim kısıldı. Bana bir kadeh şarap ikram ederek sesimin kısıklığı gider.” dedim. Bu sözü duyan Abdülmelik'in ayak işlerine bakan çocuk, ona bir kadeh şarap ikram eder. el-Ahtal, çocuğa: “ Bir kadeh daha vererek işi dengele.” dediğinde çocuk ona bir kadeh şarap daha ikram eder. el-Ahtal: “ O iki kadeh şarabı karnımda savaşa terk ettin üçüncü kadeh şarabı da ver.” dediğinde çocuk, şairimize üçüncü defa bir kadeh daha şarap ikram eder. el-Ahtal, üçüncü

⁴⁴² İsfahânî, *Egânî*, 8: 288.

⁴⁴³ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 105.

kadehi de içtikten sonra çocuğa: “Dördüncü kadehe olan arzumu da yerine getir.” deyince çocuk, ona dördüncü defa bir kadeh şarap ikram eder. el-Ahtal, dört kadeh şarabı içtikten sonra Abdülmelik’in huzuruna girerek sarhoş kafayla halifenin huzurunda “خَفَّ الْقَطِيبُ” şiirini okumaya başlar.⁴⁴⁴ (Basît)

خَفَّ الْقَطِيبُ، فَرَا حَوْا مِنْكَ، أَوْ بَكَرُوا
وَأَرْعَجْتَهُمْ نَوَى، فِي صَرْفِهَا غَيْرُ
كَأَنِّي شَارِبٌ، يَوْمَ اسْتَبَدَّ بِهِمْ،
مِنْ قَرْفٍ، ضُمَّتْهَا جِمَصٌ، أَوْ جَدْرُ
جَادَتْ بِهَا، مِنْ دَوَاتِ الْقَارِ، مُتَرَعَّةٌ
كَلْفَاءُ يَنْحَتُّ عَنْ خُرطُومِهَا الْمَدْرُ
لَدَى، أَصَابَتْ حُمَيَّاهَا مُقَاتِلَهُ،
فَلَمْ تُكَدِّ تَنْجَلِي، عَنِ قَلْبِهِ، الْحُمْرُ
كَأَنِّي ذَاكَ أَوْ ذُو لَوْعَةٍ، حَبَلَتْ
أَوْصَالَهُ، أَوْ أَصَابَتْ قَلْبَهُ النَّشْرُ
شَوْقًا إِلَيْهِمْ، وَوَجَدًا، يَوْمَ أُتِعُهُمْ
طَرْفِي، وَمِنْهُمْ، بِجَنِّي كَوَكَبِ زُمُرُ
حَتَّوْا الْمَطِيَّ، فَوَلَّتْنَا مَنَاكِبَهَا،
وَفِي الْحُدُورِ، إِذَا بَاعَمَّتْهَا، الصُّورُ⁴⁴⁵

“Bize komşu olanlar alelacele istemeye istemeye gittiler; akşam üzeri yahut sabah erkenden ayrılarak zamanın sıkıntılarına güç yetiremediklerinden uzak yerlere göç ettiler.

Sevgilinin mecburen ayrıldığı gün tıpkı insanın aklını başından alan Hıms veya Ceder’de⁴⁴⁶ üretilen, yıllanmış şaraptan içen birisi gibiydim.

⁴⁴⁴İsfahânî, *Egâni*, 8: 426-427.

⁴⁴⁵ Emevi şiirinin ilk, en önemli ve üzerine eğilinmiş çalışmalarından birisi ikinci Mervânî halifesi Abd al-Malik için yazılan methiyedir. Şiir, kabilesi Benî Tağlip gibi kendisi de Hristiyan olan el-Ahtal (Nam-ı diğer “konuşkan” 710’dan önce öldü) tarafından yazılmıştır. Şiir 10. yüzyıl kitabı olan “Şarkıların Kitabı” isimli kitapta muhafaza edilmiş olmasına rağmen, anlatıla anlatıla gelen şekli kitaptakine göre daha doğrudur. el-Ahtal bu şiiri muhtemelen 691 yılında Suriye’de, Abd al-Malik’in Irak’ta Mus’ab b. el-Zubeyr’i yenmesinden hemen sonra okudu. Şiirin içeriği bu olayları doğrular niteliktedir: 691 yılındaki olayları büyük bir kesinlikle aktarır. Kişi ve yer isimleri gerçektekilerle tutarlılık gösterir. Üstelik yazıldığı ideoloji belirgin Emevi izleri taşır. Andrew Marsham, *Rituals of Islamic Monarchy*, (Edinburgh University Press, 2009), 102-103. Sükerî, *Şiru’l-Ahtal*, 144. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 98.

⁴⁴⁶ Hıms, Şam ve Halep arasınad bir yer ismidir. Ceder, Hıms ve Selemiyye arasında bir yer ismidir. Esmer, *Divânü’l-Ahtal*, 79.

*Bol bol akıyor, yillanmış ve rengi değişmiş şarapla dolu, ağzı ziftle mühürlü şarap
fiçilerinden sızan şarap damlası toprağı nemlendiriyor.*⁴⁴⁷

*Tatlı dilli adamın verdiği şarabın yaptığı sarhoşluk başında kalıcı baş ağrısı ve
neredeysse kalbinden hiç kaybolmayacak sancı bıraktı.*⁴⁴⁸

*Sanki ben sevgilimden ayrılmanın şiddetli etkisinden kara sevdaya kapılmış, uzuvları
tarumar olmuş veya kalbine büyü isabet etmiş birisi gibiyim.*

*Ayrılıp gittikleri gün onlara olan sevgimden, arkalarından özlemle baktım. Onlar,
Kevkeb Tepesi'nin⁴⁴⁹ eteğinden gruplar halinde geçerken.*⁴⁵⁰

*Sırtlarını bize döndüler ve bineklerini önlerine kattılar, oyuncak bebek gibi güzel
sevgiliyle onların haremlerindeyken ceylanla konuşur gibi nazik konuşursun.*⁴⁵¹

Abdülmelik, kötümserliğe kapılarak el-Ahtal'a: "Bu şiiri sen okumadın, bu şiiri sen okumadın." demiştir.⁴⁵² Abdülmelik, kendisini metheden bu şiiri işitince şu sözleri söylemekten de kendini alıkoyamamıştır: "Bu şarkıları vallahi demir parçacıklarının arasına koysan onları eritir. Helal olsun sana ey Ahtal! Sen Arapların en büyük şairisin diye ismini ufuklara yazmamı ister misin?" deyince el-Ahtal: "Müminlerin Emirî'nin sözüne razı olurum." cevabını vermiştir. Abdülmelik, bu sözyle el-Ahtal'ın Benî Ümeyye'nin şairi olduğunu kabul etmiş: "Her kavmin bir şairi olduğu gibi Benî Ümeyye'nin şairi de el-Ahtal'dır." demiştir. Böylece el-Ahtal, halifelüğün resmi şairi olmuş ve Abdülmelik'in gönlüne taht kurmuştur. el-Ahtal'a Abdülmelik'in huzurunda gösterilen saygı kusursuzdu ve halifeye diğer şairlerden daha yakındı. el-Ahtal, boynunda haç ve sakallarından şarap damlarken onun huzuruna girerdi.⁴⁵³

⁴⁴⁷ Bu beyitte el-Ahtal, şarap fiçilerini vâsıf etmektedir. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 86.

⁴⁴⁸ Keskin şarap kendini içeni neredeysse öldürecekti. En önemli hayati organı olan başında da sürrekli, geçmeyen baş ağrısı bıraktı. el-Esmer, *Divânü'l Ahtal*, 79.

⁴⁴⁹ Habur'da bir yer ismidir.

⁴⁵⁰ Kervan yolculuğunun verdiği sıkıntı ve hastalık sebebiyle tek başına kalmıştı. Kevkeb Tepesine doğru yönelen yolcuların arkasından bakakaldım. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 76.

⁴⁵¹ Kervanı aceleyle sürdüler ve arkasından takip ettiler. Kadınlar hareme girdiler ve ceylan sesine benzer bir sesle konuşmaya başladılar. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 76. Esmer, *Divânü'l Ahtal*, 79. Bk. Şiirin tercümesi için Ayyıldız, el-Ahtal'ın Emevilere Methiyeleri, isimli makalesine bakınız. DTCF Dergisi 57. (2017): 947-948.

⁴⁵² Merzübânî, *el-Müveşşah*, 175.

⁴⁵³ Bustâmî, *Udebâü'l Arab Fi'l Cähiliyye ve Sadrı'l İslâm*, 295.

Bu konuyla ilgili olarak, “Târîhu’l-hulefâ” isimli eserde Ebû Ubeyde’den (ö. 209/824) şu olay nakledilir: el-Ahtal, Abdülmelik için inşâd ettiği şiirin bir mısrasında:

شُمُسُ الْعَدَاوَةِ، حَتَّى يُسْتَقَادُ هُمُ
وَأَعْظَمُ النَّاسِ، أَحْلَامًا إِذَا قَدَرُوا⁴⁵⁴

“Boyun eğene kadar, düşmanlarına karşı çok serttir. Üstün geldiğinde ise insanların en sağduyulusudur.”⁴⁵⁵ demişti.

Abdülmelik, el-Ahtal’ın şiirine çok düşküdü, onun şanını yüceltip, hediyeleri fazlasıyla kendine taktim etmişti.⁴⁵⁶ Bu beyti duyduğunda: “Ey köle onun elinden tut, götür ve istediği kadar elbise giydir!” demiştir. Sonra da: “Şüphesiz her kavmin bir şairi vardır. Benî Ümeyye’nin şairi de el-Ahtal’dır.” demiştir.⁴⁵⁷ Halife Abdülmelik, el-Ahtal’ın merasimle gezdirilmesini ve halka şu sözlerle tanıtılmasını emretmişti: “İşte inananların hükümdarının şairi! İşte Arap şairlerin en iyisi!”⁴⁵⁸ diyerek el-Ahtal’ı halka taktim etmiş ve himayesi altına aldığını vurgulamıştır. el-Ahtal, sadece Benî Ümeyye şairi, Emirul Mümîn’in şairi, Araplar’ın en mükemmel şairi⁴⁵⁹ sıfatlarını almakla kalmamış aynı zamanda “Şamlıların Şairi”, “Muâviye’nin Şairi” ve “Benî Tağlib Kabilesi’nin Şairi” olarak ta kabul edilmiştir.⁴⁶⁰

İsfehanî’nin el-Eğânî’de rivâyet ettiğine göre el-Ahtal, yukarıdaki şiirini okuduktan sonra halife Abdülmelik b. Mervan’a şöyle dedi: “Ey Mü’minlerin Emiri! İbnu’l Murağa (Cerîr) seni medhetmek için üç gün uğraşmış. Halbuki ben “حَفُّ حَفُّ الْقَطِينِ” şiirimi tam bir yılda nazmettim.” Bunun üzerine Abdülmelik, ondan şiirini okumasını istedi. O da şiirini okudu. Abdülmelik, el-Ahtal’ın okuduğu şiiri çok

⁴⁵⁴ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 150.

⁴⁵⁵ Reşîd, arkadaşlarından bir gruba: “Hangi beyitle, bizden ve Benî Ümeyye’den hangi halifeler daha mükemmel methedildi?” sorusunu sorunca onlarda daha fazla dediler. Reşîd: “Beytin en mükemmel ve en mükemmel methedeni Hristiyan çocuğunun Abdülmelik’i methettiği şiirdir.” demişti. İbn Abbas’a Ey Müminlerin Emîri: “Bir şair seni methetti. Şiirini dinler misin?” denildi. O da “Umulur ki Benî Ümeyye şairi Hristiyan oğlandan daha güzel methetmiştir.” demiştir. el-Esmer, *Divânü’l Ahtal*, 85.

⁴⁵⁶ Bustânî, *Udebâü’l Arab Fî-l Câhiliyye ve Sadri’l İslâm*, 295.

⁴⁵⁷ Süyûtî, *Târîhu’l-hulefâ*, 364.

⁴⁵⁸ Goldziher, *Klasik Arap Literatürü*, 46.

⁴⁵⁹ Bustânî, *Udebâü’l Arab Fî-l Câhiliyye ve Sadri’l İslâm*, 295.

⁴⁶⁰ Gâzî, *el-Ahtal Şâirü Benî Ümeyye*, 38.

beğendi: “Aferin sana ey Ahtal! Yoksa semaya Arab’ın en mükemmel şairi el-Ahtal’dır, diye yazdırmamı istermisin?” dediğinde el-Ahtal: “Emiru’l-Mümininin böyle söylemesi benim için yeterlidir.” dedi. Abdulmelik, el-Ahtal’a bol bol ihsanda bulundu, elleri altınla doldu, üstelik kıymetli bir kaftan da hediye etti. Daha sonra da Abdulmelik, el-Ahtal için: “Bu Arab’ın en mükemmel şairidir, bu halifenin has şairidir” dedi.⁴⁶¹

7. NEKÂİZ VE NEKÂİZ ŞAİRİ

Nekâiz: İnsanlar “nekâiz” kelimesini işittiklerinde ilk defa akıllarına Benî Ümeyye Dönemi’nde Cerîr ve el-Ferezdak’ın birbirlerine söyledikleri uzun şiirlerin yanı sıra Cerîr ve el-Ahtal’ın birbirlerine söyledikleri şiirlerde akıllarına gelirdi. Arap şiiri ancak birinci asrın ortalarında nekâiz ile tanıştı.⁴⁶²

Bu sanatın Câhiliye Dönemi şiirinin gölgesinde geliştiğini görürüz. Bu dönemde nekâiz emekleyen bir çocuk gibiydi. Eskiler bu geleneği devam ettirdiler ve bu sanat süratle gelişti ve biz bu dönemde nekâizin yağız bir delikanlı gibi olduğunu görürüz. Nekâiz, özellikle “savaş” günlerinde ve kılıçların gölgesinde gelişmesini devam ettirdi. İslâmî Döneme gelindiğinde ayakları yere basan bir sanat dalı hâline gelmişti. Emevîler Dönemi’nde ise hânedanın kışkırtarak tutuşturduğu bir ateş olmuştur.⁴⁶³

7.1. Nekâizin Kelime ve İstilah Manaları

نَعَضَ - يَنْعُضُ - نَعَضًا Nekâiz kelimesi: “Bir şeyi yaptıktan sonra bozmak, ya da antlaşmayı bitirme.” manasınadır. Kişi binayı yıktığında binayı yıktı denilir, ya da düğümlü ipi çözdüğünde de bu kelime kullanılır. Cerîr ve el-Ferezdak yaptıkları atışmalarda çoğul kipini kullanarak “nekâiz” demişlerdir.

Özetle nekâiz, “Bir şairin söylenen şiiri onaylamayıp aynı üslupla şaire karşılık vermesidir.”⁴⁶⁴

⁴⁶¹ İsfahânî, *Egânî*, 8: 298.

⁴⁶² Ahmed eş-Şâib, *Târihu'n-Nekâiz fî Şiri'l Arabî*, 2. Baskı (Mısır: Mektebetü'n Nahtati'l Mısıriyye, 1954), 1.

⁴⁶³ Şâib, *Târihu'n- Nekâiz fî Şiri'l Arabî*, 2.

⁴⁶⁴ İbn Manzûr, “نَعَضَ” *Lisânü'l- Arab*, 7: 242.

Nekâiz, çoğunlukla “övünme” ve “kabilevî hiciv” olmak üzere iki temel eksen üzerinde meydana gelmiştir. Birincisi methetmek, ikincisi ise sözde çirkinliktir. Genel hatlarıyla nekâiz: kabiledaki kadınların, kız kardeşlerin, eşlerin ve annelerin iffetleri gibi konuları ele alır. Burada küçümsenemeyecek kadar özgünlük, mizah ve iğneleyici ifadelerle alay vardır. Bu çirkin betimlemeye bakan kişi bunun nekâiz olduğunu anlar.⁴⁶⁵

Nekâiz: Bir şairin diğer bir şaire aynı vezin, aynı kafiye ve aynı konudaki bir kasideyle cevap verdiği kasideler bütünüdür. Nekâiz; hiciv, siyaset ve övünme gibi konuları bünyesinde barındıran geniş bir edebî türdür. Edebî sanatlar yönünden gerçekleri anlatmasıyla; kötü sözler, hayal zenginliği, belagat, birbirine uygun kalıplardaki mana bütünlüğü ve terkip uygunluğuyla temayüz etmiştir.⁴⁶⁶

Şâib, nekâizin kelime manasının ikincisinden hareketle: Söylenilen sözün çürütülmesi ve söylenilen o sözün zıttı bir sözün karşılık olarak yeniden söylenilmesidir.⁴⁶⁷

Övünme, hiciv ve hamase nekâiz şiirinin başlıca sanatlarıdır. Yine aynı şekilde risâ, nesîb, siyasi şiir ve medihde nekâiz'in kapsamı içindedir. Bu örnek câhiliye de var olduğundan beri bu yan dal olan sanatlar “nekâiz” in etkin faktör ve unsurlarıydı.⁴⁶⁸

Nekâizin istilâh manasının daha iyi anlaşılması için el-Ahtal'ın Abdülmelik b. Mervân'ı methedip, Cerîr'in kabilesi Benî Kuleyb b. Yerbû'u hicvetmesini örnek gösterebiliriz: (Basît)

عِنْدَ الْمَكَارِمِ لَا وَرْدٌ، وَلَا صَدْرٌ	أَمَّا كَلِيبُ بْنُ يَرْبُوعٍ فَلَيْسَ لَهُمْ،
وَهُمْ بَعِيْبٌ، فِي عَمِيَاءَ، مَا شَعَرُوا	مُخَلَّفُونَ، وَيَقْضِي النَّاسُ أَمْرَهُمْ،
يَنْفَكُ، مِنْ دَارِمِيٍّ، فِيهِمْ أَنْتَ ⁴⁶⁹	مُلَطَّمُونَ بِأَعْقَارِ الْحِيَاضِ، فَمَا

⁴⁶⁵ Abdülkâdir el- Kıttı, *Fî Şiri'l İslâmî ve Emevî* (Lübnan: Dâru'n Nahtati'l Arabî, 1987), 352.

⁴⁶⁶ Halil Ürün, “Fuhûlü's-şu'arâ ve en-Nakâi'd”, *S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 11 (1997): 55.

⁴⁶⁷ Şâib, *Târihu'n-Nekâiz fî Şiri'l Arabî*, 3.

⁴⁶⁸ Şâib, *Târihu'n-Nekâiz fî Şiri'l Arabî*, 14.

⁴⁶⁹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 154. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 109.

“Kavim su kenarında toplanıp kalabalıklaştıklarında⁴⁷⁰ suya gelmelerinde, sudan dönmelerinde, Kuleyb b. Yerbû’un övünme zamanında, övünecekleri⁴⁷¹ hiçbir şeyleri yoktu.

İnsanlar kendi işlerini her zaman onlardan önce bitirir. Onlar yaptıkları işlerini körü körüne, düşünmeden yaptıklarından ipin ucunu kaçıırırlar.⁴⁷²

Kuleyb aşireti, Dârim Kavmi’ne mensup birisini gördüklerinde onları cezalandırır, develerinin toynaklarını koyup su içtiği yere gelmelerini de engeller.”⁴⁷³

Cerîr de, el-Ahtal’a inşâd ettiği kasidesindeki şu mısralar ile nekâiz yaparak cevap verir:

أَلَا يُبَارِكُ فِي الْأَمْرِ الَّذِي ائْتَمَرُوا	أَرْجُو لِتَغْلِبَ إِذْ عَبَّتْ أُمُورُهُمْ
حَوْضَ الْمَكَارِمِ إِنَّ الْمَجْدَ مُبْتَدِرُ	حَابَتِ بَنُو تَغْلِبَ إِذْ ضَلَّ فَارِطُهُمْ
وَالسَّائِلُونَ بِظَهْرِ الْعَيْبِ مَا الْحَبِيرُ	الظَّاعِنُونَ عَلَى الْعَمِيَاءِ إِنْ ظَنَعُوا
فِي النَّارِ إِذْ حَرَّقَتْ أَرْوَاحَهُمْ سَفَرُ	وَمَا رَضِيْتُمْ لِأَجْسَادِ تُحْرِقُهُمْ
إِحْدَى الدَّوَاهِي الَّتِي تُخْشَى وَتُنْتَظَرُ ⁴⁷⁴	إِنَّ الْأَخْيَطِلَ حَنْزِيرٌ أَطَافَ بِهِ

“Benî Tağlib, sürekli kötülük yapmak için toplanır, Allah’tan dileğim çevirdikleri entrikalarda başarılı olmamalarıdır.

Benî Tağlib, savaşa katılmadı, iyilik ve cömertliğe giden yoldan ayrıldı. Bu yüzden diğer kabileler iyilik ve cömertlikte onları geçti.

Benî Tağlib, dirayetsiz ve rehbersiz yolculuk ederler. Ayrıca zelil oldukları için kimse onlarla istişare etmez. Bu yüzden haberleri başkasından sinsice sorarlar.

⁴⁷⁰ el-Esmer, *Divânü'l-Ahtal*, 90.

⁴⁷¹ Su sırası beklemede zayıf ve önemsiz kişilerdir, su sıranın en sonundadırlar. Tırâd, *Divânü'l-Ahtal*, 96.

⁴⁷² Tırâd, *Divânü'l-Ahtal*, 96.

⁴⁷³ Onlar, misafire ikram etmeden yemeklerini yerler, ayıplarını ve cimriliklerini gizlerler, savaşın ve savaşçıların haberlerini beklerler. Korkaktırlar, savaşa katılmazlar. Tırâd, *Divânü'l-Ahtal*, 96.

⁴⁷⁴ *Divânü Cerîr*, Şerh Mehdi Muhammed Nâsurüddin (Lübnan: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1971), 193-194.

Cehennem ateşi el-Ahtal ve kavmini yakmakla kalmayıp ruhlarını da kızgın alevde yakacaktır.

Hristiyanlar domuz eti yer. Ahtalcık da domuzdur. Muhakkak ki hicviyelerinim bir musibet gibi el-Ahtal'ın etrafında dönüp dolaşıyor. Musibetlerin üzerine çökmesinden korkulur ve beklenir.”⁴⁷⁵

Bu karşılıklı söz düellosunda konu birdir o da hicivdir. Bahr (şiirde ölçü) basittir. Her iki nekâiz de kafiye (و) re harfidir. Her iki şairden her biri diğerinin kavmini hicvetmektedir.⁴⁷⁶

7.2. Câhiliye Dönemi'nde Nekâiz

Selahaddîn el-Hâdî: Nekâiz, Câhiliye Dönemi'nde belli ölçüde bilinen şiirin bir türüydü. Başlangıçta bütün usulleriyle, unsurlarıyla sanatsal şartlarıyla nekâiz şeklini almamıştı. Sonra yavaş yavaş gelişmeye başlayarak mükemmel şekline ulaşip gerekli sanatsal temellerini ve bütün kurallarını tamamlayarak nekâizin, Câhiliye Dönemi'nin sonlarında mükemmel şekline ulaşmıştır.” demektedir.⁴⁷⁷

7.3. İslâmî Dönemde Nekâiz

İslâm'ın tezahür etmesi din, siyaset, edebiyat ve toplumu içine alan genel bir reformdur. Hiçbir cinsiyet ayrımı yapmadan Câhiliye Arap Dönemi'yle ilişkili olan bu kurumların hepsini aralarında hiçbir ayrım yapmadan insanlık şekline dönüştürmeye başladı. İnsanlar, onun önünde eşitti. Arab'ın Acem'e takvadan başka üstünlüğü yoktu ve bu beşerî ruhun ortaya koyduğu üstünlük değeri erdemdi. Hz. Peygamber (s.a.v.), Araplar'ın elinden tutup kini, nefreti ortadan kaldırıp aralarında kardeşlik gerçekleştirerek birbirleriyle çekişen (münâfera) kabileleri tek otorite karşısında boyun eğen tek halk yaptı.⁴⁷⁸

Bu İslâmî çağrı, hak dinin davetçileriyle kadîm batılın yandaşları arasında birbirlerinin fikirlerini boşa çıkarma ya da câhiliye bedevî hayat tarzını benimseyen tutucularla ayırt edici İslâm prensiplerini benimseyen yenilikçiler arasındaki

⁴⁷⁵ Şiirin tercümesi Salih Tur, “*Ahtal, Ferzadk ve Cerir'in Şiirlerinde Medih ve Hiciv*, (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 1997): 140-141.

⁴⁷⁶ Şâib, *Târihu'n-Nekâiz fi Şiri'l Arabî*, 4-5.

⁴⁷⁷ Abdurrahman Muhammed el-Vasfî, *en-Nekâiz fi Şiri'l Câhili*, 1. Baskı (Mısır: Mektebetü'l Âdâb, 2003), 11.

⁴⁷⁸ Şâib, *Târihu'n-Nekâiz fi Şiri'l Arabî*, 126.

duyguları harekete geçirdi. İnsanların bir kısmı Peygamber'le (s.a.v.) hareket ederken bir kısmı da onun karşısında yer aldı. Sonra da bu yolda kabileler iki büyük gruba bölündü; Bir kısmı Rasûlullah'la (s.a.v.) hareket ederken, bir kısmı da onun karşısında yer aldı. Gelişen bu Arap hayatının etrafında kötü söz söyleyen “ملاحنة” ve “مهاجرة” birbirlerini hicvedenler ortaya çıktı ve ilk defa bu ekolü Mekke ve Medine temsil etti. Bu da ilk İslâmî nekâizdi. Rasûlullah (s.a.v.) Dönemi'ndeki nekâizin asılları, Câhiliye Dönemi'ndeki nekâize dayanmaktaydı.⁴⁷⁹

Câhiliye ile İslâmî Dönem'de nekâiz şiiirinde farklılıklar olduğu gibi, ortak nokta ve benzerlikler de vardır. Ortak noktaları; İslâm nekâizi'nin temeli ve unsurları, medih, hiciv, fahr, risâ, vasıf, tehdit gibi Câhiliye Dönemi türleriydi. Câhiliye nekâiz'i “savaşların” gölgesinde gelişirken İslâmî nekâiz'i ise Bedir, Uhud, Hendek, Mûte gibi gazvelerin gölgesinde geliştirdi.⁴⁸⁰

7.4. Emevî Dönemi'nde Nekâiz

Aklî, fikrî ve sosyal yaşam Emevî Dönemi'nde büyük gelişim gösterdi. Sosyal yaşamdaki gelişmeler de nekâizin gelişmesine zemin hazırladı. Benî Ümeyyeye mensup halife ve valilerin de nekâize destek çıkmaları bu türün gelişmesine önemli katkı sağladı.

Emevî Döneminde nekâizin daha etkin olarak kullanılmasında siyasal, toplumsal, ekonomik, şahsî, sanatsal ve diğer etkenlerin etkili olduğunu görürüz.

1. Toplumsal Faktörler: Emevî Dönemi'nde toplumsal hayat hiçbir zaman siyasal hayatın dışında yer almamıştır. Bu durumda nekâizin güçlenmesinde ve unsurlarının oluşmasında etkili oldu. Özellikle Emevî Dönemi'ndeki kabile asabiyeti nekâiz türünün oluşmasındaki en güçlü etken ve meânî yönünden de en verimli kaynaktı.⁴⁸¹

2. Siyasi ve Fikrî Faktörler: Emevîler siyasetlerinde tergîb ve terhîb yolunu takip ettiler. Bu yolda bol servet edindiler ve bu serveti krallıklarını korumak için yandaşlarına ve hasımlarına bolca dağıttılar. Bu konuda da şeriatın kurallarını ve

⁴⁷⁹ Şâib, *Târihu'n-Nekâiz fî Şiri'l Arabî*, 127-130.

⁴⁸⁰ Şâib, *Târihu'n-Nekâiz fî Şiri'l Arabî*, 130- 135.

⁴⁸¹ Şâib, *Târihu'n-Nekâiz fî Şiri'l Arabî*, 188.

sadakât sistemini dikkate almadılar. Serveti, düşmanlarına öfkelerini hafifletmek için yandaşlarına da kendilerine olan yardımlarını devam ettirmek için bolca dağıttılar. Şiirlerinde kendilerini destekleyen, hediye almak ya da onların korkularından emin olmak için isimlerini zikrederek şiirler inşâd eden bir grup ortaya çıktı bunlar da “Emevî grubunun” şairleriydi.⁴⁸²

Emevî siyasetinin nekâizle olan ilişkilerinden biri de krallıklarına vâris olacak kişinin kendi hanedanlarından olmasında veliahtlığı aracı olarak kullanmalarıdır. Kendi hânedanlarından veliaht tayin etme istekleri de farklı siyasi problemlere sebep oldu. Bu problemlerin izleri de nekâiz edebiyatında ortaya çıktı. Aynı zamanda nekâiz Emevîlerin iç ve dış siyasetleriyle ilişkiliydi.⁴⁸³

el-Ahtal, bu dönemin en çok dikkat çeken şiir yarışmasına katılmıştır. Kendisiyle beraber bu yarışmaya katılan el-Ferezdak ve Cerîr, o zamanın en güçlü şairleriydiler ve bunlar Emevî Dönemi şiirinin üç yıldızı olarak kabul edilirdiler.⁴⁸⁴

Aslında hiçbir grubun şairleri olmayıp Câhiliye Dönemi’nde görülen kabile asabiyetini sürdüren şairlerdi. Bunlar, Emevîlere yakınlaşmak suretiyle kendi kabilelerine siyasi destek almak için nekâiz türü şiirler inşâd etmişlerdir. el-Ahtal, mensubu olduğu Tağlib’e Emevîlerin desteğini almak amacıyla kabilesiyle övündüğü şiirler inşâd etmiştir. Ona göre kabilesi, Arapların onur, cömertlik, hayır, akıl ve sebat açısından en üstünüdür. Kendisini de cömertlikte denize, cesaretle arslana, yücelikte dolunaya benzetir ve büyük şairlerin mirasçısı olduğunu söylerdi.⁴⁸⁵

Üç büyük şair nekâizin ateşini alevlendirdiler, sınırlarını belirlediler ve birbirleriyle savaşa girdikleri için Cerîr, el-Ferezdak ve el-Ahtal nekâizin sembolleri olarak kabul edildiler. Nekâiz sadece bunların tekelinde olmadı, ancak bunlar diğerlerinden daha fazla nekâizi kullanmışlardır.⁴⁸⁶

⁴⁸² Şâib, *Târihu'n-Nekâiz fî Şiri'l Arabî*, 179.

⁴⁸³ Şâib, *Târihu'n-Nekâiz fî Şiri'l Arabî*, 184.

⁴⁸⁴ Goldziher, *Klasik Arap Literatürü*, trc. Azmi Yüksel, Rahmi Er, 1. Baskı (Ankara: İmaj Yayınları, 1993), 46.

⁴⁸⁵ Hanna el-Fahûrî, *el-Fahr ve'l-hamâse* (Kahire: Dârü'l-meârif, 1992), 1: 474-485.

⁴⁸⁶ Atıyye, *Eserü'l İslâm fî nakdı Cerîr ve Şiri'l Ahtal*, 9.

7.5. el-Ahtal ve Cerîr'in Nekâize Başlamasına Sebep Olan Olay

Cumâhî: “Cerîr’le el-Ferezdak’ın birbirlerini hicvetmeleri el-Ahtal’a ulaştığında el-Ahtal da Cerîr’i hicvetmeye başlamıştır.” diye rivâyet etmiştir.⁴⁸⁷

Cerîr, el-Ferezdak ve el-Ahtal, Abdülmelik’in meclisinde bir araya geldiklerinde Abdülmelik içerisinde beş yüz dinar olan para kesesi getirerek: “Her biriniz kendisini metheden bir beyit söyleyin. Hanginiz kendisini daha iyi metheden bir beyit inşâd ederse bu para kesesi onundur.” dedi. Abdülmelik’in bu sözü üzerine: el-Ferezdak:

أَنَا الْقَطْرَانُ وَالشُّعْرَاءُ حَرَبِيٌّ وَفِي الْقَطْرَانِ لِلْحَرَبِيِّ شِفَاءُ

“Ben katran gibiyim. Şairler uyuzdur ben de şairlerin uyuz hastalığına şifayım.” dedi.

el-Ferezdak dan sonra el-Ahtal:

فَإِنْ تَكُ زَقًّا زَامِلَةً فَإِنِّي أَنَا الطَّاعُونُ لَيْسَ لَهُ دَوَاءُ

“Sen, hayvanlarla dost olsanda ben, taun hastasıyım onun da devası yoktur.” dedi.

el-Ahtal’dan sonra Cerîr :

أَنَا الْمَوْتُ الَّذِي يَأْتِي عَلَيْكُمْ فَلَيْسَ لِهَارِبٍ مِنِّي نَجَاءُ

“Ben, size gelen ölüm gibiyim. Benden kaçıp kurtulan yoktur.” dedi

Abdülmelik, dinlediği beyitlerden sonra Cerîr’e “Bu para kesesini sen al, hayatımın üzerine yemin ederim ki ölüm her şeye son verir.” demiştir.⁴⁸⁸

Cerîr’le el-Ahtal arasında nekâizin başlamasıyla ilgili kaynaklarda farklı rivâyetler de vardır. Cumâhî: “Cerîr, el-Ahtal ve el-Ferezdak beraberce Bişr b. Mervân’ın huzurunda bulmaktaydılar. Bişr b. Mervân, el-Ahtal’a Cerîr ve el-Ferezdak arasında hükmetmesini istedi. el-Ahtal, o ikisi arasında, hüküm vermekten çekindi. Fakat Bişr b. Mervân’ın ısrarı üzerine el-Ahtal, “Cerîr denizden avucuyla su içer, kolay şiir inşâd eder; el-Ferezdak da sert kaya oyar, zor şiir inşâd eder.” dedi. el-

⁴⁸⁷ Tur, “Ahtal, Ferazdak ve Cerîr’in Şiirlerinde Medih ve Hiciv, 136.

⁴⁸⁸ Muhtar, *el-Hayatü'l Edebiyyetü fi'l Asrı'l Ümevî*, 110-111.

Ahtal, bu sözüyle el-Ferezdak'ı Cerîr'e tercih etti. Cerîr de el-Ahtal'ın el-Ferazdak ile aralarında verdiği hükmüne razı olmayınca aralarında atışma ve hicivleşme başlamış oldu. Cerîr, el-Ahtal'ın yaptığı tercihe razı olmadığını ifade etmek ve hicvetmek için şiirinin şu mısrasını okur:

يَاذَا الْعَبَاءَ إِِنَّ بِشِرًّا قَدْ قَضَى أَنْ لَا يَجُوزَ حُكُومَهُ التَّشْوَانِ

“Ey aba sahibi! Şüphesiz ki Bişr b. Mervân, sarhoşun hüküm vermesinin caiz olmadığına hükmetti.”⁴⁸⁹ dedi.

İsfahânî de, el-Ahtal'la Cerîr arasında nekâizin başlamasıyla ilgili şu olayı rivâyet eder: “el-Ahtal'ın büyük oğlunun ismi Mâlik'ti. Babası gibi o da sanatsal zevk ve tenkit zihniyetine sahipti. el-Ahtal'a, Cerîr'in el-Ferezdak'ı hicvettiği haberi gelince oğlu Mâlik'e, “Irak'a git, o ikisini dinle ve haberlerini bana getir.” dedi. Babasının bu isteği üzerine Mâlik, Irak'a gitti. O ikisiyle görüşüp onları dinledikten sonra babasının yanına geri geldi. Babası oğluna: “İkisini nasıl buldun?” dedi. Mâlik: “Cerîr'i denizden avucuyla su içerken; el-Ferezdak'ı da sert kaya oyarken buldum.” dedi. Bunun üzerine el-Ahtal: “Denizden avucuyla su içene göre sert kaya oyan daha büyük şairdir.” dedi.⁴⁹⁰ el-Ahtal'ın el-Ferezdak'ı, Cerîr'e tercih etmesinden sonra aralarında nekâiz başlamıştır.⁴⁹¹ (Kâmil)

أَجْرِي، إِنَّكَ وَالَّذِي تَسْمُو لَهُ كَأَسِيفَةٍ، فَخَرْتِ، بِحَدَجِ حَصَانِ
حَمَلْتِ لِرَبِّهَا، فَلَمَّا عَوَلَيْتِ نَسَلْتِ، تُعَارِضُهَا، مَعَ الْأَطْعَانِ
أَتَعُدُّ مَأْتِرَةً، لِعَيْرِكَ ذِكْرَهَا وَسَنَاؤُهَا، فِي سَالِفِ الْأَرْمَانِ؟
تَاخُ الْمُلُوكِ، وَصِهْرُهَا، فِي دَارِهِ أَيَّامَ يَرْبُوعٍ مَعَ الرَّعِيَانِ⁴⁹²

“Ey Cerîr! Senin elde etmek istediğin yücelik, iffetli bir kadının devesinin hevdecinde oturmakla övünen cariyenin isteği gibidir.

⁴⁸⁹ Sarhoş olana hüküm vermek düşmez.

⁴⁹⁰ Cumahî, *Tabakâtü fuhûli 'ş-şuarâ*, 451.

⁴⁹¹ İsfahânî, *Egânî*, 441.

⁴⁹² Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 168. Yezidî, *Şiru 'l-Ahtal*, 273.

Deve çökertildiğinde hevdece çıkıp hanımının hizmetini gören, kervan yola koyulunca da süratle kervanın peşi sıra giden cariye gibisin.

Sen, senden önce yaşayanları hatırlayıp kahramanlıklarını ve ululuklarını mı sayıyorsun?

Kralların tacı ve damat⁴⁹³ Dârim Kavmi 'nde olduğu günlerde Yerbû Kavmi 'ne mensup olanlar çobandı.⁴⁹⁴

7.6. Nekâiz Örnekleri

1. Cerîr, el-Ferezdek ve el-Ahtal'ın isimlerini beraberce kasidesinde zikrederek her ikisini birden hicveden şiirini inşâd eder:

عَلَىٰ أَعْنَاقِ تَغْلِبَ وَأَعْتِمَادِ خَصِيَّتُ مُجَاشِعًا وَشَدَّدْتُ

يَوْمًا رَامَ الْأَخْيَطِلُ مِنْ صَفَاتِ يَوْقَدُ صَدَّعْتُ صَخْرَةً مَنْ أَرَادَ

وَيُضْحِي غَيْرَ مُرْتَفِعِ الْوَسَادِ⁴⁹⁵ يَنَامُ التَّغْلِيَّيْ وَمَا يُصَلِّ

“Mücâşiyi hadım ettim ve Tağlib'in boyunlarına sıkıca bastım (onlara üstün geldim)

Ahtalcık,⁴⁹⁶ irademi ve azmimi kırmak istiyor. Ben ise istenilen kişinin kayasını çatlattım (ona sıkıntı verdim).

Tağlib uyuyor, namaz kılmıyor, yüksek olmayan yastıktan kafalarını kuşluk vaktinde kaldırıyor.”

el-Ahtal, Abdümelik b. Mervân'ı methettiği ve Benî Ümeyye'nin millî şairi olduğu meşhur kasidesinde Cerîr'in kavmini hicveder: (Basît)

⁴⁹³ Hz. Ali, Neşhel Kabilesi'nden bir kadınla evlenmişti. Neşhel, Dârim'in atasıdır. O kadından Abbas ve Osman isminde iki oğlu dünyaya gelmişti.

⁴⁹⁴ Yerbû, Cerîr'in kabilesinin, Dârim, el-Ferezdek'in kabilesinin isimleridir. Neşhel, Dârim'in babasıdır ve el-Ferezdek, Benî Mücâşi b. Dârim Kabilesindedir. Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 170.

⁴⁹⁵ Tur, “*Ahtal, Ferazdak ve Cerîr'in Şiirlerinde Medih ve Hiciv*, 131. *Divan'ı Cerîr*, 150.

⁴⁹⁶ el-Ahtal isminin ismi tasgirdir. Cerîr, el-Ahtal'ı hor hakir görmüştür.

بِعَسِّ الصُّحَاةِ، وَبِعَسِّ الشَّرْبِ شَرُّهُمْ إِذَا جَرَى فِيهِمُ الْمَرْءُ، وَالسَّكْرُ

قَوْمٌ، تَنَاهَتْ إِلَيْهِمْ كُلُّ فَاحِشَةٍ، وَكُلُّ مُخْرِبَةٍ، سَبَّتْ بِهَا مُضَرُّ

الْآكِلُونَ خَبِيثَ الرَّادِ، وَحَدَّهُمْ، وَالسَّائِلُونَ، بِيْظَهْرِ الْعَيْبِ: مَا الْحَبْرُ؟⁴⁹⁷

“Benî Yerbû, tadı hoş şarap içip sarhoş olduklarında da ayık olduklarında da alçaktır ve ne kötü ahlak sahibidir!”

Kavimde⁴⁹⁸ (Benî Yerbû) bütün utanç verici hasletler zirveye ulaştırmıştır. Bütün çirkin sözlerle Mudar Kavmine lanet okunur.

Onlar, cimri olduklarından temiz olmayan yiyecekleri tek başlarına yerler. Bilgisiz olduklarından gelecekte ne olup biteceğini de sinsice birilerine sorarlar.”

2. Cerîr, el-Ahtal’ın Hristiyan olmasına vurgu yaparak, nekâiz ile cevap verir:

وَمَا رَضَيْتُمْ لِأَجْسَادِ تُحْرِفُهُمْ فِي النَّارِ إِذْ حَرَّقَتْ أَرْوَاحَهُمْ سَقَرُ

الْآكِلُونَ خَبِيثَ الرَّادِ وَالنَّازِلُونَ إِذَا وَاوَاهُمُ الْحَمْرُ

إِنَّ الْأُحْيِطَلَّ خِنْزِيرٌ أَطَافَ بِأَحَدِ الدَّوَاهِي الَّتِي تُخَشَى وَتُنْتَظَرُ⁴⁹⁹

“Cehennem ateşi el-Ahtal ve kavmini yakmakla kalmayıp ruhlarını da kızgın alevde yakacaktır

Taglibliler misafirlerin kendilerini görmemesi için ağaçların arkasına veya alçak yerlere gizlenip pis yemeklerini yerler

Hristiyanlar domuz eti yer. Ahtalcık domuzdur. Muhakkak ki hicviyelerimin bir musibet gibi el-Ahtal’ın üzerine çökmesi kaçınılmazdır.”⁵⁰⁰

⁴⁹⁷ Sükkerî, Şiru’l-Ahtal, 154-155. Yezidî, Şiru’l-Ahtal, 109-110. Temmâm, Nekâizu Cerîr ve’l-Ahtal, 162-163.

⁴⁹⁸ Benî Yerbû Kabilesi’ni kastetmiştir.

⁴⁹⁹ Cerîr divanı, 281-282

⁵⁰⁰ Tur, “Ahtal, Ferazdak ve Cerîr’in Şiirlerinde Medih ve Hiciv, 140-141.

el-Ahtal:

الآكِلُونَ حَيْثُ الرَّادِ، وَحَدَّهُمْ،
وَالسَّائِلُونَ، يَظْهَرُ الْعَيْبِ: مَا الْحَبْرُ؟

الظَّاعِنُونَ عَلَى الْعَمِيَاءِ إِنْ ظَعَنُوا
501 وَالسَّائِلُونَ يَظْهَرُ الْعَيْبِ مَا الْحَبْرُ

“Misafirlerin kendilerini görmemesi için ağaçların arkasında veya kuytu yerle
gizlenip pis yemeklerini yerler.

Tağlibliler, dirayetsiz ve rehbersiz yolculuk ederler. Ayrıca zelil olduklarından kimse
onlarla istişare etmez. Bu yüzden haberleri başkasından sorarlar.”

Cerîr, el-Ahtal’ın bu beyitlerine cevap vermekte zorlanmış hatta el-Ahtal’ın
bu beyitlerini kendi kasidesinde aynen tekrar etmiştir.⁵⁰²

4. Cerîr, şiirinin bir mısrasında yine el-Ahtal’ın Hristiyan olmasıyla ve
Hristiyan din adamlarıyla alay ederek nekâiz yaparak hicveder:

أَفِالصَّلِيبِ وَمَارِ سَرْجِسَ تَتَقِي
503 شُهَبَاءِ ذَاتِ كَيْبِ جُمُورًا

“Seni ve kavmini silahla donatılmış taburlar ve taburların başındaki komutanları,
haç ve ihtiyar Marisercis mi kurtaracak?”

Yine Cerîr başka bir şiirinde el-Ahtal’ı nekâiz yaparak hicveder:

إِنَّ الْخِلَافَةَ وَالنُّبُوَّةَ وَالْهُدَى
رَعْمٌ لَتَغْلِبَ فِي الْحَيَاةِ طَوِيلًا

خَالَفْتُمْ سُبُلَ النُّبُوَّةِ فَاخْضَعُوا
بِجَزَاءِ الْخَلِيفَةِ وَالذَّلِيلِ ذَلِيلًا

مَنْعَ الْأَحْيَاطِ أَنْ يُسَامِيَ قَرْمَنَا
شَرَفٌ أَحَبُّ وَغَارِبٌ مَجْزُولٌ

قُلْ لِأَلْحَيْطِلِ لَا عَجْوُكَ أَنْجَبَ
504 تَفِي الْوَالِدَاتِ وَلَا أَبُوكَ فَحَيْلُ

“Hilâfet, nübüvvet ve hidayetin Benî Tağlib’te bulunması mümkün değildir

⁵⁰¹ Sükkerî, Şiru’l-Ahtal, 11: 155.

⁵⁰² İsfahânî, el-Egânî, 11: 68.

⁵⁰³ İsfahânî, el-Egânî, 11: 68.

⁵⁰⁴ Divanı Cerîr, 380-381.

*İslâm 'ın yolundan ayrıldınız. Onun için halifeye cizye ödemeye mecbur kaldınız,
eskiden zelil olduğunuz gibi şimdi de zelil kalacaksınız
el-Ahtal 'ın kavmi benim kavmimden daha hafif gelmektedir. Bunun sebebi de el-
Ahtal ve kavminin şeref ve şana hiç nail olmamasıdır
Ahtalcık'a deyin ki ne annesi babayiğit bir erkek doğurdu ne de babasının erkekliği
kâmilidir.*⁵⁰⁵

el-Ahtal'ın hicivleri Cerîr'in hicivlerine göre daha müstehcendir. Çünkü Cerîr, iffetli bir Müslüman; el-Ahtal ise geveze, çenesi düşük sefih bir Hristiyan'dır. Bu sebepten el-Ahtal'ın müstehcen lafızları kullanması gayet normaldir.⁵⁰⁶ el-Ahtal da şiirinde Cerîr'in hicivlerine müstehcen ifadeler kullanarak nekâiz yaparak cevap verir. (Basît)

مَا زَالَ فِينَا رِبَاطُ الْحَيْلِ، مُعَلِّمَةً،	وَفِي كُؤَيْبِ رِبَاطُ الدُّلِّ، وَالْعَارِ
النَّازِلِينَ، يَدَارِ الدُّلِّ، إِنْ نَزَلُوا	وَتَسْتَبِيحُ كُؤَيْبٌ مَحْرَمَ الْجَارِ
وَالظَّاعِنِينَ، عَلَى أَهْوَاءِ نِسْوَتِهِمْ،	وَمَا لَهُمْ مِنْ قَلْبِهِمْ، غَيْرُ أَعْيَارِ
بِمُعْرِضٍ أَوْ مُعِيدٍ أَوْ بَنِي الْخَطْفَى	تَرْجُو، حَرِيرِ، مُسَامَاتِي وَ أَحْطَارِي
قَوْمٌ إِذَا اسْتَبِيحَ الْأَضْيَافُ كَلْبَهُمْ	قَالُوا، لِأُمَّهِمْ: بُولِي، عَلَى النَّارِ ⁵⁰⁷

“Biz savaşa kendi kavmimizde çiftleştirep yetiştirdiğimiz üzerlerinde savaş alâmeti olan meşhur atlarla gitmeye devam ederken, Benî Küleyb,⁵⁰⁸ zillet ve utanç alâmeti olan atlarla savaşa giderler

Konaklamak istediklerinde zillet evinde konaklarlar, komşularının mahremlerine dikkat etmezler ve namuslarını da korumazlar

Benî Küleyb Kabilesi, hanımlarının istekleri karşısında susar ve isteklerini kabul ederler. Onlar geçmişlerinde de şeref sahibi değillerdi. Onlar, eşek taifesinden başka bir şey değillerdir.

Murid, Muîd, Benî Hatafa⁵⁰⁹ Cerîr, yüksek mevki, övünme ve şeref ümit ediyor

⁵⁰⁵ Tur, “Ahtal, Ferazdak ve Cerîr'in Şiirlerinde Medih ve Hiciv, 142.

⁵⁰⁶ Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 2: 256.

⁵⁰⁷ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 419-420. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 224. Temmâm, *Nekâizu Cerîr ve'l-Ahtal*, 134.

⁵⁰⁸ Cerîr'in kavminin ismidir.

⁵⁰⁹ Murid, Cerîr'in annesinin babası, Muîd, dayısıdır. Benî Hatafa, Cerîr'in babasının ismidir.

Kavim (Benî Küleyb), kendilerine geceleyin misafir geldiğini hissettiklerinde köpeğin uluduğu gibi ulurlar ve misafirin evlerine gelmemesi için annelerinden yemek pişirmek için yaktığı ateşe işemesini isterler.”⁵¹⁰

5. Cerîr de aynı şekilde el-Ahtal’a şiirinin bir mısrasıyla nekâiz yaparak cevap verir:

حُبُّوا الْمَقَامَ وَحُبُّوا سَاكِنَ الدَّارِ مَا كِدْتِ تَعْرِفُ إِلَّا بَعْدَ انْكَارِ⁵¹¹

“Saygın kişileri selamlayınız. Yurt sakinlerini selemleyiniz. Sen en büyük inkarcıyı bilmiyordun.”

el-Ahtal, Cerîr’i hicvederken kendi kavmiyle de övünür: (Kâmil)

كَذَّبْتَكَ عَيْنُكَ، أَمْ رَأَيْتَ بِوَاسِطِ، غَلَسَ الظَّلَامُ، مِنَ الرَّيَابِ، خِيَالًا؟

مَا إِنْ رَأَيْتَ كَمَكْرِهِنَّ إِذَا جَرَى فِينَا وَلَا كَجِبَاهِنَّ جِبَالًا⁵¹²

وَإِذَا وَزَنْتَ خُلُومَهُنَّ، إِلَى الصَّبِّ رَجَحَ الصَّبَا، بِخُلُومِهِنَّ، فَمَالَا⁵¹³

“Gözlerin seni yanılttı mı yoksa zifiri karanlıkta Vâsıt’ta⁵¹⁴ Rebâbe’nin⁵¹⁵ hayalini mi gördün?

Aramızda dolaştıklarında onların hilesinin (tuzağının) bir benzerini görmedi.

Onlar’ın tuzağına kim düşerse, kurtulamaz.”

“Kadınların akıllarıyla cehalet ve düşüncesizliği tartarsan, cehalet ve düşüncesizlik daha ağır basar.”

6. Cerîr de aynı şekilde el-Ahtal’a şu şiiriyle nekâiz yaparak cevap verir:

قَالَ الْأَخْيَطُ إِذْ رَأَى رَايَاهِمَ يَا مَارَ سَرَجَسَ لَا تُرِيدُ قِتَالًا

تَرَكَ الْأَخْيَطُ أُمَّهُ وَكَأَنَّهَا مَنَحَاهُ سَائِيَةً تُدِيرُ مَحَالًا

وَرَجَا الْأَخْيَطُ مِنْ سَفَاهَةِ رَأْيِهِ مَا لَمْ يَكُنْ وَأَبْتُ لَهُ لَيْنَالًا

وَلَوْ أَنَّ تَغْلِبَ جَمَعَتْ أَحْسَا يَوْمَ التَّفَاضُلِ لَمْ تَرِنِ مِنْقَالًا⁵¹⁶

⁵¹⁰ Bu beyit hicivde oldukça meşhurdur. İbn Reşîk: “Bu beyit, el-Ahtal’ın inşâd ettiği en ağır hicvi içermektedir.” demiştir. Tırâd, *Divânü’l Ahtal*, 228.

⁵¹¹ Temmâm, *Nekâizu Cerîr ve’l-Ahtal*, 324.

⁵¹² Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 84. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 41. Temmâm, *Nekâizu Cerîr ve’l-Ahtal*, 70.

⁵¹³ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 85. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 41.

⁵¹⁴ Vâsıt, Cezire de Fırat’ın batısında bir köy ismidir.

⁵¹⁵ el-Ahtal’ın kız arkadaşının ismidir.

“Ahtalcık, sancaklarını gördüğünde: “Ey Mârserciys! Biz savaş istemiyoruz.” dedi.

Ahtalcık, annesini terk etti. Sanki onun annesi eğri büğrü boşa dönen su çarkı gibidir.

Ulaşabileceği bir babası olmadı. Ahtalcık kötü düşünceli olduğundan zorda kaldı. Tağlib Kabilesi, hayırda yarışma gününde bütün hayallerini (akıllarını) ortaya koysa bir miskal bile etmez.”

el-Ahtal, kırk yedi beyitlik nekâiz şiirinde Cerîr’i hicveder, bu şiirinin bazı beyitleri şöyledir: (Kâmil)

وَاسْتَجَمَعَ الْوَادِي، عَلَيْكَ، فَسَالَا	وَإِذَا سَمَاءَ، لِلْمَجْدِ، فَرَعَا وَائِلِ
قَدَفَ الْأَيْتُ بِهِ، فَضَلَّ ضَلَا	كُنْتُ الْقَدَى، فِي مَوْجِ أَكْدَرِ، مُزِيدِ
حَتَّى قَدَفَنَ، عَلَى الْجِبَالِ، جِبَالَا	وَلَقَدْ وَطِئَنَ عَلَى الْمَشَاعِرِ، مِنْ مِئِ
مَنْتِكَ نَفْسِكَ، فِي الْخَلَاءِ، ضَلَالَا	فَانْتَعَى بِضَائِكَ، يَا جَرِيرُ، فَأَيْمًا
أَوْ أَنْ تُوَازِنَ حَاجِبًا، وَعِيقَالَا	مَنْتِكَ نَفْسِكَ أَنْ تُسَامِيَ دَارِمًا،
فَقَرَزْتَ حَدِيدَتُهُ، إِلَيْكَ، فَشَالَا	وَإِذَا وَضَعْتَ أَبَاكَ، فِي مِيزَانِهِمْ،
وَالْمُسْتَحْفُ أَحْوَهُمُ الْأَنْقَالَا	إِنَّ الْعَرَاةَ وَالنُّبُوحَ لِدَارِمِ،
قَدَفَ الْعَرَبِيَّةَ، مَا يَدُقُّنَ بِلَالَا ⁵¹⁷	وَأَبْنُ الْمُرَاعَةِ حَابِسٌ أَعْيَارُهُ،

“Vâil’in iki kolu (olan Bekr ve Tağlib) saygınlık ve şeref için kalkıp yola koyulduğu ve (bu iki kol bir nehir gibi birleşip) vadide sana karşı bir araya gelerek sel gibi aktığında,

Köpüklü ve bulanık bir dalganın içinde, selin getirdiği ve nereye gideceğini bilmeyen bir köpük gibiydin.

Hani Bekr ve Tağlib’in atları Mina’daki ibadethaneleri çiğnemişti de dağları birbirine katmıştı ya!

Sen hayvanlarını otlatıp onlara bağırmaya ve çobanlık yapmaya bak ey Cerîr; çünkü seni nefsin aldatmış ve ortada kalmışsın!

⁵¹⁶ Temmâm, *Nekâizu Cerîr ve 'l-Ahtal*, 90- 91.

⁵¹⁷ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 90-91. Yezidî, *Şiru 'l-Ahtal*, 50- 51. Temmâm, *Nekâizu Cerîr ve 'l-Ahtal*, 81- 82.

Nefsin seni aldatmış da Dârim ile boy ölçüşmeye Dârimli Hâcib (b. Zurâre) Ikâl (b.

Muhammed b. Sufyân) ile kendini denk görmeye kalkışmışsın

Oysa sen babanı onların bulunduğu teraziye koysan babanı koyduğun kefenin

hafifliğinden dolayı onun sana doğru yükselip fırladığını görürsün

Yardım, güç ve sayı Dârim oğullarınıdır, ağır işleri ve zorlukları hafife alıp

kolaylaştıranlar da onların kardeşleridir

En temizini içip, büyük kovalarla dağıtıncaya kadar da suyu elinde tutup başkalarını

yaklaştırmayanlar onlardır.”⁵¹⁸

7. Cerîr de on yedi beytini nesîb kısmı oluşturmak üzere aynı vezinde kırk dokuz beyitlik bir nekâiz şiiriyle el-Ahtal’a cevap verir. Şiirin bazı beyitleri:

لِلظَّالِمِينَ عُقُوبَةٌ وَنُكَالًا	إِنِّي جُعِلْتُ فَلَنْ أَعَانِي تَغْلِيًّا
هَانَتْ عَلَيَّ مَرَايِسًا وَسَبَالًا	قَبَّحَ الْإِلَهَ وَجُوهَ تَغْلِبَ إِهَّا
شَبَّحَ الْحَجِيجِ وَكَبَّرُوا إِهْلًا	قَبَّحَ الْإِلَهَ وَجُوهَ تَغْلِبِكَلْمًا
وَبَجْرَيْئِيلَ وَكَذَّبُوا مِيكَالًا	عَبَدُوا الصَّلِيبَ وَكَذَّبُوا بِمُحَمَّ
حَاكَ إِسْتَهُ وَتَمَثَّلَ الْأَمْثَالَ	وَالْتَغْلِيُّ إِذَا تَنَحَّحَ لِلْقَرَى
كَانَتْ عَوَاقِبُهُ عَلَيْكَ وَبَالَ	أَنْسَيْتَ يَوْمَكَ بِالْجَزِيرَةِ بَعْدَمَا
شُعْتًا عَوَابِسَ تَحْمِلُ الْأَبْطَالَ	حَمَلْتَ عَلَيْكَ حُمَاهُ قَيْسٍ حَيْلَهَا
خَيْلًا تَشُدُّ عَلَيْكُمْ وَرَجَالَ	مَا زِلْتَ تَحْسِبُ كُلَّ شَيْءٍ بَعْدَهُمْ
فَسَبَى النِّسَاءَ وَأَحْرَزَ الْأَمْوَالَ	زُفَّرَ الرَّئِيسَ أَبُو الْهُدَيْلِ أَبَادَكُمْ
مَارَ سَرَجَسَ لَا تُرِيدُ قِتَالَ ⁵¹⁹	قَالَ الْأَخْيَطِيُّ إِذْ رَأَى رَايَاتِهِمْ: يَا

⁵¹⁸ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi- III*: 158-159.

⁵¹⁹ *Divânı Cerîr*, 361-362. Temmâm, *Nakâizu Cerîr ve 'l-Ahtal*, 87-90.

*“Ben, zalimler için bir ceza ve mücadele amacıyla yaratıldım, Tağlib’i asla
affetmem,*

*Allah Tağlib’in yüzünü karartsın! Bıyıklarıyla ve burunlarıyla o yüzler bana hiçbir
şey ifade etmez*

Onlar haça tapmışlar, Muhammed’i, Cebrail’i ve Mikail’i yalanlamışlardır.

*Hacıların ellerini semaya her açışlarında ve “Lebbeyk, Allahümme Lebbeyk”
değişlerinde Allah, Tağlib’in yüzünü karartsın*

*Cimridir Tağlibliler, misafiri her ağırlamak durumunda kaldıkları zaman ne
yapacaklarını bilemeden kılıçlarını kaşırlar bin dereden su getirip türlü bahaneler
uydururlar.*

el-Cezîra savaşını unuttun mu ey Ahtal, hani en kötü sonuçlar gelmişti başına.

*Kays’ın savunucuları hani senin üzerine atlarını sürmüşlerdi, hızlı koşmaları
nedeniyle saçları dağılmış olan atlar sırtlarında kahramanlar taşıyordu.*

*Ve sen de onların bu saldırılarından sonra her şeyi üzerine saldıran atlar ve
binicileri sanıyordun ya!*

*Reis Ebu’l-Huzeyl kökünüzü kazıdı ve kadınlarınızı da esir alıp mallarınızı ganimet
olarak ele geçirdi.*

Zavallı Ahtalcık onların sancaklarını gördüğünde dedi ki: Kutsal Mar Circis.”⁵²⁰

8. HÂNEDAN YANINDAKİ DEĞERİNİ KAYBETMESİ ve ÖLÜMÜ

el-Ahtal, Abdülmelik’in halifeliğinin son dönemlerinde şan ve şöhretinin zirvesine ulaşmıştı. Abdülmelik Dönemi el-Ahtal’ın altın çağıydı. Devletin resmi şairi oldu, çağdaşı olan şairlere tercih edilmişti, Benî Ümeyye ve Emirü’l Müminîn’in şairi ilan edilmişti.⁵²¹ Baba Abdülmelik’in halifeliği döneminde Mervânî sarayında güneşi parladı, oğlu Velîd b. Abdülmelik Dönemi’nde sarayda parlayan güneşi söndü.

⁵²⁰ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi III*: 160-161.

⁵²¹ Dayf, 2: 262.

Aynı zamanda da yaş olarak da ihtiyarlık sınırını da zorlamaya başlamıştı. Daha öncede zikrettiğimiz gibi Cerîr: “el-Ahtal’a yetiştiğimde onun bir azı dişi vardı. Eğer iki azı dişi varken (gençliğini kastederek) ona yetişseydim elbette beni yerdi.⁵²² Ancak onda ihtiyarlığı ve ikiyüzlülüğü (Hristiyanlığı kastederek) gördüm.” demişti.⁵²³ Şa’bî, Abdülmelik b. Mervân’ın kapısına geldiğimde muhafızlara: “Bana izin verin huzura gireyim.” dediğimde muhafızlar: “Sen kimsin?” dedi. Ben de: “Şabî’yim.” deyince bana izin verdi ve Abdülmelik b. Mervân’ın huzuruna girdim. Bir de önündeki kürsünün üstünde oturan sakalları ve saçı ağarmış kişiyi gördüğüm de ona da selam verdim. O da selamıma karşılık verdi. Abdülmelik, bana oturmamı emretti ben de sol tarafına oturdum. Ben: “Ya Emirü’l Müminîn bu kim?” diye sorduğum da: “Bu, el-Ahtal b. Itâb et-Tağlibî” karşılığını verdi.⁵²⁴

el-Ahtal da saçının sakalının ağarıp iki büklüm olduğunu, artık yaşlandığını Abdülmelik’i methetmek için inşâd ettiği şu şiirinde açıkça ifade etmiştir: (Basît)

أَيَقْنُ أَنَّكَ مِمَّنْ قَدْ زَهَا الْكِبْرُ!	يَا قَاتِلَ اللَّهِ وَصَلَ الْغَايَاتِ، إِذَا
وَإَيْضًا، بَعْدَ سَوَادِ اللَّمَّةِ، الشَّعْرُ	أَعْرَضَ، لَمَّا حَنَى قَوْسِي مُوتَرُهَا،
وَلَا لَهْنٌ، إِلَى ذِي شَيْبَةٍ، وَطَرُ ⁵²⁵	مَا يَرَعَوِينَ، إِلَى دَاعٍ، لِحَاجَتِهِ

“Aman Allah’ım güzel kızlar, yaşlanarak saçlarına akların düştüğü kimselerden olduğumu anladıkları zaman, olmaz olsun!

Yayımlı (sırtımı) kirişcisi (Allah) eğdiği zaman ve simsiyah lülelerden sonra saç beyazladığında yüz çevirdiler.

İhtiyacı için çağıran adama bakmazlar, saçı ağaran kişiden de istedikleri hiçbir şey yoktur.”

Abdülmelik b. Mervân, hicrî seksen altı yılında vefat edince yerine oğlu Velîd b. Abdülmelik h. 86 yılında halife oldu. Velîd, babasından siyasi istikrarı sağlamış

⁵²² İsfahânî, *Eğânî*, 8: 429.

⁵²³ Şeyho, *Şuarâü’n-Nasrâniyye*, 175.

⁵²⁴ Kuraşî, *Cemheretü eşâri’l Arab*, 71-72.

⁵²⁵ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 145. Yezidî, *Şiru’l-Ahtal*, 99-100. Temmâm, *Nekâizu Cerîr ve’l-Ahtal*, 147-177.

güçlü bir yönetim ve büyümeye hazır bir devlet devraldı. Velîd’i devlet başkanlığı sürecinde İslâm tarihinin en etkileyici fetihlerine şahit olunmuştur.⁵²⁶ Sert bir mizaca sahip olmakla birlikte halka iyi davranan ve dindar bir halife olarak tanınırdı. Dindarların üstündeki baskıyı kaldırıp İslâm’ın devlet dini olarak yükselmesine yardımcı olmuştur. Ehl-i Sünnet’in öncüleri olan âlimleri desteklemiştir.⁵²⁷

Velîd’in dinî tutuculuğu el-Ahtal’dan nefret etmesine ve Cerîr’i el-Ahtal’a tercih etmesine sebep olmuştur. Rivâyet edildiğine göre Cerîr ve el-Ahtal Velîd’in meclisinde karşılaştılar. el-Ahtal, Amr b. Kûlsûm et-Tağlibî’den (ö. 39/584) aşağıdaki şekilde başlayan şiiri okumaya başlar:

أَلَا هَيْبِي بِصَخْنِكَ فَاصْبِحِينَا وَلَا تُبْقِي خُمُورَ الْأَنْدَرِينَا

“Senin mekânında sana başkaldırdım. Bizi küçümsediğin için bize şarap bırakmadın.”

el-Ahtal’ın okuduğu bu şiirde Rebîa ve Tağlib Kabilelerine övgü olduğu için Velîd, öfkelenmiş ve Cerîr’e Mudar Kabilesi’ni öven, nübüvveti, sahabeyi ve imanı yücelten Evs b. Mağrâ’dan şiir okumasını emretmiştir. Cerîr de Evs b. Mağrâ’nın şu şiirini okumaya başlar:

مِنَّا النَّبِيُّ ، الَّذِي قَدْ عَاشَرَ مُؤْتَمِنًا وَصَاحِبَاهُ ، وَ عِثْمَانُ بْنُ عَفَّانَا
تُحَالَفُ النَّاسُ ، مِمَّا يَعْلَمُونَ لَنَا وَلَا تُحَالَفُ إِلَّا اللَّهُ ، مَوْلَانَا
مُحَمَّدٌ حَبِيبٌ مَنْ يَمْشِي عَلَى قَدَمِ وَكَانَ صَافِيَةً لَللَّهِ ، تُخْلِصَانَا⁵²⁸

“İki arkadaşı Osman b. Affan, emîn olarak yaşamış Nebî bizdendi.

İnsanlar antlaşma yaptılar, onlar bizleri biliyorlardı. Biz, ancak bizleri himaye eden Allah ile antlaşma yaparız.

Muhammed yeryüzünde yürüyenlerin en hayırlısı ve Allah’ın güzide kulu, bizim de öz samimi dostumuzdu.”

⁵²⁶ Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*, 3: 166.

⁵²⁷ Yiğit, *Emevîler*, 84.

⁵²⁸ Cumâhî, *Tabakatü fuhulü’s-Şuerâ*, 477.

el-Ahtal: “Ey Müminlerin Emîri, bana karşı Cerîr’i mi kayırıyorsun, Cerîr’e mi yardım ediyorsun? Ben Abdurrahman b. Hassân’ın, Kays’ın ve falancaların arkadaşıyım.”⁵²⁹ dedikten sonra inşâd ettiği şu şiiriyle Velîd b. Abdülmelik’i metheder: (Basît)

لَقَدْ عَلِمْتُمْ، وَإِنْ أَصْبَحْتُ نَائِيكُمْ،
نُصَحِي قَدِيمًا، وَفَعَلِي غَيْرُ مُتَّهِمِ
لَقَدْ خَشِيتُ وَشَاءَ النَّاسِ، عِنْدَكُمْ،
وَلَا صَحِيحَ عَلَى الْأَعْدَاءِ، وَالْكَلِمِ⁵³⁰

“Sizden uzak olsam da geçmişte size yaptığım nasihatimi bildiniz. Benim yaptıklarım da şüphe yoktur.

İspiyoncuların sizin yanınızda⁵³¹ yaptığı konuşmaların kabul görmesinden korktum.
Düşmanlar, konuştuklarında doğruyu söylemez.”

el-Ahtal, yeni halifenin yanında değerinin zayıfladığını hissetmiş ve Velîd’in kendisinden yüz çevirip başkasına yöneldiğini gözlemlemiştir. Bütün bu olanlara rağmen hilâfetle bağını kesmemiş ve ümidini de kaybetmemiştir. Velîd’i de üç kasideyle methetmiştir: (Vâfir)

لَقَدْ وَلَدْتُ، جَدِيمَةً مِنْ قُرَيْشٍ،
فَتَاهَا، حِينَ تَحْزُبُهَا الْأُمُورُ،
وَأَكْرَمَهَا، مَوَاطِنَ، حِينَ تُبْلَى
ضَرَائِبُهَا، وَتَخْتَضِبُ النُّحُورُ
وَأَسْرَعَهَا، إِلَى الْأَعْدَاءِ، سَيْرًا
إِذَا مَا اسْتَبَطَى الْقَرْسُ، الْجُرُورُ
بِهِ، تَرْمِي أَعَادِيهَا قُرَيْشًا،
إِذَا مَا نَاجَهَا أَمْرٌ، كَبِيرٌ⁵³²

“Kureyş’ten Cezîm’e,⁵³³ sıkıntılarının kendisini çepeçevre kuşattığı bir zamanda cömert, dengi olmayan bir çocuk dünyaya getirdi.

⁵²⁹ Cumâhî, *Tabakatü fihulü’s-Şuerâ*, 477.

⁵³⁰ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 167. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 267.

⁵³¹ İspiyoncuların, kin besleyenlerin, halife yanında el-Ahtal aleyhine söylediği sözleri kastetmiştir.

⁵³² Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 196. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 204.

⁵³³ Velîd’in annesi Vellâde b. el-Abbas b. Curâî b. el-Hâris b. Züheyr b. Cezîme b. Revâha b. Rebîa b. Mâzin b. Gutaya b. Abs’ı kast etmiştir. Çocuk ta Velîd b. Abdülmelik’tir.

Savaşta ve barışta durduğu yerin en şereflişidir. İnsanların boyunları kanla kınalandığında insanların karakterleri sınıdır.

Savaş meydanında düşman üzerine yürüyerek hücum edenlerin en süratlisidir. Atlar yavaşlayıp savaştan geri kaldığında, düşmana karşı süratle önlerine geçip diğer atları da süratlendiren,⁵³⁴

Kureys, büyük musibetlerle karşılaştığında düşmanlarının karşısına onu (Velîd) dikip ona sığınyordu.”

el-Ahtal, Hişâm b. Abdülmelik'in meclisinde yaklaşık olarak hicrî doksan yılında görülmüştür. el-Ahtal, Cerîr ve el-Ferezdak beraberce Hişâm'ın meclisine gelirler. Hişâm da kendi devesini meclise getirmişti. Onlara örnek olarak kendi şiirin ilk mısrasını okur:

أُنيخها ما بدا لي ثم أرخلها

“İsteddiğimde devemi çöktürürüm sonra da devemi yürütürüm.”

Daha sonra üçüne birden: “Sizden hanginiz bu beytimi istediğim şekilde tamamlayabilir?” dedi.

Cerîr: كَأَنَّهَا نَقِيقٌ ، يَعْدُو بِصَحْرَاءِ

“Sanki o az yiyip sahrada koşan deve gibidir.” dedi.

Velîd, Cerîr'e: “Şiirinle bir şey başaramadın, şiirin hoşuma gitmedi.” dedi.

el-Ferezdak: كَأَنَّهَا كَاسِرٌ ، بِالذَّوِّ ، فَتَحَاءِ

“Sanki o deve, geniş çölde gökyüzünde süzülen bir kartal gibidir.” dedi.

Velîd, el-Ferezdak'a: “Şiirinle bir şey başaramadın, şiirin hoşuma gitmedi.” dedi. Bunun üzerine:

el-Ahtal da: تُرْحِي الْمَشَافِرَ وَاللَّحْيَيْنِ إِرْحَاءَ

⁵³⁴ el-Ahtal, Velîd'i yavaşa giden atların önüne geçerek diğer atların da hızlanmasına sebep olan hızlı ata benzetmiştir.

“(Devenin) İki yanağındaki sakalları ve dudakları aşağıya doğru gevşeyip sarkandır.” dedi.

Velîd, el-Ahtal’a: “Deve senindir. Allah’ın izniyle deveye binip git.” demiştir.⁵³⁵

Yine bu yıllarda el-Ahtal, Hişâm’ı metheder. Hişâm da ona beş yüz dirhem verir. el-Ahtal, onun verdiği hediyeği küçümseyerek o parayla elma satın almış ve çocuklara dağıtmıştır. Hişâm, bu olaydan haberdar olunca: “Allah onu ıslah etsin. O, sadece kendine zarar verdi.” demiştir.⁵³⁶

8.1. Ölümü

el-Ahtal; saç sakalı ağarıp,⁵³⁷ uzun bir hayat sürdükten, günler ve yıllar onu harap ettikten sonra, Hristiyan olarak Velîd b. Abdilmelik’in halifeliği dönemi’nde yaklaşık olarak m. 710, h. 92 yılında öldüğü tahmin edilmektedir.⁵³⁸

Ölmeden bir süre önce kavmine kimi halef bırakırsın sorusu sorulunca el-Ahtal: “İki Umeyr’i halef bırakıyorum.” diye cevap verir. İki Umeyr’den kastı Kutâmî (ö. 101/719) ve Umeyr b. Eyhem’di.⁵³⁹

Yine el-Ahtal’a, ölüm anı geldiğinde “Ya Ebû Mâlik, bize ne vasiyet edersin?” diye sorulduğunda okuduğu şu şiiriyle vasiyetini belirtir:⁵⁴⁰

وَأَوْصَى الْقَرَزْدَقَ، عِنْدَ الْمَمَاتِ،
بِأُمَّ حَرِيرٍ، وَأَعْيَارِ

زَارَ الْقُبُورَ أَبُو مَالِكٍ،
بِرَغْمِ الْعُدَاةِ، وَأَوْتَارِهَا⁵⁴¹

“Ölüm anında el-Ferezdak’a Cerîr’in annesini ve eşeklerini vasiyet ediyorum.

Ebû Malik, zorba düşmanlarına rağmen intikam alarak kabirleri ziyaret etti.”⁵⁴²

⁵³⁵ İsfahânî, *Egânî*, 8: 433.

⁵³⁶ İsfahânî, *Egânî*, 8: 433.

⁵³⁷ Guraşî, *Cemheretü eşâri’l Arab*, 71-72.

⁵³⁸ Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 371. Şeyho, *Şuarâü’n-Nasrâniyye*, 177. Dayf, 2: 264.

⁵³⁹ İsfahânî, *Egânî*, 8: 427.

⁵⁴⁰ Cumahî, *Tabakâtü fuhûli’ş-su’arâ*, 489.

⁵⁴¹ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 551. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 372. Cumahî, *Tabakâtü fuhûli’ş-Şuerâ*, 489.

el-Ahtal, günler ve aylar kendini yok ettikten, uzun süre yaşadktan sonra gönlünde Cerîr’le ilgili bir şeyler olduğu halde dünya hayatından ebedî âleme göçmüştür. el-Ferezdak’a da: “Cerîr’e olan kinin dinmesin ve ona olan iştahında şifa bulmasın.” diyerek vasiyette bulunmuştur. el-Ahtal, üvey annesini hicvederek başladığı sanat hayatına, Cerîr’i hicvederek ve el-Ferezdak’ı Cerîr aleyhine kışkırtarak ölmüştür.⁵⁴³

el-Ahtal’ın ölüm yılının h. 92 olduğunu belirleyen İbn Kesîr’dir (ö. 774/1373). “el-Bidâye ve’n-nihâye” isimli eserinde h. 92 yılı olaylarını anlatırken el-Ahtal’ın bu yılda vefat ettiğini belirtmiştir.⁵⁴⁴ Brockelmann,⁵⁴⁵ Seyyid Mustafa Gâzî,⁵⁴⁶ Dâiratü’l Maârif,⁵⁴⁷ Batrus Bustâmî,⁵⁴⁸ el-Mevsûatu’l-Arabiyye,⁵⁴⁹ TDV İslam Ansiklopedisi⁵⁵⁰ gibi birçok eserde el-Ahtal’ın hicrî doksan iki yılında vefat ettiği belirtilmiştir.

el-Ahtal, yetmiş küsur sene yaşamış Velîd halife olunca Ahtal’a hiç iltifat etmedi. O sıralarda yetmiş yaşında olan Ahtal’ın yıldızı bu sebeple söndü. Beş yıl sonra da öldü.⁵⁵¹ Buna da Velîd’in şu sözü delildir: “Hristiyan çocuğu, ölene kadar kalbinde olan şiiri inşâd etmemiştir.”⁵⁵²

Corci Zeydân,⁵⁵³ Ahmet Hasan Ziyâd da⁵⁵⁴ onun vefat tarihini h. 95 olarak belirtir.

Kaynaklarımızda öldüğü yerle ilgili fazla bir bilgi yoktur. Yaygın kanaate göre, kabilesinin yanında el-Cezire’de öldüğü tahmin edilmektedir.⁵⁵⁵

⁵⁴² Cerîr’in kavmi eşek çobanıydı.

⁵⁴³ Kabâve, *el-Ahtalü’l -Kebir*, 104.

⁵⁴⁴ İbn Kesir, *el-Bidâye ve n-nihâye*, 9: 84. Kitabın tercümesinde “Ahtal, şiirde akranlarının fevkine çıkmış bir şairdir.” ifadesi vardır.

⁵⁴⁵ Brockelmann, *Tarihul edebi’l Arabî*, 1: 207.

⁵⁴⁶ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*,

⁵⁴⁷ el-Ahtal’ın şairlik yaşamı yaklaşık olarak kırk yıl devam etmişti. *Dâiratü’l Maârif*, 518.

⁵⁴⁸ Bustânî, *Udebâü’l Arab Fî-l Câhiliyye ve Sadri’l İslâm*, 291.

⁵⁴⁹ *el-Mevsûatu’l-Arabiyye el-Âlemi*, 2. Baskı (Suudi Arabistan, 1999), 374.

⁵⁵⁰ Yüksel, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2: 183.

⁵⁵¹ Yüksel, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2: 183.

⁵⁵² Nâsirüddin, *Divânü’l Ahtal*, 17.

⁵⁵³ Corci Zeydân, *Tarihu Âdâbi’l Lügati’l Arabî* (Mısır: Hindâvî, 2013), 304.

⁵⁵⁴ Ziyâd, *Tarihu’l Edeb*, 161.

⁵⁵⁵ Çelik, *el-Cezireli Şair el-Ahtal*, 38.

Doğum ve ölüm tarihi kesin olarak bilinmeyen el-Ahtal'ın yaygın kanaate göre, h.19/ m. 640 yılında doğduğu, h. 92/ m. 710 yılında da öldüğü tahmin edilmektedir.

İbn Abdürrabbih, “el-‘İkdü'l-ferîd” isimli eserinde “el-Ahtal'ın Ömer b. Abdülaziz dönemine kadar yaşadığını” söylemiştir. Bu keyfiyet, o halifenin cülûsundan evvel söylenen şiirlerden dolayı hataya düşülmüş olmaktan ileri gelmektedir. Eğer biz doğumunu m. 640 senesi olarak tespitite haklıysak, el-Ahtal'ın yaşının yetmiş baliğ ve şairlik mesleğinin de kırk sene devam etmiş olması lâzım gelir.⁵⁵⁶

Bağdâdî, “Hizânetü'l-edeb” isimli eserinde Ensar'ı hicvetmesi sebebiyle el-Ahtal'a beddua etmiştir.⁵⁵⁷

⁵⁵⁶ Lammens, “Al-Ahtal” *MEB İslâm Ansiklopedisi*, 1: 228. Yezidî, *Şiru'l-Ahtal*, 372.

⁵⁵⁷ Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, 1: 461. Kullandığım kaynaklarda el-Ahtal'a lanet ifadelerine sadece bura da rastladım.

II. BÖLÜM

KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ VE DİVANI

1. ŞARABA DÜŞKÜNLÜĞÜ

1.1. Câhiliye Dönemi'nde Şarap

İslâm öncesi Arap toplumunda biraz da içtimaî ve iktisadî şartların, zevk ve eğlenceye düşkünlüğün bir uzantısı olarak yaygın bir içki tüketim ve ticaretinin olduğu, içkinin diğer birkaç unsurla birlikte Arap şiir ve edebiyatının ana temalarından birini teşkil ettiği; içki üretimi, içki türleri ve içki meclisleriyle ilgili zengin bir kültür ve geleneğin bulunduğu bilinmektedir.⁵⁵⁸

Araplar arasında şarap hurmadan, yaş ve kuru üzümünden, mısır, bakliyat ve bal dâhil birçok gıda maddesinden üretiliyordu. (Buhârî, “Eşribe”, 2-3)

Câhiliye Arabı eğlenceye o kadar düşküdü ki, bu uğurda gerek kazandığı malları gerekse babasından kalan mirası harcamakta tereddüt göstermez, bununla övünürdü. Lebîd, içki meclislerindeki stokları tüketmek ve yüksek bedeller ödeyerek içki satın almakla övünürdü. Hayatın üç önemli zevki olduğunu söyleyen Tarafe, içki içmeyi, savaşmayı, kadınlarla vakit geçirmeyi sıralayarak aslında Câhiliye Dönemi'ndeki bir Arab'ın ortalama hayat felsefesini ve eğlence kültürünün temel tezahürlerini ortaya koymaktadır. Cahiliye Arab'ın en büyük eğlence kaynağı olarak gördüğü içki meclisleri gece başlar sabaha kadar sürerdi.⁵⁵⁹

Câhiliye toplumunun içkiye bakışını şüphesiz en güzel Câhiliye şairleri tasvir eder, diğer insanlar gibi şairler de şarap içmekle övünür, bu duygularını şiirlerinde dile getirirlerdi. Bir insanın gerek kendisinin içmesi gerekse babasının veya dedesinin misafirlerine ve âlem arkadaşlarına pahalı şarap ikram etmesi övünülecek, gurur duyulacak bir meziyet ve itibar vesilesiydi.⁵⁶⁰

⁵⁵⁸ Mustafa Baktır, “İçki”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21: 458.

⁵⁵⁹ Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumunu*, 71-72.

⁵⁶⁰ Apak, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumunu*, 126.

İçkinin zararlarını dile getirmek için bir Arap atasözünde: “Erkekleri iki kırmızı; et ve şarap helak eder.” denilmiştir.⁵⁶¹

Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şairi Hassân b. Sâbit Câhiliye Dönemi’nde içkiden aldığı hazzı inşâd ettiği şiirinde dile getirmiştir:

وَأَسْدًا مَا يُنْهِنُهَا اللَّقَاءُ⁵⁶² وَنَشْرُهَا فَتَتْرُكُنَا مُلُوكًا

“Şarap içiyoruz ve bizim şarapla buluşmamızı engelleyecek her şeyi ortadan kaldırıyoruz. Şarap, bizi krallar ve aslanlar gibi yapıyor.”

1.2. Sadru'l İslâm Dönemi’nde İçki

Neredeyse insanlık tarihi kadar uzun bir geçmişi bulunan ve hemen hemen bütün dönem ve toplumlarda görülen içki alışkanlığı, Kur’an’ın nazil olduğu sıra da Hicaz-Arap toplumunda da büyük ölçüde yaygın olduğundan İslâm, içkiyi haram kılarken diğer birçok hükümde olduğu gibi ikna edici ve tadrîcî bir metot takip etmiş, belli safhalardan sonra kesin yasaklama getirmiştir.⁵⁶³

1.3. Emevî Dönemi’nde İçki

Emevî Dönemi’nde şarap meclislerinin, içki âlemleri’nin oldukça yaygınlaşmasının çeşitli sebepleri vardır:

1. Toplumsal Sebepler: İslâm davetinin peşi sıra Araplar yarımadadan çıkıp fetihlere başlayarak Fars ve Rum imparatorluklarını yıktılar. O iki imparatorluğun birçok malını aldılar ve bu mallarla müreffeh bir hayat sürdürdüler. Bununla beraber iki imparatorluğun örf ve adetlerinden de etkilendiler. Müreffeh hayatla beraber müzik ve içki âleminde ileri gittiler. Din yasaklamasına rağmen müziği ve içki içmeyi kabul ettiler.⁵⁶⁴ İnsanlar; istedikleri gibi konuşacakları, kendilerini ispat edecekleri, kendi kişiliklerini ortaya koyacakları, düşündüklerini serbestçe ifade edecekleri yerler olan meyhaneleri tercih etmişlerdi. Emevî Asrı’nda her şairin kayıtlı olduğu iki meyhanesi vardı. Hânedan üyelerinin bazıları, kendi siyasetlerine hizmet ettirmek

⁵⁶¹ İbn Manzûr, “حمر”, *Lisânu'l-Arab*, 4: 408.

⁵⁶² *Divân-ü Hassân b. Sâbit*, Thk. Velîd Arafât, 2. Baskı (Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1414/1914), 19.

⁵⁶³ Baktır, “İçki”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 21: 459.

⁵⁶⁴ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şiirih*, 361.

ve yönetimdeki çıkarlarını koruyabilmek için şarap meclislerini canlandırmaya çalışmışlardır. Bazı halifeler, eğlenceye, aşırı harcamaya, lükse, şarap içmeye ve müziğe yönelmiştir. Bunları bazı valiler de taklit edip onlara uymuştu. Birçok kişi de kendisini hür hissettiği dünya hayatının nimetlerinden faydalanmak düşüncesiyle, bazıları da içki âlemini keşfetmek için meyhanelere yönelmişlerdir.⁵⁶⁵ Bir de yönetimde bulunan bazı yöneticilerin içki âlemine düşkünlükleri, inşâd ettikleri şiirlerde şarap tasviri yapmaları özellikle de sarayda içki âlemleri ve meclisleri düzenlemeleri de içki kullanımının yaygınlaşmasında etkin bir faktör olmuştur.

Emevî Halifesi Velîd b. Yezîd'in Şam'da yayımlanan ve 127 parça şiirden (550 beyit) oluşan divanındaki şiirlerinin büyük bir kısmını şarap tasviri oluşturur. Onun şarap içmeyi emrettiği, kendisinin de şarap içtiği ve içkili iken söylediği şiirleri zilzurna sarhoş bir vaziyette şarkıcıların ağızlarından dinlediği söylenir. Onun şarap şiirleri, Adî b. Zeyd (ö. 600) ve el-A'sâ'nın şiirleri gibi kasidenin bir bölümünde veya giriş kısmında yer alan beyitler olmayıp anlam birliğine sahip bazı parçalar halinde kendini gösterir. Velîd'e göre şarap hayatın neşesi ve nimetidir. Şarap yangın yürekleri sakinleştirir, üzüntüleri de sevince dönüştürürdü.⁵⁶⁶

2. Siyasi Sebepler: Emevî siyasetçileri, otoritelerini destekleme fonksiyonunu yerine getirmesi, sahip oldukları makamları pekiştirmek, halkı (oralara) teşvik edip devlet işlerinden uzaklaştırmak için şarap meclislerinin ortaya çıkıp çoğalmasına yardım etti. Benî Ümeyye Halifeleri'nin bazıları saraylarında şarap içen ilk öncülerdi.⁵⁶⁷ Emevîler Dönemi'nde şiirlerinde şarap tasviri işleyen şairler arasında Şam'da bizzat Emevî Halifesi olan Yezîd b. Muâviye'yle Velîd b. Yezîd b. Abdümelik ve saray şairi Hristiyan el-Ahtal'ın olmasını görüyoruz.⁵⁶⁸

3. Dinin Bazı Hükümlerinde Tolerans: Emevî Dönemi'nde bazı Benî Ümeyye Halifeleri "özellikle Süfyânîler" krallıklarını sağlamlaştırmak, insanları

⁵⁶⁵ Muhammed Adnân Baytar, *Mecâlisü'l-Hamr Fî Şiri'l-Emevî*, Tishreen University Latakia (1429/2008): 10.

⁵⁶⁶ Demirayak, "Rindane Tarz Olarak Adlandırılan Türün Arap Edebiyatında Ortaya Çıkışı", *Doğu Esintileri: İnanoloji, Fars Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 5 (2016): 99

⁵⁶⁷ Baytar, *Mecâlisü'l-Hamr Fî Şiri'l-Emevî*, 10.

⁵⁶⁸ Demirayak, *Arap Edebiyat Tarihi- III*: 113.

yönetimden uzaklaştırmak için şeriatın hükümlerine uymayıp kendilerini şeriatın yerine koydular ve dinle devlet işlerini birbirinden ayırdılar.⁵⁶⁹

1.4. Hamriyyât

Bağımsız şarap ve iştret kasideleri demek olan “Hamriyyât’ın” hicri II. asrın ikinci yarısında Ebû Nüvâs’ın (ö. 198/ 813?) öncülüğünde başladığı söylenmiştir.⁵⁷⁰ Klasik İslâm-Şark Edebiyatında şarabın ve şarap eğlencelerinin (meclis) anlatıldığı eserler genel olarak “Hamriyyât” başlığı altında değerlendirilmektedir.⁵⁷¹ Kudâme b. Ca’fer (ö. 337/948), bütün şiir nevilerini dört grupta toplar: Medih, hiciv, hikemî şiirler ve hoş vakit geçiren hafif şiirler (lahv). Kadın, şarap ve av şiirlerini hoş vakit geçiren hafif şiirler bölümünde toplamak mümkündür.⁵⁷²

Klasik Arap Şiirinin konuları arasında bulunan “hamriyyât” konulu şiirler, beyitler Câhiliye Dönemi’nde de bulunmaktaydı. Câhiliye şairlerinin birçoğu, şarap konulu şiirler yazmışlardır. Bunlar arasında Tarafe, A’şâ gibi şairleri sayabiliriz.⁵⁷³ Şarap içmenin aşırı şekilde yaygınlaşması Sadru’l İslâm’dan itibaren kendini gizleyen hamriyyât şiir türü, artık kendini göstererek özellikle hicrî ikinci asırdan itibaren divanlarda ayrı bir bölüm oluşturacak hacimde şarap şiirleri görülmeye başlanmıştır.⁵⁷⁴

1.4.1. Şiirlerinde Şarap Tasviri

el-Ahtal’ın içki müptelası, ayyaş olmasının altında yatan temel sebep özellikle kendi ailesinde üvey annesinden gördüğü olumsuzluklar, daha sonra da yaşadığı çevre ve gençliğinde edindiği arkadaşlarıdır. Bir de mensup olduğu Hristiyanlığın içki içmeyi mübah görmesini de buna eklersek el-Ahtal’ın şarap sultanı olması gayet normaldir. Cerîr’e, el-Ahtal hakkında ne dersin? diye

⁵⁶⁹ Baytar, *Mecâlisü’l-Hamr Fi Şiri’l-Emevî*, 16.

⁵⁷⁰ Durmuş, *İslâm Öncesi Araplarda Dil ve Edebiyat*, 223.

⁵⁷¹ Rıdvan Canım, *Türk Edebiyatında Sâkinâmeler ve İşretnâme*, 1. Baskı (Ankara: Akçağ Yayınları, 1988), 20.

⁵⁷² Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 81.

⁵⁷³ Dayf, *Târîhu’l-edebi’l-Arabî*, 1: 355.

⁵⁷⁴ Canım, *Türk Edebiyatında Sâkinâmeler ve İşretnâme*, 25.

sorulduğunda: “Bizim en cesurumuz ve kırmızı deve ile şarabı en iyi vasfedenimizdir.” demiştir.⁵⁷⁵

Şarap aklını ve bedenini hastalandırdıktan sonra dengesini bozdu. Bocalamaya başladı ve değişken oldu. Kabilevî çekişmeler arasında siyasi fikir seçmede aciz kaldı. Yezîd’in ve Abdülmelik’in himayesi olmasaydı şarap, kendisini helake sürükleyecekti. İnsanlara aptallık, kabalık, boşboğazlık yapmış, büyüklere dil uzatmış, mevki sahibi kişileri küçük görmüş ve Arab’ın ileri gelenlerine karşı haddini aşmıştır. Olumsuz özelliklerinin yansımasını Kâ’b ile olan hicivleşmelerinde ve Ensar’a dil uzatmasında açıkça görebiliriz.⁵⁷⁶

el-Ahtal, şarap konusunda müstakil bir şiir inşâd etmemiştir. Şarap konusunda en önemli şiirlerini medih kasidelerinin içinde yer vermiştir. Çoğu zaman sevdiğinden ayrıldığında hissettiği sıkıntıya şarabı vasfederek başlayan şiirler inşâd ederek çare aramıştır.⁵⁷⁷

el-Ahtal ayyaştı, şarap bağımlısıydı ve şarap içmeye karşı sabrı yoktu. Şaraba olan tutkusundan şiirlerinde şarap konusunu sıkça kullanmıştır. Ancak Sadru’l İslâm Dönemi şairleri şarabı vasfetmede Câhiliye Dönemi şairlerinin durduğu yerde durmadılar ve şarap şiiri inşâd etmekten de uzak durdular. Ancak el-Ahtal, şarap şiirinde Câhiliye Dönemi’nde duymadığımız sözleri şiirinde kullanmıştır. İlk defa sarhoşluğu vasfetmede, şarabın mideye akışını ve meydana getirdiği değişimi betimlemede farklılaşıp ustalaşmış ve meyhane sokaklarını siyah cariyeden olma adamlara benzetmiştir.⁵⁷⁸

el-Ahtal, Emevî Dönemi’nde belki de şarap şiiri inşâd eden şairler arasında ilklerdendi.⁵⁷⁹ Diğer şairler arasında sivrilip dikkat çekerek siyaset ve nekâiz meydanına girmişti. Hamriyyâtla ihtişamını yenilerken şöhret ve yıldız olma şansını da eklemiştir. el-Ahtal, Hristiyan olmasından dolayı İslâm’ın Müslümanlar’a koymuş olduğu kısıtlamaların sınırını da aşmıştır. Şarabı ve şarap bağımlısı olduğunu zikretmiş, sansür ve ceza alma korkusu olmadan şarap alışkanlığıyla da övünmüştür.

⁵⁷⁵ el-Esmer, *Divânü ’l-Ahtal*, 500.

⁵⁷⁶ Tuleymât, Eskar, *eş-Suarâü fi ’l- Asrı ’l-Emevî*, 107.

⁵⁷⁷ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih*, 361.

⁵⁷⁸ Bustânî, *Udebâü ’l Arab Fî-l Câhiliyye ve Sadrı ’l İslâm*, 401.

⁵⁷⁹ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih*, 362.

Hatta şiir inşâd ederken Hristiyanlıktan yardım almıştır.⁵⁸⁰ Şarabı vasfetmesi en büyük özelliğiydi ve şarabı vasfetmesiyle de diğer şairlere üstünlük sağlamıştır. Dikkatle huşu içinde şarabın kokusunu, tadını, ruha ve nefse etkisini, içeni tahrir etmesini, sarhoşluğu, sarhoşların cömertliğini ve işret meclislerini detaylı olarak vasfetmiştir.⁵⁸¹

Şarap, el-Ahtal'ın yaşamının ve şahsiyetinin her yönünü renklendirmiştir. Meyhane çocuğu olması, el-Ahtal'ın şahsiyetinin anahtarıdır. Yine meyhane çocuğu olması, şahsiyetinin, ahlâkının, yaşayışının ve konumunun sırlarını ortaya çıkarmıştır. el-Ahtal, sadece şarap bağımlısı değil aynı zamanda şaraba âşık ve kara sevdalıdır. O, dünyada şaraba denk ve eşdeğer, şarapla yarışacak hiçbir şey görmemiştir.⁵⁸²

el-Ahtal, birgün Abdülmelik'in huzuruna girer. Abdülmelik, el-Ahtal'a: “Gel bakalım, bana sarhoşluktan haber ver!” dediğinde el-Ahtal da: “Evveli acı, sonu sarhoşluktur.” cevabını verdikten sonra: “Ancak o ikisi arasında öyle bir dem vardır ki onu sana anlatmam benim için mümkün değildir, imkânsızdır.” der. Abdülmelik: “O dem nasıldır?” diye sorunca el-Ahtal da: “Benim için çarığının bağı, Emîrül-Mü'minîn'in, “şahsınızın” krallığından daha fazla itibarlıdır.” cevabını verdikten sonra ezbere şu şiirini okur: (Tavîl)

إذا ما نَدَيْمِي عَلَّيْ، ثُمَّ عَلَّيْ ثَلَاثَ زُجَاجَاتٍ، لَهُنَّ هَدَيْرُ
خَرَجْتُ، أَجْرُ الدَّيْلِ زَهْوًا كَأَنِّي عَلَيْكَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَمِيرُ⁵⁸³

“Can dostum bana kadeh üstüne kadeh şarap ikram ettiği vakit, köpük köpük üç kadeh,

Arkamdan sürüyerek elbisemi çıkarır giderim. Âdeta sizin emirinizmişim gibi Emîrül-Mü'minîn.”⁵⁸⁴

Abdülmelik bu şiiri dinleyince gülmeye başlamıştır.⁵⁸⁵

⁵⁸⁰ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 121.

⁵⁸¹ Merdum Bek, “el-Ahtal” *el-Mecelle el-Mecmau'l Âlemi'l Arabî*, 189.

⁵⁸² Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 115.

⁵⁸³ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 537. Yezidî, *Şiru'l-Ahtal*, 154.

⁵⁸⁴ Süyûtî, *Tarihu'l Hulefâ*, 364.

el-Ahtal, bir gün Abdülmelik'in huzuruna girdi, onunla sohbet etti ve halifeye kendi şiirlerinden okudu. Abdülmelik, el-Ahtal'ın okuduğu şiirleri beğendi. Ona: "Müslüman ol, kurtul." dedi. el-Ahtal da cevaben: "Evet, Müminlerin Emîri! Bana şarabı helal sayar, beni hac yapmakla sorumlu tutmaz, Ramazan ayı orucunu tutmamı istemezsen Müslüman olurum." cevabını verdi. Bunun üzerine Abdülmelik: "Eğer Müslüman olup dinin şiârlarından birini eksik yaparsan senin boynunu vururum." dediğinde de: "Beni Ramazan orucundan muaf tut." dedi. el-Ahtal'ın verdiği cevaptan sonra Abdülmelik: "Bunu yapmam mümkün değildir." karşılığını verir. el-Ahtal da Abdülmelik'in isteğini ustalıkla geri çevirir kıvrak zekâsıyla bu teklife şakayla cevap vererek halifenin isteğini reddeder.

Diğer bir rivâyette de Abdülmelik: "Müslüman olursan sana hediye olarak iki bin dirhem veririm hatta bu hediye miktarını on bin dirheme kadar çıkabilirim." dedikten sonra "Şarap nasıldır?" diye el-Ahtal'a sorar. Bunun üzerine el-Ahtal da: "Ne yapacaksın onun evveli acı, sonu sarhoşluktur." cevabını verir. Daha sonra: "Ah keşke bu soruyu bana hiç sormasaydın." dedikten sonra sözüne şöyle devam eder: "Bu ikisi arasındaki mesafe ancak senin hüküm sürdüğü Fırat Nehri'nin bir avuç suyundan kale gibidir." cevabını verir.⁵⁸⁶ Abdülmelik, bu cevaba gülümseyince, el-Ahtal, şu şiirini okumaya başlar: (Vâfir)

وَأَسْتُ بِأَكْلِ لَحْمِ الْأَضَاحِي	لَسْتُ بِصَائِمٍ رَمَضَانَ طَوْعاً
إِلَى بَطْحَاءِ مَكَّةَ لِلنَّجَاحِ	وَأَسْتُ بِرَاجِرٍ عَنَّا بِكُورِ
لَدَى الْإِصْبَاحِ حَيٍّ عَلَى الْفَلَاحِ	وَأَسْتُ بِقَائِمٍ كَالْعَيْرِ يَدْعُو
وَأَسْجُدُ عِنْدَ مُنْبَلَجِ الصَّبَّاحِ ⁵⁸⁷	وَأَكْتِي سَأَشْرُجُهَا شَمُولاً

"Gönül rızasıyla Ramazan orucu tutacak değilim., Kurban eti de yiyecek değilim.

Evde kalmış bakire kızı Mekke'nin geniş vadilerinde elde etmek için kendime engel de olacak değilim.

⁵⁸⁵ Zehebi, *Târihu'l-İslâm*, 286.

⁵⁸⁶ Bustânî, *Udebâü'l Arab Fi'l Câhiliyye ve Sadrı'l İslâm*, 294.

⁵⁸⁷ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 491-492. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 154.

Sabaha yakın "Hayyeale'l-feleh" (haydi namaza) diye namaza davet eden için de kalkacak değilim.

Ancak ben! Daima soğuk şarap içeceğim. Ve sabah güneş doğarken de secde edeceğim."⁵⁸⁸

el-Ahtal, burada özellikle oruç ibadetini zikretmiştir. Çünkü oruç tutması, şarapla arasındaki en büyük engeldi. Oruç, kendiyi şarap arasına girecek kendini şarap içme zevkinden mahrum edecekti. Burada el-Ahtal, Hristiyanlık inancına sığındı. Hristiyanlık, kendisinin şarap içmesine engel teşkil etmiyordu. Aksine kendi dinine göre şarap içmek helaldi.⁵⁸⁹

el-Ahtal Kûfe'ye geldiğinde, Kabîsa b. Vâlık'ın yanına yerleşir. Mütevekkil b. Abdullah el-Leysî kendi kavminden bir adama: "Beni el-Ahtal'a götür. Onun şiirlerini dinlemek istiyorum." demişti. Bunun üzerine el-Ahtal'ın yanına gelirler: "Ey Ebû Mâlik bize şiir okur musun!" derler. Ebû Mâlik: "Bugün canım sıkkın, bitkinim." karşılığını verir. Mütevekkil, Ebû Mâlik'e: "Ey adam, bize şiir oku. Allaha yemin ederim ki, eğer bize şiirlerinden okumazsan senin şiirinin dengini ya da şiirinden daha iyisini sana okurum!" dediğinde Ebû Mâlik: "Sen kimsin?" diye sorar. O da: "Ben Mütevekkil." cevabını verince Ebû Mâlik: "Bana kendi şiirlerinden oku." dediğinde el-Ahtal, kendi kendine: "Nedir bu başıma gelen?" der. Mütevekkil de Ebû Mâlik'e şiir okumaya başlar. Okuduğu şiirin ilk beyti şöyledir:

لِلْعَانِيَاتِ بَدِي الْمِحَازِ رُسُومٌ فَبِطْنِ مَكَّةَ ، عَهْدَهُنَّ قَدِيمٌ

"Güzel kadınların Zülmecâz"⁵⁹⁰ da izleri vardır. Mekkelilerin verdikleri söz eskidir."

Şiir okumaya başka şiirinin ilk beytiyle devam eder:

وَالْقَوْلُ مِثْلُ مَوَاقِعِ النَّبْلِ الشَّعْرُ لُبُّ الْمَرْءِ يَعْرُضُهُ

"Söz asaletin merkezi gibidir. Şiir ise kişinin sergilediği aklıdır."

⁵⁸⁸ Kerahet vaktinde secdeye varırım.

⁵⁸⁹ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 121.

⁵⁹⁰ Zü'lmeçâz, Hüzeyl Kabilesinin büyük çarşısının ismidir. Zülmecâz Arap şiirlerinde özellikle de Hüzeyl Kabilesine mensup şairler şiirlerinde çokca zikretmişlerdir. Saîd el-Efgânî, *Esvâku'l-Arab fi'l-Câhiliyyeti ve'l-İslam*, 4. Baskı (Kuveyt: Dâru'l-arûbe, 1413/1993), 347.

Son olarak diğerk bir Şiirinin ilk beytiyle Şiir okumayı bitirir:

إِنَّا مَعَشَرَ خُلِقْنَا صُدُورًا مَنْ يُسَوِّي الصُّدُورَ بِالْأَذْنَابِ؟

“Biz Şairler, lider olarak yaratılan topluluğuz. Kuyruk olanlardan lider olana kim eşit olabilir?”

el-Ahtal, Mütevekkil’in okuduğuş Şiirleri dinledikten sonra kendi kendine: “Nedir bu başıma gelen! Ey Mütevekkil, eğer karnında Şarap havlarsa sen insanların en iyi Şairi olabilirsin!” der.⁵⁹¹

el-Ahtal, dört kadeh Şarabı içtikten sonra Abdülmelik’in huzuruna girerek sarhoş kafayla Emevî Hânedanı’nın Şairi olarak ilan edildiğı “حَفُّ الْقَطِّينِ” kasidesinden Şiir okur.⁵⁹²

Yine el-Ahtal, Abdülmelik’in huzuruna sarhoş ne dediğini bilmez bir halde girince ona: “Bu halin ne?” diye sorar o da Őuş Şiirini okumaya başlar:

إِذَا شَرِبَ الْقَتَى مِنْهَا ثَلَاثًا بَعِيرِ الْمَاءِ حَاوَلَ أَنْ يَطُولًا

مَشَى قُرْشِيَّةً لَا عَيْبَ فِيهَا وَأَرْخَى مِنْ مَازِرِهِ الْفُضُولًا⁵⁹³

“Sabah gün ağarana kadar genç, sek Şaraptan üç kadeh içerse güçlü olduğunu zannetmeye başlar.

Genç, Şarap içince Kureyşliler gibi kibirle yürüdü bunda da Şüphe yoktur, üzerindeki elbisesini de gereksiz yere uzattı.”⁵⁹⁴

Abdülmelik, soğuk birgünde sarayının dışında sabahlamıştı. Sarayının dışındaki halini de el-Ahtal’ın Őuş Şiirini okuyarak ifade etmiştir:

إِذَا اصْطَبَحَ الْقَتَى مِنْهَا ثَلَاثًا بَعِيرِ الْمَاءِ حَاوَلَ أَنْ يَطُولًا

مَشَى قُرْشِيَّةً لَا شَكَّ فِيهَا وَأَرْخَى مِنْ مَازِرِهِ الْفُضُولًا⁵⁹⁵

⁵⁹¹ İsfahânî, *Egânî*, 12: 187-188.

⁵⁹² İsfahânî, *Egânî*, 8: 426-427.

⁵⁹³ İsfahânî, *Egânî*, 8:442. Tahsin Muhammed Hâc Mesû'd Ebû Deyyâk, *Suretü Abdülmelik b. Mervân İnde Şuarâu el-Asrı el-Emeviyyi*, 1. Baskı (Mekke: Dâr Hâlid, 2018), 242. Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 560. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 508.

⁵⁹⁴ Kendisiyle övünüp kibirlenmek için geniş elbiseler giyinmişti.

“Sabah gün ağarana kadar genç, sek şaraptan üç kadeh içerse güçlü olduğunu
zannetmeye başlar,

*Genç, sek şarabı içtiğinde kibir ve gururla yürüdü bunda da şüphe yoktur, üzerindeki
elbiselerini de gerksiz yere uzattı.”*

Abdülmelik bu şiiri okuduktan sonra: “Sanki ben bu saatte Şam’ın meyhanelerinin birinde izarına bürünmüş, sırtını güneşe vermiş yatarken görüyorum el-Ahtal’ı.” dedi. Daha sonra bir adamını oraya göndererek el-Ahtal’ı yanına getirmesini istedi. O da el-Ahtal’ın yanına gittiğinde onu aynen Abdülmelik’in tarif ettiği gibi buldu.⁵⁹⁶

el-Ahtal, şarabın cazibesine her zaman kapılır hatta insanlar onunla cadde ve sokaklarda yalpalayıp nara atarken karşılaşırdı. Bu konuyla ilgili olarak şu olay rivâyet edilmiştir: Benî Ümeyye’nin yöneticilerinin yanına ziyaret için gelmişim. Bir köyden geçerken ayakta küçük abdestini yapan, sarhoşluktan sağa sola yalpalayan bir adam gördüm ve ona yolu sordum: “Önünde.” dedi. Sonra bana yetişerek: “Geriye dön karşında meyhane, gir.” dedi. Meyhaneye girip bir masaya oturduğumda o da yanıma oturdu ve masasının üzerinde bulunanların üzerindeki örtüyü kaldırıp açtı. Sonra da ekmek selesini kendine doğru çekti, ekmek selesinden çörek ve ince kıyılmış et çıkardı ve kadehime şarap dök dedi. Ben ona şarap ikram ettim o da bana şarap ikram etti. Anladım ki o Ebû Mâlik’ti. Şarabı içtikten sonra bana: “Şiir bilgin nasıldır?” dedi. Ben de ona cevaben: “Kafiyeleri bilirim.” dediğimde bana, kendi şiirlerinden birisinin ilk beytini okumaya başladı: (Kâmil)

صَرَمَتْ أَمَامَهُ حَبْلَهَا، وَرَعَوْمٌ، وَبَدَا الْمُجَمَّحُ، مِنْهُمَا، الْمَكْشُومُ⁵⁹⁷

“Saîd b. İyâs’ın iki kızı Ümâme ve Raûm⁵⁹⁸ ile olan sevgi bağım koptu. Göğüslerinde
gizledikleri nefretleri ortaya çıktı.”⁵⁹⁹

Daha sonra da şiirinin şu mısrasını okudu:

⁵⁹⁵ İsfahânî, *Egânî*, 8: 423.

⁵⁹⁶ Ebû'l-Feth, *Meâhidü't-tensîs alâ şevâhidi't-Telhîs*, 1: 228.

⁵⁹⁷ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 270. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 82.

⁵⁹⁸ Saîd b. İyâs’ın iki kızının ismidir.

⁵⁹⁹ Bu kaside Cumey b. el-Kelbî ve Benî Âmir b. Avf b. Kelbî Kabileleri’nden birisini hicvetmek içindir. İsfahânî, bu kasideyle el-Ahtal’ın Haccac b. Yusuf’u methettiğini zannetti. Oğluyla bu kasideyi Haccac’a gönderdi. Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 270.

نَفَحْتُ فَأَدْرَكَ رِيحَهَا الْمَكْرُومُ

حَتَّى إِذَا أَخَذَ الرَّجَاجُ أَكْفَانَا

“Şarap kadehlerini avuçlarımızın içine aldığımızda şarabın kokusu ortalığa yayıldı.
Nezle olan kişiye bile onun kokusu ulaştı.”

Şiirin bu mısrasını okuduktan sonra “Sen, kendinde şiir yeteneği olduğunu mu zannediyorsun?” dedi. Ben de “Evet zannediyorum.” dedim. Ben de evet: “Sen, bu şiiri A’şâ’dan intihal ettin.” dediğim de el-Ahtal: “A’şâ’nın beyti nedir?” dedi. Ben de A’şâ’nın şiirinden su mısrayı el-Ahtal’a okudum: (Kâmil)

مِنْ خَمْرٍ عَائَةٌ فَذُ أَتَى لِحْدَمَتِهَا حَوْلُ تَفْضُ عُمَامَةَ الْمَرْكُومِ

“Âne’de yapılan şarap bize ikram edilmek üzere getirildi. Şarabın kokusu nezle olan Umâme’ye kadar ulaştı.”

el-Ahtal, okuduğum şiiri dinledikten sonra bana: “Sende şiir yeteneği var.” dedi. Süleyman’a kadar hem yürüdük hem de sohbet ettik.⁶⁰⁰

Kays b. Sağlebe ve Benî Tağlib Kabilesi’nden iki kişi Nemr b. Kâsıt’n yanında Aşâ ve el-Ahtal şarap ile ilgili beyitleri hakkında tartışmışlardı:

وَإِذَا تَعَاوَرَتِ الْأَكْفُفُ رُجَاجَهَا نَفَحَتْ فَنَالَ رِيَا حَهَا الْمَرْكُومُ

“Şarap kadehleri elden ele dolaştığında şarabın kokusu etrafa yayıldı. Hatta şarabın kokusu nezle olana kadar ulaştı.”

فَإِذَا تَعَاوَرَتِ الْأَكْفُفُ حِتَامَهَا نَفَحَتْ فَشَمَّ رِيَا حَهَا الْمَرْكُومُ

“Şarap kadehleri elden ele dolaştığında şarabın kokusu etrafa yayıldı. Nezle olan şarabın kokusunu kokladığında onu bile etkiledi.”

Nemr: “Allah’a yemin olsun ki iki beyit birbirine eşit değildir. el-Ahtal, şarabın kokusu nezle olan kişiye bile ulaştı derken Aşâ da, nezle olan şarabın kokusunu yavaş yavaş içine çektiğini kastetti.” demiştir.⁶⁰¹

Şarabın el-Ahtal’ın cesaretinde, üstün özellikli ve yenilikçi olmasında olumlu katkıları olduğu gibi sıkıntılarla karşı karşıya kalmasında ve eleştirilmesinde de olumsuz etkileri olmuştur.⁶⁰²

⁶⁰⁰ Merzübânî, *Müveşşah*, 171-172.

⁶⁰¹ Merzübânî, *Müveşşah*, 171-172.

el-Ahtal, Bişr b. Mervân'ın huzuruna girdiğinde Râî en-Nümeyrî de (ö.97/716) Mervân'ın huzurundaydı. Bişr: “Sen mi yoksa bu mu en mükemmel şairdir?” sorusunu el-Ahtal'a yöneltince el-Ahtal da: “Ben, ondan hem daha cömertim hem de daha iyi şairim.” karşılığını verdi. Bişr, Râî için: “Buna ne dersin?” dedi”. Râî de: “Benden daha üstün şair olması ümit edilir. Cömertliğine gelince eğer anaları veliaht gibi (sizin gibi) birini dünyaya getirdiyse “evet” o, benden daha cömerttir.” dedi. el-Ahtal, Bişr b. Mervân'ın huzurundan çıktığında bir kişi: “Ben senden daha cömertim.” sözüne “Veliaht ne dedi?” sorusunu sorunca el-Ahtal da: “Vay başıma gelene!” “Keşke Ebâ Nastûs bana üç kadeh daha şarap içirseydi, Allah'a yemin ederim ki ondan daha zeki olurum.” cevabını vermiştir.⁶⁰³

el-Ahtal, saf ve yıllanmış güzel şarabı sabah içmeye başlamakla övünürdü. Meyhane sahipleri dünyanın çeşitli yerlerini saf, yıllanmış, kaliteli ve güzel şarab satın almak için birbirleriyle yarışarak dünyanın çeşitli yerlerini dolaşırlardı. Sonra da topladıkları şarapları el-Ahtal'a getirirlerdi. Sakiler, ağzı örtülü testiden şarap kadehini doldurmak için onun etrafında dolaşmaya başlarlar, şarabın cezbeden kokusu etrafa yayılmaya başladığında da kadehler elden ele dolaşırdı. Şarap, onların hepsini galeyana getirerek sara hastalığına yakalanmış gibi yaparken dilleri peltekleşirdi. el-Ahtal da şarap içen sarhoşun halini inşâd ettiği bir şiirinde şöyle betimler:⁶⁰⁴ (Kâmil)

صَهَابٌ، عَارِيَةُ الْقَدَى، خُرْطُومٌ	وَلَقَدْ ثُبَاكِرِي، عَلَى لَدَائِحَا،
فَكَأَنَّهَا جَرِي، مِنْ عَاتِقِ، حَدِيثِ عَلَيْهِ دِنَانُهُ،	
وَلَهَا، بَعَانَةُ وَالْفَرَاتِ، كُرُومٌ	بِمَا تَعَالَاهُ التَّجَارُ، غَرِيْبَةٌ،
إِبْرِيْثُهَا، بِرِقَاعِهَا، مَلْثُومٌ	وَتَظَلُّ تَنْصُفُنَا، بِهَا، قَرَوِيَّةٌ
مِنْ دَاءِ خَيْبَرٍ، أَوْ تَهَامَةَ، مُومٌ ⁶⁰⁵	وَكَأَنَّ شَارِبَهَا أَصَابَ لِسَانَهُ

⁶⁰² Tuleymât, Eskar, eş-Şuarûi fi 'l-Asri 'ul- Emevî, 106.

⁶⁰³ İsfahânî, Egânî, 8: 426.

⁶⁰⁴ Kabâve, el-Ahtalü 'l-Kebir, 120.

⁶⁰⁵ Sükkerî, Şiru 'l-Ahtal, 271-272. Yezidî, Şiru 'l-Ahtal, 84.

“İçinde tortu olmayan kırmızı saf şarabın⁶⁰⁶ tadına en önce ben baktım.
Büyük şarap fıçısının içindeki yıllanmış şaraba muhabbet besledim. Sanki o, uyuz
deveye sürülen katran gibidir.⁶⁰⁷

Tüccarlar, Fırat ve Ânete’de⁶⁰⁸ yetişen üzümlerden yapılan şarabı yüksek fiyata satın
aldı.

Köylü kadın, ağzını kumaşla örttüğü elindeki şarap testisinden şarap dağıtmaya
devam ediyor. Kadının iki yanağı şarap rengine dönmüş,

Sanki şarap içenin diline Hayber ya da Tihâme⁶⁰⁹ humması bulaşır.”⁶¹⁰

el-Ahtal, şarabı vasfetmede övünme dairesini genişleterek kendisine hoş
kokulu şarabı taşıyan devenin önünde durarak deveyi vasfederek şu şiirini okur:
(Kâmil)

وَمَوْقِعٍ، أَثْرُ السَّفَارِ بِحَطْمِهِ، مِنْ سُودِ عَمَّةَ، أَوْ بَنِي الْجَوَالِ

بِمَرِي الْجَلَّاحِ لَمَنْ كَبَاهُ، كَأَنَّهُ قُرْقُورٌ أَعْجَمَ، مِنْ تِجَّارِ أُوَالِ

بَكَرَتْ عَلَيَّ بِهِ التَّجَارُ، وَفَوْقَهُ أَحْمَالُ طَيِّبَةِ الرِّيَّاحِ، حَلَالِ⁶¹¹

“Tüyleri döküldüğünden sırtında beyaz iz olan⁶¹² bir ucu devenin burnundaki
hızmaya bağlı yulardan dolayı ağzı ve burnu öne doğru çıkmış Akka ve Benî el-
Cevvâl Kabilelerine ait siyah devenin,⁶¹³

Devenin iki yanındaki küçük çingirdaklar⁶¹⁴ çalmaya başladığında sanki o deve
Uvâl’in⁶¹⁵ Acem şarap tüccarlarının şaraplarını taşıdığı büyük gemi gibidir.

⁶⁰⁶ el-Ahtal, üzüm sıkılmadan önce damlayan şireden yapılan son derce saf şarabı içmekle
övünmüştür.

⁶⁰⁷ Şarap müptelalarının çok önem verdiği şaraptır. el-Esmer, *Divânü'l-Ahtal*, 431.

⁶⁰⁸ Ânete, Fırat kıyısında bir yer ismidir.

⁶⁰⁹ Hayber, Medine’ye yakın humma hastalığı ile meşhur bir yer ismidir. Tihâme, değişken havası ve
sıcağıyla meşhur bir yer ismidir.

⁶¹⁰ Dil peltikleşir ve kekeleyerek konuşmaya başlar.

⁶¹¹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 113. Yezidî, *Şiru'l-Ahtal*, 161.

⁶¹² Devenin hörgücüne yerleştirilen tahtadan yapılmış haznenin devenin sırtındaki tüyleri döküp
beyaz iz bırakması.

⁶¹³ el-Ahtal, siyah deveyi Akka ve Benî Cevvâl’in develerine benzeterek vasfetmiştir. Devenin
sırtının beyazlamasında yükünün ağır (şarap) olmasından dolayıdır. el-Esmer, *Divânü'l-Ahtal*, 148.

Genç develer, sırtında şarap tüccarlarının helal, kokusu güzel şaraplarını taşıyor.

Bütün yükü şarap fiçisi olan kervanının başına gelen felakete acı acı feryat eden el- Ahtal'ın nedimelerinden ve kervanın sahibi Ebû Semân için tek beyitlik mersiye inşâd etmiştir: (Tavîl)

لَتَبْكُ أَبَا سَمْعَانَ أَطَّاطَهُ الضُّحَى إِلَى الْكَرْمِ ، مِرْزَامٌ ، رِوَاءُ جِرَازِهَا⁶¹⁶

“Ebâ Sim ’ân, kuşluk vakti üzüm bağından içi şarap dolu küpleri meyhaneye taşıyan devesine acı acı feryat ederek ağladığı için.”

Şarap içen Arap, sarhoşluktan ve heyecandan aklını kaybeder, şarap kadehlerini tokuşturken de Allah'ın ismini zikreder: (Tavîl)

تَمْرٌ بِهَا الْأَيْدِي، سَنِيحاً وَبَارِحاً، وَتَوَضَّعَ بِ (اللَّهُمَّ حَيِّ)، وَتَحْمَلُ

تَوَقَّفُ أحياناً، فَيَفْصِلُ بَيْنَنَا غِنَاءُ مُعَنَّ، أَوْ شِوَاءُ مُرْعَبِ⁶¹⁷

“Eller kadehleri tokuşturmak için kaldırıldığında kadehi sağ taraftan kaldıranla kadehi sol taraftan kaldıranlar birbirlerine: “Sağlığına, şerefine” diyerek kadehlerini tokuştururlar.”⁶¹⁸

Şarkıcının şarkısını dinlemek ya da ızgarada kızartılmış eti yemek için bazen şarap içmeye ara verirler.”

el-Ahtal, nedimeleriyle beraber üç gün şarap içer sarhoş olur ve kendinden geçerdi. Ayıldıktan sonra etraflarındaki kişilerin kendilerini kınadıklarını görünce de yeniden hep beraber şarap içmeye başlardı. Sakiye, Merih gezegeninin kızılığına benzeyen şaraptan kendilerine getirmesini emrederlerdi. Saki, kadehe şarabı doldururken köpürür, köpük kaybolunca saflaşır ve hoş kokusu etrafa yayılırdı. Kadehler nedimler arasında: “Şerefine!” diyerek kaldırılır ve “Sağlığına!” diyerek tokuşturulurdu. Şarabın kokusunun en az olduğu hâl ölüm hâli, hoş kokusunun

⁶¹⁴ Devenin iki yanı küçük cingirdaklarla süslüdür. Deve boynunu sağa sola çevirdiğinde cingirdakların sesi duyulur. el-Esmer, *Divânü'l-Ahtal*, 148.

⁶¹⁵ Uvâl: Gemi inşasıyla meşhur Bahreyn de bir şehir ismidir.

⁶¹⁶ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebîr*, 118. Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 389. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 306.

⁶¹⁷ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 22. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 3-4.

⁶¹⁸ İçki kadehlerini tokuştururken birbirlerine “Allah, sağlık afiyet versin.” diyerek Allah'ın ismini anarlar.

zirvede olduğu hâlde yaşam olarak ifade edilirdi. el-Ahtal da şarabın saf halini inşâd ettiği şiirinde şu şekilde dile getirerek betimler: (Tavîl)

وَقُلْنَا لِسَاقِينَا: عَلَيْكَ، فَعُدَّ بِنَا
إِلَى مِثْلِهَا، بِالْأَمْسِ، فَالْعَوْدُ أَحْمَدُ
فَجَاءَ بِهَا كَأَمَّا فِي إِنْائِهِ
بِهَا، الْكَوْكَبُ الْمَرِيحُ، تَصْفُو، وَتُرِيدُ
تُفُوحِ بِمَاءٍ، يُشْبِهُ الطَّيْبَ طَبِئُهُ إِذَا
مَا تَعَاطَتْ كَأَسْهَاءَ، مِنْ يَدِ، يَدُ
تُمَيْثُ، وَتُحْيِي بَعْدَ مَوْتِ، وَمَوْتُهَا
لَذِيدٌ، وَحَيَاهَا أَلْدُ، وَأَمْجَدُ⁶¹⁹

“Bize şarap sunan sâki ’yemize: “Bize tekrar tekrar şarap getirmeye devam et ve taktirimizi kazan.” dedik.

Sanki kabın içinde bazen sararan bazen bulanık köpüğü Merih gezegeni gibi parıldıyan saf şarabı sâki, bize defalarca getirdi.

Şarap kadehleri elden ele dolaşırken, yayılan kokusu güzel kokuya benziyor,

Şarap içen öldükten sonra dirilir, şarap içenin ölümü hoş, ayılması daha hoştur.”

el-Ahtal, nedimeleriyle beraber şarabı yudumlarken saf şarabın gökteki yıldızlar gibi parladığını, şarap satın almak için cimrilik yapmadan malını harcadığını inşâd ettiği şiirinde dile getirir: (Vâfir)

وَمُتْرَعَةٍ، كَأَنَّ الْوَرْدَ فِيهَا
كَوَاكِبُ لَيْلَةٍ، فَقَدَتْ غَمَامًا
سَقَيْتُ بِهَا عُمَارَةَ أَوْ سَقَا
إِذَا مَا الْجَيْسُ عَنْ صَيْفِيهِ نَامَا⁶²⁰

Nedimemle içtiğim içi şarap dolu kadehte sanki bulutların perdelemediği parlayan yıldız var gibidir.

Nedimim Umâra ’ya şarap içirdim. Şarap ısmarlarken de cimrilik yapmadım. O da bana şarap ikram etti. Onun korkak iki misafiri, beni şaraba harcadığım paradan dolayı kınadı.”

⁶¹⁹ Sükkerî, Şiru ’l-Ahtal, 478. Yezîdî, Şiru ’l-Ahtal, 321-322.

⁶²⁰ Tirâd, Divânü ’l-Ahtal, 390.

el-Ahtal, Abdülmelik b. Mervân'ı methedince el-Ahtal'a Müslüman olmasını teklif etti. el-Ahtal da halifeye şiirinden okuduğu bir mısrayla cevap verdi:

و شَارِبٍ مُرِيحٍ بِالْكَأْسِ نَادِمِي لَا بِالْحَصُورِ وَلَا فِيهَا بِسَوَّارٍ⁶²¹

“Kadehle içilen sakinleştirici içecek, benim nedimimdir. Ne içkiye mahrumiyet ne de çabucak sarhoş olma vardır.”

Benî Tağlib'in azılı düşmanı Umeyr b. Hubâb savaşta öldürülmüş ve kellesi halifeye getirilmişti. Şarap sultanı, Halife'nin huzuruna girerek kendisine göre, kavminin kazandığı siyasi zafer sarhoşluğunun, saf şaraptan daha hoş olduğunu inşâd ettiği şiirinde dile getirmiştir: (Tavîl)

إِلَيْكَ، أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، نَسِيرُهَا تَخْبُ الْمَطَايَا، بِالْعَرَائِينِ، مِنْ بَكْرِ

بِرَاسِ امْرِئٍ، ذَلَّ سُلَيْمًا وَعَامِرًا، وَأَوْرَدَ قَيْسًا لُحْ ذِي حَدَبٍ، عَمْرٍ

فَأَسْرَيْنَ حَمْسًا، ثُمَّ أَصْبَحَنَ غَدَوَةً، يُخَبِّرُنَ أَحْبَارًا، أَلَدَّ مِنَ الْحَمْرِ⁶²²

“Müminlerin Emîri, Bekr'in kellesini⁶²³ ve ileri gelen ulularını esir ederek gece süratlice develerin sırtında sana Şam'a getirdik.

Umeyr b. Hubâb'ın kellesini ve Kays Aylân Kabilesi'ni yoldan çıkararak Süleym ve Âmir'i sana getirdik. Diğerleri de akıntısı fazla olan büyük denize atıldı.

Benî Tağlib'in atları, beş gün gece gündüz hiç durmadan yürüyerek sabahleyin Şam'a sana getirdi. Zafer haberi daha önceden zaten gelmişti. Bu sevinç, kaliteli şaraptan daha hoştur.”⁶²⁴

Şarap sultanı, meyhane çocuğu şarap içmekle övünürdü. Şaraba olan aşırı sevgisiyle aklına eseni yapar, söz dinlemez, her türlü kınama ve uyarılara kulağını tıkayıp duymazlıktan gelir, hangi şartta olursa olsun şarapla olan dostluğunda ısrar

⁶²¹ Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 153.

⁶²² Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 142-143. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 135.

⁶²³ Kays Aylân Kabilesi'nden bir oymak ismidir.

⁶²⁴ Tırâd, *Divânü'l-Ahtal*, 83-84.

ederdi. Çünkü şarap içmesi hayatı, şarap içmeyi terketmesi yokluğuydu. Şaraba olan kara sevdasını inşâd ettiği gazelde şöyle dile getirmiştir. (Tavîl)⁶²⁵

أَلَا، لَا تَلُومِينِي عَلَى الْحَمْرِ، عَادِلًا
وَلَا تُهْلِكِينِي، إِنَّ فِي الدَّهْرِ قَاتِلًا
ذَرِينِي، فَإِنَّ الْحَمْرَ مِنْ لَذَّةِ الْفَقَى،
وَلَوْ كُنْتُ مَوْعُولًا، عَلَيَّ، وَ وَاغْلًا
وَإِنِّي لَشَرَابِ الْحُمُورِ، مُعَدَّلٌ،
إِذَا هَرَّتِ الْكَأْسُ الْوَحَامَ، التَّنَابُلًا⁶²⁶

“Beni sakın şarap içtiğim için kınamayın, zaman beni yok etmeden şarap beni
yok edemez!

*Ben şarap içerken yanıma gelen davetsiz misafir, beni kendimle baş başa bırak! Ben,
davetsiz misafir olsam da fark etmez. Şarap, genç adamın neşesidir.*

*Şüphesiz ki şarap kadehi tokuşturulurken çıkan hoş sesi çirkin görsen de ben
edebimle şarap içen berduşun birisiyim.”⁶²⁷*

el-Ahtal, nedimeleriyle beraber şarap içer bilincini kaybeder kendinden geçerdi.
Kendinden geçtiği sarhoşluk halini de şu şiiriyle tarif ederdi: (Tavîl)

صَرِيحٌ مُدَامٍ، يَرْفَعُ الشَّرْبُ رَأْسَهُ،
لِيَحْيَا، وَقَدْ مَاتَتْ عِظَامٌ، وَمَفْصِلٌ
هُدَايِهِ أَحْيَانًا، وَحِينًا نُجْرُهُ،
وَمَا كَادَ، إِلَّا بِالْحُشَاشَةِ، يَعْقِلُ
إِذَا رَفَعُوا عَظْمًا تَحَامَلِ صَدْرُهُ،
وَآخِرُ، مِمَّا نَالَ مِنْهَا، مُحَبَّلًا⁶²⁸

“Hayatta saf şarabı içenlerin başlarını dik olur, kemik ve mafsalları ölse de,
Nedimleri bazen onu gönderirler bazen de onu çağırırlar. Ruh neredeyse ölecekti,
ayık kalan kısmı olmasaydı.

*İçtiği şaraptan bilincini kaybeder ve bütün uzuvları etkilenir, nedimleri kendinden
geçtiğinde ona karşı önyargılı olurlar.”*

el-Ahtal, şarap içmeyi bir süre terk ettikten sonra tekrar içmeye başlamasını
şu şiirinde dile getirir:

⁶²⁵ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 123.

⁶²⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 460.

⁶²⁷ el-Ahtal: “Edebi elden bırakmadan, naralar atmadan ayyaş olana kadar, oturup şarap içmeye devam edeceğim.” Tırâd, *Divânü'l-Ahtal*, 426.

⁶²⁸ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 20-21. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 2-3.

شَرِبْتُ، وَلَا قَانِي لِحِلِّ أَلْيَتِي قِطَاژ، تَرَوَى مِنْ فَلَسْطِينِ، مُثَقَّلًا
 عَلَيْهِ مِنَ الْمِعْزَى مُسْوُوكٌ، رَوِيَّةٌ مُمَلَّأَةٌ، يُعَلَى بِهَا، وَتُعَدَّلُ
 فَقُلْتُ: إصْبَحُونِي، لَا أَبَا لِأَيِّكُمْ وَمَا وَضَعُوا الْأَثْقَالَ، إِلَّا لِيَفْعَلُوا
 أَنَاخُوا، فَحَرُّوا شَاصِيَاتٍ، كَأَنَّهَا رِجَالٌ، مِنْ السُّودَانِ، لَمْ يَتَسَرَّبَلُوا
 وَجَاؤُوا بِبَيْسَانِيَّةٍ، هِيَ بَعْدَمَا يَغْلُ بِهَا السَّاقِي أَلْدُ، وَأَسْهَلُ⁶²⁹

“Şarap içmeyi bir süre bıraktıktan sonra sağ tarafıma döndüğümde Filistin’den tek sıra halinde yürüyerek şarap dolu kırbaları taşıyan develeri görmem yeniden şarap içmeme sebep oldu.⁶³⁰

Tek sıra halinde yürüyen develer, sırtlarında ve iki yanında düzenli olarak yerleştirilmiş şarap dolu büyük deri kırbalar taşıyordu.

Ey piç! Sabah içmek için bana şarap ikram edin dedim. Onlar da bana içmek için şarap ikram ettiler.

Develeri çöktürün ve develerin üzerindeki büyük şarap kırbalarını çözün! Şarap kırbaları çıplak Sudanlı zenciye benziyor,

Beysan’da⁶³¹ üretilen şaraptan sakî bana defalarca ikram etti. O da en lezzetli şaraptan defalarca içtiğinde sarhoş oldu.”

Arabın en mükemmel şairi el-Ahtal’ın sarhoşluğu vafettiği bu şiiri, en güzel şiirlerinden biri kabul edilirdi.⁶³²

el-Ahtal’ın şarap sultanı olarak şarabı vafetmesi, şahsiyetinin farklı yönlerinin oluşmasını etkilemiştir. Şarhoş olmasının etkisi el-Ahtal’ın siyasi, aklî ve dinî özelliklerinin değerlendirilmesinde mihenk taşı olmuştur.⁶³³

⁶²⁹ Sükkerî *Şiru’l-Ahtal*, 21-22

⁶³⁰ el-Ahtal, on gün şarap içmeyeceğine dair yemin etmişti. Diğer bir rivâyette ise, “Umeyr b. Hubâb öldürülene dek şarap içmeyeceğim.” demişti. Sükkerî *Şiru’l-Ahtal*, 21.

⁶³¹ Beysan, Ürdünde bir kasaba ismidir. Tırâd, *Divânü’l-Ahtal*, 154.

⁶³² İsfahânî, *Egânî*, 8: 422. Zeydân, *Tarihu Adâbi’l Lugati’l Arabiyye*, 306.

⁶³³ Kabâve, *el-Ahtalü’l-Kebir*, 130.

Biz de bu mihenk taşını esas alarak el-Ahtal'ın doğuştan sahip olduğu yetenekleri veya daha sonra çevresel nedenlerle yaşadığı olumlu ya da olumsuz olaylardan sonra ortaya çıkan karakterini ve şahsiyetini kısaca anlatmaya çalışacağız.

2. AHLAKÎ ÖZELLİKLERİ

2.1. el-Ahtal'ın Zekâsı ve Boşboğazlığı

el-Ahtal, sert çöl şartlarının yaşandığı bir çevrede doğup büyümüş, sosyal şartlar karakterinde kapsamlı ve kalıcı izler bırakmıştı. Çölün kasaveti, sıcağı, soğuğu, kuraklığı kısacası bütün olumsuz hayat şartları kuşatmıştı. Bu olumsuzluklar, gönül ve zihin dünyasında uzun soluklu ve kapsamlı izler bırakmıştı. el-Ahtal, bu izleri hiçbir zaman unutmuyup sürekli zihninde ve gönlünde canlı tutmuştu. Yaşadığı çevredeki sosyal adaletsizlikler, toplum bireyleri tarafından küçümsenip hor görülmesi el-Ahtal'ın düşüncelerini keskin bir bıçak gibi bileli ve kendini isyana teşvik etti. Benî Tağlib'in rahibi Eb Gâs ve eşi el-Ahtal'a küçüklüğünde şiddet uygular, zulmeder ve despotça davranarak kendisini küçümserlerdi. Rahip ve eşinin yaptıkları diğer insanları da kendisine karşı olumsuz tavır takınmaya, davranışlarda bulunmaya cesaretlendirir, zulüm etmeye, itibarını hiçe sayarak hor görmeye sevk ederdi. Bu olumsuzluklar da şahsiyetinde kırıkcılık, hırçınlık, hamlık ve nefret etme gibi özellikler olarak ortaya çıkmış ve "el-Ahtal" olarak lakap verilip meşhur olmasına sebep olmuştur.⁶³⁴

el-Ahtal'ın düşüncelerindeki bıçak gibi keskinlik, şiirlerinde hicve dönüşmüş ve karşısındaki insanların gönül dünyalarında yaralar açmıştı. İnsanları hicvettiği için hapsedildi. Daha sonra kabilesinin ve Muâviye'nin şairi Kâ'b'ın tavsiyesiyle Ensar'ı hicvetmek için Emevî sarayına gelecek, Ensar'ı hicvettikren sonra Şam ve Irak bölgelerinde meşhur olacaktır.

el-Ahtal'ın hicivle açtığı en büyük yara Medineli Ensar'ı hicvetmesidir. Daha sonraki dönemlerde sivri dilli ve ahtal olması başına belalar açmaya devam edecektir. Emevî sarayında halifelerle, prenslerle ve hânedanın ileri gelen vali ve komutanlarıyla arkadaşlık ve nedimelik yapacak hicivle başladığı şairliğine methiyeleriyle ve methiyelerinin içinde düşmanlarını da sert dille hicvetmeye devam

⁶³⁴ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 131.

edecektir. Düşmanlarını hicvederken de sivri dilini kullanarak çok çirkin teşbihlerde bulunacaktır.

Emevî Hânedanı'nın ileri gelenleriyle samimi ve sıcakkanlı ilişkiler kurduktan sonra çölde edindiği kötü huylarında olumlu değişiklikler meydana gelecek, bazen tamamen değişip farklı karaktere bürünecektir. el-Ahtal, özellikle sarayda içki içip sarhoş olduktan sonra artık esprili, cana yakın, insanlarla dalaşmak yerine iyi ilişkiler kuran bir kişiliğe bürünecektir. Zaten sarhoş kafayla irticalen inşâd ettiği şiiriyle de “Benî Ümeyye Şairi” olmuştu.

el-Ahtal, Emevî Hânedanı'nın kendisine kazandırdığı olumlu davranışları inkâr etmemiştir. Olumlu kazanımını şiirinin bir mısrasında şu şekilde dile getirmiştir: (Vâfir)

وَإِنَّ بَنِي أُمَيَّةَ الْبُسُوفِي
ظِلَالٌ كَرَامَةٍ، مَا إِنَّ نَزُولُ⁶³⁵

“Benî Ümeyye bana, asla yok olmayacak bir şeref elbisesi giydirdi.”

Davranışlarında meydana gelen olumlu değişikliklerden ve Emevî Hânedanı'nın resmi basın sözcüsü olmasından sonra artık insanlar onunla arkadaşlık yapmaya, dostluk kurmaya, meyhanelerde kendisine nedimelik yapıp sohbetler etmeye can atar olmuşlardır. Ne de olsa el-Ahtal tanınan, herkes tarafından bilinen, bürokrasiyle içli dışlı olan bir şairdi.

Emevî Dönemi'nin ünlü şarkıcısı Mabed, şarap içtiği arkadaşlarından birisidir. el-Ahtal ile Dımeşk'te bir meyhanede karşılaştıklarında el-Ahtal'a: “Senin inşâd ettiğin şiirlerini seviyorum.” demişti. el-Ahtal da Mabed'e: “Ben de senin söylediğin şarkıları seviyorum.” demişti. Beraberce meyhanede içtikten sonra meyhaneden çıkarlar ve küçük bir ırmağın kenarına gelirlerken peşlerine bir bedevî takılır. Orada hep beraber oturup yerler, içerler ve kafayı bulup demlenerek sarhoş olurlar.⁶³⁶

Şarap içmede meşhur olan el-Ahtal'ın şarap içtiği arkadaşı Abbâs b. Muhammed b. Abdullah b. Abbâs, Hristiyan'dı. Yakışıklı, altın kaplamalı dişli ve

⁶³⁵ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 266.

⁶³⁶ İsfahânî, *Egânî*, 8: 440.

tatlı dilli olduğu için kendisine “Müzehheb Adam”⁶³⁷ denilirdi. Ancak Abbâs’ın göğüs kemikleri dışı doğru çıkıntılıydı. Bir kadın onu atın üzerinde gördüğünde: “Ne yakışıklı ne güzel adam.” deyip kem gözle bakınca Abbâs attan düşerek öldü denilmiştir.⁶³⁸ el-Ahtal, attan düşerek ölen nedimesi Abbâs’ı şu şiiriyle yâd eder: (Kâmil)

لَبَّاسُ أَرْدِيَةِ الْمُلُوكِ، يَرُوقُهُ،
مِنْ كُلِّ مُرْتَقَبٍ، عُيُونُ الرَّبْرِ
يَنْظُرُونَ مِنْ حَلَلِ الشُّثُورِ، إِذَا بَدَأَ،
نَظَرَ الْمِجَانِ، إِلَى الْفَنِيقِ الْمُصْعَبِ
حَضَلُ الْكِنَاسِ، إِذَا تَنَشَّى، أَمْ تَكُنْ
خُلْفًا مَوَاعِدُهُ، كَبَرِقِ الْخُلْبِ
وَإِذَا تُعَوِّزَتِ الرَّجَاحَةُ أَمْ يَكُنْ،
عِنْدَ الشَّرَابِ، بِفَاحِشٍ، مُتَفَقِّطٍ⁶³⁹

*“Beğenilmek için kralların elbisesini giyen ve kendisine alıcı gözüyle dikkatle bakan
güzel kadınlar tarafından beğenilen;*

*Kadınlar peçelerinin gerisinden İbn Abbâs’a dişi devenin güçlü erkek deveye
baktığı gibi bakıyorlar.*

*Bardaklar ıslatıldığında⁶⁴⁰ nedimem sarhoş olduğunda yağmur getirmeyen kuru
gürültülü şimşek gibi sözünden dönmedi.*

*O, yüksek ahlak sahibidir ve kadehler peş peşe tokuşturulup şarap içildiğinde
vakarını korudu. Yüzünü asarak çirkin söz söyleyip kibirlenmedi.”*

Kûfe gençlerinden bir genç el-Ahtal’ı evine davet ettiğinde bu gence: “Ey kardeşimin oğlu, sen erzak alacak parayı kazanmaya gücü yetmeyen fakir bir gençsin!” der. Fakat genç, el-Ahtal’a davetini kabul edene dek ısrar eder. Evlerinin kapısının önüne geldiklerinde: “Ey Şakrâ!”⁶⁴¹ diyerek genç içeriye seslenir. İçeriden bir kız çıktığında: “Benim kim olduğumu falancaya haber ver.” der. Daha sonra o genç annesine: “Bu Ebû Mâlik, bizi ziyarete geldi.” der. Gencin annesi evdeki

⁶³⁷ Tırâd, *Divânü’l-Ahtal*, 198.

⁶³⁸ Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 27-28.

⁶³⁹ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 73-74. Kuteybe, *eş-Şi’r ve ’ş-şuarâ*, 1: 495.

⁶⁴⁰ Bardaklar şarapla doldurulduğunda.

⁶⁴¹ Gencin cariyesinin ismidir.

ceylanı satıp onlara et, şarap ve güzel koku satın alır. el-Ahtal, onların evine girip onlarla birlikte şarap içerken de şu şiirini okur:⁶⁴² (Tavîl)

لَعْمَرُكَ، مَا لَأَقِيْتُ يَوْمَ مَعِيشَةٍ، مِنْ الدَّهْرِ، إِلَّا يَوْمَ شَفْرَاءٍ أَقْصَرُ
حَوَارِيَّةً، لَا يَقْرُبُ الدَّمُّ بَيْتَهَا، مُطَهَّرَةً، يَاوِي إِلَيْهَا مَطَهَّرُ
وَبَيْتِ كَظْهَرِ الْغَيْلِ، أَكْثَرُ حَشْوِهِ أَبَارِيئُهُ، وَالشَّارِبُ، الْمُتَمَطَّرُ⁶⁴³

“Ömrüne yemin olsun ki Şakrâ ile ziyafette geçirdiğim gün hayatımda yaşadığım en kısa gündü.

Beyaz tenli güzel kızın evine kınama yakışmaz. Çünkü orası temizdir, onun kocası da kendisi gibi temizdir; bu evde temiz olanlar yaşar.⁶⁴⁴

Ev geniştir.⁶⁴⁵ Bu evde içi şarap dolu çok büyük küp vardır. Şarap içenin kadehine bu küpten damla damla şarap akar ve şarap içen kafayı bulur.

el-Ahtal, bazen ahlaksızlığını ve sivri dilli olmasını gönlüne gizleyerek hiç kendisi ahlaksız biri değilmiş gibi davranarak yumuşak huylu, ağırbaşlı biriymiş gibi oluverir. Yaşadığı değişimi de gizlemeden açık açık ifade ederdi: (Basît)

قَدْ كَشَّفَ الْحِلْمُ عَنِّي الْجَهْلَ، فَانْقَشَعَتْ، عَنِّي الضَّبَابَةُ، لَا نِكَسُ، وَلَا وَرَعُ⁶⁴⁶

“Hilm, benim üzerimdeki sis perdesini (cehaleti) kaldırdı; bende ne kötülük ne de korkaklık kaldı.”

Kendisi de sahip olduğu hilm sayesinde cehaletten ve korkaklıktan uzaklaştığı gibi; sabırlı, ağırbaşlı, doğru, dürüst ve isabetli karar veren birisine dönüştüğünü bir başka şiirinde şu şekil de dile getirir: (Tavîl)

⁶⁴² Cumâhî, *Tabakâtü fuhûlü 'ş-şuarâ*, 473.

⁶⁴³ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 360.

⁶⁴⁴ Bu evde yaşayan kadın temiz ve iffetlidir. Aynı zamanda bu evde yaşayan erkek de iffetlidir. Bu mısralar sanki “Temiz kadınlar temiz erkeklere, kötü kadınlar kötü erkeklere yakışır.” (Nûr 34/26) âyetini anımsatmaktadır.

⁶⁴⁵ el-Ahtal, evin genişliğini filin sırtına benzeterek kinaye yapmıştır. Tırâd, *Divanü 'l-Ahtal*, 452.

⁶⁴⁶ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 253. Yezîdî, *Şiru 'l-Ahtal*, 68.

وما يَزِدْهِيْنِي، فِي الْأُمُورِ، أَحْفُهُا
وما أَضْلَعْتَنِي، يَوْمَ نَابَ تَقِيلُهَا
وَلَكِنْ جَلِيلُ الرَّأْيِ، فِي كُلِّ مَوْطِنٍ،
وَأَكْرَمُ أَخْلَاقِ الرِّجَالِ جَلِيلُهَا

“Ben basit işleri küçümsemiyorum, beni aciz bırakacak sıkıntılar başıma geldiğinde beni aciz bırakıp dara düşüremez.

Ancak başıma musibetler geldiğinde her hâlükârda onları sabırla, ağırbaşlılıkla, kararlılıkla ve güzel ahlakla karşılamayı tercih ederim.”

el-Ahtal, kendi şairliğiyle diğer şairleri mukayese etmiştir. Bu mukayesesini de inşâd ettiği şiirinin bir mısrasında dile getirir:

إِذَا الشُّعْرَاءُ، أَبْصَرْتَنِي، تَتَّعَلَبَتْ
مَقَاجِيْمُهَا، وَأَزُورُ عَنِّي فُحُومُهَا⁶⁴⁷

“Diğer şairler, beni gördüklerinde cesur olanları bile karşımdan korkak tilki gibi kaçarlar.”

Yine zekâsıyla ve kibar davranışlarıyla övünür, arkadaşlarının isteklerini de geri çevirmezdi. Onların sırlarını da hiçbir zaman ifşa etmeden gizlediğini de şiirinde dile getirmiştir:

وَأَصْدُ عَنْ صُرْمِ الصَّدِيقِ تَكْرُمًا
جِينًا، وَمَا دَهْرِي لَهُ يَهْوَانُ
وَأُفَارِقُ الْخَلَّانَ، عَنْ غَيْرِ الْقَلَى
وَأُمِيتُ عِنْدِي السِّرَّ بِالْكَتْمَانِ⁶⁴⁸

“O zaman arkadaşlık bağlarımı koparmam onun için iyilikti. Benim hayatımın onun yanında hiçbir değeri yoktu.

Diğer dostlarımdan ayrılıp senden ayrılmamam kusur değildir. Sırrı, kalbime gizleyerek gömdüm, bir daha ifşa olamamak üzere.”

el-Ahtal, kendine emanet edilen sırları gizler, hakkı, hukuku gözetir, ayrılıkları sabırla ve metanetle karşılardı. Kendisine emanet edilen sırları gizlediğini de şiirinin bir mısrasında şu şekilde dile getirmişti: (Tavîl)

⁶⁴⁷ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 414. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 240.

⁶⁴⁸ Temmâm, *Nekâizu Cerîr ve'l-Ahtal*, 221.

وَلَوْ حَمَلْتَنِي السِّرَّ دَوَسْرٌ لَمْ يُضِغْ
مَقْلَةً ذِي نُصْحٍ، وَلِلسِّرِّ كَاتِبٌ⁶⁴⁹

“Devser,⁶⁵⁰ bana sırrını söylediğinde onun sırrını ifşa etmedim gizliyorum,
nasihatine de sadık kaldım.”

وَلَوْ حَمَلْتَنِي السِّرَّ سَلَمَى حَمَلْتُهُ،
وَهَلْ يَحْمِلُ الْأَسْرَارَ إِلَّا كَتُومُهَا؟⁶⁵¹

“Selma, bana sırrını verirse o sırrı saklar ve temiz aşkına sadık kalırım. Sırrı ancak
ketum olan ifşâ etmeden saklar.”

Başına gelen bela ve musibetleri derin bir sabırla karşılar, endişelerini de gizlerdi.
Gizlediği endişelerini şiirinde şu şekilde dile getirmiştir: (Vâfir)

وَضَنَّكَ، لَوْ يَتَّقُومُ الْفَيْلُ فِيهِ
لَأُرْعِدَتِ الْفَرَائِصُ، وَالْحَصِيلُ

حَبَسْتُ بِهِ، عَلَى الْمَكْرُوهِ نَفْسِي
وَلَيْسَ يَتَّقُومُهُ إِلَّا قَلِيلٌ⁶⁵²

“Fil bile olsa; sıkıntı anında (savaşta) omuzuyla göğsü arasındaki kasları, baldırla
uyluk arasındaki etlerinin hepsi titrer.”⁶⁵³

Nefsim çirkin gördüğü için savaşa gitmemi kendime yasakladım. Ancak çok az kişi
savaşa gidebilir.”

el-Ahtal, Emevî Hânedanı ile tanışıp saraya girdikten sonra yaşantısında,
ahlakında olumlu değişimler meydana gelmesine rağmen hiçbir zaman çöl çocuğu
olduğunu, çölde doğup büyüdüğünü, havasını teneffüs edip gök kubbesinin altında
gölgelendiğini, güzelliklerini yaşadığını ve asla unutmadığını, hatırasını sürekli
zihninde ve gönlünde canlı tuttuğunu, bedevî yaşamı şehir yaşamına tercih ettiğini
şiirinin bir beytinde şöyle dile getirir: (Tavîl)

⁶⁴⁹ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 449.

⁶⁵⁰ Devser: el-Ahtal'ın kendisi için gazel inşâd ettiği bir bayanın ismidir. Devser'in kavmi yolculuk yapmada kararsız, sıkıntı ve zorluk içindeydi.

⁶⁵¹ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 226. Yezîdî, *Şiru 'l-Ahtal*, 121.

⁶⁵² Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 267. Yezîdî, *Şiru 'l-Ahtal*, 128.

⁶⁵³ Bu mısra dehşet, korku ve endişeden kinayedir.

من العَرَبِيَّاتِ الْبَوَادِي ولم تُكُنْ تُلَوِّحُهَا حُمَى دِمَشَقَ و مُومَهَا⁶⁵⁴

“Şam hummasının, su çiçeğinin bâdiye de yaşayan Arapların ten renklerini
değiştirdiğini göremezsın.”

Şiirinin bu mısrasında görüldüğü gibi, kendi gönül dünyasında geçmişin sedasının halâ yankılanmakta olduğunu ortaya koyarak köklü geçmişine, özüne, aslına döner. Özüne döndüğünde de asıl huyu olan gaflarını sıralamaya ve sivri dilini kullanmaya yeniden başladı.

Birgün, kendi kavminden bir kadınla oturmuş sohbet ederken, önünde duran şarap testisinden de şarap içiyordu. -O zaman çölde yaşayanların erkekleri diğer kadınlarla sohbet ederlerdi ve bunda bir beis görmezlerdi- el-Ahtal, bir kadınla sohbet ederken yanlarına bir adam gelip oturdu. Bu adamın yanlarına gelip oturması zoruna gitti. Utandığından dolayı o adama: “Kalk git.” diyemedi. Ta ki şarap testisinin içine sinek düşene kadar. Bu adam “Ey Ebû Mâlik! Şarap testisinin içine sinek düştü.” dediğinde Ebû Mâlik, sarhoş kafayla, sivri diliyle inşâd ettiği şiiriyle o adama cevabını verir ve yanlarında oturan adamı şarabın içine düşen sineğe benzetir:

أَلَا يَا إِسْقِيَانِي، وَأَنْفِيَا عَنْكُمَا الْقَدَى، فَلَيْسَ الْقَدَى بِالْعُودِ، يَسْفُطُ فِي الْحَمْرِ
وَلَيْسَ قَدَاهَا بِالَّذِي، لَا يَرِيْبُهَا بِالذُّبَابِ، نَزَعُهُ أَيْسُرُ الْأَمْرِ
وَلَكِنْ قَدَاهَا كُلُّ أَشْعَثَ، نَابِيٍّ رَمْتْنَا بِهِ الْغِيْطَانِ مِنْ حَيْثُ لَا نَدْرِي⁶⁵⁵

“Bana şarap ikram eden saki, şaraba düşen sineği şarabın içinden çıkar, göze kaçan tozla şarabın içine düşen sinek aynı değildir!

Şarap testisine düşen sineği çıkarmak kolay fakat göze kaçan tozu çıkarmak hiç de kolay değildir.

Ancak ansızın yanımıza nereden çıkıp geldiğini bilmediğimiz, saçı keçe gibi olmuş kişi, bize pislik gibi yapıştı.”

⁶⁵⁴ Sükkerî, Şiru'l-Ahtal, 226. Yezîdî, Şiru'l-Ahtal, 121.

⁶⁵⁵ Sükkerî, Şiru'l-Ahtal, 328. Yezîdî, Şiru'l-Ahtal, 360-361. Cumâhî, Tabakâtü fuhûlü 'ş-şuarâ, 473.

Adam, el-Ahtal'ın okuduğu şiiri dinledikten sonra yanlarından kalkıp gitmiştir.⁶⁵⁶

el-Ahtal ile arkadaşı beraberce dolaşıyor, vakit geçiriyor ve şarap içiyorlardı. Birden yanlarına, tanımadıkları bir kişi geldi. Onlar şaraplarını içmeye devam ettiler. Zilzurna sarhoş olduklarında el-Ahtal, yabancıнын yanlarına gelmesini göze kaçan toza benzeterek şiirini inşâd eder:

وَلَيْسَ قَدَاها بِالْعُودِ يَسْقُطُ فِي الْإِنَاءِ وَلَا بِالذُّبَابِ حَطْبُهُ أَيْسَرُ الْأَمْرِ

وَلَكِنْ شَخْصاً لَا نُسْرُ بِقُرْبِ رَمَثْنَا بِهِ الْغَيْطَانُ مِنْ حَيْثُ لَا نَدْرِي⁶⁵⁷

“Kaba düşen tozla sineğin arasında fark yoktur, onun düşmesi daha kolaydır.

Ancak tanımadığımız kişinin yanımıza yaklaşması bizi sevindirmiyor. O, bizi bilmediğimiz bir boşluğa savurdu.”

Bazen el-Ahtal'ın çenesinin düşüklüğü, boşboğaz olması insanları nefret etme noktasına getirirdi. Birgün el-Ahtal, Saîd b. Beyân et-Tağlibi'nin yanına gelmişti. Saîd zengin, tek gözlü, çirkin Kûfe'de Benî Tağlib'in ulusu olan bir kişiydi. Eşi, kadınların en güzellerinden birisi olan Berre b. Ebî Hânî et-Tağlibi'ydi. Saîd, el-Ahtal'ı evine davet edip ona ikram izzette bulundu. Şarap kadehi elinden alınınca el-Ahtal, Berre'nin yüzüne bakıp güzelliğini temaşa etmeye, daha sonra da kocasının çirkinliğine ve tek gözlü olmasına bakmaya başladı. Berre'nin güzelliğine ve eşine olan sabrına hayret etti. Saîd, el-Ahtal'a “Ya Ebû Mâlik, halifelerin ve kralların huzuruna girip çıkan bir adamsın! Onlarla ilişkilerin üst düzeyde, onların yemeklerinden yiyip şaraplarından içiyorsun, onların konumuyla bizim konumumuzu nasıl görüyorsun. Onlara karşı düzeltmemiz gereken herhangi bir kusurumuz var mı, ne dersin?” dedi. el-Ahtal da ona cevaben: “Senden başka, kusur ve ayıbı olan birisinin davetine icabet etmedim.” dedi. Saîd, el-Ahtal'a: “Ey Hristiyan! Allah'a yemin ederim ki, seni evime aldığım için senden daha aptalmışım.” diyerek onu evinden kovdu.⁶⁵⁸ Bu olay; el-Ahtal'ın içki içip kafayı çektiğinde ne hale geldiğinin, insanlara nasıl hakaret ettiğinin, evli kadına dâhi sarkıntılık yapmasının,

⁶⁵⁶ Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 361.

⁶⁵⁷ İsfahânî, *el-Egânî*, 8: 439.

⁶⁵⁸ Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-suarâ*, 1: 485-486.

iffetsizleştığının ve “ahtal” oluşunun en güzel örneklerinden birini bize göstermektedir.

Bu olaya bir de Cehhâf b. Hakîm'e karşı haddini aşarak söylediği sözlerden sonra kavminin başına açtığı felaketleri ve Ensar'ı hicvetmesini de eklersek el-Ahtal'ı bu noktada daha iyi anlayıp değerlendirebiliriz.

2.2. Cesaret ve Korkaklık Arasında Gidip Gelmesi

el-Ahtal'ın hayatını inceleyip divanında bulunan şiirlerine göz attığımızda, el-Ahtal'ın cesaret ve korkaklık arasında gidip geldiğini görürüz. Mensubu olduğu Benî Tağlib Kabilesi savaşçı kabilelerden biri olarak kabul edilirdi. Savaşları, baskınlar ve saldırılar sebebiyle sükûnet içinde geçen vakitleri olmamıştır. Birçok kabileyle savaşmışlardır.⁶⁵⁹ el-Ahtal, savaşçı ve cesaretliliğiyle meşhur olmuş bir kabilede yetişmiş, büyümüş; kabilesinden aldığı güç ve cesaretini ön plana çıkartarak cesurca davranışlar sergilemiştir. Bunun yanını sıra şarap içip kendinden geçtiği andaki cesaretini de ayrıca zikredip vurgulamak gerekir.

el-Ahtal, Benî Ümeyye'yi savunmak için savaş teçhizatını kuşanmış bir savaştan diğer savaşa koşmuştur. Savaşmasını, cesaret ve fedakârlığını şiirinin bir beytinde şöyle dile getirmiştir: (Tavîl)

إِذَا انْقَشَعَتْ عَنِّي ضَبَابُهُ مَعَشِرٍ لَيْسَتْ لِأُخْرَى مَحْمَلِي وَرُؤُورِي⁶⁶⁰

“Toplumun benim üzerimdeki sis perdesi (düşmanlığı) kalktığında, diğer düşmanla karşılaşmak için silahımı kuşandım.”

Yine cesaret ve fedakârlığını diğer şiirinin bir beytinde şöyle dile getirmiştir: (Kâmil)

وَلَقَدْ أُغْضُ أَحَا الشَّقَاقِ، بِرَيْقِهِ،⁶⁶¹ فَيَصُدُّ، وَهُوَ عَنِ الْحِفَاظِ سَوْمٌ⁶⁶²

⁶⁵⁹ Kehhâle, *Mu'cemü kabâili 'l-Arabi 'l-kadîme ve 'l-hadîse*, 111.

⁶⁶⁰ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 56.

⁶⁶¹ أُغْضُ بِرَيْقِهِ : Kızgınlık ve düşmanlıktan kinayedir.

⁶⁶² Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 271. Yezîdî, *Şiru 'l-Ahtal*, 84.

“Düşmana sıkıntı verdiğim için hasımlarım benden hoşlanmıyor, yüce değerleri korumaktan usanıyor ve verdiği sözden yüz çeviriyor.”

Benî Süleym, Benî Ümeyye'ye karşı düşmanlığı ve savaşı tercih edince, Benî Ümeyye, el-Ahtal'dan da yiğitlik ve cesaret görmüştü. el-Ahtal da Benî Süleym'in güçsüz ve zayıf olduğunu inşâd ettiği şiirinde yüzlerine karşı haykırmıştır: (Tavîl)

لَعَمْرِي، لَئِن كَانَتْ كُؤَيْبٌ تَتَابَعَتْ عَلَى أَمْرِ غَاوِيهَا، وَضَلَّتْ حُلُومَهَا
لَقَدْ عَجَمُوا، مَيِّ، قَنَاءَ صَلِيْبَةً إِذَا ضَحَّجَ خَوَازِئُ الْعَنَا، وَسَوُّومَهَا⁶⁶³

“Hayatım üzere yemin ederim ki keşke Küleyb (Süleym) sapkınlığa düşen⁶⁶⁴ kişinin peşinden gitmeseydi. Akıl sahiplerinin hilmi boşa gitti.⁶⁶⁵”

Bizim dayanıklılığımızı sınamak için dişleriyle ve elleriyle tuttular.⁶⁶⁶ Korkak olan cesur olandan bir şey elde etmek için bağırdığında sıkıntılara sabretmedi.”

İnsanlar, onun gücünü ve cesaretini anladıklarında, el-Ahtal'dan çekinmeye ve sıkıntılı durumlarda yardım istemeye başlamışlardı. Kavmini kötülüklerinden korumak için çaba sarf etmiş, cesaretini ve övücünü de şiirinde şöyle dile getirmiştir: (Kâmil)

وَلَقَدْ أُكِّلُ بِالْمَدَجِّجِ، تُتَفَى بِالسَّيْفِ عُرْتُهُ، كَعُرَّةَ أَجْرَبِ
يَسْعَى إِلَيَّ، بِبَزَّةٍ، وَسِلَاحِهِ بِمَشِي، بِشِكَّتِيهِ، كَمَشِي الْأُنْكَبِ⁶⁶⁷

“Tam donanımlı teçhizatımı kuşandığımda bana yetki verildi. Uyuz deveden korkulduğu gibi tecrübeli süvarinin kılıcının şerrinden de korkulur.

Kılıcını, miğferini, zırhını kuşanarak bize yardım ediyor. Üzerinde taşıdığı ağır yükünden dolayı omuzu yerinden çıkmış yan tarafına ağmanlayarak yürüyen deve gibi yürüyor.”

⁶⁶³ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 228.

⁶⁶⁴ el-Ahtal, sapkınlığa düşen kişiyle Cerîr'i kast etmiştir.

⁶⁶⁵ Akılsızların peşinden gittikleri için doğru yoldan ayrılmışlardır.

⁶⁶⁶ Beni imtihan ettiler ve benim güçlü olduğumu gördüler. Onların bana ulaşmaya güçleri yetmez. el-Esmer, *Divânü 'l Ahtal*, 132.

⁶⁶⁷ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 73.

Gıyâs b. Gavs, kabilesi için hayatını tehlikeye atmaktan çekinmeyen, en kanlı savaşlara katılan, kabilesinin cesur süvarisidir. Kahramanlığın kendi şahsında sembolleşen bir bayrak olduğunu şiirinin şu beyitinde dile getirmiştir. (Kâmil)

وَلَقَدْ رَهْنْتُ يَدِي الْمَيْتَةَ،⁶⁶⁸ مُعَلِّمًا، وَحَمَلْتُ، عِنْدَ تَوَاكُلِ الْحُمَالِ⁶⁶⁹

“*Cesarette sembol olan bayrak gibi kendimi ölüme rehin bıraktım. Bana emanet edilen diyetleri yanımda taşıırken.*”

el-Ahtal, düşmana karşı kabilesinin süvarileriyle beraber ön saflarda yer alarak savaşır ve düşman saflarının içine kadar daldı. el-Ahtal’ın hanımı Ümmü Mâlik, eşinin ölmesinden korktuğu için savaşmasına engel olmaya çalışıp gözyaşları dökse de el-Ahtal, eşinin çılgınlığına kulak vermeden gözyaşlarına aldırış etmeden savaş meydanlarında kavminin süvarileriyle beraber kılıcını ışık gibi parlatmaya devam ederdi. Süvarilerin kılıçlarını ışık gibi parlatmalarını da şu şiirinde dile getirmiştir: (Tavîl)

وَكُنَّا إِذَا احْمَرَ الْقَنَا عِنْدَ مَعْرِكِ، نَرَى الْأَرْضَ أَحْلَى، مِنْ ظُهُورِ جِيَادِ
كَمَا اِزْدَحَمَتْ شُرْفٌ، نِهَالٍ لِمَوْرِدِ
وَقَدْ نَاشَدْتُهُ طَلَّةُ الشَّيْخِ، بَعْدَ مَا
مَصَّتْ حِقْبَةً، لَا يَنْشِي لِنِشَادِ
رَأَتْ بَارِقَاتِ، بِالْأَكْفِ، كَأَهَا
مَصَابِيحُ سُرُجِ، أَوْقَدَتْ، بِمِدَادِ
وَطَلَّتُهُ تَبْكِي، وَتَضْرِبُ نَحْرَهَا،
وَتَحْسِبُ أَنَّ الْمَوْتَ كُلَّ عَتَادِ⁶⁷⁰

“*Biz, savaşta ölenlerin mızrakları kana bulanıp kıpkırmızı olduğunda, at sırtında neşelenen süvarilerden daha fazla neşeli oluruz.*”

Susuz kalan ihtiyar develerin suyun kaynağına sürü halinde geldikleri gibi⁶⁷¹ düşman karşısında savaşı terk etmeden savaşmaya devam ediyor.

⁶⁶⁸ رَهْنْتُ يَدِي الْمَيْتَةَ: Hayatını riske atmak, ölümü göze almak, ölesiye savaşmak.

⁶⁶⁹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 113.

⁶⁷⁰ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 131. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 136.

Zaman geçtikten sonra el-Ahtal'ın hanımı eşinin savaşı terk etmesini istedi. Eşi savaştan vazgeçmeyince de kendisi eşini arayıp sormaktan da vazgeçmedi. Ellerindeki kılıçları, sanki yağ ile tutuşturulmuş ışığı sürekli olan lambalar gibi parlıyor.

el-Ahtal'ın eşi bağrına vura vura ağlıyor ve ölümün her yerde hazır olduğunu kabul ediyor.”

el-Ahtal, insanların karşı karşıya gelmekten çekindikleri birisi olmuştu. Düşmanları onu gördüklerinde dizlerinin bağı çözülür, dilleri tutulur, yüreklerini zillet ve yenilginin acısı kaplardı. Çünkü onlar, kendilerinden ne fayda ne de zarar beklenmeyen korkaklardı. Ebû Mâlik, kendisiyle ve kavmiyle övünmesini şu şiirinde dile getirir:⁶⁷² (Basît)

وَهَرَبِي النَّاسُ، إِلَّا ذَا مُحَافِظَةٍ	كَمَا يُحَادِثُ وَقَعَ الْأَجْدَلِ الضُّوْعُ
وَالْمَوْعِدِيَّ، بَطْهَرِ الْعَيْبِ، أَعْيُنُهُ	تُبْدِي شِنَاءَتَهُمْ، حَوْضِي لَهُمْ تَرَعُ
أَخْرَأَهُمُ الْجَهْلُ، حَتَّى طَاشَ قَوْمُهُمْ	عِنْدَ النَّضَالِ، فَمَا طَارُوا، وَمَا وَقَعُوا
يُحَاوِلُونَ هَجَائِي، عِنْدَ نِسْوَتِهِمْ	وَلَوْ رَأَوْنِي أَسْرُوا الْقَوْلَ، وَأَنْضَعُوا ⁶⁷³
وَفِي الرِّجَالِ يَرَاعُ ⁶⁷⁴ ، لَا قُلُوبَ لَهُمْ	أَعْمَارُ شَمَطٍ، فَمَا ضَرَّوْا، وَمَا نَفَعُوا
إِذَا نَصَبْتُ، لِأَقْوَامٍ، بِمَشْتِمَةٍ	أَوْهَنْتُ مِنْهُمْ صَمِيمَ الْعَظِيمِ، أَوْ ظَلَعُوا ⁶⁷⁵

“Küçük kuşun dala konarken kartaldan ürkip uzaklaştığı gibi sözünde duran vefakâr kişilerin dışında hiçkimse benden hoşlanmıyor ve benden korkup uzak duruyor.

⁶⁷¹ el-Ahtal, Beni Tağlib'in savaşa katılan askerlerinin çokluğunu su içmeye gelen develere teşbih ederek hiç kimsenin onları savaştan alıkoyamayacağını dile getirir. el-Esmer, *Divânü'l Ahtal*, 361.

⁶⁷² Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 140-141.

⁶⁷³ انْضَعُ: Devenin sahibi devesine binmek için deveyi yılarından çekerek başını yere koyar, ayağını boynuna basarak deveye biner.

⁶⁷⁴ يَرَاعُ: Bir kişi akılsız olduğunda bu sözle hakaret edilir. Deve kuşu da يَرَاعُ diye isimlendirilir. Çünkü deve kuşu hangi yöne, nasıl gideceğini bilemez ve sahibini işitemez.

⁶⁷⁵ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 253-254.

*Yanımda olmadıklarında beni arkamdan tehdit ediyorlar, karşılaştığımızda da gözleri, gizledikleri kin ve nefreti ortaya çıkarıyor. Onların nefisleri kin, nefret ve korkuyla dolup taşıyor.*⁶⁷⁶

Onların rezillikleri cehalettedir ve sözleri hicvederken bile yanlıştır. Onlar, uçmaya gücü yetmeyen kuş gibidir.

Onlar, ancak eşleri yanlarındayken güçlüdür ve yanlarında beni hicvetmeye kalkışır. Beni gördüklerinde kinlerini gizleyip susarlar.

Saçlarına ak düşmesine rağmen yaşadıklarından ders almamış ne yapacağını bilmeyen kalpsiz, ahmak ve korkak adamlar vardır. Onlar ne fayda ne de zarar verebilir.

*Bir kavme düşmanlığımı, söverek ya da iftira atarak gösterecek olursam onları güçsüz bırakırım. Onlar da topal kişinin yürüdüğü gibi yürürler.*⁶⁷⁷

el- Ahtal'a kin ve nefret besleyerek gönül dünyalarında oç alma duygularını hiçbir zaman eksik etmeyen Süleym, Âmir ve Nasr Kabilelerine karşı gösterdiği sabrı Bişr'in huzurda onlarla karşılaştığında şu şiiriyle dile getirir: (Tavîl)

و إني صبورٌ، من سليمٍ و عامرٍ
و نصرٍ، على البغضاء، والنظرِ الشَّرِ
إذا ما التَّعِينَا، عندِ بشرٍ، رأيتُهُم
يُعْضُونَ دُونِي الطَّرْفَ بالحدِّ الحُضْرِ
وأوجهٌ مؤثرونَ، فيها كآبةٌ،
فرغماً على رَغْمٍ، و وقراً على وقْرٍ⁶⁷⁸

“Ben, Süleym, Âmir ve Nasr Kabileleri'ne karşı çok sabırlıyım. Onlar, hala bana göz ucuyla, nefretle bakarken

Bişr b. Mervân'ın huzurunda karşılaştığımızda sen onları bana doğru koyu renkli gözlerinin göz bebeklerinin kin ve nefretlerinden fııldak gibi dönerek baktıklarını görürsün.

Onlar bana, yüzlerini ekşiterek, kâtilden oç alacakmış gibi bakar; kendilerine isabet eden bela ve musibetin iki katını benim için de isterler.”

⁶⁷⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 253.

⁶⁷⁷ Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 114-115.

⁶⁷⁸ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 312. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 215.

el-Ahtal, sadece kavminin kutsal değerlerini korumakla kalmayıp komşularınının da kutsal değerlerini koruyup kolluyor, yardım isteyenine yardımına koşuyor ve gerektiğinde diyetlerine de kefil oluyordu. Kavmiyle övünür, diyetleri ödemeyenleri de hicvederdi. el-Ahtal, övgüsünü ve hicvini şu şiirinde dile getirir: (Tavil)

وَمَا أَنَا، إِنْ جَارٌ دَعَانِي إِلَى الَّتِي
تَحْمَلُ أَصْحَابَ الْأُمُورِ، الْعِظَائِمِ
لِيُسْمِعَنِي، وَاللَّيْلُ بَيْنِي وَبَيْنَهُ،
عَنِ الْجَارِ بِالْجَانِي، وَلَا الْمُتَنَاوِمِ

أَلَمْ تَرَ أَيُّ قَدْ وَدَيْتُ ابْنَ مَرْفِقٍ
وَلَمْ تُودَ قَتْلَى عَبْدِ شَمْسٍ وَ هَاشِمٍ؟⁶⁷⁹

“Komşum, beni büyük problemi çözmek için çağırmak ve sorumluluk yüklemek istediğinde,

Sabahı beklemeden kapımı çalıp problemi duyururarak yardım istediğinde ben de uykusuzluğumu unuttur korkmadan, zayıf olana yardım etmek için giderim.

İbn Mirfak'a⁶⁸⁰ Abdüşems ve Hâşim'in⁶⁸¹ vermediği diyetleri aldığımı (bilmedin mi) görmedin mi?”

Buraya kadar el-Ahtal'ın gösterdiği kahramanlıklarını kısaca anlatmaya ve inşâd ettiği şiirlerinden bazı örnekler vermeye çalıştık. Bundan sonra da anlatılanlarla neredeyse taban tabana zıt olan özelliğini, korkaklığını anlatmaya çalışacağız.

Cezire'de yaşayan Benî Debbe Kabilesinden bir kadının kaybolan kocasına Benî Tağlib'den bir adamın borcu vardı. Kocasının alacağını istemek için kadın Benî Tağlib Kabilesi'nin yaşadığı yere geldi. Kadın, borçlu kişiyi bulamayınca kendisini borçlunun ailesinin yanına götürdüler. Kadın, borçlunun ailesinden alacağını tahsil edemeyince Benî Esed Kabilesinin ve Benî Âmir b. Sasa Kabilesinin yaşadığı yere gitti. Kadın oraya varınca: “Ey Mudar, Ey Kays Aylân neredesiniz!” diyerek bağırmağa başladı. Bu çağrı üzerine Benî Esed ve Benî Âmir harekete geçti. Kadın, onlara olanları anlatınca onlar da: “Borcu olan borcunu yok sayamaz.” dediler. Daha

⁶⁷⁹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 340. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 276.

⁶⁸⁰ Benî Kelb Kabilesi'nden bir kişinin ismidir. Bunu, Süveyd b. Mâlik ve Sahbe b. Târik öldürülmüştü.

⁶⁸¹ Abd Menâf b. Kusay b. Kilâb Kabilesi'nden iki oymak ismidir.

sonra kabileler arasında önce arbede, sonra taşlarla saldırı, daha sonra da aralarında kılıçla çatışma meydana geldi. Meydana gelen olayların sonunda Benî Tağlib hezimete uğradı. Arbedenin olduğu gün el-Ahtal'ın orada olduğunu zannediyorlardı. Hâlbuki el-Ahtal, korkusundan Simâk b. Mahreme el-Esedî'nin yanına kaçmış ve ona sığınmıştı.

Abdullah b. Zübeyir fitnesinin ateşi küllenmeye başlayınca inşâd ettiği şiiri Cehhâf'a okuduktan sonra el-Ahtal'a: "Ey Hristiyan sana karşı etki altında kalmış olsam da senin bana karşı bu kadar cesaretli olacağını zannetmiyordum." dedi. el-Ahtal, korkudan titreyince Abdülmelik el-Ahtal'a: "Seni ondan koruyabilirim." dedi. el-Ahtal da: "Ey Müminlerin Emîri sen beni uyanıkken ondan koruya bilirsin peki uykuda beni ondan kim koruyacak?" dedi.⁶⁸²

Bu iki olay bize, el-Ahtal'ın şahsiyetinde var olan korkaklığın ve zayıflığın daha belirgin olarak ortaya çıktığını göstermiştir. Aslında el-Ahtal, sarhoşluğun arkasına sığınan bir korkaktır.

Cerîr ve el-Ahtal, Abdülmelik'in meclisinde karşılaşırlar. Cerîr bakışlarını el-Ahtal'a çevirerek: "Sen kimsin?" diye sorar. el-Ahtal: "Ben seni uykudan alıkoydum ve kavmini sindirdim." cevabını verir. Cerîr, el-Ahtal'a: "Bu bedbahta kim olduğunu göstereceğim." der ve sonra Abdülmelik'e yönelerek: "Bu kim? Ey Emîrül-Mü'minîn." der. Abdülmelik bu soru üzerine gülerek: "Bu el-Ahtal ya Ebâ Cezre." der. Cerîr bakışlarını ona çevirerek: "Ey Hristiyan çocuğu, Allah size uzun ömür vermesin!" der. Sen bana uykuyu yasaklarsın ha! Eğer ben senden uzakta uyursam senin için bu daha hayırlıdır. Sen benim kavmime zulüm edersin. Ya onların zulmü nasıl olur bilir misin? Sen üzerlerine zillet ve meskenet damgası vurulan, Allah'tan gazaba uğrayanlardansın!" der. Daha sonra Cerîr: "Ey Müminlerin Emîr'i bana izin ver şu Hristiyan çocuğa gerekeni yapayım." der. Abdülmelik: "Bu iş benim huzurunda olmaz." dediğinde Cerîr öfkeyle ayağa kalkar ve Abdülmelik'in huzurundan ayrılır. Abdülmelik: "Ayağa kalk ey el-Ahtal! Arkadaşının peşi sıra sen de git o senin için bize öfkelenerek kalkıp gitti." dediğinde el-Ahtal da onun huzurdan ayrıлып gider. Abdülmelik hizmetkârına: "el-Ahtal, Cerîr'e üstün gelirse ona ne yapacak bak." der. Cerîr huzurdan çıktıktan sonra kölesini çağırır o da kendisine

⁶⁸² Merzûbânî, *el-Müveşşah*, 170.

siyah bir at getirir, ata binip gözden kaybolur. At, Cerîr'in altında sanki havada uçar gibi hızla gidiyordu. el-Ahtal, huzurdan çıkıp kapının arkasına saklandı. Cerîr gözden kaybolana dek saklandığı yerden çıkmadı. Hizmetkâr, Abdülmelik'e olanları anlattı. O da anlatılanları dinledikten sonra tebessüm ederek: "Allah, Cerîr'in belasını versin!" dedikten sonra Abdülmelik: "Eğer Hristiyan, Cerîr'e üstün gelseydi onu yerdi." ifadeyle sözünü sona erdirir.⁶⁸³

el-Ahtal'ın yaşadığı olaylarda ve şiirlerinde görüldüğü gibi güç ve kuvvetinin zirvede olduğu dönemlerde bile korkaklığı gün gibi apaçık ortadadır. el-Ahtal, Yezîd b. Muâviye Dönemi'nde çölde tek başına geçirdiği bir geceyi vasfeder: (Tavîl)

حَلِيلِيَّ لَيْسَ الرَّأْيُ أَنْ تَدْرَانِي بَدْوِيَّةً، يَعْوِي بِهَا الصَّدْيَانُ

وَأَرْقِي، مِنْ بَعْدِ مَا مَنُتُ نَوْمَةً، وَعَضْبُ، حَلَّتْ عَنْهُ الثُّيُونُ، بِطَانِي⁶⁸⁴

"İki arkadaş, tek başıma beni çöle terk etmenizin sebebini bilmiyorum.⁶⁸⁵ Başımın üzerinde iki baykuş ötüyor.

Ben, azıcık uyuduktan sonra geceyi uykusuz geçirdim.⁶⁸⁶ Yemenli demircilerin parlattığı keskin kılıç yanımdayken."

el-Ahtal, Künâse'de⁶⁸⁷ devesinin üzerinde beklerken birilerini hicvetmek niyetiyle şiirinden bir beyit okur: (Tavîl)

ذَبَبْتُ عَنْ أَعْرَاضِكُمْ آلَ وَائِلٍ وَنَاصِلْتُ حَتَّى لَمْ أَجِدْ مَنْ أَنَاضِلُهُ

"Benî Vâil, sizin namuslarınızı savundum, ok attım,⁶⁸⁸ fakat karşımda bana ok atacak birisini bulamadım."

Tam bu sırada iri cüsseli bir babayiğit Selmân b. Hubeyb el-Iclî, el-Ahtal'ın bulunduğu yere gelerek orada olup biteni seyretmeye başlar. Daha sonra da el-Ahtal'ın duyacağı şekilde şu şiiri okur:

⁶⁸³ İsfahânî, *Egâni*, 8: 430.

⁶⁸⁴ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 211. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 234.

⁶⁸⁵ el-Ahtal iki dostundan, sadece rüzgarın sesinin yankılandığı, uçsuz bucaksız büyük çölde kendisini yalnız bırakmalarını istemiştir. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 20.

⁶⁸⁶ Karga ve kurt geceyi uykusuz geçirmeme sebep oldu.

⁶⁸⁷ Kufe'de bir çarşı ismidir.

⁶⁸⁸ el-Ahtal'ın ok atmaktan kastı hiciv şiiri inşâd etmesidir.

لَعَمْرُكَ، مَا نَاضَلْتَ عَنْ عَرَضٍ وَاحِدٍ مِنْ النَّاسِ، إِلَّا أَنْتَ إِنْ شِئْتَ، حَاذِلَةٌ

تَدَاوَلَكَ الْأَقْوَامُ، حَتَّى إِتَّقَيْتَهُمْ بُعْجِزُ، حَبِيثٌ، بَلَّ عَقَبَيْكَ وَأَيْلَةَ⁶⁸⁹

“Hayatın üzerine yemin ederim ki sen, hiçbir kimsenin namusu için mücadele etmedin. Ancak sen isteseydin, yardım isteyen de yardımsız bırakırdın.

Kavimler sana yetki verdi. Sen de acizliğinden onlardan korkup uzak durdun, silahlarından kaçtın korkudan da emin oldun.”

el-Ahtal, orada bulunanlara: “Bu kim?” diye sorar. Onlar da el-Ahtal’a: “Selmân” cevabını verirler. Bunun üzerine el-Ahtal, Selmân’a hitaben: “Pislik, Allah dilediğine bu pisliği bulaştırırsın!” dedikten sonra devesini sürüp gider.⁶⁹⁰

2.3. İffetli ve Ahlâksız Olma Arasında Gidip Gelmesi

Özellikle el-Ahtal’ın gençliğinde yaşadığı olaylara, vaktini geçirdiği yerlere baktığımızda ve şiirlerini incelediğimizde yine birbirine zıt iki özellik arasında gidip geldiğini görürüz. Bazen kendisine özgü iffet anlayışıyla, inşâd ettiği şiirlerinde iffet vurgusu yaparak övünür. Ensar’a iftira atacak kadar ileri giderek utanma duygusundan tamamen uzaklaşır. Sarhoş olduğunda da kişilerin iffet ve namusuna dil uzatan ahlâksızın biri olur. Ahlâksızlığını da şiirinin bir mısrasında dile getirir: (Vâfir)

و حَائِمَتَيْنِ، تَبْتَغِيَانِ سِرِّي، جَعَلْتُ الْقَلْبَ، دُونَهُمَا، حِجَابًا⁶⁹¹

“İki kadın etrafımda pervane gibi dönüp dolaşiyor, sevgimi istiyor. Ben ise o iki kadına gönül kapımı kapatarak iletişim kurmalarına ve konuşmalarına engel oldum.

el-Ahtal, gençliğini meyhanelerde geçirmiş, meyhane çocuğu olmuş, meyhanedeki kadın şarkıcılarla sohbetler yapmış, şakalaşmıştır. Kadın şarkıcılarla yaptığı sohbetini şu şiirinde dile getirir: (Kâmil)

بَانَ الشَّبَابُ، وَرُيَا عَلَّلْتُهُ بِالْغَايَاتِ، وَبِالشَّرَابِ الْأَصْهَبِ

⁶⁸⁹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 464.

⁶⁹⁰ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 464.

⁶⁹¹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 236. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 55.

وَلَقَدْ شَرِبْتُ الْخَمْرَ، فِي حَانُوتِهَا
وَلَعِبْتُ، بِالْقَيْنَاتِ، عَفَّ الْمَلْعَبِ⁶⁹²

“Gençliğimi kadın şarkıcılarla gönül eğlendirerek ve kırmızı şarap içerek geçirdim.
Onun meyhanesinde şarap içtim, şarkıcılarla harama kaçmadan iffetlice oynadım.”

Benî Ümeyye'nin hizmetkârlarından Sâbit, kadınlara hibe ve hediye dağıtmak üzere gönderilmişti. Ancak Sâbit, o kadınlardan birisine hediyesini vermemek için direnerek o kadının kim olduğunu öğrenmek için yüzündeki peçesini açmasını ister. Sâbit'in bu tutumu insanları galeyana getirir ve Sâbit'i öldürürler. el-Ahtal, Sâbit'in yaptığı bu çirkin davranışı sivri dilini kullanarak kınamış ve nefretini ortaya koymuştur. Sâbit'in suç işlediğini, kadının iffet ve namusunu ihlâl ettiğini -sanki kendisi çok iffetliymiş, kendisi kişilerin iffet ve namusunu gözetirmişçesine- şiirinde dile getirir: (Tavîl)

أَنْفُ لَيْضٍ، يَجْتَلِيهِنَّ ثَابِتٌ،
بِدَوغانَ، يَهُمُّ قَرُّهَا، وَحَرِيرِهَا

إِذَا أَعْرَضَتْ بِيضَاءَ قَالَ لَهَا: اسْفِرِي،
وَكَانَتْ حَصَانًا، لَا يُنَالُ سُؤْرُهَا⁶⁹³

“Sâbit, Devğânda⁶⁹⁴ iffetli kadının ipek ve ibrişimden yapılmış sık örtüsünü kaldırıp damadın gelinin yüzüne baktığı gibi yüzüne bakmasını kabul etmedi. İffetli kadın, yüzünü açmamakta ısrar ettiğinde Sâbit kadına:” Yüzünü aç.” dedi. Kadın iffetliydi, peçesini açarak iffetini lekelemek istemedi.

el-Ahtal, kendisinin iffetli olduğunu: “Ben hiç kimseyi hicvetmedim ancak benim hicvim bakire kızın babasına soru sormaya utanması gibidir.” sözüyle dile getirmiştir.⁶⁹⁵ Fakat hiciv, iftira atma, küfürlü konuşma meydanıdır. el-Ahtal da hiciv meydanına girdiğinde kendi kendine dilinin temiz ve beyanın iffetli olduğunu ifade etmiştir.⁶⁹⁶

el-Ahtal'ın şiirlerine dikkatlice baktığında ahlâklı, dilinin ve gönlünün saf ve uyumlu olduğunu tasavvur edebiliriz. İffetli ve namuslu olma özelliğinin kendi

⁶⁹² Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 73. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 27.

⁶⁹³ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 468.

⁶⁹⁴ Şam diyarında Nusaybin ve Resü'l-ayn arasında her ay kurulan bir çarşının ismidir. el-Esmer, *Divnü'l Ahtal*, 489.

⁶⁹⁵ İsfahânî, *Egânî*, 8:431.

⁶⁹⁶ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 152.

özünde saklı olduğunu da zannedebiliriz.⁶⁹⁷ Ancak şarap içip kendinden geçince işin rengi tamamen değişir.

el-Ahtal, aşkı uğruna birçok şeyden vazgeçmiştir. Ne zaman bu girdaptan, bu karanlık kuyudan çıkmak istese karşısına farklı tuzaklar çıkmış ve çirkinliğin, iffetsizliğin içerisinde çırpınıp durmuştur. İffetsizliğini de bir şiirinde dile getirmiştir: (Tavîl)

أَبَى الْقَلْبُ أَنْ يَنْسَى، عَلَى مَا يَشْفُهُ،
قَوَاتِلُهُ، مِنْ سَالِمٍ، وَأَبَانَ

إِذَا قُلْتُ: أَنْسَى ذِكْرَهُنَّ، تَعَرَّضْتُ
حَبَائِلُ أُحْرَى، مِنْ بَنِي الْجَلْفَانِ⁶⁹⁸

“Sâlim ve Ebân Kabilesinden katilleri derinden ah çekmesine rağmen kalbi teselli bulup unutamadı.

Onların hatırasını unutacağım dediğimde, Benî Celefân’dan başka tuzaklar⁶⁹⁹ karşıma çıktı.”⁷⁰⁰

Benî Tağlib Kabilesi’nden çirkin suratlı el-Âver b. Beyân et-Tağlibî’nin eşi güzel Berre’ye hastalık dercesinde âşık olur. Âşk hastalığını tabibin tedavi etmesinin mümkün olmayacağını söyler. Sebep olarak da sevdiği kadın Berre’nin o çirkin suratlı adamın hâlâ kocası olmasını gösterir. Hayâ ve edep sınırlarını aşan el-Ahtal, hayâsızlıkta zirve yaparak evli Berre’ye ilân-ı âşk yapar. Berre’ye yaptığı ilân-ı âşkı da şiirinde dile getirir: (Tavîl)

وَكَيْفَ يُدَاوِينِي الطَّبِيبُ، مِنَ الْجَوَى،
وَبَرَّةٌ عِنْدَ الْأَعْوَرِ بْنِ بِيَانٍ؟

أَجْعَلُ بَطْنًا، مُنْتِنَ الرَّيْحِ، مُقْفِرًا
عَلَى بَطْنِ خَوْدٍ، دَائِمِ الْحَقَقَانِ؟ فَقَّانِ⁷⁰¹

⁶⁹⁷ Balachere, *Dâiratü’l Maârif’il İslâmî*, 5: 534.

⁶⁹⁸ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 211. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 233.

⁶⁹⁹ Bazı kadınların sevgisini tam unutacağı anda kalbi başka kadınlara meyledip onlara bağlanır. el-Esmer, *Divânü’l Ahtal*, 10.

⁷⁰⁰ Sâlim, Nemr b. Gâsit, Eban ve Benî Celefân: Benî Tağlib Kabilesi’ne mensup oymak isimleridir.

⁷⁰¹ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 210. Kuteybe, *eş-Şi’r ve ’ş-şuarâ*, 486.

“Berre,⁷⁰² *Aver b. Beyâ'nın yanında oldukça tabib, kara sevdami nasıl tedavi edebilir!*

Kötü kokulu adam, karnını hâlâ nasıl oluyor da hoş ve güzel olan Berre'nin karnının üzerine koyabiliyor?”⁷⁰³

Yine Benî Mâlik Kabilesinden kocası ihtiyar bir kadın, yanaklarında güzel koku, allık, gözlerinde saflık, tahrik edici şehvî bakışlarla el-Ahtal'a baktığında kalbi paramparça olur ve kendinden geçer. el-Ahtal da o kadının cilveli tavırlarını şiirinde şu şekilde dile getirir: (Basît)

وَالْمَالِكِيَّةُ قَدْ أَبْصَرْتُ مَا صَنَعْتُ، لَمَّا تَفَرَّقَ شَعْبُ الْحَيِّ، فَأَنْصَدَعُوا
تُسَارِقُ الطَّرْفَ، مِنْ دُونِ الْحِجَابِ كَمَا يَرْمِيكَ مِنْ دُونَ عَيْصِ السِّدْرَةِ، الدَّرْعُ
بِعَارِضَيْنِ، يُجُولُ الطَّيِّبُ فَوْقَهُمَا، وَمُقَلَّةٍ، لَمْ يُخَالِطْ طَرْفَهَا قَمْعٌ⁷⁰⁴

“Mâlikiyye'nin,⁷⁰⁵ yaptığını gördüm. Mahalle halkı ayrılığa düştüğünde parça bölük oldular.

O, kimseye belli etmeden sık ağaçların arasından buzağının baktığı gibi bana bakıyor.

İki yanağının üzerine güzel koku sürmüş, gözlerinin üzerine sürme çekmiş, gözünün kenarında üzerinde kıl olan beni var ve göz kapaklarını da kapatmaz.”

Yaşadığı başka bir olayda da ihtişamlı ve lüks sarayda hayatını devam ettiren kocaları ihtiyar, üç güzel kadın. İhtiyar adam eşlerinin güzelliğini gizlemek için yüzlerini peçeyle örter. Buna rağmen el-Ahtal'ın tuzağına düşmekten eşlerini koruyamaz. el-Ahtal, tatlı sözleriyle onların gönlünü almayı, güvenlerini kazanmayı becerir. Kazandığı güveni de şiirinde şöyle dile getirir: (Tavîl)

ثَلَاثٌ حِسَانٍ، مِنْ نِزَارٍ وَغَيْرِهِمْ، بَحْمَعْنٍ، مِنْ شَيْءٍ، فَعُولِينَ فِي قَصْرِ

⁷⁰² Berre, Hâne et-Tağlibî'nin kızı ve el-Âver b. Beyân et-Tağlibî'nin eşinin ismidir.

⁷⁰³ Nâsirüddin, *Divânü'l Ahtal*, 336.

⁷⁰⁴ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 254-255. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 68-69.

⁷⁰⁵ Mâlikiyye, Tağlib Kabilesinin Benî Mâlik Oymakı'na mensup bir bayanın kadınıdır.

خَلَّالِ شَيْخٍ، فِي مُنِيفٍ، كَأَمَّا
نَاهُنَّ قِشْعَمٌ، مِنَ الطَّيْرِ، فِي وَكْرِ
وَمَا زِلْتُ أُصِيبُهُنَّ بِالْقَوْلِ، وَالصَّبَا،
سَفَاهَاً، وَقَدْ يُصْبَى عَلَى الْخَائِفِ الْحَذْرِ
كَعَطْشَانًا، حَجَّ الْمَاءِ، حَتَّى أَطَاعَنِي
رَسُولٌ إِلَى لِعَسَاءَ، طَيِّبَةَ النَّشْرِ⁷⁰⁶

“Nizâr’dan ve farklı kabilelerden nikâhladığı üç eşini yüksek duvarlı görkemli sarayında gizledi.

İhtiyar, akbabanın yavrularını yuvasında koruduğu gibi eşlerini, yüksek, muhkem sarayında korudu.

Onların gönüllerini hoş sözlerle, çapkınlık yaparak almaya devam ediyorum. İhtiyar, iffetlerine zarar gelmesinden korktuğundan özen gösteriyor.

Ulaşılması zor görkemli saraya kokusu hoş, güzel, iki dudağında esmerlik olan elçiyi, kendisine güvenmeleri için gönderdi.”

el-Ahtal’ın ahlaksızlıkta zirve yaptığı olaylardan biride Saîd b. İyâs’ın evine misafir olduğunda yaptığı çirkinliktir. Saîd, el-Ahtal’ı evine davet edip kendisine ziyafet verir, şarap ikram eder. Saîd’in iki kızı, Ümâme ve Raûm, yanlarına hizmet etmek için gelirken rastgele yürürler. el-Ahtal, aynı eve ikinci defa misafir olur. Ümâme ve Raûm büyüdükleri için yanlarına hizmet etmek için gelirken örtünür. el-Ahtal, onları tanıyamaz. Kızların babasına: “Kızların nerede?” diyerek Ümâme ve Raûm’u sorar. el-Ahtal’a Ümâme ve Raûm’un büyüdüğü haber verilir. O da misafir olduğu evden ayrılınca Ümâme ve Raûm’a ithâfen gazel inşâd eder: (Kâmil)

صَرَمْتُ أُمَامَةَ حَبْلَهَا، وَرَعَوْمُ
وَبَدَا الْمُحَمَّحُمُ، مِنْهُمَا، الْمَكْتُومُ
لِلْبَيْنِ مِنَّا، وَاخْتِيَارِ سَوَائِنَا،
وَلَقَدْ عَلِمْتِ: لَعَيْرَ ذَاكَ أُرُومُ
وَإِذَا هَمَمْنَا، بِعُدْرَةٍ، أَرْمَعْنَهَا
خُلْفَاءًا، فَلَيْسَ وَصَاهُنَّ يَدُومُ⁷⁰⁷

“Saîd b. İyâs’ın iki kızı Ümâme ve Raûm ile olan sevgi bağım koptu. Göğüslerinde gizledikleri nefretleri ortaya çıktı.

⁷⁰⁶ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 469. 470.

⁷⁰⁷ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 270. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 82.

Bizden uzak olun ve bizden başkasını seçin. Ümâme'yi değil de Raûm'u istediğimi bildin.

Vefasızlık etmeyi istediklerin de vefasızlık yapmaya karar verdiler ve ahitlerini bozdular, ihanet ettiler.”

el-Ahtal'ın yaptığı edepsizliklerinden biri de kilisede huşu içinde ibadet eden kadınlara sarkıntılık yapmasıdır. Yaptığı çirkinliği ve edepsizliği şiirinin bir beyitinde dile getirir ve şöyle der:

مالتِ النَّفْسُ نَحْوَهَا إِذْ رَأَتْهَا فَهِيَ رِيحٌ وَصَارَ جِسْمِي هِبَاءً⁷⁰⁸

"Gönül onu gördükten sonra ona meyletti. O, bedenimi saçıp savuran toz taneciklerine dönüştüren rüzgârdır."

el-Ahtal, yaşlanıp güçten düşünce kadınlar onu beğenmez olmuşlardır. Yaşının ilerlemesi, kadınlara olan ilgisini azaltırken kadınlarında ona olan ilgisi azalmıştır. Kendi kıymetinin bitip tükenmekte olduğunu hissedince takvaya, erdemli ve sabırlı olmaya yönelmiştir. Bu yönelişini de şiirinin bir mısrasında dile getirerek şöyle der: (Tavîl)

فَتَمَّ تَنَاهَيْنَا، كِلَانَا، عَنِ الصَّبِيِّ وَلَا شَيْءَ خَيْرٍ مِنْ تُعَى اللَّهِ، وَالصَّبْرِ⁷⁰⁹

"Her ikimizde arzularımızdan⁷¹⁰ vazgeçtik. Hayatta Allah korkusu ve sabırdan daha hayırlı hiçbir şey yoktur."

el-Ahtal, bu mısra ile tövbe etiğini, pişman olduğunu ifade etmiştir. Bir daha asla daha önce yapmış olduğu hata ve kusurlara dönmek istemediğini de başka şiirinin bir beyitinde dile getirerek şöyle der: (Tavîl)

فَيَا لِكِ مَنِّي، هَفْوَةً، لَمْ أُعِدْ لَهُ وَيَا لَكَ، قَلْبًا، أَهْلَكَتُهُ مَذَاهِبُهُ!⁷¹¹

⁷⁰⁸ Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 376. Süyûtî Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfîî, *Şerhu şevâhidi Muğni'l-lebîb*, thk. Ahmed Zâfir Kucân (Dımaşk: Lecinetü't-turâsî'l-Arabî, 1967), 122.

⁷⁰⁹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 470.

⁷¹⁰ Rabbimizin çağrısına icabet ederek ve azabından sakınarak ona yöneldik.

⁷¹¹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 207. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 218.

“Bir daha yapmamak üzere yaptığım gaflara tövbe ettim.⁷¹² Ah kalbim! Kötü yaşayışım ancak kalbimi mahfetti.”

el-Ahtal’ın iffeti, ahlâkının düzelmesi ihtiyarladığında güzel kadınların kendisine iltifat etmemesinden ve yüz çevirmesinden sonra olmuştur.⁷¹³ Ancak el-Ahtal, düşmanlarını hicvederken sivri dilini kullanma huyunu devam ettirmiştir. Özellikle ezeli düşmanları Kays Aylân’ı hicvederken, edepsizce ifadeler kullanmıştır. İnşâd ettiği şiirinde şöyle demektedir: (Basît)

فَبَيْلَةٌ، كَشِرَاكِ النَّعْلِ، دَارِحَةٌ إِنَّ يَهْبِطُوا الْعَمَوَ لَا يُوجَدُ، هُمْ، أَثَرُ

مَحْلُهُمْ، مِنْ بَنِي تَيْمٍ وَّ إِحْوَاتِهِمْ، حَيْثُ يَكُونُ، مِنَ الْحِمَارَةِ، النَّقْرُ⁷¹⁴

“Kabile, nalının bağı gibidir. Soyları tükenmiş, az olduklarından kimsenin ayak basmadığı yerden geçtiklerinde izleri bile kalmaz.

Benî Teym⁷¹⁵ ve kardeşlerinin yerinin eyerlenen eşeğin kuyruğunun altından geçen kayış gibi olduğunu görürsün.”

Şa’bî, birgün el-Ahtal’ın yanına geldiğinde onu, öğle yemeği yiyip şarap içerken sarhoş olarak bulur. İki yanında kendisini serinletmek için yelpaze sallayan iki tane de cariyesi vardır. el-Ahtal, Şa’bî’yi yemek yemeye ve şarap içmeye davet eder. Daha sonra Şa’bî’ye kendinden ne istediğini sorar. Şa’bî de: “Kendinden şiir dinlemek istediğini.” söyleyince el-Ahtal da ona şiirinden bir mısrasını okur: (Kâmil)

وَإِذَا تَعَاوَرَتِ الْأَكْفُ زُجَاجَهَا نَفَحَتْ، فَنَالَ رِيَا حَهَا الْمَرْكُومُ⁷¹⁶

“Cam kadehler, sağlığına, şerfine diyerek tokuşturulduğunda grip olan şarabın güzel kokusunu alır.”⁷¹⁷

⁷¹² Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 218. Gençlik yıllarımda yaptığım kötülöklere pişman oldum ve bir daha yapmamak üzere tövbe ettim.

⁷¹³ Kabâve, *el-Ahtalü’l-Kebir*, 160.

⁷¹⁴ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 358. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 289.

⁷¹⁵ Teym, el-Lâti b. Sâlebe b. Ukkâbe.

⁷¹⁶ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 272. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 85.

⁷¹⁷ Grip olan kişi bile kadehlerden yayılan şarabın güzel kokusunu hisseder.

el-Ahtal: “Ey Şa’bî bu beyitle el-Ahtal şairlerin anası oldu.” dediğinde Şa’bî :
“Ey Ebû Mâlik, el-A’sâ senden daha mükemmel şairdi!” der. el-Ahtal da: “Bu nasıl olur?” dediğinde Şa’bî de A’sâ’nın şu şiirini okur:

من خمرٍ عانةً، قد أتى لختامها حول، تسئلُ عمامةَ المرْكومِ

“Âne’de üretilen şarabın sonunu yudumlarken etrafa yayılan güzel kokusu, gripten burnu tıkalı olanların, tıkanıklığı açar.”

el-Ahtal, bu mısraları dinleyince elindeki kadehi yere fırlatmış “O-Mesih-benden daha mükemmel şairdir. Allah’a yemin ederim ki A’sâ, ben hariç diğer şairlerin anasıdır.” demiştir.⁷¹⁸

el-Ahtal’ın bâdiye de büyümesi, şarap içmesi ahlâksızlığını tetikleyen en önemli etkenlerden birisidir. Çünkü şarap bağımlılarının iffet ve utanma duyguları azdır, iftiraya ve müstehcenliğe de son derece yatkındır. Yine el-Ahtal, kendisinin müstehcen konuşan, namusları ayaklar altına alan bir kişi olduğunu şu şiirinde vasfeder: (Recez)

صَبَّحَهُمْ، مَيِّ، بَدِيءُ فَاضِحُ

هَدُّ، مَعْرٌ، فِي الْجِرَاءِ سَابِحُ⁷¹⁹

“Sabah şarap içtiğimde, kötü konuşup (hiciv yaparak) kusurlarını ortaya dökerim.

Şarap testisini taşıyan at yorgunluktan nefes nefese kaldı.”

صَبَّحَهُ مَيِّ بَدِيءُ فَاضِحُ إِنَّ أَخَا الْمَجَامِعِ الْمُفَاضِحِ⁷²⁰

“Sabah şarap içtiğimde kötü konuşup (hiciv) kusurlarını teşhir ederim. İnsanların övünmek ve birbiriyle yarışmak için toplandığı yerde fasih konuşan başarılı olur.”

Şüphesiz ki el-Ahtal; ahlâksız, edepsiz, hovarda, hicvetmede çirkin bir şairdir. Çevresindekileri daha ahlâksızca hicvetmemesinin sebebi, Müslümanların

⁷¹⁸ Merzübânî, *Müveşşah*, 172.

⁷¹⁹ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 392.

⁷²⁰ Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 311. Tırâd, *Divânü’l Ahtal*, 321.

öfkesinden çekindiğindedir.⁷²¹ Bütün anlatılan olaylara rağmen el-Ahtal'ı hicvetmede, Cerîr ve el-Ferezdak ile kıyasladığımızda o ikisine göre daha iffetli, daha temiz ve daha saf olduğunu görürüz.⁷²² O ikisi şiirlerinde çirkin ve küfürlü konuşmaya daha yakındır. el-Ahtal, o ikisinin karşısında biraz daha terbiyeli, saygılı ve utangaçtır.⁷²³

2.4. Cömertlik ve Cimrilik Arasında Bocalaması

el-Ahtal, cömert ve erdemlidir. Çünkü o, asalet sahibi soylu bir Arap'tır. el-Ahtal ateş yakarak,⁷²⁴ yaşadıkları yere misafir olarak gelenlere davette bulunur, kendisinin ve ailesinin sahip olduğu en güzel ikramlıkları ikram etmek için gece misafir bekler ve gelen misafirleri evine davet ederek onlara ikramda bulunurdu. Misafirlere yaptığı ikramı ve cömert olmasını şu şiirinde dile getirir:⁷²⁵ (Tavîl)

وَمُسْتَبِحٍ، بَعْدَ الْهُدُوءِ، دَعْوَتُهُ بِصَوْتِي، فَاسْتَعَشَى بِنَضْوٍ، تَزَعَّمَا
فَجَاءَ، وَقَدْ بَلَّتْ عَلَيْهِ ثِيَابُهُ سَحَابَةٌ مُسَوِّدٌ، مِنْ اللَّيْلِ، أَظْلَمَا
وَفِي لَيْلَةٍ، مَا يَنْبَحُ الْكَلْبُ ضَيْفَهَا، إِذَا تُبِّهَةَ الْمَبْلُودُ، فِيهَا، تَعَمَّمَا⁷²⁶

“Gezerken köpekler gibi uluyarak, gece sükûnete erdikten sonra yolunu şaşırان yorgunluktan etrafını bulanık gören deveyi (yolcuyu) bağırarak evime davet ettim.

Geceleyin kara bulutlardan sicim gibi yağan yağmurdan üzerindeki elbiseleri ıslanmış adam evime geldi.

⁷²¹ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 163.

⁷²² Şayib, *Târihu'n-Nekâiz*, 414-415.

⁷²³ Brockelmann, *Tarihu'l-Edebi'l-Arabî*, 1: 207.

⁷²⁴ Eskiden kentlerde ayrıca çöl şartlarında kabile konak yerlerinde ve benzeri konaklarda yoldan geçmekte olanların görmeleri ve ihtiyaç halinde varıp konaklamaları amacıyla geceleyin ateş yakılırdı. Bu ateşe “nâru'l-kirâ” denir, “el-kirâ” “ziyafet” demektir. el-Âlûsî buna “Nâru'd-diyâfe” denildiğini de aktarmaktadır. Bu, misafir ağırlamak amacıyla yakılan bir ateştir. Misafirperverliğin eski Arap kültürünün aslı bir unsuru olmasına mebni eski şairlerin şiirlerinde “Nâru'l-kirâ”ya dair tasvirler sık sık rastlanmaktadır. Bu ateş bir misafirperverlik göstergesi olan Arap kültüründe oldukça yer tutmuş, cömertlik ve cimrilik bu ateş ile ölçülür olmuştur. “Nâru'l-kirâ”, Arap kültüründe övünç göstergelerindedir. Yüksek yerlerde yakılması değerini daha çok yükseltirdi. Eyüp Tanrıverdi, “Eski Arap Kültüründe Ateş Yakma Gelenekleri” Doğu Araştırmaları 8 (2011): 56.

⁷²⁵ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 163.

⁷²⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 398-399. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 250.

Köpek, çok soğuk gecede misafir gelmediğinden ulumadı. Ahmağa tembih edilmesine rağmen, misafir gelmediği için sesi çıkmıyor.”

el-Ahtal, hayatın cömertçe hayır yapmak için iyi bir fırsat olduğunu, herkesin ölüm gelmeden görevini yerine getirmesini, miras yoluyla hak sahibi olanlara haklarını vermede yaşadığı anı fırsat bilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Mal, sahibini bu dünya da ebedî yaşatamayacağı gibi ölmesine de engel olamayacağını belirttikten sonra şeref ve asaletiyle övünerek duygularını şiirinde şöyle dile getirir: (Tavîl)

أَعَادِلُ، إِنَّ النَّفْسَ فِي كَفِّ مَالِكِ، إِذَا مَا دَعَا يَوْمًا أَجَابَتْ، لَهُ، الرُّسُلَا
ذَرِينِي، فَلَا مَالِي يُرُدُّ مَنِّي، وَمَا إِنِّ أَرَى حَيًّا، عَلَى نَفْسِهِ، فُقُلَا
وَلَيْسَ بِحَيْلِ النَّفْسِ، بِالْمَالِ، خَالِدًا، وَلَا مِنْ جَوَادِ مَيْتًا، فَاعْلَمِي، هُزْلَا⁷²⁷

“Kınayan,⁷²⁸ nefis Allah’ın yed-i kudretindedir. Allah’ın elçisi bir gün ölüm için çağırdığında onun davetine icabet eder.

“Beni kınamayı bırak!” Sahip olduğum mal, ölümü benden engelleyemez. Çünkü mal, yaşayan herkes ne kadar tedbirli olsa olsun Azrail’in elinden kurtaramaz.⁷²⁹

Malı cimri kişiyi bu dünya da ölümüne engel olmaz, ebedî bırakmaz, cömert kişi de fakirlikten ölmez. Bil ki dünya hayatı zayıflıktır; oyun eğlencedir.”

el-Ahtal, şarap içtikten sonra zilzurna sarhoş olduğunda israf etmede tavan yapar. Nedimelerine adeta paraları saçıp savurduğunu, eleştirilere kulak asmayacağını şu şiirinde ilan etmiştir: (Basîl)

وَقَدْ أَكُونُ عَمِيدَ الشَّرْبِ، تُسْمِعُنَا، بَحَاءُ، تَسْمَعُ فِي تَرْجِعِهَا صَحَلَا
إِذْ لَا أَطَاوِعُ أَمْرَ الْعَاذِلَاتِ، وَلَا، أَبْقِي عَلَى الْمَالِ، إِنَّ دُو حَاجَةٍ سَأَلَا⁷³⁰

⁷²⁷ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 294. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 177.

⁷²⁸ el-Ahtal, kendisini kınayarak kendisine seslenmiştir.

⁷²⁹ Nerde olursanız olun ölüm size ulaşır. Hatta çok sağlam kalelerde olsanız bile. Nisâ 4/78 âyetini anımsatmaktadır.

⁷³⁰ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 119.

“Ben, onların kendisine güvendiği şarap efendisiyim. Bana sesi kısılmış, söylediği şarkısı baş ağrıtan şarkıcıyı dinletiyorsunuz.

Şarap içtiğim için beni kınayanların kınamalarına aldırış etmiyorum. Malımı cömertçe⁷³¹ ihtiyaç sahibi isterse veriyorum.”

Birgün el-Ahtal, İkrime el-Feyyâd’a misafir olur. Onun yanından bir gün kaldıktan sonra ayrılır. Kadın şarkıcı ve şarap içen gençlerin olduğu yere gelir. Onlara takılır, yanlarında dört gün kalır. İkrime de kendisine kızdığı için yanından ayrılıp o gençlerin yanına gittiğini zanneder. Ancak İkrime, el-Ahtal’ın yanına gittiğinde gerçeği anlar. Daha sonra el-Ahtal, İkrime’yle o gençlere bin dirhem gönderir. İkrime’ye de beş bin dirhem verir: “Bu parayla ihtiyaçlarınızı giderin.” der. Kendisi yolculuğa çıkana kadar İkrime’ye ve gençlere nedimlik yapmaya devam eder.⁷³²

Yine birgün el-Ahtal, Benî Tağlib’den bir grubu verdiği ziyafete davet eder. Davet ettiği misafirler arasında Benî Zeyd ve Züheyr b. Cüşem’den aç iki kişi de vardır. Bunlar: “el-Ahtal’ın bize yedirdiği yemek ne kötü bir yemektir.” dediler. el-Ahtal da: “Daha önce size buna denk bir ziyafet veren oldu mu?” dediğinde o, ikisi el-Ahtal’a: “Kalk deveni kes biz de devemizi keselim karınlarımızı doyuralım.” dediler. Bunun üzerine el-Ahtal, o ikisinin istediğini yerine getirmek için ayağa kalkar. Tam bu sıra da Benî Züheyr, el-Ahtal’a seslenir. Orada bulunanlar da: “Sen malından faydalanıyorsun, eğer malın helak olursa kimse maldan faydalanamaz.” dedi. Bu söz üzerine el-Ahtal şu şiirini okur:

شَقَيْتُ الْأَصْفَرَيْنِ، مِنْ الْعُرَامِ

لَوْلَا آصِرَاتُ بَنِي زُهَيْرٍ

تَفَادَى الْكُومُ، عَنِ ذَكْرِ، حُسَامِ⁷³³

لَحُزْتُ سَوَادَهَا، بِالسَّيْفِ، حَتَّى

“Eğer Benî Züheyr’le akrabalık bağım olmasaydı, iki adamın dertlerine bilmeden çare olurdum.

⁷³¹ Malımı cömertçe şaraba, kadınlara harcadım. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 212.

⁷³² İsfahânî, *Egâni*, 8: 443.

⁷³³ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 481.

Sürü içinde beslenen en besili deveyi en kaliteli demirden yapılan en keskin kılıçla keserdim.”

el-Ahtal’ı cömertlikte kimsenin geçemeyeceğini ispat eden en iyi örneklerden biri de Abdü’l-Kays Kabilesinin ileri gelenlerinden seçkin bir kişi ve Hâlid b. Osman el-Kuraşî, el-Ahtal’ın nedimeleriydi. el-Ahtal: “Herkes bize sek şarap ikram etsin.” dedi. Bu sözüne rağmen el-Ahtal, onlardan önce davranarak hepsine sek şarap ikram etti. Daha sonra da herkes birbirine şarap ikram etmeye başladı. el-Ahtal, yaşanan bu manzarayı şiirinin bir mısrasında dile getirir:

سَقَانِي خِيَارَ شَرْبَةٍ، رَحَّتْ بِنَا،
وَأَحْرَى، سَقَانَا ابْنُ عُثْمَانَ، خَالِدٌ⁷³⁴

“Seçkin kişi, bana ve diğerlerine birer kadeh sek şarap ikram etti. Sarhoşluk bizim başımızı döndürdü. İbn Osman ve Hâlid de bize şarap ikram edip içirdi.”

el-Ahta’nın sahip olduğu malı cömertçe israf ederek harcamasında şarap sultanı olmasının, meyhane çocuğu olmasının olumsuz etkisi olmuştur. Gerçekten kişi, şarap içip kafayı bulduğunda harcamalarında israf eder, bonkör olmaktan kendini alamaz. Sarhoşun direnci kaybolduğundan ayık halinden daha fazla cömert olur. Adeta sarhoşun cömertlik damarları kabarak sahibini israfa sürükler ve sahip olduğu maddi varlığını saçıp savurmasına sebep olur. İşte şarap sultanı el-Ahtal, şarap içip, kafayı bulup sarhoş olduğunda cömertliğin zirvesine çıkmış, nedimelerine olan ikram, izzet ve bonkörlüğünde hiçbir zaman kusur etmemiştir.

2.5. Gurur, Kibir ve Dingin Olma Arasında Bocalaması

el-Ahtal’ın şahsiyetinde karşısındakini hafife alma, küçük görme özelliği bariz bir şekilde görülür. Ebû Mâlik’in şahsiyetinin derinliklerine bedevî yaşamın, şarap içmeye düşkün olmanın izleri damgasını vurmuştur. Zihin dünyasında ki bu izler kendisinin, Benî Tağlib’in kahramanlıklarını övmesine ve hicvine açıkça yansımıştır. Dedeleriyle, amcalarıyla, soyuyla, nesebiyle, kabilesinin değerlerini yaşamakla ve düşmanlarına karşı kabilesini savunmakla övünmüştür. Övünmesini de şu ifadelerle dile getirmiştir: (Tavîl)

⁷³⁴ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 479.

وَأَيُّ لِمَنْ عَلِيَاءٍ تَغْلِبِ وَأَيْلِ،
 وَأَنَا الْجِشْمِيُّ، الرَّحْبُ فِي الْحَيِّ مَنَزِلًا،
 لِأَطْوَلُهَا بَيْتًا، وَأَتْبُتُّهَا أَصْلًا،
 إِذَا احْتَلَّ مَضْهُودٌ، بِمُضْنِيَّةٍ، هَزَلًا،
 وَعَمَّايَ نِعَمَ الْمَرْءِ، عَمْرُو وَمَالِكُ،
 وَتَغْلِبَةُ الْمُؤَلَّى، بِمَنْظُورَةٍ، فَضْلًا،
 وَقَدْ عَلِمْتُ أَفْنَاءُ تَغْلِبِ أَنِّي،
 وَأَيُّ، يَوْمًا، لَا مُضْيِعُ ذِمَارِهَا،
 وَلَا مُفْلِيَّ هَاجٍ، هَجَا تَغْلِبًا بَطْلًا⁷³⁵

“Beni Tağlib ve Vâil Kabilelerine mensup olanların en üstün benim. En iyi yerlerde ikamet edeni ve en soylu nesebe sahib olanıyım.

Benî Cüşem’e⁷³⁶ mensubum. Kavmim’in kapısı kılıkta, hastalıkta ve sıkıntılı günlerde herkese açıktır. Her gelen misafiri ziyafet sofrasına buyur eder.

Amcalarım Amr, Mâlik ve Sâlebe⁷³⁷ büyük facialar meydana geldiğinde insanların sıkıntılarını gidermek için bütün mallarını harcayan ne güzel kişilerdi.

Benî Tağlib’in hayatta olanları benim, cılız ağaçların, kuru otların arasında yeşilliği hiç kaybolmayan sert Nudâr ağacı⁷³⁸ gibi olduğumu bildi.

Ben, mukaddes değerleri bir gün bile olsa zâyi etmeden korurum. Tağlib’i hicvettiklerinde de şiirlerimle kahramanca savunurum.”

el-Ahtal, Benî Tağlib’in asaleti, nesebi, şerefli geçmişi, vakarlı duruşu, yaşadıkları ve işgal ettikleri yerlerle övündüğünü şiirinde şöyle dile getirir: (Vâfir)

فَسَلِّني بِالْكَرَامِ، فَإِنَّ قَوْمِي
 كِرَامٌ، لَا أُرِيدُ بِهَا إِدَالًا
 فَقَوْمِي تَغْلِبٌ، وَالْحَيُّ بَكْرٌ،
 فَمَنْ هَذَا، يُؤَاؤُنَا فَضَالًا؟
 تَصَانُ حُلُومُنَا، وَتَرَى عَلَيْنَا
 ثِيَابَ الْحَزِّ، تُبْتَدَلُ إِتْدَالًا

⁷³⁵ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 296. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 178.

⁷³⁶ el-Ahtal’in dedelerinden birisi olan Cüşem b. Bekr b. Habîb b. Amr b. Ganem b. Tağlib b. Vâil’dir.

⁷³⁷ Benî Bekr b. Hubeyb Kabilesindedir

⁷³⁸ Araplar arasında soylu bir kabileye mensup olmaktan kinayedir. Tırâd, *Divânü’l Ahtal*, 376.

فَكَمْ مِنْ قَائِلٍ، قَدْ قَالَ فِيْنَا، فَلَمْ نَنْتَرْكْ، لِذِي قَيْلٍ، مَقَالَا

“Asaleti, cömertliği bana sor. Çünkü kavmim, herhangi bir menfaat beklenmeyecek kadar cömert ve asildir. Ben onlardan bir bedel istemiyorum.

Kavmim Tağlib ve Bekr idi. Üstünlükte kim bize denk olabilir?

Aklımız korunuyor. Sen, bizim üzerimizde ipekten dokunmuş, üzerimizde eskiyen elbiseler görürsün.⁷³⁹

Haset edenler⁷⁴⁰ bizim aleyhimizde nice dedikodular çıkardı. Hiç kimsenin dedikodusunu yanına bırakmadık ve yaymalarına fırsat vermeden de susturduk.”

el-Ahtal, Benî Tağlib’in işgal ettiği yerler ile övünür:

أَلَسْنَا مِنْ دِمَشَقٍ، إِلَى عُمَانٍ، مَلَأْنَا الْبَرَّ، أَحْيَاءَ حِلَالَا؟
وَدِجْلَةَ، وَالْفُرَاتَ، وَكُلَّ وَاٍ إِلَى أَنْ خَالَطَ النَّعْمَ الْجِيَالَا؟
وَشَارَفْنَا الْمَدَائِنَ، فِي جُنُود لَنَا مِنْهُنَّ أَكْثَرُهَا رِجَالَا
أَلَا إِنَّ الْحَيَاةَ لَنَا ذُرَاهَا، وَصَوْلَتُهَا، إِذَا مَا الْغُرُّ⁷⁴¹ صَالَا⁷⁴²

“Bir babadan çoğalan, Şam’dan Umman’a kadar suyun etrafına yerleşen,⁷⁴³ yeryüzünü dolduran bizler değil miyiz?

Dicle, Fırat Irmakları, dağlara kadar bütün vadiler, meralar bizim otlayan develerimizle doludur.

Neredeyse Medâin’e⁷⁴⁴ bizim süvarilerimiz hâkim olacaktı. Süvarilerimizin sayısı, Kisra’nın süvarilerinin sayısından daha fazladır.

⁷³⁹ Zenginlik, lüks ve bolluk içinde yaşamaktan kinayedir.

⁷⁴⁰ Bizi metheden, methedilmemiz gerektiği kadar methetmiş ve yüceltmıştır. Sükkerî, Şiru’l-Ahtal, 564.

⁷⁴¹ الغرُّ: Tecrübesi olmayan, şerri ortaya çıkmadan kötü olduğu bilmeyen gafil.

⁷⁴² Sükkerî, Şiru’l-Ahtal, 563-567.

⁷⁴³ Kalabalık olduklarını kast etmiştir.

⁷⁴⁴ Bağdat yakınlarında Kisrâ’nın şehrinin ismidir.

Dikkat edin! Hayatın zirvesi de üstünlüğü de bize aittir. Bu zirveye ancak bu uğurda hayatını ortaya koyan şerefli ve cesur olanlar çıkabilir.”

el-Ahtal, babası Gavs'ı da hatırlayarak şiirinde övünür. Onu cömert ve kahraman olmakla vafeden şu şiirini inşâd eder: (Tavîl)

أَلَا جَعَلَ اللَّهُ الْأَجْلَاءَ، كُلَّهُمْ فِدَاءً لِعَوْتٍ، حَيْثُ أَمَسُوا، وَأَصْبَحُوا

فَعَوْتُ فَيَّ الْعِلْبَاءِ تَغْلِبَ لِلنَّدَى إِذَا عَيَّ أَقْوَامٌ لِنَامٍ وَقَرَدَحُوا⁷⁴⁵

“Allah, samimi eş ve dostlarının hepsini akşamladıklarında ve sabahladıklarında her şeylerini Gavs’a feda edenlerden eyledi.”⁷⁴⁶

Gavs, Galebâ⁷⁴⁷ Tağlib gençlerinden bir gençtir. Kavimler, aciz kaldıklarında Tağlib onların yaralarını sardı, onlara cömertlik yaptı.”

Benî Tağlib, ırz, namus ve iffetlerini korumada, kadınlarını sakınmada evsiz, yurtsuz kalan şaşkınları korumada çok hassas ve titiz davranırdı. Bunun yanı sıra el-Ahtal, Benî Tağlib'in, Kays Aylân'ı Cezire'den sürgün ettiği için kavmiyle övünür, Kays Aylân'ı da hicveder: (Vâfir)

وَقَدْ عَلِمَ النَّسَاءُ، إِذَا التَّقِينَا، وَهِنَّ وَرَاءَنَا، أَنَّا نَعَاؤُ

تَرْتَعْنَا الْجَزِيرَةَ، بَعْدَ قَيْسٍ فَأَضَحْتِ، وَهِيَ مِنْ قَيْسٍ قِفَاؤُ

يُرْتَحُونَ الْحَمِيرَ، بِأَرْضِ بَجْدٍ، وَمَا لَكُمْ، مِنَ الْأَمْرِ، الْخِيَاؤُ⁷⁴⁸

“Düşmanlarımızla karşılaşıp baskın yaptığımızda süvarilerin gerisinden yürüyen Benî Tağlib kadınları, savaş devam ettikçe kendilerini koruduğumuzu bildi.

Kays Aylân'dan sonra Cezire'de konakladık. Cezire'de Kays Aylân'dan kimse kalmadı. Mülkiyetinin tamamı Benî Tağlib'in oldu.

Kays Aylân Cezire'den kovulduktan sonra onlar, develerin sırtında⁷⁴⁹ adeta kaçarcasına Necid'e doğru yöneldiler. Kaçmaktan başka çareleri de yoktu.”

⁷⁴⁵ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 488.

⁷⁴⁶ İkamet ettiklerinde de yolculuğa çıktıklarında da.

⁷⁴⁷ Benî Tağlib Kabilesi'nin lakabıdır.

⁷⁴⁸ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 202-203. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 209.

Benî Tağlib, yeryüzünü iki parçaya ayırır. İlk parça; dünyada sahip oldukları yerler ve sahip oldukları yerleri korumak için ortaya koydukları çaba ve gayretleri, ikinci parça ise; düşmana korku verecek silah ve süvari birliklerine sahip olmalakla beraber işgal etmeyi düşündükleri diğer yerlerdir. el-Ahtal, bu durumu da şu şiirinde dile getirir: (Tavîl)

وَحُنُّ قَسَمْنَا الْأَرْضَ نِصْفَيْنِ: نِصْفُهَا لَنَا، وَتُرَامِي أَنْ تَكُونَ لَنَا، مَعَا⁷⁵⁰.

“Biz, yeryüzünü iki parçaya taksim ettik; yarısı bizim mülkiyetimizdir, diğer yarısının da bizim olması için savaşıyoruz.”

Benî Tağlib’in genel karakteri, siyasi mücadelelerde Emevî Hânedanı’nın yanında yer alıp fitne ateşi yakanların fitne ateşini söndürmek ve hânedanı desteklemektir. el-Ahtal, kavminin fitne ateşini söndürmek için hânedanın destekçisi olduğunu şu şiirinde dile getirir: (Basît)

وَقَدْ نُصِرْتُ، أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، بِنَا لَمَّا أَتَاكَ، بَبْطِنِ الْعُوطَةِ، الْحَبِيرُ
يُعَرِّفُونَكَ رَأْسَ ابْنِ الْحَبَابِ، وَقَدْ أَضْحَى، وَلِلْسَيْفِ فِي حَيْشُومِهِ أَثَرُ⁷⁵¹

“Ey Müminlerin Emîri, el-Ğûta’nın iç kesimlerindeyken sana yardım ettiler. Sen de bizim yardımımızla zafer kazandın.

Hubâb’ın kellesinin uçurulduğu haberi sana geldi. Onun burnunun ucunda kılıç izi vardı.⁷⁵²

el-Ahtal, kavminin gösterdiği kahramanlıkla övündükten sonra artık gençlik sona ermiş, ihtiyarlamış, ömrün son demlerine yaklaşmış, beli bükülmüş cazibesini

⁷⁴⁹ Develerinin sırtında gittiler ifadesi onların zilletlerine işaret etmektedir. Çünkü onlar, dörtmala koşarak giden attan inip yavaş giden deveye binmişlerdir. el-Esmer, *Divânü'l Ahtal*, 267.

⁷⁵⁰ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 369. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 296.

⁷⁵¹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 151. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 159-160.

⁷⁵² Bu beyit, Benî Tağlib tarafından öldürülen 'Umeyr b. Hubâb'ın (ö. 70/690) vefat haberinin, halifeye getirilmesinden bahsetmektedir. Hubâb'ın başı kesildikten sonra Abdülmelik'e yollanmıştır. Halife, bu beyiti dinledikten sonra: “Bilakis, beni Allah destekledi.” dediği rivâyet edilmiştir.

kaybetmiştir. el-Ahtal, düştüğü bu acziyete üzülür ve üzüntüsünü de şu şiiriyle dile getirir:⁷⁵³ (Tavîl)

وَبِالْجِرْعِ، مِنْ خَفَّانٍ، صَاحِبَتْ عَصَبَةً
مُصَحَّحَةَ الْأَجْسَامِ مَرَضَى عُيُوثًا
فَإِنْ يَلِكُ قَدْ بَانَ الصَّبَا، أُمَّ مَالِكٍ،
فَقَدْ تَعَتَّرَنِي الْهَيْفُ، مِيلاً قُرُوثًا⁷⁵⁴

“*Haffân*⁷⁵⁵ ırmağının kenarında bir grup kadınla arkadaşlık yaptım. Vücutları sağlıklı, gözlerinin feri kaybolmuş.

Ey Mâlik’in annesi ben, ince uzun boylu, saçları örgülü, zarif kadınlara meyiletmeye devam ediyorum.”

el-Ahtal, aza kanaat etmesi, bazen iffetli, basit menfaat ve çıkar hesaplarından yüz çevirmesiyle övünürdü. Kendisi aç olduğunda düşkünlerin sofrasına oturup karnını doyurmaz ve geceyi aç geçirirdi. Kanaatkâr olmasını da şiirinin bir mısrasında şöyle dile getirir:

أُبَيْتُ حَمِيصَ الْبَطْنِ، مُضْطَمِّرَ الْحَشَى
عَنِ الْجُوعِ، وَأَخْشَى الدَّمَ أَنْ أَتَضَلَّعًا⁷⁵⁶

“*Boş mide ile açlıktan bağırsaklarım birbirine yapışmış ve beni zemmedenlerin zemetmesinden korkarak geceyi aç geçiririm.”*

Hişâm b. Abdülmelik, el-Ahtal’ı sınamak için kendisine beş yüz dirhem verdiğinde el-Ahtal beş yüz dirhemi beğenmeyip azımsayarak kibri ve gururu adeta zirve yapar. Kendisi parayı alır, Abdülmelik’in huzurundan çıktıktan sonra o parayla elma satın alıp çocuklara dağıtır.⁷⁵⁷

Yine el-Ahtal, mecbur kaldığı için bir kadını hicvetmesi onun büyüklenip kibirlendiğini gösteren en belirgin olaylardan biridir. Birgün kavminden bir câriye olan Delmâ et-Tağlibî, el-Ahtal’ı hicveder. el-Ahtal da câriyenin babasına: “Ya Ebâ Delmâ! Kızın beni hicvetmiş ona söyle beni hicvetmekten vazgeçsin.” der. Ebâ Delmâ, el-Ahtal’a cevaben: “O, akli başında biridir ne seni ne de senden başkasını

⁷⁵³ Gazel maktuasıdır.

⁷⁵⁴ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 364. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 294.

⁷⁵⁵ Haffân: Basra’dan Kûfe’ye doğru akan ırmak.

⁷⁵⁶ Câhiz, *el-Beyân ve’t-tebyîn*, 3: 308.

⁷⁵⁷ İsfahânî, *Egânî*, 8: 433.

hicvetmesini engelleyemem.” dediğinde Delmâ et-Tağlibî’yi şu şiiriyle hicveder:
(Vâfir)

أَلَا أَبْلِغُ أَبَا الدُّلَمَاءِ، عَنِّي،
بِأَنَّ عِجَانَ شَاعِرِكُمْ فَصِيرُ
فَإِنْ يَطْعَنَ فَلَيْسَ بِذِي غَنَا،
وَإِنْ يُطْعَنَ فَطَعْنَتْهُ يَسِيرُ
مَنْ مَّا يَلْتَنِي، وَمَعِي سِلَاحِي،
يَخِرُّ عَلَى القَنَا، وَلَهُ نَحِيرُ⁷⁵⁸

“Ey Ebâ Delmâ, benden kızına söyle: “Şairinizin makatla tenasül uzvu
arası mızrağın sivri ucu kadar kısadır.”

Eğer beni bir daha hicvederse ona sıkıntı yaşatma taraftarı değilim. Ancak
hicvetmeye devam ederse, ben de gerektiği gibi onu hicvederim. Bu da benim için
kolaydır.

Benimle ne zaman karşılaşmak isterse, silahım yanımda hazır, kafasının
üzerine yere düşer. O zaman da cinsel ilişki anında burnundan soluyan kadın
gibi solur.”

Bu hiciv, Ebâ Delmâ’nın kulağına gelince kendi kavminden bir kişiyi el-
Ahtal’a gönderir. Gelen kişi de el-Ahtal’a: “Olan oldu, geçen geçti.” dediğinde el-
Ahtal da onu hicvetmekten vaz geçer.⁷⁵⁹

el-Ahtal, “öküz dilinin” karşısındakine korku verdiğine, şairlerin kendisinden
sakınarak mesafeli durduklarına ve önünde saygıyla eğildiklerine inanırdı. Çünkü
onun ağzından çıkacak bir sözün, kusurlarını ortaya çıkartacağını ve yüzlerini
kızartmaya yeteceğini bilirlerdi. Bu da kendileri için kaçınılmaz gerçektir. el-Ahtal,
inandığı bu gerçeği şu şiirinde dile getirmiştir: (Tavîl)

إِذَا الشُّعْرَاءُ، أَبْصَرْتَنِي، تَنَعَلَبَتْ
مَقَاجِيمُهَا، وَأَزُورَ عَنِّي فُحُوهَا
وَمُعْتَرِضٍ لَوْ كُنْتُ أَزْمَعْتُ شَتْمَهُ
إِذَا لَكَفْتَهُ كَلِمَةً، لَوْ أَقْوَاهَا⁷⁶⁰

⁷⁵⁸ Sükkerî, Şiru’l-Ahtal, 394.

⁷⁵⁹ İsfahânî, Egânî, 8: 433-434.

⁷⁶⁰ Sükkerî, Şiru’l-Ahtal, 414. Yezîdî, Şiru’l-Ahtal, 240.

“Usta şairler, beni gördüklerinde tilkinin korkarak kaçtığı gibi kaçarlar, gözüpek süvariler beni gördüklerinde de hoşlanmayıp uzaklaşırlar.

Eğer niyetim, muhalif olana sövmek olsaydı benim bir sözüüm, onu yok etmeye yeterdi.”

İnsanları kendisinden uzaklaştıracak kadar sivri dilli olmasına rağmen, şiiri yadsınamayacak kadar da ölçülüydü. İnsanları methettiğinde, methettiği insanların yüzleri mutluluktan ışık gibi parıldardı. İnsanları hicvettiğinde hicvettiği insanları adeta utançla damgalayıp mühürlerdi: (Tavîl)

وَكُنْتُ إِذَا زَيْنَتْ أَوْجُهَ مَعْشَرٍ أَنْارَتْ، وَإِنْ أَشْتُمَّ تَصِيرُ كَالْعِظَالِمِ⁷⁶¹

“Bir topluluğu methettiğimde yüzleri parlardı. Eğer bir topluluğu da hicvedersem⁷⁶² damgalanan hayvanlar gibi olurdu.”

el-Ahtal, usta, kudretli, muhalefeti güçlü bir şairdir. Bu yeteneğini şiirinin bir mısrasında dile getirir: ⁷⁶³ (Tavîl)

لَقَدْ حَانَ، كُحْلُ الْحَيْنِ، مَنْ رَامَ شَاعِرًا لَهُ السُّورَةُ الْعُلْيَا، عَلَى كُلِّ شَاعِرٍ⁷⁶⁴

“Bir kişinin şair olmak istemesi⁷⁶⁵ kendisi için yok oluşturmaz. Şahsının bütün şairlerin yanında yüce değeri vardır.

Benî Ümeyye için inşâd ettiği şu şiirinde uyarılarını hissettirip, hatırlatır: (Basît)

بَنِي أُمَيَّةَ، إِنِّي نَاصِحٌ لَكُمْ، فَلَا يَبِيئَنَّ، فِيكُمْ، آمِنًا زُفَرٌ⁷⁶⁶

Ey Benî Ümeyye, size nasihat ediyorum: “Sakın ha sakın Zufer aranızda güven içerisinde misafir olarak kalmasın!”⁷⁶⁷

⁷⁶¹ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 450.

⁷⁶² Yüzleri, ağaçtan akan rengi siyaha çalan muşmula gibi olmuştu. Tırâd, *Divnü 'l Ahtal*, 445.

⁷⁶³ Kabâve, *el-Ahtalü 'l-Kebir*, 179.

⁷⁶⁴ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 356. Yezîdî, *Şiru 'l-Ahtal*, 286.

⁷⁶⁵ el-Ahtal yaşarken.

⁷⁶⁶ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 150-151. Yezîdî, *Şiru 'l-Ahtal*, 105.

⁷⁶⁷ Zufer, *Qays Aylân*'in ileri gelenlerinden İbn Hâris'tir.

el-Ahtal, Benî Ümeyye'yi methedip onları düşmanlarına karşı şiirleriyle adeta bir kalkan gibi korumuş ve savunmuştur. Yaptığı hizmetinin karşılığında da Benî Ümeyye'den hem yüklü miktarda hediyeler almış hem de onların övgüsüne mazhar olmuştur. Ancak el-Ahtal, hiçbir zaman Benî Ümeyye'nin minneti altında kalıp ezilmemiştir. Çünkü el-Ahtal'ın Benî Ümeyye için inşâd ettiği methiyeleri ebedîdir, asırlar geçse de şiirleriyle insanlara onları hatırlatır:⁷⁶⁸ (Kâmil)

أَبْنِي أُمَيَّةَ، إِنَّ أَحَدْتُ نَوَالِكُمْ فَلَقَدْ أَحَدْتُمْ مِنْ مَدِيحِي أَكْثَرُ

أَبْنِي أُمَيَّةَ، لِي مَدَائِحُ فِيكُمْ تُنْسَوْنَ إِنْ طَالَ الزَّمَانُ وَتُذَكَّرُ⁷⁶⁹

“Ey Benî Ümeyye! Ben, sizden hediyeler aldım. Ancak bunun karşılığında sizin için inşâd ettiğim methiyeler aldığım hediyelerden daha fazladır.

Ey Benî Ümeyye! Sizin için inşâd ettiğim methiyeler zaman geçip unutulduğunuzda her daim sizleri hatırlatacaktır.”

el-Ahtal, anlatıldığı gibi gururlu, kibirli olmasına rağmen kendi kabilesinden ihtiyar bir kadının katledilen çocukları için verilen diyeti yemeye tenezzül edecek kadar da sefihtir. Kişiliğinin yok olup küçüldüğü, değerini değersizleştirdiği bir haldir. Cehhâf, Benî Tağlib'den ismi “Ümmü Zeyneb” olan yaşlı bir kadının savaşta çocuklarını katletmişti. el-Ahtal, ihtiyar kadının her bir çocuğuna Cehhâf'ın iki diyet vermesini Abdümelik'ten istemişti. İhtiyar kadının çocuklarının diyetini aldıktan sonra da aldığı diyetleri yemişti. İhtiyar kadın, el-Ahtal'a: “Malımı yersin, onunla şarap içersin fakat insanları methettiğin gibi beni methetmezsin.” dediğinde Ümmü Zeyneb'i şiirinin bir beytinde metheder:

إِذَا ذُكِرَ النِّسَاءُ يَوْمَ خَيْرٍ فَنَامِي، أُمَّ زَنْبَ، وَلَا تُرَاعِي

“Savaş kadınlara hatırlatıldığında Ümmü Zenbe⁷⁷⁰ uyusun, korkmasın.”

el-Ahtal, bu beytiyle Ümmü Zeyneb'e: “Senin hayırla işin olmaz.” demek istemektedir. Ümmü Zeyneb, el-Ahtal'ın kendisini methettiğini zannetmişti. Ümmü

⁷⁶⁸ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 180.

⁷⁶⁹ Bu iki beyit divanında yoktur. Ebû İshak el-Husrî, *Zehrü'l-âdâb ve semerü'l-bâb*, thk. Yusuf Ali Tavîl (Beyrut: Dâru'l-İlmiyye, 1971), 2: 90.

⁷⁷⁰ Zَنْبُ isminin aslı زَنْبَةُ terhim yapılmıştır. Berber, *Divânü'l Ahtal*, 117.

Zeyneb şiiri dinledikten sonra, el- Ahtal'a: "Ey Ebû Mâlik! Sen o diyet parasıyla bir tane deve al ve şarap iç." demiştir.⁷⁷¹

el-Ahtal, bazen kibir ve gururunu bir tarafa bırakarak düşmanlarından yardım ister, onların vereceği az miktardaki hediyeye razı olurdu. Onlar da el-Ahtal ile gırgır geçip ümidini boşa çıkardı. el-Ahtal, Kûfe'ye geldiğinde Gadbân b. Gabeserâ eş-Şeybânî'nin, "o zaman Bekr b. Vâil'in reisi" yanına uğrar. el-Ahtal, Şeybânî'ye diyetlerden sorar. Şeybânî de kendisine cevaben: "İstersen sana bir defada iki bin dirhem, istersen Bekr Kabilesi'nden, Benî Sedûs'dan her bir kişi için kişi başı iki dirhem veririm" dedi. el-Ahtal da Şeybânî'ye: "İki bin dirhem nedir? İki dirhem nedir?" sorusunu sorar. Şeybânî de: "Sana iki bin dirhem verirsem ona az verirsin, eğer iki dirhem verirsek Kûfe'de sana iki dirhem verecek Bekrî kalmaz." dedi. Basralı kardeşimize: "Sana ancak iki dirhem verecek Bekrî kaldı diye mektup yazdık." dedi. Onların sıkıntı yoktur kazancın ve menfaatin çok olur." dedi. el-Ahtal, Bekr b. Vâil'in Basra'da olduğunu zannediyordu. el-Ahtal, şiirinde başına gelen bu olaya vurgu yapar.⁷⁷² (Vâfir)

إذا ما قُلْتُ: قَدْ صالِحْتُ بَكَراً، أبنِ الأَضْغانِ، وَالنَّسَبِ البَعِيدِ⁷⁷³
وَمُهْرًا قُ الدَّماءِ، بوارِداتِ، تَبِيدُ المُخزِياتِ، وَلَا تَبِيدُ
وَأَيَّامُ، لَنَا وَهَمُّ، طَوالً يَعْضُ الهامِ، فِيهِنَّ، الحَديدُ⁷⁷⁴

"Ben, Bekr ve Tağlib⁷⁷⁵ arasını düzeltmeye kalkıştım dediğim de uzak akrabalar ve aralarında var olan kin bu girişimime engel oldu.

Savaşta⁷⁷⁶ iki kabile arasında dökülen kanlardan dolayı, kinleri devam ediyor,
gönüllerindeki hüznleri tükensede,

⁷⁷¹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 507.

⁷⁷² Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 126. Cumâhî, *Tabakâtü fuhûlü's-şuarâ*, 466.

⁷⁷³ el-Ahtal, kendi kavmi Tağlib b. Vâil ve Bekr b. Vâil arasında devam eden savaşı zikretmiştir. Bekr ve Vâil kardeş olmalarına rağmen aralarında düşmanlık meydana gelmişti. Hatta aralarında daha sonra birçok savaş meydana gelmiştir.

⁷⁷⁴ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 350-351. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 282.

⁷⁷⁵ Bekr ve Tağlib arasında devam edegelen savaşı zikrediyor. Cumâhî, *Tabakâtü fuhûlü's-şuarâ*, 467.

⁷⁷⁶ Benî Tağlib'le Bekr b. Vâil arasında meydana gelen savaşlardan birinin ismidir. Bu savaşta Beni Tağlib zafer elde etmiş ve Hemmâm b. Mürre öldürülmüştü.

Uzun zafer günleri bizimdir. O gün, onların reisleri de demiri dişler.”⁷⁷⁷

Orada bulunan kabile mensupları bu şiiri dinledikten sonra el-Ahtal’ı öldürmek için saldırırlar: “Aman Allah’ım. Allah’a yemin olsun ki ona hiçbir şey vermeyiz.” dediler. Kendisine söylenen bu söze el-Ahtal şu şiiriyle cevap verir:⁷⁷⁸
(Vâfir)

فَإِنْ تَمَنَعُ سَدُوسٌ دِرْهَمِيهَا فَإِنَّ الرِّيحَ طَيِّبَةً، قَبُولُ

مَتَى آتِ الأَرَاقِمَ لَا يَضُرُّنِي نَبِيْبُ الأَسْعَدِيِّ، وَمَا يُقُولُ⁷⁷⁹

“Süveyd b. Mencûf es-Sedûsî, iki dirhemi vermeyi engellese de⁷⁸⁰ doğudan hafifçe hoş esen saba rüzgârı oradan ayrılıp yolculuğa çıkmama engel olamaz.

Nebîbü’l-Esadî,⁷⁸¹ ne zaman el-Erâgım’e gelirse bana ne zarar verebilir ne de bir söz söyleyebilir.”⁷⁸²

Benî Şeybân, Bekr b. Vâil Kabilesi’ndendir. Süveyd, kavmini el-Ahtal’a karşı tahrik eder onlar da kendisine hediye vermeyip alay ederler. Süveyd, kendisine bakıldığında dikkat çeken, gözü dışarı doğru fırlamış, çirkin görünüşlü birisidir. el-Ahtal da Süveyd b. Mencûf es-Sedûsî’yi şiirinin şu mısrasıyla hicveder: (Tavîl)

مَا جَدُّعُ سَوَّءٍ، خَرَّقَ الشُّوسُ أَصْلَهُ، لَمَّا حَمَلَتْهُ وَاثِلٌ، بِمُطِيقِ⁷⁸³

“Süveyd, gövdesi çürük olan kökü parçaladı. Diyeti taşımaya Vâil’in gücü yetmedi.”⁷⁸⁴

Süveyd b. Mencûf es-Sedûsî el-Ahtal’ın inşâd ettiği bu hicvi işittiğinde bitap düşmüş ve kendisini harap etmiştir.⁷⁸⁵

⁷⁷⁷ İki kavim arasında meydana gelen savaşın ismidir. Kılıçları Bekr Kabilesinin köleleri yapar. el-Esmer, *Divânü’l Ahtal*, 260.

⁷⁷⁸ Kabâve, *el-Ahtalü’l-Kebir*, 183.

⁷⁷⁹ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 265-266. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 125-126.

⁷⁸⁰ Kişi başı iki dirhem olan diyeti vermeyi engellese de. el-Esmer, *Divânü’l Ahtal*, 117.

⁷⁸¹ Gadbân b. Gabeserâ eş-Şeybânî. Bekr b. Vâil’in reisi.

⁷⁸² Kavmimin yanına geldiğimde düşmanın yaygarasından ve hilesinden emin oldum.

⁷⁸³ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 439. Cumâhî, *Tabakâtü fuhûlü’ş-şuarâ*, 466-469. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal* 195.

⁷⁸⁴ İsteddiği diyetleri vermeyip engel olan Süveyd’i yeniden yeşermesi mümkün olmayan içini kurtların kemirdiği çürümüş ağaç gövdesine benzetmiştir.

⁷⁸⁵ Cumâhî, *Tabakâtü fuhûlü’ş-şuarâ*, 469.

el-Ahtal'ın yapısındaki değişkenliği Cerîr ve el-Ferezdak arasındaki karşılıklı hicivleşmede sergilediği tavrında da net olarak görmemiz mümkündür. el-Ahtal, Cerîr'i el-Ferezdak'a tercih ettiğini şiirin bir mısrasında ilan eder: (Tavîl)

وَعَصَّه حَيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ ذَكَرٌ⁷⁸⁷ أَنْ الْفَرَزْدَقُ قَدْ شَالَتْ نَعَامَتُهُ⁷⁸⁶

“el-Ferezdak'ı kendi kavminden sinsi bir yılan soktuğunda hemen kızdı sonra da sakinleşti.”

Yine el-Ahtal'ın yapısındaki bu değişim sadece maldan faydalanmak için değil, bazen de kabilevî, siyasi sebeplerden olabiliyordu. el-Ahtal, Kays Aylân lideri Zufer b. el-Hâris el-Kelâbî'yi kahraman, saygı ve taktiri hak etmiş biri olarak görüyordu:⁷⁸⁸ Ancak el-Ahtal, Benî Tağlib'le Kays Aylân arasında meydana gelen savaşta onun hakkındaki müspet fikri değişmiştir. Ona kin ve nefret besleyerek şiir inşâd eder: (Basît)

بَعْدَ التَّفَرُّقِ، حَرْبٌ، شَبَّهَا زُفَرٌ إِنِّي أَظُنُّ نِزَارًا سَوْفَ يَجْمَعُهَا،

صَلْتُ الْجَبِينِ، وَرَشِيدُ الْأَمْرِ، تَعْرِفُهُ إِذَا تَكَشَّفَ، عَنِ عَرْنِينِهِ الْقَتْرُ⁷⁸⁹

“Züfer'in sebep olduğu savaştan⁷⁹⁰ sonra ben, dağılan kabileleri Nizâr'ın⁷⁹¹ bir araya getireceğini, aralarındaki kin ve nefreti yok edeceğini zannediyordum.

Onu, alını açık, (dış görünüşü güzel), ferasetli olarak bilirsin, (savaşa katıldığında) burnunun ucunu toz kaplar.”

Ancak Benî Tağlib'le Kays Aylân arasında savaş çıkıp işin rengi değiştiğinde el-Ahtal için artık Züfer; korkak, yüreksiz ve canını kurtarmak için savaştan kaçan korkaktır. el-Ahtal, Züfer'in aczini ve korkaklığını da şu şiirinde dile getirir: (Vâfir)

⁷⁸⁶ شَالَتْ نَعَامَتُهُ: Çabuk kızıp sakinleşti.

⁷⁸⁷ Bağdadî, *Hizânetü'l Edeb*, 11: 90. Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 186. Cumâhî, *Tabakâtü fuhûlü's-suarâ*, 451.

⁷⁸⁹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 173. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 269.

⁷⁹⁰ Züferin Yemânî ve Kelb Kabileleri'ne karşı başlattığı savaşları kastetmiştir.

⁷⁹¹ el-Ahtal, Kays Aylân ve Rebîa Kabilelerini kast etmiştir.

لَقَدْ بَجَاكَ حَدُّ بَنِي مُعَاذٍ

لَعَمْرُؤُا أَبَيْكَ، يَا زُفَرُ ابْنُ عَمْرٍو،

كَأَنَّكَ مُمَسِّكٌ، بِجَنَاحِ بَازِيٍّ⁷⁹²

وَرَكْضُكَ، غَيْرَ مُلْتَفِتٍ إِلَيْنَا،

Ey Züfer b. Amr'ın babanın üzerine yemin olsun ki sen, bizim elimizden Benî Muâz'ın gayretiyle kaçarak kurtuldun!

*Sen, savaş meydanından arkana bakmadan koşarak kaçıyorsun. Sanki sen, uçan kartalın kanadına tutunmuş gibisin.*⁷⁹³

Gurur, kibir ve basitlik gibi birbirine ters iki karakterin bir insanda ahlâk olarak bulunması mümkün değildir. Ancak el-Ahtal, farklı çevrelerde dolaşmış, dolaştığı yerlerin havasını solumuştur. Birbiriyle ilintili olmayan hem âlimlerin hem halifelerin hem hovardaların ve şarap müptelalarının meclislerinde farklı yerlerde ömrünü tüketmiştir. Yine de el-Ahtal, tek başına bir dünyaydı. Peşpeşe yaşanan ve yaşadığı olaylar el-Ahtal'ı iki farklı karakter de olmaya sevk etmiştir. Bazı huylarının farklı etkenler ve etkilere bağlı olarak değişiklik arz etmesi yeri geldiğinde kibirlenmesi yeri geldiğinde de basitlik göstermesi elbette mümkündür. Tabi ki ayık hâli ile sarhoşluk hâli elbette birbirinden farklı olacaktır.⁷⁹⁴

3. AKLÎ ÖZELLİKLERİ

3.1. Yaşamında Var Olan Arap Kültürünün İzleri

Gıyâs b. Gavs, Fırat Havzası'nda çölde, şerefli, çok yiğit, geçmişleri övünçle dolu, kavminin gurur dolu menkıbelerini dinleyerek yetişip, büyüdü.⁷⁹⁵ Doğduğu, büyüdüğü hayatın riskine katlanmak, karşılaştığı sıkıntılarla ve olaylarla mücadele edebilmek için çölün şefevî (sözlü) ilmine, kültürüne sınıksız sarıldı ve o kültürle donandı.⁷⁹⁶ Donandığı bu kültürel birikimle de çöl kültürü içerisinde şairliğinin alt yapısını hazırlamıştı.⁷⁹⁷

⁷⁹² Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 290. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 151.

⁷⁹³ Züfer'in Benî Tağlib'den aşırı şekilde korktuğuna işaret etmektedir. el-Esmer, *Divânü'l Ahtal*, 290.

⁷⁹⁴ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 187.

⁷⁹⁵ Bustânî, *Udebâü'l Arab*, 291. Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 188.

⁷⁹⁶ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 188.

⁷⁹⁷ Bustânî, *Udebâü'l Arab*, 291.

el-Ahtal'ın okur yazar olması hiç de kolay olmamıştı. Çünkü çöl hayatı, ümmî olmaya daha yatkındı. Bedevîlerden çoğunun okuma yazma bilmeyen ümmilerden olduklarını görürüz. Okuma yazma bilenlerin ise yazıları eksik ve yetersiz, okumaları da akıcı değildi.⁷⁹⁸ el-Ahtal, bülüğ çağına geldiğinde soylu tavırları, keskin zekâsı belirginleştğinde okuma ve yazmanın inceliklerini kavminin bazı kâhin ve papazlarından öğrenmişti.⁷⁹⁹

el-Ahtal, genç yaşında kendisini Kur'an okuyup tefsir eden, hayatlarını Kur'an'ın temel kaidelerinin belirlediği Emevî İslâm Devleti ve İslâm ümmeti arasında bulmuştu. Bütün yaşamı Câhiliye Dönemi'yle benzerlik arz ederken, arzusu ve yönelişi çölün örf ve âdetine olmuştur. O, sıkı sıkıya kabilesinin geleneklerine bağlı kaldı ve kendisi bu gelenekten destek alıp beslenmişti.⁸⁰⁰ el-Ahtal da bedevî ruhun ağır bastığı görülmektedir. Bazen ailesiyle birlikte çölde ikamet etmişti. Bâdiye de birkaç evlilik yapmış ve boşanmıştır.⁸⁰¹

el-Ahtal'ın şiirinde Arap kültürünün izleri açıkça görülürken, az da olsa şiirlerinde Hristiyan öğretilerinin sedasının yankılandığını da görmek mümkündür:

حتى رأونا و الصَّليْبِ طَالِعًا
ومازَ سَرْجِيسَ و سَمًّا نَاقِعًا⁸⁰²

“Biz Azîz Mârsircis’u⁸⁰³ boynunda asılı haç ve öldürücü zehirle gördük.”

el-Ahtal'ın şiirinde İslâm öğretilerinin sedasının yankılandığını da görmek mümkündür: (Basît)

فَالْيَوْمَ أَجْهَدُ نَفْسِي مَا وَسِعَتْ لَكُمْ
وَهَلْ تُكَلِّفُ نَفْسٌ فَوْقَ مَا تَسَعُ؟⁸⁰⁴

*Bugün, gücümün üstünde size çalışıyorum. Bir nefse gücünün üstünde yük yüklenir mi?*⁸⁰⁵

⁷⁹⁸ İbn Haldûn, *Mukaddime*, trc. Halil Kendir 1. Baskı (İstanbul: İmaj Baskı, 2004), 2: 580

⁷⁹⁹ Yesûî, *Şuarâ'ü'n-Nasrâniyye*, 2: 171.

⁸⁰⁰ Tebrizî, *Şerhu Kasidetü'l Aşere*, 108.

⁸⁰¹ Brockelmann, *Emevîler Dönemi'nde Şam ve Irak'ta Arap Edebiyatı*, 250.

⁸⁰² Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 485. Recez türü, aruz sisteminde bir bahir isimdir. Bu şiir Leyla b. Humâris'e nispet edilmiştir.

⁸⁰³ مار:Süryanicede seyyid manasındır. Sircis ise Aziz'in (Hristiyan velisi) isimdir. Yezidî, *Şi'ru'l-Ahtal*, 309.

⁸⁰⁴ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 260.

el-Ahtal'ın divanında bulunan şiirlerinde Arap kültürünün izleri methinde, hicvinde ve gazelinde açıkça görülmektedir. Kısacası, el-Ahtal'ın inşâd ettiği şiirlerinde Câhiliye Dönemi'nden beri sahip olduğu Arap kültürünün özelliklerinin yansımaları açık açık görülmektedir.

O, Fasih Arapçayı ustaca konuşuyor, kullanıyor ve şiirin prensiplerine özen gösteriyordu. Medih yaparken kişilerin gerek Câhiliye Dönem'deki gerek İslâmî Dönem'deki üstünlüklerini ortaya koyuyor; hiciv yaparken sert ifadeler kullanıyor, nekâiz yapmayı iyi biliyordu. Arkadaşlarıyla, kavmiyle ve kendisiyle övünürken âdete coşuyor, kadınların maddi cazibelerini, güzelliklerini, değişken olmalarını gazel şiirinde teşhir ediyordu. Şarabı, meclislerini, içme adabını, üretimini, bağımlılarında yaptığı etkiyi teşhir ediyordu. Bedevî yaşamı, özellikle de deveyi vasıfederken geniş ufuklar açıyordu. Bunun yanısıra savaşta yaşananları, savaş geleneklerini ve silahlarını, süvari birliklerini, komutanlarını ve savaş meydanında ölenleri, ganimetleri, esirleri ve yapılan baskınları da vafediyordu.⁸⁰⁶

3.2. Toplumsal Uyumu

Hristiyan bir bedevînin, Emevîler Dönemi'nde en yüksek derece olan "Emevî Devleti'nin Resmi Şairi" ünvanını alarak zirveye ulaşması, el-Ferezdak'a denk, Cerîr'e akran ve her ikisine rakip olması kolay elde edilebilecek bir başarı değildi. Şayet o, verimli toprağa tohumu saçmasaydı, liderliğini kabiliyet ve deha gücüyle kesiştirmeseydi elbette o, geriye kalan ömrünü arkadaşlarının yaşadığı gibi anılan bir eser, duyulacak bir seda bırakmadan kendi döneminde yaşayan binlerce Hristiyan delikanlı gibi tanınmamış bir kişi gibi yaşayacaktı. Sahip olduğu zekâsı toplumsal uyumunda, problemleri çözümede en etkili gücü oldu. Sahip olduğu Arap kültüründen aldığı ilham onun dünya ve din engellerini aşip ileri gelenlerin meclislerine girmesine hazırladı. Böylece de Tağlib Kabilesinin efendisi, Emevî Dönemi'nin en mükemmel şairlerinden birisi oldu.⁸⁰⁷

H. 73 yılında Abdullah b. Zübeyir öldürülünce fitne ateşi sakinleşmiş ve insanlar Abdülmelik b. Mervân'ın etrafında toplanmışlardı. el-Ahtal, Kays Aylân'ın

⁸⁰⁵ el-Ahtal, "Allah, kimseye gücünün üstünde bir sorumluluk yüklemeyiz." Bakara (2/286) âyetine işaret etmiştir.

⁸⁰⁶ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 193.

⁸⁰⁷ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 194- 195.

lideri Cehhâf es-Sülemî'yi Abdülmelik b. Mervân'ın huzurunda görünce onu hicveden şiirinden bir mısra okur: (Tavîl)

أَلَا سَائِلِ الْجَحَافَ هَلْ هُوَ نَائِرٌ
بِمَتَلَى أُصِيبَتْ مِنْ سَلِيمٍ وَعَامِرٍ⁸⁰⁸

“Öldürülen Âmir ve Süleym’in intikamını almak isteyen Cehhâf’a⁸⁰⁹ sor. O intikam almak istiyor mu?”

Şiir okuduktan sonra da Abdülmelik b. Mervân'ın huzurundan öfkeyle ayrıldı. Cehhâf da Beni Tağlib'in yaşadığı Bişr'e (Bişr savaşının olduğu mekân) baskın yaptı ve Benî Tağlib Kavmin'den yirmi üç erkeği katletti. Cehhâf, yaptığı bu katliamdan sonra Rum Beldelerine kaçtı. Kabilesine yapılan katliamdan sonra el-Ahtal, Abdülmelik b. Mervân'ın huzurunda, yaşanan bu olaya dikkat çeken şiirini inşâd eder. (Tavîl)

لَقَدْ أَوْقَعَ الْجَحَافُ، بِالْبِشْرِ، وَقَعَةً
إِلَى اللَّهِ مِنْهَا الْمُشْتَكَى، وَالْمَعْوَلُ
فَإِلَّا تُغَيِّرَهَا فُرَيْشٌ، بِمَلِكِهَا،
يَكُنْ عَنْ فُرَيْشٍ مُسْتَمَارًّا، وَمَرْحَلًا⁸¹⁰

“Cehhâf, Benî Tağlib'in ikamet ettiği Bişr'e saldırdı, katliam yaptı. O gün şikâyet, dayanıp güvenilecek tek otorite Allah'tır.

Kureyş krallık sahibidir. Eğer tutumunu değiştirmez ise Benî Tağlib, tercihte bulunur ve Kureyş Kavmi'ni terk ederek yaşadığı yerden başka bir yere göç edip gider.”

el-Ahtal, şiirinde kendi kavminin Emevî Hânedan'ı ile olan ilişkilerini koparmakla tehdit etmektedir. Emevî Hânedan'ına yapılan bu tehdit karşısında Abdülmelik b. Mervân, el-Ahtal'a öfkelenerek tepki gösterir: “Pis kokulunun oğlu nereye gidiyorsun? (Ey Hristiyan çocuğu nereye gidiyorsun?” dediğinde el-Ahtal, sivri diliyle yaptığı hatayı anlar, kıvrak zekâsı ve hazır cevaplı olmasıyla Abdülmelik b. Mervân'a: “Cehennem'e Emîrû'l-Mü'minîn.” cevabını verir. Bu cevabı duyan Abdülmelik b. Mervân: “Allah'a yemin ederim ki eğer bu sözü senden başka biri

⁸⁰⁸ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 355. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 286.

⁸⁰⁹ Cehhâf, “Bişr Savaşında” Tağlib Kabilesinin düşmanı Kays Aylân'ın liderinin ismidir. el-Ahtal, Cehhâf'a (İbn Hakîm es-Sülemî) soru sorarak onunla alay etmiştir. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 268.

⁸¹⁰ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 32-33.

söyleseydi onun boynunu vururdum.” demişti.⁸¹¹ Bu olay, el-Ahtal’ın yaşadığı olaylara karşı uyumuna, hazırcevaplı olmasına, kıvrak zekâsına işaret eden en güzel örneklerden biridir.

el-Ahtal, Kûfe’de dolaşırken müezzin ezan okumaya başladığında Benî Ruâs Kabilesinin yanına uğradı. Bazı gençler el-Ahtal’a: “Ey Ebû Mâlik, mescide girip namaz kılmaz mısınız!” dediklerinde el-Ahtal da kendisini namaza davet eden gençlere şu şiiriyle cevap vermiştir:

أَصَلِّي، حَيْثُ تُدْرِكُنِي صَلَاتِي،
وَلَيْسَ الْبِرُّ وَسْطَ بَنِي رُوَاسٍ⁸¹²

“Namazım bana yetiştiği yerde namazımı kılarım. Dindârlık sadece Benî Ruâs’ın⁸¹³ yaşadığı yerde değildir.”⁸¹⁴

Yine onun, Hişâm b. Abdülmelik’in sorduğu soruya verdiği hazır cevabı, sezgi gücüne, olaylar karşısındaki soğukkanlılığına, yaşadığı olaylara uyumuna güzel bir örnektir. el-Ahtal şiirinin bir mısrasında şöyle der: (Kâmil)

وَإِذَا افْتَقَرْتُ، إِلَى الدَّخَائِرِ، لَمْ تَجِدْ
دُخْرًا، يَكُونُ كَصَالِحِ الأَعْمَالِ⁸¹⁵

“Azıklara ihtiyaç duyduğun da salih amel gibi olan azık bulamazsın.”

Hişâm b. Abdülmelik, el-Ahtal’ın şiirinin bu beytini işittiğinde “Müslüman mı oldun?” diye sorar. el-Ahtal, bu soruya şaşırıp kalmaz. Tam aksine yaşadığı olaya ani intibakı ve kıvrak zekâsıyla: “Kendi dinim üzere ben hâla Müslümanım.” karşılığını verir.⁸¹⁶

el-Haccâc b. Yûsuf, aralarında Cerîr’in de bulunduğu heyeti Abdülmelik b. Mervân’a elçi olarak gönderir. O da gelen elçilerle beraber oturdu. Daha sonra el-Ahtal, huzura davet edildi. Huzura girdiğinde Abdülmelik b. Mervân: “Ey Ahtal! - Cerîr’i işaret ederek-sana hakaret ediyor.” dedi. Daha sonra Cerîr, el-Ahtal’a doğru gelerek: “Annenin domuzlarını nereye bıraktın?” diye sorar. el-Ahtal da Cerîr’e

⁸¹¹ Kuteybe, *eş-Şi’r ve ş-suarâ*, 485.

⁸¹² Cumâhî, *Tabakâtü fuhûlü ş-suarâ*, 471.

⁸¹³ Ruâs, Hâris b. Kılâb b. Rabiadır. Berber, *Divânü’l Ahtal*, 223.

⁸¹⁴ Cumâhî, *Tabakâtü fuhûlü ş-suarâ*, 471.

⁸¹⁵ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 110. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 158.

⁸¹⁶ Cumâhî, *Tabakâtü fuhûlü ş-suarâ*, 493-494.

cevaben: “Anneni (Babanın)⁸¹⁷ domuzlarına çoban olarak bıraktım. Eğer bize gelirsen sana ondan ikram ederiz.” cevabını verir. Bunun üzerine Cerîr, Abdülmelik b. Mervân’ın yanına gelerek: “Ey Emîrû’l-Mü’minîn! Şüphesiz ondan şarap kokusu yayılıyor.” dedi. Bunun üzerine el-Ahtal da: “Evet Emîrû’l-Mü’minîn O, doğru söyledi.⁸¹⁸” Sonra da Cerîr’in yanına gelerek kendisini şarap içtiğinden dolayı ayıplayan Cerîr’e cevap niteliğindeki şu şiirini okumuştur: (Vâfir)

تُعِيبُ الْحَمْرَ، وَهِيَ شَرَابٌ كِسْرَى، وَيَشْرَقُ قَوْمَكَ الْعَجَبِ، الْعَجِيَا

مَنْيُ الْعَبْدِ عَبْدٍ، بَنِي سُوَجٍ، أَحَقُّ، مِنَ الْمُدَامَةِ، أَنْ تَعِيَا⁸¹⁹

“Şarap, benim için utanç verici değildir. O, Kısra’nın içeceği. Senin kavminin içtiği ise ne kadar ilginçtir, utanç vericidir.

Şarap bağımlısından daha çok Benî Suvâç’ın kölesinin, kölenin menisini içen ayıplanmaya daha layıktır.”

Şiirde geçen el-Ahtal’ın سُوَاجٍ (أبي) sözüni açıklayacak olursak:

Benî Suvâç, Benî Debbe Kavmi’nden bir kişidir. Komşusu eşiyile zina etmişti. Ebû Suvâç, bu olayı haber aldığıında kölesinin menisini aldı, süte karıştırdı hanımıyla zina eden komşusuna ikram etti. Komşusu da meni karıştırılmış sütü içince öldü.⁸²⁰ el-Ahtal, bu olayı anında şiirine yansıtması, sosyal olaylara ne kadar hâkim olduğunun en güzel örneklerinden biridir.

Abdülmelik b. Mervân, el-Ahtal’ın bu şiirini dinledikten sonra: “Bunu bırakın, ey Cerîr, sen şiir inşâd et.” dedi. Bunun üzerine Cerîr de üç tane şiir okudu. Okuduğu üç şiirinde de el-Haccâc b. Yûsuf’u methetmişti. Abdülmelik b. Mervân huzurunda okunan şiirlere öfkelenerek: “Allah, Haccâc’a yardım etmedi ancak halifesine ve dinine yardım etti.” dedikten sonra da el-Ahtal’a doğru yöneldi ve şiir okumasını istedi. O da meşhur “حف القطين” şiirinden bir mısra okudu:

⁸¹⁷ Cumâhî, *Tabakâtü fuhûlü’s-şuarâ*, 476.

⁸¹⁸ İsfahânî, *Egânî*, 8: 435.

⁸¹⁹ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 494. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 155.

⁸²⁰ Tırâd, *Divânü’l Ahtal*, 461.

شُمْسُ الْعِدَاوَةِ حَتَّى يُسْتَقَادَ هُمْ وَأَعْظَمُ النَّاسِ أَحْلَامًا إِذَا قَدَرُوا

“Düşmanlarına karşı, kendilerine itaat edip boyun eğene dek çok sert, kendilerine itaat ettiklerinde de insanların en merhametlileridirler.”⁸²¹

Abdülmelik b. Mervân, el-Ahtal’ın şiirinin bu mısrasını dinledikten sonra: “Allah’a yemin ederim ki bu söz büyük bir demir parçasının üzerine konulsa idi demir parçasını eritirdi.” demiştir.⁸²²

el-Ahtal, kendisine yapılan eleştirilere, yaşadığı olaylara süratle uyum sağlaması ve sivri zekâsı ile kendisine yapılan eleştirilerden küçük düşmeden, ikilem yaşayıp ezilmeden, yüzünün akıyla çıkmayı başarmıştır. Bu da el-Ahtal’ın sosyal uyumunun mükemmel olduğunu bize göstermektedir.

3.3. Yetenekli Şair Olması

İbn Kuteybe yetenekli bir şairin özelliklerini şöyle tarif eder: “Yetenekli şairin şiiri, doğaldır ve güçlüdür. Böyle olan şiir açık ve akıcıdır. Başını okurken, kafiyesini bilirsin. Beytin sadrını⁸²³ okur okumaz zihne aczi gelir. Bunu söyleyen şair, tenkîh ve tehzîb ile yorulmaz. Buna rağmen estetikdir. Akıcı ve cezâletlidir. Güzelliği doğaldır. Yani, anlamlar çok zihin yormadan şairin zihnine gelir. Şair sanki vahiy almış gibidir. Yetenekli şairi imtihan edildiğin de duraksamadan şiir söyler.⁸²⁴ İşte el-Ahtal da İbn Kuteybe’nin tarif ettiği yeteneğe sahip bir şairdir. el-Ahtal’ın yeteneği, zekâsı ve dehasıyla yaşadığı süre içerisinde şiirlerini inşâd etmeye devam etmiştir. Onun için Cerîr: “Allah’a yemin olsun ki Hristiyan çocuğu ölene kadar gönlünde var olan şiirlerin hepsini söylemedi.”⁸²⁵ demiştir.

⁸²¹ Reşîd: “Arkadaşlarından bir gruba bizi ve Benî Ümeyye Halifeleri’ni metheden en kıymetli beyit hangisidir.” demişti. Arkadaşlarıda: “Kıymetli beyit çok.” dediler. Reşîd: “Bizi ve Benî Ümeyye’yi en iyi metheden en kıymetli beyit, Hristiyan çocuğun Abdülmelik b. Mervan için inşâd ettiği beyittir.” demiştir. el-Esmer, *Divânü’l Ahtal*, 85.

⁸²² İsfahânî, *Eğânî*, 8: 435.

⁸²³ Şairler, dinleyicilerin ilk karşılaştıkları kısmın onların üzerinde güzel bir etki bırakmasını istediklerinden kasidelerin “matla” denilen başlangıç beytine çok önem vermişlerdir. Edebiyat eleştirmenleri kasidenin ilk beytinin birinci mısraı (şatr) ile ikinci mısraı arasındaki uyum ve anlam birliği olmasına dikkat etmişlerdir. Durmuş, *İslâm Öncesi Araplarda Dil ve Edebiyat*, 211.

⁸²⁴ Öznurhan, “İbn Kuteybe’ye Göre Şiirde Yetenek Sorunu”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (Bahar, 2005): 182.

⁸²⁵ Nâsirüddin, *Divânü’l Ahtal*, 17.

el-Ahtal'ın yeteneğinin en güzel örnekleri inşâd ettiği şiirlerinin nesîb kısımlarıdır. Memdûha, methetme başlamadan önce şiirin nesîb kısmında beyitleri art arda sıralayarak sözü memdûha kadar getirir.

el-Ahtal'ın otuz yedi şiirinin nesîb konularının on iki tanesi terkedilen diyarlar, dokuz tanesi aşk, iki tanesi sevgilinin göçü, iki tanesi sevgilinin hayali, iki tanesi şarap tasviri, iki tanesi de diğer konularla ilgilidir.⁸²⁶

el-Ahtal'ın yeteneği gazelde, hamriyyâtta, kadında, medihte, hicivde, övünmede de hep aynıdır. Bir kelimenin manasından yeni manalar ortaya koyar, manalardan yeni manalar türeterek konuyu dallandırarak büyütür sonra da her bir bölüm kendi başına yeni bir konu olur. Sözü açıklayarak ulaşmak istediği son noktaya kadar sözü taşır. Bazen bir fikri bir kasidede ya da birden fazla kasidede defalarca tekrar eder, daha sonra da tekrar ettiği fikirlerden yeni fikirler ortaya koyarak yeni söylüyormuş gibi ya da yeni fikirmiş gibi beyitlere yayarak, şiirini inşâd ederdi.⁸²⁷

3.3.1. Sanatsal Yeteneği

Memdûhunu methetmeye başlamadan önce Câhiliye Dönemi şiir geleneğini devam ettirerek sevgiliye duyulan özlemi inşâd ettiği şiirlerinde dile getirmiştir. Bu sebeple sevgiliyle yaşanmış hâtıralara yer veren, çöldeki terk edilmiş konak yerleriyle oralarda dağınık vaziyette bulunan, isli ocak taşları, küller, su kabı, çadır ve kazık izleri gibi kalıntıları aşk ve özlemle yoğurulmuş duygu seli halinde dile⁸²⁸ getirmiştir.

İlk beyti: (Tavîl)

أَلَا يَا إِسْلَمًا عَلَى التَّقَادُمِ وَالْبِلَى
بِدَوْمَةِ حَبْتٍ، أَيُّهَا الطَّلَلَانِ⁸²⁹

“Ey Talalân, Ey İslêmâ! Uzun zamandır Devmet-i Habt'te yaşayan sen yoksun.”

el-Ahtal'ın, kırk beyitten oluşan “Talalân” kasidesinde yirmi altı beyitlik sanatsal mukaddimesinden sonra memdûhu “Yezîd b. Muâviye'yi” methetmeye başlamıştır.

⁸²⁶ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi III*: 45-46.

⁸²⁷ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 212.

⁸²⁸ Durmuş, *İslâm Öncesi Araplarda Dil ve Edebiyat*, 210.

⁸²⁹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 210. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 232.

Sanatsal mukaddimedede terk edilen diyarları, kargayı, kurdu zikrederek deveyi ve yaban eşeğini vafeder.⁸³⁰

İlk beyti: (Basît)

بَانَتْ سُعَادُ فَفَى الْعَيْنَيْنِ تَسْهِيْدُ وَاسْتَحَقَّتْ لُبَّهُ فَالْقَلْبُ مَعْمُوْدُ⁸³¹

“Suâd ayrıldı, gözlerime uyku haram oldu. Aklımı yanında götürdü kalbim onun aşkıyla yanıp tutuşuyor.”

el-Ahtal, kırk altı beyitten oluşan “Dâlliye” kasidesinde kırk üç beyitlik sanatsal mukaddimededen sonra memdûhu “Yezîd b. Muâviye’yi methetmeye başlamıştır. Methinde de Allah’a, Hz. Yûsuf’a, Hz. Hârun’a ve Hz. Nûh’a verdiği mükâfatın aynısını Yezîd b. Muâviye’ye de vermesini için Allah’a yalvarır.⁸³²

İlk beyti: (Basît)

نَعِيْرَ الرَّسْمِ مِنْ سَلْمَى بِأَحْفَارِ وَأَفْقَرْتُ مِنْ سُلَيْمَى دِمْنَةُ الدَّارِ⁸³³

“Selma’nın yaşadığı Ahfâr’dan geriye eser kalmadı. Süleymâ’nın yaşadığı yerde de yaşayan kimse kalmadı ve orada bulunan evler harabeye döndü.”

el-Ahtal, kırk dokuz beyitten oluşan “Râiye” kasidesinde otuz bir beyitlik sanatsal mukaddimededen sonra yine memdûhu “Yezîd b. Muâviye’yi” methetmeye başlamıştır.

İlk beyti: (Basît)

يَا مَيِّ هَلَّا يُجَازِي بَعْضُ وُدِّكُمْ أَمْ لَا يُغَادَى أُسَيْرٌ عِنْدَكُمْ عَلَقُ⁸³⁴

“Ey Meyye,⁸³⁵ ya beni azıcık sevginle ödüllendir. Ya da beni rehin alarak senin sevgine esir etme!”

⁸³⁰ Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 19.

⁸³¹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 76. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 145.

⁸³² Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 41.

⁸³³ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 123. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 112.

⁸³⁴ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 400. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 258.

⁸³⁵ el-Ahtal, مَيِّ isminde terhim yapmıştır. Terhim: Nida yapıldığında ismin son harfinin düşürülmesidir. مَيِّ aslı مية dir.el-Ahtal’ın sevgilisinin ismidir.

el-Ahtal, kırk bir beyitten oluşan şiirinde otuz beş beyitlik sanatsal mukaddimeden sonra memdûhu “Ziyâd b. Ebîh’i” methetmeye başlamıştır. Sanatsal mukaddime de terkedilen diyarları, deveyi, yaban eşeğini ve avlanmayı vasfeder. Ziyâd b. Ebîh’i de kendine verdiği mükemmel ziyafetten, cesaretinden, muhabbetinden ve cömertliğinden dolayı da methetmiştir.⁸³⁶

İlk beyti: (Basît)

قَد كَشَّفَ الحِلْمَ عَنِّي الجَهْلَ، فَأَنْفَشَعْتُ عَنِّي الصَّبَابَةَ، لَا نِكْسَ، وَلَا وَرْعَ⁸³⁷

“Hilm benden cehaleti kaldırdı, benim üzerimdeki sis perdesini de dağıttı. Bende ne korku ne de korkaklık kalmadı.”

el-Ahtal, otuz dokuz beyitten oluşan diğer kasidesinde yirmi dört beyitlik sanatsal mukaddimeden sonra memdûhu “Bîşr b. Mervân’ı methetmeye başlamıştır.

İlk beyti: (Tavîl)

عَفَا واسِطًا، مِنْ آلِ رَضَوَى، فَنَبَتُهُ فَمُجْتَمَعِ الحَرِّينِ، فَالصَّبْرُ أَجْمَلُ⁸³⁸

“Radvâ’nın⁸³⁹ ailesi, iki vadinin birleştiği Hurrândaki Vâsıt ve Nebtel’e⁸⁴⁰ göç etti.

Yaşadıkları yerlerde onlardan hiçbir eser kalmadı. En güzeli sabır silahını kuşanmaktadır.”⁸⁴¹

el-Ahtal, seksen beyitten oluşan “Lâmiyye” kasidesinde elli beyitlik sanatsal mukaddimeden sonra memdûhu “Hâlid b. Abdullah b. Üsyd el-Emevî’yi methetmeye başlamıştır. Sanatsal mukaddimesine ayrılığı zikrederek başlamış şarabı vasfetmeye geçiş yapmış daha sonra da yolculuğu ve deveyi vasfetmiştir.

İlk beyti: (Vâfir)

أَلَمْ تَعْرِضْ، فَتَسْأَلْ آلَ هُوِ، وَأَرَوَى، وَالْمُدَلَّةَ، وَالرَّيَابَا⁸⁴²

⁸³⁶ Tırâd, *Divânü’l Ahtâl*, 71.

⁸³⁷ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 253. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 68.

⁸³⁸ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 20. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 2.

⁸³⁹ el-Ahtal’in kız arkadaşının ismidir.

⁸⁴⁰ Vâsıt ve Nebtel, Şam da iki yer ismidir. Hurrân, iki vadi ismidir.

⁸⁴¹ el-Esmer, *Divânü’l Ahtâl*, 152.

⁸⁴² Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 232. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 52.

“Arûd’a ⁸⁴³gelip gençliğimizde Ervâ, Müdille ve Rebâbe ’yle geçirdiğimiz o güzel günleri sormazmısın.”

el-Ahtal, otuz yedi beyitten oluşan “Bâiyye” kasidesinde otuz beyitlik sanatsal mukaddimeden sonra memdûhu “Abdullah b. Saîd b. el-Âs’ı” ve babasından kendisine miras kalan güzel ahlakı vurgulayarak methine başlamıştır. Daha sonra da sanatsal mukaddimesine gemiyi, sevgiliyi vasfederek devam etmiş, ölüm ve yaşamla ilgili bazı hatıralarını zikretmiştir.⁸⁴⁴

İlk beyti: (Tavîl)

عَفَا وَاسِطٌ، مِنْ أَهْلِهِ، فَمَدَانِيهِ
فَرَوْضُ الْقَطَا: صَحْرَاؤُهُ، وَنَصَائِيهِ⁸⁴⁵

“Vâsıt ve suyun aktığı Ravdu’l Gatâ ⁸⁴⁶ sevgilinin ayrılmasıyla ıssızlaştı: Çölü ve çölde yol gösteren işaretleri de.”⁸⁴⁷

el-Ahtal, otuz üç beyitten oluşan diğer “Bâiyye” kasidesinde on dokuz beyitlik sanatsal mukaddimeden sonra memdûhu “Velîd b. Abdülmelik’i methetmeye başlamıştır. Sanatsal mukaddimesine yaşadıkları diyarı zikrederek kavmiyle övünmüştü, Cerîr’in kavmini hicvetmiş ve Rum Diyarlarında yapılan fetihleri de hatırlatmıştır.

İlk beyti: (Basîl)

حَيِّ الْمَنَازِلِ، بَيْنَ السَّفْحِ وَالرُّحْبِ،
لَمْ يَبْقَ غَيْرُ وُشُومِ النَّارِ، وَالْحَطَبِ⁸⁴⁸

“Sevgili ayrıldıktan sonra Sefh ve Ruhab ⁸⁴⁹ arasındaki bölgede bulunan evlerde odun ve ateşin külünden başka bir şey kalmadı.”

el-Ahtal, elli bir beyitten oluşan bir başka “Bâiyye” kasidesinde otuz altı beyitlik sanatsal mukaddimeden sonra memdûhu “Velîd b. Abdülmelik’i ve Benî Ümeyye’yi

⁸⁴³ Arûd, Mekke, Medine ve etrafına verilen isimdir. el-Esmer, *Divânü’l Ahtal*, 198.

⁸⁴⁴ Tırâd, *Divânü’l Ahtal*, 193.

⁸⁴⁵ Sükkerî *Şiru’l-Ahtal*, 205. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 182.

⁸⁴⁶ Vâsıt ve Ravdu’l Gatâ, Şam’da iki yer isimdir.

⁸⁴⁷ Yolculuk yapanların yolunu bulması için yola dikilen işaret amaçlı bayrakları (işaret levhaları) kastetmiştir.

⁸⁴⁸ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 174. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 216.

⁸⁴⁹ Sefh, Bekr ve Temim Kabileleri arasında savaş olan yer ismi, Ruhab, Kadisiye karşısında bulunan bir yer isimdir.

methederek şiirine başlamıştır. Sanatsal mukaddimesine Velîd b. Abdülmelik'in kendisini ve kavmini tehlikeden kurtardığına yemin ederek Beni Ümeyye'nin izzetini, nesebini şerefini, cesaretini, müsamahasını ve Kureyş'in nesebinin asâletini de hatırlatmıştır.⁸⁵⁰

İlk beyti: (Tavîl)

خَلِيلِيَّ، فَمَا لِلرَّحِيلِ، فَإِنِّي
وَوَدْتُ بَنِي الصَّمْعَاءِ غَيْرَ قَرِيبِ⁸⁵¹

“Ey iki arkadaşım haydi yolculuğa çıkalım! Benî Samâe'nin⁸⁵² göç ettiği yerin uzak olduğunu düşündüm.”

Yirmi altı beyitten oluşan “Bâiyye” kasidesinin on üç beyti sanatsal mukaddimedir. “Abbâd b. Ziyâd b. Ebîh'in şerefini, cömertliğini zikrettikten sonra memdûhunu methetmeye başlamıştır.

Cerîr, el-Ahtal'ı hicvettiğinde gönlündeki fahır ve hicvin verdiği heyecanla sanatsal dehasını inşâd ettiği şiiriyle dile getirmiştir. Cerîr'e cevap verirken de sanatsal konumunun Cerîr'in ulaşamayacağı kadar yüksek olduğunu vurgulamıştır: (Tavîl)

وَإِنِّي لَقَوَّامٌ مَقَاوِمٌ، لَمْ يَكُنْ
جَرِيرٌ، وَلَا مَوْلَى جَرِيرٍ، يُعْوَمُهَا

أَيْشْتَمُنِي ابْنُ الْكَلْبِ، أَنْ فَاضَ دَارِمٌ
عَلَيْهِ، وَرَادَى صَخْرَةً، مَا يُرْوَمُهَا؟⁸⁵³

“Benim makamım, Cerîr'in ulaşamayacağı kadar yüksektir. Cerîr'i benim makamıma yükseltecek efendisi de (amcasının oğlu) yoktur.”⁸⁵⁴

İbn Kelb Kabilesinin oğlu benimle alay mı ediyor? Benî Dârim, galip geldiği için kayalığı isteyip ulaşması gerekir.”⁸⁵⁵

⁸⁵⁰ Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 165.

⁸⁵¹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 189. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 178. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 150.

⁸⁵² Ömer b. Hubâb ve Kavminden bir grup.

⁸⁵³ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 229.

⁸⁵⁴ el-Ferezdak, bu beyti duyduğunda öfkelenerek: “Benden başka onun efendisi kimdir.” demiştir. Bu beyiti Cerîr, işittiğinde de: “Allah'a yemin ederim ki el-Ahtal'ın konumu yücedir ben onun konumuna ulaşamam. O, kralların önünde durup cizye ödüyor, rahibin önünde durup kurban alıyor.” demiştir. Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 229.

3.4. Şiirinde Hikmet (Bilgelik) Esintileri

el-Ahtal, hamriyyât, fahr, medih ve gazel şairiydi fakat hiçbir zaman hikmetli sözler söyleyen bir şair olamamıştır. Ancak bilgelik ve hikmet ifade eden mısralarını şiirlerinin aralarına serpiştirmiştir. Onun, hikmet ifade eden beyitleri de istisnadır, meşhur örneklerdir.

el-Ahtal, hayatında “ahtal” lisanıyla kalpler kırmış, Ensar’a dil uzatmış, kafayı çekip sarhoş kafayla kilisede ibadet eden kadınlara nahoş davranışlarda bulunmuş, kendisini bela ve musibetlerin içine yuvarlamaktan da asla geri durmamıştır. Buna rağmen el-Ahtal: “İnsanın bu dünyada yaptığı en hayırlı iş salih amel ve ihsandır, insan için ihsan ve salih amel bu dünya da övünme, ahrette ise ebedî azıktır.” demiştir: (Kâmil)

طُولُ الْحَيَاةِ يَزِيدُ غَيْرَ خَبَالٍ وَالنَّاسُ هَمَّهُمُ الْحَيَاةُ، وَمَا أَرَى

دُخْرًا، يَكُونُ كَصَالِحِ الْأَعْمَالِ⁸⁵⁶ وَإِذَا افْتَقَرْتُ، إِلَى الدَّخَائِرِ، لَمْ تَجِدْ

“Bütün insanlar yaşamları boyunca hayatın meşakkatleri içinde çılgınlıktan, sıkıntıdan ve yorgunluktan başka arkalarında bıraktıkları bir şey göremiyorum.”⁸⁵⁷

Sen azıklara ihtiyaç duyduğunda salih amel gibi olan azık bulamazsın.”

İnsanın hayatında yarın için tek gerçeği öleceğini bilmesidir. İnsan yaşayacağı süreyi, öleceği zamanı kendisi tayin edemez ve bilemez. Ölüm geldiğinde, kendisini bu dünyadan ebedî âleme götürecek bir sebep ortaya çıkar. Fâni dünyada asla ölümden kaçış ve kurtuluş yoktur. Yaşayan her canlı ölümü tadacaktır. el-Ahtal, bu gerçeği şu şiirinde dile getirir: (Vâfir)

وَتَحْدُرُ، حَوْلَهُ، حَتَّى يُصَابَا نَفْسُ الْمَرْءِ تَرْتَضُّهَا الْمَنَايَا،

أَحَدًا سِلَاحِهَا، ظُفْرًا، وَنَابَا إِذَا أَمَرْتُ، بِهِ أَلَقْتُ عَلَيْهِ

⁸⁵⁵ el-Ahtal, Cerîr’in kendisini hicvetmesine dikkat çekmiştir. Çünkü el-Ferezdak’ın kavmi Cerîr’in kavminden daha şerefliydi. Tırâd, *Divânü’l Ahtal*, 136. Cerîr’e ne oluyor da beni hicvedebiliyor diye el-Ahtal şaşırarak soruyor. Her ne zaman onların şerefine küçük taş atsa onlara attığı taş ulaştıramazdı. el-Esmer, *Divânü’l Ahtal*, 133.

⁸⁵⁶ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 110.

⁸⁵⁷ Uzun yaşamak ancak insanın kötülüğünü çoğaltır. Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 110.

سَتَكْشُونِي جَنَادِلَ، أَوْ تُرَابًا⁸⁵⁸

وَأَعْلَمُ أَنِّي، عَمَّا قَلِيلٍ،

“Ölüm kişiyi pusuda beklemeye devam eder, canını alana kadar etrafında dönüp dolaşır.”⁸⁵⁹

Kişinin canını almakla emrolunduğunda en keskin silahı, pençesi ve tırnağıyla vurup parçalar.⁸⁶⁰

Kesinlikle biliyorum ki yakın gelecekte sonum giyindiğim elbiselerin yerine üstümü toprakların ve büyük taş parçalarının örttüğü bir mezar olacak.”

el-Ahtal, ebediliğin yaşayan canlılar için muhâl, ölümün ise insanlar arasına devamlı olarak kol gezdiğini şu şiirinde dile getirir: (Tavîl)

وَأَنَّ مَنَايَا النَّاسِ يَسْعَى دَلِيلُهُ⁸⁶¹

أَعْلَمُ أَنَّ الْمَرْءَ لَيْسَ بِجَالِدٍ،

“Biliyorum ki insan asla ebedî değildir. İnsanların ecellerinin öncülleri çalışıyor.”

İnsanın canını almak için Azrail, ansızın gelir ve insanı gafil avlar. İnsanın gafil avlanmasının sebebi nefsidir. Azrail, ansızın kişiye pusuyu kurar, ona suikast düzenler bu fâni dünyadan ebedî âleme alıp götürür. el-Ahtal, Azrail’in insanı bu dünyadan ebedî âleme yolcu etmesini şu şiiriyle dile getirir : (Basîl)

إِلَّا كَفَاهُ، وَلَا قَى عِنْدَهُ شُعْلَا

وَلَا أَرَى الْمَوْتَ يَأْتِي مَنْ يُحْمُ لَهُ،

إِذْ خَانَهُ الدَّهْرُ، عَمَّا كَانَ فَانْتَقَلَا⁸⁶²

وَبَيْنَمَا الْمَرْءُ مَغْبُوطٌ، بِمَأْمِنِهِ

“Ölüm ancak kişiye, dünya işleriyle meşgulken, hiç beklemediği bir anda gelerek bu dünyadan alıp götürür. Bunu görüyor ve biliyorum.

Ölüm, kişiye güvenlik önlemleri alınmış bir yerde emniyet içindeyken, dünya da arzularının tamamını gerçekleştiremedi beklenmedik bir anda gelir ve ebedî âleme alıp götürür.”⁸⁶³

⁸⁵⁸ Sükkerî, Şiru'l-Ahtal, 236.

⁸⁵⁹ Bu beyit “Her nefis ölümü tadacaktır. (Âli İmrân 3/185)” âyetinden iktibas edilmiştir.

⁸⁶⁰ Kimse Azrail’in elinden kurtulup bu dünyada ebedî kalamaz. Her nefis mutlaka ölümü tadacaktır.

⁸⁶¹ Sükkerî, Şiru'l-Ahtal, 411. Yezîdî, Şiru'l-Ahtal, 246.

⁸⁶² Sükkerî, Şiru'l-Ahtal, 120. Yezîdî, Şiru'l-Ahtal, 143.

Cahillik, insanı şehvetin ve nefsin eline teslim ederek hak yoldan ayırır, sapıklığa sürükler. İnsanda ne düşünecek akıl ne de yaptığı kötülöklere engel olacak vicdan bırakır. el-Ahtal, cehaletin insan üzerinde meydana getirdiği olumsuz durumu Şiirinin bir mısrasında dile getirir: (Tavîl, Gazel)

فَإِنَّ امْرَأً، لَا يَنْتَهِي عَنْ غَوَايَةِ، إِذَا مَا اشْتَهَتْهَا نَفْسُهُ، بَجَهُولٍ⁸⁶⁴

“Şüphesiz kişi, gñnah iŐlemekten geri duramaz. O, nefsi gñnah iŐlemeye teşvik ettiğinde, cahilin ta kendisidir.”

Gıyâs b. Gavs, kaçınılmaz gerçeği saçları ağarıp beli bñkñldñkten sonra anladığında bu gerçeği kabullenmiŐ, mñkâfat elde etmek için de kendisini cñmertliđe vermiştir. Kişinin sahip olduğu malı ilâhî emir geldiğinde ölüme engel olamaz. Olanların ve olacakların hepsi kaderin nidasıdır ve insanlara hesaba çekileceklerini haber verir. Nice kibirli, bñyñklenen, sağlam bñnyeli, bñyñk makam mevki sahibi kişileri kaderin parmakları nicelerinden önce bu dñnyadan, sahip olduklarından, kavminin kucağından koparıp ebedî âleme alıp gñtñrnñŐtñr. Nice gururlu, dñŐmanına boyun eğmeyen, zafere odaklanmıŐ kahramanlar da kaybolmuş yok olmuştur. Ölüm, umutlarını yok etmiştir.⁸⁶⁵ (Tavîl)

أَعَادِلْتَنِي الْيَوْمَ، وَبِحُكْمَا، مَهَلًا وَكُفْمَا الْأَدَى عَنِّي، وَلَا تُكْثِرَا عَدْلًا

دَرَانِي بِنُحْدِ كَفِّي بِمَالِي، فَإِنِّي سَأُصْبِحُ لَا أَسْطِيعُ جُودًا، وَلَا بُحْلًا

وَلَيْسَ بِخَيْلِ النَّفْسِ، بِالْمَالِ، خَالِدًا وَلَا مِنْ جَوَادٍ مَيِّتًا، فَأَعْلَمِي، هُزْلًا⁸⁶⁶

“Malımı harcadığımdan dolayı bugün beni ayıplayanlar, beni ayıplamaktan, bana eziyet etmekten vazgeçin. Beni çok ayıplamayın!”

Malımı dağıttığım için beni ayıplamayı bırakın, beni terk edin! Şüphesiz ölüm geldiğinde ben ne cimri ne de cñmert olmaya gücü yetmeyen bir aciz olacağım.

⁸⁶³ el-Ahtal, “Her nerede olursanız olun, sağlam kaleler içinde bulunsanız bile, ölüm size yetiŐecektir.” (Nisâ 4/78) bu iki beytiyle bu âyete işaret etmiştir.

⁸⁶⁴ Sñkkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 432.

⁸⁶⁵ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 217. Tırâd, *Divânü'l-Ahtal*, 374.

⁸⁶⁶ Sñkkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 293-294. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 176.

Malını infak etmeyen cimri kişi bu dünyada ebedî kalamayacağı gibi sahip olduğu malını infak eden cömert te bu dünyada ebedî kalmayacaktır.⁸⁶⁷ Bil ki ölüm zayıflıktır.”⁸⁶⁸

Hiçbir usta hatip el-Ahtal’ın methine mazhar olamamıştır. Ancak iç dünyasında saflığı ortaya koyan hâtip, el-Ahtal’ın methine ulaşabilmiştir. Eğer hatibin akl-ı selîmine, fesahatine ve beyânına hayırlı delil varsa el-Ahtal’ın methine mazhar olur; çünkü dil kalbin elçisidir.⁸⁶⁹

لا يُعْجِبَنَّكَ، مِنْ حَاطِبٍ، حُطْبَةٌ حَتَّى يَكُونَ، مَعَ الْكَلَامِ، أَصِيلاً

إِنَّ الْكَلَامَ لَفِي الْفَوَادِ، وَإِنَّمَا جُعِلَ اللِّسَانُ، عَلَى الْفَوَادِ، دَلِيلاً⁸⁷⁰

“Hatip, hutbesinde özgün konuşmadıkça sakın ha sakın seni hayran bırakmasın!

Söz kalptedir; ancak lisan kalbin kılavuzu, rehberi yapıldı.”

el-Ahtal, bazen gönlünün derinliklerine dalar ve gönül dünyasında gömülü olan gizli hazineleri dışarı çıkarırdı. Daha sonra da dışarı çıkarttığı o hazineleri, gerçekleri insanlara öğrettirdi. İkiyüzlü kişinin dış görünüşü insanları aldatmasın. Zaman, müzmin düşmanlığı ortadan kaldırıp yok edemez. Bazen kahreden sıkıntılardan dolayı kaybolur gibi olsa da hiçbir zaman silinip yok olmaz. Aksine kişinin ruhunun derinliklerinde zaman geçtikçe çoğalır, kökleşir ta ki felaketlerin eli gönlün derinliklerine dokunduğunda, yok edici düşmanlık yeniden nükseder:⁸⁷¹

إِنَّ الضَّعِيْفَةَ تَلْقَاهَا، وَإِنْ قَدُمْتُ، كَالْعَرِّ، يَكْمُرُ حِيناً، ثُمَّ يَنْتَشِرُ⁸⁷²

“Kin, eğer eskiye dayanıyorsa, tıpkı uyuz hastalığı gibi bir müddet gizlenir, daha sonra yeniden nükseder.”

⁸⁶⁷ Kişinin ölüm anı geldiğinde Azrail, zengin, fakir, cimri, cömert ayırımı yapmadan canını alır. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 374.

⁸⁶⁸ Fakir, zengin, cimri, cömert her yaşayan ölecektir. el-Esmer, *Divânü'l Ahtal*, 391.

⁸⁶⁹ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 217.

⁸⁷⁰ Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebü'l Hancı, 1998), 1: 218. Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 560. Yezidi, *Şiru'l-Ahtal*, 508.

⁸⁷¹ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 218.

⁸⁷² Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 151.

Bir kişi el-Ahtal'a lanet etmiş, el-Ahtal da o kişiye şiirinin bir mısrasıyla cevap vermiştir:

مايُضِيرُ الْبَحْرَ، أَمْسَى زَاخِرًا،
أَنْ رَمَى فِيهِ غُلَامًا، بِحَجْرٍ؟⁸⁷³

"Bir çocuk, suyu çok, dalgaları büyük denize taş atsa, attığı taş zarar verebilir mi?"

Şu meşhur mısra el-Ahtal'a nispet edilmiştir:

لا تَنَّهُ عَنِ خُلُقِي وَتَأْتِي مِثْلَهُ
عَاژٌ عَلَيْكَ إِذَا فَعَلْتَ عَظِيمًا⁸⁷⁴

"Sen, yaparken başkalarını bundan vazgeçirme. Yaptığın ahlaksızlığın bir benzeri sana da bir gün ulaşır. Ahlaksızlık yaparsan yaptığın ahlaksızlık çok büyüktür."

Ebû Mâlik, söylediği hikmetli sözlerinde, gerekli edebî sanatların birçoğunu kullanmıştır. Bütün bunlara rağmen el-Ahtal, hikmet kapılarını çalsa da aralasa da yine de hikmet kapısından içeri girip hikmet şairi olamamıştır. Çünkü kendisi şarap sultanıdır, şarap içip sarhoş olduğunda ne yaptığını ne söylediğini bilmeyen bir kişi oluverir.

4. SİYASİ İLİŞKİLERİ

el-Ahtal'ın yaşadığı Emevî Döneminde siyasi mücadelenin iki temel şekli vardı. Birincisi; Arap kabilelerinin kendi aralarında meydana gelen siyasi ilişkiler, ikincisi; Benî Ümeyye etrafında şekillenen siyaset ve siyasi ilişkilerdi. Emevî Valileri'nin her birisi kabilesinin taassubu içerisindeyken, Halifeler, asabiyet kozunu krallıklarını sağlamlaştırmak ve korumak için kullanıyorlardı. Yapılan mücadelenin temeli, yönetime hâkim olma arzusuyla bağlantılıydı.⁸⁷⁵

4.1. Benî Tağlib ile Olan Siyasi İlişkileri

el-Ahtal, zekâsı, kabiliyeti ve dili iyi kullanmasıyla önündeki bütün engelleri aşarak kabilesi Benî Tağlib'in hem şairliğine hem liderliğine hem sözcülüğüne ve hem de hânedan nezdinde özel elçiliğe yükselmişti. el-Ahtal'ın yükseldiği bu konum

⁸⁷³ Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, 3: 248. Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 472.

⁸⁷⁴ Bu mısranın Ebû'l- Esved ed-Düelî ye ait olduğu rivâyet edilmiştir. Ziyâüddîn İbnü'l- Esîr, nşr. Ahmed el-Havfi – Bedevî Tabâne, *el-Meseli's-sâir fi edebi'l-kâtib ve's-şâ'ir*, 1. Baskı (Mısır: Dârü'n-Nahda), 3: 262.

⁸⁷⁵ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 220.

kendisine, kabileler arasında meydana gelen düşmanlıkları ortadan kaldırmak, kan davalarını önlemek, öldürülenlerin diyetlerini isteyip sahiplerine ulaştırmak, kendi kavminin Emevî Devleti nezdinde ve düşmanları karşısında hakkını savunmak gibi önemli sorumluluklar yüklemiştir.⁸⁷⁶

İbn Mirfak el-Kelbî, Benî Nemr Kabilesi'nden bir gruba esir düşmüştü. Süveyd b. Mâlik ve Subbe b. Târık isminde iki kişi onu öldürdü. İbn Mirfak el-Kelbî'nin öldürülmesi "Yevmü Zaby" olarak bilinen savaşın patlak vermesine sebep olmuştur. el-Ahtal, yapılan savaşı sona erdirmek için gayret göstermiş ve katledilen kişilerin tarafını desteklemiştir. el-Ahtal, savaşı sona erdirmeye başarılı olduğu için kendisiyle övünürken, kendisine yardımcı olmayanları da inşâd ettiği şu şiiriyle hicvetmiştir.⁸⁷⁷ (Tavîl)

أَلَمْ تَرَ أَنِّي قَدْ وَدَيْتُ ابْنَ مَرْفِقٍ، وَمَ تَوَدَّ قَتْلِي عَبْدُ شَمْسٍ وَهَاشِمٍ؟

جَزَى اللَّهُ، فِيهَا الْأَعْوَرَيْنِ مَلَامَةً وَعَبْدَةَ، تَفَرَّ الثَّوْرَةَ، الْمُتَضَاجِمِ

فَأَعْيُوا وَمَا الْمَوْلَى بِمَنْ قَلَّ رِفْدُهُ إِذَا أَحْحَفْتُ بِالنَّاسِ، إِحْدَى الْعَقَائِمِ

وَمَا الْجَارُ بِالرَّاعِيكَ، مَا دُمْتَ سَالِمًا وَيَرْحَلُ، عِنْدَ الْمُضْلِعِ الْمُتَفَاقِمِ⁸⁷⁸

“Abdüşems ve Hâşim'den öldürülenlerin intikamı alınmamışken İbn Mirfak'ın diyetini aldığı görmedin mi?

Bana yardım etmekten geri duranları, öküzün kuyruk altına takılan kayışın eğilip büküldüğü gibi eğilip bükülenleri ve tek gözlü iki yüzlü, kişiyi⁸⁷⁹ Allah kahretsin.⁸⁸⁰

Kıtlık yılının birinde, toprak kuraklaşıp şaşkına döndüklerinde efendinin insanlara yaptığı yardımlar az değildi.

⁸⁷⁶ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 196.

⁸⁷⁷ *Mucem Mâ İstacem*, 902-903.

⁸⁷⁸ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 340-341. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 276.

⁸⁷⁹ Bunlar Tağlib Kabilesine mensup kişilerdir. el-Ahtal, diyetleri toplarken kendisine yardım etmemişledi.

⁸⁸⁰ el-Ahtal'ın öç almaktan muradı öldürülenlerin diyetini almaktır. Onları kendisine yardım etmedikleri için “hayvanların fercine” benzetmiştir. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 457. Bu ifade hicvin ve kötölemenin zirvesidir. Nâsirüddin, *Divânü'l Ahtal*, 326.

Gerçek dost, senin hâlin vaktin yerindeyken seni gözetip kollayan değil, sıkıntıya düştüğünde herkes yanından uzaklaştığında yanında duran, yardım edendir.”

el-Ahtal, aralarına soğukluk, husumet bulunan kabileleri arasında arabuluculuk yapması da meşhurdur. Bekr b. Vâil Kabilesi bir konuda anlaşmazlığa düştüğünde el-Ahtal, problemi çözmek için aralarında hakemlik yapmayı kabul etmişti. Aralarında husumet bulunan iki grubu mescitte bir araya getirmiş, problemi aralarında tartıştıktan sonra, çözüme kavuşturmuştur.⁸⁸¹

el-Ahtal, kendi kabilesinin lideri olduğunun en açık delillerinden birisi de misafirleri ağırlamak için ziyafet evi yaptırmasıdır.⁸⁸²

el-Ahtal, Emevî Devleti nezdinde kabilesinin elçisi olduğunun delili de kabilesinin ihtiyaçlarını gerekli mercilere ileterek ihtiyaçlarını temin etmesi, problem ve sıkıntılarını yetkili mercilere bildirmesi ve düşmanlarına karşı yardım etmelerini istemesidir.⁸⁸³

el-Ahtal, kavmine komşu olan Rebîa Kabilesi'ne mensup kişilere sıkıntıya düştüklerinde yardım etmeleriyle, misafir etmeleriyle, kabilesinin kahramanlıklarıyla övünmüş, Züfer b. Hadis ve Kays Aylân'ı inşâd ettiği şu şiiriyle hicvetmiştir: (Nekâiz şiiridir)⁸⁸⁴

أَعَادِلُ، نَعِمَ قَوْمُ الْحَرْبِ قَوْمِي، إِذَا نَزَلَ الْمُلِمَاتُ، الْكِبَارُ

رَبِيعَةٌ، حِينَ تَخْتَلِفُ الْعَوَالِي، وَمَا بِي، إِنْ مَدَحْتَهُمْ، ابْتِهَارُ

وَلَكِنِّي أَرَى قَوْمِي مُلُوكًا، وَقَيْسٌ فِي نَفْسِهِمْ صِغَارُ⁸⁸⁵

“Ey kınayan, zamanın büyük feleketleriyle karşılaştığında benim kavmim ne güzel savaş kavmidir!”

Rebîa b. Nizâr,⁸⁸⁶ birileriyle tartıştıklarında, mızrakların ucunu havaya kaldırdıklarında ben, onları methettiğim de yanlış bir söz söylemiş olmam.

⁸⁸¹ İsfahânî, *Egânî*, 8:443.

⁸⁸² İsfahânî, *Egânî*, 8: 428.

⁸⁸³ İsfahânî, *Egânî*, 8: 428.

⁸⁸⁴ Temmâm, *Nekâizu Cerîr ve 'l-Ahtal*, 127-128.

⁸⁸⁵ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 321. Yezîdî, *Şiru 'l-Ahtal*, 385.

Ancak ben, kavmim 'i krallar gibi, Kays Aylân 'i da kendi aralarında zillet içinde görüyorum.”

Bekir b. Vâil'le Tağlib b. Bekr Kabileleri arasında meydana gelen Besûs Savaşı meydana gelmişti.⁸⁸⁷ Bu savaş kabileler arasındaki kini, nefreti ve düşmanlığı artırırken fahr ve hicvin de kaynağı olmuştu. el-Ahtal, bu verimli kaynağı kullanarak kabilesiyle övünmüş, Benî Bekr'i de hicvetmiştir: (Tavîl)

كُنَّ إِذَا أَحْحَزْنَ بَكْرَ بِنِ وَاثِلٍ أَفْمَنَ، لِأَهْلِ الشَّامِ، سُوقَ جِلَادِ
بَقَوْمِ، هُمْ يَوْمَ الدَّنَائِبِ أَهْلَكُوا شَعَائِمَ رَهْطِ الْحَارِثِ بِنِ عُبَادِ
فَأَدْرَكَهُنَّ السَّلْمُ، كُلَّ مُحَارِبٍ وَتَرْنَ، وَقُدْنَا هُنَّ كُلَّ مَقَادِ⁸⁸⁸

“Bekr b. Vâil 'i hezimete uğratıp⁸⁸⁹ barınaklarına girdirdiğimizde orada kalmaya zorladık. Şam taraflarına düşmanlarına karşı kılıçlarıyla savaşmaya gittiler.”

Kavim, onlar “Zenâib Savaşında”⁸⁹⁰ Hâris b. Ubâd 'la beraber Şeâsim 'i⁸⁹¹ helak etti(ler).⁸⁹²

Bizimle savaşan herkesle barıştık. Her savaşanın intikamını aldık. Kimse bize muhalef etmeden lider olduk.”⁸⁹³

Benî Tağlib Kabilesi ile bazı kabileler arasında ihtilaflar alevlendiğinde Benî Heniyye, Abd Bekr ve el-Hâris b. Züheyr'in iki oğlu Tağlib Kabilesinden ayrılıp Benî Kelb el-Yemâniyye Kabilesinin yaşadığı bölgenin yakınında bir yere

⁸⁸⁶ el-Ahtal'ın kavminin ismidir.

⁸⁸⁷ Mehmet Ali Kapar, “Eyyâmü'l-Arab” Türkiye *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 12: 14-16.

⁸⁸⁸ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 133. Yezidî, *Şiru'l-Ahtal*, 136.

⁸⁸⁹ Benî Kelb'le aralarında meydana gelen savaştan sonra Benî Bekr'e yöneldik. (Tilkinin yuvasına girdiği gibi.)

⁸⁹⁰ Benî Tağlib'le Bekr arasında meydana gelen savaşın ismidir. Aralarında meydana gelen en büyük savaştır. Benî Tağlib bu savaşta zafer elde etmiştir.

⁸⁹¹ Şeâsim, Benî Bekr'in ulularından biri olan Muâviye b. Âmir b. Zehl b. Sâleb'in iki oğlu Şâsem ve Abdü Şemstir.

⁸⁹² Hâris b. Ubâd Bekr Kabilesi'nin lideridir. Hâris b. Ubâd'ın oğlu Becîr bu savaşta öldürülünce Hâris b. Ubâd savaşmaktan vazgeçmiştir. Daha sonra savaşmak için Benî Tağlib'in karşısına çıkmış sonra Zenâib de savaşmışlardı. Bu savaşı Benî Tağlib kazanmıştır. Bu savaş aralarında meydana gelen en büyük savaştı. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 348.

⁸⁹³ Onları cezalandırdık, herhangi bir itirazla karşılaşmadan istediğimiz yere de gönderdik. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 348.

yerleşerek, onlara intisap etmişlerdi. Kendi kabilesinde ayrılp Benî Kelb'e intisap edenlere karşı el-Ahtal, ahtal diliyle onları hicvederek tehditler savur, alay eder, korkulukla suçlar ve kirli geçmişlerini hatırlatarak ⁸⁹⁴ onlara inşâd ettiği şu şiirini okur: (Tavîl)

هَنِيَّءٌ، أَجِيبِي دَعْوَةَ، إِنَّ سَمِعْتِهَا
وَلَا تُكْتَرِي أَمْنًا، هَنِيَّءٌ، وَلَا دُعَا
وَكُونُوا كَأَنَّ الدُّعَرَ لَمْ تَشْعُرُوا بِهِ،
إِذَا لَقَيْتِ بَكْرًا، عَلِي حَنْقٍ، بَكْرًا
وَكُونُوا عَلَى مَخْشِيَةٍ، مِنْ رِمَاحِنَا،
بَنِي عَبْدِ بَكْرٍ، فَانظُرُوا، نَظْرًا شَرًّا
لِقَوْمٍ، أَلْطُومُكُمْ، بِبُؤْسَى كَأَنَّكُمْ
وَلَا تَزْعُمُوا، بِالْوَعْرِ، أَنْ قَدْ مَنَعْتُمْ
وَلَمْ تَمْنَعُوا بِالْوَعْرِ بَطْنًا، وَلَا ظَهْرًا ⁸⁹⁵

“Heniyye ⁸⁹⁶ yüksek sesle çağıran kişinin davetini işittiğin de davetine icabet et.

Heniyye ne çok kork ne de ümit var ol.

Korkuyu hissetmemiş gibi olun. Bekr, ⁸⁹⁷ Bekr'in ⁸⁹⁸ öfkesiyle yüz yüze geldiğinizde dikkat edin.

Benî Abd Bekr, düşmanı kolların, adım adım savaşa hazırlanın, onlara göz ucuyla, öfkeyle bakın. Bizim mızraklarımızdan korkun.

Sizin onlarla savaşmanız gerekir. “Bûsâ'da” ⁸⁹⁹ onları yenilgiye uğrattığınız gibi yenilgiye uğratin ve onları şarap içmeden sarhoş ve şaşırılmış olarak terkedin.

Var'ı ⁹⁰⁰ zannetmeyin ki korudunuz, yerli olana da yabancı olana da karşı koruyamadınız.”

el-Ahtal, kabile asabiyetini ön planda tutan, kabilesi için gözünü kırpmadan, hiç düşünmeden, her türlü sıkıntıya ve riske girebilen bir yapıya sahipti.

⁸⁹⁴ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 227.

⁸⁹⁵ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 185-187. Yezidî, *Şiru'l-Ahtal*, 270.

⁸⁹⁶ Heniyye b. el-Haris b. Züheyr b. Tağlib. Kabile ismidir de denilmiştir.

⁸⁹⁷ Abd Bekr b. el-Hâris.

⁸⁹⁸ Benî Tağlib'in ecdadından Bekr b. Ganem.

⁸⁹⁹ Yer ismidir.

⁹⁰⁰ Benî Tağlib yurdunda bir vadi ismidir.

4.2. Emevî Devleti ile Olan Siyasi İlişkileri

el-Ahtal'ın Emevî Hânedan'ı ile ilk tanışması Muâviye'nin halifelik yıllarının son zamanlarına rastlar. el-Ahtal, İbn Âmir'in hapiskenesinden kurtulduktan sonra halifenin sarayına girmeyi çok istiyordu. Saraya girme zamanın gelmesini beklemeye başlamış, iki şairin birbirleriyle nekâiz yapmasından sonra el-Ahtal'a isteğine kavuşma fırsat doğmuştu.⁹⁰¹

el-Ahtal, hiciv sanatında maharetliydi. Emevî Hânedan'ının düşmanlarına karşı hiciv şiirini kullanarak meydan okumuş, hânedan mensuplarını ve Emevî Devleti'ni savunmuştur. el-Ahtal'ın hiciv yeteneğini iyi bilen hânedan mensupları da el-Ahtal'ın düşmanlarını hicvetmesinden dolayı sıkıntı duymamış, hatta düşmanlarını hicvetmesine razı bile olmuşlardı. Çünkü Emevî Devleti, kendi görüşlerini benimseyen, savunan ve kamuoyuna duyuracak şairlere ihtiyaç duyduğu gibi yine düşmanlarını hicvedecek şairlere de ihtiyaç duyuyordu. Bunda Emevî Devleti'nin menfaat ve çıkarı vardı.⁹⁰²

Emevî Hânedan'ı mensupları da bu çıkar ve menfaati kendi lehlerinde kullanmaktan asla imtina etmeyerek el-Ahtal'ı hediyelere gark ederek, taltif ederek, onun boşboğazlığına, tahammül ederek, halifeden şarap istemesine, kendi saraylarında sarhoş olarak dolaşmasına bile aldırış etmeden Emevî Devleti'nin resmi basın sözcüsü olarak kullanmışlardır. Bu becerikli ve kabiliyetli kişiyi bütün eleştirilere rağmen kendi çıkarları doğrultusunda lehlerine iyi kullanmasını da bilmişlerdir.

Yine el-Ahtal, hânedan üyelerini savunup, düşmanlarını hicvederken aynı zamanda hânedan üyelerini okuduğu methiyelerle yüceltiyordu. Yönetime en layık kişilerin kendileri olduklarını methiyelerinde İslâmî kavramları kullanarak ispat etmeye de gayret gösteriyordu.

Emevî Devleti ile el-Ahtal arasındaki girift ve menfaate dayalı karşılıklı çıkar ilişkileri, ümit edilen hediyeler ve elde edilen kazançlar el-Ahtal'ın Emevî Hânedan'ına derin bir sevgiyle ve muhabbetle bağlanmasına sebep olmuştur. el-

⁹⁰¹ Tuleymât, Eskar, *eş-Şuarâü fi'l-Asrı'l-Emevî*, 102.

⁹⁰² Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 186.

Ahtal da hânedan üyelerine olan muhabbetini, bağlılığını ve sevgisini inşâd ettiği methiyeleriyle ebedileştirerek onlara destek verdiğini Velîd b. Abdülmelik'i methedip Kays Aylân'ı hicvettiği şu kasidesinde⁹⁰³ dile getirmiştir: (Vâfir)

قَدْ عَلِمْتُ أُمَّيَّةً أَنْ ضِغْنِي إِلَيْهَا، وَالْعُدَاةُ لَهَا هَرِيرُ

وَأَيُّ مَا حَيِّتُ، عَلَى هَوَاهَا وَأَيُّ، بِالْمَغِيبِ، لَهَا نَصُورُ⁹⁰⁴

“Ümeyyeoğulları,⁹⁰⁵ benim sevgimin, muhabbet ve bağlılığımın kendilerine olduğunu, otoritelerine hırlayan düşmanlarına karşı kendilerini savunduğumu bildi(ler).

Şüphesiz ki ben, Benî Ümeyye 'ye olan sevgi ve bağlılığında samimiyim. Onları düşmanlarına karşı hem huzurlarında hem de giyaplarında savunurum.”

el-Ahtal, Ensar'ı hicvettikten sonra himaye etmelerini unutmuyarak şiirinde dile getirmiştir:

مُظْلَمَةٌ تَضِيقُ بِهَا ذِرَاعِي، وَ يَتْرَكُنِي بِهَا الْحَدِيثُ، النَّصُورُ

كَفَرُونِهَا، وَلَمْ يَتَوَاكُلُواهَا، بِخُلُقِي، لَا أَلْفَ، وَلَا عَثُورُ⁹⁰⁶

“Nasıl geldiği belli olmayan büyük felakette bana yardım etmekte acele ettiler ve benim dilimi kesmeye gelenler başarısız oldu (lar).

Kimşenin kimseye güvenmediği bir zamanda, ahlâki çöküşün, yalanın çok olduğu bir ortamda yüce ahlâk sahibi kişiler, büyük belayı benden uzaklaştırdı(lar).”⁹⁰⁷

Benî Ümeyye, Hz. Osman şehit edildikten sonra hilâfetin varisleri olduklarını iddia etmişlerdi. Ebû Mâlik de onların iddialarını haklı çıkarmak için şiirlerinde defalarca Benî Ümeyye'nin haklılığına vurgu yapmıştır: (Basît)

مِنْ آلِ مَرَوَانَ فَيَاضُ الْعَطَاءِ إِذَا أَمَسَى السَّحَابُ خَفِيفَ الْقَطْرِ، كَالصَّرِيمِ⁹⁰⁸

⁹⁰³ Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 202.

⁹⁰⁴ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 197.

⁹⁰⁵ el-Ahtal, Benî Ümeyye'ye hitap ediyor.

⁹⁰⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 197-198.

⁹⁰⁷ el-Ahtal, Ensar'ı hicvettikten sonra dilinin kesilmesini engelleyen, büyük beladan kendisini kurtaranları kast etmiştir.

“*Âli Mervân, (Affân)*⁹⁰⁹ yağmur bulutu olmayan semadan insanların üzerine sağanak halinde yağmurun yağdığı gibi hediyeleri cömertçe dağıtandır.”

Yine el-Ahtal, Beni Ümeyye'nin çocuklarının Hz. Osman'ın öcünü almak için çalıştıklarını şiirinin bir beyitinde şöyle dile getirir: (Basît)

هُم سَعَوْا بِأَبْنِ عَمَّانَ، الْإِمَامِ، وَهُمْ بَعْدَ الشَّمْسِ مَرَوْهَا، ثُمَّتْ إِحْتَلَبُوا

“*Onlar, Osman b. Affân'ın intikamını almak için çalışarak fitne ateşini söndürdüler. (Hilâfeti elde etikten sonra) memeden süt sağıp faydalandıkları gibi iktidarın nimetlerinden faydalandılar.*”

el-Ahtal, Emevî Hânedanı'nın sarayına yerleştikten sonra krallığın kendilerinin hakkı olduğuna vurgu yaparak inşâd ettiği şiirinde dile getirir: (Basît)

كَانُوا مَوَالِيَّ حَقِّ يَطْلُبُونَ بِهِ فَأَدْرَكُوهُ وَمَا مَلُّوا وَلَا لَعِبُوا

إِنَّ تَكُّ لِلْحَقِّ أَسَابِتُ، مُدُّ بِهَا، فَفِي أَعْقَبِهِمِ الْأَرْسَانُ، وَالسَّبَبُ⁹¹⁰

Onlar hak sahipleridir. Hz. Osman'ın hakkını bıkkınlık ve yorgunluk göstermeden aldılar.

Eğer yönetimin ipleri varsa ellerini uzatırlar, ona ulaşmak ta kendi ellerindedir. Hakkın ipini sımsıkı tuttular.”

Benî Ümeyye hak ehli olduğundan Allah, aleyhlerine olumsuz tavır takınanlara karşı Benî Ümeyye'ye yardım etmiş ve Allah Abdülmelik'i halifelige tercih etmiştir: (Tavîl)

وَقَدْ جَعَلَ اللَّهُ الْخِلَافَةَ، فِيكُمْ، لِأَبِيضَ، لَا عَارِي الْخِيَانِ، وَلَا جَدِبِ

وَلَكِنْ رَأَى اللَّهُ مَوْضِعَ حَقِّهِ عَلَى رِغَمِ أَعْدَاءِ، وَصَدَادَةِ كُذِبِ⁹¹¹

⁹⁰⁸ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 165. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 265.

⁹⁰⁹ Benî Ümeyye, Hz. Osman b. Affân b. el-Âsî b. Rabîa'dır. el-Ahtal, onun soyunu methetmiş, cömertliğini sağnak yağın yağmura benzetererek vasfetmiştir. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 189.

⁹¹⁰ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 71. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 39.

⁹¹¹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 43-46.

“Allah, halifeliği sizin aranızdan şerefli, cömert, ahlâkı güzel, kurduğu sofrası mükemmel ve boş kalmayana nasip etti.”⁹¹²

Allah, halifeliği sana layık gördü. Hak yoldan ayrılanlara, yalancı düşmanlara rağmen.”⁹¹³

Allah, Benî Ümeyye’ye yardım ederek zafere ulaştırmıştır. Çünkü onlar yeryüzünün halifeleri, kulların koruyucularıdır: (Basît)

إلى امرئ، لا تُعزينا نوافله، أَظْفَرَهُ اللَّهُ، فَلْيَهِنِي لَهُ الظَّفَرُ

الخائض العمر، والميمون طائرُهُ،⁹¹⁴ خَلِيفَةَ اللَّهِ، يُسْتَسْقَى بِهِ الْمَطَرُ⁹¹⁵

“Övgülerim cömertliği azalmadan devam eden kişiyedir.”⁹¹⁶ Allah, kendisine zafer nasip etti. O, zaferi hak edendir.

“Taşkın suya (şiddetli savaşa) dalan, uğurlu, Allah’ın yeryüzünde ki halifesi, yağmur yağmadığında bulutların sicim gibi yağmur yağdırması için de aracıdır.”⁹¹⁷

el-Ahtal, Allah’ın, Emevîleri desteklediğini, hilâfetin mirasçıları olduklarını inşâd ettiği şu şiirinde vurgular: (Basît)

أَنْتُمْ حِيَارُ فُرَيْشٍ، عِنْدَ نَسَبِهَا، وَأَهْلُ بَطْحَائِهَا، الْأَثْرُونَ، وَالْفَرَغُ

أَعْطَاكُمْ اللَّهُ مَا أَنْتُمْ أَحَقُّ بِهِ، إِذَا الْمُلُوكُ، عَلَى أَمْثَالِهِ، اقْتَرَعُوا⁹¹⁸

“Sizler Kureyş’in nesep yönünden en seçkin kişilerisiniz.”⁹¹⁹ Mekke’de yaşayan halk arasında da zenginlik ve şeref sahibisiniz.

⁹¹² el-Ahtal, Benî Ümeyye’ye yaptığı methiyelerin çoğunda hilâfetin başkalarının değil de kendilerinin hakkı olduğunu iddia ederek bu manayı tekrar etmiştir. Eğer Allah, kendilerinden razı olmasaydı savaşlarda zafer kazanmalarına yardımcı olmazdı. el-Esmer, *Divânü’l Ahtal*, 97.

⁹¹³ Allah, başkalarına değil de hilâfeti size layık görmüştür. Hilâfeti kendi nefsi çıkarları için isteyen yalancı ve münafıklara rağmen size vermiştir. el-Esmer, *Divânü’l Ahtal*, 97

⁹¹⁴ الخائض العمر: Câhiliye Dönemi’nde kuşun uçmasının iyi yada kötü yorumlanmasına işaretler. Eğer kuş, sağ tarafa ya da Yemen tarafına doğru yönelerek uçarsa kuşun uçuşunu uğur kabul ederler, eğer sol tarafa doğru yani Şam tarafına doğru yönelerek uçarsa kuşun uçuşunu uğursuz kabul ederlerdi. el-Ahtal, Câhiliye Dönemi’ndeki bu inanışa dikkat çekmiştir. el-Esmer, *Divânü’l Ahtal*, 81.

⁹¹⁵ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 147.

⁹¹⁶ O, verdiği hediyelerde cimrilik yapmadan bol bol veren kişidir.

⁹¹⁷ Bu beyit, halifeliği isteyen muhaliflere karşı bir cevaptır. el-Esmer, *Divânü’l Ahtal*, 81.

⁹¹⁸ Sükkerî *Şiru’l-Ahtal*, 259-260. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 73.

İnsanlar hâlâ kılıçlarıyla krallık için savaşmaya devam ederken Allah, halifeliği size bahsetti.”

5. ŞİİRİNDE VAR OLAN DİNİ ÖZELLİKLER

el-Ahtal’ın divanında yer alan kasidelerine göz attığımızda imanın sedasının şiirlerinde yankılandığını görürüz. Sanki o, Allah’a inanan ve kulluğu kabul eden birisi gibi görünür. Benî Âmir Kabilesi’nden bir kişiye şiirinin bir mısrasında şu şekilde seslenir: (Tavîl)

لَهَانَ عَلَيْنَا، وَالَّذِي أَنَا عَبْدُهُ،
دُعَاؤُكَ فِي أَرْمَاجِنَا: يَا لَ عَامِرٍ⁹²⁰

“Ey Âmir yandaşları! ⁹²¹Bizim için hiçbir şey önemli değil, ben onun kuluyum. Biz, sana mızraklarımızı sapladığımızda sen: ⁹²²Benî Âmir’den yardım istiyorsun.”

el-Ahtal, şiirlerinde defalarca işleri düzenleyen, kaderin ipini elinde tutanın, bolluk anında da sıkıntı anında da yardım edenin sadece ve sadece yüce Allah olduğunu vurgular: (Kâmil)

قَوْمٌ، إِذَا بَسَطَ إِلَٰهَهُ رَبِّيَعُهُمْ⁹²³
جَادَتِ رَحَاهُ، بِمُسْبِلٍ، دَرَارٍ⁹²⁴

“Yağmur yüklü büyük bulutlar dönüp dolaşıp sağanak yağmur yağdırdığı gibi, Allah kavme nimetlerini bol bol ihsan etti.”⁹²⁵

el-Ahtal, Benî Ümeyye’nin, Allah’ın kudreti, yardımı ve desteğiyle zafere ulaştığını şiirin şu mısrasında dile getirir: (Basîl)

أَعْطَاهُمُ اللَّهُ جَدًّا، يُنْصَرُونَ بِهِ،
لَا جَدًّا إِلَّا صَغِيرٌ، بَعْدُ، مُحْتَفَرٌ⁹²⁶

⁹¹⁹ Beşir b. Mervân nesep yönünden Kureyşlilerin en üstünüdür. el-Esmer, *Divânü'l Ahtal*, 114.

⁹²⁰ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 434. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 190.

⁹²¹ Kays Aylân Kabilesi’nden Âmir b. Sasâ, Tağlib Kabilesinin haracını toplayan sabırsız ve tahammülsüz davranışlarda bulunan memurun ismidir.

⁹²² İbn es-Sâg’ı kastediyor.

⁹²³ قَوْمٌ İlkbahar manasıdır. Ancak memdûh (ilah) kastedilmiştir. Hediyeler manasını da ifade eder denilmiştir. Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 286.

⁹²⁴ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 286. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 76.

⁹²⁵ Keçinin memesinden sütün fişkirip aktığı gibi Allah da kulları üzerine nimetleri hiç eksiksiz olarak yağdırmıştır.

⁹²⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 150. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 98.

“Allah, onlara zafer kazandıkları iyi bir kismet⁹²⁷ vermişti. O kismetin dışındaki kismetler küçüktür, hor görülür.”

Yine el-Ahtal, son Peygamber Hz. Muhammed’in (s.a.v.) Kureyş Kabilesi’nden geldiğini inşâd ettiği şiirinde dile getirir: (Tavîl)

فَمَا أَنْتُمْ مِنْهُمْ وَلَكِنَّكُمْ هُمْ عَبِيدُ الْعَصَا مَا دَامَ لِلزَّيْتِ عَاصِرُ
وَمَا خَيْمَتُ أَكْتَاكُمْ، لُبِّيْرَةٌ وَأَسْتَاهُكُمْ مَا فَسَّحَتْهَا الْمَنَابِرُ⁹²⁸

“Sizler, Kureş’ten değilsiniz. Ancak sizler, zeytin sıkıldığı sürece⁹²⁹ onların çekip çevirdiği köleler gibisiniz.

Nübüvvet mührü sizin omuzlarınızda değildir.⁹³⁰ Sizler fasih Arapça konuşmaktan, beyân ve belağattan acizsiniz. Hitap etmek için minberler de yeriniz de yoktur.”

Konu Kıyamet Günü'ne geldiğinde el-Ahtal’ın gönlünün derinliklerindeki iman otaya çıkar ve içtiği şarabın etkisiyle kafayı bulunca ahiretin nimetlerine yaklaştığını hissederek, gönlü sevinç ve mutlulukla dolar. Gönlüne dolan sevinç ve mutluluğu inşâd ettiği şiirinde dile getirir: (Tavîl)

شَرَبْنَا، فَمَتْنَا مَيْتَةً، جَاهِلِيَّةً مَضَى أَهْلُهَا، لَمْ يَعْرِفُوا: مَا مُحَمَّدُ؟
ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، فَلَمَّا تَبَّهَتْ حُشَاشَاتُ أَنْفَاسِ أَتْنَا، تَرَدُّدُ
حِينَا حَيَاةً، لَمْ تَكُنْ مِنْ قِيَامَةٍ عَلَيْنَا، وَلَا حَشْرٍ، لَنَا بِهِ مَوْعِدُ⁹³¹

“Şarap içip sarhoş olduk ve câhiliye üzere öldük. Câhiliye ehli Muhammed (s.a.v.) kimdir? Onu tanımadan öldüler.⁹³²

⁹²⁷ Hilâfet vermiştir.

⁹²⁸ Sükkerî, Şiru'l-Ahtal, 314-315.

⁹²⁹ للزيت عاصر : Her zaman, ilelebed manasınadır. Tırâd, Divânü'l Ahtal, 297.

⁹³⁰ el-Ahtal, Kureyş'den olan son Peygamber'in iki omuzu arasında bulunan nübüvvet mührüne işaret etmiştir.

⁹³¹ Sükkerî, Şiru'l-Ahtal, 478. محمد İsmi yazılmamış yerin konmuştur. Yezîdî, Şiru'l-Ahtal, 321.

⁹³² مَيْتَةٌ جَاهِلِيَّةٌ : Sarhoşun ölü gibi olmasıdır. İslâm Dini'nin şarabı haram kılmasına işaret vardır. Tırâd, Divânü'l Ahtal, 384. el-Esmer, Divânü'l Ahtal, 400.

Üç gün öldükten sonra tekrar dirildiler. Uyuyup uyandıktan sonra son nefeslerimizde farkına vardık.

Biz, gerçek ölümü tatmadık. Tekrar ayıldığımızda ne kıyamete ne de haşra şahit olmadık. Bizim kıyamete randevumuz var.”

el-Ahtal, Allah'ın, Emevîlere bu dünyada halifelik bahşederek, onları yücelttiği gibi ebedî âlemde de cennete yerleştireceğini, nimetlere gark edeceğini şu şiirinde dile getirir: (Basît)

وَإِذْ وَشَىٰ بِيْ أَقْوَامٍ، فَأَدْرَكْنِيْ رَهْطُ الَّذِي رَفَعَ الرَّحْمَنُ، فَارْتَفَعُوا

فِي جَنَّةٍ، هِيَ أَرْوَاحُ الْإِلَهِ، فَمَا يُفْرَعُ الطَّيْرَ، فِي أَغْصَانِهَا، فَرَعٌ⁹³³

“Kavimlerin ispiyonculuk yaparak bana getirdikleri habere göre⁹³⁴ Rahman, bir grubu yüceltti, onlar da yüceldiler.

“Cennette Allah'ın rahmeti vardır. Kesinlikle ağaçların dallarında tüneyen kuşlara korku yoktur.”

el-Ahtal'ın şiirlerine dikkatlice bakıp incelediğinde, iman ilkelerinin genel, yüzeysel ilkeler olduğu, derinliğinin ve sınırının olmadığı görülür. O, şiirlerinde Hristiyanlığa ya da başka bir dine işaret eden özel ilgisi yoktur. Ancak yönelişinde ya da anlayışında tarafsızlığı gözeten, basit amaçlı teklifler takdim eder. Sonra el-Ahtal'ın şiirlerinin derinliklerine biraz daha inip dinî özellikler bakımından yeniden göz atıldığında, Ebû Mâlik'in şiirlerinin, farklı dinler arasında dağıldığını görürüz. Şiirlerinin bir kısmını Hristiyanlık değerlerinin, büyük bir kısmının da İslâmî değerlerin kuşattığı ortaya çıkacaktır.⁹³⁵

5.1. Hristiyan Özellikler

el-Ahtal'ın yaşamında kilisenin kendisine verdiği cezalara boyun eğip kabul ettiği ve papazlara saygı duyduğu görülmüştür. Papaza saygı duyduktan sonra papazın kendisine saygısızlık yaptığında el-Ahtal'a, “Ey Ebû Mâlik, krallar senden korkup sana ikram ediyor ve saygı duyuyor, insanların katında büyük saygınlığın

⁹³³ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 258-259. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 72.

⁹³⁴ Allah onları, ispiyoncu düşmanlarının şerrinden korumuştur. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 118.

⁹³⁵ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 241.

varken hâlâ papaza itaat ediyor boyun eğiyor, saygı gösteriyorsun!” diye sorulduğunda el-Ahtal: “Bu yoldur, bu yoldur.” demiştir.⁹³⁶

el-Ahtal, toplantılara katılmayı severdi. Toplantılara katılırken de kılık kıyafetine dikkat eder, Hristiyanlara özgü kıyafetleri de giymeye özen gösterirdi. Kûfe’de, mescitte insanlar el-Ahtal için toplandılar. el-Ahtal da kendi için düzenlenen toplantıya katılmak için gelirken üzerine ipek cübbesini giyinmiş, altından yapılan haçını boynuna takmış ve atına binerek mescidin kapısına kadar gelmiştir.⁹³⁷

Ebû Amr’a bir kişi: “el-Ahtal’a şaşıyorum. O, Müslümanları hicveden Hristiyan kâfirdir.” dediğinde Ebû Amr: “Ey aptal! el-Ahtal, kimseden izin almadan üzerinde ipek cübbe, muska, boynunda altın zincir ve altın haç, sakallarından şarap damlarken Abdümelik b. Mervân’ın huzuruna girerdi.” demiştir.⁹³⁸

el-Ahtal, günlük yaşamında Hristiyanlığa ait değerler üzerine, Hz. İsa’ya, haça yemin ederdi. Cerîr’in bir beyti el-Ahtal’a okunur:

إِذَا أَخَذْتَ قَيْسًا، وَعَلَيْكَ، وَخَنْدِيفًا
بِأَقْطَارِهَا لَمْ تَدْرِ: مِنْ أَيْنَ تَسْرُحُ؟⁹³⁹

“Kays Aylân ve Hindîf⁹⁴⁰ seni farklı yerlere gitmeye zorladıklarında sen bilmiyordun: Nere (ler)de dolaşacaksın?”

el-Ahtal’a Cerîr’in şiirinden bu mısra okunduğunda, “Herhangi bir sıkıntı, yok. Allah’a yemin ederim ki hayat bana meşakkatli oldu.” demiştir. Yine Cerîr’in şiirinden başka bir mısra okunur:

فَمَا لَكَ، فِي بُحْدٍ حَصَاةٌ تَعُدُّهَا
وَمَا لَكَ، فِي عَوْرِي تِهَامَةٌ، أَبْطُحُ⁹⁴¹

“Sana ne oluyor, Necid’desin ve yine sana ne oluyor Timahe’de⁹⁴² nehir yatağında taş sayıyorsun!”

⁹³⁶ Bağdâdî, *Hizânetü’l-edeb*, 1: 490-491.

⁹³⁷ Bağdâdî, *Hizânetü’l-edeb*, 1: 485

⁹³⁸ İsfahânî, *Egânî*, 8: 430

⁹³⁹ *Divânı Cerîr*, 87.

⁹⁴⁰ İlyâs b. Mudar b. Mudar’ın çocuğunun ismidir.

⁹⁴¹ *Divânı Cerîr*, 88.

⁹⁴² Tihame’den Yemen topraklarına kadar, Rebîa toprakları ve Irak’tan Cezire’ye kadar Arapların da saygı değer olacakları bir yer yok ki kendilerine saygı duyulsun.

el-Ahtal, Cerîr'in şiirinden ikinci mısrayı dinledikten sonra: "Allah'a yemin olsun ki ben, bunun olmamasına aldırış etmem." dedikten sonra aşka gelerek: "Haça, kiliseye yemin olsun ki söz artık benimdir." der ve kendisi de şu şiirini okur: (Tavîl)

وَلَكِنْ لَنَا بَرُّ الْعِرَاقِ، وَبِحُرَّةِ،
وَحَيْثُ تَرَى الْقُرْقُورَ، فِي الْمَاءِ، يَسْبِخُ

إِذَا ابْتَدَرَ النَّاسُ السَّجَالَ وَحَدَّتْنَا
لَنَا مِقْدَحًا مَجْدِي، وَلِلنَّاسِ مِقْدَحُ

وَإِنَّا لَمَمْدُودُونَ، مَا بَيْنَ مَبِجِ
فَعَافِ عَمَّانَ، فَالْحِمَى لِي أَفِيحُ⁹⁴³

"Irak'ın toprağı da denizi de bizimdir. Büyük gemileri suda yüzerken görürsün."⁹⁴⁴

"Biz, Menbiç⁹⁴⁵ ve Amman'ın Gâf şehirleri arasına dağılıp hâkim olmuşuz. Benim için geniş bir dağılım alanı korunmuştur.

İnsanlar savaşa başlayıp su dolu büyük kovalarla yarış yaptıklarında sen bizi cömert bir kepçe olarak bulursun."⁹⁴⁶

el-Ahtal, kendisini canıgönülden ibâdet etmeye adanmış, inzivaya çekilmiş papazı, ibadet halini de şiirinin bir mısrasında dile getirir: (Kâmil)

وَبِكُلِّ مُبْتَهَلٍ، عَلَيْهِ مُسُوْحُهُ،
دُونَ السَّمَاءِ، مُسَبِّحٍ، جَارٍ⁹⁴⁷

"Üzerinde zahitlerin giydiği kıldan yapılmış elbise olan Rahip gibi gökyüzüne ellerini kaldırıp yüksek sesle Allah'a canı gönülden yalvararak dua ediyor."

el-Ahtal'ın Hristiyanlığı, inançtan ve samimiyetten uzaktı. Ancak o, Hristiyanlığı nefsinin istek ve arzularına alet etmiştir. Çünkü Hristiyanlık şarap içmesini mubah görmüştür.⁹⁴⁸ el-Ahtal'ın yukarıda zikretmeye çalıştığımız şiirleri açık ve net olarak dinî hassasiyetini aksettirmektedir.

⁹⁴³ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 389.

⁹⁴⁴ Cumâhî, *Tabakâtü fihülü's-şuarâ*, 1: 486-487.

⁹⁴⁵ Menbiç, Halep yakınlarında bir şehirin ismidir.

⁹⁴⁶ İnsanlar arasında bizleri, kahramanca savaşırken görürsün.

⁹⁴⁷ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 285. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 78.

⁹⁴⁸ Merdum Bek, "el-Ahtal" *el-Mecelle el-Mecmau'l Âlemi'l Arabî*, 172.

5.1.1. Dinî Değerleri Hafife Alması

el-Ahtal, din adamlarına, dinî değerlere saygı duymakla beraber zaman zaman dinî değerleri ve din adamlarını hafife alarak küçümsemiştir. Şaraba iyice düşkün profan bir şair olan el-Ahtal'ın ne kadar hafif bir Hristiyan duygusunun bulunduğunu, eşi hamileyken önünden geçen papazın elbisesine elini değdirmek için acele edip koşan, papazın elbisesine değilde papazın bindiği eşeğin kuyruğunu tutabilen hamile eşini teselli etmek için, “O (papaz) ve onun eşeğinin kuyruğu arasında bir fark yoktur.” demiştir.⁹⁴⁹

el-Ferezdak, bir gece akşam yemeği vakti el-Ahtal'ın yanına gelmişti. el-Ahtal: “Ben Hristiyan'ım sen Hanîf'sin hangi içeceği daha çok seversin?” diye sorduğunda el-Ferezdak da cevaben: “Senin içeceğini.” dedi. Sonra el-Ahtal, bir şiir inşâd edince el-Ferezdak bu şiiri tamamladı. el-Ahtal: “Bu gece bana şer indi. Sen kimsin?” dedi. el-Ferezdak da cevaben: “el-Ferezdak b. Gâlib.” dedi. el-Ahtal: “O, bana (secde etti) saygı duydu bende ona (secde ettim) saygı duydum.” dedi. Bir müddet sonra el-Ferezdak'a: “Bana tercih edilmen hoşuma gitmedi.” denildi. Daha sonra el-Ahtal, etrafındakilere çağrıda bulunarak: “Ey Benî Tağlib bu el-Ferezdak.” dedi.⁹⁵⁰

el-Ahtal, ibadet yeri olan kiliseye gittiğinde, orada ibadet eden kadınlara sarkıntılık etmiş, onların mahrem yerlerini seyretmiş, şehvî duygularını tatmin etmeye çalışmıştır. Bu hali dinî değerleri ve dinî mekânları küçük görmesinin sonucudur. el-Ahtal, ahlâksızlığını da şu şiirinde dile getirir:

مالتِ النَّفْسُ بَعْدَهَا إِذْ رَأَتْهَا فَهَيَّ رِيْحٌ، وَ صَارَ جَسْمِي هَبَاءً
لَيْتَ كَانَتْ كَيْبَسَهُ الرُّمُّ إِذْ دَاكَ عَلَيْنَا قَطِيفَةً، وَحِبَاءً⁹⁵¹

"Kilisede güzelleri gördüğünde gönül ona meyletti. Gönlüm rüzgârın savurduğu toz gibi kendinden geçip sağa sola savruldu.

Keşke o zaman ki Rum kilisesi bize kadife kumaş ve çadır olsaydı."

⁹⁴⁹ Merdum Bek, “el-Ahtal” *el-Mecmau'l-ilmiyyü'l-Arabî*, 181. Hitti, *Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi*, 3: 396.

⁹⁵⁰ İsfahânî, *Egânî*, 8: 430-431

⁹⁵¹ Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, 1: 457.

el-Ahtal, evlilik konusunda Hristiyanlıkta boşanma kolay olduğundan evlilik konusunda tespit ettiği hükümlerin dışına çıkmıştır. Cariyelerle, fahişelerle çokça beraber olmuş, ilişkiye girmiş, gönül eğlendirmiştir.⁹⁵² Fahişelerle gönül eğlendirip geçirdiği hoş vakitleri de şu şiirinde dile getirmiştir: (Tavîl)

إِذَا وَضَعُوا، بَعْدَ الضَّرِيحِ، جَنَادِلًا عَلَيَّ، وَخَلَيْتُ الْمَطِيئَةَ، وَالرَّحْلًا
وَقَدْ فَسَّمُوا مَالِي، وَأَضَحَّتْ خَلَائِي قَدْ اسْتَبَدَلْتُ غَيْرِي، بِبَهَجَتِهَا، بَعْلًا
وَأَضَحَّتْ لِبَعْلِي، غَيْرِ أَحْطَلِّ، إِذْ ثَوَى تَلَطُّ بِعَيْنَيْهَا الْأَشَاجِعَ، وَالْكُحْلًا⁹⁵³

*“Beni kabre koyup üzerimi taş ve tahtalarla örttükten sonra yolculuk yaptığım
develerden ve sahip olduğum her şeyden mahrum kaldım.*

*Ben öldükten sonra malımı aralarında paylaşacaklar, zevcem benden sonra sevinç ve
mutlulukla başka kocaya varacak.*

*Eşim, kocası öldükten sonra gözlerine sürme, kaşlarına rimel çekip el-Ahtal’dan
başka kocaya varacak.”*

Yine el-Ahtal, sadece Hristiyanlığın dinî hükümlerini küçük görüp hafife almamış, aynı zamanda İslâm’ın ibadetleriyle de alay etmiştir. Ayal etmesini de şu şiirinde dile getirir: (Vâfir)

لَسْتُ بِصَائِمِ رَمَازَانَ، طَوْعًا، وَلَسْتُ بِأَكِلِ لَحْمِ الْأَضَاحِي⁹⁵⁴

“Canı gönülden Ramazan orucu tutacak değilim ve kurban eti de yiyecek değilim.”⁹⁵⁵

el-Ahtal, şarap içmeyi diğer kitabî dinlerin onaylayıp İslâm’ın yasaklamasını inşâd ettiği şiirin bir mısrasında kendince kınıyor: (Tavîl)

شَرِبْنَا، فَمَتْنَا مَيْتَةً، جَاهِلِيَّةً مَضَى أَهْلُهَا، لَمْ يَعْرِفُوا: مَا مُحَمَّدٌ؟⁹⁵⁶

⁹⁵² Brockelmann, *Tarihu'l Edebi'l Arabî*, 1: 206.

⁹⁵³ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 293-294. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 176-177.

⁹⁵⁴ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 491-492. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 154.

⁹⁵⁵ Hz. Muhammed’in (s.a.v.) tebiğ ettiği dini asla kabul etmeyeceğim. el-Esmer, *Divânü'l Ahtal*, 486.

⁹⁵⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 478. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 321.

“Şarap içip sarhoş olduk ve câhiliye üzere öldük. Câhiliye ehli de Muhammed (s.a.v.) kimdir? Onu tanımadan öldüler.”

el-Ahtal’ın yaşadığı olaylara bakıldığında onun Hristiyan olduğu aşikârdır. Şiirlerini okuduğunda ise İslâm’a daha yakın olduğunu ve Hristiyanlığını kaybettiği daha makul görünmektedir.⁹⁵⁷ Eğer onun divanından öğrendiğimiz şiirlerinden üç beyit ve Cerîr’in kendisini Hristiyan olduğu için hicvettiği şiirler olmasaydı, “O’nun, Müslüman mı, yoksa Hristiyan mı?” sorusunu sormaktan kendimizi alamazdık.⁹⁵⁸ Luvîs Şeyho (ö. 1927): “el-Ahtal’ın divanında Hristiyan izlerinin olmamasını bazı şiirlerinin kaybolmasına ve dini vasfedecek sebeplerin olmamasına.”⁹⁵⁹ bağlamıştır.

5.2. İslâmî Özellikler

el-Ahtal’ın şiirlerinde Hristiyanlığın izleri az olmasına karşılık İslâm’ın izleri daha fazladır. Özellikle Emevî Halifeleri’ni methederken, “Emirü’l- Mü’minîn, halife, imam, biat, İslâm, Müslümanlar, mescit, cuma” gibi birçok dinî kavramı şiirlerinde medih malzemesi olarak kullanmıştır.

Yine “Kâbe, Mekke, Yesrib, Mescid-i Harâm, zemzem” gibi mukaddes yerlerin de isimlerini şiirlerinde medih malzemesi olarak kullanmıştır.

Hac ve Umreyle ilgili görevleri (menâsik), teşrîk tekbirlerini, ihramdan sonra tıraş olmayı şiirinin şu mısrasın da zikretmiştir:⁹⁶⁰ (Kâmil)

وَلَقَدْ خَلَفْتُ، بِرَبِّ مُوسَى، جَاهِدًا وَالْبَيْتِ، ذِي الْحُرْمَاتِ، وَالْأَسْتَارِ⁹⁶¹

“Kesinlikle Mûsâ’nın Rabbi’ne, kutsal ve örtülü olan Beytullah’a samimiyetle yemin ettim.”

Yine el-Ahtal, kurbanı, Mekke’ye, Kâbe’nin örtüsüne, Hedy kurbanına, teşrîk tekbirlerine, zemzeme, ihramdan çıkarken saçın traş edilmesine ve Yesrib’e yemin ederek bir şiir yazmıştır: (Basît)

⁹⁵⁷ Kabâve, *el-Ahtalü’l-Kebir*, 256.

⁹⁵⁸ Merdum Bek, “el-Ahtal” *el-Mecmau’l-ilmiyyü’l-Arabî*, 183. *Dâru’l Maârif’il İslâmî*, 523.

⁹⁵⁹ Şeyho, *Şuarâü’n-Nasrâniyye*, 172.

⁹⁶⁰ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 182. Merdum Bek, “el-Ahtal” *el-Mecmau’l-ilmiyyü’l-Arabî*, 2: 184-185.

⁹⁶¹ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 285. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 78.

أَضْحَى بِمَكَّةَ، مِنْ حُجْبٍ، وَأَسْتَارِ

إِنِّي حَلَفْتُ، بِرَبِّ الرَّاقِصَاتِ، وَمَا

فِي يَوْمِ نُسْكَ، وَتَشْرِيقِ، وَتَنْحَارِ

وَبِالْهَدْيِ، إِذَا احْمَرَّتْ مَذَارِعُهَا،

وَمَا يَبْتَرِبُ، مِنْ عُونِ وَأَبْكَارِ⁹⁶²

وَمَا يَزْمَزَمُ، مِنْ شَمَطِ مُحَلَّقَةٍ،

“Ben, Mekke’ye doğru giden Mekke’de kurban edilen develerin Rabbi’ne, örtülü evin örtüsüne,

Hedy olarak Kurban Bayramı ve teşrik günü kurban edilen develerin ön ayakları kendi akan kanlarıyla kıpkırmızı olduğunda etleri parçalanan kurbanlara, Zemzeme, dul kadınlar ve saçlarına ak düşmüş erkekler saçını traş ettiğinde Yesrib’te ve Mekke’de hac görevini yapanlara yemin ettim.”⁹⁶³

el-Ahtal, şiirinin bir mısrasında örtülü olan Kâbe’nin Rabbi’ne şu şekilde yemin eder: (Basît)

رَبِّ سْتُورِ الْبَيْتِ، ذِي الْحُجْبِ⁹⁶⁴

وَقَدْ حَلَفْتُ يَمِينًا، غَيْرَ كَاذِبَةٍ، بِاللَّهِ،

“Örtülü evin örtülerinin Rabbi Allah’a yalansız dosdoğru yemin ettim.”

Yine el-Ahtal, adadıkları kurbanlarını Kâbe’de kesmek üzere Mekke’ye yönelen hacılara yemin ettiğini şu şiirinde dile getirir: (Vâfir)

وَنِيرَانَ الْحَجِيجِ، لَهَا سَعِيرُ

كَأَنَّ الْمَشْرِقِيَّةَ فِي دُرَاهُ،

وَمَنْ حَلَّتْ، بِكَعْبَتَيْهِ، التُّدُورُ⁹⁶⁵

حَلَفْتُ بِمَنْ تُسَاقُ، لَهُ، الْهَدَايَا

“Şerefli kişilerin parlayan kılıçları ve hacıların karanlıkta yaktıkları alevli ateş sanki gökte çakan şimşek gibidir.

Allah’a nezredilerek Beytullah’a gönderilen ve Mekke’ye gelen hedy kurbanlarına yemin ettim.”

⁹⁶² Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 129-130. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 112.

⁹⁶³ Kurban etlerini Yesrib’te yaşayanlara süratle dağıtanları ve ikram edenleri kastetmiştir. Tırâd, *Divânü’l Ahtal*, 33.

⁹⁶⁴ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 177. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 182.

⁹⁶⁵ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 194-196. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 202-204.

el-Ahtal, İslâmî kavramları kullanmadaki soyut karakteri sadece medih, fahr ve hicve mahsus değildir. İslâmî kavramları kullanması onun genel karakterdir. Şiirinde ve diğer edebî sanatlarda da İslâmî kavramları kullanmıştır.⁹⁶⁶

İslâmî özellikler içeren bu şiirleri zikrettikten sonra, el-Ahtal'ın şiirlerini araştıran bir kişi, neredeyse bu şiirlerin Hristiyan bir şaire ait olmadığı düşüncesine kapılacaktır.⁹⁶⁷

5.2.1. Kur'an İzleri

Kur'an'ın Arap edebiyatının yapısına, manasına ve düşünsel içeriğine etkisi açıktır. Şairler, hatipler ve müellifler Kur'an'ın üslûbundan, metot ve ifade şekline etkilenmişlerdir. İslâmî Dönem şairleri Kur'an-ı Kerîm âyetlerinden etkilenerek birçok vahiy ifadelerini şiirlerinde kullandılar. Kur'an-ı Kerîm, İslâm Beldelerinde yaşayan ancak İslâm'ı kabul etmeyen şairleri de etkiledi. Hristiyan dinini kabul eden Emevî Dönemi şairlerinden el-Ahtal da bu şairlerden biridir.⁹⁶⁸

el-Ahtal'ın fâsık, dinî hükümlerle alay eden birisi olması, Hristiyanlık dininden ilgi ve alakayı kesmiyor gibi görünmesi, bunları doğrular niteliktedir. Onun divanında mevcut olan şiirleri, el-Ahtal'ın İslâm kültürüne ve Kur'an bilgisine, hükümlerine vakıf olduğuna, yine Kur'an'ın kıssalarının, kavramlarının, üslûbunun, farkında olduğunu ve etkilendiğini, Kur'an'ın anlatım şeklini taklit ettiğini, lafızlarını ve ifadelerini, İslâmî hayatla beraber yenilenen, yayılan kavramlarını ve lafızlarını çokça kullandığını bize gösterir.⁹⁶⁹

Kendisinin Kur'an'dan etkilenme şekillerinden en önemlisini inşâd ettiği şiirinde, Kur'an'ı yaşam için anayasa ve şeriat olarak görmesidir. Bu konuyla ilgili yazmış olduğu şiirinde şöyle demektedir: (Basît)

حُشِدْ عَلَى الْحَقِّ، عَيَاؤُ الْحَنَاءِ، أَنْفٌ
إِذَا أَلَمَّتْ بِهِنَّ مَكْرُوهَةٌ صَدَرُوا
وَإِنْ تَدَجَّحَتْ، عَلَى الْآفَاقِ، مُظْلِمَةٌ
كَانَ لَهُمْ مَخْرَجٌ، مِنْهَا، وَمُعْتَصِرٌ

⁹⁶⁶ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 251.

⁹⁶⁷ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 252.

⁹⁶⁸ Öznurhan, Kur'an-Şiir İlişkisi, "Eski Yeni: Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi" 2013, sayı: 27, s. 103-121.

⁹⁶⁹ Ahmed, *Eserü'l Kur'an-ı Kerim fi Şiri el-Ahtal*, 66-67.

أَعْطَاهُمُ اللَّهُ جَدًّا، يُنْصَرُونَ بِهِ،
لَا جَدَّ إِلَّا صَغِيرٌ، بَعْدُ، مُحْتَقَرٌ⁹⁷⁰

*“Hakkı savunmak için bir araya gelirler, çirkinlikten uzak dururlar,
müsamahakardırlar, başlarına felaket gelirse sabrederler.*

*Onlar, kara bulut ufukları gölgelediğinde felaketleri sabırla karşılar, tedbirleri alır,
felaketlerden çıkış yolu bulur, insanlar da kendilerinden yardım ister.*⁹⁷¹

*Allah, insanlara şans dağıtırken şans olarak onlara hilâfeti verdi. Kimse onlardan
hilâfeti zorla alamaz. Diğer insanlara verilen şans küçüktür, hakirdir.”*⁹⁷²

el-Ahtal, şiirlerini Kur’an’ın birçok âyetin’den iktibasta bulunarak (alıntı yaparak) inşâd etmiştir: “Bu dünya da kazanılacak en büyük azık salih ameldir, her yaşayan bir gün ölecek ve yanında sadece salih amel götürecektir.” demiştir. Herkesin öleceğini şiirinde dile getirir: (Kâmil)

“Allah’a çağırın, salih amel işleyen ve “Kuşkusuz ben Müslümanlardanım” diyenden daha güzel sözlü kimdir?” (Fussilet 41/33)

“Her can ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz.” (el-Ankebût 29/57)

وَلَيْنَ بَحُوثٍ، مِّنَ الْحَوَادِثِ، سَالِمًا
وَالنَّفْسُ مُشْرِفَةٌ، عَلَى الْآجَالِ⁹⁷³

*“Ben, yaşanan olaylardan zarar görmeden kurtulsam da nefis, ölümle
şereflenecektir.”*

“Allah, kendilerini yaptıklarının en güzeli ile mükâfatlandırın ve lütfundan onlara daha da fazlasını versin diye (yaparlar). Allah, dilediğini hesapsız olarak rızıklandırır.” (en-Nur 24/38) Allah’ın yegane rızık verici olduğunu da şiirinin şu mısrasında dile getirmektedir: (Tavîl)

فَلَمَّا أَعْرَزْنَا أَعْنَمَ اللَّهُ، مِنْهُمْ
وَدُوَّ الْعَرْشِ يُعْطِي مِنْ جَزِيلٍ وَيَمْنَحُ⁹⁷⁴

⁹⁷⁰ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 149-150. Yezidî, *Şiru’l-Ahtal*, 104.

⁹⁷¹ İnsanlar kendisine kötülük yapmaya kalkarsa, Emevîlerin yanında güvenli bir yerinin olduğunu ima etmiştir.

⁹⁷² Tırâd, *Divânü’l Ahtal*, 91. Bu beyit, halifeliğin Ümeyyeoğulları’na Allah’tan bir şans olduğuna işaret etmiştir. el-Esmer, *Divânü’l Ahtal*,

⁹⁷³ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 110. Yezidî, *Şiru’l-Ahtal*, 158.

“Biz, baskın yaptığımızda arşın sahibi olan Allah, ganimetlerden bize çokça verip
ihşanda bulunuyor.”

Kur’an, insanları dünya hayatının cazibesine kapılıp aldanmamaları noktasında uyarılarda bulunmuştur. Çünkü dünya gelip geçicidir, aldatıcıdır ve elden gittikten sonra pişmanlık fayda vermez. el-Ahtal, “Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın. O aldatıcı şeytan da Allah hakkında sizi aldatmasın.” (Lokman 31/33) âyetinden iktibas yaparak, şiirinin şu mısrasında bu gerçeği dile getirmiştir: (Basît)

أَعْرُ، لَا يَحْسِبُ الدُّنْيَا تُخَلَّدُهُ، وَلَا يَقُولُ لِشَيْءٍ، فَاتَ: مَا فَعَلَا؟⁹⁷⁵

“Ben, gururlanarak dünyanın kendimi ebedî kılacağını zannetmiyorum ve bir şey elimden gittiğinde sızlanmıyorum: “Olan oldu.” diyorum.”

“O gün cennetliklerin kalacakları yer daha hayırlı, dinlenecekleri yer daha güzeldir.” (el-Furkân 25/24) ve “Onlar o gün korkudan emindirler.” (en-Neml 27/89) âyetlerinden esinlenir. Bu gerçeği de şiirinin şu mısrasında dile getirir: (Basît)

فِي حَنَّةٍ، هِيَ أَرْوَاحُ الْإِلَهِ، فَمَا يُفَرِّغُ الطَّيْرَ، فِي أَغْصَانِهَا، فَرَعُ⁹⁷⁶

“Cennette Allah’ın rahmeti vardır. Ağaçların dallarında tüneyen kuşlara kesinlikle korku yoktur.”

el-Ahtal, Hemmâm b. Mutarrîf et-Tağlibî’yi methederken yine Kur’an’a müracaat ederek, “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.” (el-Enbiyâ 21/107) âyetinden yardım alır. Bu gerçeği de şiirinin şu mısrasında dile getirir: (Tavîl)

فَإِنْ عَاشَ هَمَّامٌ، لَنَا، فَهُوَ رَحْمَةٌ مِنْ اللَّهِ، لَمْ تُنْفَسْ عَلَيْنَا فَضُوهُهَا⁹⁷⁷

“Hemmâm’ın yaşaması bizim için Allah’tan bir rahmettir. Bize yaptığı yardımda, malını harcamada ve iyilik yapmakta cimri değildi.”

⁹⁷⁴ Sükkerî, Şiru’l-Ahtal, 522.

⁹⁷⁵ Sükkerî, Şiru’l-Ahtal, 122. Yezîdî, Şiru’l-Ahtal, 145.

⁹⁷⁶ Sükkerî, Şiru’l-Ahtal, 259. Yezîdî, Şiru’l-Ahtal, 72.

⁹⁷⁷ Sükkerî, Şiru’l-Ahtal, 411. Yezîdî, Şiru’l-Ahtal, 246.

el-Ahtal, Abdullah b. Muâviye'yi methederken Kur'an'a yönelerek yaptığı betimlemelerinde "Onunla gücümü pekiştir." (Taha 20/31), "İşte bu yüzden bizim şefaathçilerimiz yok." (eş-Şuarâ 26/100) âyetlerinden iktibas yapar: (Kâmil)

978 يَا ابْنَ الْخَلِيفَةِ، مَا شَدَّدْتُ إِزَارِي مِنْ مَعْشَرٍ حَقِيقِينَ لَوْلَا أَنْتُمْ،

979 زَرَّمُوا الْمَقَالََةَ نَاكِسُو، الْأَبْصَارِ وَالشَّافِعُونَ مُعَيَّبُونَ وَجُوهَهُمْ،

“Ey halifenin oğlu, eğer bana yardım etmeseydiniz öfkelenen grubun elinden kurtulamazdım!

Aracilar, bana yardım etmekten vazgeçtiler ve yüz çevirdiler, imdad çağırma aldırış etmeden, sustular.”⁹⁸⁰

5.2.2. Peygamber Kıssalarının İzleri

el-Ahtal, peygamberler topluluğundan, Hz.Mûsâ, Hz.Yûsuf, Hz. Hârûn, Hz. Dâvûd ve Hz. Nûh gibi peygamberler'in isimlerini inşâd ettiği şiirlerinde zikretmiş ve onların hikâyelerinden iktibaslar yapmış ve methettiği halifeleri âdete peygamberlere benzetmiştir.⁹⁸¹

5.2.2.1. Hz. Nûh Kavmi

Hz. Nûh'un hikâyesinde öne çıkan iki kelime “gemi ve tufan” vardır. Kur'an'da “Biz de onu (Nûh'u) ve gemide bulunanları kurtardık ve bunu âlemlere bir ibret kıldık.” (el-Ankebût 29/15) el-Ahtal, bu âyetten ilham alarak Ensar'ı hicvettikten sonra başına gelen musibetlerden kendisini kurtaran Yezîd b. Muâviye'yi methederken, iman edenleri gemiye bindirip, helak olmaktan kurtaran Hz. Nuh'a benzetmiştir. el-Ahtal, Yezîd'i peygamberlerle aynı konuma getirdiğini, şu şiirinde dile getirmiştir.⁹⁸² (Basît)

أَوْ مِثْلَ مَا نَالَ نُوحٌ، فِي سَفِينَتِهِ، إِذِ اسْتَجَابَ لِنُوحٍ، وَهُوَ مَنجُودٌ

⁹⁷⁸ ما شددت إزاري: Ölümünden kinayedir.

⁹⁷⁹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 288-289.

⁹⁸⁰ el-Esmer, *Divânü'l Ahtal*, 45.

⁹⁸¹ Gâzî, *el-Ahtal Şairu Benî Ümeyye*, 182.

⁹⁸² Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih*, 83.

أَعْطَاهُ مِنْ لَذَّةِ الدُّنْيَا وَأَسْكَنَهُ، فِي جَنَّةٍ، نِعْمَةً مِنْهَا، وَتَحْلِيدُ⁹⁸³

“Nûh, gemisinde kederliyen duasının kabul edilip mükâfatlandığı gibi (Allah) seni de mükâfatlandırınsın.

Allah, Nûh’a dünya lezzetlerinden verdi ve onu nimetleri bol ve ebedî cennetine yerleştirdi.”

5.2.2.2. Âd Kavmi

Hz. Hûd’un kavmi Âd kavmiydi. Hûd’u kavmi red ve tekzip ile karşıladı. Bunun üzerine, Yüce Allah, üç yıl, onlardan, yağmuru kesti. Yağmur yağdıracağını sandıkları bir kasırğa ile de yok olup gittiler.⁹⁸⁴“Âd kavmine de kardeşleri Hz. Hûd’u peygamber olarak gönderdik. “Onlara, “Ey kavmim! Allah’a kulluk edin. Sizin için O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Allah’a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?” dedi. (el-A’raf 7/65) el-Ahtal, Velîd’i methederken Rumlara karşı komutanlığını Velîd’in yaptığı ve bizzat kendisinin de katıldığı savaşı şu şiirinde vâfir eder:⁹⁸⁵ (Vâfir)

لَهُ يَوْمَانِ: يَوْمٌ قِرَاعِ كَبِشٍ، وَيَوْمٌ، يُسْتَظَلُّ بِهِ، مَطِيرٌ
بِكَفِّهِ الْأَعْنَةُ، لَا سُوُومٌ قِتَالِ الْأَعْجَمِينَ، وَلَا ضَحُورٌ
قَتَلَتْ الرُّومَ، حَتَّى شَدَّ مِنْهَا عَصَائِبُ، مَا تُحَوِّزُهَا الْقُصُورُ
وَلَوْ كَانَ الْحُرُوبُ حُرُوبَ عَادٍ لَقَامَ، عَلَى مَوَاطِنِهَا، صَبُورٌ⁹⁸⁶

“Onun için iki gün vardır: İlk gün, kavminin efendisi olması; ikinci gün, sağnak yağmur sahibi⁹⁸⁷ olmasıdır.⁹⁸⁸

⁹⁸³ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 79. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 147.

⁹⁸⁴ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 10. Baskı (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007), 1: 117-119.

⁹⁸⁵ Hamîd Atâullah Tâhir el-Müsevî, *Eserü'l Kasası Fî Şiri'l Ahtal*, Kuveyt Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 175-176.

⁹⁸⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 196-197. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 204.

⁹⁸⁷ Halife'nin bol bol hediye vermesini sağnak yağın yağmura benzetmiştir.

⁹⁸⁸ Velîd, hayatını iki şeye adanmıştır: Birincisi, harp zamanı düşmanlarla savaşmak; ikincisi, barış zamanında ise sıkıntıya düşen misafirlere ikram ve izzette bulunmak. Tırâd, *Divanü'l Ahtal*, 182.

O, kavminin komutanı ve reisidir. O, Arap olmayanlarla savaşırken ne canı sıkıldı ne de yoruldu.⁹⁸⁹

Rumlarla savaştın, çeteler savaşı terk edip kaçtılar ve sağlam kalelerine sığındılar. Sığınmaları kendilerine fayda vermedi.

Yapılan savaşlar, Âd Kavmi'nin savaşları gibi olsa da⁹⁹⁰ zafer elde edene dek sabırla düşmanla savaştılar.”

5.2.2.3. Semûd Kavmi

Hz. Salih'in kavmi, ikinci Âd diye anılan Semûd kavmi olup Arabü'l-âribedendir.⁹⁹¹ Allah, Semûd kavmine Hz. Sâlih'i peygamber olarak gönderdi ve onlar için kayadan deve çıkarttı. Salih'e şöyle demiştik: “Şüphesiz biz, onlara bir imtihan olmak üzere, o dişi deveyi göndereceğiz. Şimdi onları gözetle ve sabret.” (el-Kamer 54/27) buyrulmaktadır.

el-Ahtal, Kur'an'ın bu âyetlerinden faydalanarak ezeli düşmanları Kays Aylân'ı hicveder. Vefasızlık onların kökleşmiş özelliğidir. Onlar arasında salihlerden olan hiç kimse yoktur. Onlar, Allah'ın azabını hak ettiler.⁹⁹² Azabı hak ettiklerini yazdığı şu şiirinde dile getirmektedir: (Tavîl)

وَلَمَّا رَأَى الرَّحْمَنُ أَن لَيْسَ فِيهِمْ
رَشِيدٌ، وَلَا نَاهٍ أَحَاهُ، عَنِ الْعَدْرِ
أَمَالَ عَلَيْهِمْ تَغْلِبَ بِنَّةٍ وَائِلٍ
فَكَأَنُّوا، عَلَيْهِمْ، مِثْلَ رَاغِيَةِ الْبَكْرِ⁹⁹³

Rahman, onlar arasında sâlih kimseler, dostunu⁹⁹⁴ arkasından hançerleyeni engelleyen birisinin olmadığını bildi.

Onlara Benî Tağlib'i musallat etti. Allah'ın Semûd'u deve yavrusunun sesiyle helak ettiği gibi onlar da Kays Aylân'ı helak etti.”

⁹⁸⁹ el-Ahtal, bu mısradaki halifelik zamanında yapılan fetihlere (Hindistan, Endülüs) işaret etmiştir. Yine o, Rum beldelerine birçok baskınlar düzenlemiştir. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 182.

⁹⁹⁰ Bir savaştan diğer savaşa giderler.

⁹⁹¹ Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1: 128.

⁹⁹² Müsevî, *Eserü'l Kasası Fi Şiri'l Ahtal*, 177-178.

⁹⁹³ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 442-443. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 221.

⁹⁹⁴ Hz. Ömer'i kalleşçe sırtından hançerleyen kişiyi kastetmiştir.

5.2.2.4. Hz. Yûsuf, Hz. Hârûn ve Hz. Dâvûd

el-Ahtal, şiirin bir mısrasında üç peygamber'in ismini birlikte zikretmiştir. Allah bu üç peygamber'i ödüllendirdiği gibi sıkıntıya düştüğünde kendisine yardım eden Yezîd'i de ödüllendirdiğini dile getirmiştir: (Basît)

جَزَاءَ يَوْسُفَ، إِحْسَانًا، وَمَغْفِرَةً أَوْ مِثْلَمَا جُزِيَ هَارُونَ، وَدَاوُودَ⁹⁹⁵

“Allah ’ın Yûsuf’u af ve ihsanıyla mükâfatlandığı veya Hârûn ’la Dâvûd’u mükâfatlandığı gibi; seni de mükâfatlandırınsın.”

el-Ahtal’ın şiirlerinden anlaşılacağı üzere peygamberler’in hayatlarını ve kıssalarını iyi bildiği aşikâre ortadadır. Allah’ın yeryüzünde halife ve kral yaptığı bu üç peygamberle, Yezîd’i bir arada zikretmiştir. Çünkü Hz. Yûsuf, gençken Mısır’a sultan olmuş ve kavmini kıtlık yıllarında kıtlıktan kurtarmıştı. Hz. Hârûn, Hz. Yûsuf’un halifesi ve veziri olmuştu. Hz. Dâvûd da halife ve kral olmuştu.⁹⁹⁶

Sanki el-Ahtal, bir taraftan memdûhunu bu üç peygamberle beraber zikrederek ona saygın bir sıfat vererek yüksek bir makama yerleştirmeyi; diğer yandan da veliahtlıktan sonra başkalarının değil de sadece onun halife olmaya, kral olmaya bu üç peygamber gibi layık olduğunu vurgulamak istemiştir.⁹⁹⁷

5.2.2.5. Hz. Mûsâ

Hz. Mûsâ ile Firavun arasın da yaşanan olaylar meşhurdur ve Kur’an’da en çok zikri geçen peygamberde Hz. Mûsâ’dır. Mûsâ’nın en büyük mucizesi asasıdır. Sihirbazlar, Firavun ve Mısır halkının önünde yere değnek ve ip atmışlardı. Onlar da yılan gibi kıvrılmaya başlamıştı. Fakat ilâhî emirle Hz. Mûsâ, asasını yere atınca, asa kocaman bir ejderha olup meydanadaki bütün sihir âletlerini yutuverdi. Sihirbazlar, bu hâlin beşerî değil ilâhî bir mucize olduğunu anladılar. Çünkü sihir olsaydı, atılan değnek ve ipler, sihir bozulduğunda yerinden kıpırdamazdı. Hâlbuki sihirbazların sihirleri bozulup boşa gittiği gibi, aynı anda değnek ve ipler de ortadan yok oldu:

⁹⁹⁵ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 78-79. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 147.

⁹⁹⁶ Mûsevî, *Eserü’l Kasası Fî Şiri’l Ahtal*, 182-183.

⁹⁹⁷ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şî’rih*, 84.

“Böylece gerçek kendini göstermiş, berikilerin bütün o yapıp becerdiklerinin boş olduğu ortaya çıkmış oldu.” (el-A’râf 7/ 118) ⁹⁹⁸

el-Ahtal, Hz. Mûsâ kıssasını iktibas etmiş, Kays Aylân’ı ve yandaşlarını hicvetmiş, kavmiyle ve kavminin kahramanlıklarıyla övünmüştür: (Tavîl)

كَحَيَّةِ مُوسَى يَوْمَ أُيَّدَ بِالنَّصْرِ

فَقَدْ نَهَضَتْ لِلتَّعَلُّبِيِّينَ حَيَّةٌ

جَمَاعِمَ قَيْسٍ، بَيْنَ رَادَانَ فَالْحَضِرِ

يُخَبِّرُنَا أَنَّ الْأَرَاقِمَ فَلْتُوا

⁹⁹⁹ وَمَ يَعْلَمُوا: أَيْنَ الْوَفَاءُ، مِنْ الْعَدْرِ؟

جَمَاعِمَ قَوْمٍ، لَمْ يَعَاوُوا ظُلَامَةً،

“Hz. Mûsâ’nın zaferle ödüllendirildiği günde, Hz. Mûsâ’nın yılanı gibi Benî Tağlib süvarileri düşmana karşı son sürat yerinden fırladı.

Erâgım, Kays Aylân’ın kafataslarını Râzân ve Hadr ¹⁰⁰⁰ arasında parçaladı ve imha ettiği haberi bize ulaştı.

Kavmin kafataslarını Benî Tağlib parçaladı. Kays Aylân, zulüm yapmaktan kaçınmadı. Bilemediler: Vefa nerede ihanet nerede?”

6. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

el-Ahtal’ın sanatçı kimliğini kesin hatlarıyla belirlememiz zor bir iştir. Mütakaddimûn münekkitler bu konuda aşikâre ihtilafa düştüler. İhtilafın neticesinde bizlere de bol miktarda birbiriyle çelişen, eleştirisel malzeme bıraktılar. Araştırma yapan birisinin bu işin içinden kolayca çıkması da imkânsız gibi görünmektedir. ¹⁰⁰¹

Emevî Dönemi şairleri arasında ayrıcalıklı bir yere sahip olan ilk şair, el-Ahtal Gıyâs b. Gavs b. es-Salt b. et-Târîka’dır. Dönemin halifesi ve velinimetini olan Abdülmelik, el-Ahtal’ı hiçbir zaman inancından dolayı kınamamıştır. Aksine zaman zaman Abdülmelik, Medine’nin radikal sünnet taraftarlarına karşı şairi kendi amaçları için kullanıyordu. el-Ahtal, şiirleriyle sürekli efendisi ve velinimetinin lehine kamuoyu oluşturma çabasındaydı. Bu siyasi değeri, bize onun ne kadar

⁹⁹⁸ Mûsevî, *Eserü’l Kasası Fî Şiri’l Ahtal*, 185.

⁹⁹⁹ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 143. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 135.

¹⁰⁰⁰ Râzân, Bağdat’ta bir köy ismidir. Hadr, Tıkrît Dağlarında bulunan bir kale ismidir. İki yer arasında da ki mesafe bir gündür. Tırâd, *Divânü’l Ahtal*, 84.

¹⁰⁰¹ Kabâve, *el-Ahtalü’l-Kebir*, 267.

ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. el-Ahtal da bedevî ruhun ağır bastığı görülüyordu. Arap dalcileri de el-Ahtal'a, eski üslûba sıkı sıkıya bağlı kalması ve bunu taklit etmesinden dolayı çok değer vermişlerdir. el-Ahtal, dile ve şiir sanatına hâkim olup özellikle yaralayıcı ironi¹⁰⁰² şiir sanatında üstün bir kişiliğe sahipti.¹⁰⁰³

el-Ahtal, şiirini inşâd ederken, câhiliye şiirine başvurarak ifade şeklinden, ve üslubundan etkilenmiştir. Kullandığı beyân üslûbunu da yine câhiliye şiirine dayandırmıştı. Câhiliye şiirinin konularından etkilendiği gibi beyân üslûbundan da etkilenmiştir. Teşbihe yenilik getirmemiş, kıssaları tasvir ederkende daha öncekilerin önüne geçmemiştir. Şiirini inşâd ederken Câhiliye Dönemi'nin sanatsal fırçasını kullanmış ve kendi ruhundan bir boyayla şiirini boyamış karakterini de yansıtmıştı.¹⁰⁰⁴ Râviler onun şiirini nesilden nesile aktarmış, edebiyatı beğenilmiştir. Kibirliydi ve şiirine çok dikkat ederdi. Şiirini inşâd ederken, inşâd ettiği kısmın üçte ikisini terkeder, geriye kalanını da muhataplarına okurdu.¹⁰⁰⁵

el-Ahtal geçmişten etkilenmiştir. Bu asırlardır, nesilden nesile devam eden sanatın geleneğiydi. Yetişen ondan istifade ediyor, eserini geliştirip ileriye götürüyor ya da geri kalıyordu. el-Ahtal, hâlâ câhiliye şiirinin Arab'ın zevkine ve kültürüne en güzel örnek olduğu bir asırda yaşadı. O zaman Arapların, Câhiliye Dönemi Arapları'nın yaşadığı hayata ters olmayan yaşam tarzları vardı. Zevk, Arap zevki, ahlâk, Arap ahlâkı ve kültürüydü. Bunun yanı sıra ortaya yeni çıkan, onların ahlâklarını düzeltmeyi amaçlayan, İslâmî ruh vardı. İslâmî ruh da onların kültürlerine yenilikler katmaktaydı. Ecdatlarının terennüm ettiği kadîm Arap şiirine olan sevgilerini İslâmî ruh, kendilerine unutturamıyordu. İslâmî şiir, câhiliyenin çizdiği o ruhu da tamamen kaldırmayıp devam ettirdi.¹⁰⁰⁶

¹⁰⁰² İroni: Bir kişiyle ya da bir olayla alay etmektir. Etkiyi artırmak için, bir şeyin tersini söylemek alay etmek. Soren Kierkegaard, *İroni Kavramı*, trc. Sıla Okur. 1. Baskı (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2004), 227.

¹⁰⁰³ Carl Brockelmann, Emevîler Döneminde Şam ve Irak'ta Arap Edebiyatı, trc. Selman Yeşil, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (2014): 249-250.

¹⁰⁰⁴ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 231.

¹⁰⁰⁵ Ebû Gays Muhammed Hayrüddin b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ez-Ziriklîed-Dımaşkî, *el-Âlâm*, 15. Baskı (Beyrut: Dârü'l-İlmi li'l-Melâyîn, 2002), 5: 123.

¹⁰⁰⁶ Tâhâ İbrâhim, *Târihi Nakdi'l-Edebî*, 94-95.

el-Ahtal da bu akıma kapılarak câhiliye şiirinden etkilenmişti. Cahiliye şairlerinin çoğunun yaşadığı yaşantıya ters bir yaşam sürdürmemişti. O, tepeden tırnağa bedevîydi. Bâdiyede doğdu, yetişti ve badiyenin gölgesinde yaşadı. Bâdiye ehlinin yapısından etkilenerek gönlünü ve zihnini oranın yaşam tarzına asılı bıraktı.¹⁰⁰⁷

el-Ahtal, kabilesinin Câhiliye Dönemi kültürel hayatından çok etkilendi. O dönemin şiirlerini söyledi, kabilesinin yaptığı savaşıardan bahsetti. Bu dönemde yaşamış olan şairler arasında en çok Amr b. Külsüm'ü (ö. 584) beğendi ve onun şiirlerinden alıntılar yaptı.¹⁰⁰⁸

el-Ahtal'ın zayıf olduğu tek alan ise mersiye'dir. Mersiyesi yok denecek kadar azdır. Bunun sebebi: “Şairin bu alanda kabiliyetsiz olduğundan değil de mizacından dolayı mersiye söylemediği.” söylenebilir.¹⁰⁰⁹

Mağrur kişiliğini ortaya koyduğu övünmelerinde, övünmeye şekil yönünden bir yenilik getirmediği gibi, dili ve kalıplaşmış ifadeleri çağdaşlarınınkinden farklı değildir. el-Ahtal'ın şiirleri; yaşadığı çağın olaylarını işlemesi, siyasi tartışma ve çekişmeleri aksettirmesi bakımından tarihî değer taşımaktadır.¹⁰¹⁰ Velhasıl el-Ahtal, mevki sahiplerinin okşadığı, muhalefetinden korktuğu hakiki bir siyasi şairdir. Divanı da büyük bir tarihî ehemmiyete sahiptir.¹⁰¹¹

6.1. Arapların En Mükemmel Şairi

Ali b. Tahir el-Hüzelî, Amr b. Ubeyd'in (ö. 144/761) yanında hadis yazarken meclise İsâ b. Ömer es-Sekafî (ö. 149/766) geldi. Şairleri ve şiirleri zikrettiler ve: “Hangisi daha üstün şairdir?” dediklerinde: “Ben, Arapların en mükemmel şairi A'şâ'dır.” dedim. İsâ b. Ömer bana yönelerek: “Bu nasıl oluyor?” diye sorunca, ben de şiirleri hoşuma gider dedikten sonra şiirlerinden okumaya başladım. O da kulak verip beni dinledi. Şiir okumayı bitirdiğimde bana: “Ey Osman, ey duyguları

¹⁰⁰⁷ Dönemin en önemli şairleri Cerîr, Ferazdak ve el-Ahtal'ın uzun kasidelerine çoğunlukla atlâl ile başladıkları görülmektedir. Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi- III*: 45.

¹⁰⁰⁸ Gâzî, *el-Ahtal Şairu Benî Ümeyye*, 27.

¹⁰⁰⁹ Zeyyât, *Târîhu 'l-edebi'l-Arabi*, 162.

¹⁰¹⁰ Yüksel, “Ahtal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2: 184.

¹⁰¹¹ Lammens, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, “Al-Ahtal”, 1: 227.

zayıflamış adam! İnsanların en mükemmel şairi el-Ahtal'dır. O'nun şu şiiri.” dedi ve şiirini okumaya başladı: (Tavîl)

و بَجَى ابْنَ بَدْرِ رَكُضُهُ، مِنْ رَمَاحِنَا، نَضَاحَةَ الْأَعطَافِ، مُلْهَبَةُ الحُضْرِ¹⁰¹²

كَأَنَّ بَقَايَا عُذْرِهَا وَخُرَامِهَا، أَدَاوَى تَسِيحُ الْمَاءِ مِنْ خَرَزِ وَفُرِ¹⁰¹³

“Dört nala koşan, aşırı terlediğinden göğsünün iki tarafından ter akan ata binerek bizim mızraklarımızdan, azılı düşmandan İbn Bedr kurtuldu.

Sanki atın sırtına vurulan büyük eyerin¹⁰¹⁴ deliğinden atın karnının iki yanına akan ter, kurbanın içine dökülüyor.”

Sonra da “Ne mükemmel şair. O, şiirini inşâd ederken nasıl sık eleyip sık dokuyor.” demişti.¹⁰¹⁵

İbnü'l-Esîr (ö.637/1239), şairler hakkında genel değerlendirmelerde bulunmuştur: “Şairler arasında tercihte bulunma konusunda benim görüşüm, evvelde ve âhirde Arapların en mükemmel şairleri; el-Ferezdak, Cerîr ve el-Ahtal'dır. Kim bu üçünün divanını ve şiirlerini incelerse görüşümüzün doğruluğunu anlar. Câhiliye Dönemi'nin en mükemmel şairleri; İmru'l-Kays, Züheyr b. Ebû Sülmâ (ö. 609), Nâbîga el-Ca'dî, A'sâ'dır. Bunlardan her biri, özel alanlarda ustalaşırken; el-Ferezdak, Cerîr ve el-Ahtal ise bunların hepsinin tek başlarına sahip olduğu özelliklerin hepsine sahip oldular ve ustalaştılar. Bana göre bunlar arasında en mükemmel şair, son üçüdür.”¹⁰¹⁶ demiştir.

Ebû Zeyd el-Kureşî (ö.?) eserinde şairleri yedi tabakaya ayırmış ve her bir tabakaya da farklı isimler vermiştir. Yedinci tabaka “mülhamât” (sağlam ve kuvvetli kaside sahipleri.) ismini taşımaktadır. el-Kureşî'nin bu tabakada zikrettiği kaside sahipleri İslâmî Dönem'de yaşamış olan şairlerdir. el-Kureşî, el-Ahtal'ı da bu grupta

¹⁰¹² Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 139. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 130-131.

¹⁰¹³ Kureşî, *Cemheretü Eşâri'l-Arab*, 102. Bu beyit Sükkerî, “*Şiru'l-Ahtal*” isimli kitapta yoktur.

¹⁰¹⁴ Tabaklanmış, aşırı kullanıldığından da kıpkırmızı olmuş deriden yapılan eyer.

¹⁰¹⁵ Kureşî, *Cemheretü Eşâri'l-Arab*, 102.

¹⁰¹⁶ Ebû'l-Feth Ziyâüddin Nasrullâh b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *el-Messeli's-sâir fi edebi'l-kâtib veş-şâir*. thk. Ahmet el-Hûfî (Kahire: Dârü'n-nahda, ts.), 3: 274.

Cerîr, el-Ferezdak, Ubeyd er-Râî (ö. 97/716), Zürrumme (ö. 117/735), Kümeyt el-Esedî (ö.126/744) ve Tırmâmâh'la (ö. 125/743) beraber zikretmiştir.¹⁰¹⁷

Ebû Amr b. el-Âlâe (ö. 154/771), Ebû Mâlik'in şiirini beğenmiş, onu kalite ve mükemmellikte benzersiz bir şair olarak tanımlamıştır. "Eğer el-Ahtal, Câhiliye (O dönemde bir gün yaşasaydı.) hiç kimse ondan daha üstün olamazdı (Hiç kimse onu geçemezdi.)." demiştir.¹⁰¹⁸ Ebû Amr: "Eğer el-Ahtal, Câhiliye Dönemi'ne bir gün ulaşıyorsa hiçbir şairi ona tercih etmezdim." demiştir.¹⁰¹⁹

Bir kişi Yûnus b. Habîb'in (ö. 182/798) meclisine gelerek: "Üç şairden hangisi daha üstündür?" diye sorar. Yûnus da: "el-Ahtal" karşılığını verir. Yûnus'un meclisinde bulunan başka bir kişi de "Ona sor bakalım, neden el-Ahtal'ı diğer şairlere tercih ediyor?" dedi. Bu soru üzerine Yûnus: "Kaliteli ve uzun şiirlerinin sayısı çoktur. Şiirlerinde ne yanlış kullanım ne de sürçülisan yoktur." demiştir.¹⁰²⁰

el-Ahtal, kendisine ve şiirine güvendiğini itiraf eder ve eksiklik kabul etmezdi.¹⁰²¹ Medâinî'den (ö. 228/843) gelen şu rivâyette el-Ahtal: "Kabilede şairlerin en mükemmeli Benî Kays b. Sâlebe, beyitte şairlerin en mükemmeli Züheyr b. Ebî Sülmâ (ö. 609/?),¹⁰²² adam olarak da şairlerin en mükemmeli gömleğimin içinde olan kişidir."¹⁰²³ diyerek kendisini diğer şairlerden daha üstün olduğunu kabul ederdi.

Dil ve edebiyat bilginleri, fasih Arapça konuşanlar, el-Ahtal'ın şiirlerinin uzun ve hoş kasideler olduğunda hemfikir olmuşlardır.¹⁰²⁴

Yine buna benzer Ebû Ubeyde'den (ö. 209/824) yapılan rivâyette: "Cerîr, el-Ferezdak ve el-Ahtal hakkında hangisi daha mükemmel şairdir." diye sorulduğunda, "İnsanlar el-Ahtal üzerinde icma ettiler." demiştir. Yanımda olana "Hangi sebepten el-Ahtal'ı diğerlerine üstün kabul edip tercih ettiler." diye sor dedim. O da: "Noksansız, mükemmel ve uzun kasidelerinin sayısı daha çoktur. Onun kasidelerinde ne müstehçenlik ne de devrik cümle vardır." demiştir. Ebû Ubeyde: "Bunun üzerine

¹⁰¹⁷ Kureşî, *Cemheretü Eşâri'l-Arab*, 694-795.

¹⁰¹⁸ İsfahânî, *Egâni*, 8: 420.

¹⁰¹⁹ İsfahânî, *Egâni*, 8: 421.

¹⁰²⁰ İsfahânî, *Egâni*, 8: 434.

¹⁰²¹ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 273.

¹⁰²² Câhiliye Dönemi'nin en meşhur şairidir. İsfahânî, *Egâni*, 8: 421. (Dört numaralı dipnot)

¹⁰²³ İsfahânî, *Egâni*, 8: 421.

¹⁰²⁴ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 273.

biz de onun kasidelerine baktık. Belirtilen özelliklere sahip, el-Ahtal'ın on tane, Cerîrin üç tane kasidesini bulduk.” demiştir.¹⁰²⁵

Kabave: “Bize ulaşan haberlerin içeriğine göre, ben de Arab şairlerinin en mükemmeli olarak el-Ahtal'ı kabul ediyorum.” demektedir.¹⁰²⁶

6.2. İslâmî Dönem Şairleri Arasında Birinci Tabakayı Oluşturan Şairler

el-Cumahî, “Tabakâtü fuhûli’ş-şuarâ” isimli eserinde İslâmî Dönem şairlerini on kategoriye ayırmış ve her kategoriye birbirine denk ve eşit dört şairden oluşturmuştur. Birinci kategoride; Cerîr, el-Ferezdak, el-Ahtal ve Râî (ö. 97/716) bulunmaktadır. Edebiyat tarihçileri ve münekkitleri Râî dışında İslâmî Dönem’in en mükemmel şairleri üç kişidir: “Cerîr, el-Ferezdak ve el-Ahtal.” demişlerdir.¹⁰²⁷ el-Ahtal, birinci kategoriye oluşturan şairlerin yaşça en büyük olanıydı.¹⁰²⁸

Cerîr ile oğlu arasında geçen şu konuşmadan el-Ahtal'ın diğer iki şairden daha yaşlı olduğu anlaşılmaktadır. Bir gün babamla yemek yiyordum. Babamın ağzında lokma, elinde de yiyecek vardı. Ben babama: “Ey babacığım. Sen mi yoksa el-Ahtal mı daha mükemmel şairdir?” diye sorunca ağzındaki lokma babamın boğazına durdu. Elinde olan yiyeceği de fırlattıktan sonra Cerîr oğluna: “Bana sorduğun soruyla beni hem sevindirdin hem de üzdün.” dedi. Senin beni sevindirmen onun hakkında önemli soruları bana sormandır. Daha sonra: “Senin beni üzmen, ölen birisini bana hatırlatmandır.” dedikten sonra da Cerîr: “Ey oğulcuğum. el-Ahtal'a tek dişi varken yetiştim. Eğer diğer dişleri varken ona yetişseydim beni yerdi.” cevabını vererek el-Ahtal'ın kendinden daha yaşlı olduğuna vurgu yapar.¹⁰²⁹ Birinci kategorideki şairler arasında en yaşlı şair, el-Ahtal olmasına rağmen münekkitlerin, râvilerin ve şairlerin takdirini kazanmıştır.

Câhiliye Dönemi şairleri arasında İmruülkays, Nâbiga el-Ca'dî, Züheyr ve A'şâ'nın birinci kategoride olduğuna icmâ ettikleri gibi; İslâmî Dönem şairleri arasında Cerîr, el-Ferezdak ve el-Ahtal'ın birinci kategoride olduğunda icmâ

¹⁰²⁵ el-Esmer, *Divânü'l Ahtal*, 505.

¹⁰²⁶ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 271-272.

¹⁰²⁷ Cumahî, *Tabakâtü fuhûli'ş-şuarâ*, 2: 297-300.

¹⁰²⁸ Cumahî, *Tabakâtü fuhûli'ş-şuarâ*, 2: 454.

¹⁰²⁹ Ferîr, *Tarihu'l Edebi'l Arabiyye*, 129. el-Esmer, *Divânü'l Ahtal*, 499.

etmişler, ancak üç şair arasında hangisinin daha üstün olduğunda ihtilaf etmişlerdir.¹⁰³⁰

Abbâsî Dönemi şairi Mervân b. Ebî Hafsa'ya (ö.128/798) bu üç şair hakkında birkaç kez soru sorulunca üç şairin arasını eşitlediğini şu şiirinde ifade etmiştir:

ذَهَبَ الْفَرَزْدَقُ بِالْفَخَّارِ وَإِنَّمَا خُلُو الْقَصِيدِ وَمُرَّةُ الْجَرِيرِ

وَلَقَدْ هَجَا فَاَمْضُ أَحْطَلُ تَغْلِبُ وَحَوَى الْأَهْأَ بَيَانِهِ الْمَشْهُورِ

كُلُّ الثَّلَاثَةِ قَدْ أَبْرَ بِمَدْحٍ هُوَ هَجَاؤُهُ قَدْ سَارَ كُلَّ مَسِيرِ¹⁰³¹

“el-Ferezdak iftiharla gitti (Fahrdâ öne çıktı). Kasidenin en tatlısı da en acısı da Cerîr’indir.

el-Ahtal Tağlibî, hicviyle çok can yaktı. Küçük dili de meşhur her beyânı içine alırdı (meşhur oldu).

Üçünden her biri hicivleriyle, medihleriyle herkesle ve her yerde gereğini yapardı (konuşurdu).”¹⁰³²

Ebû Ubeyde et-Teymî (ö. 209/824): “Münekkitler, İslâmî Dönem şairleri arasında en mükemmel Cerîr, el-Ferezdak ve el-Ahtal olduğu üzerinde icmâ etmişlerdir. İslâm’da hiç kimseye verilmeyen şans bu üç şaire şiirde verilmiştir. Onlar bir topluluğu methettiklerinde yüceltirler, hicvettiklerinde de rezil ederlerdi. Bir grup kendilerini hicvedecek olsa, hemen onlara karşılık vererek sustururlar ve başarısızlığa uğrattırlardı. Kendileri bir grubu hicvettiklerinde hicvedilenler onlara karşılık vermekten çekinerek yüz çevirirlerdi. Eğer karşılık verecek olsalar kendilerinin başarısız olacaklarını bilirlerdi. Bunlar, İslâmî Dönem’in şairleridir ve onlar Hassân b. Sâbit’ten sonra insanlar arasındaki en mükemmel şairlerdir. Çünkü Hz. Peygamber’in (s.a.v.) şairi Hassân b. Sâbit’e kimse benzemez.” demiştir¹⁰³³

¹⁰³⁰ Cumahî, *Tabakâtü fuhûli’ş-Şuarâ*, 2: 297-300.

¹⁰³¹ İbnü'l-Mu'tez, *Tabakâtü'ş-şuarâ fi medhi'l-hulefâ ve'l-vüzerâ*, thk. Abdüsettar Ahmed Ferrâc, 3. Baskı (Mısır: Dârü'l-maârif, 1119), 46.

¹⁰³² Hafsa, inşâd ettiği bu beyitleriyle fahr da el-Ferezdak’ın, medih ve hicvide el-Ahtal’ın, şiir sanatının da Cerîr’de birleştiğine hükmetmiştir.

¹⁰³³ Kureşî, *Cemheretü eşâri'l-Arab*, 99.

Yine Kabave: “Olumsuzluk ve eşitsizlikten uzak, insaf ve adalete en yakın olan rivâyetlere göre Ebû Malik’in, İslâmî Dönemdeki en mükemmel şairler arasında birinci kategoride olduğunu kabul ettim.” demektedir.¹⁰³⁴

6.2.1. Birinci Tabakanın En Üstün Şairi

Ulemâ, bu üç şairin İslâmî Dönemdeki şairler arasında birinci tabakada yer aldığına ittifak etmiş, bu noktada herhangi bir ihtilâf meydana gelmemiştir. Ancak ihtilâf edilen husus, birinci kategoriyi oluşturan şairler arasında hangi şairin, diğer iki şairden daha üstün olduğu, hangisinin diğer ikisine tercih edilip birinci sırada yer alacağını belirleme noktasındadır. Kısacası hangi şair, bu kategoriyi oluşturan şairler arasında bir numaradır? İnsanların çoğu, ilim ehlinin geneli bu üç şair hakkında ihtilâfa düşmüşlerdir. Bu kategorinin diğer şairi Râî en-Nümeyrî (ö. 97/716) hakkındaki ihtilâf yok denecek kadar azdır. Çünkü Râî, bu yarışta yolda kalmış, ihtilâfin odak noktasında diğer üç şair kalmıştır.¹⁰³⁵

İncelediğimiz kaynaklarda, Cerîr ve el-Ferezdak’ı el-Ahtal’dan üstün tutanı görmedik. el-Ahtal’ı o ikisine üstün tutanlar, onun küfrünü, o ikisinin Müslüman olmalarını göz önüne alarak değil de şiirine bakarak diğer ikisine üstün tutmuşlardır. Ancak yine de insanlar arasında şairleri birbirlerine üstün kabul etme noktasında farklı fikirler oluşmuştur.¹⁰³⁶ Hangi şairin diğer ikisinden daha üstün olduğu hakkında icma olmamasına rağmen her birinin diğerine üstün gelen özellikleri olmuştur.¹⁰³⁷

Hammâd Acred’e (ö. 161/778) şairler hakkında sorulunca o da: “Arab’ın en kıdemli şairi Vâilî’dir (ö. I. yüzyılın sonları). A’şâ Câhiliye Dönemi’nin en iyi şairidir ve o Arab’ın sesidir. el-Ahtal ise İslâmî Dönemin en mükemmel şairidir.” demiştir.¹⁰³⁸

İbn Nattâh ve Hammâd, diğer iki arkadaşına karşı el-Ahtal’ın daha mükemmel şair olduğunu kabul ederdi. el-Ferezdak: “el-Ahtal’ı, kendisi gibi fâsık

¹⁰³⁴ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 274.

¹⁰³⁵ Kureşî, *Cemheretü eşâri'l-Arab*, 2: 299.

¹⁰³⁶ Ebû Bekr Muhammed b. Yahyâ b. Abdillâh b. Abbâs b. Muhammed b. Sûl-Tegin el-Bağdâdî eş-Şatrancî es-Sûlî, *Ahbâru Ebî Temmâm*, thk. Halil MahmûdAsâkir, Muhammed Abduh Azzâm, 3. Baskı (Beyrut: Dâru'l- Âfâk, 1980), 174.

¹⁰³⁷ İsfahânî, *Egânî*, 8: 419.

¹⁰³⁸ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 19.

birisi olduğu için benden daha mükemmel şair olarak kabul ediyorsun.” dediğinde Hammâd, el-Ferezdak’a: “Eğer onu fâsıklığından dolayı daha üstün şair olarak kabul etseydim, sen ondan daha fâsıksın seni tercih ederdim.” cevabını vermiştir.¹⁰³⁹

Amr b. Al’â (ö. 154/771), el-Ahtal’ın şiirini tercih eder ve şiirinin güvenilir olmasından dolayı Nâbiga el-Ca’dî’ye benzetirdi.¹⁰⁴⁰

Beşşâr (ö. 167/783): “Şamlılar; el-Ahtal, Cerîr ve el-Ferezdak hakkında icmâ etmişler ve el-Ahtal’ı diğer ikisinden daha üstün şair olarak kabul etmişlerdir.” demiştir.¹⁰⁴¹ Yunus b. Habîb, Îsâ b. Amr ve Ebû Amr, el-Ahtal’ı üç şair arasında en mükemmel şair olarak kabul etmişlerdir.¹⁰⁴²

Ebû Amr eş-Şeybânî (ö.213/828): “el-Ahtal, bize göre üç şairin en mükemmelidir.” dedi. Bu söze İbn Nattâh itiraz ederek: “O, onlar arasında en iyi medih yapandır.” dedi. eş-Şeybânî: “Allaha yemin olsun ki hayır, ancak onlar arasında en iyi hiciv yapandır.” cevabını verdi. Sonra da: “O ikisinden hangisi şu şiiri el-Ahtal’dan daha mükemmel inşâd edebilir.” dedi: (Tavîl)

وَنَحْنُ رَفَعْنَا عَنْ سَلُولٍ، رِمَاخَنَا وَعَمْدًا زَغَيْنَا، عَنْ دِمَاءِ بَنِي نَصْرٍ¹⁰⁴³

“Biz, Selûl’den mızraklarımızı helak etmeye gücümüz varken kasten kaldırdık. Benî Nasr’ın¹⁰⁴⁴ kanlarını dökmekten vazgeçtik.”¹⁰⁴⁵

Ebû Ubeyde:¹⁰⁴⁶ “İslâmî Dönem’in şairi el-Ahtal, sonra Cerîr, sonra el-Ferezdak’tır.” dedikten sonra niçin birinci sırada el-Ahtal’ı tercih ettiğini de açıklayarak, “el-Ahtal, câhiliyedeki şairlere benzemektedir. Şiirindeki cazibe o ikisinden daha fazla ve şiirlerinde sürçülisanı da daha azdır.” demiştir.¹⁰⁴⁷ el-Ahtal’ın doksan beyti sayıldığında da bunun otuz tanesi herkes tarafından bilinirdi.¹⁰⁴⁸ Seleme b. Abbas da el-Ahtal’ı diğer iki şaire tercih ederdi. Bir mecliste ismi anıldığında:

¹⁰³⁹ İsfahânî, *Egânî*, 8: 421.

¹⁰⁴⁰ İsfahânî, *Egânî*, 8: 421.

¹⁰⁴¹ Süyûtî eş-Şâfî, *Şerhu şevâhidi Muğni’l-lebîb*, 45-46.

¹⁰⁴² İsfahânî, *Egânî*, 8: 434.

¹⁰⁴³ İsfahânî, *Egânî*, 8: 421. Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 136.

¹⁰⁴⁴ Selûl ve Benî Nasr, Kays Aylân’dan iki oymak ismidir.

¹⁰⁴⁵ Biz onlarla savaşıp kanlarını dökmek istemiyoruz. el-Ahtal, kendi kavmiyle övünmüştür. el-Esmer, *Divânü’l Ahtal*, 74.

¹⁰⁴⁶ Ma’mer b. Müsennâ.

¹⁰⁴⁷ İsfahânî, *Egânî*, 8: 419.

¹⁰⁴⁸ İsfahânî, *Egânî*, 8: 419-420.

“Kim el-Ahtal gibi olabilir? Onun şiirini oluşturan her beytinden iki tane vardır.”
diyerek onun şu şiirini okumuştur:¹⁰⁴⁹ (Kâmil)

وَلَقَدْ عَلِمْتِ، إِذَا الْعِشَاءُ تَرَوَّحَ هَدَجَ الرَّتَالِ، تَكْبُهُنَّ سَمَّالًا
أَنَا نُعَجَّلُ، بِالْعَبِيطِ، لِصَيْفِنَا قَبْلَ الْعِيَالِ، وَنَقْتُلُ الْأَبْطَالَ¹⁰⁵⁰

“Bildim ki on ay yükünü (yavrusunu) taşıyan, akşamleyin şiddetli kuraklıktan otlaktan karnını doyurmadan develiğe dönen deveyi, kuzeyden esen rüzgâr, deve kuşu yavrusuna çevirdi.

Biz misafirlerimize, kuzeyden rüzgâr estiğinde taze et ikram ediyoruz. Ev ahâlisinden önce düşmanlara saldırıp onları öldürüyoruz.”

Sonra birisi şu şiiri okusa:

وَلَقَدْ عَلِمْتِ، إِذَا الْعِشَاءُ تَرَوَّحْتَ، هَدَجَ الرَّتَالِ

“Bildim ki on ay yavrusunu taşıyan, akşamleyin şiddetli kuraklıktan meradan develiğe dönen deveyi, açlık deve kuşu yavrusuna çevirdi.”

Daha sonrada “تَكْبُهُنَّ سَمَّالًا” Kuzeyden esen rüzgâr yüz üstü yere yatırdı.

Lafzını eklese farklı bir şiir olur.¹⁰⁵¹

Kuseyr’in şiirinden bir beyit Abdülmelik’e okunduğunda: (Tavîl)

فَمَا تَرَكُوهَا عَنَوَةً عَنِ مَوَدَّةٍ وَلَكِنْ بَحْدَ الْمَشْرِيقِ اسْتِقَالَهَا

“Sevmeye takati kalmadı.¹⁰⁵² Ancak yüksekte olan şerefliiler bundan muaf tutuldu.”

Abdülmelik, el-Ahtal’a bu mısrayı beğendin mi diye sorduğunda, “Ey Müminler’in Emîri. Allah’a yemin olsun ki sana okuduğum şiir sana okunan şiirden daha güzeldir.” dedi. Bunun üzerine Abdülmelik: “Ne dedin?” dediğinde o da: “Bu şiirden daha güzelini inşâd ettim.” diyerek şiirinin şu mısrasını okur: (Tavîl)

¹⁰⁴⁹ İsfahânî, *Egânî*, 8: 419.

¹⁰⁵⁰ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 85-86. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 43.

¹⁰⁵¹ İsfahânî, *Egânî*, 8: 420.

¹⁰⁵² İnsanların yüzlerindeki yorgunluk ifadesinden kinayedir. Zilletin izleri ancak insanın yüzünde ortaya çıkar.

أَهْلُوا مِنَ الشَّهْرِ الْحَرَامِ، فَأَصْبَحُوا مَوَالِي مُلْكٍ، لَا طَرِيفٍ، وَ لَا عَصَبٍ¹⁰⁵³

“Haram ayı bittikten¹⁰⁵⁴ sonra krallığın efendisi oldular. Krallık ne kendilerine sonradan icat edildi ne de gasp ettiler.”

el-Ahtal, o: “Krallığı gasp ettiğini söyledi ben de krallığı hak ettiğini söyledim.” dediğinde Abdülmelik: “Doğru söyledin.” demiştir.¹⁰⁵⁵

İkrime b. Cerîr: “Ey babacığım! “İnsanlar arasındaki en mükemmel şair kimdir?” diye sorduğumda. Babam bana: “Câhiliye Dönemi’ndeki şairleri mi yoksa İslâmî Dönemdeki şairlerimi soruyorsun.” dedi. Câhiliye Dönemi’ndeki şairlerinden bana haber ver dediğimde: “Câhiliye Dönemi şairi Züheyr’dir” dedi. İslâmî Dönemdeki şairlerden bana haber ver, dedim: “İslâmî Dönem, şiirin kaynağı el-Ferezdak’tır.” dedi. Ben de “el-Ahtal bu işin neresinde?” dediğimde: “Kralları methetmede usta, şarabı vasfetmede amacına ulaşandır.” cevabını vermiştir.¹⁰⁵⁶

Süleyman b. Abdülmelik (ö. 97/717), Ömer b. Abdülaziz’e: “Cerîr mi yoksa el-Ahtal mı daha mükemmel şairdir?” diye sordu. Ömer b. Abdülaziz ona: “Beni bu konuda mazur gör.” cevabını verince o da: “Allah’a yemin ederim ki seni bu konuda mazur göremem.” dediğimde Ömer b. Abdülaziz: “el-Ahtal’ın küfrü, söyleyeceği sözü sınırlamış, Cerîr’in Müslüman olması söyleyeceği sözü çoğaltmıştır. Bildiğin gibi el-Ahtal, Cerîr’den daha güzel söz söylüyor.” cevabını vermiştir. Bunun üzerine Süleyman b. Abdülmelik, Ömer b. Abdülaziz’e: “Allah’a yemin ederim ki sen, el-Ahtal’ı Cerîr’e tercih ettin.” demiştir.¹⁰⁵⁷

Cerîr’in ve el-Ferezdak’ın isimlerini Medâinî’nin ilim halkasında zikrettiler. Ben Sabâha b. Hâkân’a: “Sana el-Ahtal’ın şiirini okuyorum. Cerîr ve el-Ferezdak bu şiirin bir benzerini inşâd edebilir mi?” dediğimde o da bana haydi el-Ahtal’ın şiirini oku dedi:

جَمَاعِمَ قَيْسٍ، بَيْنَ رَادَانَ وَالْحَضْرِ

(أَمْ) يُجَبِّرُنَا أَنْ الْأَرْاقِمَ فَلَعُوا

¹⁰⁵³ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 45.

¹⁰⁵⁴ Muharrem ayında meydana gelen Mercirâhit savaşına işaret etmiştir. el-Esmer, *Divânü'l Ahtal*, 98.

¹⁰⁵⁵ İsfahânî, *Egânî*, 8: 422.

¹⁰⁵⁶ İsfahânî, *Egânî*, 8: 250.

¹⁰⁵⁷ İsfahânî, *Egânî*, 8: 435.

جَمَاحِمِ قَوْمٍ، لَمْ يَعَافُوا ظُلَامَةً،
ولم يعرفوا: أين الوفاء، من العَدْرِ¹⁰⁵⁸

"Erâgım, Kays Aylân'dan katledilenlerin kafataslarını Râzân ve Hadr¹⁰⁵⁹ arasına
dağıttıklarını bize haber vermediler mi?"

*Kavmin kafataslarını Benî Tağlib parçaladı. Kays Aylân zulüm yapmaktan
kaçınmadı. Bilemediler: Vefa nerede ihanet nerede?"*

"Sabâha b. Hâkân, el-Ahtal'ın şiirini dinleyince sustu." demiştir.¹⁰⁶⁰

el-Ferezdak, Kûfe'ye geldiğinde Dav b. el-Cellâc kendisini karşılar: "İslâmî Dönemde en iyi medih yapan kimdir?" diye sorduğunda el-Ferezdak: "Araplar arasında en iyi medih yapan el-Ahtal'dır." demiştir.¹⁰⁶¹ Özellikle Emevî Krallarını methetmede zirveye ulaşmıştır. el-Ahtal'ın methetmede sanatsal kimliği, özellikle muktezâ-i hâle uygun söz söylemede etkili olmasıyla ortaya çıkmıştır. Belki de el-Ahtal, medih şiirinde iki arkadaşından daha üstün şairdi. Hatta birinci asrın sonuna kadar bütün eski şairlerden daha üstün şairdi.¹⁰⁶²

Burada zikretmediğimiz buna benzer daha birçok rivâyet vardır. Hakiki Araplardan Fasih Arapça konuşanları, Arap Dili ve Edebiyatı bilginleri el-Ahtal'ın diğerlerine takdim edilmesinde icmâya yakın bir ittifak olduğu görüşünde uzlaşmaya varmışlardır. Bu icmanın sebebi olarak: "Onun şiirleri içerisinde hoş ve uzun kasidelerin daha çok olması, mükemmel yeteneği, çirkinlikte ileri gitmesini delil göstermişlerdir."¹⁰⁶³ Örneğin eski münekkitler, el-Ahtal'ın, kralların ve şarabın özelliklerini sayıp methetmede ustalaştığı zirve noktaya dikkat çekmişlerdir. Cerîr, el-Ahtal'ın bu özelliklerinden dolayı, el-Ahtal'ın kendisinden ve el-Ferezdak'tan daha üstün olduğunu: "Şarabı bizim için hoş hâle getirdi ve yine bize kralları methetti." sözüyle kabul etmiştir.¹⁰⁶⁴ el-Ferezdak da bu konuya vurgu yaparak: "Methettiğinde sana Hristiyan çocuğu yeter." demiştir.¹⁰⁶⁵

¹⁰⁵⁸ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 143. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 135.

¹⁰⁵⁹ Erâgım, Benî Tağlib Kabilesi, Râzân ve Hadr, Irak'ta ya da Cezîre'de iki yer ismidir.

¹⁰⁶⁰ İsfahânî, *Egânî*, 8: 424.

¹⁰⁶¹ İsfahânî, *Egânî*, 8: 421.

¹⁰⁶² Şâib, *Târîh-i Nekâi'zu Fî Şiri'l-Arabî*, 390.

¹⁰⁶³ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 273.

¹⁰⁶⁴ İsfahânî, *Egânî*, 8: 435-277.

¹⁰⁶⁵ İsfahânî, *Egânî*, 8: 435.

Yine birgün el-Ferezdak'a insanlar arasındaki en iyi şair kimdir diye sorulunca: “Benim, ancak el-Ahtal’ın söylediği beyitler var ki ben onlara denk beyitler inşâd edemem.” demiş ve el-Ahtal’ın şiirinden şu mısrasını okumuştur: (Kâmil)

ولقد شَدَدتْ، على المُرَاعَةِ، سراجها حتى نَزَعتْ، وأنتَ عَيْرٌ مُجِيدٌ¹⁰⁶⁶

“*Sen, mahir değilsin. Murâga'nın*¹⁰⁶⁷ *sırtına semerini vurdun, sonra da sırtından çekip aldın.*”

el-Ferezdak, el-Ahtal’ı Araplar arasında en iyi medih yapan kabul ederken, yine Cerîr de el-Ahtal için el-Ferezdak gibi “Hurma dalını hep elinde tutabilmek için sanatın her türüne başvurmuş bir şairdir.” demiştir. Yazarın dediği gibi: “Cerîr, bir denizde boğuldu, el-Ferezdak bir kaya üzerinde boğazlandı. el-Ahtal’a gelince övgü ve kahramanlık şiirleriyle yükseldi.”¹⁰⁶⁸ demiştir. Hammâd: “Bana Hristiyanlığı sevdiren adam hakkında soru sormayın.” diyerek el-Ahtal’ın üstünlüğünü vurgulamıştır.¹⁰⁶⁹

“Mesleme b. Abdülmelik’in (ö.121/739) kapısında üç şair hakkında aramızda tartıştık ve seni aramızda hakem tayin edip vereceğin hükme de razı olduk.” dediler. Mesleme b. Abdülmelik: “Bana göre onlar üç tane bahis atı gibidir. Onlardan biri her zaman diğer ikisini yarışta geride bırakmıştır. Onlardan ikincisi yarışta sonuncu olan attan önce gelmiş, bazende yarışı sonuncu bitirir. Onlardan üçüncüsü, yarışı ikinci olarak bazen de sonuncu olandan önce bitirmiştir. Onlardan birisi, bazen kazanan olur bazen de sonuncu olur, bazen de ikinci olur. Her hâlükârda yarışı birinci sıra da bitirene gelince o, el-Ahtal’dır. Yarışı herhâlükârda ikinci bitirene gelince o, el-Ferezdaktır. Bazen yarışı ikinci bazen yarışı sonuncu bitirene gelince o, Cerîrdir.” demiştir.¹⁰⁷⁰

Yine Velîd b. Abdülmelik, el-Ahtal’a: “İnsanlar arasındaki en mükemmel şair kimdir?” diye sormuştu. el-Ahtal da: “Methettiğinde yücelten, hicvettiğinde rezil

¹⁰⁶⁶ Kureşî, *Cemheretü eşâri'l-Arab*, 102. Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 349. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 272.

¹⁰⁶⁷ Murâga, Cerîr’in annesinin lakabıdır. el-Ahtal, bu mısradaki Cerîr ve annesine hitap etmiştir.

¹⁰⁶⁸ Tur, *el-Ahtal, Ferazdak ve Cerîr'in Şiirlerinde Medih ve Hiciv*, 75.

¹⁰⁶⁹ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şî'rih*, 54.

¹⁰⁷⁰ el-Esmer, *Divânü'l Ahtal*, 512.

eden kişidir.” cevabını vermiş “O kimdir?” diye sormuş O, “A’şâ” cevabını vermiş.” sonra kimdir? Dediğinde. O da: “İbnü’l İşrîn (Tarafe b. Abd).” cevabını vermiştir. Velîd b. Abdilmelik, el-Ahtal’a, “Sonra kimdir?” diye tekrar sorduğun da: “İnsanlar arasındaki en mükemmel şairi benim.” cevabını vermiştir.¹⁰⁷¹

el-Ahtal’a “Hanginiz en mükemmel şairsiniz?” diye sorulmuş kendisi de cevaben: “Ben kralları methederim, kadın ve şarap şiiirlerimle onları memnun ederim. Cerîr’e gelince o, bizim en sevimlimiz ve bize en çok benzeyendir. el-Ferezdak’a gelince o, en görkemli olanımızdır.” cevabını vermiştir.¹⁰⁷²

Bişr’in yanında Râî varken “Sen mi yoksa bu mu en mükemmel şairdir?” sorusunu el-Ahtal’a yönelttim o da: “Ben, ondan hem daha cömertim hem de daha iyi şairim.” karşılığını vermiştir.¹⁰⁷³

el-Ahtal, Abdülmelik’in huzurundan çıkıp giderken yanına yaklaştım: “Ey Ebû Mâlik! Arab’ın en mükemmel şairi kimdir?” diye sordum. O da: “Benî Temim’den şu iki kısır (ısıran) köpektir.” dedi. Daha sonra el-Ahtal’a Cerîr ve el-Ferezdak arasındaki konumunu sorduğumda da: “Lâta yemin ederim ki ben, ikisinden daha mükemmel şairim.” karşılığını verdi.¹⁰⁷⁴

Birgün el-Ahtal’a kendi şiiri hakkında sorulduğunda, “Ben, medih, hiciv ve nesîbte kendimi diğer şairlere daha üstün kabul ettim ve şiirde benimle kimse yarışamaz.” karşılığını vermiştir.

Nesîbe örnek: (Tavîl)

أَلَا يَا إِسْلَمِي، يَا هِنْدُ، هِنْدَ بَنِي بَدْرٍ
وَإِنْ كَانَ حَيَاتِنَا عِدَاءً، آخِرَ الدَّهْرِ¹⁰⁷⁵

“Dikkat Ey İslêmî, Ey Hind ve¹⁰⁷⁶ Beni Bedr’den¹⁰⁷⁷ Hind, zamanın sonunda kabilelerimiz birbirine düşman olup uzaklaşsalarda aramızdaki sevgi artarak devam etsin!”

¹⁰⁷¹ İsfahânî, *Egânî*, 8: 426.

¹⁰⁷² Kuteybe, *eş-Şi’r ve ş-suarâ*, 1: 467.

¹⁰⁷³ İsfahânî, *Egânî*, 8: 421.

¹⁰⁷⁴ İsfahânî, *Egânî*, 8: 422.

¹⁰⁷⁵ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 135. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 138.

¹⁰⁷⁶ Hind, el-Ahtal’ın sevgilisinin ismidir.

¹⁰⁷⁷ Kays Aylân’dan Fezâra b. Zebeyân.

Medihe örnek: (Basît)

أَبْدَى التَّوَّاجِدَ يَوْمَ بَاسِلٍ ذَكْرُ¹⁰⁷⁸

فَهُوَ فِدَاءُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا

“Büyük felaketin olduğu günde azı dişlerini gösterdiğinde Müminlerin emirine
nefsim kurban olsun.”¹⁰⁷⁹

Hicve örnek:

وَتَيْمًا، قَلْتُ: أَيْتُهُمُ الْعَبِيدُ؟¹⁰⁸⁰

وَكُنْتُ، إِذَا لَقِيتَ عَبِيدَ تَيْمٍ،

“Teym ve Teyme'nin kölesiyle karşılaştığın da onlardan hangisi köledir? Dedin.”¹⁰⁸¹

Sonuç olarak yapılan rivâyetlerden ve kişisel olarak söylenen sözlerden anlaşılacağı gibi ittifaka yakın, birinci tabakanın üç şairi arasında ilk sırada el-Ahtal yer almıştır. Ancak her bir şairin uzmanlaştığı, diğer ikisine üstünlük sağladığı alanlar vardır. el-Ahtal, medih şiirinde özellikle krallara yaptığı methiyelerinde, Cerîr, hicivde el-Ferezdak ise şiirin kaynağı olmada diğerlerine üstünlük sağlamıştır. Cerîr, denizde boğuldu, el-Ferezdak, kaya üzerinde boğazlandı, el-Ahtal ise medih ve kahramanlık şiirinde yüceldi. el-Ahtal, yapılan yarışta diğerlerini geçerek her zaman yarışı önde bitirdi.

6.2.2. Şiirlerini İnşâd Ederken Etkilendiği Şairler ve Şiirlerinden Örnekler

el-Ahtal, şiirlerini inşâd ederken Câhiliye Dönemi'ndeki şairlerden etkilenmiş, bazılarına da sanat yönünden benzetilmiştir. Ebû Amr: “el-Ahtal'ın inşâd ettiği şiirlerini sıhhatinden dolayı Nâbîga'ya benzetirdi.” denilmiştir.¹⁰⁸²

Aynı şekilde İbn Kuteybe de el-Ahtal'ı, Câhiliye Şairi Nâbîga ez-Zübânî'ye (ö. 604) benzetirdi.¹⁰⁸³ Münekkitler her iki şairin yaşantısının birbirine benzediğinden el-Ahtal'ın şiirinin Nâbîga'nın şiirlerine benzediğine icmâ etmişlerdir.

¹⁰⁷⁸ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 148. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 103.

¹⁰⁷⁹ Şiddetli ve zor imtihandan kinayedir.

¹⁰⁸⁰ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 525. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 283. İsfahânî, *Egânî*, 8: 429.

¹⁰⁸¹ Bu beyit, Cerîr'in uzun bir kasidesinden iktibas edilmiştir. Cerîr, bu beyitte Benî Teym b. Abdi Menâf'ı hicvetmiştir. Sükkerî, *Şi'ru'l-Ahtal*, 525.

¹⁰⁸² İsfahânî, *Egânî*, 8: 421.

¹⁰⁸³ Kuteybe, *eş-Şi'r ve ş-suarâ*, 168.

Her ikisi de meliklerin yanına yerleşmiş, onlardan iltifat görmüş ve hayatlarının çoğunu bu meliklere methiyeler yazarak geçirmişlerdir. el-Ahtal, Nâbiga'nın şiirine hayrandı. Bu yüzden bazen onun kullandığı kelimeleri ve kelimelerin ifade ettiği anlamları kullanırdı. el-Ahtal'ın, Nâbiga'yı Fırat Nehri'ni ve yaban öküzünü betimlemede taklit ettiği aşikârdır.¹⁰⁸⁴ A'sâ ve Nâbiga gibi ünlü câhiliye şairlerinin öğrencisi olmaktan da el-Ahtal hoşlanırdı.¹⁰⁸⁵ Nâbiga'yı aşırı şekilde sever, onun yazısını kopyalar, bazı üslub ve kavramlarından etkilendiği gibi bazı yöntem ve lafızlarından da etkilenir,¹⁰⁸⁶ Nâbiga'yı isteyerek ya da istemeyerek kendinden üstün kabul ederdi.¹⁰⁸⁷

el-Ahtal, A'sâ'ya olan hayranlığını gizlemezdi. Arap edebiyatında en mükemmel şair kimdir? Diye kendisine sorulduğunda: “el-A'sâ, sonra Tarafa, sonra da gömleğimin içindeki kişidir.” demiştir.¹⁰⁸⁸

el-Ahtal, Câhiliye Dönemi şiirinin mükemmel ve verimli bir tarla olduğunu görmüş ve sanatsal tecrübesini bu alanda icrâ etmiştir. Şiirlerini inşâd ederken de mükemmel ve verimli olan bu tarladan faydalanmıştır. Câhiliye Dönemi'nin şiir konularından etkilendiği gibi aynı şekilde üslûbundan da etkilenmiştir.¹⁰⁸⁹ Câhiliye Dönemi şiirinden etkilenmesini de “Biz şairler topluluğu lafız intihalini daha çok yaparız.”¹⁰⁹⁰ sözüyle dile getirmiştir.

Şiirlerden örnekler verirken önce el-Ahtal'ın etkilendiği şairin şiirini, daha sonra da el-Ahtal'ın bir nevi intihal yaptığı şiirini zikredeceğiz.

1. Nâbiga ez-Zübyânî (ö. 604): Nâbiga “Râiyye” kasidesinde:

عَوْجُوا فَحَيُّوا لِنِعْمِ دُمَّةِ الدَّارِ مَاذَا تُحْيُونَ مِنْ نُؤْيٍ وَأَحْجَارٍ؟¹⁰⁹¹

“Evin kalıntıları üzerinde konaklayarak bolluk içinde yaşamaya devam ettiler.

Taşların ve çukurların arasında nasıl yaşıyorsunuz.”

¹⁰⁸⁴ Ferruh, *el-Minhac fi'l-Edebi'l-Arabî ve Tarihihi*, 557.

¹⁰⁸⁵ Ürün, 58.

¹⁰⁸⁶ Gâzi, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 217.

¹⁰⁸⁷ Kabâve, *el-Ahtalü'l-Kebir*, 335-337.

¹⁰⁸⁸ İsfahânî, *Egânî*, 8: 421.

¹⁰⁸⁹ Gâzi, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 217.

¹⁰⁹⁰ Merzûbânî, *el-Müveşşah*, 174.

¹⁰⁹¹ Takiyuddin el-Fâsî, *el-Ikdü's-Semîn fi Devâvîni eş-Şuarâu es-Sitte el-Câhiliyyîn*, thk. W. Ahlward (Londra: 1870), 169.

el-Ahtal da “Râiyye” kasidesinde: (Basît)

تَعَيَّرَ الرَّسْمُ مِنْ سَلْمَى، بِأَحْفَارِ، وَأَقْفَرْتُ، مِنْ سُلَيْمَى، دِمْنَةُ الدَّارِ¹⁰⁹²

“Ahfâr’daki Selma’nın terk ettiği diyarda kimse kalmadığından harabeye döndü.
Süleymâ gidince siyah taşlı evden eser kalmadı.”

Nâbiga:

وَبَاتَ ضَيْفًا لِأَرْطَاةٍ، وَأَجْأَهُ، مَعَ الظَّلَامِ، إِلَيْهَا وَابِلُ سَارِ¹⁰⁹³

“Karanlığın çökmesiyle şiddetli sağanak yağmur yağarken Ertât¹⁰⁹⁴ ağacının altına sığınıp misafir oldu.”

el-Ahtal da:

فَبَاتَ فِي حَنْبِ أَرْطَاةٍ تُكْفِّئُهُ رِيحٌ شَامِيَّةٌ هَبَّتْ بِأَمْطَارِ¹⁰⁹⁵

“Şam tarafından yağmurun habercisi esen rüzgârın sağa sola yatırdığı ertât ağacının yanında geceledi.”

Nâbiga:

بَاتَتْ لَهُ لَيْلَةٌ شَهْبَاءُ تَسْفَعُهُ بِحَاصِبٍ ذَاتِ إِشْعَانٍ وَإِمْطَارِ¹⁰⁹⁶

“Zifiri karanlık gecede şimşek çakıp yağmur yağarken esen kasırğa tenini bronzlaştı ve rengini değiştirdi.”

el-Ahtal da:

يَجُولُ لَيْلَتَهُ، وَالْعَيْنُ تَضْرِبُهُ، فِيهَا بَعِيثٌ، أَجَشُّ الرِّعْدِ، نَثَارِ¹⁰⁹⁷

“Batıdan gelen, gürültü koparan, göz kamaştırın şiddetle çakan şimşegin çiseleyerek yağmur bıraktığı bulutlu gece de dolaşiyor.”

¹⁰⁹² Sükkerî, Şiru’l-Ahtal, 123. Yezîdî, Şiru’l-Ahtal, 112.

¹⁰⁹³ Fâsî, Ikdü’s-Semîn, 170.

¹⁰⁹⁴ Sadece kumda yetişen bir ağaç türünün ismidir.

¹⁰⁹⁵ Sükkerî, Şiru’l-Ahtal, 124.

¹⁰⁹⁶ Fâsî, Ikdü’s-Semîn, 170.

¹⁰⁹⁷ Sükkerî, Şiru’l-Ahtal, 125.

2. A'şâ Meymûn b. Kays (ö.7): Câhiliye Dönemi şairlerinden birisidir. el-A'şâ, el-Ekber lakaplı olup şarap, kumar ve kadına düşkün olan şair.¹⁰⁹⁸ el-Ahtal, onun şiirinden kendi sanatına katkıda bulunup Nâbiga'nın etkisinde kaldığı gibi özellikle de hamriyatta A'şâ'dan etkilenmiştir.

A'şâ:

كَأَنَّ شُعَاعَ قَرْنِ الشَّمْسِ فِيهَا، إِذَا مَافَتْ عَنْ فِيهَا الْحَتَامَا¹⁰⁹⁹

“Sanki doğan güneşin ilk ışıkları şarap kadehin içinde parlıyor. Ağzından tükürdüğünde düştüğü yerde iz bırakıyor.”

el-Ahtal da:

فَجَاءَ بِهَا، كَأَنَّهَا فِي إِيَّائِهِ بِمَا الْكَوْكَبُ الْمَرِيحُ، تَصْفُو وَتُرِيدُ¹¹⁰⁰

“Onu getirdi, sanki şarap kadehin içinde Mars varmış gibi köpürüyor ve berraklaşıyor.”

A'şâ:

وَكَأْسٍ كَعَيْنِ الدَّيْكِ بِأَكْرَثِ حَدِّهَا بَفْتِيَانِ صَدَقِ وَالنَّوَاقِيسُ تُضْرَبُ¹¹⁰¹

“Kadehteki sek şarap horozun gözü gibidir. Kadehteki saf şarabı yudum yudum içerken ilk yudumda beğendim. Yiğit gençlere çanlar çalınıyor.”

el-Ahtal da:

كَأْسِي، مِثْلَ عَيْنِ الدَّيْكِ صِرْفٍ تُنْسَى الشَّارِبِينَ لَهَا الْعُفُولَا¹¹⁰²

“Kadehteki sek şarap, berraklıkta aynen horozun gözü gibidir. Sek şarap, içenlerin akıllarını başından alır, aklılılarındakini unutturur.”

el-Ahtal, şarap konusunda sadece A'şâ'dan etkilenmemiştir. İmruülkays, Hassân b. Sâbit ve Adî b. Zeyd gibi şairlerden de etkilenmiştir.¹¹⁰³

¹⁰⁹⁸ Süleyman Tülücü “A'şâ Meymûn b. Kays” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 3: 544-545.

¹⁰⁹⁹ Cendel, *es-Subhu'l-münir fi şiri Ebî Basîr*, 135.

¹¹⁰⁰ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 478.

¹¹⁰¹ Cendel, *es-Subhu'l-münir fi şiri Ebî Basîr*, 137.

¹¹⁰² Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 560.

3. İmruülkays b. Âbis (ö. 25): Önemli bir muhadram¹¹⁰⁴ şairi olan İmruülkays'ın şiirlerinden çok azı günümüze kadar gelebilmiş, bazı beyitleri de akrabası olan İmruülkays b. Hucr'e (ö. 540) nispet edilmiştir.¹¹⁰⁵

İmruülkays:

كَأَنَّ شَارِبَهَا أَصَابَ لِسَانَهُ مُومٌ يُخَالِطُ خَبْلَهُ بِعِظَامٍ¹¹⁰⁶

“Sanki şarabı içenin dili peltekleşir, ne dediğini bilemez hale gelir, konuşması da anlaşılmaz.”

el-Ahtal da:

وَكَأَنَّ شَارِبَهَا أَصَابَ لِسَانَهُ مِنْ دَاءٍ خَيْرٍ أَوْ تَهَامَةٍ مُومٌ¹¹⁰⁷

“Sanki şarabı içenin dili Hayber, Tihâme,¹¹⁰⁸ ya da vücudu yara eden çiçek hastalığına yakalan gibi olur.”

4. Hassân b. Sâbit (ö. 60): Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şairi olarak tanınan sahâbî.¹¹⁰⁹ el-Ahtal da Hassân b. Sâbit'in Câhiliye Dönemi'nde söylediği şiirlerden etkilenererek alıntı yapmıştır.

Hassân b. Sâbit:

تَدَبُّ فِي الْجِسْمِ دَيْبِيًّا، كَمَا دَبَّ دَبِّي ، وَسَطَ رَقَاقٍ هَيَامٍ¹¹¹⁰

“Şarap, mideye ihtiyarın emekleyerek yürüdüğü gibi yavaş yavaş iner. Sevgili, güzel kadınların arasında dolaşiyor.”

¹¹⁰³ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 226.

¹¹⁰⁴ Muhadram, Câhiliye Dönemi'nde hem İslâmî Dönemde yaşamış, Hz. Peygamber hayatta iken veya vefatından sonra Müslüman olmuş, ancak onu mümin olarak görememiş kimseyi ifade eder. Mehmet Efendioğlu “Muhadramûn” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2005), 30: 395-396.

¹¹⁰⁵ Süleyman Tülücü “İmruülkays b. Âbis” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 22: 237.

¹¹⁰⁶ Fâsî, *Ikdü's-Semîn*, 157.

¹¹⁰⁷ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 272.

¹¹⁰⁸ Hayber, Medine'ye yakın bir köydür ismidir ve humma hastalığı ile meşhurdur. Tihâme, Havasınin değişken ve aşırı sıcak olmasıyla tanınır.

¹¹⁰⁹ Hüseyin Elmalı, “Hassân b. Sâbit”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 16: 399-402.

¹¹¹⁰ *Divânı Hassân b. el-Ensarî*, 2. Baskı (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-lmiye, 1994), 225.

el-Ahtal da: (Tavîl)

تَدِبُّ دَبِيْبًا، فِي الْعِظَامِ، كَأَنَّهُ
دَبِيْبٌ نِمَالٍ، فِي نَفَاً يَتَهَيَّلُ¹¹¹¹

“Şarap kemiğe (dimağa)karıncaların yuvalarına yavaş yavaş indikleri gibi yavaş yavaş tesir eder (kişiyi sarhoş eder).”

Hassân b. Sâbit:

وَلَقَدْ شَرِبْتُ الْحَمْرَ فِي حَانُوتِهَا،
صَهْبَاءً ، صَافِيَةً ، كَطَعْمِ الْفُلْفُلِ¹¹¹²

“Biber tadı gibi olan kırmızı saf şarabı onun meyhanesinde içtim.”

el-Ahtal da: (Kâmil)

وَلَقَدْ شَرِبْتُ الْحَمْرَ، فِي حَانُوتِهَا،
وَلَعِبْتُ، بِالْقَيْنَاتِ، عَفَّ الْمَلْعَبِ¹¹¹³

“Şarabı onun meyhanesinde içtim. Kadehlerle şarkıcılarla, fahişelerle oynasır gibi oynasım.”

5. Kâ'b b. Züheyr (ö. 24): “Kasîdet'ül-Bürde” isimli eseriyle tanınan muhadram şairi sahâbîdir.¹¹¹⁴ el-Ahtal, Câhiliye Dönemi'nde söylediği şiirlerden etkilenererek alıntı yapmıştır.

Kâ'b b. Züheyr:

بَانَتْ سَعَادُ قَلْبِي الْيَوْمَ مَتْبُولُ
مُنْتَمِّمٌ إِتْرَهَا لَمْ يُفْعَدَ مَكْبُولُ¹¹¹⁵

“Suâd, bugün benden ayrıldı kalbim buruk. Ona, kara sevdalıyım kalbime kelepçeledim ölmedikçe izi yok olmaz.”

el-Ahtal da: (Basît)

بَانَتْ سَعَادُ، فَفِي الْعَيْنَيْنِ مَلْمُولُ
مِنْ حُبِّهَا، وَصَحِيحُ الْجِسْمِ مَحْبُولُ¹¹¹⁶

¹¹¹¹ Sükkerî, Şiru'l-Ahtal, 23.

¹¹¹² Divânı Hassân b. el-Ensarî, 225.

¹¹¹³ Sükkerî, Şiru'l-Ahtal, 73.

¹¹¹⁴ Ahmet Savran “Kâ'b b. Züheyr”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 24: 7-8.

¹¹¹⁵ Kureşî, Cemheretü eşâri'l-Arab, 632.

¹¹¹⁶ Sükkerî, Şiru'l-Ahtal, 48.

“Suâd ayrıldı. Onun kara sevdasından gözlerine uyku haram oldu, aklımı yanında götürdü, kalbim onun aşkıyla yanıp tutuşuyor.”

6. Tarafe b. Abd (ö.564): Muallaka şairidir. Yine el-Ahtal aynı şekilde Tarafe’den etkilenmiştir.

Tarafe b. Abd:

كَفَّنَطْرَةَ الرُّومِيِّ أَقْسَمَ رَبُّهَا لَشَكُّنْتَنَفَنَنْ حَتَّى تُشَادَ بِقَرْمَدٍ¹¹¹⁷

“Taştan yapılan yüksek Rum köprüsü gibidir. Sığınıp yaşamak için evini inşa edeceğine, çatısını kiremitlerle örteceğine dair Rabbin’e yemin etti.”

el-Ahtal da: (Basît)

كَأَنَّهَا بُرْجٌ رُومِيٌّ، يُشَيِّدُهُ، لُرٌّ بِجِصٍّ، وَأَجْرٌ، وَأَحْجَارٍ¹¹¹⁸

“Sanki o, yüksek Rum kalesi gibidir. Kaleyi¹¹¹⁹ inşa ederken kireçle, tuğla ve taşları birbirine bağlıyor.”¹¹²⁰

7. el-AHTAL’IN DİVANI

el-Ahtal’ın da şiirlerinin toplandığı, günümüze kadar ulaşan bir divan mevcuttur. el-Ahtal’ın divanı ve Emevî Dönemi şairlerinin divanları üzerinde detaylı incelemeye yapıldığında Ahtal’ın Divanı’nın elde ettiği başarının yanında diğer divanların daha az bir başarı elde ettiği görülecektir.¹¹²¹ el-Ahtal’ın şiirleri asırlar geçmesine rağmen râvilerinin önem vermesi, şârihleri’nin de özen göstermesiyle, hiçbir zaman değerini kaybetmeden günümüze kadar ulaşmıştır.¹¹²² el-Ahtal, divanını nitelerken “Divanını genç bir kızın okuyabileceğini.” söylemiştir.¹¹²³

¹¹¹⁷ Fâsî, *Ikdü’s-Semîn*, 55.

¹¹¹⁸ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 124.

¹¹¹⁹ Tarafe deveyi, iri ve yüksek olduğu için yüksek köprüye benzetmiştir.

¹¹²⁰ el-Ahtal deveyi, çamur ve sert taştan yapılmış sağlam kale burcuna benzetmiştir. Tırâd, *Divanü’l Ahtal*, 27.

¹¹²¹ Tulaymât, Eskar, *eş-Şuarâü fi’l-Asri’l- Ümevî*, 113-114.

¹¹²² Ömer Ferruh Tabbâ, *el-Mevâgıf Edebi’l-Ümeviyye*, 1. Baskı (Beyrut: Dâru’l Kalem, 1991), 58.

¹¹²³ Lammens, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, “Al-Ahtal”, 1: 227.

7.1. Divanın Nüshaları

el-Ahtal'ın günümüze kadar ulaşan bir divanı vardır. Bu divanın nüshaları ender bulunan nüshalardandır. Bilinen en eski nüshası 1187 yılında Petersburg'da bulunan nüshadır. 1887 yılında bu nüsha Mektebetü'ş-Şarkıyye'ye hediye edilmiştir. Rızgullah Hassûn da bu nüshayı güzel ve düzgün bir yazısıyla düz ve pürüzsüz kâğıda yeniden yazmıştır. Sayfalarının kenarlarını da hoş yapay nakışlarla süsleyerek harika bir nüsha ortaya çıkarmıştır. el-Ahtal'ın divanının tamamı, Petersburg nüshasından nakledilen nüshanın birebir aynısıydı.¹¹²⁴ Bu nüsha da Sâlihânî'nin gayretleriyle basılmıştır. Sâlihânî, takdire şayan bir gayret göstermiş samimi bir çalışma ortaya koyarak edebiyat dünyasına bu eseri kazandırmış ve Arapçayı seven herkesin el-Ahtal'ın divanına kolayca ulaşmasını sağlamıştır.¹¹²⁵

1905 yılında Dâr Selâm Yayınevi'nde basılmış el-Ahtal'ın divanının bir nüshası daha bulundu. Mütevellî heyeti, bu nüshayı Anistâs Mârî el-Kermelî'nin (ö. 1947) himmetiyle fotokopi yoluyla neşredip çoğaltmıştır. Petersburg nüshasında olmayan şerhler, rivâyetler ve eklemeler yeni basılan bu nüshaya eklenmemiştir. Bu nüsha, daha önce yayımlanan nüshaya yeni bir yöntemle eklenerek bize kadar ulaştırılmıştır. Bundan iki yıl sonra Yemen'de bulunan üçüncü nüshanın farkına da Antûn Sâlihânî el-Yesûî varmıştır. Daha önce mevcut olan iki nüshaya ek olarak dipnotları, çeşitli mukaddimleri titizlikle hazırlayarak fihristleri de ekleyip bu eseri yayımlamıştır.¹¹²⁶

7.2. Divanın Yayımlanan Nüshaları

1. Sükkerî, “Şi'ru'l-Ahtal” kitabını iki bölüme ayırır: Birinci bölüm, Ebû Amr Şeybânî ve İbn Ârabî'nin el-Ahtal'ın şiirlerinden naklettikleri; ikinci bölüm, Ebû Amr ve Şeybânî'nin tek olarak el-Ahtal'ın şiirlerinden rivâyet ettikleri şiirleri eklemesiyle meydana getirilmiştir.¹¹²⁷

¹¹²⁴ Luvîs Şeyhû el-Yesûî, *Şuarâu'n Nasrâniyye* (Beyrut: Konsül Matbaatü'l- Kuddas, 1924), 178.

¹¹²⁵ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 9.

¹¹²⁶ Yesûî, *Şuarâu'n Nasrâniyye*, 178.

¹¹²⁷ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 9-10.

2. Luvîs Şeyhû el-Yesûî, “Şi’ru’l-Ahtal” 1907 tarihinde Beyrut’ta yayımlandı. Daha sonra da el-Ahtal divanına ilaveli nüshayla beraber 1909’da tekrar yayımlanmıştır.

3. Ebû Temmâm, “Nekâizu Cerîr ve’l-Ahtal” 1922 yılında yayımlanmıştır. Bu nüsha da el-Ahtal’ın divanında olmayan birçok kaside bulunmaktadır.¹¹²⁸

4. Zeylî, “Divan-ı el-Ahtal”, 1925’te yayımlanmıştır.

5. el-Eb Sâlihânî el-Yesûî, “Zehebî Şi’ru’l-Ahtal et-Tağlibî” Beyrut’ta 1925 yılında yayımlanmıştır.

6. Hanna Nemr, “el-Ahtal” Beyrut’ta yayımlanmıştır.

7. Abdürrahim Mahmud Mustafa, “el-Mükellil fî Hayati’l Ahtal” Mısır’da 1910 yılında yayımlanmıştır.¹¹²⁹

8. el-Ahtal’ın divanının Berlin, İstanbul ve Tahran gibi muhtelif şehirlerde de değişik yazma nüshaları mevcuttur.¹¹³⁰

7.3. Divan Üzerine Yapılan Çalışmalar

1. Fahreddin Kabave’nin el-Ahtal’ın hayatı ve şiirleri üzerine çalışma yaptığı iki eseri vardır. Bu eserlerden birincisi; “Şi’ru’l-Ahtal Ebî Mâlik Gıyâs b. Gavs et-Tağlibî Sanatü es-Sükkerî Rivâyâtühü An Ebî Câfer Muhammed b. Habîb” ismiyle Dîvânü’l Ahtal’ı tahkik etmiş ve Dâru’l Âfak matbaasında 1979 yılında basılmıştır. Bu eserlerden ikincisi; “al-Akhtal al-Kabeer, Hayâtuhu ve Şahsiyyetuhû ve Gıymetuhû’l- Fenniyyetü” ismiyle 2010 yılında Lübnan’da basılmıştır.

2. el-Ahtal’ın Divanı’ndaki şiirlerini şerh ettikten sonra neşredenler: Râcî el-Esmer, Afîf Hâtûm; “Dîvânü’l Ahtal”, Mecîd Tırâd; “Dîvânü’l Ahtal”, Suzân Ukkârî; “Dîvânü’l Ahtal”, Muhammed Naîm Berber; “Dîvânü’l Ahtal”.

3. Yine gerekli araştırmaları yaptıktan sonra “Dîvânü’l Ahtal” dan ve “Ebû Temmâm’ın; “Nekâizu Cerîr ve’l-Ahtal” isimli kitabından şiirleri amacına ve konularına göre tasnif edip “el-Ahtal Şâiri Benî Ümeyye” ismiyle yayımlayan Seyyid

¹¹²⁸ Yesûî, *Şuarâu’n Nasrâniyye*, 178.

¹¹²⁹ Ferruh, *Târîhu’l Edebi’l Arabî*, 463-464.

¹¹³⁰ Brockelmann, *Tarihu’l-Edebi’l-Arabî*, 207.

Mustafa Gâzi'dir.¹¹³¹ Yine Ahmed Besiç'in; "el-Ahtal" isimli küçük çaplı bir çalışması, 01.01.1994 yılında yayımlanmıştır.

4. İliyyâ Selîm Hâvî'nin, "el- Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih" isimli eseri vardır.

5. Mehdî Muhammed Nâsırüddin'in Beyrut'ta 1994 yılında basılan "Dîvânü'l Ahtal Şerhi" isimli yüksek lisans tezi vardır.

6. Hannâ Cevâd, "el-Kıyem el-Cemâliyye Fî ş-Şîr'i'l-Arabiyyi el-Kadîm; el-Ahtal el-Kebîr Enmûzecen" isimli eser 01.01.2019 yılında yayımlanmıştır.

7.4. Divanda Yeralan Şiirlerin İstatistik Değerlendirilmesi

7.4.1. Medih Şiirleri

el-Ahtal'ın divanında en fazla bulunan kasideleri Methiye kasideleridir ve en uzun kasideleridir. el-Ahtal'ın divanında yüz doksan kaside vardır ve yirmi dokuz kaside medih konusundadır. Bu şiirlerinin çoğu uzun kasidelerdir. En uzun kasidesi seksen dört beyitten oluşan¹¹³² kasidesidir. İki methiyesininin biri yedi, diğeri ise sekiz beyitten oluşmaktadır ve diğeri iki kasidesine göre kısadır. Kasidelerin beyit sayısının artması, övdüğü kişilerin konumu, rütbesi ve el-Ahtal'a olan yakınlığıyla doğru orantılıdır.¹¹³³

el-Ahtal, Süfyânî ailesinden sırasıyla; Yezîd b. Muâviye, Abdullah b. Muâviye ve Hâlid b. Yezîd'i metheder.

1. Yezîd b. Muâviye'yi, dört kaside, bir maktûa ve iki şiirle methetmiştir:

فاعدا¹¹³⁴، الدار¹¹³⁵، معمود¹¹³⁶، يزيدا¹¹³⁷، الطللان¹¹³⁸، العنقرز¹¹³⁹.

Bir tane de risâ'sı (mersiye) vardır.^{1140 1141} ولاعمر.

¹¹³¹ Tulaymât, Eskar, *eş-Şuarâü fi'l-Asri'l-Ümevî*, 114.

¹¹³² خف القطين Kasidesidir.

¹¹³³ Tulaymât, Eskar, *eş-Şuarâü fi'l-Asri'l-Ümevî*, 119-120.

¹¹³⁴ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 217.

¹¹³⁵ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 123.

¹¹³⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 76.

¹¹³⁷ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 525.

¹¹³⁸ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 210.

¹¹³⁹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 551.

2. Abdullah b. Muâviye'yi, iki kasideyle مزار¹¹⁴² نكد¹¹⁴³ methetmiştir.

3. Hâlid b. Yezîd'i, sadece bir kasideyle أمور¹¹⁴⁴ methetmiştir.

Yezîd b. Muâviye öncülüğünde başlayan Süfyânî ailesiyle iletişimi üç valiyle de devam etmiştir:

1. Irak Valisi, Ubeydullah b. Ziyâd'ı sadece bir maktûayla وسيل¹¹⁴⁵ methetmiştir.

2. Horasan Valisi Seleme b. Ziyâd'ı sadece bir kasideyle¹¹⁴⁶ methetmiştir.

3. Sicistan Valisi, Abbâd b. Ziyâd'ı sadece bir kasideyle قري¹¹⁴⁷ methetmiştir.

el-Ahtal, Mervânî ailesinden; Abdülmelik b. Mervân, Bişr b. Mervân, Velîd b. Abdi'l-Melik, Hâlid b. Esîd, Abdullah b. Saîd, Abdülazîz b. Mervân'ın iki oğlu Ömer ve Ebû Bekr ve Hişâm b. Abdülmelik'i methetmiştir.¹¹⁴⁸

1. Abdülmelik b. Mervân'ı, üç kasideyle الدهر¹¹⁴⁹ غير¹¹⁵⁰ القرب¹¹⁵¹ methetmiştir.

el-Ahtal, Abdülmelik b. Mervân'ın huzurunda bir maktûayla Cehhâf b. Hakim'i عامر hicvetmiştir. Yine çeşitli sebeplerle el-Ahtal, Abdülmelik b. Mervân

¹¹⁴⁰ Risâ: Arapça “resâ” kökünden gelen mersiye, ölenin ardından onu iyilikleriyle yad etmek anlamında kullanılır. Mersiye kısaca, “Ölmüş bir kimse üzerine yazılmış manzume” olarak ifade edilir. M. Nihat Özön, *Resimli Büyük Türk Dili Sözlüğü*, (İstanbul: Arkın Kitabevi, 1971), 432.

¹¹⁴¹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 358.

¹¹⁴² Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 283.

¹¹⁴³ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 297.

¹¹⁴⁴ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 55.

¹¹⁴⁵ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 362.

¹¹⁴⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 400.

¹¹⁴⁷ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 189.

¹¹⁴⁸ Gazi, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 147.

¹¹⁴⁹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 135.

¹¹⁵⁰ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 144.

¹¹⁵¹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 38.

için birçok beyit inşâd etmiştir. el-Ahtal, şiirlerin bazılarının içeriği şarap olup، العقولا

¹¹⁵²، ¹¹⁵³الأضحى، ¹¹⁵⁴العجيب. bazı şiirlerinde ise Cerîr'e olan hicivleridir.

2. Bişr b. Mervân'ı, beş kasidesiyle ¹¹⁵⁵فالشعب ¹¹⁵⁶أخابه ¹¹⁵⁷ورع ¹¹⁵⁸فقصيمها

¹¹⁵⁹فالمحول ¹¹⁵⁸methetmiştir.

3. el-Velîd b. Abdi'l-Melik'i, dört kaside ve bir maktûayla ¹¹⁶⁰والخطب

¹¹⁶¹الشديد ¹¹⁶²فصائبه، والحمم

4. Hâlid b Esîd'i, iki kaside ve sadece iki beyitiyle ¹¹⁶³أجمل ¹¹⁶⁴بسلام ¹¹⁶⁵أسيد

methetmiştir.

5. Abdullah b. Saîd'i, bir kasideyle ¹¹⁶⁶الربابا methetmiştir.

6. Abdülazîz b. Mervân'ın iki oğlu Ömer ve Ebû Bekr'i, iki maktûayla ¹¹⁶⁷السفر methetmiştir.

7. Bize el-Ahtal'ın Hişâm b. Abdümelik'i metheden herhangi bir kasidesi ulaşmamıştır. Ayrıca Bişr b. Mervân'ın kâtibi İkrime b. Rebî el-Feyyâd'ı, iki kasideyle، ¹¹⁶⁸خوالي ¹¹⁶⁹قدم الدد، Haccâc b. Yûsuf'u bir kasideyle ¹¹⁷⁰غرور methetmiştir.

¹¹⁵² Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 560.

¹¹⁵³ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 537.

¹¹⁵⁴ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 493.

¹¹⁵⁵ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 70. el-Ahtal, bu kaside de Benî Ümeyye'yi özellikle de Bişr b. Mervân'ı methetmiş, Kays Aylân'ı hicvetmiştir.

¹¹⁵⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 241.

¹¹⁵⁷ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 253.

¹¹⁵⁸ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 224.

¹¹⁵⁹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 264. el-Ahtal, bu kaside de, Bişr b. Mervân'ı methetmiş, Sedûs'u da hicvetmiştir.

¹¹⁶⁰ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 174

¹¹⁶¹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 163.

¹¹⁶² Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 416. Bu kaside değil şiirdir.

¹¹⁶³ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 20.

¹¹⁶⁴ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 331. el-Ahtal, bu kaside de, Benî Bekr'i hicvetmiştir.

¹¹⁶⁵ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 380.

¹¹⁶⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 232.

¹¹⁶⁷ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 241.

el-Ahtal, eslâfını taklit ve onlardan beyitler istiare eylemişse de hiçbir zaman el-Ferezdak gibi, pervasız bir yüzsüzlükle, intihaller yapmamıştır.¹¹⁷¹

7.4.2. Hiciv Şiirleri

el-Ahtal, sanat hayatına üvey annesini hicvederek başlamıştır. İkinci hicvi; Benî Bekr'e, üçüncü hicvi; Ensar'a dördüncü hicvi, Cerîr ve el-Ferezdak'a yaptığı hicivlerdir.

Hicivlerinin bazıları kaside bazıları maktûa ve bazıları da beyitlerden oluşmuştur. el-Ahtal'ın on adet hiciv kasidesi vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1181، الغيا،¹¹⁸⁰ سؤال،¹¹⁷⁹ التراتر،¹¹⁷⁸ الزبور،¹¹⁷⁷ بالعمر،¹¹⁷⁶ سفّر،¹¹⁷⁵ وانی،¹¹⁷⁴ المناخر،¹¹⁷³ البراق،¹¹⁷² الأصهب

1185، مجاشعا،¹¹⁸⁴ البعيد،¹¹⁸³ قدعلا،¹¹⁸² بني معاز، el-Ahtal'ın beş adet hiciv şiiri vardır:

Bişr b. Mervân'ın kışkırtmasıyla Cerîr ve el-Ferezdak arasında var olan nekâiz geleneğine el-Ahtal da iştirak etmiştir. Hiciv şiirlerinin bir kısmı kaside, bir kısmı maktûa ve bir kısmı da beyittir.

el-Ahtal'ın hiciv konuda sekiz tane kasidesi vardır. Bunlar sırasıyla:

، ساغب،¹¹⁹¹ دعانيا،¹¹⁹⁰ يلحاني،¹¹⁸⁹ والعار،¹¹⁸⁸ الكبار،¹¹⁸⁷ خدورا،¹¹⁸⁶ خيالا

¹¹⁶⁸ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 107.

¹¹⁶⁹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 307.

¹¹⁷⁰ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 279.

¹¹⁷¹ Lammens, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, "Al-Ahtal", 1: 227.

¹¹⁷² Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 73.

¹¹⁷³ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 66.

¹¹⁷⁴ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 433. el-Ahtal, bu kaside de bazı Kays Aylân kabilelerini hicvetmiştir.

¹¹⁷⁵ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 436. el-Ahtal, bu kaside de, muhadram şairlerinden Sahâbî En-Nâbîga el-Ca'dî 'yi hicvetmiştir.

¹¹⁷⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 157.

¹¹⁷⁷ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 440.

¹¹⁷⁸ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 543. el-Ahtal, bu kaside de, Kays Aylân kabilesi'ni hicvetmiş kendi kabilesiyle de övünmüştür.

¹¹⁷⁹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 313.

¹¹⁸⁰ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 561. Bu kaside fahr içindir.

¹¹⁸¹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 473. el-Ahtal, bu kaside de, Kudâa ve Kays Aylân Kabilelerini hicvetmiştir.

¹¹⁸² Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 290.

¹¹⁸³ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 366.

¹¹⁸⁴ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 350.

¹¹⁸⁵ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 102.

¹¹⁸⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 84. el-Ahtal, kendi kavmini methetmiş Cerîr'i hicvetmiştir.

¹¹⁸⁷ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 531. el-Ahtal, Cerîr'i ve kavmini hicvetmiştir.

الخوارك^{1192 1193}.

el-Ahtal'ın hiciv konuda beş tane de maktûası vardır:
المخلوق¹¹⁹⁷، زياها¹¹⁹⁶، كنود¹¹⁹⁵ المطالا¹¹⁹⁴ وسلول¹¹⁹⁸.

Burada belirttiğimiz el-Ahtal'ın maktuaları Emevîlerin gölgesinde inşâd ettiği şiirlerinden bize ulaşanlardır. Bu şiirleri de iki grupta toplamak mümkündür: Birinci grup; Emevîler ve Emevî valileri için yazdığı medih şiirleri; ikinci grup ise, Ensar, Kays Aylân, Cerîr için inşâd ettiği hiciv şiirleri şeklinde ortaya çıkar. Bu iki grubu oluşturan kasidelerin toplam sayısı elli dört, maktûaların sayısı on sekizdir. Beyitlerinin toplam sayısı bin sekiz yüz beyit civarındadır.

el-Ahtal'ın Emevîlerin gölgesinden uzakta inşâd ettiği şiirlerinden bize ulaşanlar yaklaşık olarak üç grupta yoğunlaşır: Birinci grup; bazı kabilelerin ileri gelenlerini methetmesi, ikinci grup; şahsi ya da kabilevî hicvi ve üçüncü grup; diğer iki gruptan farklı olarak gazel, vâsf, fahr ve hamriyyât gibi konularda olan şiirleridir. Bütün bu konulardaki şiirlerinin toplamı yirmi kaside, otuz üç maktûa ve farklı beyitlerin toplamıdır. Bu şiirlerinin toplam sayısı dokuz beyit civarındadır.¹¹⁹⁹

7.4.3. Şiirlerin Nesîb, Vezin ve Kafiyelerine Göre Değerlendirilmesi

el-Ahtal'ın medih şiirlerinde kasideye giriş (nesîb) kısmının en yaygın konuları: İncelenen kaside sayısı 37; atlâl (izler) 10; aşk 9; sevgilinin göçü 2; sevgilinin hayali 2; yaşlılık ve gençlik, yok; şarap tasviri 2; dini konular yok, başka konular 2; nesîb 8 tanedir.

¹¹⁸⁸ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 321. el-Ahtal, bu kaside de de Züfer b. Haris ve Kays Aylân'ı hicvetmiştir.

¹¹⁸⁹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 419.

¹¹⁹⁰ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*,

¹¹⁹¹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 250. el-Ahtal, bu kaside de el-Ferezdak'ı savunmuş Cerîr ve Kays Aylân'ı hicvetmiştir.

¹¹⁹² Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 238. el-Ahtal, bu kaside de Kays Aylân kabilesi'ne karşı kendi kabilesini methetmiştir.

¹¹⁹³ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 336. el-Ahtal, bu kaside de Cerîr'i hicvetmiştir.

¹¹⁹⁴ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 268. el-Ahtal, bu kaside de Kays Aylân Kabilelerini hicvetmiştir.

¹¹⁹⁵ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 105. el-Ahtal, bu kaside de Cerîr'i hicvetmiştir.

¹¹⁹⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal* 349.

¹¹⁹⁷ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 452.

¹¹⁹⁸ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 450.

¹¹⁹⁹ Gazi, *el-Ahtal Şairu Benî Ümeyye*, 149.

el-Ahtal'ın medih şiirlerinde en çok kullandığı vezinler: İncelenen kaside sayısı 36, Tavîl 15, Basît 12, Kâmil 4, Vâfir 5 tane olduğu görülür.

Aynı şekilde el-Ahtal'ın medih şiirlerinde en çok kullandığı kafiyeler: Bu dönemde çok kullanılan (ر), (ل), (ب) ve (م) harfleridir. İncelenen kaside sayısı 27; -ر- harfi 11, -ل- harfi 1, -ب- harfi 6, -م- harfi 2, -د- harfi 4, -ن- harfi 1, -ق- harfi 1, -س- harfi 1 tanedir.¹²⁰⁰

7.4.4. Şiirlerinde Kullandığı Anonim Sesler

الصَّوْتُ	عددُ تَكَرُّرِ
الباء	28
الجيم	5
الذال	11
الذال	12
الراء	6
الزاي	34
الطاد	02
الظاد	00
الضاد	9
العين	6
الغين	5
الام	14
الميم	16
التون	27
الواو	23
الياء	36

¹²⁰⁰Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-III*: 46-47-48-49. Tağrid Adnân Mahmûd er-Rubey'i, *İtticâhâtü'si'ri'l medih fi'l-asri'lumevî*, kitabından naklen.

7.4.5. Şiirlerinde Kullandığı Esvât-ı Mahmûse (Konuşurken ses tellerinin titremeden çıkartılan harflerdir.)

¹²⁰¹(التاء،التاء،التاء،الحاء،الحاء،السين،الصاد،الضاد،الفاء،القاف،الكاف،الهاء،الهمزة)

عدد التكرار	الصوت
31	التاء
1	التاء
13	الحاء
8	الحاء
7	السين
9	الشين
9	الصاد
11	الفاء
20	القاف
11	الكاف
24	الهاء
1	الهمزة

¹²⁰¹ Hüsâm Saîd en-Nâmî, Esvâtü'l Arabîyye Beyne et-Tehavvüli ve es-Sebâtî 4 (Bağdat Üniversitesi, Silsiletü Beyti'l Hikme), 50.

7.4.6. Fiil Cümlesi ya da İsim Cümlesiyle Başladığı Şiirler

الجمل الفعلية	الجمل الإسمية
خف القطين	كأني شارب
جادت بما	لذا أصات
حثوا المطى	حمياها
يرقن بالقوم	كأنني ذاك
أعرضهنّ	شوقا إليهم
لما حنى قوس	يا قاتل الله
منقضبين إنقضاب	فالعين عانية
حتى هبطن	حتى إذا هان
ما يرعوين	
شرقن	

أمر	مضارع	ماضي
حثوا	تكذ	راحوا
	أصابت	بكروا
	ينحبي	أزعجتهم
	يرقن	إستبدّ
	يجتبلنهم	جادت
	أيقان	ينحت

أصابت	أبيست
خيلت	تسفه
وجدوا	يتبعهم
ولتنا	تجلّ
باعمتها	أشرقن
شرقن	
هبطن	
وركن	
قان	

1202

¹²⁰² Havle İyâşî, Cezair, Câmîatü'l Arabî, Külliyyetü'l-Âdâbi ve'l-Lügati ve'l-Ulûmil ve'l-İçtimâiyyeti ve'l İnsâniyyeti, Kısmü el-Lügati ve'l Araiyye ve Âdâbuhû Şıriyyetü'l el-Kasidetü el-Emeviyyetü Beyne Cerîr ve el-Ahtal, (2015-2016), 63-76.

III. BÖLÜM

MEDİH, HİCİV, FAHR VE VASF ŞİİRLERİ

3. MEDİH

Sözlükte medih kelimesi, (مَدَحَ - يَمْدَحُ - مَدْحًا) fiilinden türemiş “zem’in” zıddı olup, güzellikleri güzel bir sözle nitelemek, övmek, methetmek, senâ etmek, bir şeyden veya birinden hoşnut olmak, ondan râzı olduğunu dile getirmek, kusur ve ayıplardan uzak tutmak, tezkiye etmek, kıymetini yüceltmek, takdis etmek.¹²⁰³ gibi anlamlara gelir.

Muhataptaki güzel hasletleri zikrederek onu senâ etmek, medih içeren itnâb çeşitlerinden biridir. İtnâb, sözün pekiştirilmesi gibi bazı faydalardan dolayı lafzın manasından fazla olmasıdır.¹²⁰⁴

3.1. Edebî Anlamda Medih veya Methiye

Takdir ve şükran duygularını dile getirmek ya da maddi bir menfaat elde etmek amacıyla daha çok fertlerle ilgili olmakla birlikte, kabile, toplum, millet, ülke, vatan, şehir ve benzeri şeylerin güzel sıfat, meziyet ve erdemlerinin anlatılmasıdır.¹²⁰⁵

Övülme ve beğenilme arzusu insanın fitratında bulunduğundan, övgü şiirleri insanlık kadar eskidir. Bu sebeple medih Arap şiirinde en çok işlenen konuların başında yer alır. Fahr, mersiye, hamâse, gazel, hamriyyât gibi türlerin temelinde medih vardır. Eski Arap şiirinin ilk devirlerinde medih yaygın değildi. Yapılan iyiliklere karşı kadirşinaslık ve teşekkür olarak nazm edilmiştir.¹²⁰⁶ Övgü, Câhiliye Dönemi’nde planlı kasidenin en önemli mevzularından biriydi ve geleneksel kaside tarzının en önemli bölümünü oluşturmaktaydı. Ancak zamanla bu bölüm, el-A’şâ

¹²⁰³ İbn Manzûr, “مدح”, *Lisânü’l Arab*, 13: 50.

¹²⁰⁴ Nusrettin Bolelli, *Belâgat*, 6. Baskı (İstanbul: İFAV, 2011), 366.

¹²⁰⁵ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi –I*: 129.

¹²⁰⁶ Durmuş, *İslâm Öncesi Araplarda Dil ve Edebiyat*, 212.

gibi bazı şairlerin elinde müstakil bir konu olarak işlenmiş ve bazı övgü şiirlerinin beyit sayısı yetmiş sekseni bulmuştur.¹²⁰⁷

Medih şiiri, Emevî Dönemi'nin semasında ihtişamlı bir şekilde dalgalanmış ve ortaya çıkan mübalağalı özellikleri de yankılanmıştır. Emevî Döneminde medih şiirinin içine yalan, akıl ve mantığa uygun olmayan ifadeler de girmiştir. Medih şiiri siyaset elbisesini giyindiğinden kişiler karşılıklı suçlamalarla birbirlerini itham etmeye başlamıştır. Medih şiirinin yaygınlaşmasında ve çeşitlenmesindeki en önemli etken, şairlerin kabiliyetleri ve duyguları olmuştur. Şairler muhataplarını methederek bu şiir çeşidinden bol kazanç elde etmişlerdir. Şairler halifelerin ve insanların huzurunda şiirleriyle kendilerini cesaretlendirince de aranan kişiler olmuşlardır.¹²⁰⁸ Emevîler Dönemi'nde medih şairlerine verilen bol ve değerli hediyelerin etkisiyle medih şiiri daha da gelişerek Arap şiirinin en itibarlı türü haline gelmiştir.¹²⁰⁹

3.2. Şiirlerinde Medih

el-Ahtal'ı medih şiiri inşâd etmeye teşvik eden farklı etkenler vardır. Bu etkenler arasında belkide en önemlisi, yaşamında karşılaştığı olaylar ve şahıslardır. Buna ilaveten az ya da çok, yaşadığı toplumda iyi bir itibar, saygınlık ve ihsan elde etme arzu ve hırısıdır. Hiciv ve medih kendi kasidelerinin büyük bir kısmında yan yana yürümeye başlamıştır. Daha sonra da fahrın tadına bakar. el-Ahtal'ın yaşadığı olaylar, sanatsal hayatının başlangıcında bu edebî sanatları kullanmaya sevk etmiştir. Kendisini methedip ve medih şiirini kullanarak hem kendisi için hem de kavmi için büyük menfaatler elde etmiştir. el-Ahtal'ın medihleri bir mesaj yüklüydü ve ulaşmak istediği hedefi için hep dik durmuş, kendi geleceği ve kavminin geleceği için mücadele etmiştir. Hedefi siyasetti ve siyasi hedefine ulaşmak için kılıç yerine koyduğu şiirinden her zaman yardım almıştır. Memdûhun gönlüne girip onu etkilemek için de en önemli etken kavmiyetçilikti ve kavmiyetçiliği de diğer amaçlarına ulaşmak için bir araç yapmıştır.¹²¹⁰ Bunun yanısıra el-Ahtal, Emevî Hânedanı üyelerini methettiği kasidelerinin çoğunu bahşış isteme, kazanç elde etme,

¹²⁰⁷ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi –III:* 52.

¹²⁰⁸ Abdülhamîd Abdurrahman Ali, *el-Edebü el-Arabî el-Asru el-İslâmî ve'l Emevî* (Mısır, Kahire: Dârü'l-kitab el-Hadîs, 2005), 240.

¹²⁰⁹ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi –III:* 53.

¹²¹⁰ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih*, 59.

yapılan eleştirilere karşı onları koruma, onlarında kendisine koruyucu olmaları amacıyla veya siyasi kabullerinden dolayı medih yaptığı öngörülmektedir.¹²¹¹

el-Ahtal, methedeceği memdûhunu methetmek için aceleci davranmamış, düşünerek hareket etmiştir. Şiirini inşâd ederken azamî dikkat gösterdiğini, ana temaya ulaşmak için hazırlıkta (nesîb kısmı) teenniyle hareket ettiğini, memdûha sıra gelene kadar sanatsal bir başlangıç yaptığını ve bu kısmı kasten uzattığını kendisi itiraf etmiştir.¹²¹²

el-Ahtal'ın medihlerini iki bölümde incelememiz mümkündür: Birincisi; genel nitelikte yaptığı medihler, ikincisi ise; Arap şairler arasında önüne geçtiği Emevî Hânedanı'nın mensuplarına, valilerine ve komutanlarına yaptığı medihleridir. el-Ahtal'ın bize ulaşan şiirlerinin toplam sayısının üçte ikisi Emevî Hânedan'ı mensuplarıyla ilgilidir. Divanının en önemli, en geniş yerini teşkil etmiştir.¹²¹³

3.2.1. Genel Nitelikli Medihler

el-Ahtal, Emevî Hânedanı'nı övmek için inşâd ettiği şiirinde Emevîleri dostlarının hayrına dönen değirmen taşına, düşmanlarına karşı ise üzerlerine ateş yağdıran yıldırımlara benzetmiştir: (Kâmil)

وَإِذَا أُرِيدَ، بِحِمِّ عُقُوبَةٍ فَاجِرٍ
مَطَّرَتْ صَوَاعِقُهُمْ، عَلَيْهِ، بِنَارٍ¹²¹⁴

“Fâcir düşmanların cezalandırılması istendiğinde, düşmanlarının üzerine nefret ve kinlerini yeryüzüne yıldırımların düştüğü gibi yağdırdılar.”

el-Ahtal, Emevî Hânedanı'nı düşmanları üzerine ölüm yağdıran bulutlara benzetir: (Basîf)

ظَلَّلُوا، وَظَلَّ سَحَابُ الْمَوْتِ يُمَطِّرُهُمْ،
حَتَّى تَوَجَّهَ، مِنْهُمْ، عَارِضٌ بَرْدٌ

وَالْمَشْرِفِيُّ أَشْبَاهُ الْبُرُوقِ، لَهَا
فِي كُلِّ جُمُحَمَةٍ، أَوْ بَيْضَةٍ، خُدُّ¹²¹⁵

¹²¹¹ Tulaymât, Eskar, *eş-Şuarâü fî'l-Asri 'l-Ümevî*, 120.

¹²¹² Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 150.

¹²¹³ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 149.

¹²¹⁴ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 286. Yezîdî, *Şiru 'l-Ahtal*, 78-79.

¹²¹⁵ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 305. Yezîdî, *Şiru 'l-Ahtal*, 173.

“Benî Ümeyye, düşman üzerine kılıçlarıyla ölüm yağdıran bulut gibi olmaya devam ediyor, hatta düşmanlarından bir kısmı, buluttan dolunun düştüğü gibi şiddetle yere düşüyor.”¹²¹⁶

Benî Ümeyye'nin kılıcı gökte çakan şimşekler gibi, geniş mekânlarda, derin çukurlarda, her kafatasının ya da miğferin üzerinde parlıyor.”

el-Ahtal, “Övündüklerinde, övünmek onların hakkıdır.” diyerek şu şiirinde Emevîleri methetmede zirve yapar: (Basît)

فِي نَبْعَةٍ،¹²¹⁷ مِنْ قُرَيْشٍ، يَعَصِبُونَ بِهَا مَا إِنَّ يُوَازِي، بِأَعْلَى نَبْتِهَا، الشَّجَرُ

تَعْلُو الهِضَابَ، وَحَلُّوا فِي أَرْوَمَتِهَا، أَهْلُ الرِّبَاءِ، وَأَهْلُ الْمَخْرِ، إِنْ فَخَرُوا¹²¹⁸

“Onların aslı Kureyş'tir. Dayanıklı akça ağacın etrafında toplanmaya devam ediyorlar. Şerefli asıllarına, hiç kimse denk olamaz.”¹²¹⁹

Benî Ümeyye sağlam yüce ağaca (Kureyş'e) mensuptur. Nüfusları kalabalık, övündüklerinde hangi Kureyşli onları şerefte ve övünmede geçebilir!”

Hz. Osman, düşmanları tarafından zalimce katledilince, Ehl-i beyt'i onun intikamını almakla sorumludur. Hz. Osman'ın yakın akrabası olarak hukuken kanını dava etme hakkına da Emevîler sahiptiler.¹²²⁰ el-Ahtal bu düşünceden hareketle methiyelerini din ve siyasetle harmanlamıştır. Şiirlerinde defalarca krallıklarının tanrısal olduğunu, Allah'ın kendilerine yardım edip hilâfete tercih ettiğini vurgulamıştır. Emevîlerin hilâfete daha layık olduklarını inşâd ettiği şiirinde dinî motiflerle süsleyerek ifade etmiştir: (Basît)

وَجَدُّ قَوْمٍ، سِوَاهُمْ، خَامِلٌ نَكِدٌ تَمَّتْ جُدُودُهُمْ، وَاللَّهُ فَضَّلَهُمْ،

هُمُ الَّذِينَ أَجَابَ اللَّهُ دَعْوَتَهُمْ، لَمَّا تَلَاَقَتْ نَوَاصِي الْحَيْلِ، فَاجْتَلَدُوا

¹²¹⁶ el-Ahtal, düşman üzerine saldıran Emevî ordusunu dolu yağdıran buluta benzetmiştir.

¹²¹⁷ نَبْعَةٌ: Sert ağaç demektir. Kays Aylân mensupları bu ağacın dalıdan ok yaparlardı. el-Esmer, *Divânü'l Ahtal*, 78.

¹²¹⁸ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 149. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 104.

¹²¹⁹ el-Ahtal, Ümeyyeoğullarının şerefli neseplerini övmüştür. Onlar, şerefli asıllarını koruyan Kureyş'tendir. Onlar asıl, diğerleri ise ağacın dalları gibi asla tabidir.

¹²²⁰ Demiryak, *Arap Edebiyatı Tarihi -III*: 12.

لَيْسَتْ تَنَالُ أَكْفُ الْقَوْمِ بَسَطَتُهُمْ وَ لَيْسَ يَنْقُضُ مَكْرَ النَّاسِ مَا عَقَدُوا

قَوْمٌ إِذَا أَنْعَمُوا كَانَتْ فَوَاضِلُهُمْ سَيِّئاً، مِنَ اللَّهِ لَا مَنْ، وَلَا حَسَدٌ¹²²¹

“Onlar, diğer kavimlere göre daha şanslıdır. Allah tembel, uğursuz kişileri değil de Benî Ümeyye’yi hilâfet için tercih etti.

Onlar, Allah’ın dualarını kabul ettiği kişilerdir. Atlar, savaş meydanında kafa kafaya çarpışırken onlar da atların üzerinde, kılıçlarıyla savaştılar ve düşmanlarına karşı galip geldiler.¹²²²

İnsanlar, onların ulaştığı mutluluğa ve nimete ulaşamazlar. Onlar, verdikleri sözleri yerine getirmekten aciz değildir.

Kavim, Allah’ın kendilerine verdiği nimetleri diğerlerine dağıtır. Ne verdiklerini, başlarına kakarlar ne de haset ederler. Bu da onların özelliklerindedir.”

el-Ahtal, yazdığı bir başka şiirinde Emevî Hânedanı’nı methederken ezeli düşmanları Kays Aylân’ı da hicveder: (Basît)

بَنِي أُمَيَّةَ، نُعْمَاكُمْ مُجَلَّلَةً، تَمَّتْ، فَلَا مِنَّةَ فِيهَا، وَ لَا كَدْرُ

بَنِي أُمَيَّةَ، قَدْ نَاضَلْتُ دُونَكُمْ أَبْنَاءَ قَوْمِ هُمْ آوُوا وَهُمْ نَصَرُوا

أَفْحَمْتُ عَنْكُمْ بَنِي النَّجَّارِ، قَدْ عَلِمْتُ عَلِيًّا مَعَدًّا وَ كَانُوا طَالِمًا هَدَرُوا¹²²³

“Benî Ümeyye’nin verdiği hediyeler herkesi kuşatır. Sizler, iyilik yaparken kişileri ne töhmet altında bırakır ne de sıkıntı verirsiniz.

Ey Beni Ümeyye! Ben, (Peygamber’i) koruyan ve ona yardım eden Ensar’a karşı sizi şiirlerimle savundum.

Ben, Benî Neccâr’ın¹²²⁴ şairleri sizleri hadi aşarak hicivettikleri zaman, onları susturdum. Onlar da Maâd’in üstün bir topluluk olduğunu bildiler.”

¹²²¹ Sükkerî, Şiru’l-Ahtal, 303.Yezîdî, Şiru’l-Ahtal, 172.

¹²²² Bu beyit tahkimle sonuçlanan Siffin Savaşına işaret etmektedir. el-Esmer, Divânü’l Ahtal, 50.

¹²²³ Sükkerî, Şiru’l-Ahtal, 150.Yezîdî, Şiru’l-Ahtal, 105.

el-Ahtal, Emevî Hânedanı'nı methetmek için inşâd ettiği şiirlerinin dışında farklı kişiler için de inşâd ettiği medih şiirleri vardır. el-Ahtal'ın, Emevî Hânedan'ı dışında kalan kişileri methetmek için söylediği medih şiirlerinden birkaç tanesini burada örnek olarak vermekle yetineceğiz:

1. el-Ahtal, Benî Zeyd b. Amr b. Ganem'in yanına geldiğinde kendisinden, kendilerini methetmesini istemişlerdi. el-Ahtal, onları şu şiiriyle metheder: (Recez)

إِنَّ بَنِي زَيْدٍ مَلِيحُوا الشُّكْلِ كَمْ فِيهِمْ مِنْ فَعَلَةٍ وَ فَعَلٍ
يَخْطِرُ بِالْمِنْجَلِ وَسَطَ الْحُقْلِ يَوْمَ الْحِصَادِ خَطْرَانَ الْفَجْلِ¹²²⁵

“Şüphesiz Benî Zeyd'in yüzü güzeldir. Onların methedilecek yaptıkları nice güzel işleri vardır.

Hasat günü turpanı tarlanın ortasında ustaca sallarlar.”

2. Kendilerini ziyarete gittiğinde deve kesip, ziyafet sofrası hazırlayan, şarap ikramında bulunan Abdullah b. Husâyn b. Hubeyş b. Dülef b. Dabînin iki oğlu Tarîf ve Rebî'yi şu şiirinde metheder: (Tavîl)

وَأَنْ تَسْقِيَا، سُقْيَا السَّرَاةِ، الْأَكَارِمِ وَلَمْ تَظْلَمَا، أَنْ تُكْفِيَا الْحَيَّ ضَيْفَهُمْ،
وَسَعِي حُبَيْشٍ، بَيْنَ عَوْلِ وَقَادِمِ وَأَنْ تَسْعِيَا، مَسْعَاءَ سَلَمَى بْنِ جَنْدَلِ،
وَأَنْ تَعْقِرَا بَكْرَيْنِ، مِمَّا جَمَعْتُمَا، وَ شَرُّ النَّدَامَى مَنْ صَحَا، غَيْرِ غَارِمِ¹²²⁶

(Bu iki kardeşe hitaben el-Ahtal) Siz ikiniz kendinize zulmetmezsiniz, mahallenize gelen misafirin ihtiyaçlarını karşılırsınız. Misafirlere şarap ikram eder, kavmin efendisinin yaptığı gibi cömertlik yaparsınız.

Gavl ve Gâdim¹²²⁷ arasında Selmâ b. Cendel ve Hubeyş zafer kazandı. Şeref ve hayır elde etmek için de çok çalıştı.¹²²⁸

¹²²⁴ Benî Neccâr, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şairi Hassân b. Sâbit'in kavminin ismidir ve Ensar'dan bir gruptur. Maâd, Adnân'ın oğludur ve bütün Adnânîler bu çocuktan çoğalmıştır. Rebîa ve Mudar Kabilelerinin ceddidir.

¹²²⁵ Tîrâd, *Divânü'l Ahtal*, 456.

¹²²⁶ Sükkerî, *Şîru'l-Ahtal*, 356. Yezîdî, *Şîru'l-Ahtal*, 288.

Sürünün içinden seçip iki genç deve kesmenizde yatsınacak bir durum yoktur. Bu, sizin iyi huylarınızdan birisidir. Pişmanlığın en kötüsü savurganlıktır.”

3.2.2. Emevî Hânedan'ı Üyelerine İnşâd Ettiği Methiyeler

el-Ahtal'ın methettiği kişiler, çoğunlukla Emevî Ailesi'nin üst kademesinden, varlıklı ve kudretli kimselerdir. el-Ahtal'ın methettikleri arasında, halifelerin, prenslerin, valilerin, emirlerin ve insanlar tarafından saygı duyulan kimselerin sayısı oldukça fazladır. Ancak Emevî Hânedanlığına mensup halife ve prensler, bu kişiler arasında en dikkat çeken kesimdir.¹²²⁹ el-Ahtal'ın şiirlerin de halifenin betimlenmesinin de dinî, siyasi ve geleneksel betimlemeler olarak üç şekilde olduğu görülür. Yine onun, halifeye yaptığı betimlerinde dinî özelliklerle siyasi özelliklerin birbirine karıştığı da aşikârdır:

1. Dinî kavramları kullanarak yaptığı betimlemeleri: el-Ahtal, Hristiyan bir şair olmasına rağmen inancına, düşüncesine ters olan İslâmî kavramlarla halifeleri betimler ve bu betimlemeleri istek ve arzuyla yapmıştır. Emevî Halifeleri hakkında şiir inşâd ettiğinde halifeliğin, Benî Ümeyye'nin hakkı olduğunu, Allah'ın halifeliği onlara tahsis ettiğini, bunun yanısıra onların şerefli ve cömert olduklarını şiirini dinleyenlere hatırlatmış ve zihinlerine adeta kazımıştır.¹²³⁰

el-Ahtal, hânedan mensuplarını medihte İslâmî özellikleri daha fazla ön plana çıkarmıştır. Halife, Kureyş Kabilesi'ne mensup birisi olmasının yanısıra adil, muttakî, mümin, Allah'ın Şeriatı'nı uygulayan kişidir. el-Ahtal'ın İslâmî kavramları kullanmasındaki amacı Benî Ümeyye'nin hilâfete en layık kişiler olduklarını ispat etmek, düşmanlarına ve muhaliflerine cevap vermektir.¹²³¹

2. Siyasi kavramları kullanarak yaptığı betimlemeleri: Emevî Devleti kurulduğundan beri muhaliflerin devletin sınırları içinde tutuşturduğu fitne ateşi ve iç

¹²²⁷ غَوْلٌ وَ قَادِمٌ: İki vadi ismi, Beni Debbe'ye ait iki suyun isimleridir. Debbe savaşı burada meydana gelmiştir.

¹²²⁸ İbn Cendel, Arapların ileri gelenlerinden, cömert ve misafirperver birisidir. Hubeys, el-Ahtal'ın methettiği iki kişinin dedesinin ismidir. Hubeys ve Cendel bu iki yerde zafer elde etmişti. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 217.

¹²²⁹ Ayyıldız, “el-Ahtal'ın Emevîlere Methiyeleri”, 942.

¹²³⁰ Muhammed Devâbeş, “Suretü'l Halife Fî Şiri'l-Ahtal”, 3/11. (Sonbahar, Eylül 1392/2013): 62-69.

¹²³¹ İhsan Serkis, *ez-Zâhiratü el-Edebiyye fî Sadri'l İslâm ve ed-Devletü'l-Ümevîyye*, 1. Baskı (Beyrut: Dâru't-talîa, 1981), 245-246.

ayaklanmalardan dolayı duyduğu sıkıntılar devam etmekteydi. Emevî Devleti bu sıkıntılardan kurtulmak için kendini kuşatacak, politikalarını destekleyecek ve bu politikalarını düşmanlarının yüzlerine karşı haykırarak, aynı zamanda da kendileri için basın yayın organı görevini üstlenecek, farklı siyasi görüşlerini tedavüle çıkaracak propagandistlere ihtiyaçlarının olduğunu anladılar. Bu iş için şiirden daha iyi bir propaganda aracı ve şairden daha iyi bir propagandist te yoktu.¹²³²

3. Geleneksel kavramları kullanarak yaptığı betimlemeleri: Geleneksel kavramlardan kasıt, el-Ahtal'ın câhiliye şiirine uzanan ve oradan miras kalan ifadelerle halifeleri betimlemesidir. Şairler burada kadîm kültürden mirâs kalan ögeler üzerinde dururken bu ögelere yeni manalar yükleyip, İslâmî kavramlarla da süslediler. Câhiliye Dönemi'nden mirâs kalan cömertlik, şecaat, kahramanlık, kararlılık, adalet ve buna benzer betimlemelerdi. Ancak el-Ahtal, bu betimlemeleri İslâmî kavramlarla harmanlayarak kullanır.¹²³³

Medih şiirinde zirve olan şair, el-Ahtal'dı. el-Ahtal da bu yeteneğini Emevî Devletini ve halifelerini düşmanlarına, muhaliflerine karşı korumak için kullanmıştır. Hânedan mensuplarından mükâfatını da bu dünyada bol miktarda tahsil etmiştir.

3.2.2.1. Emevî Devleti'nin Kurucusu Muâviye b. Ebû Süfyân'ı (ö. 60-680) Methettiği Şiir

el-Ahtal, divanında doğrudan Muâviye'yi metheden şiiri yoktur. Ancak Murtazâ; “el-Emâlî” isimli eserinde el-Ahtal'ın Muâviye'yi methettiği şu beyti zikreder:

إِذَا مَاتَ مَاتَ الْعُرُّ وَانْقَطَعَ الْغَيْ
فَلَمْ يَبْقَ إِلَّا مِنْ قَلِيلٍ مُصَرَّرٍ

وَرُدَّتْ أَكْفُ الرُّغْبَيْنِ وَامْسَكُوا
مِنَ الدِّينِ وَالدُّنْيَا بِخُلْفٍ مُجَدِّدٍ¹²³⁴

“Sen (Muâviye) öldüğünde itibar öldü ve zenginlik kesintiye uğradı. Ya da eksilerek az kaldı.

¹²³² Abdülkâdir el-Guttu, *Fî Şi'ri'l-İslâmî ve'l-Emevî* (Beirut: Dârü'n-nahda el-Arabî, 1979), 87.

¹²³³ Devâbeş, *Suretü'l Halife fî Şiri'l-Ahtal*, 76.

¹²³⁴ Dayf, 2: 260.

Sütten kesilen deveye istekli olanlar semer vurmaya dert ettiler, dünyadan ve dinden uzaklaştılar.”

Bu rivâyet sanki kendisine güven gelmiş, halifeye tepeden bakarak ona hitap ettiği izlenimini vermektedir. Bu ise gerçekten uzaktır. Çünkü Muâviye, zekâsıyla böyle bir ciddiyetsizliğe izin vermezdi. el-Ahtal’a nispet edilen sadece bu iki beyitle Muâviye gibi bir halifeyi birçok olumsuzluktan sonra methetmesi de yine mümkün değildir.¹²³⁵

el-Ahtal, Sıffin Savaşı’nı hatırlatarak Muâviye’nin kazandığı başarıyı dile getirmiştir: (Basît)

وَأَنْتُمْ أَهْلُ بَيْتٍ، لَا يُوَارِثُهُمْ بَيْتٌ، إِذَا عُدَّتِ الْأَحْسَابُ، وَالْعَدَدُ¹²³⁶

“Nesepler sayıldığında siz sayıca en üstün ve en şerefli olanıdır. Sizden başka Ehl-i beyt’e daha denk kimse yoktur. Zira Ehl-i beyt sizlersiniz.”

3.2.2.2. Yezîd b. Muâviye’yi (ö. 64/683) Methettiği Şiir

el-Ahtal’ın Yezîd’i methettiği şiirlerine geçmeden önce, önemine binaen el-Ahtal’ı Emevî sarayına çağırıtıran, hânedana taktim eden, şöhret kapısını aralayan çocukluk arkadaşı Yezîd’le ilgili kısaca bilgi vermeyi uygun görüyoruz.

Tarih içerisinde şahsiyetleriyle olaylara yön veren pek çok kişi vardır. Bunlardan biri de Yezîd b. Muâviye’dir. İslâm Tarihi’nin bu ilk dönemi’nde yaşamasına karşın kaynaklarda hakkında pek çok bilgi bulunan Yezîd, Hz. Peygambere (s.a.v.) ve onun davetine düşmanca tavrı ile tanınan Emevî Hânedanı’na mensup bir kimsedir.¹²³⁷

Yezîd, yaklaşık olarak h. 642 yılında dünyaya geldi.¹²³⁸ Annesi Yemen asıllı Kelb Kabilesi’nden Meysûn b. Bahdel, babası, Muâviye b. Ebû Süfyân’dır. Künyesi ise Ebû Leyla’dır.¹²³⁹ Babası onu çocukluğunda Fasih Arapçayı öğrenip konuşması

¹²³⁵ Kabâve, *el-Ahtalü’l-Kebir*, 69.

¹²³⁶ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 297-306. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 172-175. Dayf, 2: 260.

¹²³⁷ Ünal Kılıç, *Tartışmaların Odağındaki Halife Yezîd b. Muâviye*, 1. Baskı (İstanbul: Kayıhan Yayınevi, 2001), 33.

¹²³⁸ Balachere, *Dâiratü’l-Maârif il-İslâmî* “Yezîd İbn Muâviye”, 5: 10212.

¹²³⁹ Taberî, *Târîhu’l-ümem ve’l-mülük*, thk. Ebû Suheyb el-Keremî (Suudi Arabistan: Beytül Efkâr ed-Devliyye), 1030.

için Benî Kelb'ten dayılarının yanına gönderilmişti. Çölde yaşadığı süre içerisinde çöl yaşamına ayak uydurabilmek için eğitildi, bedevî hayatın gereklerine göre yetiştirilmişti.¹²⁴⁰ Aldığı eğitim Yezîd de meyvelerini vermişti O, şairdi “Şiir bir kralla başladı, diğer kralla sona erdi.” denilirdi.¹²⁴¹ Fasih Arapça konuşurdu, kıvrak zekâlıydı, yerine göre güzel davranırdı, hazırcevaptı, kibirli değildi ve himmeti yüceydi.¹²⁴²

Oyuna, avcılığa, şaraba, kadına ve eğlenceye düşkündü.¹²⁴³ Nitekim bazı tarihçiler Yezîd 'in çölde bulunduğu dönemde pek çok iyi şeyleri öğrenmesinin yanında çölün şarabını, lehviyatını ve İslâmî öğretiyeye pek de uymayan aşk şiirlerini de öğrendiğini de ifade ederler.¹²⁴⁴

el-Ahtal ve Yezîd'in yaşları ve yaşayışları neredeyse birbirine yakın, eğilimleri, karakterleri açısından, çabucak etkilenme yönünden, keskin yapılı olmada birbirlerine benziyorlardı. Şarkı, şarap ve nedime özellikleri de birbirine benzemekteydi. Doğrusu el-Ahtal ile Yezîd yaş ve yaşayış olarak birbirini bulmuşlardı. Her ikisi de bâdiye de büyüdüğü için huy ve yetiştirme tarzları da birbirine benzemekteydi.¹²⁴⁵

Yezîd'in çölde Hristiyan arkadaşlar arasında büyüdüğü ve Hristiyan kültürüyle yetişip yetişmediği hakkında kesin bir bilgi olmasa da Hristiyan kültürüyle yetiştiğini ileri sürenler vardır. Yezîd'in arkadaşlarından bazıları el-Ahtal ve Mansur b. Sercûn'un torunu Yuhanna ed-Dımeşkî (ö.749) gibi Hristiyanlardan oluşmasından hareketle böyle bir yargıya varılmaktadır. Arkadaşlığının asıl sebebi bu kimselerin şiir ve işrete düşkün olmalarıdır.¹²⁴⁶

Yezîd, güzel şiir söylediği gibi şairleri huzuruna çağırır, onlarla beraber şiirler söyler ve şairlere hediyeler verirdi. Huzuruna çağırdığı şairler arasında el-Ahtal en fazla önemseyip değer verdiği şairdi.¹²⁴⁷ Yezîd'in özel hayatında en fazla önemseyip

¹²⁴⁰ Muhammed Süheyl Takkuş, *Tarihu Devleti'l Ümevî*, 7. Baskı (Lübnan: Dâru'n-nefâis, 2010), 43.

¹²⁴¹ Tıktakâ, *el-Fahrî*, 113.

¹²⁴² Abdü's-Şâfi Muhammed Abdü'l-Latif, *Târihu'l İslâm Fî Asri'l Ümeviyye*, 1. Baskı (Mısır: Dâru's-selâm, 2008), 127.

¹²⁴³ Tıktakâ, *el-Fahrî*, 113.

¹²⁴⁴ Kılıç, *Tartışmaların Odağındaki Halife Yezîd b. Muâviye*, 43.

¹²⁴⁵ Tulaymât, Eskar, *eş-Şuarâü fi'l-Asri'l-Ümevî*, 103.

¹²⁴⁶ Kılıç, *Tartışmaların Odağındaki Halife Yezîd*, 42.

¹²⁴⁷ Balachere, *Dâiratü'l Maârif el-İslâmî*, 535.

değer verdiği şair, el-Ahtal olmasına rağmen Ensar'ın tepkilerini engellemek için onun sarayda fazla görünmesine izin veremezdi.

el-Ahtal'ın divanında, Yezîd'i methettiği dört kaside ve iki maktûası vardır. Bunlar:¹²⁴⁸

1. el-Ahtal'ın Yezîd b. Muâviye'yi methettiği ilk kasidesi kırk beyitten oluşan "en-Nûniyye" kasidesidir. Bu kasidede başına gelen musibetlere karşı kendisini koruyan ve koruması altına alan Yezîd'i metheder: (Tavîl)

فَلَوْلَا يَزِيدُ ابْنُ الْإِمَامِ أَصَابِنِي فَوَارِعُ يَجْنِيهَا عَلَيَّ لِسَانِي¹²⁴⁹

"Şayet halifenin oğlu Yezîd olmasaydı, sivri dilim başıma büyük feleaketler açacaktı."

2. el-Ahtal'ın Yezîd'i methettiği ikinci kasidesi kırk dokuz beyitten oluşan "Râiyye" kasidesidir. Yezîd'i metheden şiirine klasik nesîb kısmıyla başlar.

el-Ahtal, memdûha övgüye başlamadan önce şiirinin ilk altı beytini, sevgiliye, çöle, deveye ve öküze, yedi ile on yedinci beyit arasını avcılığa, yirmi yedi ile kırk ikinci beyit arasını şarap tasvirine tahsis ederek memdûhunu methetmeye başlar:¹²⁵⁰

لَأَجْأَنَّي فُرَيْشٌ حَائِفًا، وَجَلًّا، وَمَوْلَتْنِي فُرَيْشٌ، بَعْدَ إِقْتَارِ
الْمُعْمُونَ، بَنِي حَرْبٍ، وَقَدْ حَدَقْتُ بِي الْمَنِيَّةُ، وَاسْتَبَطَأْتُ أَنْصَارِي
بِهِمْ تَكَشَّفُ، عَنِ أَحْيَائِهَا، ظُلْمٌ حَتَّى تَرْفَعُ، عَنِ سَمْعٍ، وَأَبْصَارِ
قَوْمٌ، إِذَا حَارَبُوا شَدُّوا مَا زَرَهُمْ، عَنِ النِّسَاءِ، وَلَوْ بَاتَتْ بِأَطْهَارِ¹²⁵¹

"Kureyş, korktuğumda, sıkıntıya düştüğümde beni kendi aralarına aldı, sıkıntıdan kurtardı ihtiyaçlarımı karşıladı bana fazlasıyla yardım etti.

*Etrafım ölüm tehdidiyle kuşatıldığında, arkadaşlarım yavaş davranırken Benî Harb bana, lütufta bulunup yardım elini uzattı.*¹²⁵²

¹²⁴⁸ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 67.

¹²⁴⁹ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 214. Yezîdî, *Şiru 'l-Ahtal*, 235.

¹²⁵⁰ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Siretihi ve nefsiyyetihi ve şirih*, 68.

¹²⁵¹ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 130. Yezîdî, *Şiru 'l-Ahtal*, 119.

¹²⁵² Emevîler.

Daha önce yaşadıkları bölgeden yükselen gözlerin görmediği, kulakların işitmediği zulmü sona erdirip kaldırdı.

Kavim, harbe çıktığında süvariler kumaştan kemerlerini bağlarlar.¹²⁵³ Eşlerinin adetleri bitip temizlenmiş olsalar bile.”

3. el-Ahtal'ın Yezîd'i methettiği üçüncü kasidesi kırk beyitten oluşan kasidesidir. Bu kasidede Ensar'ı hicvettiği için doğrudan Muâviye'nin kendisini tehdit etmesine vurgu yapar. Daha sonra da neredeyse atılmak üzere olduğu helak kuyusundan Yezîd'in kendisini kurtardığını, babası Muâviye'nin kahramanlığını ve fitne ateşini söndürmedeki başarısını dile getirir ve ¹²⁵⁴ babasından sonra da Yezîd'in halife olmasını temenni eder. Çünkü o, el-Ahtal'a göre halifelğe en layık kişidir. Nesîb kısmından sonra memdûhu Yezîd'in cömertliğini Fırat Nehri'nin bereketiyle ilişkilendirip betimlemelerde bulunur. Yezîd'in hiçbir karşılık beklemeden gösterdiği cömertliği vurgulayarak kasidesini de sonlandırır:¹²⁵⁵ (Tavîl)

صَحَا الْقَلْبُ، إِلَّا مِنْ طَعَائِنَ، فَأَتَيْتِ
بِهِنَّ أَمِيرٌ، مُسْتَبِدٌّ، فَأَصْعَدَا¹²⁵⁶

“Hevdeçteki kadın beni bırakıp gitti diye kalbi feryat figan eyledi. Kafîle başkanı kibirlenerek yüksek bir yere (hevdece) çıktı.”¹²⁵⁷

el-Ahtal, Yezîd'in kendisine olan desteğine ve yardımına vurgu yaparak şiirine devam eder: ¹²⁵⁸

وَلَوْلَا يَزِيدُ، ابْنُ الْمُلُوكِ، وَسَيِّئُهُ
بَجَلَّتْ حِدْبَارًا، مِنْ الشَّرِّ، أَنْكَدَا
وَكَمْ أَنْقَدْتَنِي، مِنْ جَرُورٍ، حِبَالِكُمْ
وَخَرَسَاءَ، لَوْ يُرْمَى بِهَا الْفَيْلُ بَلْدَا!¹²⁵⁹

“Eğer kralın oğlu Yezîd'in yardımı olmasaydı uğursuzların şerrinden dolayı sıska deveye binerdim.

¹²⁵³ Kendi eşleri hayız ve nifastan temizlenmiş olsa bile eşleriyle cinsi münasebette bulunmazlar.

¹²⁵⁴ Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 34.

¹²⁵⁵ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih*, 71.

¹²⁵⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 217. *Yezîdî, Şiru'l-Ahtal*, 90.

¹²⁵⁷ Kafîle başkanı, yaşadıkları yerden ayrılmak ve yeni yerleşim yerine hareket etmek için emir verdi. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 34.

¹²⁵⁸ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih*, 72.

¹²⁵⁹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 219. *Yezîdî, Şiru'l-Ahtal*, 93.

“Sizin ipiniz ve kurnazlığınız ansızın gelerek beni kaç defa derin kuyudan kurtardı.
Eğer fil derin kuyuya atılsaydı, bitkin olarak sara hastası gibi yere kapanırdı!”

Daha sonra ilave beyitlerle Yezîd’e olan desteğini sürdürdüğünü açıklamaya devam eder: ¹²⁶⁰

وَدَفَعَ عَنِّي يَوْمَ جَلَّقَ عَمْرَةً وَهَمًّا يُنْسِنِي السُّلَافَ الْمُهَوِّدَا
وَبَاتَ نَجِيًّا، فِي دِمَشَقَ، لِحِيَّةِ إِذَا عَضَّ لَمْ يَنْمِ السَّلِيمُ، وَأَقْصَدَا
يُحْتَفُّهُ طَوْرًا وَطَوْرًا إِذَا رَأَى مِنْ الْوَجْهِ إِقْبَالًا أَلْحَ وَأَجْهَدَا

“Yevmü Cillak’ta ¹²⁶¹ kötülöklere ¹²⁶² ve sıkıntıya karşı beni savundu. Şarabın sarhoş eden ilk damlası bana her şeyi unutturdu.

Şam’da yılan (Muâviye’nin cesareti) soktuğunda beni kurtardı. Şam’da yılan soktuğunda yılanı yuvasında öldürdü. ¹²⁶³

Yezîd, babasıyla korkarak konuştu. Yüzünde affetmeme ve isteğini kabuletmeme ifadesi belirince de affetmesi için ısrar etti.”

4. el-Ahtal’ın Yezîd’i methettiği son kasidesi kırk altı beyitten oluşan kasidesidir. Şiirinin nesîb kısmına el-Ahtal, Suâd ve Süleymâ’yı zikrederek ve güzelliklerini betimleyerek başlar. Allah’tan Hz. Nûh’u, Hz. Hârûn’u ve Hz. Yusuf’u ödüllendirdiği gibi Yezîdi de ödüllendirmesini ister. Bu şiirin 1-14 arası beyitleri sevgilinin zikredilmesi ve ihtiyarlıktan, 15-21 arası beyitleri Yezîd’e seslenişten, 22-42 arası beyitleri devenin, erkek ve dişi merkebin zikredilmesinden, 42-46 arası beyitleri ise avcılığın betimlenmesinden bahseder. ¹²⁶⁴

el-Ahtal, ilk on dört beyitteki geleneksel nesîb girişinden sonra direkt olarak Yezîd’i methetmeye başlar: (Basît)

¹²⁶⁰ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih*, 73.

¹²⁶¹ Şam bölgesi (Şam dışında) bir yer ismidir.

¹²⁶² Muâviye’nin yanında Yezîd’in şefaatine işaret etmiştir.

¹²⁶³ Yezîd, el-Ahtal için babasına müracaat ederek Ensar’ı hicvetmesinden dolayı el-Ahtal’ı affetmesini istemiştir. Muâviye affetmemek için dirensede oğlunun isteğini geri çevirmemiştir. Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 219.

¹²⁶⁴ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih*, 82.

أَمَّا يَزِيدُ، فَإِنِّي لَسْتُ نَاسِيَهُ، حَتَّى يُعَيِّنِي، فِي الرَّمَسِ، مَلْحُودٌ¹²⁶⁵

“Yezîd’e gelince. Onun, bana yaptığı iyiliklerini asla unutacak değilim. O, gözümün önünden kaybolup gitse de¹²⁶⁶ kabre defnedilmiş olsa da.”

el-Ahtal’ın divanında bu dört kasidenin dışında Yezîd öldükten sonra ona atfen bir tane de mersiyesi vardır. Bu mersiye el-Ahtal’ın divanında bulunan tek mersiyesidir: (Tavîl)

لَعَمْرِي، لَقَدْ دَلَّى إِلَى اللَّحْدِ خَالِدٌ جَنَازَةً لَا كَابِيَ الرَّنَادِ، وَلَا عُمرِ
مُقِيمٌ بِحَوَارِينِ، لَيْسَ يَرْمُمُهَا، سَقَتَهُ الْعَوَادِي، مِنْ نُويٍّ، وَمِنْ قَبْرِ
تَصِيحُ الْمَوَالِي، أَنْ رَأَوْا أُمَّ خَالِدٍ مُسَلَّبَةً، تَبْكِي عَلَى الْمَاجِدِ الْعَمْرِ
إِذَا جَاءَ سَرِبٌ، مِنْ نِسَاءٍ، يُعَدُّهَا بَجَرْدَنَ، إِلَّا مِنْ جَلَابِيبٍ، أَوْ حُمْرٍ¹²⁶⁷

“Hayatım üzere yemin ederim ki Hâlid¹²⁶⁸ bana cenazenin tabutunu gösterdiğinde tuttuğu yası fayda vermeyen ne Ebî ez-Ziyâd gibi yas tutan ne de tanınıp bilinmeyen biri gibi,

Havâriyn’de¹²⁶⁹ medfundur. Oradan ayrılamaz. Kabirde yatanı da sabah yağmurları ıslatır.

Mevâlî, Hâlid’in annesini üzerine matem elbisesi giyinmiş, sevgisinden kalbi hızlı hızlı atarken, cömert, ahlakı güzel oğluna ağlarken gördüklerinde feryat etmeye başladılar.

Taziye için bir grup kadın geldiğinde yas tuttuklarını göstermek için elbiselerini çıkartıp parçaladılar. Üzerlerinde peçelerinden ve cilbablarından başka bir şeyleri kalmadı.”

¹²⁶⁵ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 78. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 147.

¹²⁶⁶ el-Ahtal, Yezîd b. Muâviye’nin ölümüne işaret etmiştir.

¹²⁶⁷ Yezîd öldüğünde Hâlid, babasını kabre defnederken el-Ahtal, bu risâyı inşâd etmiştir. Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 358-359. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 289.

¹²⁶⁸ Yezîd b. Muâviye’nin oğlu. Hâlid b. Yezîd b. Muâviyedir.

¹²⁶⁹ Yezîd’in vefat ettiği köyün ismidir. Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 358-359. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 289.

3.2.2.3. Abdülmelik b. Mervân'ı (26-647) Methettiği Şiirleri

Abdülmelik babası Mervân b. Hakem'in kendisini veliaht göstermesiyle halife oldu. Ancak İbn Zübeyr ve propagandistleriyle mücadelesi sonucunda İbn Zübeyr'in öldürülmesiyle halifeliği meşruiyet kazandı. O, İslâm içinde ve buna ilâve olarak da Peygamber'in, (s.a.v.) şahsına bağlı olup teokrasinin tarihi boyunca devam eden hadisin büyük bir gayret ve istekle muhafaza edildiği şehirde doğmuş ve terbiye görmüştü. Yine bizzat küçük yaşında bu dindarâne etütlere iştirak etmişti.¹²⁷⁰

Devletin değişen siyasi ve iktisadi bünyesini dikkate alarak devlet teşkilatında düzenlemeler yaptı. Abdülmelik, seleflerinin bir Arap seyyidi gibi hareket etme alışkanlıklarını terk ederek bir hükümdar gibi davranan ilk Emevî Halifesi olarak da görülür.¹²⁷¹

Boynunda haç ve sakalından şarap damlarken kendi huzuruna giren Tağlibliler ve onların şairi el-Ahtal'ın Hristiyanlıkları herhalde onun gözüne batmamakta idi.¹²⁷² Hatta Abdülmelik'in el-Ahtal'a olan müsamahası zirve yapmıştır.¹²⁷³

el-Ahtal, Abdülmelik'i methettiğinde geleneksel, bilinen övgü ifadeleriyle özelliklerini saymayı terk eder. Sadece halifenin cömertliği, yüceliği, asil bir soydan gelmesi gibi alışla gelmiş geleneksel özelliklerden bahsetmemektedir. Yine halifenin, Fasih Arapça konuşmasını, sağduyu sahibi olmasını ön plana çıkararak Abdülmelik'i methetmesi, el-Ahtal için yeterli değildir.¹²⁷⁴ Abdülmelik'in bu özelliklerinin yanısıra dinî motifleri de ekleyerek methetmiş ve medihte zirve yapmıştır.

Abdülmelik b. Mervân Dönemi'nden bize ulaşan üç kasideyi el-Ahtal mizah ve şaka yaparken irticalen söylemiştir. Bu kasidelerde el-Ahtal, en mükemmel sanatçı kimliğiyle ve sanatıyla akılları büyülemiştir. En güzel şekilde kavmini savunan kabile önderi olarak siyasi şiirlerini inşâd etmiştir. Bu kasidelerde Abdülmelik, sanatı takdir eden zeki bir halife; en güzel şiirlere sevinen, bazen hata

¹²⁷⁰ Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu*, 101.

¹²⁷¹ Yiğit, *Emeviler*, 78.

¹²⁷² Wellhausen, *Arap Devleti ve Sukutu*, 102.

¹²⁷³ İsfahânî, *Egâni*, 8: 430.

¹²⁷⁴ Tulaymat, Eskar, *eş-Şuarâü fi'l-Asrı'l-Emevî*, 121.

ve kusurlara göz yuman samimi bir dost, sabırlı, cömertlikte örnek bir şahsiyet olarak ortaya çıkmıştır.¹²⁷⁵

el-Ahtal, bir gün Abdülmelik'in huzuruna girerek: "Ey Müminlerin Emîri, seni methettiğim bir şiirim var." der. Bunun üzerine Halife: "Eğer beni yılan ve aslana benzettiysen, senin şiirine ihtiyacım yok. Eğer beni, Şerîd'in kız kardeşi el-Hansâ (ö. 24/645) gibi methettiysen getir bakalım." der. Bunun üzerine el-Ahtal, Mervân'ı metheden şu şiirini onun huzurunda okur:

وما بَلَغَتْ كَعْبُ امْرِئٍ مُتَطَوِّلٍ، به الْمَجْدُ، إِلَّا حَيْثُ مَا نَلْتِ أَطْوَلُ

وما بَلَغَ الْمُهْدُونَ فِي الْقَوْلِ مِدْحَةً وَلَوْ أَكْثَرُوا، إِلَّا الَّذِي فِيكَ أَفْضَلُ¹²⁷⁶

"Kâb Kabilesi'nden herhangi bir kişinin küstahlığı bana ulaşmadı. Ancak senden şeref ve kerem ulaştı.

Sözle medih yapanlar, söyledikleri sözü uzatsalar da methedilmeye değer birçok özelliğini anlatamazlar."

1. el-Ahtal'ın Abdülmelik b. Mervân'ı methettiği ilk kasidesi, "Bâiyye" kasidesidir. el-Ahtal'ın bu kasidesi diğer büyük kasidelerinde olduğu gibi yüce manaları içerir.¹²⁷⁷ el-Ahtal, memdûha medhini, risâ kısmında sözü uzatmadan, doğrudan yapar: (Tavîl)

إِلَيْكَ، أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، رَحْلَتُهَا عَلَى الطَّائِرِ الْمَيْمُونِ، وَالْمَنْزِلِ الرَّحْبِ

إِلَى مُؤْمِنٍ، تَجَلُّو صَفِيحَةً وَجْهَهُ بَلَابِلَ تَعَشَى، مِنْ هُمُومٍ، وَمِنْ كَرْبٍ¹²⁷⁸

"Müminlerin Emîri yolculuğum Yemen tarafına sana doğrudur. Kısmeti bol, geniş, rahat yere ve misafirperver olana

¹²⁷⁵ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 125.

¹²⁷⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 571. Kuteybe, *eş-Şi'r ve 'ş-suarâ*, 483. Ebû İshâk İbrâhîm b. Alî b. İbrâhîm b. Temîm el-Ensârî el-Fihrî el-Husrî, *Zehri'l-âdâb*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdü'l Hamîd (Lübnan: Dâr-ı Cil), 4: 994. Husrî bu olayı "el-Ahtal ve Muâviye arasında" başlığı altında anlatmıştır. Yani bu diyalog el-Ahtal ile Muâviye arasında geçmiştir.

¹²⁷⁷ Hâvî, *el-Ahtal: Fi Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şiirih*, 107.

¹²⁷⁸ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 40-41.

*Yüzü güldüğünde*¹²⁷⁹ *her bir ziyaretçinin kalbinde hasıl olan sıkıntı ve huzursuzluk ortadan kalkarak onun evine girer.”*

el-Ahtal, Abdülmelik b. Mervân'ı methederken Hristiyan kimliğini bir tarafa bırakır: (Kâmil)

أَحْيَا الْإِلَهَ لَنَا الْإِمَامَ، فَإِنَّهُ
خَيْرُ الْبَرِيَّةِ، لِلدُّنُوبِ، عُفُورٌ¹²⁸⁰

“Allah, Abdülmelik b. Mervân'ı başımıza halife yaptı. Çünkü o, insanların en hayırlısı, en merhametlisi ve hataları en çok affedenidir.”

2. el-Ahtal'ın Abdülmelik b. Mervân'ı methettiği ikinci kasidesi “Siyasi methes”¹²⁸¹ örnek teşkil eden seksen dört beyitten oluşan “خَفُّ الْقَطِينِ” isimli en meşhur kasidesidir. Bu kaside, siyasi amaçla inşâ edilmiş bir kasidedir.¹²⁸² el-Ahtal, bu kasideyi halifenin huzurunda okuduğun da gücünün yok olduğunu ve istediğine ulaşamayacağını zannetmiştir.¹²⁸³

Birgün el-Ahtal, Abdülmelik'in huzuruna girerek sarhoş kafayla “خَفُّ الْقَطِينِ” kasidesini okumaya başlamıştır.¹²⁸⁴ Abdülmelik'e “Allah'ın Halifesi” diye hitap ederek şiirini okumaya devam eder: (Basît)

وَالهَمْ بَعْدَ نَجْيِ النَّفْسِ يَبْعَثُهُ
بِالْحَزْمِ وَالْأَصْمَعَانِ الْقَلْبُ وَالْحَدْرُ

وَالْمُسْتَمِرُّ بِهِ أَمْرُ الْجَمِيعِ فَمَا
يَعْتَرُّهُ بَعْدَ تَوْكِيدِ لَهُ عَرُّ

*“Kendisi bir işi yapmak istedikten sonra tereddüt etmeden yaptığını görürsün. Kalbi, keskin zekâsı kendisine yardım ederek yanlış yapmaktan alıkoyar.”*¹²⁸⁵

Herkesin işini düzgün yapar. Söz verdiğiinde sözünü yerine getirir, hiçbir şekilde kibre kapılmaz.”

¹²⁷⁹ Abdullah b. Mervân'ın imanının güzelliğini methetmiştir.

¹²⁸⁰ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 280. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 74.

¹²⁸¹ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih*, 113.

¹²⁸² Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 144-156. Nâsirüddin, *Divânü'l Ahtal*, 100-110.

¹²⁸³ Merzûbânî, *Müveşşah*, 175.

¹²⁸⁴ İsfahânî, *Egâni*, 8: 426-427.

¹²⁸⁵ Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 88.

Buraya bir kısmını aldığımız, bazı kısımlarını da daha önce zikrettiğimiz el-Ahtal'ın meşhur “حَفُّ الْقَطِّينِ” şiirini kısaca özetleyecek olursak: el-Ahtal, kasidesine yaşadıkları yerlerden ayrılışı ve uzaklaşmayı zikrederek başlar. Şarap içenin halini teşbih eder ve yaklaşık olarak üç beyit sarhoşun durumunu vasfederek şiirine devam eder. Erkeklerin ihtiyarladıklarında kadınların kendilerinden yüz çevirip gözden düşüklerine vurgu yaptıktan sonra Abdülmelik'in faziletini, ordusunun gücünü ve ordusunu cinlerden teşekkül ettirdiğini mübalağalı ifadelerle anlatarak metheder. Onun dindeki üstünlüğünü, din uğruna cihat edişini, düşmana karşı hücum etmesine ilaveten dini en güzel şekliyle yaşamasını metheder. Düşmanlarının kendisine boyun eğdiğini yine ordularının düşmanları ortadan kaldırdığını zikrettikten sonra şiirine yaklaşık olarak on üç beyitle Benî Kureyş'in ve Beni Ümeyye'nin üstünlüklerini vasfederek devam eder. Emîrû'l-Mü'minîn'e hitaptan ayrılarak savaşlarda Benî Tağlib'in gösterdiği kahramanlıkları sayar. Emevîlerin safında yer aldıklarını, halifeye karşı düşmanca tavır aldıklarını düşündüğü Küleyb b. Yerbû'u hicivederek şiirini sona erdirir.¹²⁸⁶

Abdülmelik b. Mervân hasta olup, tedavi görmekteyken el-Ahtal huzuruna, hasta ziyaretinde bulunmak niyetiyle girer ve şiirini okur:

وَنَعُوذُ سَيِّدَنَا وَسَيِّدَ غَيْرِنَا لَيْتَ التَّشَكِّيِّ كَانَ بِالْعُوَادِ

لَوْ كَانَ يُقْبَلُ فِدْيَةٌ لَفَدَيْتُهُ بِالْمُصْطَقَى، مِنْ طَارِفِي وَتِلَادِي¹²⁸⁷

“Bizim ve diğerlerinin efendisi olanı hastayken ziyaret ediyoruz. Keşke ziyaretçilerinin çok olmasından şikâyetçi olsaydı

Eğer fidyeye kabul etseydi, ona gerek eskiden bana miras kalan mallardan, gerekse yeni olan mallardan beğendiği fidyeyi verirdim.”

Abdülmelik'le el-Ahtal'ın ilişkisi yaklaşık olarak on beş yıl devam etmiştir. Bu dönemde yazdığı kasidelerin sayısı diğer Emevî Halifeleri'nin döneminde yazdığından daha fazladır. Ancak o dönemden günümüze kadar ulaşan kasidelerin

¹²⁸⁶ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih*, 117.

¹²⁸⁷ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 528. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 136.

sayısı üçtür. Gerçek olan, el-Ahtal'ın Abdülmelik'i methettiği kaside sayısı bize ulaşan üç kasideden daha fazla olabileceğidir.¹²⁸⁸

3.2.2.4. Hâlid b. Yezîd b. Muâviye'yi (ö. 85/704) Methettiği Şiiri

el-Ahtal, Hâlid'in cömertliğini, gülyüzlü olmasını ve misafirperverliğini metheder: (Tavîl)

أَخَالِدُ، مَا بَوَّأَكُمْ بِمَلْعَنٍ، وَلَا كَلْبُكُمْ، لِلْمُعْتَفِي، بِعُقُورٍ
أَخَالِدُ، إِتَاكُمْ يَرَى الضَّيْفُ أَهْلَهُ، إِذَا هَرَّتِ الضَّيْفَانُ كُلَّ ضَحُورٍ
يَرُونَ قَرَى سَهْلًا، وَدَارًا رَحِيبَةً، وَمُنْطَلَقًا، فِي وَجْهِ غَيْرِ بَسُورٍ
أَخَالِدُ، أَعْلَى النَّاسِ نَيْتًا وَمَوْضِعًا، أَعْنَا بِسَيْبٍ، مِنْ نَدَاكَ، عَزِيرٍ¹²⁸⁹

Ey Hâlid! Sizin muhafızlarınız gelen misafirlere kötü davranışlarda bulunmaz. Sizin köpekleriniz de yardım ve destek istemek için gelene havlayıp ısırmaz.

Ey Hâlid! Misafirlerinizin eşlerinizi görmesinden sakının! Diğerleri misafirlerini kuraklık ve kıtlık zamanlarında asık suratlı karşılarken Benî Ümeyye misafirlerini hoş ve gülyüzle karşılar.¹²⁹⁰

Misafirler bol ikram, müreffeh bir mekân, kaşlarını çatmayan gülyüzlü insanlarla karşılaşırlar.

Ey Hâlid! İnsanlar arasında en değerli eve ve yere sahip olan sensin.¹²⁹¹ Biz, üzerimize sağanak gibi yağan bonkörlüğünden yardım istedik.”

3.2.2.5. Velîd b. Abdülmelik'i (ö. 96/715) Methettiği Şiirleri

Abdülmelik b. Mervân'ın vefatından sonra oğlu Velîd b. Abdülmelik halife oldu. Velîd b. Abdülmelik Dönemi, babasından siyasi istikrarını sağlamış güçlü bir yönetim ve büyümeye hazır bir devleti devraldı. Hedefi devletin her alanında daha çok güçlenmesi, sınırlarının genişletilmesi ve sosyal refahın artırılması oldu. Emevî

¹²⁸⁸ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 114-115.

¹²⁸⁹ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 55.

¹²⁹⁰ Benî Ümeyye, diğer insanlar misafirlerinden usandığı zaman misafirlerini hoş karşılar. Tırâd, *Divânü 'l Ahtal*, 63.

¹²⁹¹ Onun evi, ziyarete gelen misafirlere fazlasıyla ikram ve izzetin yapıldığı yerdir.

Devleti'nin gücünün zirveye çıktığı dönemdir. 10 yıl süren iktidarı döneminde en etkileyici fetihlere şahit olunmuş ve dönemin en büyük devleti hâline gelmişti.¹²⁹²

el-Ahtal, Abdülmelik b. Mervân'ın halifeliğinin son dönemlerinde oğlu Velîd'le iletişime geçti. Abdülmelik, Cezire'deki Hristiyanlardan alınan cizyeyi az buldu. Bunun üzerine Hristiyan olan kişileri saydı ve onlardan her birini el yordamıyla çalışan işçiler olarak kabul etti. Bir işçinin yıl içerisinde çalıştığı gün sayısını hesap edip çalışmadığı bayram günlerini, yıl içerisinde çalıştığı gün sayısından düştü. Sonra da yıllık kazancından işçinin yemeğe, içmeye ve giyim kuşama harcadığı masrafını da düştü. Bu hesaplamalardan sonra her bir işçinin yıllık gelirini hesaplayıp her bir işçinin yıllık tasarruf edeceği miktarı dört dinar olarak belirledi. Sonra da her kişiyi bu oranda vergi ödemeye mecbur bıraktı. Alınan vergilerin hepsini bir derece olarak kabul etti.¹²⁹³

Bu vergilerden sonra Hristiyan nüfus oranının genel itibarıyla azalmaya başladığını hissedince, gidişattan şikâyetçi olarak alınan vergilerde indirimle gidilmesi için Velîd'in huzuruna çıktı.¹²⁹⁴ Velîd'i "Dâlliye" maktûasıyla methetmeye başladı ve şöyle dedi: (Vâfir)

وَحَاجِلَةَ الْعَيْونِ طَوَى قُؤَاهَا شَهَابُ الصَّيْفِ وَالسَّفَرُ الشَّدِيدُ

"Sıcağın en kızgın olduğu vakitte, yaptığı meşakkatli yolculuk sebebiyle kuvvetten düştü, gözleri içine çöktü kör oldu."¹²⁹⁵

el-Ahtal, kısa bir girişten sonra kavmine haksız yere yüklenen vergi borçlarını şu şiiriyle Velîd'e şikâyet eder:

وَإِنَّا مَعَشَرٌ، نَابَتْ عَلَيْنَا عَرَامَاتٌ، وَمُعْضَلَةٌ، كُؤُودُ
عَضُّ الدَّهْرِ وَالْأَيَّامِ حَتَّى تَعَيَّرَ، بَعْدَكَ، الشَّعْرُ الْجَدِيدُ¹²⁹⁶

"Biz, ödenmesi güç olan çok ağır para cezasına (vergiye) çarptırılmış topluluğuz.

¹²⁹² Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*, 3: 166.

¹²⁹³ Ebû Yûsuf, *Kitabü'l Harac*, 41.

¹²⁹⁴ Gâzî, *el-Ahtal Şairu Benî Ümeyye*, 135-136.

¹²⁹⁵ el-Ahtal bindiği, susuzluktan bitkin düşen devesini betimlemiştir.

¹²⁹⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 417. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 232.

Senden sonra, yaşanan günler ve zaman bizi değiştirdi. Gençlik elden gitti, gençlerin saçları ağardı.”

el-Ahtal’ın Velîd’i övmek için yazdığı şiirlere gelince:

1. el-Ahtal’ın Velîd’i methettiği ilk kasidesi elli bir beyitten oluşan “Bâiyye” kasidesidir. el-Ahtal, Velîd’i “Velîd, Allah’ın Vekili” diyerek methettiği kasidesine, câhiliye geleneğine uygun olarak yine “atlâl” ile başlar. Ocak taşlarını, çadırın etrafına kazılmış hendekleri, rüzgârı ve yağış bırakan yağmur bulutlarını zikrettikten sonra güzel kadınları, onların cilvelerini ve onları, asil beyaz develere benzeterek betimlemeler yapar. Sonra da etrafını saran tehlikelerden kendisini kurtaran ve tehlikelerden emin kılan Velîd’i, hacılara ve Kâbe’nin üzerindeki örtüsüne yemin eder. Daha sonra da binek hayvanlarına yönelerek onları zikreder ve Benî Ümeyye’yi methetmeye geçer. Nesîb kısmından sonra el-Ahtal, sözü memdûha getirerek kralın izzeti, hasebi, nesebi, şerefi, hürriyeti, şecaati, dehası, öfkesi ve mensup oldukları Kureyş Kabilesinin asaletini şu şiirinde metheder.¹²⁹⁷ (Basît)

وقد حلفتُ يَمِينًا، غَيْرَ كاذِبَةٍ ، بِاللَّهِ، رَبِّ سُبُورِ الْبَيْتِ، ذِي الْحُجُبِ
وَكُلُّ مُوفٍ بِنَدْرِ، كَانَ يَحْمِلُهُ مُضَرَّجٍ، بِدِمَاءِ الْبُدْنِ، مُحْتَضِبٍ¹²⁹⁸

“Örtülü evin örtülerinin Rabbi olan Allah’a,

Her sıkıntıda yemin edilip nezredilen, kurban edilince kendi kanıyla vücudu kırmızıya boyanan bedene ye dosdoğru yalansız yemin ettim.”

Yine el-Ahtal, aynı kasidenin yirmi beşinci beytinde Velîd’i, Allah’ın Halifesi olarak niteleyerek şiirini inşâd etmeye devam eder:

خَلِيفَةُ اللَّهِ، يُسْتَسْقَى بِسُنَّتِهِ الْغَيْثُ، مِنْ عِنْدِ مَوْلَى، الْعِلْمِ مُنْتَجِبٍ¹²⁹⁹

“Velîd, Allah tarafından seçilmiş soylu ve cömert; sicim gibi yağın yağmurlarla yeryüzü, Allah’ın halifesi yüzü suyu hürmetine sulanıyor.”

¹²⁹⁷ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih*, 177-178.

¹²⁹⁸ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 177.

¹²⁹⁹ متشعب: Velîd b. Abdülmelik’tir.

2. el-Ahtal'ın Velîd'i methettiği ikinci şiiri otuz üç beyitten oluşan şiiridir. el-Ahtal, Velîd'i methettiği bu şiirine yok olmuş diyarları ve sevgiliye olan yolculuğunu zikrederek başlar. Sonra da Benî Tağlib'in düşmanları olan Kays Aylân'ı vatanlarından sürgün edilmesini zikreder. Velîd'in üstünlüğünü, hediyelerini, cömertliğini, annesinin soyunun asil olmasını, misafirlere olan ikram ve izzetini, âlicenaplığını, kendisine en güzel yemekleri ikram etmesini dile getirerek metheder. Daha sonra da Bizans'a yaptığı fetihleri vafeder: ¹³⁰⁰ (Tavîl)

دَعَايِي، إِلَى خَيْرِ الْمُلُوكِ، فَضُولُهُ
وَإِيَّيَّ امْرُؤًا، مُثْنٍ عَلَيْهِ، وَنَادِيَهُ

وَعَالِيٍّ أَسْبَابِ امْرِيٍّ إِنْ أَقْعَ بِهِ
أَقْعَ بِكَرِيمٍ لَا تُغِبُّ مَوَاهِبُهُ ¹³⁰¹

“Beni, kralların en hayırlısı ve en şerefli olan davet etti. Hâlbuki ben, kendisini öven, üstünlüklerini ve iyiliklerini tek tek sayan birisiyim.

Ben, ahbine vefalı, cömert, verdiği hediyeleri de sayılamayacak kadar çok birisine sağlam bağla bağlıyım.”

3. el-Ahtal'ın Velîd'i methettiği üçüncü kasidesi otuz bir beyitten oluşan “Râiyye” kasidesidir. Bu kasidede el-Ahtal, Velîd'le Vellâde b. Abbas'ı metheder. el-Ahtal, âdeti üzere yurdunu, sevgilisini, bulutları, şimşeği zikrederek, şimşeklerin çakmasını, kılıçların kınından çekilerek savaş ateşinin tutuşturulmasına benzetir. Daha sonra Şam'da gezip dolaştığı yerleri, rüzgârın mektubunu sevgilisi Hind'e ulaştırmasını temenni eder ve sevgilisini de beyaz bulutlara benzetir.

Emevîler, hilâfete en layık kişiler ve insanların önderleridir. Benî Ümeyye'nin üstünlüklerini şu şiirinde vurgular: (Vâfir)

إِمَامُ النَّاسِ، وَالْخُلَفَاءِ، مِنْهُمْ
وَفِتْيَانٌ، تُسَدُّ بِهَا الثُّغُورُ

وَمُظْلِمَةٌ، تَضِيقُ بِهَا ذِرَاعِي،
وَيَبْتَرِكُنِي بِهَا الْحَدَبُ، النَّصُورُ ¹³⁰²

“İnsanların önderleri ve halifeleri Benî Ümeyyedendir.” ¹³⁰³ Gençler, düşmanla savaşıp sızacakları sınırları korurlar.

¹³⁰⁰ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih*, 183.

¹³⁰¹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 207-208. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 218.

¹³⁰² Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 197. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 197.

Nereden nasıl geleceği belli olmayan musibetler, beni kuvvetsiz bırakıyor ve etrafımda bana yardım edecek, beni kurtaracak, kimse bırakmıyor.”

4. el-Ahtal’ın Velîd’i methettiği dördüncü kasidesi otuz bir beyitten oluşan “Mîmiyye” kasidesidir. el-Ahtal, bu kasidesin de Velîd’i metheder. Kâbe’ye yemin ederek Benî Ümeyye’ye olan sevgisini açıkça ifade ederken onlara olan vefasını, samimiyetini vurgular ve Benî Ümeyye’ye hitap eder. el-Ahtal, daha önceki beyitlerinde hacca gidenlere, nezredilen ve kanı Kâbe’de akıtılacak bedenelere yemin ettiği gibi bu kasidesine de aynı şekilde yemin ederek başlar: (Basît)

لَقَدْ حَلَفْتُ، بِمَا أَسْرَى الْحَجِيجُ لَهُ، وَالتَّادِرِينَ دِمَاءَ الْبُدْنِ، بِالْحَرَمِ

لَوْلَا الْوَلِيدُ وَأَسْبَابُ تَنَاوَلْنِي بِحِينَ يَوْمِ اجْتِمَاعِ النَّاسِ بِالنَّكَمِ¹³⁰⁴

“Geceleyin yürüyen hacılara, Kâbe’de kesilmek üzere nezredilen, kesilen bedenelere ve akan kanlarına yemin ettim.

Velîd olmasaydı Seleme’de insanlar toplanıp beni aralarına aldıklarında öldürecekken onların elinden kurtarıp korudu.”

3.2.3. Üst Düzey Bürokratları Methettiği Şiirler

3.2.3.1. Ebû Muhammed el-Haccâc b. Yûsuf b. el-Hakem es-Sekaffi’yi (ö. 95/714) Methettiği Şiiri

Haccâc, Sakîf Kabilesi’nden Kays Aylân’a mensuptu. el-Ahtal, katlettikleri Cehhâf’ın diyetini götürdüğünde Kays Aylân’a olan asabiyet, kin ve nefret duygularından olsa gerek Irak Valisi Haccâc’ı Abdülmelik, uyarana kadar ziyaret etmekten, methetmekten geri durmuştu. Abdülmelik ona: “Haccâc’ı ziyaret etmek ister misin? O, mektup yazarak seninle görüşmek istediğini belirtmektedir.” dediğinde. el-Ahtal da: “İsteyerek mi yoksa istemeyerek mi?” diye cevap verince Abdülmelik: “İsteyerek seni çağırıyor.” karşılığını verir. Bunun üzerine el-Ahtal: “Ben senin hediyeni onun vereceği hediyeyle, senin yakınlığını, onun yakınlığına

¹³⁰³ Benî Ümeyye krallık, imamet ve halifelik sahibidir.

¹³⁰⁴ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 163-164.

tercih edecek değilim.”¹³⁰⁵ cevabını verdikten sonra şu şiiriyle ikisini birden metheder: (Vâfir)

كُمْبَتَاعٍ لِمَرْكَبِهِ حِمَارًا يُغِيرُهُ مِنَ الْفَرَسِ الْكَرِيمِ

“Bindiği eşeği, kaliteli at ile değiştiren müşteri gibidir.”

Abdûlmelik, el-Ahtal’ın bu şiirini dinledikten sonra ona on bin dirhem verilmesini emreder. Daha sonrada Irak Valisi Haccâc’ı methetmesini emreder.¹³⁰⁶ el-Ahtal da Abdûlmelik’in hatırını kırmayıp, onu razı etmek için Irak Valisini metheden şiirine başlarken önce halifeyi, sonra da Haccâc b. Yusuf’u metheder: (Kâmil)

صَرَمْتَ جِبَالَكَ زَيْنَبُ، وَقَدُورُ، وَجِبَاهُنَّ، إِذَا عُقِدَنَّ، غُرُورُ¹³⁰⁷

“Senin, Zeynep ve Gazûr ile olan sevgi bağın koptu. Onların sana olan sevgi bağları ise aldatma ve hiledir.”

Daha sonra el-Ahtal şiirini devam ederek şöyle der:

نُورٌ، أَضَاءَ لَنَا الْبِلَادَ وَ قَدْ دَجَّتْ ظُلْمٌ، تَكَادُ بِهَا الْهُدَاةُ تَجُورُ

الْفَاخِرُونَ، بِكُلِّ يَوْمٍ صَالِحٍ، وَأَخُو الْمَكَارِمِ، بِالْفَعَالِ، فَخُورُ¹³⁰⁸

“Zulüm yayıldığında neredeyse insanlar hak yoldan ayrıлып dalalete düşecekleri anda zulmü ortadan kaldırdın, bizi aydınlatan bir ışık oldun.

Onlar, ancak güzel günleriyle, kendilerine miras kalan kahramanlıklarıyla ve methedilen davranışlarıyla övünürler.”

Abdûlmelik’i methettikten sonra da Haccâc’a yönelerek şiirinin aşağıdaki beyitini okumaya devam eder: (Kâmil)

فَعَلَيْكَ بِالْحِجَاجِ، لَا تَعْدِلْ بِهِ أَحَدًا، إِذَا نَزَلَتْ عَلَيْكَ أُمُورُ

¹³⁰⁵ İsfahânî, *el-Egânî*, 8: 424.

¹³⁰⁶ Ebü’l-Feth Bedrüddîn (Zeynüddîn) Abdürrahîm b. Abdîrrahmân b. Ahmed b. el-Hasen el-Abbâsî, *Meâhidü’l-tensîs alâ Şevâhidi’l-Telhis*, thk. Hamîd Abdullah (Lübnan: Dârü’l-kütübi’l-ilmiyye, 1971), 1: 229.

¹³⁰⁷ Sükkerî *Şiru’l-Ahtal*, 279. Yezidî, *Şiru’l-Ahtal*, 73.

¹³⁰⁸ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 279-280. Yezidî, *Şiru’l-Ahtal*, 280.

وَلَقَدْ عَلِمْتَ، وَأَنْتَ أَعْلَمُنَا بِهِ،
أَنَّ ابْنَ يَوْسُفَ حَازِمًا، مَنْصُورٌ¹³⁰⁹

“*Ey Haccâc, sen yönetici olduğunda hüküm verirken hiç kimse için başına musibet gelse dahi adaletten ayrılma!*”

Sen, bizim en bilgilimiz olduğunu bildin. Şüphesiz Yûsuf’un oğlu kararlı, Allah tarafından yardım edilendir.”

3.2.3.2. Abdullah b. Saîd b. el-Âs b. Saîd b. el-Âs’ı (ö. 70) Methettiği Şiiri

el-Ahtal, Mervânî ailesine akraba olan diğer kişilerle de iletişime geçmiştir. İletişime geçtiği kişilerden birisi de “Eşdak” lakabıyla meşhur olan Abdullah b. Saîd’dir. Abdullah b. Saîd, Medine Valiliği yaparken “Bâiyye” isimli şu şiiriyle onu metheder: (Vâfir)

أَلَمْ تَعْرِضْ، فَتَسْأَلْ آلَ هُوِ،
وَأَرَوَى، وَالْمُدِلَّةَ، وَالرَّيَابَا

بِأَيَّامٍ، خَوَالٍ، صَالِحَاتٍ
وَلَذَاتٍ، تُذَكِّرُنِي الشَّبَابَا؟¹³¹⁰

“*Arûd’a gelip gençliğimizde Ervâ, Müdille ve Rebâbe’yle geçirdiğimiz o güzel günleri sormazmısın!*”

Onlar, geçmişte iyi işler yapan ve lüks hayat yaşayan kişilerdi. Bana gençliğimi hatırlatmıyor muydu?”

el-Ahtal, Mervânî ailesiyle ilişkileri koparmamak için dikkatli davranmıştır. Abdullah b. Saîd’i metheden başka şiiri bulunmamaktadır.¹³¹¹

3.2.3.3. Mervân Ailesinden Abdülaziz b. Mervân’ın İki Oğlu Ebû Bekir ve Ömer’i Methettiği Şiiri

el-Ahtal, Ebû Bekir ve Ömer’i “Râiyye” kasidesinde metheder: (Basît)

إِنِّي أَيُّبَيْتُ، وَهَمُّ الْمَرْءِ يَعْمِدُهُ،
مَنْ أَوَّلَ اللَّيْلِ، حَتَّى يَبْرَحَ السَّفَرُ

إِلَيْكَ، سِرْنَا أبا بَكْرٍ، رَوَّاحِلْنَا
نُزُوحٌ، نُمَّتْ نَسْرِي، ثُمَّ نَبْتَكِرُ

¹³⁰⁹ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 280.

¹³¹⁰ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 232. Yezîdî, *Şiru 'l-Ahtal*, 52.

¹³¹¹ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 134.

وما تَجَهَّمَنِي بُعْدٌ وَلَا حَصْرٌ¹³¹²

حتى أتينا أبا بكرٍ، بمدحِهِ

“Ben, sıkıntı çekerek geceliyorum. Gecenin evvelinden sabaha dek, hedefine varmak için yürüyorum.

Ey Ebû Bekr! Binmek için seçilen soylu dişi develerimizi sana gelmek için harekete geçirdik. Gece yürüyoruz ta sabahın aydınlığına¹³¹³

Ebû Bekr’i methetmek için yanına gelene dek. Ne aradaki mesafenin uzun olması ne korku ne de cimrilik sana kavuşmamıza engel olamadı.”

3.2.3.4. Hişâm b. Abdülmelik b. Mervân’ı (ö. 125/743) Methettiği Şiir

el-Ahtal, Hişâm b. Abdülmelik’i bir şiiriyle methetmiştir. Fakat bu şiiri divanında mevcut değildir.¹³¹⁴

3.2.3.5. Abdullah b. Muâviye b. Ebî Süfyân’ı (ö.129/746) Methettiği Şiiri

el-Ahtal, lakabı “aptal” olan Abdullah b. Muâviye b. Ebû Süfyân’ı methederken annesi Fâhite b. Karza’yı unutmuyarak onu da metheder.¹³¹⁵ el-Ahtal, inşâd ettiği şiirinin nesîb kısmında geleneksel ifadeleri kullanarak giriş yaptıktan sonra Hz. Mûsa’nın Rabbi’ne yemin ederek Abdullah b. Muâviye’yi birkaç beyitle metheder. Babası Muâviye’yi, yumuşak huylu, hikmet sahibi, sayıca fazla olan süvarilerle düşmana galip gelen birisi olarak methettikten sonra Allah’ın Emevî Hânedanı’nı halife olarak seçtiğini özellikle vurgulamıştır. Açıkçası el-Ahtal, bu kasidede Emevîleri ve Muâviye’yi methetmektedir.¹³¹⁶ Kırk üç beyitten oluşan şiirine şu beyitle başlamıştır: (Kâmil)

وَلَأَقْدِرَنَّ بِهَا، إِلَى الْأَمْصَارِ

لَأُحْبِرَنَّ، لِأَبْنِ الْحَلِيقَةِ، مِدْحَةً

¹³¹⁷ فِيهَا بِذِي أُبْنٍ، وَلَا حَوَارِ

قَرْمٌ، تَمَّهَلْ فِي أُمِّيَّةٍ، لَمْ يَكُنْ

¹³¹² Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 341-342. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 277-278.

¹³¹³ Memdûhun evine ulaşınca dek hiç durmadan gece gündüz yolculuk yapıyoruz. Tırâd, *Divânü’l-Ahtal*, 191.

¹³¹⁴ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 135.

¹³¹⁵ Şakir, *Hz. Âdemden Bugüne İslâm Tarihi*, 3:129.

¹³¹⁶ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih*, 87.

¹³¹⁷ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 285.

“Halifenin oğlunu¹³¹⁸ methettiğim kasidemin farklı şehirlerde yankılanacağına yemin ederim.

O, Benî Ümeyye'nin efendilerinden birisidir.¹³¹⁹ Emin adımlarla yürüdü ne eğilip büküldü,¹³²⁰ ne de aciz kaldı.”

3.2.3.6. Hâlid b. Abdullah b. Esîd'i (ö. 126/743) Methettiği Şiirleri

Bişr'den sonra Mervânî Hânedanı ile akrabalık bağı olan diğer bir vali Hâlid b. Abdullah b. Esîd'le iletişime geçmişti. Hâlid, Abdülmelik'in Irak'a hücum etmesinden önce hazırlık aşamasında büyük rol oynadı. Irak'ta Abdullah b. Zübeyr'le Muhtâr arasında meydana gelen mücadeleler aslında Abdülmelik'in işine yarıyordu. Abdülmelik, Muhtâr'ın öldürülmesinden sonra el-Cezire'de bulunan İbrâhim b. Mâlik el-Eşter'i kazanmak için bazı teşebbüslerde bulunduysa da geç kaldı. Çünkü İbrâhim, daha önce davranan Abdullah b. Zübeyr'in kardeşi Musabın tarafına geçmişti.¹³²¹ Hâlid, İbn Zübeyr'in propagandistlerine karşı sadıkâne fedakârlıklar göstererek büyük başarılar imza atmıştı. Irak'taki fitne ateşi söndükten sonra da (yaptığı hizmetlerin karşılığı olarak) Basra valiliğine tayin edilmişti.¹³²² Hâlid, gayreti, cesareti ve cömertliğiyle iz bırakmıştır. Şiirde zevk sahibiydi. Hoş olan şeyleri çok sever, bol miktarda harcama yapardı. Ayrıca şarap içmeyi severdi, musikiye ve eğlence hayatına düşküdü. Eğlence yaşamını da kimseden gizlemezdi.¹³²³

Tercih edilen görüşe göre el-Ahtal, meşhur iki adet “Lâmiyye” ve münferit iki beyitle Hâlid b. Abdullah'ı methetmiştir.

1. el-Ahtal'ın Hâlid'i methettiği ilk kasidesi meşhur “Lâmiyye” kasidesidir. el-Ahtal, Hâlid'in önemli, sevilen ve taktir edilen özelliklerini dile getiren şiirini kendi huzurunda okumuştur.¹³²⁴

¹³¹⁸ Abdullah b. Muâviye.

¹³¹⁹ Eşyâd b. Ümeyye. Yaşayışı düzgün ve bedeni güçlüydü. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 191.

¹³²⁰ Eğrilik, bedende, nesepte, akılda ve dinde olur.

¹³²¹ Yıldız, “Abdullah b. Esîd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1988), 1: 268.

¹³²² Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 133.

¹³²³ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 133.

¹³²⁴ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih*, 167.

el-Ahtal, bu kasidesinde uzunca bir nesîb kısmından sonra sözü Arab'ın ve Şam'ın en cömertlerinden birisi¹³²⁵ olan memdûhu Hâlid'e getirir: (Tavîl)

إِلَى خَالِدٍ، حَتَّى أَنْخَنَ بِخَالِدٍ
فَنِعَمَ الْفَتَى، يُرْجَى، وَنِعَمَ الْمُؤَمَّلِ
أَخَالِدُ، مَاوَأَكُم لِمَنْ حَلَّ وَاسِعٌ
وَكَفَاكَ، غَيْثٌ لِّلصَّعَالِيكَ، مُرْسَلٌ
هُوَ الْقَائِدُ الْمَيْمُونُ، وَالْمُبْتَغَى بِهِ
ثَبَاتٌ رَحِيٌّ، كَانَتْ قَدِيمًا تَزَلُّلُ
أَبَى عُودُكَ، الْمَعْجُومُ إِلَّا صَلَابَةً¹³²⁶
وَكَفَاكَ إِلَّا نَائِلًا، حِينَ تُسْأَلُ¹³²⁶

“Hâlid ‘in avlusunda develeri çöktürüp yükleri sarsmadan indirdik. Kendisi ne güzel ümit veren ve ne güzel ümit bağlanılan bir gençtir.

Ey Hâlid! Senin evin iyilik umarak gelenler kişiler için çok geniştir. Muhtaçlar sana gelip yardım istediğinde sen sağanak halinde yağan yağmur gibi sınırsız yardım ettin.

O, kısmetli, bereketli ve zaferin kendine arkadaşlık ettiği bir komutandır. O, sevilen, sayılan mülkünün efendisidir, her zaman cömerttir.

Ey babam! Hayat şartlarının ne kadar zor olduğunu dişlerinle tutarak öğrendin. Senin cömert ellerin muhtaçların umudunu asla boşa çıkarmaz.”

el-Ahtal, şiirinin şu mısrasında Hâlid için dua eder:

سَقَى اللَّهُ أَرْضًا، خَالِدٌ خَيْرٌ أَهْلِهَا،
مُسْتَفْرِغٌ، بَاتَتْ عَزَالِيهِ تَسْحَلُ¹³²⁷

“Hâlid, yaşadığı dönemin en cömert kişisiydi. Allah, Hâlid’in topraklarına bardaktan boşanırcasına sicim gibi yağmurlar yağdırsın, yağan yağmurlar da taşsın, dökülsün.”¹³²⁸

2. el-Ahtal’ın Hâlid’i methettiği ikinci kasidesi de diğer “Lâmiyye” kasidesidir. el-Ahtal, bu kaside de insanlar arasında Allah’tan korkan, misafirine

¹³²⁵ Yezîdî, *Şiru ‘l-Ahtal*, 1.

¹³²⁶ Sükkerî, *Şiru ‘l-Ahtal*, 28-29. Yezîdî, *Şiru ‘l-Ahtal*, 8.

¹³²⁷ Sükkerî, *Şiru ‘l-Ahtal*, 30.

¹³²⁸ Allah ona hayırlar nasip etsin.

ikram eden ve iyilik yapan Hâlid b. Esîd'den başka kimsenin kalmadığını şu şiirin de vurgulamaktadır: (Tavîl)

لم يبقَ، مِمَّنْ يَتَّقَى اللَّهَ، خَالِيًا
وَيُطْعِمُ، إِلَّا خَالِدُ بْنُ أَسِيدٍ
سِوَى مَعْشَرٍ، لَا يَبْلُغُ الْمَدْحَ فَضْلُهُمْ،
مِنَاعِشُ لِلْمَوْلَى ، مَطَاعِمٌ، جُودٍ¹³²⁹

“Kimsenin görmediği yerde Allah'tan korkan, açları doyuran, sadece bir topluluk hariç ona övgü ulaşmıyor. Fakirlikten sonra zenginleştiren, tökezledikten sonra elinden tutan, cömertlik mutfağından açları doyuran başka kimse kalmadı.”

3.2.3.7. Selm b. Ziyâd'ı (ö.73/692) Methettiği Şiiri

el-Ahtal, Selm b. Ziyâd'ı güzel ziyafet sofraları hazırlayan, dost ve cömert olarak şiirinde methetmiştir:¹³³⁰ (Basît)

إِلَى أَمْرِي، لَا تَخْطَأُهُ الرَّفَاقُ، وَلَا
جَدِبِ الْخَوَانِ، إِذَا مَا أُسْتَبْطِئَ الْمِرْقُ
صَلْبِ الْحِيَازِمِ، لَا هَذِرِ الْكَلَامِ، إِذَا
هَزَّ الْقَنَاءَ، وَلَا مُسْتَعْجِلٍ، رَهْقُ

“Arkadaşlarının hepsi, kıtlık ve sıkıntı zamanında başkasına değil sana gelir, sofran boş değildir. Sofraya önce aperatif sonra da çorba geldi.”¹³³¹

Yüreklidir, kötü konuşmaz. Mızrağı salladığında acele etmez, âlicenaptır.”¹³³²

وَأَنْتَ، يَا بَنَ زِيَادٍ، عِنْدَنَا حَسَنٌ
مِنْكَ الْبَلَاءُ، وَأَنْتَ النَّاصِحُ، الشَّفِيقُ
عُسٌّ مِنَ الْقَوْمِ، رَعِيدٌ، وَلَا فَرْقُ¹³³³
وَالْمُسْتَقِيلُ بِأَمْرٍ، لَا يَقُومُ لَهُ

“Sen Ey İbn Ziyâd, bize göre güzelsin senden ancak hediye gelir. Nasihat eden, merhamet edensin!

Başkalarının güç yetiremediği bütün musibetleri göğüslersin. Kendi kavminin içinde korkaklar varken sen asla korkmazsın, fikrinde hürsün.”

¹³²⁹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 380-381.

¹³³⁰ Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 71.

¹³³¹ Onun ziyafet sofrası, kıtlık zamanında dahi misafirlerle dolup taşmıştır.

¹³³² O, cesaretlidir, savaşa korkmadan, tereddüt etmeden direnç ve sabır göstererek katılır, gereksiz konuşmaz. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 76.

¹³³³ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 405. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 262-263.

3.2.3.8. Abbâd b. Ziyâd b. Ebîh'i (ö.100/718) Methettiği Şiiri

Künyesi Ebû Harb'tir. Ziyâd, Muâviye'ye karşı direnmesi üzerine Basra Valisi tarafından kardeşleri Ubeydullah ve Abdurrahman'la birlikte rehin alındı. Ziyâd ölünce Muâviye tarafından Sicistan Valiliği'ne getirildi. Yezîd, halife olunca Sicistan valiliğinden azledildi.¹³³⁴

el-Ahtal, Abbâd'ın cömertliğini şiirinde zikrederek metheder: (Tavîl)

إِلَيْكَ أبا حَرْبٍ، تَدَا فَعَنَ بَعْدَمَا
وَصَلَنَ لِشَّمْسٍ مَطْلِعًا بَعْرُوبِ

إِلَيْهِ أَشَارَ النَّاطِرُونَ، كَأَنَّهُ
هَلَالٌ بَدَا مِنْ قُتْمَةٍ وَ عُيُوبِ

و لَوْلَا أَبُو حَرْبٍ، وَ فَضْلُ نَوَالِهِ
عَلَيْنَا، أَذَانَا دَهْرُنَا بِخُطُوبِ¹³³⁵

“Ey Ebû Harb!¹³³⁶ Kervan yola çıkıyor, düşmana karşı koyarak güneşin doğuşundan batışına kadar hiç durmadan sana ulaşmak için yoluna devam ediyor, Ona bakanlar, onu parmaklarıyla işaret eder. Sanki o, insanlara yardım etmek için gaipten doğan hilal gibidir.

Ebâ Harb'in, hediyeleri ve yardımı olmasaydı zamanın musibetleri ve şiddetli belaları bizi yok edecekti.”

Burada isimlerini zikretmediğimiz fakat el-Ahtal'ın methettiği Emevî Hânedanı'na mensup bazı üst düzey yetkililer daha vardır.

3.3. EMEVÎ HÂNEĞANI'NIN EDEBİYAT DÜNYASINA ARMAĞANI SİYASİ ŞİİR

Hız. Peygamber'in (s.a.v) vefatından sonra Müslümanlar arasında halife seçimi sebebiyle ortaya çıkan anlaşmazlıklardan sonra Muâviye'nin Emevî Devletini kurmasıyla ihtilaflar çoğalmış ve İslâmî fırkalar ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu fırkalardan her birinin kendine has düşünce ve fikirleri vardı. Emevî Devleti

¹³³⁴ Yıldız, “Abbâd b. Ziyâd b. Ebî Süfyân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1988), 1: 13.

¹³³⁵ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 191-192. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 180-181.

¹³³⁶ أبو حَرْبٍ: Abbâd b. Ziyâd b. Ebîh'in künyesidir.

kurulunca bu fırkalar güçlendi ve fikirleri de şeffaflaşarak siyasi gruplara benzer bir hale dönüştü.¹³³⁷

Üstelik bu grup ve fırkalar arasında şiddetli ayrılıklar ve şiddetli çekişmeler vardı. Gruplaşma ve firkalaşma ateşinin tutuşturulmasında en önemli etken sebep asabiyetti. Cedel ve düşmanlık Arap şiirinin arkadaşıydı. Bu arkadaşlığı hizipçilik kışkırttı, harpler zorlaştırdı ve fırkaların şeytanları da ilham verdi. Şiir, bu karmaşadan hem etkilendi hem de etkiledi. Her grubun kendilerini savunan, kendilerine yardım eden özel şair ve hatipleri vardı. Bugün biz gazetecilerin yaptıkları gibi yapıyor liderleri için mücadele ediyor onların fikirlerini savunuyor, onların akidesinin boyasıyla boyanıp o akideyi müdafaa etmeye davet ediyorlardı.¹³³⁸

Emevî Dönemi'nde meydana gelen siyasi çekişmeler, şiir ve edebiyatın gelişmesinde en önemli sebepti. Çünkü şiir, bu asırda silahtı ve silahların en güçlüsüydü. Her grup, söz sanatının kalplerde olan etkisini bildiğinden düşmanlarına şiir silahıyla saldırmaktaydı. Emevî Hânedan'ı, şairleri yanlarına alıp onları hediyelere gark ettiler. Şairlerin büyük bir kısmı Emevîlerin yanında yer alırken sayıları azımsanamayacak bir grup şair de iktidarın düşmanları olan Hâricîlerin, Şâ'nın ve Zübeyrîler'in yanında yer aldı. Şairler arasındaki çekişme bazen siyasi boyutta bazen de şahsî boyutta oluyordu. Bu çekişme şiyasi şiirin meşalesini alevlendirdi ve gelişmesine yardım etti. Şu sözü "Siyasi şiir bu gruplar arasında söylendi ve siyasi şiirle ilgili en çok eser Emevîler Dönemi'nde tedavüle konuldu." söylemek mübalağalı bir ifade olmasa gerektir. Kısacası, her fırkanın sancağını taşıyan ve değerlerini koruyan şairleri vardı.¹³³⁹ Şairler, Arap toplumunda ortaya çıkan siyasi grupların (hizib) görüşlerini savunmaya başladı. Bazıları, kabile taassubuna dayanan câhiliye üslûbuyla hiciv yaptı. Siyasi hicvin adaleti ve insafı da yoktu. Kabile taassubuna dayanan câhiliye ruhuna ve özelliklerine sahipti. Az ya da çok olsun İslâmiyet'in özelliklerine benzemedi. Bu şiir türünün aslı, Câhiliye Dönemi'nde kabileler arasında meydana gelen savaş şiirlerine kadar uzanır.¹³⁴⁰ Bir de Câhiliye Dönemi'nde bilinmeyen kavim asabiyetine dayanan bölgesel hiciv vardı.

¹³³⁷ Abdülazîz Atik, *Fî Edebi'l İslâmî ve el-Emevî* (Lübnan-Beyrut: Dârü'n-nahda, 1422/2001), 41.

¹³³⁸ Zeyyât, *Tarihu'l Edebi'l Arabî*, 106.

¹³³⁹ Muhtar, *el-Hayatü'l Edebiyye fî Asrı'l Ümevî*, 61-63.

¹³⁴⁰ Huseyn, *el-Hecâve'l-Hecâûn Fî Sadrı'l İslâm*, 24.

Bu çeşit hiciv, insanların göç ettikleri vatanlarını betimlemeleriyle ilgiliydi.¹³⁴¹ İşte böylece hizipçilik ve siyaset, şairlerin kâr ettikleri bir meslek haline gelmiştir. Hicivden nasibini almayan hiçbir şair de kalmamıştır.¹³⁴² Emevî Dönemi'nde görüşleri, bakış açıları birbirinden farklı olan başlıca dört grup ortaya çıkmıştır:

1. Emevî Devleti'ni şiiirleriyle destekleyen şairler: Yönetimi elinde tutan, devleti destekleyen, devletin siyasetini şekillendirenler.¹³⁴³ Emevî Hânedan'ı kendi fikirlerini savunacak, düşmanları önünde hilâfetin kendi hakları olduğunu pekiştirecek siyasi bir grup oluşturmayı başarmıştı. Bu grubu “Emevî Grubu” olarak isimlendirmek mümkündür. Bu grubun destekleyicisi devlet organları, eğilimleri farklı olsa da şairlerdi. Emevî politikası, el-Ahtal ve başka şairleri yanına çekmeyi başardı. Onlara bolca hediyeler verdi ve Emevî düşüncesini topluma yerleştirmeyi başardı. Üstelik, halifelerin dinî görüşlerini sağlamlaştırmak için bu görevi şairler üstlendi.¹³⁴⁴

2. Alevî-Şiî Şairler: Bunların temel görüşü, Emevî Hânedanı'nın, İslâm Halifeliğini gasp etikleri ana fikri üzerinde şekillenmişti. Şia, yönetimde kaldıkları sürece Benî Ümeyye'ye gizli veya aşikâr düşmanlık yapmıştır.¹³⁴⁵

3. Zübeyrî Şairler: Abdullah b. Zübeyr ve kardeşi Musab b. Zübeyr taraftarları. Bunların temel görüşü, halifeliğin Kureys'ten olması fikri üzerinde şekillenmişti.

4. Hâricî Şairler: Bunların temel görüşü, halifeliğin bütün Müslümanların hakkı olması fikri üzerine şekillenmişti.¹³⁴⁶

İşte bu siyasi taassuba, herhangi bir grup veya akıma mensup olan şairin, desteklediği ideolojiyi savunmak üzere inşa ettiği şiire¹³⁴⁷ Emevî Dönemi'nde siyasi şiir denilmiştir.

¹³⁴¹ Huseyn, *el-Hecâve'l-Hecâûn Fî Sadrı'l İslâm*, 28.

¹³⁴² Huseyn, *el-Hecâve'l-Hecâûn Fî Sadrı'l İslâm*, 20-25.

¹³⁴³ Fâlih Nasîf, *Mevsûatu Şuarau'l Arabî*, 3: 10.

¹³⁴⁴ Guttu, *Fî Şiri'l-İslâmî ve'l-Emevî*, 373-375.

¹³⁴⁵ Dayf, 2: 190. (Daha geniş bilgi için Dayf, 2: 172-192.)

¹³⁴⁶ Nasîf, *Mevsûatu Şuarau'l Arabî*, 3: 10-14.

¹³⁴⁷ Ömer Ünal, Emevîler Devrinde Sosyal İçerikli Şiir, *Sosyal Bilimler Dergisi, Atatürk Üniversitesi II* (2002): 163.

Siyasi şiir, Emevîlerin himayesinde zirveye çıkmış bir olgudur. Bu olgunun ilk sebebi Yezîd'in halifelik makamına tayin edilmesini yâd edip hatırlamak için bir güfte yapması ve bunu halk toplulukları önünde şarkı halinde terennüm etmesini Miskînu'd-Dârimî'den (ö. 89/708) istemesi olmalıdır. Yöneticiler; kurguladıkları planları uygulamak, şiirlerle yaymak, insanların fikirlerini düzeltmek, Muâviye'nin kendi oğluna beyat almadan önce gafil avlanmamak adına yaptığı gibi şairlere güvendiler. Siyasi şiirin yayılması için yöneticiler ve halifeler destekleyen ve teşvik eden kişiler oldular. Hiciv şairlerinin şiirleri, insanlar arasında dolaşmaya ve hiciv şiirlerini söylemek için bir araya gelmeye başladılar.¹³⁴⁸

3.3.1. HİCİV

Sözlükte hiciv kelimesi, bir lafzı harflerini sayarak ve heceleyerek okumak, bir kişinin veya toplumun ayıp ve kusurlarını sayıp dökmek, yermek anlamına gelir.¹³⁴⁹

Arap Edebiyatında; “Hiciv”, Zem ve yaralayıcı söz ifade eden nazım şeklidir. Bazen müstehzîdir ve küfürlü olabilir. Ne olursa olsun hicvin hedefi “İrz, namus ve şereften” başka bir şey değildir. Bundan dolayı fevkalade bir etkisi vardır. Araplar hicivden korkuyorlardı. Şairlere, bilhassa hiciv şairlerine çok önem veriyorlardı.¹³⁵⁰

Hiciv, muhatabına karşı sanki bir silah gibi doğrultulurdu. Muhataba doğrultulan eleştiri oklarının kime, ne zaman yöneleceği belli olmaz. Çünkü hiciv, eksiklikleri işaret eden bir anlatım tutumudur. Hiciv, aksayana, çarpık olana, olması gerektiği gibi olmayana ve bazen de anlamsız olana dikkati çeker. Hiciv kelepçelenemez, zindana atılamaz, öldürülemez.”¹³⁵¹

Edebî Tür Olarak Hiciv: Edebî bir tür olan hicvi tarif eden kaynaklarda farklı tanımların bulunduğu görülmektedir. İnsanlara yönelik bir saldırı aracı; hedef aldığı nesneyi yererek (zemm) veya küfür yoluyla (şetm) yıkmayı amaçlayan ve şiir

¹³⁴⁸ Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, 3: 350.

¹³⁴⁹ Ahmed Muhtar Ömer, *Mucemü'l-Lügati'l-Arabiyye el-Muâsıra*, “هجو” 1. Baskı (Kahire: Âlemü'l-kütüb, 1429/2008), 2329.

¹³⁵⁰ Bıchar Fares, “Hicâ” *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Yayınları, 1964), 5: 473-74.

¹³⁵¹ Hilmi Yücebaş, *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi* (İstanbul: Yelken Matbaası, 1976), 62.

şeklinde ifadesini bulan bir sanattır.¹³⁵² Bir kişiyi, kurum ya da topluluğu/toplumu alay ederek eleştirmek, yermek, aşağılamak ve gülünç duruma düşürmek kastıyla yazılan, genellikle manzum metinlere verilen isim.¹³⁵³

3.3.2. Câhiliye Dönemi'nde Hiciv

Hiciv, Arap şiirinin en eski ürünlerindedir. Dine dayalı lânetleme ve beddua formları kâhinlerin büyü mahiyetindeki secilerine, bunlar da irticâlfrecezlere dönüşmüş, hiciv bu süreç içinde gelişerek bir edebî tür olarak ortaya çıkmıştır. Rivayetlere göre şair birisini hicvetmek istediğinde kahinlerin elbiselerine benzer özel elbise giyerdi. Saçını traş eder ve iki perçem bırakırdı. Bu perçemlerden birisini yağlar ve ayağına bir nalin giyerdi. Biz, saç kesmenin hacca mahsus bir adet olduğunu biliyoruz. Hicveden şair, hac sırasında yaptığı işlemleri hiciv sırasında da yaparak, sanki bu işlemlerle hicvinin, lanetinin hasmına mümkün olan her yoldan eza ve cefa olarak ulaşmasını arzulamaktadır.¹³⁵⁴

Hicvin Araplar üzerinde çok büyük tesiri vardı. Mızrak, ok, kılıç gibi keskin savaş araç gereçleri insan vücudunu nasıl yaralıyor ve öldürüyorsa hiciv de insanları yaralayan bir nevi silahtı. Dil, hicivle kılıç ve mızrağın insanı yaraladığı gibi düşmanı yaralayan bir silahtır.¹³⁵⁵

3.3.3. İslâmî Dönemde Hiciv

Şiir, insanlar üzerinde etki eden bir beyan çeşididir. Rasûlullah'ın (s.a.v.) “Beyanda sihir vardır.” (Buhârî, Edeb, 90) sözü belli ölçüde şiire de şamildir ve hikmet olduğunu belirtir. Cahiliye Dönemi'nde, en az sihirbazlar kadar şairlerin de cemiyet üzerinde etkisi vardı. Özellikle Rasûlullah'ın (s.a.v.) İslâm'ı tebliğ ederken şiir ve şair vakasını küçümsememiş olduğu dikkat çekicidir.¹³⁵⁶

¹³⁵² Mustafa Apaydın, Tanzimat'tan *Sonra Mizah ve Hiciv*, Türk Edebiyatı Tarihi (İstanbul: İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2001), 3: 327.

¹³⁵³ Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2007), 200.

¹³⁵⁴ Dayf, *Târîhu 'l-edebi 'l-Arabî*, 11. Baskı (Mısır: Dârü'l-maârif), 1:196-197. Metnin tercümesi; Ali Yılmaz “Arap Edebiyatında Şeytanlı (Cinli) Şairler” (Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6/2 (2002): 263

¹³⁵⁵ Dayf, *Târîhu 'l-edebi 'l-Arabî*, 1: 200.

¹³⁵⁶ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı*, 1. Baskı (Ankara: Akçağ Yayınları, 1989), 8: 179.

Bu dönemde, edebî ruh, câhiliye dönemi'ndeki şeklini olduğu gibi muhafaza etmiştir. Dolayısıyla edebiyat, hemen hemen şiirin dışına çıkmamıştır.¹³⁵⁷ Sadru'l-İslâmî Dönemde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hiciv şiirleri için birtakım kurallar koyduğu, Müslüman şairlerce söylenen hicivlerin herkesi kapsamamasına dikkat ettiği, müşrik şairler hicvedilirken ancak bu kimselerin hiciv şiirlerine karşılık olarak şiirler söylenmesini istediği, buna bağlı olarak: “En büyük suça sahip kişi, bir kabilenin tümünü hicveden şairdir.” (Buhâri, el-Edebu'l-mufred, 2: 228) dediği görülür.¹³⁵⁸

3.3.4. Emevî Dönemi'nde Hiciv

Emevîler, hilâfeti verasete dayalı saltanata dönüştürmeyi meşrulaştırmak ve hilâfetle ilgili iddia ettikleri haklarını propaganda ile pekiştirmeyi amaçlamışlardır. Bu nedenle Muâviye, akı-kara karayı-ak gösterebilecek şairleri kendine bağlamıştır. Gayrimüslim şairleri bile muhalif Müslümanları hicvedip zayıflatmaları için kullanmıştır. Bu ortam içinde devlet destekli şairler yönetimi övüp rakiplerini yererken hiciv siyasi bir nitelik kazanmıştır.¹³⁵⁹ Emevîler Dönemi'nde kabilecilik ruhunun yeniden canlandırılmasına bağlı olarak hiciv türü şiirlerin de Sadru'l İslâm Dönemi'nde olduğundan daha fazla itibar gördüğü ve içerik açısından da daha sert bir üsluba sahip olduğu görülür. Emevî Dönemi hiciv şiirinde, daha önceki dönemlerdeki şiirlerde yer alan korkaklık, cimrilik v.b. özelliklere ve ırz, namus, şeref, soy sopa ve kadınlara dil uzatılması gibi hususlara ek olarak dinsizlik, zındıklık, fâcirlik, münafıklık, bid'atçılık, zulüm, zorbalık gibi yergi ifadelerinin sıkça yer aldığı görülür.¹³⁶⁰

Emevî Dönemi'nin meşhur şairlerinden biri el-Ahtal'dır. el-Ahtal, düşmanlarına saldırırken hicvi usta kalemiyle maharetli bir şekilde kullanmıştır. Bu dönemde el-Ahtal'ın yanında yer alan diğer iki büyük şair el-Ferezdek ve Cerîr'dir. Farklı kabilelere mensup iki şair, genç yaşlarından beri hicivle uğraşmış ve yeteneklerini birbirlerini hicvetmekte kullanmışlardır. Tartışmalar sırasında el-Ahtal,

¹³⁵⁷ Es'ad, *İslâm Tarihi*, 218.

¹³⁵⁸ Demiryak, *Arap Edebiyatı Tarihi –III:* 58-59.

¹³⁵⁹ Çiftçi, *Klâsik Fars Edebiyatında Hiciv ve Sosyal Eleştiri*, 12-13. Dayf, *Târîhu 'l-edebi 'l-Arabî*, 1: 230.

¹³⁶⁰ Demiryak, *Arap Edebiyatı Tarihi –III:* 59.

el-Ferezdak'ı destekleyerek onların atışmalarına katılmıştır. Bu hicivler, Emevîler Dönemi ruhunun en gerçek ifadesi olarak kabul edilmektedir.¹³⁶¹

el- Ahtal, Süfyânî Hânedanı'nın gölgesinde sadece iki maktûa inşâd etti. Süfyânî Hânedanı'nın gölgesinde el-Ahtal'ın hicvi terk edip Mervânî Hânedanlığı sürecince hicvi devam ettirmesindeki en büyük etken, Emevî Halifeleri'nin onun hicvinden razı olmasıydı. Çünkü el-Ahtal, yaptığı hicivlerle düşmanlarının ayıp ve kusurlarını ortaya koyarken Emevî Devleti'nin meselelere bakış açısını yansıtıyordu. Emevî Devleti, onun inşâd ettiği hiciv şiirlerinin şöhreti arttıkça, kendi devletlerine hizmet ettikçe, Kays Aylân'a yaptığı hicivlerini şiirlerinin, kasidelerinin içine serpiştirdikçe, hicivlerinden razı olmaya devam ediyor, destekliyor ve hicivlerine aldırış etmiyorlardı.¹³⁶²

3.3.5. Hiciv Şiirlerinin Sayısı

el-Ahtal'ın Emevî Hânedan'ı gölgesinde hicivlerini, beyitler, maktûalar ve kasideler olarak çeşitli şekiller de inşâd etmiştir. el-Ahtal'ın medih kasidesinin sayısı yirmi yedi taneyken, hiciv kasidesinin sayısı on sekiz tanedir. Beş tane medih içerikli şiir maktûasına karşılık, on iki tane hiciv içerikli şiir maktûası vardır. Kesin olan medih şiirlerinin sayısı, hiciv şiirlerinin sayısının iki katıdır. Medih beyitlerinin sayısı, bin yüz elli beyitten fazla iken hiciv beyitlerinin sayısı, altı yüz otuz beyittir. Bunun sebebi ise, genellikle hiciv beyitlerini medih beyitlerinin içerisinde zikretmesidir.¹³⁶³

3.3.5.1. Cerîr'i Hicvettiği Şiirlerinden Örnekler

el-Ahtal, şiirinde Cerîr'i hicvederken aynı zamanda kabilesi Beni Küleyb kadınlarına “onlar facirlerdir” iftirasında bulunarak hücum etmiş, Beni Tağlib'le de övünmüştür: (Vâfir)

¹³⁶¹ Goldziher, *Klasik Arap Literatürü*, 46-47.

¹³⁶² Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 186-187.

¹³⁶³ Gâzî, *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*, 187.

وَمَا الْيَرْبُوعُ، مُحْتَضِنًا يَدَيْهِ،
بِمُعْنٍ، عَنِ نَبِيِّ الْخَطْفَى، قَبَالَا¹³⁶⁴

نَسُدُّ الْقَاصِعَاءَ، عَلَيْهِ، حَتَّى
يُنْفَقُ، أَوْ يَمُوتَ بِهَا هُرَالَا¹³⁶⁵

“Yerbû,¹³⁶⁶ yürürken ellerini göğsüne bağladığından kavmini savunamaz, Hatafâ'nın ayağına giydiği nalınının kayışının hiçbir faydası olmadığı gibi.

Başlarına ansızın tehlike geldiğinde birinci kuyu üzerlerine kapanır¹³⁶⁷ hatta çıkış tünelini bile bulamazlar orada acizlikten, açlıktan ölürlər.”¹³⁶⁸

Yine aynı şiirin devamında:

فَلَا تَدْخُلْ يُبُوتَ نَبِيِّ كَلَيْبٍ،
وَلَا تَقْرَبْ هُمُ، أَبْدَاءَ، رِحَالَا

تَرَى، فِيهَا، اللَّوَامِعَ مُبْرِقَاتٍ
يَكْدَنْ يَنْكُنْ، بِالْحَدَقِ، الرَّجَالَا

قَصِيرَاتِ الْخَطَا، عَنِ كُلِّ خَيْرٍ،
إِلَى السُّوَّاتِ مُسْمِحَةً، رَعَالَا¹³⁶⁹

“Benî Küleyb'in evlerine girmeyiniz ve asla onların yaşadığı yerlere yaklaşmayınız.

Onların evlerinde erkekleri zina yapmaya çağıran siyah gözlü, yüzleri makyajlı fahişe kadınlar görürsün.

Her türlü iyilikten geri dururlar, toplu zina yapmak için acele ederler.”¹³⁷⁰

el-Ahtal, şirinin şu mısrasında Cerîr'i ve Kays Aylân'ı beraberce hicveder:

(Tavîl)

¹³⁶⁴ قبالا: Nalının iki parmak arasına giren deri kısmına verilen isimdir. Hatafâ, Cerîr'in ceddinin lakabıdır.

¹³⁶⁵ Sükkerî, Şiru'l-Ahtal, 105.

¹³⁶⁶ Yerbû, Cerîr'in lakaplarından birisidir. Hatafâ, Cerîr'in dedesinin lakabıdır. Tırâd, Divânü'l Ahtal, 237. Yerbû, Cerîr'in kavminden Yerbû b. Hanzaladır. Sükkerî, Şiru'l-Ahtal, 105.

¹³⁶⁷ قاصعاء: Yerbû'un ilk çukurunun ismidir, نافقاء: Yerbû'un ikinci çukurunun ismidir. Tırâd, Divânü'l Ahtal, 238.

¹³⁶⁸ el-Ahtal, Cerîr'i tehlikelerle karşılaştıklarında bir kuyudan diğer kuyuya kaçıp orada açlıktan ölen Yerbû'a benzetmiştir. Tırâd, Divânü'l Ahtal, 238. قاصعاء: Yerbû'un taş kapısının ismidir. Taş kapı tarafından geldiğinde kafasını taş kapıya çarpar ve çıkar. Sükkerî, Şiru'l-Ahtal, 105. el-Ahtal, Cerîr'e Yerbû lakabı takıyor ve ona sesleniyor. Başlarına bir tehlike gelirse sırtlarını dönüp kaçır ve bir çukura sığınır. Bu ifadeyle de Cerîr'in acizliğine, korkaklığına, kavmini savunmadığına ve yardımsız bıraktığına işaret etmiştir. Hâvî, el-Ahtal: Fi Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih, 242.

¹³⁶⁹ Sükkerî, Şiru'l-Ahtal, 106. Yezîdî, Şiru'l-Ahtal, 164-165

¹³⁷⁰ el-Ahtal, bu mısralarda haddini aşarak resmen iftira etmiş, kadınları aşağılayarak fahişe demiştir.

أَتَعْجِزُنَا، فِي بَسْطَةِ الْأَرْضِ، كُلِّهَا؟ فَتَلْكَ، وَبَيْتِ اللَّهِ، إِحْدَى الْعَجَائِبِ¹³⁷¹

“Yeryüzünün bütün genişliğine rağmen bizim kılıçlarımızdan kaçacağınızı, aciz kalacağımızı, sizi bulamayacağımızı mı zannediyorsunuz?”¹³⁷² Ve bu Beytullah dünyanın en harikalarından biridir.”

3.3.5.2. Kays Aylân’ı Hicvettiği Şiirlerinden Örnekler

el-Ahtal, şiirinde Kays Aylân’ı hicveder, Benî Tağlib’le övünür: (Tavîl)

وِظَلِّ الْحِرَاقِ، وَهُوَ يَحْرِقُ نَابَهُ، لِمَا قَدْ رَأَى، مِنْ قُوَّةٍ، وَعَتَادِ

هَدِيرِ الْمُعَنَّى، أَلْفَحَ الشَّوْلَ غَيْرُهُ، فَظَلَّ يُلَوِّي رَأْسَهُ، بِعَتَادِ¹³⁷³

“Hurâg,¹³⁷⁴ Benî Tağlib’in gücünü ve savaş hazırlığını gördüğünde öfkesinden köpek dişlerini gıcırdatmaya devam ediyor,¹³⁷⁵

Sütü azalan dişi deveyle çiftleşmek için hapsedilen erkek devenin kükrediği gibi Hurâg’da, öfke ve kininden dikenli sert ağaca kafasını vura vura inlemeye devam ediyor.”

el-Ahtal, Abdülmelik b. Mervân’ı methettiği meşhur “حَفَ الْقَطِينِ” kasidesini sonlandırmadan önce ezeli düşmanları Kays Aylân’ı şeytanın tuzağına düşerek Benî Ümeyye’ye düşmanlık etmekle suçlar ve hicveder: (Basîl)

فَلَا هَدَى اللَّهُ قَيْسًا، مِنْ ضَلَالَتِهِمْ، وَلَا لَعَا، لِيَنِي دَكْوَانَ إِذْ عَثُرُوا

ضَحُّوْا، مِنَ الْحَرْبِ، إِذْ عَضَّتْ غَوَارِبُهُ وَقَيْسُ عَيْلَانَ مِنْ أَخْلَاقِهَا الضَّحْرُ

كَأَنَّا ذَوِي أُمَّةٍ، حَتَّى إِذَا عَلِقَتْ بِهِمْ حَبَائِلُ، لِلشَّيْطَانِ وَابْتَهَرُوا¹³⁷⁶

¹³⁷¹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 343. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 278.

¹³⁷² Her nereye gizlenirseniz gizlenin Benî Tağlib’in kılıçları sizi kırıp geçirecektir. Sizlerin kurtuluşu ancak mucizedir. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 250.

¹³⁷³ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 132-133. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 137.

¹³⁷⁴ Bekr b. Vâil’den bir kişinin ismidir.

¹³⁷⁵ el-Ahtal’ın kullandığı bu ifade, öfkeden kinayedir.

¹³⁷⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 152. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 107.

“Allah, *Ḳays Aylân*’ı yanlışlarından dönüp hak yolu bulmakta, *Benî Zekvân*’da tökezlediklerinde yeniden savaşmaları için yardım etmesin.

*Omuz başlarını ısırdığı vakit savaşmaktan sıkıntı duyarlar; çünkü onlar zelil ve korkaktır, savaşın meşakkatine güç yetiremezler.*¹³⁷⁷ *Bu da Ḳays Aylân*’ın ahlakındandır.

Boluk içerisinde yaşarken Şeytan onlara vesvese verip aldattı ve tuzağa düşürdü. Onlar da insanları batıl üzere olmakla suçlayarak Benî Ümeyye’ye cephe aldılar.”

3.3.5.3. Farkı Kabile ve Kişileri Hicvettiği Şiirlerinden Örnekler

el-Ahtal, *Benî Aclân*’ı hicvederken, annesinin kendisini hor hakir görerek evden kovduğunu, ona yiyecek vermediğini, onunda evin dışında yarasa gibi başıboş dolaştığını şu şiirinde dile getirir: (Tavîl)

عَلَى الرَّادِ أَلْفَتُهُ الْوَلِيدَةُ، بِالْكَسْرِ وَقَدْ عَبَّرَ الْعَجْلَانُ، حِينًا، إِذَا بَكَى

فَقُبِّحَتْ، مِنْ وَجْهِ لَيْمٍ، وَمِنْ حَجَرٍ¹³⁷⁸ فَيُصْبِحُ كَالْحُقَافِشِ، يَدُلُّكَ عَيْنُهُ،

“*Aclân*, bir süre tek başına kaldı. Annesinden yiyecek alabilmek için uzun süre ağladı. Ancak annesi, onu evin bir köşesine hapsetti.

Gözünü ovuşturduğundan gözleri sulandı, yarasa gibi oldu. Göz çukuru çöktü, yüzü çirkinleşti, aşağılık bir mahluka dönüştü.”

Yine el-Ahtal, şu şiirinde *Benî Aclân*’ı hicveder, kadınlarını hedef alarak küçük düşürür. Aslında el-Ahtal, bütün kabile mensuplarını kastederek küçük düşürmek istemiştir: (Tavîl)

بَنِي كَلِّ دَسْمَاءِ النَّيَابِ، كَأَمَّا طَلَّهَا بَنُو الْعَجْلَانِ، مِنْ حُمِّ الْقَدْرِ

تَرَى كَعْبَهَا قَدْ زَالَ، مِنْ طُولِ رَعِيهَا، وَقَاحُ الدُّنَابِ، بِالسَّوِيَّةِ، وَالزَّفْرِ¹³⁷⁹

¹³⁷⁷ *Ḳays Aylân* Kabilesi’ne mensup olanlar zelildir, korkaktır ve savaşın ağırlığını kaldıramazlar. Tırâd, *Divânü’l Ahtal*, 94.

¹³⁷⁸ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 138. Yezîdî, *Şiru’l-Ahtal*, 129.

¹³⁷⁹ Sükkerî, *Şiru’l-Ahtal*, 138.

“Benî Aclân mensuplarının elbiseleri kirlidir.¹³⁸⁰ Beni Aclân kadınlarının elbiselerinin rengi, kazan karası gibi siyah oldu.

Sen, Benî Aclân¹³⁸¹ kadınlarını, sırtlarında heybeyle ağır yük taşıdıklarından ökçelerinin çatladığını ve iltihaplandığını görürsün.”¹³⁸²

el-Ahtal, Benî Vâil Kabilesini hicvederek küçük düşürür. Bundan dolayı Vâil’in iki oğlu el-Ahtal’ı uyarmaya gelir. Ancak el-Ahtal, kendisini uyarmaya gelen iki kişinin iyi niyetli olmadığını hissedince Benî Vâil’i şu şiiriyle hicveder: (Vâfir)

عَدَا ابْنَا وَاِئِلِّ لِيَعَاتِبَانِي وَبَيْنَهُمَا أَجَلٌ مِنَ الْعِتَابِ

أُمُورٌ لَا يُنَامُ عَلَيَّ قَدَاهَا تُعَصُّ ذَوِي الْحَفِظَةِ بِالشَّرَابِ¹³⁸³

“Vâil’in iki oğlu beni uyarmak için yanıma geldi. Hâlbuki asıl niyetleri, beni uyarmak değil kin ve düşmanlıktı.

Uyarıları, göze konan sinek ya da saflığı bozulmuş şarap gibiydi. Uyarıları, haksızlık ve zulüm olduğundan, susmam mümkün değildi.”

3.4. FAHR (ÖVÜNME) OLGUSU

“Fahr” kelimesi, övünmek, hasletlerinden ve geçmişteki başarılarından övgüyle bahsetmek¹³⁸⁴ manalarına gelir. Fahr, insan fitratını en iyi yansıtan ve insanın içinde bulunan duyguların dışa yansımaları olarak görülür. Şair, fahr olgusunu işlerken övgüye değer özelliklerini sayıp, kötülüklerini güzel gösterir. Edebiyatın olduğu her yerde fahr da olmuştur. Araplar, özellikle de eski Araplar, övünmeye aşırı derecede düşkün olduklarından dolayı eski Arap şiirinde bu temanın sıkça kullandığı görülmektedir. Fahr da kişinin zatının, özünün yansımaları olan yaratılışı, ahlakı, aslı,

¹³⁸⁰ Hizmetçi olmaktan kinayedir.

¹³⁸¹ Benî Aclân kadınları, deve çobanının çok yürümekten takatinin kesildiği gibi çok yürüdüklerinden takatleri kesilmiş, hizmet ederken ayakta çok durduklarından ve çok dolaştıklarından ökçeleri çatlamıştır.

¹³⁸² el-Ahtal, Benî Aclân’ın kadınlarını hor görerek aslında Benî Aclân Kabilesini hor görmüştür. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 78.

¹³⁸³ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 261. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 166.

¹³⁸⁴ İbn Manzûr, “فخر” *Lisânü'l-'Arab*, 7: 48.

nesebi, hizbi, mezhebi, sözleri, fiilleri, sosyal konumu, şerefi, kahramanlığı gibi temel özelliklerini konu edinir.¹³⁸⁵

Genellikle kasidenin bir bölümü olarak medihden sonra gelen fahr, bazen şiirin diğer bölümleri arasında beyitler halinde yer alır, bazen de müstakil olarak nazm edilir.¹³⁸⁶

3.4.1. Şiirlerinde Fahr Olgusu

el-Ahtal'ın şiirlerindeki fahr olgusu, ya medih veya hicvin uzantısı, ya da medih ve hiciv temasının uzantısı olarak kabul edilir. Bilakis o, kendine karşı gelenlerle dalaşıp onları hicvettiği gibi savaşların, kabilelerin, zafer kazanan komutanların isimlerini birer birer sayıyordu. Vicdanında olan aşırı kibri ve sahip olduğu kafa yapısı, aşırı gayret ve temposuyla meâni ve betimleme yapma da kendisine yardım ediyordu. el- Ahtal, fahr temasında Amr b. Gûlsüm'ün torunu gibidir. Ona sadakattan ayrılmadı. Ancak fahr temasında aşırıya kaçmıştır. O, medih ve hicvin de yaşadığı çevrenin ve asrının değerlerini, kavramlarını kullandığı gibi fahr temasında da yine yaşadığı çevrenin ve asrın değerlerini, kavramlarını kullanmıştır.¹³⁸⁷

el-Ahtal'ın şiirlerinde fahr olgusu genel nitelikli fahrlar ve kendi kavminin şerefi ve kahramanlıkları ile ilgil olan fahrlar olmak üzere iki grupta değerlendirebiliriz.

3.4.2. Genel Nitelikli Fahr

el-Ahtal'ın şiirlerinde kendisiyle övüldüğü görülürken bundan çok daha fazla da kabilesiyle övüldüğü görülür. Özellikle de nekâiz şiirlerinde Cerîr'i ve kabilesini her türlü noksanlıkla hicvederken, her türlü güzelliğin, iyi hasletin Tağlib Kabilesinde olduğunu iddia etmiştir. Kabilesinin yapmış olduğu mücadelelerden, kazandıkları zaferlerden ve Araplar içindeki değerinden bahisler açar. Şu şiirinin mısrasında olduğu gibi:¹³⁸⁸ (Tavîl)

¹³⁸⁵ Hannâ el-Fahûrî, *el-Fahr ve 'l-hamâse*, 5. Baskı (Kahire: Dârü'l-maârif, 1992), 5.

¹³⁸⁶ Durmuş, *İslâm Öncesi Araplarda Dil ve Edebiyat I*: 216.

¹³⁸⁷ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihi ve şirih*, 300.

¹³⁸⁸ Merdum Bek, "el-Ahtal" *el-Mecelle el-Mecmau 'l Âlemi 'l Arabî*, 201.

نَحْنُ رَفَعْنَا، عَنِ سَلُولٍ، رَمَاحِنَا وَعَمَدًا رَغْبُنَا، عَنِ دِمَاءِ بَنِي نَصْرٍ¹³⁸⁹

“Benî Selûl’den mızraklarımızı kaldırdık. Benî Nasr’la aramızda süren kan davamızdan da isteğimize vazgeçtik.”

el-Ahtal, Benî Tağlibin yeryüzünü ikiye ayırdıklarıyla övünür. Kavmiyle övünmesini de şu şiirinde dile getirir: ¹³⁹⁰ (Tavîl)

وَنَحْنُ فَسَمْنَا الْأَرْضَ نِصْفَيْنِ: نِصْفُهَا لَنَا، وَتُرَامِي أَنْ تَكُونَ لَنَا، مَعَا

بِتِسْعِينَ أَلْفًا، تَأَلَّهُ الْعَيْنُ وَسَطُهُ، مَتَى تَرُهُ عَيْنَا الطَّرَامَةَ نَدَمَعَا

إِذَا مَا أَكَلْنَا الْأَرْضَ، رَعِيًّا تَطَلَّلَتْ بِنَا الْحَيْلُ، حَتَّى تَسْتَيْحَ الْمُمَنَعَا¹³⁹¹

“Biz, yeryüzünü iki parçaya ayırdık; yarısı bizim mülkiyetimizde, diğer yarısının da bizim olması için savaşıyoruz.”

Doksan bin askerle yeryüzünü işgal edeceğiz. Turâme’nin,¹³⁹² gözlerinin şaşkına döndüğünü, iki gözünden yaşlar dökmeye başladığını gördüğün zaman,

Bizim aygırlarımız, korunaklı otlaklara kafalarını uzattıklarında, kendimize helal kabulettik.”¹³⁹³

el-Ahtal, kavminin büyük yerleri işgal etmelerinin şerefiyle, ezeli düşmanları Kays Aylân’ı ve diğer düşmanlarını başka yerlere sürgün etmeleriyle ve düşmanları olmadan Cezire’de hüküm sürmelerini şu şiirin de övünerek dile getirir. (Tavîl)¹³⁹⁴

وَإِنْ ذَكَرَ النَّاسُ الْقَدِيمَ وَجَدْتَنَا لَنَا مِقْدَحًا مَجْدٍ، وَلِلنَّاسِ مِقْدَحُ

بِنَا يُعَصِّمُ الْجَيْرَانَ، أَوْ يُرْفِدُ الْقَرَى، وَتَأْوِي مَعَدَّ، فِي الْحُرُوبِ، وَتَسْرُخُ

¹³⁸⁹ Sükkerî, Şiru’l-Ahtal, 136. Yezîdî, Şiru’l-Ahtal, 132.

¹³⁹⁰ Tırâd, Divânü’l Ahtal, 350.

¹³⁹¹ Sükkerî, Şiru’l-Ahtal, 369-370. Yezîdî, Şiru’l-Ahtal, 296.

¹³⁹² Hassân b. Turâme, Kelb Kabilesine mensup bir şair.

¹³⁹³ el-Ahtal, bura da at sürüsünü zikretmiştir. Çünkü at mübalağayı ifade etme sebebidir. Hâvî, el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih, 303.

¹³⁹⁴ Tırâd, Divânü’l Ahtal, 344. Hâvî, el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih, 303.

نَدْعُ بَارِقَاتٍ، مِنْ سَرَابٍ، تَضَحُّحُ¹³⁹⁵

دَوِي يَمْنٍ، إِلَّا تُبْرِئْنَا لِنَصْرِنَا

“İnsanlar, asil geçmişleriyle övünmeye başladığında sen bizi diğer insanlar arasında en şerefli kişiler olarak bulursun.

Meâd¹³⁹⁶ ve diğer Arap Kabileleri, savaşın sıkıntılarında bize sığındığında onları korururuz ve doyururuz.

Biz, hayır ve bereket sahibiyiz. Düşmanlarımız bizi tahrik ederlerse, serap gibi parlayarak onları kırıp geçiririz.”

el-Ahtal, Cerîr’i hicvederken, Kays Aylân’a karşı övünür ve Benî Tağlibi’de coşan sele benzetir. Benî Tağlib’in kahramanlarını, savaşlarını ve mağlup ettikleri düşman kavimlerin isimlerini şiirinde sayarak övünür:¹³⁹⁷ (Kâmil)

لَمْ تَكُنْ فُرْسَانُهُ غُرْلًا، وَلَا أَكْفَالًا

فِي فَيْلِقٍ، يَدْعُو الْأَرَاقِمَ،

حَالِطَنَ، مِنْ عَمَلِ الْوَجِيفِ، سَأَلَا

بِالْحَيْلِ، سَاهِمَةَ الْوُجُودِ، كَأَمَّا

عَطْفَةً، كَرَّ الْمَنِيحِ، وَجَلَنَ ثُمَّ بَحَالَا

وَلَقَدْ عَطَفَنَ، عَلَى فِرَازَةَ

وَأَزَلَنَ جَدَّ بَنِي الْحُبَابِ، فَرَالَا

فَسَقَيْنَ مَنْ عَادَيْنَ كَأَسَا مُرَّةً،

وَأَبْنَى الْمُهَرَّمِ قَدْ تَرَكَنَ مُدَالَا

يَعْتَشِبِينَ جَيْفَةَ كَاهِلٍ عَرَيْنَهَا،

وَتَرَكَنَ فَلَهُمْ، عَلَيْكَ، عِيَالَا¹³⁹⁸

فَقَتَلَنَ مَنْ حَمَلَ السَّلَاحَ، وَعَعِيرَهُمْ،

Erâgım,¹³⁹⁹ büyük orduyla süratle korkmadan silahsız, iyi ata binemeyen süvarileriyle savaşa gitmekle övünüyor.

¹³⁹⁵ Sükkerî, Şiru'l-Ahtal, 489.

¹³⁹⁶ Meâd: Adnan’ın oğludur. el-Ahtal, kuzey Araplarından olan Meâd Kabilelerini kastetmiştir.

¹³⁹⁷ Tırâd, Divânü'l Ahtal, 239. Hâvî, el-Ahtal: Fi Siretihi ve nefsiyyetihi ve şirih, 305.

¹³⁹⁸ Sükkerî, Şiru'l-Ahtal, 89-90. Yezîdî, Şiru'l-Ahtal, 48-49.

¹³⁹⁹ Tağlib Kabilesine mensup bir grup. el-Ahtal, çılgık atarak bağırmalarıyla, cesaretli olmalarıyla övünmüştür.

Çok baskın yapmaktan yüzlerinin rengi değişmiş, bitkin düşmüş, sanki ayakları, veremli hastanın ayakları gibi yürüyemez olmuş atlarla,

Biz, Kudâra'ya¹⁴⁰⁰ yakınlık gösterdik. Onlara bir defasında hedefine varmayan oklarla saldırdık

Düşmana içi acı su dolu bardakla su verdik. Benî Hubâb'ın¹⁴⁰¹ gücü kırıldı ve yok oldu.¹⁴⁰²

Savaşta öldürülen Kâhil'in¹⁴⁰³ çıplak leşini örttüler. İbn Mühezzem'i de zelil olarak terk ettiler.¹⁴⁰⁴

Silahsız düşmanın hepsini öldürdüler. Geriye kalanları da rezil olarak terk ettiler.”

3.5. VASF (TASVİR)

Sözlükte vafk kelimesi: Bir şeyi bir yana doğru eğmek, o şeye yönelmek, bir şeyi kesmek anlamlarına gelir. Tasvîr: “Bir şeye biçim vermek, resmini yapmak, bir şeyi ince ayrıntılarıyla anlatmak.” demektir. Terim olarak tasvir: “Roman, hikâye ve diğer edebî türlerde olayların geçtiği yerleri, kişileri ve eşyayı öteki nesnelere ayırıp bütün özellikleriyle ifade etme diye açıklanabilir.” İyi bir tasvir eşyanın ilk bakışta görülemeyen yanlarını fark etmeye, duyulardan olabildiğince yararlanmaya, kendinden bir şeyler katmaya, anlatımı bir plan içinde yapmaya ve eşyayı iyi gözlemlemeye bağlıdır. Arap edebiyatında tasvirden çok vafk (bir şeyin niteliklerini açıklamak) ve sıfat kelimeleri kullanılır.¹⁴⁰⁵

Tasvir, Arap şiirinin en köklü temalarından birini teşkil eder. Her konu ve temanın bünyesinde yer alırsa da kasidenin ilk bölümünü meydana getiren nesîb (teşbih) kısmından sonra tasvir bölümüne geçilmesi ve burada övülen kişiye ulaşabilmek için usta bir ressamın tasviri gibi anlatılması önemli bir gelenektir.¹⁴⁰⁶ Vafk, bir tür anlatım şeklidir. Diğer bir ifadeyle vafk, varlıkların hissî veya manevî

¹⁴⁰⁰ Kudâra, Zebeyân Kabilesinden bir grubun ismidir.

¹⁴⁰¹ Ebû Umeyr b. Hubâb.

¹⁴⁰² el-Ahtal, Umeyr b. Hubâb'ın öldürülmesini kast etmiştir.

¹⁴⁰³ Kâhil ve İbn Mühezzem, Kays Aylân ve Tağlib arasında meydana savaşta öldürülen iki kişinin isimleridir.

¹⁴⁰⁴ O ikisinin intikamını alamadılar.

¹⁴⁰⁵ Hüseyin Elmalı, "Tasvir" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40: 135.

¹⁴⁰⁶ Durmuş, *İslâm Öncesi Araplarda Dil ve Edebiyat*, 217.

özelliklerinin tasviri veya herhangi bir eşyanın, içinde bulunduğu durumun bazılarının zannettiği gibi: "Şairin sanatsal yeteneğini en iyi gösteren tasvirdir desek" abartılı söz söylemiş olmayız. Vasfedilen'in hareketsiz cansız olması, yerde sürünen canlı varlık olması ya da göğe doğru yükselen dağ olması fark etmez eşittir. Çünkü betimleyen şairin yeteneği yaşamı uygun olan hal üzere kurgulaya bilmesidir. Arap şiirinin konularının çoğunu tasvir oluşturmaktadır.¹⁴⁰⁷

Vasf, el-Ahtal'ın şiirine egemendi. Çünkü kendisi vasf şairlerindendi ve yapısı gereği, hobi olarak vasfa sempati duymaktaydı.¹⁴⁰⁸

3.5.1. Atlâl

Mekân, özellikle şiirde, bir alan olmaktan çıkıp, şairlerin kullandığı sembolik ifadelerle birlikte, sanatsal bir düzleme dönüşmekte ve şairin duygu ve düşüncelerini aktarması yanında, içinde yaşadığı dönemin sosyal, kültürel, felsefi ve edebi durumu hakkında bilgi vermektedir. Özellikle cahiliye dönemi muallaka şiirlerinde, kalıntılar (atlâl) üzerinde durarak maziye ve göçüp giden sevgilileri anan şairler, aynı zamanda yüzyıllar boyunca sürecek yeni bir şiir geleneğinin de temelini atıyorlardı. Atlâl şiirinin ortaya çıkışının en temel olanı, bedevilerin belli mevsimlerde su ve azık peşinde koşturmaları ve dönüşte rastladıkları ya da geride bıraktıkları kalıntılarıdır.¹⁴⁰⁹

Emevîler Dönemi'nde kasideye giriş kısmında en çok işlenen konuların başında terkedilen diyardaki izlerin tasviri gelmektedir. Bu dönemin ünlü şairleri özellikle el-Ahtal uzun kasidelerine çoğunlukla atlâl, sevgiliye (gazel) yönelik âşıkane sözler ile başladıkları görülmektedir.¹⁴¹⁰

Aşağıdaki beyitlerde el-Ahtal, serabı, yola çıkan kervanı, esen rüzgârları, yağmurları zikrederek atlâl tecrübesinde diğer kavramlardan da yararlanmaktadır.¹⁴¹¹

(Vâfir)

¹⁴⁰⁷ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi Cähiliye Dönemi*, I: 81.

¹⁴⁰⁸ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih*, 408.

¹⁴⁰⁹ Ahmet Abdülhadioğlu, "Klasikten Moderne: Arap Şiirinde Şiir- Mekân İlişkisi" Tarih Okulu Dergisi, 11/33 (Mart 2018): 997.

¹⁴¹⁰ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi*, III: 45.

¹⁴¹¹ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih*, 389-390.

عَفَا مِنْ آلِ فَاطِمَةَ، الدُّخُولُ
فَجِرْزَانَ الصَّرِيمَةَ، فَالْهُجُولُ
مَنَازِلُ، أَفْقَرْتُ مِنْ أُمِّ عَمْرٍو
يَظَلُّ سَرَاجَهَا، فِيهَا، يُجُولُ
شَامِيَةُ الْمَحَلِّ، وَقَدْ أَرَاهَا
تَعَوْمُ، لَهَا بِذِي حَيْمٍ، حُمُولُ
وَلَوْ تَأْتِي الْفَرَاشَةَ، وَالْحَبِيَّيَا،
إِذَا كَادَتْ تُكَلِّمُكَ الطُّلُولُ¹⁴¹²

"Göç eden Fatma'nın yaşadığı engebeli, kumsal ve geniş toprakları olan Dahûldaki¹⁴¹³ izleri kayboldu.

Evler, Ümmü Amr'dan mahrum kaldı.¹⁴¹⁴ Sevgilinin terk ettiği yerlerde serabı dolaşılıyor.

Şamlı kadınların bineklerinin Zi Hiyem'e¹⁴¹⁵ doğru geminin suda yüzdüğü gibi gittiklerini görüyorum.

¹⁴¹⁶ Ansızın el-Ferâşe ve el-Hubeyyâ'ya¹⁴¹⁷ gelsen, kalıntılar sevgilinle yaşadığın güzel günleri sana haber verir.¹⁴¹⁸

Yukarıdaki şiirinde olduğu gibi el-Ahtal, atlâl ile ilgili kavramları aşağıdaki şiirinde de açıklayarak konudan konuya geçiş yapar: (Tavîl)

صَحَا الْقَلْبُ، عَنِ أَرْوَى، وَأَقْصَرَ بَاطِلُهُ
وَعَادَ لَهُ، مِنْ حُبِّ أَرْوَى، أَخَابِلُهُ
أَجْدَكَ، مَا نَلَقَاكَ إِلَّا مَرِيضَةً،
تُدَاوِينَ قَلْبًا، مَا تَنَامُ بِلَابِلَةٍ؟
عَفَا وَاسِطٌ، مِنْهَا، فَيُجَامُ حَامِرٌ
فَرُوضُ الْقَطَا: صَحْرَاؤُهُ فَخَمَائِلُهُ
وَقَدْ كَانَ مِنْهَا مَنَزِلٌ، نَسْتَلِدُهُ،
أُعَامِقُ: بَرَقَاؤُهُ، فَأَجَاؤُهُ¹⁴¹⁹

¹⁴¹² Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 264-265. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 124. Nâsrüddin, *Divânü'l Ahtal*, 293. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 120.

¹⁴¹³ Dahûl, Şam'da bir yer ismidir, Hızzân, engebeli arazisi olan yer ismidir.

¹⁴¹⁴ el-Ahtal, sevgilisinin terk ettiği yerleri zikretmiştir.

¹⁴¹⁵ Zi-hiyem, yer ismidir.

¹⁴¹⁶ el-Ahtal, bu beyitte kendisine seslenmiştir.

¹⁴¹⁷ el-Ferâşe ve el-Hubeyyâ Şam'da iki yer ismidir.

¹⁴¹⁸ Terk edilen yerleri ziyaret ettiğinde kalıntıların izleri sevgilini ve samimi olarak bir araya geldiğin günleri sana hatırlatır. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 120.

"Ervâ'nın aşkından kalp iyileşti ve yanlış yollara gitmeyi terk etti, ona olan aşkı da aklını başından aldı.

Yemin olsun ki sen şanslısın. Ancak seninle kalp hastalığımızı karşılıklı tedavi etmek için bir araya geliriz. Bize karşı seni sıkıntılı, vesveseli bulduk.

Vâsıt'ın oradaki izleri silindi. Hâmiz tepeciği ve Ravdü'l-Gatâ¹⁴²⁰ çölleşti, kuraklaştı.

Orada hoş vakit geçirdiğimiz sevgilimin evi vardı. Uâmig'in,¹⁴²¹ geniş arazisi sevgilim terk edip gittikten sonra taş, kum ve çamurla doldu."

el-Ahtal, inşâd ettiği şiirinde ıssız, uçsuz bucaksız çölleri başıboş bırakılan develere benzeterek vafeder: (Tavîl)

بَارِحَائِهَا الْفُصُوى، أَبَاعِرُ هَمَلٍ	وَيَدَاءِ مُحَالٍ، كَأَنَّ نَعَامَهَا
رِجَالٌ، تَعَرَّى تَارَةً، وَتَسْرِبَلٌ	تَرَى لَامِعَاتِ الْآلِ، فِيهَا، كَأَنَّهَا
وَلَا عَيْنٌ هَادِيهَا، مِنَ الْخَوْفِ، تَعْفَلُ	وَجُوزِ فَلَاةٍ، مَا يُعَمِّضُ رَكْبُهَا
بِعِرْفَانِ أَعْلَامٍ، وَمَا فِيهِ مَنَهَلُ	بِكُلِّ بَعِيدِ الْعَوْلِ، لَا يُهْتَدَى لَهُ
إِذَا اطَّرَدَتْ فِيهِ الرِّيحُ، مُعْرَبَةٌ ¹⁴²²	مَلَاعِبُ جَنَانٍ، كَأَنَّ تُرَابَهَا،

"Uçsuz bucaksız verimsiz çöller; sanki çobanı olmayan, sahipsiz başıboş dolaşan develer gibidir.

Sabah erken çölde parlayan serap görürsün. Bu çölde serabı, bazen çıplak bazen de elbiselerini giyinmiş adamlar gibi görürsün.¹⁴²³

Su bulunmayan çölün ortasında, develerle yolculuk yaparken rehber, korkudan gaflete düşmemek için gözlerini yummaz.

¹⁴¹⁹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 241. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 58.

¹⁴²⁰ Vâsıt, Şam'da, Hâmîr (Hâmîz), Fırat kıyısında Rakka ve Menbiç arasında bir nahiye ismidir. Ravdü'l-Gatâ, Arapların meşhur mesire alanıdır. Hicaz'da ya da Şam'da olduğu söylenmiştir. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 124.

¹⁴²¹ Yer ismidir.

¹⁴²² Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 25. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 6.

¹⁴²³ el-Ahtal, çölün parlayan serabını bazen elbise giyen bazen de çıplak gezen adama benzetmiştir. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 156.

Bütün uzaklığına rağmen, dikilen işaret taşları bilgi vermez, su kaynağı da yoktur.

Kimse olmadığından uçsuz bucaksız çöl sanki cinlerin oyun alanı gibidir. Sürekli esen rüzgâr, çölün kumlarını eller ve her tarafa saçıp savurur."

3.5.2. Atlâl ve Yağmur

el-Ahtal, sevgilisi Selmâ'nın ayrılıp terk ettiği yerlerin yerle bir olduğunu ve oralardan sadece baykuş seslerinin geldiğini, terk edilen diyarları yağmurun suladığını, sel baskınlarının meydana geldiğini "atlâl'ı" vASFeden şiiirinin nesf b kısmında vurgular: (Tavîl)

فَدَاثُ الصَّفَا: صَحْرَاُهَا، فَفَصِيْمُهَا

عَفَا الْجُوُّ، مِنْ سَلْمَى، فَبَادَتْ رُسُوْمُهَا

قَفَارًا يُعْنِيهَا، مَعَ اللَّيْلِ، بُومُهَا

فَأَصْبَحَ مَا بَيْنَ الْكَلَابِ وَحَابِسِ

¹⁴²⁴ نُجُوْمٌ، بَدَتْ، وَانْجَابَ عَنْهَا عُيُوْمُهَا

خَلَّتْ، عَيْرَ أَحْدَانِ، تَلُوْخُ كَأَنَّهَا

"el-Cevvü ve Zâtü's-Safâ,¹⁴²⁵ Selmâ gittikten sonra yok olup yerle bir oldu. Ondan hiçbir eser kalmadı, kuzu ağaçlarının yetiştiği yer çölleşti.

Sen gittikten sonra Kilâb ve Hâbis¹⁴²⁶ arasında kimse kalmadı, çöle döndü. Ancak buralarda geceleri öten baykuşun sesi duyulur oldu.¹⁴²⁷

Orada başıboş gezen yaban ineğinden¹⁴²⁸ başka bir şey kalmadı. Sanki orası, gece karanlığında bulutsuz gökyüzünde görülen yıldızlar gibidir."

el-Ahtal, aynı şiiirin devamında terk edilen diyarlarda sel baskınlarının meydana geldiğini dile getirerek vASFeder:

بِهِ الرِّيحُ مِنْ عَيْنِ، سَرِيْعٍ جُمُوْمُهَا

إِذَا قُلْتُ: قَدْ خَفَّتْ تَوَالِيهِ، أَقْبَلْتُ

¹⁴²⁹ وَأَرْضَهُمَا، حَتَّى إِطْمَأَنَّ جَسِيْمُهَا

فَمَا زَالَ يَسْفِي بَطْنَ حَبْتٍ وَعَرَعْرِ،

¹⁴²⁴ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 224. Yezîdî, *Şiru 'l-Ahtal*, 120.

¹⁴²⁵ İki yer isimdir.

¹⁴²⁶ İki yer isimdir.

¹⁴²⁷ Baykuşların sesinin duyulması yaşanan yerin ıssız ve boş olmasından kinayedir. el-Esmer, *Divânü 'l Ahtal*, 128.

¹⁴²⁸ Dağlarda tek başına dolaşan, yaşayan inek türüdür. Tırâd, *Divânü 'l Ahtal*, 132.

" Bulutlar artık yağmur bırakmaz dediğimde: Batıdan rüzgârın sürükleyerek getirdiği bulutlar hızla gelerek sağanak yağmur bıraktı.

*Habt ve Arar bölgelerinin*¹⁴³⁰ toprakları, suya kandı hatta sel baskınları bile meydana geldi."

el-Ahtal Kûfe'ye kavmimin kan bedeli olarak bağışlayacağı iki diyet getirdi. İnsanlar, el-Ahtal için mescitte toplanmışlardı. O da ipek cübbesini giyip, üzerine altın haçını taktı ve atına binip mescidin kapısına geldi ve atından inmişti. Bazıları el-Ahtal'ı gördüklerinde onu kıskanmışlardı. el-Ahtal, orada durarak gördüğü manzarayı vasfetmeye başlamıştır:¹⁴³¹ (Kâmil)

لَمَنِ الدِّيَارُ، بِحَائِلٍ، فَوْعَالٍ
دَرَسَتْ، وَعَعِيْرَهَا سِنُونُ، حَوَالِي؟

دَرَجَ الْبَوَارِحُ فَوْقَهَا، فَتَنَكَّرَتْ،
بَعْدَ الْأَنْبَسِ، مَعَارِفُ الْأَطْلَالِ

فَكَأَنَّمَا هِيَ، مِنْ تُقَادِمٍ عَهْدِهَا،
وَرَقٌ، نُشِرْنَ مِنَ الْكِتَابِ، بَوَالِي

دِمْنٌ، تُدْعِغُهَا الرِّيحُ، وَتَارَةً
نُسَقِي بِمُرْتَجِزِ السَّحَابِ، ثَقَالِ

بَاتَتْ يَمَانِيَةُ الرِّيحِ تَقْوُدُهُ،
حَتَّى اسْتَقَادَ لَهَا، بَعِيرِ حِبَالِ

فِي مُظْلِمٍ، عَدِيْقِ الرَّيَابِ، كَأَنَّمَا
يَسْقِي الْأَشَقَّ، وَعَالِجًا، بِدَوَالِي¹⁴³²

"Yılların geçmesiyle izleri kalmayan, yok olan Hâil ve Vuâl"¹⁴³³ yurtları kimindir?

Tepesinde şiddetli sıcak fırtınaların esip, kasırgaların koptuğu ve fırtınalar dindikten sonra yerle bir olup tanınamaz hale gelen yerler atlâl olarak bilinir.

Sanki terk edilen yurttan kalan izler, uzun zaman önce neşredilen yıpranmış kitap sahifeleri gibidir.

¹⁴²⁹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 225. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 121

¹⁴³⁰ İki yer isimdir.

¹⁴³¹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 144.

¹⁴³² Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 108. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 156-157.

¹⁴³³ Hâil, bir vadinin, Vuâl ise bir dağın isimdir.

İnsanların terk ettiği yurtları bazen yağmur yüklü bulutlardan gök gürültüsüyle şimşekler çakararak sağanak şeklinde yağın yağmurlar, bazen de esen rüzgârlar altını üstüne getirir.

Yemen tarafından gelen rüzgâr bulutları, yularsız ve başı boş dolaşan hayvanlar gibi önünde sürükledi.

Gökte kararan, sağanak yağmur yüklü bulutlar sanki el-Eşak ve Âlice'yi¹⁴³⁴ öküzün dönderdiği su çarkının suladığı gibi suluyor.

3.5.3. Gazel (Kadının Vasfedilmesi)

el- Ahtal, Ümmü Bişr'e hitap ederek kendisinden ayrılışını, uzakta olmasını vurguladıktan sonra onunla beraber gençliğin de geçirdiği eğlenceli, hoş geceleri ve güzelliğini vasfederek şiirine başlar: (Tavîl)

أَلَا يَا إِسْلَمِي، يَا أُمَّ بَيْشِرٍ، عَلَى الْهَجْرِ وَعَنْ عَهْدِكَ، الْمَاضِي، لَهْ قَدَمُ الدَّهْرِ

لِيَالِي تَلْهُو، فِي الشَّبَابِ الَّذِي خَلَا، بِمُرْتَجَةِ الْأَرْدَافِ، طَيِّبَةِ النَّشْرِ

أَسِيلَةُ بَحْرَى الدَّمْعِ، حَقَاقَةُ الْحِشَا، مِنْ الْهَيْفِ، مِبْرَاقِ الثَّرَائِبِ، وَالنَّحْرِ

وَتَبَسُّمُ، عَنْ أَلْمَى، شَتِيَّتِ نَبَاتِهِ لَذِيذِ، إِذَا حَادَثَ بِهِ وَاضِحَ الثَّغْرِ¹⁴³⁵

"Ey Ümmü Bişr,¹⁴³⁶ Ey İslemî. Senden ayrılalı uzun süre geçmiş olmasına rağmen, geçmişten aramızda kalan samimiyet sebebiyle sana verdiğim söze sadığım.¹⁴³⁷

Gençliğimizde seninle beraber geçirdiğimiz zevkli gecelerin üzerinden uzun süre geçmiş olsa da vücudundan etrafa hoş kokular yayılıyordu.

Yanakların pürüzsüz, güzel, parlak ve ince belli. Gerdanlık taktığın boynun etrafa ışık saçıyordu.

Tebessüm ettiğinde, dudakların açıldığında ağızdaki bembeyaz seyrek ön dişlerin, siyaha dönüşmüş diş etlerin görünüyordu."

¹⁴³⁴ İki yer ismidir.

¹⁴³⁵ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 307-308. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 211.

¹⁴³⁶ Ümmü Bişr, bir kadının künyesidir.

¹⁴³⁷ Sevgilisinden ayrılalı uzun süre geçsede el-Ahtal, sevgilisine mutluluk, sağlık ve sıhhat dilemiştir.

el-Ahtal, sevgilisini dişi ceylana benzetir. Sevgilisinin dişlerinin, ceylandan daha güzel olduğunu, giydiği elbiseyi ve taktığı takıları vasfederek aşk şiirin de dile getirir: (Vâfir)

فلبسْتُ طَبِيَّةً غَرَاءً، ظَلَلْتُ،
بَأَعْلَى تُلْعَةٍ تَرْجِي غَزَالًا
بَأَحْسَنَ مُقْلَةً مِنْهَا، وَجِيدًا،
وَوَجْهًا نَاعِمًا، كُحْسِي الْجَمَالَا
جَرَى مِنْهَا السَّوَاكُ، عَلَى تَقِيٍّ،
كَأَنَّ الْبُرْقَ، إِذْ ضَحِكْتُ، تَلَالَا
كَأَنَّ الْمِسْكَ عُلَّ بِهَا، دَكِيًّا،
وَرَاحًا خَالَطَ الْعَدْبَ الرَّيَالَا¹⁴³⁸

" Sevgilimin teni, yüksek tepelere doğru kovaladığım alnı sakar dişi geyiğin teni kadar beyazdır.

Pürüzsüz teni, göz küresi, boynu, sevgiliminkinden daha güzel değildir.

Temiz ve parlayan ön dişlerinde misvak kayar, güldüğünde dişleri, sanki çakan şimşek gibi parıldar.

Sanki sevgilimin ağızının misk kokusu, soğuk suya karıştırıp defalarca içtiğim kokusu etrafa yayılan saf şarap gibidir. "

el-Ahtal, sevgilisiyle geçmişte yaşadığı güzel günlerini hatırlar. Gece sevgilisiyle yaşadığı duygulu, heyecanlı anları güvercinlerin yeşil dallar arasında ötüştükten sonra çiftleşmelerine benzetir. Şehevî duygularının zirveye çıkmasını da yazdığı aşk şiirinde dile getirir: (Basît)

يا يَوْمَنَا، عِنْدَهَا، عُدَّ بِالتَّعِيمِ لَنَا
مِنْهَا، وَبِأَلْيَتِي فِي بَيْتِهَا، عُوْدِي
إِذْ بَتُّ أَنْزِعُ عَنْهَا حَلِيَّتَهَا، عَبْتًا،
بَعْدَ اغْتِنَاقِي، وَتَقْبِيلِي، وَبَحْرِيْدِ
كَمَا تَطَاعَمَ، فِي خَضْرَاءِ نَاعِمَةٍ،
مُطَوَّقَانِ، أَصَاخَا بَعْدَ تَغْرِيدِ
وَقَدْ سَمَّئْتَنِي رُضَابًا، غَيْرَ ذِي أَسْنِ
كَالْمِسْكَ، دُرٌّ عَلَى مَاءِ الْعِنَاقِيْدِ

¹⁴³⁸ Sükkerî, Şiru 'l-Ahtal, 562-563.

مِنْ حَمْرٍ بَيْسَانَ، صِرْفًا، فَوْقَهَا حَبَبٌ شَيَّبَتْ بِهِ نُطْفَةً، مِنْ مَاءٍ يَبْرُودُ¹⁴³⁹

"el-Ahtal, sevgilisinin yanında geçirdiği günlerin özlemiyle:" Ey yanında geçirdiğim mutlu gün, bizim için geri gelsen. Ey onun evinde geçirdiğim gece keşke geri gelsen!

Onun yanında gecelediğimde, eğlenmek için sarılıp öpüştükten sonra daha da ileri giderek, üzerinden takılarını ve elbiselerini çekip çıkarttım.

Dalları yeşil yapraklı ağacın üzerinde dişi ve erkek güvercinin ötüştükten sonra birbirinden zevklendikleri gibi,¹⁴⁴⁰

Öpüşürken onun tükürüğünün tadı, Yebrûd'dan getirilen soğuk tatlı suyun Beysan'dan¹⁴⁴¹ getirilen şaraba karıştırılmasından elde edilen rengi değişmemiş içine misk serpilmiş, saf şarap gibidir."

el-Ahtal, sevdiği kadınla geçirdiği geceyi hiç kimsenin olmadığı yerde sanki cinlerin misafiriymiş gibi, sevdiği kadının elbiselerini çıkarmasını da ceylan derisini yüzmeye benzeterek şu şiirinde vafeder: (Tavîl)

وَلَيْلَةَ نُجُوى، يَعْتَرِي أَهْلَهَا الصَّبَا، سَلَبْتُ بِهَا رِيحًا، جَمِيلاً مَسَالِيَهُ

فَأَصْبَحَ مَحْجُوبًا عَلَيَّ، وَأَصْبَحْتُ بِظَاهِرَةِ آثَارِهِ، وَمَلَأَعْبَهُ

وَبَتْنَا كَأَنَّا ضَيْفٌ جِرٌّ، بَلِيلَةَ يَعُودُ بِهَا الْقَلْبُ، السَّقِيمِ، طَبَائِيَهُ¹⁴⁴²

"Gençlik yıllarında gece masum kişinin başına geldi. Gençlik heyecanıyla bembeyaz, güzel Ceylan'ın¹⁴⁴³ derisini yüzdüm.¹⁴⁴⁴

Benden utandı ve benden ayrılıp ilişkisini keserek uzaklara gitti. Onunla bir daha bir araya gelemedik.

¹⁴³⁹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 371-372.

¹⁴⁴⁰ el-Ahtal, sevgilisiyle beraber gece yaşadıkları zevkli anları yeşil ağaçların arasında ötüşerek çiftleşen güvercine benzetmiştir. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 434.

¹⁴⁴¹ Beysan Filistin'de bulunan bir köy ismidir. Yebrûd, Şam'da bir yer ismidir. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 434.

¹⁴⁴² Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 207. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 218.

¹⁴⁴³ Sevdiği kadını kastetmiştir ve kadından istiareddir. Seviştiği kadının elbiselerini, ceylanın derisini yüzer gibi üzerinden çekip çıkartmasını kastetmektedir.

¹⁴⁴⁴ Gençlik hevesiyle sevişirken sevdiğim kadının elbiselerini üzerinden çıkarttım.

Biz, sanki geceyi cinlerin misafiriymişiz gibi geçirdik.¹⁴⁴⁵ Sevgilim benden ayrıldıktan sonra ona olan kara sevdamdan kalbim hasta oldu."

el-Ahtal, sevdiği kadının özelliklerini ve onunla yaşadığı aşkı da şu şiirinde vasfeder: (Tavîl)

وَمَا مَنَعَتْ أَسْمَاءُ يَوْمَ رَحِيلِنَا أَمْرٌ عَلَيَّ مِنْ خَطَائِي وَمِنْ وَزِيرِي
رَأَيْتُ لَهَا يَوْمًا مِنَ الدَّهْرِ بَهْجَةً فَهَشَّتْ لَهَا نَفْسِي وَهَمَّ بِهَا صَدْرِي
فَتَمَّ تَنَاهَيْنَا كِلَانَا عَنِ الصَّبَا وَلَا شَيْءَ خَيْرٍ مِنْ تُقَى اللَّهِ وَالصَّبْرِ
سَبْتِكَ يَمُرُّجُ الرَّوَادِفِ نَاعِمٍ وَأَبْيَضَ عَذْبِ الرَّيْقِ مُعْتَدِلِ الثَّغْرِ
وَمُتَسِقِ كَالنُّورِ مِنْ كُلِّ صِبْغَةٍ ¹⁴⁴⁶ يُضِيءُ الدُّجَى بَيْنَ التَّرَائِبِ وَالنَّحْرِ
فَمِلْتُ بِهَا مِيلَ النَّزِيفِ وَنَازَعْتُ ¹⁴⁴⁷ رِدَائِي وَالْمَيْسُورَ خَيْرٌ مِنَ الْعُسْرِ

"Esmayolculuk yaptığımız gün bana yasakladığının gönlümde bıraktığı elem, hatadan ve günahattan daha acıydı.

Bana geldiği gün onu sevinçli gördüm. Onu arzuladım ve kalbim ona kavuşmayı fısıldadı ona yöneldim.

Orada her ikimiz Allah'ın emrine uyararak birbirimizle oynaşmaktan uzak durduk. Sabırdan ve Allah korkusundan daha hayırlı hiçbir şey yoktur.

Baldırları büyük,¹⁴⁴⁸ ön dişleri bembeyaz, öpmesi hoş olan kadın, senin aklını başından aldı.

Gül gibi bütün renkleri uyumlu, yaratılışı düzgün, iki memesinin arası ve gerdanlık taktığı boynu gecenin karanlığını dağıtıp aydınlatıyor.

¹⁴⁴⁵ Hiç kimsenin bulunmadığı ve yaşamadığı yerden kinayedir. Sanki iki sevgili o gece cinlerin misafiri gibidir.

¹⁴⁴⁶ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 470-471.

¹⁴⁴⁷ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 471.

¹⁴⁴⁸ O dönemde kalçaları büyük olan kadınlar, erkeklerin tercih sebebiydi. Nâsirüddin, *Divânü'l Ahtal*, 177.

Ona, sarhoşun şaraba sempatisi duyduğu gibi, sempati duydum. Ancak o, elbisemi çakti. Kolay olanla yetindim. Yasaklanan, zor elde edilen, kolay elde edilenden daha hayırlıdır."

3.5.4. Deveyi Zebraya Benzeterек Vasfetmesi

el-Ahtal'ın divanına baktığımızda deve ve yaban eşeğini vasfeden farklı kısa maktûaların olduğunu görürüz.¹⁴⁴⁹

el-Ahtal, Ensar'ı hicvettikten sonra kendisini çocukluk arkadaşı Yezîd'e götüren devesini sert kayaya benzeterек şiirinde vasfeder: (Basît)

هَلْ تُبْلِغُنِي زَيْدًا ذَاتُ مَعْجَمَةٍ، كَأَنَّهَا صَحْرَةٌ، صَمَاءٌ، صَيْخُودٌ؟
مِنَ اللَّوَاتِي إِذَا لَأَنْتَ عَرِيكَتُهَا كَأَنَّ لَهَا بَعْدَهُ آلٌ، وَجَلُودٌ
تَهْدِي سَوَاهِمَ، يَطْوِيهَا الْعَنِيقُ بِنَا، فَالْعَيْسُ مُنْعَلَةٌ، أَفْرَابُهَا سُودٌ
تَلْفَحُهُنَّ حُرُورٌ، كُلُّهَا جَرَّةٌ، فَكُلُّهَا نَقَبُ الْأَخْفَافِ، بِجُهُودٍ¹⁴⁵⁰

"Kendisini Yezîd'e götüreceк deveyi zikrederek": Güçlü deve, beni Yezîd'e götürebilir mi? Sanki o deve, yerinden oynamayan sert ve büyük kaya gibidir.

Yükünün çok olmasından, hörgücünün yağы erise de gücü zayıflasa da yoluna devam eder.¹⁴⁵¹

Rengi değişen zayıf deve, hızlı yürüyerek yoluna devam eder. Beyaz deve çok terlediğinden kalçaları kararır.¹⁴⁵²

Şiddetli esen sıcak rüzgâr yakmaya devam eder ve sıcak kumlar devenin toynağını deler, yorar.

el-Ahtal, uzun seyahatinde bitkin düşen devesini şiirin de vasfeder:¹⁴⁵³ (Tavîl)

¹⁴⁴⁹ Hâvî, *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih*, 468.

¹⁴⁵⁰ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 79.

¹⁴⁵¹ Tırâd, *Divânü 'l Ahtal*, 44. Yükünü gideceği yere ulaştırmak için gücü ve sabrı vardı. Nâsirüddin, *Divânü 'l Ahtal*, 79.

¹⁴⁵² Gölgesi yere düşer. Tırâd, *Divânü 'l Ahtal*, 44.

¹⁴⁵³ Tırâd, *Divânü 'l Ahtal*, 398.

وَعَنَسِ بَرَاهَا رِحْلَتِي، فَكَأَنَّهَا،
مِنَ الْحَبْسِ فِي الْأَمْصَارِ وَالْحَسْفِ، مِشْحَبٌ

عَلَى أَهْمَا تَهْدِي الْمَطِيَّ، إِذَا عَوَى،
مِنَ اللَّيْلِ مَمَشُوقٌ، الذَّرَاعَيْنِ، هَبَّهَبٌ¹⁴⁵⁴

"Kuvvetli deve, yolculuğumuz da zayıfladı. Sanki o, şehirlerde hapsedildiğinden ağaçtan yapılan elbise askısı gibi oldu.

Deve zayıflasa da diğer hayvanlar gibi yoluna devam eder. Kurt, geceleynin ıssız çölde uluduğunda."¹⁴⁵⁵

3.5.5. Deveyle Beraber Yaban Öküzünü (Zebra) Vafsetmesi

el-Ahtal, şu şiirinde yaban öküzünün güzelliğini vaffeder: (Basît)

أَوْ مُقْفِرٌ، حَاضِبُ الْأُظْلَافِ، قَادَ لَهُ
عَيْثٌ، تَظَاهَرَ، فِي مَيْثَاءِ مِبْكَارِ

يَجُولُ لَيْلَتَهُ، وَالْعَيْنُ تَضْرِبُهُ،
فِيهَا بَعِيثٌ، أَجَشُّ الرَّعْدِ، نَثَارِ

إِذَا أَرَادَ، بِهَا التَّعْمِيضَ أَرْقَهُ
سَيْلٌ، يَدِبُّ بِحَدِّ الثَّرِبِ، مَوَّارِ

كَأَنَّهُ، إِذْ أَضَاءَ الْبَرْقُ بَهْجَتَهُ،
فِي أَصْفَهَائِيَّةٍ، أَوْ مُصْطَلِي نَارِ

أَمَّا السَّرَاةُ، فَمِنْ دِيبَاجَةٍ، هُفِّي،
وَبِالْقَوَائِمِ مِثْلُ الْوَشْمِ، بِالنَّارِ

حَتَّى إِذَا انْجَابَ عَنْهُ اللَّيْلُ، وَانْكَشَفَتْ
سَمَاوُهُ عَنِ أَحْمِ مُصْجِرِ عَارِي¹⁴⁵⁶

(Öküz) Ertat¹⁴⁵⁷ ağacının altına sığındı. Şam tarafından gelerek esen ve yağmur bulutu getiren rüzgâr, ağaçları sağa sola yatırdığında,

Yaban öküzü, yağmur çiseleyip şiddetli şimşekler çakıp etrafa ışıklar saçarken Ertât ağacının altında uyumadan geceledi.

Yaban öküzü gece uyumak istediğinde sel onu uyutmadı. Rüzgâr da toprakları, gözüne doğru savurdu ve gözüne kaçan toprak zerrelere verdiği acıdan gözüne uyku girmedi.

¹⁴⁵⁴ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 292-293. Yezîdî, *Şiru 'l-Ahtal*, 152-153.

¹⁴⁵⁵ Tırâd, *Divânü 'l Ahtal*, 398-399.

¹⁴⁵⁶ Sükkerî, *Şiru 'l-Ahtal*, 124-125. Yezîdî, *Şiru 'l-Ahtal*, 113-114.

¹⁴⁵⁷ Kumsal topraklarda yetişen bir ağaç türünün ismidir.

Çakan şimşegin yaban öküzünün üzerine ışığı düştüğünde güzel rengi, parlaklığı ortaya çıktı. Sanki o, İsfahan'da dokunan safran rengine boyanmış elbise giyinmiş gibidir, ya da ışık üzerine düştüğün de o ışıkla ısınır gibidir.

Sırtının üst kısmı beyaz ipekten dokunan kumaş gibidir. Ön ayakları, bembeyaz ve aralarında siyah zift renginde dantel gibi noktalar vardır (alacadır).

Geceyi uykusuz geçirip sabah olduğunda yağın yağmurdan derisinin güzel, parlak ve pürüzsüz olduğu ortaya çıktı.”

el-Ahtal, şiirinin bir mısrasında deveyi şarap taşıyan gemiye benzetir: (Kâmil)

بِمَرِي الْجَلَّاحِلِ مَنْكِبَاهُ، كَأَنَّهٗ
فُرْقُورُ أَعْجَمَ، مِنْ بَحَّارِ أَوَالٍ¹⁴⁵⁸

"Deve hareket ettikçe boynunun iki tarafındaki küçük ziller çalar. Sanki o deve, Uvâl'in¹⁴⁵⁹ Acem tüccarlarının şarabını taşıyan, gemileri gibidir."

el-Ahtal, yazdığı şiirinde yolculuktan dolayı zayıflayıp bitap düşen devesini yaban öküzüne benzeterek yağmur altında ıslanmasını de tasvir eder: (Basît)

كَأَنَّهَا، بَعْدَ ضَمِّ السَّيْرِ حَبَلَتَهَا،
مِنْ وَحْشِ عَزَّةَ، مَوْشِي الشَّوَى، لَهْقُ
بَاتَ إِلَى جَانِبٍ، مِنْهَا، يُكْفِّئُهُ
لَيْلٌ طَوِيلٌ، وَقَلْبٌ حَائِفٌ، أَرِقُ
بَاتَتْ لَهُ لَيْلَةٌ، هَاجَتْ بَوَارِقُهَا،
وَمُرْزَمٌ، مِنْ سَحَابِ الْعَيْنِ، يَأْتِلِقُ
فَالْقَطْرُ كَاللُّوْلُ الْمَنْتُورِ، يَنْفُضُهُ،
إِذَا اقْشَعَرَ، بِهِ، سِرْبَالُهُ اللَّئِقُ
يَلُودُ، لَيْلَتُهُ، مِنْهَا بِعَرَقَدَةٍ¹⁴⁶⁰
وَالْعُصْنُ يَنْطُفُ، فَوْقَ الْمَتَنِ وَالْوَرَقُ

"Sanki deve, yolculuktan sonra zayıflayıp yağı eriyen Gazze'nin¹⁴⁶¹ vahşi öküzü gibidir.¹⁴⁶² Ön ayaklarında beyaz benekleri vardır.

¹⁴⁵⁸ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 113. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 161.

¹⁴⁵⁹ Uvâl, Bahreyn'de gemi yapımıyla meşhur bir yer ismidir.

¹⁴⁶⁰ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 403. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 260-261.

¹⁴⁶¹ Benî Sâd b. Zeyd Menât b. Temîm yurdunun kumsalının ismidir.

¹⁴⁶² Süratli olan devesini zayıfladıktan sonra zebraya benzetmiştir. Tırâd, *Divânü'l Ahtal*, 74.

Gazze'nin kumsalına yakın yerde yağmurdan, avcıdan korktuğundan ya da kendine eziyet veren başka sebepten başını sağa sola döndürerek korku içinde uzun geceyi uykusuz geçirdi.

Gece, Irak tarafından gelen bulut gürleyerek, parlayarak, şimşek çakarak, sicim gibi yağan yağmur bırakır. Yaban öküzünü, saklandığı sığınağından çıkarır ve ıslatır.

Yağmurun altında bekleyen yaban öküzünün üzerine yağan yağmur damlaları, etrafa yayılan inciler gibidir. Yaban öküzü, üzerine düşen yağmur damlalarından uşür.

Geceleyin altına sığındığı Gargad'ın dalları, yaprakları kendini yağmur damlalarından koruyor ve damlalar bedenine aheste aheste düşüyor."

3.5.6. Karga ve Kurdu Vasfetmesi

تَصَاخُبُ ضَبَيْفِي قَفْرَةً، يَعْرِفَانَهَا: غُرَابٍ، وَذَيْبٍ، دَائِمِ الْعَسَلَانِ

إِذَا حَضَرَ لِي، عِنْدَ زَادِي، لَمْ أَكُنْ بَحْيَالًا، وَلَا صَبًّا، إِذَا تَرَكَانِي

إِذَا ابْتَدَرَا مَا تَطْرُحُ الْكَفُّ فَاتَهُ بِهِ حَبَشِيٌّ، كَيْسُ اللَّحْطَانِ

يُبَاعِدُهُ مِنْهُ الْجَنَاحُ، وَتَارَهُ يُرَاوِحُ، بَيْنَ الْخَطْوِ وَالْحَجَلَانِ

إِذَا غَشِيَانِي هَيْلَتِ النَّفْسُ، مِنْهُمْ فَشَعْرِيْرَةً، وَأَزْدَدْتُ، خَوْفَ جَنَانِ¹⁴⁶³

“Çölde iki misafir, karga öterek ve kurt uluyarak, sürekli yerinde durmadan dolaşiyor.

Azığım yanımdayken yanıma sokulurlarsa azığımı onlara vermekte cimrilik yapmam. Benden uzaklaştıklarında da onların tekrar yanıma gelmesini de istemem.

Azığımdan onların önüne doğru attığımda Habeşî,¹⁴⁶⁴ keskin bakışıyla ve kurnazlığıyla önlerine atılanı gördüğünde kurtla yarıştı ve kurdu geride bıraktı.

Karga bazen uçarak, bazen sıçrayarak, farklı davranarak kurdu geçerek, ondan uzaklaşıyor,

¹⁴⁶³ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 211-212. Yezîdî, *Şiru'l-Ahtal*, 233-234.

¹⁴⁶⁴ el-Ahtal, kara kargayı siyah renkli Habeşî'ye benzetmiştir.

Bana, o ikisi yaklaştıklarında o ikisinin korkusundan vücudum titredi ve kalbimim güpgüp atması da çoğaldı.”

“Çölde iki misafir, karga öterek ve kurt uluyarak, sürekli yerinde durmadan dolaşıyor.

*Azığım yanımdayken yanıma sokulurlarsa azığımı onlara vermekte cimrilik yapmam.
Benden uzaklaştıklarında da onların tekrar yanıma gelmesini de istemem.*

Azığımdan onların önüne doğru attığımda Habeşî, keskin bakışıyla ve kurnazlığıyla önlerine atılanı gördüğünde kurtla yarıştı ve kurdu geride bıraktı.

Karga bazen uçarak, bazen sıçrayarak, farklı davranarak kurdu geçerek, ondan uzaklaşıyor,

Bana, o ikisi yaklaştıklarında o ikisinin korkusundan vücudum titredi ve kalbimim güpgüp atması da çoğaldı.”

3.5.7. Kaya Kuşunu Vafetmesi

el-Ahtal, şu şiirin de kaya kuşunun yuvadaki yavrusuna su getirme çaba ve gayretini, devesine su bulmak için gösterdiği çaba ve gayrete benzeterek vafeder: (Tavîl)

كَأَنَّ رِحَالَ الْمَسِّ، حِينَ عَلَى فَطَوَاتٍ، مِنْ قَطَا عَالِجٍ، حَقَبِ

أَجَدَّتْ لَوْرِدٍ، مِنْ أَبَاغٍ، وَشَقَّهَا هَوَاجِرُ أَيَّامٍ، وَقَدَنَ لَهَا، شَهْبٍ¹⁴⁶⁵

" Şiddetli yağan yağmurun ağacın üzerine¹⁴⁶⁶ hapsettiği Âleç'in¹⁴⁶⁷ kuyruğunda beyaz tüy olan kaya kuşlarından bir kuş gibi,

O şiddetli sıcaklığın yaşandığı gün, öğle vaktinde, yuvadaki yavrusuna su getirebilmek için Ebâa'daki¹⁴⁶⁸ suyun pınarına doğru süratle uçtu. Şiddetli sıcak bitap düşürdü, tüylerinin rengi griye döndü. "

¹⁴⁶⁵ Sükkerî, Şiru 'l-Ahtal, 39.

¹⁴⁶⁶ رِحَالَ الْمَسِّ : Ulu ağacın ismidir. Odunundan semer yapılır.

¹⁴⁶⁷ Bir yer ismidir.

¹⁴⁶⁸ Enbar'ın gerisinde bulunan bir vadi ismidir.

3.5.8. Kaya Kuşu ve Atmaca'yı (Şahin, Doğan) Vafsetmesi

Bu şiir gazeldir ve avlanmayı vafseter. (Tavîl)

رَجَعْتُ بِهِ، يَرْمِي الشُّخُوصَ، كَأَنَّهُ فَطَامِي طَيْرٍ، أَنَحَرَ الصَّيْدَ، خَاضِبُ

أَحْمُ، حَدِيدُ الطَّرْفِ، أَوْحَشَ لَيْلَةً وَأَعَوَزَهُ أَذْحَاؤُهُ، وَالْمَكَايِبُ

فَلَمْ أَرَ مَا يَنْحُوهُ يَنْحُو لِطَائِرٍ وَلَا مِثْلَ تَالِيهَا رَأَى الشَّمْسَ طَالِبٍ¹⁴⁶⁹

“Avını parçalaması için getirdim. Şahin, avlanmak için keskin bakışıyla başını kaldırır gözüne görünen avının zaafiyetini gördüğünde kana bular.

Kendine azık biriktirmeden aç geceler. Acıktığında siyah renkli, keskin bakışlı şahin açlığını gidermek için avlanır.

Kuşlar arasında şahin gibi avını yakalamak için süzülen, avının peşinden giden, kovalayan başka bir kuş görmedim.”

¹⁴⁶⁹ Sükkerî, *Şiru'l-Ahtal*, 498-499.

SONUÇ

el-Ahtal, İslâm tarihinde Hz. Peygamber (s.a.v.) Dönemi'nde yaşamış sahabe ile daha sonraki nesil arasında zaman köprüsü olan, hilâfetten saltanata geçilen Emevî Dönemi'nde yaşayıp, özel olarak Abdülmelik b. Mervân, genel olarak da Arap şiirinin önde gelen, doğuştan yetenekli şairlerinden birisidir.

Şairin ismi Gıyâs b. Gavs b. es-Salt b. Târîka, lakabı el-Ahtal, künyesi Ebû Malik'tir. el-Ahtal'a bu lakabın verilmesiyle ilgili kaynaklarda farklı olaylar anlatılmıştır. Kabilesine mensup Müslüman şairlerden Kâ'b b. Cuayl'in ona, "Sen boş boğaz ve sefih (ahtal) birisin" diye hitap etmesinden dolayı ahtal lakabıyla şöhret bulmuştur.

İslâm tarihinde son derece önemli Sıffin Savaşı, Harre Savaşı, Yezîd'in veliaht tayin edilmesi, Hakem olayı gibi siyasal; halkın Müslümanlar, gayrimüslimler ve köleler olarak üç gruba ayrılması, Arapçılık tassubu gibi sosyal ve sarayda musikişinas ve şarkıcıların katıldığı içkili eğlencelerin düzenlenmesi, toplumun zenginleşen kesimlerinde lüks ve konforun yayılması, içki alışkanlığının artması, meyhanelerin çoğalması gibi kültürel değişmelerin meydana geldiği bir dönemde yaşamış, yaşadığı olaylar şairin, hayatında ve şiirinde de köklü değişiklikler meydana getirmiştir.

Doğum ve ölüm tarihi tam olarak bilinmemektedir. Ancak 19/640 yılında Hîre'de (Irak'ta) yahut Rusâfe (Sergiopolis) civarında bir yerde doğduğu, 92/708 senesinde de öldüğü tahmin edilmektedir.

Kabilesi, Araplar'ın en büyük ve güçlü kabilelerinden olan Benî Tağlib, bilhassa Câhiliye Dönemi'nde savaşçılığı ve saldırganlığıyla meşhurdu. Yâkûbî Hristiyanlarındandı ve şairin kendisi de Hristiyan'dı. İslâm'a girmesi için yapılan bütün teklifleri ustalıklarla reddederek hayatı boyunca Hristiyanlığa sözde bağlı kalmış, Hristiyan olduğunu gizlememiş hatta Emevî halifesinin huzuruna bile sarhoş ve boynunda altın bir haç asılı halde girdiği rivâyet edilmiştir.

el-Ahtal'ın hayatını iki önemli döneme ayırmak mümkündür. Birinci dönem; Ensar'ı hicvetmeden önce bâdiyede, sefahat ortamlarında ahlaksızca yaşayıp, gününü gün edip, hiciv şiirleri inşâd ettiği çocukluk ve gençlik dönemi. Annesinin ölümünden sonra kendisine keçi çobanlığı yaptıran üvey annesinin aşırı baskıları ruhunu isyana sevketmiş ve rivâyete göre üvey annesini hicvettiği iki beyitle Ahtal'ın şiir hayatı başlamış, daha sonra saraya davet edilerek öküz diliyle Ensar'ı hicvetmiştir.

İkinci dönem; Emevî sarayına yerleşip hânedan üyelerini methettiği, onları düşmanlarına karşı savunduğu, sosyal medya organı gibi çalışıp Benî Ümeyye'nin resmi şairi olduğu, orta yaş ve ihtiyarlık dönemi.

Abdülmelik Dönemi el-Ahtal'ın altın çağıydı. Emevî Devleti'nin resmi şairi unvanı kendisine bu dönemde verilmiştir. Benî Ümeyye'nin ve Emîrül-Mü'minîn şairi ilan edilmiş ve çağdaşı olan şairlere de tercih edilmişti. Baba Abdülmelik'in halifeliği döneminde Mervânî sarayında parlayan güneşi oğul Velîd b. Abdülmelik Dönemi'nde sönmüştür.

el-Ahtal, yaşamı boyunca Ümeyyeoğullarına ve bürokratlarına yakın olmaya çalışmıştır. Bunun sonucunda, hânedan üyelerine ve bürokratlarına methiyeler yazmış Yezîd'le bâdiyede başladığı dostluğunu sarayda da artırarak devam ettirmiştir. Şairin hânedan nezdinde elde ettiği önemli konum hem kendisi ve kabilesi hem de Emevî hânedanlığı için oldukça önem arz etmektedir. Çünkü o dönemdeki bütün hiziplerin ve siyasî grupların kendilerini temsil eden bir şairi, bir sözcüsü vardı. el-Ahtal, Emevî Hânedanı'nın resmi şairi olarak devletin basın sözcülüğünü yapmış, sosyal medya görevini üstlenmiş, Emevî Dönemi'nde gördüğü, yaşadığı olayları da sanki bir tarihçi gibi şiirleriyle gelecek nesillere aktarmıştır.

el-Ahtal'ın yükselişinde, Benî Rebiâ Kabilesinden gördüğü destek ve yakınlığın yanı sıra, hânedan üyeleri arasında medih şiiri inşâd etmede oldukça yetenekli olmasından çok, beğenilmesi önemli sebeptir. el-Ferezdak'a “İnsanlar arasındaki en iyi şair kimdir?” diye sorulduğunda, “Fahriye söylediğimde ben size

yeterim, hicviye söylediğinde Cerîr, methiye söylediğinde el-Ahtal.” karşılığını vermiştir.

Sarayda çok rahat bir hayat sürmesi, kendisine doğup büyüdüğü bedevî hayatını hiçbir zaman unutturamamıştır. Sürekli bâdiye yaşamını özlemiş ve her fırsatta kabilesini ziyaret etmiştir. Câhiliye geleneğine bağlı olan el-Ahtal, bedevî toplumunun görüş ve hissiyatını şiirlerinde sürekli dile getirmiş, şiiri oldukça sahil kabul edilmiştir. el-Ahtal’ın şiirlerinin sıhhatinden dolayı câhiliye şairlerinden Nâbîga’ya benzetilmiştir. Kendisi de Nâbîga’yı sevdiğini ve onu kendisine örnek aldığını dile getirirdi. Ebû Amr: “el-Ahtal, Câhiliye’de bir gün bile yaşa, onun üstüne kimseyi yeğlemezdin” demiştir.

Şarap sultanı olan el-Ahtal, şaraba âşık hatta kara sevdalıdır. Şarap konusunu yaygın olarak inşâd ettiği şiirlerinde kullanmış ve şarabı en iyi şekilde vafsetmiştir. Şaraba olan sevdası; edebi, siyasi, aklî ve dinî özelliklerinin oluşumunda, zekâsında, boşboğaz olmasında, cömertlik ve cimrilik arasında bocalamasında, gururlu, kibirli ve dingin olma arasında gidip gelmesinde, kabiliyetli bir şair olmasında mihenk taşı olmuştur.

el-Ahtal, şiirlerini inşâd ederken kullandığı yöntemde, lafızları seçmede, cümleleri oluşturmada, öğeleri birbirleriyle mükemmel ilişkilendirmede, kelimelere yüklediği manalarda mahir bir sanatkâr olarak kabul edilmiştir.

el-Ahtal’ın yeteneğinin en güzel örnekleri şiirlerinin nesîb kısımlarındadır. Memdûhunu methetmeye başlamadan önce Câhiliye Dönemi şiir geleneğinde olduğu gibi sevgiliyi, sevgilinin göç edip gittiği yerleri, geride kalan izlerini ve hatıralarını dile getirerek şiirini inşâd etmeye başlamıştır.

el-Ahtal “matbu” bir şair olmadığından şiirlerini inşâd ederken çok titiz davranmış, yeni bir şiir inşâd ettiği zaman şiirinden beğenmediği üçte ikilik kısmı çıkardığı, geriye en güzel bölümü bıraktığı yine rivayet edilmiştir.

el-Ahtal’ın şiirlerinde az da olsa Hristiyan öğretilerinin sedasının yankılandığını görmek mümkündür. Kendisi bazen Hristiyanlığın değerlerini, bazen de İslâm’ın değerlerini hafife almaktan da geri durmamıştır. Ancak onun, divanına bakıldığında şiirlerinde İslâmî kavramları daha etkin olarak kullandığı halifeleri,

“Emiru’l Müminîn, halife, imam, biat” gibi kavramlarla methettiği, yine “Kâbe, Mekke, Mescid-i Harâm, zemzem, mescit, Yesrib” gibi mukaddes yerlerin de isimlerini şiirlerinde kullandığı açıkça görülür.

Kendisi Hristiyan olmasına rağmen ilhamını Kur’an ve Hadis’ten aldığı çok sayıda şiiri bulunmaktadır. Bu şiirlerinde dünya hayatı ve dünya hayatının geçici, sonlu olması ile ilgili inşâd ettiği şiirleri Kur’an ve hadislerde vurgulanan hususlarla paralellik arzemiştir. Yine Kur’an’da anlatılan Hz. Mûsâ, Hz. Yûsuf, Hz. Hârûn, Hz. Dâvûd ve Hz. Nûh gibi peygamberlerin kıssalardan iktibaslar yapmış, isimlerini şiirlerinde zikretmiştir.

Münekkitler, İslâmî Dönemin en mükemmel şairleri “Cerîr, el-Ferezdak ve el-Ahtal’dır ve Arap edebiyatında müstakil bir tabaka meydana getirirler.” demişlerdir. el-Ahtal, bu kategoriyi oluşturan şairlerin yaşça en büyük olanıydı. Yapılan rivâyetlerden ve söylenen sözlerden anlaşılacağı üzere; tam ittifak olmasa da ittifaka yakın bu tabakanın üç şairi arasında ilk sırada el-Ahtal yer almıştır. Ancak, her bir şairin uzmanlaştığı diğer şairlere üstün kabul edildiği sanat alanı vardır. el-Ahtal, medih şiirinde özellikle krallara yaptığı medihlerinde; Cerîr hicivde, el-Ferezdak ise şiirin kaynağı olmada üstündür. el-Ahtal’a kendi şiiri hakkında sorulduğunda: “Ben medih, hiciv ve nesîbte kendimi diğer şairlere üstün kabul ettim ve şiirde benimle kimse yarışamaz. ” dediği rivâyet edilmiştir.

el-Ahtal ile Emevî Dönemi’nin diğer ünlü şairleri el-Ferezdak ve Cerîr arasında meydana gelen atışmalar nekâiz olarak isimlendirilmiş ve çok meşhurdur. Benî Tağlib Kabilesi’nin düşmanı olan Kays Aylân’ı şiirleriyle savunan Cerîr ile el-Ahtal arasında nekâiz meydana gelmiş, bu atışmalarda el-Ferezdak, Cerîr ile aynı kabileden olmasına rağmen el-Ahtal’ın yanında yer almıştır. Ancak el-Ahtal’ın yıldızı medih şiirinde parlamış, siyasi şiir inşâd eden mükemmel bir siyasi şair olmuştur.

el-Ahtal’ın şiirleri halifeliğin yeni şartları altında sürmekte olan Arap şiir geleneğinin yenilenmesini yansıtır. Bir bütün olarak şiirleri, ilk olarak Benî Tağlib Kabilesi’nin ve şairleri el-Ahtal’ın; genel olarak Emevîlere ve spesifik olarak da Abdülmelik b. Mervân’a olan bağlılığının bir nişanesi olarak işlev görmüştür. İkinci

olarak da diğerkabilelerin Emevîlerle uzlaştırılması, zamanlarında kendisinin ve kabilesinin hakkını halifeye hatırlatma işlevini görmüştür.

el-Ahtal'ı Emevî Hânedanı'na methiyeler inşâd etmeye teşvike sebepler her zaman insanların ilgi ve dikkatini çekmiştir. Ümeyyeoğullarını methetmeye sevk eden pek çok etken olmasına rağmen, hayat ve geçimlerini övgülerine borçlu olmaları yahut siyasi düşüncelerinin etkili olduğu kabul edilmiştir.

şairin divanı kaside formundaki, medih, hiciv, fahr, nekâiz ve vasıf şiirlerinden oluşmaktadır. el-Ahtal'ın dîvânında Emevî bürokratlarını methetmek ve onları düşmanlarına karşı savunmak için inşâd ettiği hicv şiirleri oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

el-Ahtal'ın şiirlerinin günümüze ulaşmasını sağlayan en önemli kaynak, Ebû Saîd el-Hasan el-Huseyn es-Sukkerî'nin Muhammed b. Hâbîb'in rivâyetiyle düzenlediği çalışması “şiru'l-Ahtal” isimli eserdir. Diğer bir önemli kaynaktaki, Ebû Temmâm Hâbîb b. Evs'in “Nekâiz'u Cerîr ve'l-Ahtal” isimli eseridir. el-Ahtal'ın divânı çağdaşı divanlara göre daha büyük başarı elde ettiği üzerine yapılan farklı ve değerli çalışmalardan anlaşılmış ve görülmüştür.

el-Ahtal, Allah'ın elçisini ve muhacirleri bağırlarına basıp koruyan, Kur'an'da Allah'ın kendilerini methettiği Ensar'ı öküz diliyle hicvetmiş, Müslümanların gönlünde ve zihninde tarih boyu silinmeyecek izler bırakmıştır.

“Hristiyan çocuğu el-Ahtal, ölene kadar kalbinde olan şiiri inşâd etmedi, Cerîr'e olan kin ve nefreti bitmedi.” denilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdü'l-Latîf, Abdü's-Şâfi Muhammed. *Târihu'l İslâm Fî Asrı'l Ümeviyye*. 1. Baskı. Mısır: Dâru's-selâm, 2008.
- Abdülhadioğlu, Ahmet. "Klasikten Moderne: Arap Şiirinde Şiir- Mekân İlişkisi". *Tarih Okulu Dergisi*.11/33 (Mart 2018): 997.
- Akbulut, Ahmet. *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelami Problemlere Etkisi*. 1. Baskı. İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1992.
- Aksu, Ali. *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*. (Editör, Mehmet Şeker) 1. Baskı. İstanbul: Siyer Yayınları, 2018.
- Akyüz, Vecdi. *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm*. 1. Baskı. İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.
- Akyüz, Vecdi. *Hilafet'in Saltanata Dönüşmesi*. 1. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1992.
- Ali Kapor, Mehmet. "Eyyâmü'l-Arab", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: 14-16.
- Ali, Abdülhamîd Abdurrahman. *el-Edebü el-Arabî el-Asru el-İslâmî ve'l Emevî*. Kahire: Dâru'l-kitabi'l-hadîse, 2005.
- Al-Mousawî Adlı, Hüseyin Abdul Hussein Al-Tateefî Atallah. *Eserü'l Kasası Fî Şiri'l Ahtal*. Kuveyt Üniversitesi Edebiyat Fakültesi. El Wateefi.1/11 (2015): 171-196.
- Altınay, Ramazan. *Emevîler de Günlük Yaşam*. 1. Basım. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2006.
- Apak, Âdem. *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi*. 17. Baskı. İstanbul: Ensar, 2018.
- Apak, Âdem. *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu*. 2. Baskı. İstanbul: KURAMER, 2018.
- Apaydın, Mustafa. *Tanzimat'tan Sonra Mizah ve Hiciv*. Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2001.

- Arslantaş, Nuh. *Emevî Döneminde Yahudiler*. 1. Baskı. Ankara: Gökkuşbu, 2005.
- Aslan, Ahmet. "İslâmî Fetihden Emevî Döneminin Sonuna Kadar Diyâr-ı Mudar (Harran Bölgesi)'da Arap Edebiyatı Çevresi" İ. Ü. Şarkiyat Mecmuası Sayı 22 (2013-1): 1-22.
- Atçeken, İsmail Hakkı. *İslâm Tarihi ve Medeniyeti*. 1. Baskı. İstanbul: Siyer Yayınları, 2018.
- Atıyye, Muhammed Haşim. *el-Edebü'l-Arabiyyü ve Tarihuhu Fi'l-Asri'l-Câhilî*. 3. Baskı. Matbaatü Mustafa Elbânî, 1936.
- Atik, Abdülazîz. *Fî Edebi'l-İslâmî Ve'l-Emevî*. Beyrut: Dârü'n-nehda, 1422/2001.
- Avcı, Casim. *İslâm Bizans İlişkileri*. 1. Basım. İstanbul: Klasik, 2003.
- Aycan İrfan - Sarıçam, İbrahim. *Emevîler*. 1. Baskı. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Aycan, İrfan. *Emevîler Dönemi Bilim, Kültür ve Sanat Hayatı*. (Editör, İrfan Aycan) Ankara: Otto Yayınları, 2017.
- Aycan, İrfan. "Mervân I" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29: 225-227.
- Aycan, İrfan. "Muâviye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 30: 332-334.
- Aycan, İrfan. "Rebîa" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2007), 34: 498-499.
- Aycan, İrfan. *Emevîler Dönemi Kültür Hayatında Bazı Beşerî ilimlerin Tarihsel Gelişimi*. Dini Araştırmalar. 2/6. (2000): 213-221.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis İstılahları Sözlüğü*. 1. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları, 1987.
- Ayyıldız, Esat. "el-Ahtal'ın Emevîler'e Methiyeleri". *DTCF Dergisi* 57/2 (2017): 936-960.
- Babetî, Aziz Fevvâl. *Mucemu's-Şuerâi'l-Muhadramîn ve'l-Umeviyyîn*. 1. Baskı. Lübnan: Dâru Sâdır, 1988.

- Baktır, Mustafa. “İçki”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21: 458-462.
- Balachere R, Ebû Bekr. el-Âsâru'l Ulviyye, *Dâiratü'l Maârif 'il İslâmî*. 1. Baskı. 1418/1998. 1: 533.
- Balta, Fatih. *İslâm Öncesinden Dört Halifeler Dönemi Sonuna Kadar Tağlib Kabilesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2003.
- Bayraktar, Mehmet. *İslam Felsefesine Giriş*. 1. Baskı. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Baytar, Muhammed Adnân. *Mecâlis'ül-Hamr Fî Şiri'l-Emevî*, Tıshreen University Latakia. (1429/2008): 10.
- Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*. Thk. Hüseyin Zekkâr. 1. Baskı. Lübnan: Dârü'l-fikr, 1996.
- Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*. Thk. Abdullah Enîs, Trc. Mustafa Fayda. 1. Baskı. Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı, 1987.
- Bekkâr, Zübeyr. *el-Ahbâr el-Muvaffakiyât*. 2. Baskı. Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1416/19969.
- Bolelli, Nusrettin. *Belâgat*. 6. Baskı. İstanbul: İFAV, 2011.
- Brockelmann, Carl. Emevîler Dönemi'nde Şam ve Irak'ta Arap Edebiyatı. Trc. Selman Yeşil. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (2014): 249-255.
- Brockelmann, Carl. *İslâm Uluslararası ve Devletleri Tarihi*. Trc. Neşet Çağatay. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992.
- Brockelmann, Carl. *Tarihü'l Edebil Arabî*. Thk. Abdülhalîm en-Neccâr. Kahire: Dârü'l-maârif, 1977.
- Canan, İbrahim. *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*. 1. Baskı. Ankara: Emel Matbaacılık, 1988.
- Canım, Rıdvan. *Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve İşretnâme*. 1. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınları, 1988.
- Cendel, Ebû Basîr Meymûn b. Kays. *Dîvân*. Londra: Matbaa Âzlefâ, 1927.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. 4. Baskı. Ankara: Semih Ofset, 1983.

- Corcî b. Habîb Zeydân, *Târîhu âdâbi'l-lugati'l-Arabiyye*. Mısır: Müessesetü'l Hindâvî, 2013.
- Corcî b. Habîb Zeydân, *İslâm Medeniyeti Tarihi*. Trc. Zeki Meğazim. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1971.
- Çakan, İsmail Lütfî. *Dinî Hitabet*. 16. Baskı. İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.
- Çelik, Mehmet. *el-Cezireli Şair el-Ahtal*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi. 2006.
- Çetin, Nihad M. “Arap” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 3: 276-309.
- Cezair, Havle İyâşî, *Câmiatü'l Arabî, Külliyyetü'l-Âdâbi ve'l-Lügati ve'l- Ulûmi ve'l-İçtimâiyye ve'l İnsâniyye, Kısmü el-Lügati'l Araiyye ve Âdâbuhû. Şırıyyetü'l el-Kasidetü el-Ümevîyyetü Beyne Cerîr ve el-Ahtal, (2015-2016): 63-76.*
- Dayf, Ahmed Şevkî, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*. 11. Baskı. Mısır: Dârü'l-maârif.
- Dayf, Ahmed Şevkî Abdüsselâm *el-Asrû'l-İslâmî*. 7. Baskı. Mısır: Dârü'l-maârif, 1119.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyat Tarihi-I*. 1. Baskı. Erzurum: Fenomen Yayınları, 2009.
- Demirayak, Kenan. *Arap Edebiyat Tarihi-III*. 1. Baskı. Erzurum: Fenomen Yayınları, 2017.
- Demirayak, Kenan. Rindane Tarz Olarak Adlandırılan Türün Arap Edebiyatında Ortaya Çıkışı. *Doğu Esintileri: İnanoloji, Fars Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 5/7 (2016): 87-132.
- Demircan, Adnan. *Ali-Muâviye Kavgası*. 1. Baskı. İstanbul: Beyan Yayınları, 1998.
- Demircan, Adnan. *Bir Bilim Olarak Siyer ve Kaynakları Asr-ı Saâdet Dünyası I*. 1. Baskı. İstanbul: Siyer Yayınları, 2014.
- Demircan, Adnan. *Emevîler*. 3. Baskı. İstanbul: Beyan Yayınları, 2018.

- Demirci, Abdurrahman “Ensar Kimliğinin Oluşumuna Etki Eden Faktörler”, *Journal of History Studies-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 9/5 (2017): 107-126.
- Derveze, M. İzzet, *et-Tefsirü'l-Hadis*. Trc. Muharrem Önder, Vahdettin İnce, 1. Baskı, İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014.
- Devâbeş, Muhammed. “Suretü'l Halife Fî Şiri'l-Ahtal”. 3/11 (Sonbahar, Eylül 1392/2013): 62-69.
- Divânü'l- Ahtal*, Thk. Muhammed Naîm Berber, 1. Baskı. Sayda: el-Mektebe el-Asrî, 1431/2010.
- Divânü Cerîr*. Şerh Mehdî Muhammed Nâsirüddin. Beyrut: Dâr Beyrut, 1406/1986.
- Divânü Hassân b. el-Ensarî*. 2. Baskı. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1994.
- Divân-ü Hassân b. Sâbit*. Thk. Velîd Arafât. 2. Baskı. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1414/1914.
- Doğan, Yusuf. *Abbasîlerde Mizah*. 1. Baskı. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, 2012.
- Durmuş, İsmail. “Fahr” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 12: 79.
- Durmuş, İsmail. “Hiciv”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 17: 447-449.
- Durmuş, İsmail. “Methiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29: 406-408.
- Durmuş, İsmail. *İslâm Öncesi Araplarda Dil ve Edebiyat*. (Editör: Mustafa Çağrııcı) 1. Baskı. İstanbul: KURAMER, 2019.
- Ebû Deyyâk, Tahsin Muhammed Hâc Mesû'd. *Suretü Abdülmelik b. Mervân İnde Şuarâu el-Asrı el-Emeviyyi*. 1. Baskı. Mekke: Dâr Hâlid, 2018.
- Ebû Yûsuf, Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî. *Kitabü'l Harac*. Beyrut: Dârü'l-ma'rife, 1399/1979.

- Ebû Zeyd İbn Ebû'l-Hattâb el-Kureşî, *Cemheretü eşâri'l-Arab*, Thk. Ali Muhammed el-Becâvî. Mısır: Matbaatü'n-nehdati'l-Mısriyye, tr.
- ed-Dımaşkî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî. *Siyeru alâmi'n-nübelâ*. Müessesetü'r- risâle, 2001.
- Efendioğlu, Mehmet. “Muhadramûn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30: 395-396.
- el-Efgânî, Saîd. *Esvâku'l- Arab fi'l-Câhiliyyeti ve'l-İslam*, 4. Baskı Kuveyt: Dâru'l-arûbe, 1413/1993.
- el- Guttu, Abdülkâdir. *Fî Şiri'l İslâmî ve Emevî*. 1. Baskı. Lübnan: Dâru'n-nahtati'l Arabiyye, 1407/1987.
- el-Abbâsî, Ebû'l-Feth Bedrüddîn (Zeynüddîn) Abdürrahîm b. Abdirrahmân b. Ahmed b. el-Hasen. *Meâhidü't-tensîs alâ Şevâhidi't-Telhis*. Thk. Hamîd Abdullah. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, ts.
- el-Âlim, İsmâîl Ahmed. Eserü'l Kur'ani'l-Kerîm fî Şîri'l Ahtal. 66. <https://www.Majma.org.jo>.
- el-Âlûsî, Ebû'l-Meâlî Cemâlüddîn Mahmûd Şükrî b. Abdillâh b. Mahmûd. *Bülûğu'l-ereb fi ma'rifeti ahvâli'l-Arab*. Thk. Muhammed Behced el-Eserî. 2. Baskı. Mısır: Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye, ts.
- el-Âmidî, Ebû'l-Kâsım el-Hasen b. Bişr b. Yahyâ. *el-Mü'telif ve'l-muhtelif*. Thk. Ahmed Sagr. Kahire: Dâru'l maârif, ts.
- el-Bağdâdî, Abdülkâdir b. Ömer b. Bâyezîd. *Hizânetü'l-edeb*. Thk. Abdüsselâm M. Hârûn. Mısır: Mektebü'l-Hancî, 1997.
- el-Bağdâdî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî er-Rûmî. *Mu'cemü'l-büldân*. Lübnan: Dâru Sâdır, 1993.
- el-Bağdâdî, Ebû Ubeydillâh Muhammed b. İmrân b. Mûsâ b. Saîd el-Merzûbânî el-Horasânî. *Mu'cemü's suara*. Thk. Mahmud Şâkir. Cidde: Dâr el-Medenî, ts.
- el-Becâvî, Alî Muhammed- İbrahim Muhammed Ebu'l-Fadl v.dğr. *Eyyâmü'l Arab Fi'l Câhiliyye*. Beyrut: Menşûrâtü'l-mektebetü'l Arabiyye, ts.

- el-Bestânî, Batrus. *Udebâü'l Arab Fî'l Câhiliyye ve Sadrı'l İslâm*. 1. Baskı. Mısır: Müessesetü'l Hindâvî, 2014.
- el-Câbirî, Muhammed Âbid. *İslâm'da Siyasal Akıl*. Trc. İbrahim Akbaba. 1. Baskı. İstanbul: İZ Yayıncılık, 1997.
- el-Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî. *el-Beyân ve't-Tebyîn*. Thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. Kahire: Mektebü'l-Hancî, 1998. 1: 218.
- el-Cârim, Muhammed Nu'mân. *Edyânü'l Arab fî'l Câhiliyye*, 1. Baskı. Mısır: Matbaatü's-saâde, 1923.
- el-Cezerî, Ebü'l-Feth Ziyâüddîn Nasrullâh b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Meselü's-sâ'ir fî edebi'l-kâtib ve's-şâir*. Thk. Ahmet el-Hûfî. Kahire: Dârü'n-nahda, ts.
- el-Cumahî, Muhammed b. Sellâm. *Tabakâtü fuhûlü's-şuarâ*. Nşr. Mahmûd M. Şâkir. Mısır: Dâr el-Medenî, 1974.
- el-Endelüsî, Abdullâh b. Abdilazîz b. Muhammed b. Eyyûb b. Amr el-Bekrî. *Mucem mestacem*. Thk. Mustafa es-Sakka. Beyrut: Âlemü'l-kütüb, ts.
- en-Nâmî, Hüsâm Saîd. *Esvâtü'l Arabîyye Beyne't-Tehavvüli ve's-Sebâti 4. Bağdat Üniversitesi, Silsiletü Beyti'l Hikme*, 50.
- el-Esmer, Râcî. *Divânü'l-Ahtal*. 2. Baskı. Beyrut: Dârü'l-kitabi'l-Arabî, 1415/1994.
- el-Ezdî, Ebü'l-Hasen Cemâlüddîn Alî b. Zâfir b. el-Hüseyn. *Bedâ'î'u'l-bedâ'ih*. (Eser daha sonra Abdurrahman b. Ahmed el-Abbâsî'nin Ma'âhidü't-tensîş'inin sayfa kenarında basılmıştır). Mısır: el-Matbaatü'l-behiyye, ts.
- el-Fahûrî, Hanna. *el-Fahr ve'l-hamâse*. Kahire: Dârü'l-maârif, 1992.
- el-Farukî, İsmâil Râcî. el-Farukî, Luis Lâmia. *İslâm Kültür Atlası*. Trc. Mustafa Okan Kibaroglu, Zerrin Kibaroglu. 3. Baskı. Ankara: İnkılâb Basım Yayım, 2014.
- el-Fâsî, Takiyyuddin. *el-Ikdü's-Semîn fî Devâvîni eş-Şuarâu es-Sitte el-Câhiliyyîn*, thk. W. Ahlward. Londra: 1870.

- el-Gâzî, Seyyid Mustafa. *el-Ahtal Şâiru Benî Ümeyye*. Kahire: Dârü'l-maârif, 1998.
- el-Hâdî, Salâhuddîn. *el-Edeb fî Asrin'n-Nubuvve ve'r-Râşidîn*. 1. Baskı. Kahire: Mektebetü'l- Hancî, 1987.
- el-Hâşimî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr. *Küna's-şuarâm ve men galebet künyetühû alâ ismih*. Thk. Muhammed Sâlih, 1. Baskı. Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye, 1990.
- el-Husrî, Ebû İshak. *Zehrü'l-âdâb ve semerü'l-elbâb*. Thk. Yusuf Ali Tavîl. Beyrut: Dârü'l-ilmiyye, 1971.
- el-Hüzelî, Ebü'l-Hasen Alî b. el-Hüseyn b. Alî el-Mes'ûdî. *Mürücü'z-Zeheb*. Thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid. Mısır: 1948.
- el-Iş, Yûsuf b. Reşîd, *ed-Devletü'l Ümeviyye*. 2. Baskı. Suriye: Dârü'l-fikr, 1985.
- el-İsfahânî, Ebü'l-Ferec Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî. *el-Egânî*. 1. Baskı. Beyrut: İhyâi't-Turâsi'l Arabiyye, 1415/1994.
- el-Kalkaşendî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. *Nihâyetü'l-ereb fî marifeti ensâbi kabâi'li'l-Arab*. 1. Baskı. Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye, 1424/2004.
- el-Kayrevânî, Ebû Alî el-Hasen İbn Reşîk. *Umde fî sinâati'siri ve nakdih*. Beyrut: Merkezi Tahkîkâtı Ulûmü'l -İslâmî, 1402/1990.
- el-Kûfî, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr el-Kelbî. *Kitâbü'l-Esnâm*. Thk. Ahmed Zekî Başa. 3. Baskı. Beyrut: Dârü'l Kütübü'l-Mısriyye, 1995.
- el-Mâlekî, Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed el-Hasamî es-Süheylî. *er-Ravzü'l-ünüf*. Thk. Mecdi b. Mansur. Lübnan: Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye, 1997.
- Elmalı, Hüseyin. "Hassân b. Sâbit". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1997),16: 399-402.
- el-Mevsûatu-Arabiyye el-Âlemî*, 2. Baskı. Suudi Arabistan, 1999.

- el-Mısırî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. Thk. Ömer Abdüsselâm Tedmîrî. 3. Baskı. Lübnan: Dârü'l-kütübü'l-Arabî, 1990.
- el-Muallakatü el-Aşru ve Ahbâru Şuerâuhâ*, (Amr b. Külsûm et-Tağlibî), thk. Ahmed Emîn eş-Şangıtî, Dârü'n-nast, Tr.
- el-Vasfî, Abdurrahman Muhammed. *en-Nekâiz fî Şiri'l Câhilî*. 1. Baskı Mısır: Mektebetü'l Âdâb, 2003.
- el-Yesûî, Rızkullâh b. Yûsuf b. Abdilmesîh b. Ya'kûb Şeyho. *Şuarâü'n-Nasrâniyye*. Beyrut: Imprimerie Catholique, 1925.
- en-Neccâr, Abdülvehhâb. *Hulefâ-yi Râşidîn*. 1. Baskı. Lübnan: Dâr el-kütübü'l-ilmîyye, 1971.
- Erdemci, Cemalettin. "İlk Dönem (Hicri 1. Asır) Kader Tartışmaları" *Tezkire, Düşünce, Siyaset, Sosyal Bilim Dergisi*, 43-44 (Nisan-2006): 198-223.
- er-Râfî, Mustafa Sâdik. *Târîhu âdâbi'l-Arab*. 1. Baskı. Mısır: Mektebü'l-İman, 1997.
- Es'ad, Mahmut. *İslâm Tarihi*. Trc. Ahmed Lütfî Kazancı, Osman Kazancı. 1. Baskı. İstanbul: Marifet Yayınları, 1983.
- es-Seâlib, Ebû Mansûr. *Yetîmetü'd-dehr fî mehâsini ehli'l-asr*. Thk. Müfid Muhammed Kumeyha. 1. Baskı. Lübnan: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1983.
- es-Sûlî, Ebû Bekr Muhammed b. Yahyâ b. Abdillâh b. Abbâs b. Muhammed b. Sûl-Tegin el-Bağdâdî eş-Şatrancî. *Ahbâru Ebî Temmâm*. Thk. Halîl Mahmûd Asâkir- es-Sükkerî, Ebû Saîd Rivâyetuhû an Ebî Cafer Muhammed bin Habîb. Thk. Fahreddin Kabave, 1. Baskı. Dımaşk: Dârü'l-fîkr, 1996.
- es-Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-eş-Şâib, Ahmed. *Târîhu'n-Nekâiz fî Şiri'l Arabî*. 2. Baskı. Mısır: Mektebetü'n-nahtatî'l-Mısriyye, 1954.
- et-Tâî, Ebû Temmâm Habîb b. Evs b. Hâris. *Nekâizu Cerîr ve'l-Ahtal*. Beyrut: Imprimerie Catholique, 1925.

- ez-Zebidî, Ahmed Hasan. *Tarihü'l Edebi'l Arabî*. Mısır: Dâr Nahda, ts.
- ez-Zübyânî, Nâbiga. *Dîvân*. Thk. Abbâs Abdü's-Sâir. 3. Baskı. Lübnan: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut, 1416/ 1996.
- Fares, Bichr. "Hicâ" *MEB İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: MEB Yayınları, 1964. 5: 473-74.
- Fâsî, Takıyyüddin. *el-Ikdü's-Semîn fi Devâvîni eş-Şuarâu es-Sitte el-Câhiliyyîn*. Thk. Fuâd Seyyid v.dgr. 2. Baskı. Kahire: Müessesetü'r-risale, 1406-1986.
- Fayda, Mustafa. "Câbiye" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Ankara: TDV Yayınları, 2006), 6: 538.
- Fayda, Mustafa. *Hiz. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler*, 1. Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1989.
- Fazlurrahman. *İslâm*. Trc. Mehmet Dağ-Mehmet Aydın. 2. Baskı. Ankara: Selçuk Yayınları, 1992.
- Ferruh, Ömer. *Târîhu'l-Edebî'l-Arabî*. 4. Baskı. Beyrut: Dârü'l-İlim-lil-melâyîn, 1981.
- Furat, A. Suphi. *Başlangıçtan X V I. Asra Kadar Arap Edebiyat Tarihi*. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1996.
- Gâzî Tulaymât, İrfân el-Askar, *eş-Şuarâu fi'l-Asri'l Ümevî*. 1. Baskı. Dimaşk: Dârü'l-fikr, 1430/2009.
- Goldziher, Ignaz. *Klasik Arap Literatürü*. Trc. Azmi Yüksel- Rahmi Er. 1. Baskı. Ankara: İmaj Yayınları, 1993.
- Güleç, İsmail. Hz. Peygamber'in Müslüman Olmayan Şairlere Karşı Tutumu. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 20 (2018): 245-268.
- Günaltay, M. Şemseddin. *İslâm Öncesi Araplar ve Dinleri*. 1. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1957.
- Günaltay, Şemseddin. *İslâm Öncesi Arap Hayatı*. 1. Basım. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1997.

- Gündüz, Metin. *Emevîler Döneminde Gazel Şiiri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Atatürk Üniversitesi. 1988.
- Güven, Hikmet Feridun. “*Klâsik Türk Şiirinde Hiciv*”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, 1997.
- Hasan, İbrahim Hasan. *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*. Trc. Heyet. 2. Basım. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 1985.
- Hâvî, İliyyâ Selîm. *el-Ahtal: Fî Sîretihî ve nefsiyyetihî ve şirih*. 2. Baskı. Lübnan: Dâru's-sekâfe, 1981.
- Hazer, Dursun. *İslâm Öncesi Araplarda Dil ve Edebiyat*. (Editör: Mustafa Çağrı) 1. Baskı. İstanbul: KURAMER, 2019.
- Hitti, Philp Khuri. *Siyasal ve Kültürel İslâm Tarihi*. Trc. Salih Tuğ. 1. Baskı. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1980.
- Hudayrî eş-Şâfî. *Şerhu şevâhidi Muğni'l-lebîb*. Thk. Ahmed Zâfir Kûçân. Beyrut: Lecinetü't-turâsî'l-Arabî, 1386-1966.
- Huseyn, Muhammed. *el-Hecâ ve'l Hecâiyyun fî Sadri'l İslâm*. Mısır: Mektebü'l Âdâb, 1948.
- Huseyn, Tâhâ. *Fi'l-edebi'l-Câhilî*. Kahire: Müessesetü el-Hindâvî, 2014.
- İbn Abdirabbih. *el-İkdü'l-ferîd*. Nşr. Müfid M. Kumejha-Abdülmeçîd et-Terhînî. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l- ilmiyye, 1406/ 1986.
- İbn Haldun. *Mukaddime*. Trc. Halil Kendir.1. Baskı. İstanbul: İmaj Yayınları, 2004.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. Beyrut: Mektebetü'l-maârif, 1410/1990.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. ed-Dîneverî. *el-Meârif*. Thk. Servet Ukkâşe. 2. Baskı. 4. Baskı. Kahire: Dârü'l-maârif, h. 1119.
- İbn Kuteybe. *eş-Şi'r ve 'ş-şuarâ*, Thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Kahire: Dârü'l maârif, 1982.
- İbn Kuteybe. *el-Meârif*, thk. Servet Ukkâşe, 2. Baskı. Kahire: Dârü'l-maârif, 1119.

- İbn Manzûr. Ebü'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l- Arab*. Beyrut: Dar SADER, ts.
- İbn Manzûr. *Lisânü'l- Arab Tehzîbü'l-lisânü'l-Arab*. 2. Baskı. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1413/1993.
- İbn Mukbil. *Dîvân'ı İbn Mukbil*. Thk. İzzet Hasan. Suriye: Dâr Arab eş-Şarkıyye, 1995.
- İbnü'l- Esîr. *el-Messelü's-sâ'ir fî edebi'l-kâtib ve'ş-şâir*. Ziyâuddîn. nşr. Ahmed el-Hûfî – Bedevî Tabâne. 1. Baskı. Mısır: Dâru'n-nahda, tr.
- İbnü'l-Esîr, İzzedin Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *Üsdü'l-gâbe fî marifeti's-sahâbe*. 1. Baskı. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1415/1994.
- İbnü'l-Esîr. *el-Kâmil fî't-târîh*. Thk. Ömer Abdüsselâm Tedmirî. 1. Baskı. Lübnan: Dâru'l-kitâb el-Arab, 1417/1997.
- İbnü'l-Mu'tez. *Tabakâtü'ş-şuarâ fî medhi'l-hulefâ ve'l-vüzerâ*. Thk. Abdüsettâr Ahmed Ferrâc. 3. Baskı. Kahire: Dâru'l-maârif, 1976.
- Kabâve, Fahreddin. *al-Akhtal al-Kabeer, Hayâtuhu ve Şahsiyyetuhû ve Giymetuhû'l-Fenniyyetü*. 1. Baskı. Lübnan: Mektebetü'l- Lübnan, 2010.
- Karataş, Turan. *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.
- Kehhâle, Ömer Rızâ. *Mu'cemü'l kabâili'l-Arabi'l-kadîme ve'l-hadîse*. To PDF: www.al-mostafa.com.
- Kılıç, Ünal. *Tartışmaların Odağındaki Halife Yezîd b. Muâviye*. 1. Baskı. İstanbul: Kayıhan Yayınevi, 2001.
- Kınderman, Heinz. “Tağlib” *MEB İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1970), 11: 621.
- Kierkegaard, Soren. *İroni Kavramı*. Trc. Sıla Okur. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004.

- Köksal, M. Asım. *Peygamberler Tarihi*. 10. Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2007.
- Kudret, Büyükcoşkun, "Arabistan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 3:248-252.
- Lammens, H. "Ahtal" *MEB İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: MEB Yayınları, 1970), 1: 22.
- Lammens, "Muâviye", *MEB İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: MEB Yayınları, 1970), 8: 439.
- Lewis, Bernard. *Tarihte Araplar*. Trc. Hakkı Dursun Yıldız. 1. Baskı. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 1979.
- Marsham, Andrew. *Rituals of Islamic Monarchy*. Edinburgh University Press, 2009.
- Merdum Bek, Halîl. "el-Ahtal" *el-Mecelle el-Mecmau'l Âlemi'l Arabî*, 33/2, (1377/1958):177.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *Hilafet*. Trc. Ali Genceli, 1. Baskı. İstanbul: Hilal Yayınları, 1966.
- Muğanniye, Şeyh Ahmed. *Tarihu'l Arabi'l Kadîme*. 1. Baskı. Lübnan: Dârü's-safve, 1994.
- Muhtar, Muhammed. *el-Hayatü'l Edebiyye fî Asrı'l Ümevî*. 6. Baskı. Kahire: 1439/2018.
- Müslim, Ebü'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî. *el-Câmiu's-sahîh (Mukaddime)*. Thk. Ebû Kuteybe. 1. Baskı. Dâr'ı Tîbe, 2006.
- Nâsırüddin, Mehdî Muhammed. *Divanü'l-Ahtal*. 2. Baskı Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye. 1994.
- Nasr, Seyyid Hüseyin. *İslâm'da Bilim ve Medeniyet*. Trc. Nabi Avcı vdğr. 4. Baskı. İstanbul: İnsan Yayınları, 2015.
- Ömer, Ahmed Muhtar. *Mucemü'l-Lügati'l-Arabiyye ve'l-Muâsıra*, 1. Baskı. Kahire: Âlemü'l-kütüb, 1429/2008.

- Önkal, Ahmet. “Kays Aylân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25: 91-92.
- Öznurhan, Halim. “İbn Kuteybe’ye Göre Şiirde Yetenek Sorunu”. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 19 (Bahar, 2005): 179-186.
- Öznurhan, Halim. *İslâm Öncesi Araplarda Dil ve Edebiyat*, (Editör: Mustafa Çağrırcı), 1. Basım. İstanbul: KURAMER, 2019.
- Öznurhan, Halim. Kur’an-Şiir İlişkisi, “*Eski Yeni: Anadolu İlahiyat Akademisi Araştırma Dergisi*”. 27 (2013): 103-121.
- Özön, M. Nihat. *Resimli Büyük Türk Dili Sözlüğü*. İstanbul: Arkin Kitabevi, 1971.
- Öztürk, Levent. *İslâm Toplumunda Birlikte Yaşama Tecrübesi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1994.
- Sarıçam, İbrahim- Erşahin, Seyfettin. *İslâm Medeniyet Tarihi*. 1. Baskı. Ankara: DİB Yayınları, 2011.
- Sarıçam, İbrahim. *Emevî Hâşimî İlişkileri*. 1. Baskı. Ankara: TDV Yayınları, 1997.
- Sarıçam, İbrahim. *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. 9. Baskı. Ankara: DİB Yayınları, 2014.
- Sarıkcıoğlu, Ekrem. *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*. 1. Baskı. Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları, 2016.
- Savran, Ahmet. “Kâ’b b. Züheyr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Ankara: TDV Yayınları, 2001), 24: 7-8.
- Serkîs, İhsan. *ez-Zâhîratü el-Edebiyye fî Sadrı’l İslâm ve ed-Devletü’l-Ümevîyye*. 1. Baskı. Beyrut: Dârü’t-talîa, 1981.
- Söylemez, Mahfuz. “*Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri*”, Emevîler Dönemi Bilim, Kültür ve Sanat Hayatı. Ankara: 2003.
- Söylemez, Mahfuz. *İslâm Tarihi El Kitabı*. (Editör: Eyüp Erbaş) 5. Baskı. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.

- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfîî. *Târîhu'l-hulefâ* 2. Baskı. Katar: Vezerâtü'l Evkâf eş-Şuûni'l İslâmiyye, 1434/2013.
- Şakir, Mahmut. *Hz. Ademden Bugüne İSLAM TARİHİ*. Trc. Ferit Aydın. 1. Baskı. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1993.
- Şerîatî, Ali. *Muhammet Kimdir?* Trc. Muhammed Demirkol. 1. Baskı. Ankara: Fecr Yayınları, 2009.
- Şerif, Mian Muhammed.Yusuf. *İslâm Düşünce Tarihi* 3. Trc. Lamii Güngör. 1. Basım. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Şeşen, Ramazan. *Harran Tarihi*. Ankara: 1. Baskı. Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Şimşir, Mehmet. “Hz. Peygamber’in İslâm Tebliğine Karşı Şair ve Siyasi Liderlerin İlk Tavırları ve Şiir Alanında Yaşanan Gelişmeler” *Mütefekkir, Aksaray Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, 4/7 (Haziran 2017): 41-61.
- Tabbâ, Ömer Ferruh. *el-Mevâkıf fi Edebi'lÜmeviyye*, 1. Baskı. Beyrut: Dâru'l Kalem, 1991.
- Takkuş, Muhammed Süheyl. *Tarihu Devleti'l Ümevî*. 7. Baskı. Lübnan: Dâru'n-nefâis, 2010.
- Tanrıverdi, Eyüp. “Eski Arap Kültüründe Ateş Yakma Gelenekleri”. *Doğu Araştırmaları* 8/2 (2011): 49-62.
- Taşdelen, Hasan. “İslâm’ın İlk Dönemine Ait Bir Hiciv Örneği: Hassân b. Sâbit’in Hemziyye’si”. 18/1 (2009): 299-318.
- Tırâd, Mecîd. *Divanü'l-Ahtal*. Beyrut: Dâru'l-cıl, ts. 96.
- Tur, Salih. “*Ahtal, Ferazdak ve Cerîr’in Şiirlerinde Medih ve Hiciv*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 1997.
- Tülücü, Süleyman. “A’şâ Meymûn b. Kays” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 3: 544-545.
- Tülücü, Süleyman. “İmruülkays b. Âbis”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 22: 237.

- Üçok, Bahriye. *İslâm Tarihi Emevîler Abbasiler*. 1. Baskı. Ankara: Sevinç Matbaası, 1968.
- Üçok, Bahriye. “İslâm’da Musikî Üzerine” AÜİFD 19 (1966): 88.
- Ünal, Ömer. Emevîler Devrinde Soysal İçerikli Şiir. *Sosyal Bilimler Dergisi, Atatürk Üniversitesi II*. 28-29 (2002): 163-171.
- Ürün, Ahmet Kazım. “Fuhûlu’ş-Şu’arâ (El-Ahtal, Cerîr, El-Farazdak ve En-Nekâ’id)”. *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*. 11 (1997): 53-73.
- Vida, G. Levi Della. “Emevî” *MEB İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: MEB İslam Ansiklopedisi), 4: 247.
- Wellhausen, Julius. *Arap Devleti ve Sukutu*. Trc. Fikret Işıltan. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1963.
- Wensinck, A. J. “Hamr”. *Milli Eğitim Bakanlığı MEB İslâm Ansiklopedisi*, 7: 199. Ankara: MEB Yayınları,
- Yalar, Mehmet. “İslami Arap Şiiri ve Peygamber”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18/1 (2009): 61-88.
- Yalar, Mert Öksüz. “Cumhuriyet Devri Türk Şiirinde Hiciv”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, 2015.
- Yaşaroğlu, Hasan. “Siffin Savaşı ve Tarihin Gizlediği Bir Gerçek; Ali-Muâviye Mütarekesi” *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 9/1 Winter (2014): 623-635. Yayınları, 2015.
- Yıldız, Hakkı Dursun. “Abbâd b. Ziyâd b. Ebî Süfyân”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1988), 1: 13.
- Yıldız, Hakkı Dursun. “Abdullah b. Esîd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1988), 1: 268.
- Yıldız, Hakkı Dursun. *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*. 1. Baskı. İstanbul: Çağ Yayınları, 1986. 2: 286.

- Yılmaz, Ali. “Arap Edebiyatında Şeytanlı (Cinli) Şairler” *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/2 (Sivas: 2002): 263.
- Yılmaz, Nurullah. Nazım ve Nesir Teorileri Açısından Klâsik Arap Şiirine Genel Bakış, *Nüsha*, 5/17 (Bahar 2005): 38.
- Yılmaz, Saim. “Muâviye b. Yezîd’ in Halifelikten Ayrılması ve Halifeliğin Mervânîlere İntikâli” *İstem Dergisi*. 4/8 (2006): 187 – 206.
- Yiğit, İsmail. “Mevâlî” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004) 29: 425,
- Yiğit, İsmail. *Emevîler*. 3. Baskı. Ankara: DİB Yayınları, 2018.
- Yücebaş, Hilmi. *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*. İstanbul: Yelken Matbaası, 1976.
- Yücel, Ahmet. *Hadis Usûlü*. 9. Baskı. İstanbul: İFAV, 2013.
- Yüksel, Azmi. "Ahtal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 2: 183-184.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî. *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l meşâhîr ve'l-alâm*, Thk. Abdüsselâm et-Tedmirî. 2. Baskı. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 1413/1993.
- ez-Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ed-Dımaşkî. *el-A'lâm*. 15. Baskı. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 2002.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Sedat TUNA

Uyruğu : T.C.

Doğum Tarihi ve Yeri : 25.10.1964 Subaşı Melikgazi/ KAYSERİ

e-posta : tuna.sedat52@gmail.com. tr.

EĞİTİM

Derece	Mezuniyet Yılı	Kurum
61.56	1988	Lisans: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
2.91	31.12.2015	Yüksek Lisans: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fakültesi Temel İslam Anabilim Dalı

İŞ TECRÜBESİ

Tarih	Kurum	Görev
2019	Şehit Mustafa Sezgin Proje Kız İmam Hatip Lisesi	Öğretmen

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı: Arapça YDS (72.5)